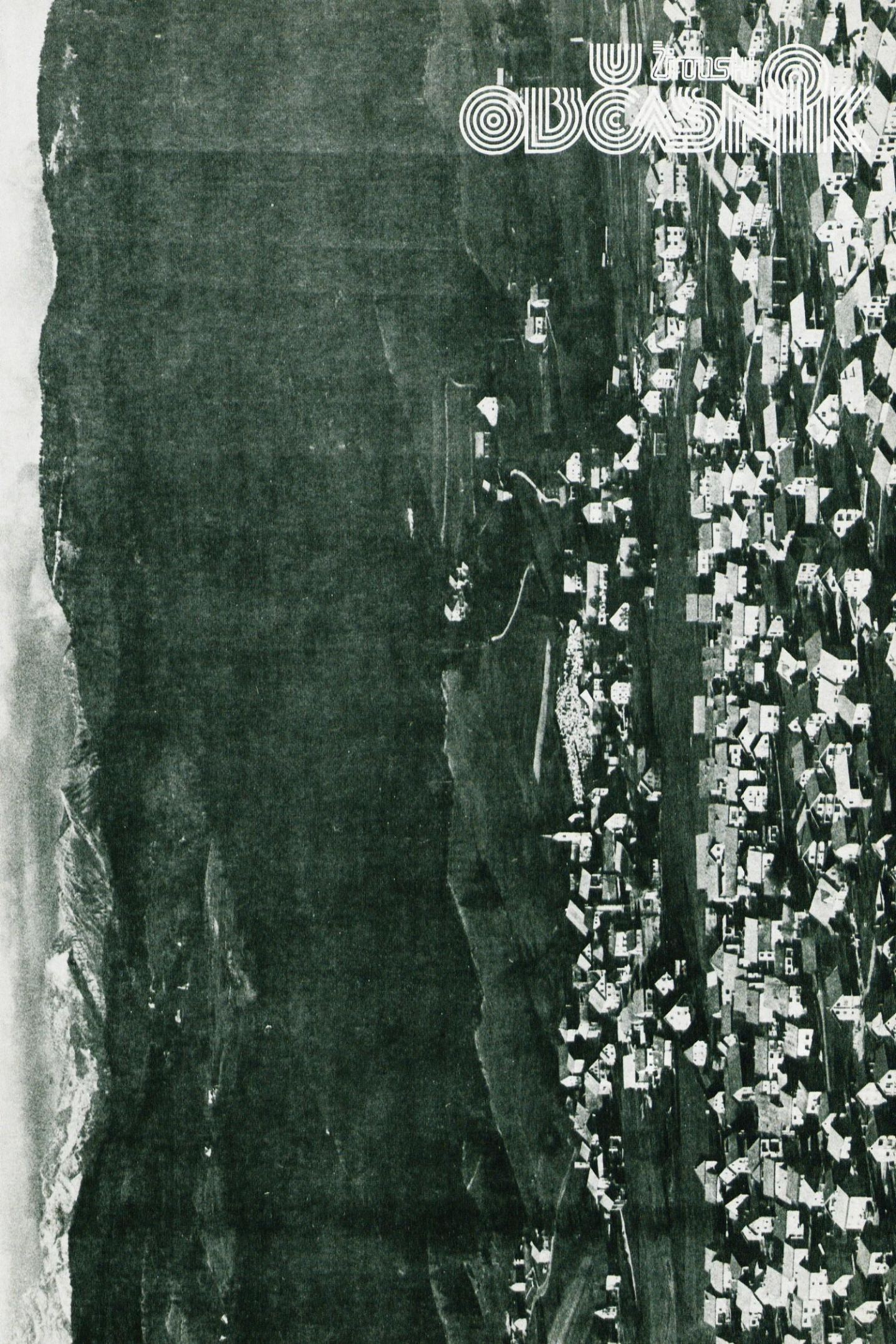
Žirovski OBČASNIK

5 6 1983

Revija za kulturna in družboslovna vprašanja na Žirovskem

NI ZA IZPOSOJO NA DOM

OBCASNIK

Žirovski občasnik

ČB 293

OSREDNJA KNJIŽNICA ŠKOFJA LOKA KRANJ 1983

Di 9544/1989

Izhaja dvakrat letno.

Izdajatelja
Literarna sekcija DPD Svoboda in Krajevna konferenca SZDL Žiri

Uredniški odbor
Mišo Čeplak, Tone Eniko, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik (likovni urednik), Miha Naglič, Franc Temelj in Helena Zorjan (tehnična urednica)

Glavni in odgovorni urednik
Mihael Naglič

Ustvarjalci likovne podobe ŽO
Jakub Erol, Tomaž Kržišnik, Ranko Novak in Helena Zorjan

Stalni sodelavci
dr. Karel Bernik, Franc Kopač ml., Janko Mrovlje, Matevž Pečelin, dr. Ivan Sedej, Marija Stanonik; Minka Kokalj, Mira Kopač in Helena Žakelj (lektorat); Nace Naglič (oglaševanje); Nada Govekar (blagajna); Bojan Zorjan (distribucija); Sonja Trošt, Cvetka Jereb in Lidija Naglič (tipkopis)

Svet časopisa
Janez Jan, Milan Kopač, Mira Kopač, Anton Oblak, Nejko Podobnik, Slobodan Poljanšek, Janko Smole (delegati širše družbene skupnosti); Mišo Čeplak, Marjan Dolenc, Tone Eniko, Tomaž Kržišnik, dr. Zdravko Mlinar, Miha Naglič in Jože Peternelj (delegati sodelavcev časopisa)

Predsednik sveta
dr. Zdravko Mlinar

Tisk in vezava
Partizanska knjiga, Ljubljana

Tisk ovitka in grafičnih prilog
Etiketa, Žiri

Naklada
800 izvodov

Naročnina za leto 1983
300 dinarjev (lanski naročniki dobijo to dvojno številko, katere cena je 150 dinarjev, še za lansko naročnino)

Podporna naročnina
500 dinarjev ali več

Žiro račun
51510-679-71031 z oznako: za ŽO.

Izdajanje ŽO denarno podpirata Krajevna skupnost Žiri in Zveza kulturnih organizacij Škofja Loka.

Dopise pošiljajte na naslov enega od obeh izdajateljev ali pa kar glavnemu uredniku (Jezerska 63, 64226 Žiri).
Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo; za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami.
Po mnenju Republiškega komiteja za informiranje SRS (št. 421-1/72 z dne 26/01-1981) šteje ŽO med proizvode iz 7. točke 1. odstavka 36. člena Zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu, za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

ŽO 5-6
Ta številka je dvojna - je druga lanska in prva letošnja hkrati - zato je tudi cena višja. Na dan prihaja ob času Prešernovega dne - slovenskega kulturnega praznika. Da zamuja, naj ne moti, saj hoče kulturno izpopolniti vsakdan in ne le "praznično praznika". Naslovnico je oblikoval Tomaž Kržišnik, fotografije na vmesnicah med rubrikami pa so delo Janeza Pukšiča. Izdajo so poleg KS Žiri in ZKO Škofja Loka so omogočile še OK SZDL Šk. Loka, Skupščina občine Šk. Loka in delovne organizacije, katerih oglasi so natisnjeni na koncu. Vsem najlepša hvala!
V Žireh, 8. februarja 1983.

UVODNE BESEDE

Miha Naglič

Postavil sem se na sredo starih Žirov in govoril takole: "Kako dolgo že prepeva naš slovenski rod?! Pravijo, da že od nekdaj, že ves čas, odkar je prišel v te kraje, daleč na zahod, in se naselil po dolehi, sredi hribov in gozdov v predgorju Alp.
Pravijo še, da smo prišli z vzhoda, po poteh ob velikih rekah. En del se je potemtakem gotovo napotil ob reki Sori navzgor - čez Loko, ki takrat še ni bila Škofja - v Poljansko dolino.

Ko gre ta dolina h kraju, postaja vse ožja. Takisto cesta, ki še danes ni dosti širša od nekdanjih poti. Popotniku, ki se prvič pripelje v te kraje, se gotovo zdi, da prihaja na konec sveta. Potem pa se dolina še enkrat odpre in tu je žirovska ravan. Na njej in po bregeh nad njo so Žiri, kraj, kjer se zares končajo vse poti. Še bolj na konec se ne da priti. Po katerikoli poti gre popotnik od tod naprej, vsaka ga pripelje nazaj v svet.
Žirovci - ljudje, ki domujejo v tem kraju, so tu že dolgo, a nimajo velike zgodovine za seboj. Njih zgodovina je zgodovina boja za obstoj na tem koncu, je zgodovina neprestanega in krutega spopada s skopo in zamočvirjeno zemljo, robatim podnebjem, naraslo reko in širnimi gozdovi. Skozi stoletja takega življenja so tudi sami postali robati, včasih omejeni, vendar pridni in pošteni.
Človek bi mislil, da pri takih ljudeh ni časa in prostora za umetnost. Pa vendarle! Med Žirovci je nenavadno veliko takih, ki prepevajo v svoji samoti in slikajo hladno lepoto svojega kraja.
Tako začenjamo pripoved o glasbeni kulturi na Žirovskem in o človeku, ki je to kulturo oplemenitil z vso dolžino svojega življenja in z vso širino svojega glasbenega udejstvovanja.
Pisal se je Anton Jobst. S svojim prihodom med Žirovce je pretrgal samoraslost in omilil okornost njih prepevanja in muziciranja, ki sta se glasila tod že od nekdaj."

Stal sem torej sredi starega vaškega jedra Žirov, na kraju, kjer se križata cesti iz Idrije in Logatca, in stare hiše so mi zakrivale pogled proti severu, na "lepo moje ravno polje" ter na številne tovarne in še številnejše hiše sredi njega.

In potem sem - sam Žirovec - rekel vsem drugim Žirovcem, da so "včasih omejeni". Nerodno sem se izrazil, polomil sem ga, a besede ne vzamem nazaj. Živimo pač "na koncu sveta" in konec vedno omejuje. Smo ljudje zaprte narave, drugačni od tistih, ki prebivajo sredi širnih ravnin, ob bregovih velikih rek ali ob morju, ki se jim vsem odpira pogled na vse strani in ne le v ene in iste bregove nad vasjo, ki veliko potujejo in gostijo še več popotnikov od drugod.
"... da glavico brihtno Žirovec ima", tega pa še v mislih nisem hotel zanikati, toliko že dam na svoj žirovski rod. Kdor mi pripisuje kaj takega, ta je pa res še drugače omejen kakor po naravi ali v pogledu.
Vse bi še nekako šlo, če takrat ne bi stal pred kamero, če ne bi stal na oni strani kamere moj prijatelj Andrej Mlakar, in če slednji ne bi bil avtor TV oddaje, ki je potem razkazovala to čudno podobo po širnem svetu.
Kaj se to pravi!? Kazati stare hiše in čudne ljudi, ki sredi zime skačejo v vodo in še zmeraj jedo iz sklede sredi mize... In obenem sploh ne pokazati tovarn, v katerih je zaposlenih skoraj polovica vseh prebivalcev, pridnih in poštenih ljudi, ki so si na nekdanjih njivah zgradili lepe, nove hiše. Saj bodo po svetu res mislili, da smo še povsem zaostali in omejeni.

In da bo mera polna, se vse to dogaja v letu, ko kraj praznuje 40. obletnico osvoboditve in ustanovitve prvega narodnoosvobodilnega odbora na Gorenjskem in v takratnem nemškem rajhu. Slavi se torej spomin na postavitev ljudske oblasti, ki je omogočila ves ta silni razvoj, v katerega toku so se zgradile tovarne in nove hiše.
Tako se je torej zgodilo. Zdaj bo treba posneti še eno oddajo in v njej pokazati nove Žiri ob 40-letnici. V prvi oddaji pravzaprav tudi ni šlo za to, da bi prikazali celovito podobo kraja. Šlo je za celovito podobo naših glasbenih prizadevanj. Režiser je pokazal svoje osebno videnje Žirov, jaz pa sem govoril, kar mislim.
Ker je to pisanje uvodnik in ne ocena TV oddaje, naj zapišem še, kaj bi rad z vsem že zapisanim povedal. - Predvsem to, da se kultura ne dogaja le na odrih, na TV ekranih in vseh drugih, posebej za to rezerviranih medijih, temveč se izraža tudi v prostoru, v katerem živimo, v kulturni urejenosti naše krajine. Stare žirovske podobe nam kažejo hiše, razvrščene ob glavni cesti ali potisnjene pod bregove, okrog njih pa je vsepovsod lepo obdelan svet. V teh podobah se ne izražata samo racionalnost in potreba po varovanju

obdelovalne zemlje v času pretežno kmetijske produkcije, temveč je v njih tudi nekaj lepega, omikanega, kulturnega. Po revoluciji, ki je postavila stara razmerja na glavo, se je zdelo, da zemlje ni več treba varovati, saj so ljudje dobili delo in boljši kruh v tovarnah in potem še nova stanovanja v novih hišah na nekdanjih skopih njivah. V zadnjem času pa spet spoznavamo, da tudi po novem ni bilo vse najboljše narejeno, da bo treba življenski prostor bolj preudarno izrabljati in ne več posegati vanj kar podolgem in počez, kjer in kakor se komu zazdi.
Kaj torej spreminjati v pokrajini in kako? To vprašanje ni samo domena lastnikov zemljišč ter urbanistov in gradbenikov, ki se bolj prilagajajo interesom prvih kakor lastni presoji in znanju. To vprašanje se tiče nas vseh. V slehernem posegu v prostor naj se ne izražata le naša pridnost in bistrost, temveč tudi naš smisel za lepoto. Včasih se zdi, da so bili naši predniki v estetskem smislu močnejši od nas /tudi mali posestniki, ne le gruntarji/.

V ŽO ne pišemo o "starih" rečeh zato, ker bi hoteli "obujati stare čase"; to počnemo zato, da bi v tem jubilejnem letu ob vsej veličini tistega, kar se je naredilo v zadnjih 40 letih, spreminjali tudi odnos do starega, do naše kulturne dediščine in do naravnega okolja, v katerem prebivamo. Vsega starega vendar ne kaže uničiti! Zakaj ne bi hranili starih knjig, papirjev in drugih predmetov, zakaj ne bi prenovili in oživili starih, močno načetih, a še zmeraj imenitnih in lepih stavb? Kdaj bomo spoznali, da objekt, ki ga postavimo v prostor, ni izolirana celota, in da zato ni vseeno, kam ga postavimo in kako izgleda!? Prepričani smo, da nam marsikatera od preteklih dobrin in vrednot lahko izpopolni smisel in lepoto našega sedanjega udejstvovanja.

Revolucija ne sme ostati pri goli negaciji, pri enostavnem zanikanju vsega starega. Postati mora negacija negacije, ukinjanje in hkratno ohranjanje ukinjenega na višji ravni, v gospodarski, politični in kulturni sferi. Po 40 letih ne kaže pozabiti, da je treba tudi v teh ozirih še veliko narediti, posebno v kulturnem. In da je vse to dolgotrajen proces, ki ga ne odtehta nobena proslava.
Zgodovina Žirov se 23. oktobra 1943 ni šele začela, a storjen je bil velik in pogumen korak naprej na pot in po poti, ki je nova ter ravno zato neuhojena in še zdaleč ne do kraja prehojena.

ŽO izhaja v duhu prizadevanj, da bi hodili še naprej ravno po tej poti, da bi smelo gledali naprej in nas obenem ne bi bilo strah in sram ozreti se nazaj, na že prehojeno pot in na sledove, ki ostajajo za nami kakor priče naših naporov, našega čuta za lepoto in včasih tudi naše žirovske omejenosti.

KAZALO

Glej stran 234!

Tribuna bralcev

ODMEVI NA ŽO 4

Oglasili so se: dr. Emiljan Cevc, Peter Naglič, Cveta Rotar, Marija Stanonik, Lado Stružnik ...

UREDNIŠKA TRIBUNA

Copyright

ODMEVI NA ŽO 4

K prenovi starega jedra Žirov

Spoštovano uredništvo!

K pripisu pri članku prof.dr.P.Fistra, Prenova starega jedra Žirov (ŽO, 4, 1982, 41-50) se čutim dolžno dati kratek historiat,ki bo pojasnil, da je zadeva v Žireh v teku že dalj časa in ne šele od ustanovitve Odbora za prenovo in oživitev starih mestnih in vaških jeder v občini Škofja Loka. Gre za to, da se odpravi krivica žirovskemu Muzejskemu društvu, Krajevni skupnosti Žiri in morda še komu, ne nazadnje, npr.študentom arhitekture, ki so pri vsej stvari doslej naredili največ.

Bilo pa je takole:

že konec l.1976 sva se s prof.dr.P.Fistrom pogovarjala o možnosti, ali bi bilo mogoče poslati v Žiri nekaj študentov arhitekture, ki bi po ustreznem postopku dokumentirali stara poslopja (hiše in gospodarske stavbe); v zvezi s tem je bila poslana ponudba Muzejskemu društvu Žiri, ali je pripravljeno sprejeti akcijo v svoj program in zanjo kriti stroške. Predlog je bil ugodno sprejet in ob priložnostnem obisku spomladi l. 1977 v Žireh si je prof.dr.P.Fister ogledal točke, ki bi za ta del prišle v poštev z mojega, recimo etnološkega vidika, dokončna odločitev pa je bila seveda njegova.

Medtem ko so l.1976 opravljali svojo terensko prakso v Žireh - tudi pod pokroviteljstvom Muzejskega društva Žiri - le študentje etnologije, so se jim tako l.1977 pridružili še študentje arhitekture. Dve trojki sta tedaj izmerili in skicirali "staro šolo" in Petronovo hišo.

23.3.1978 je bil v prostorih Krajevne skupnosti Žiri pogovor, na katerem so bili navzoči: prof. dr.P.Fister, M.Fister, V.Žakelj, V.Maček, predsednik KS Žiri in M.Stanonik. Ne spominjam se več natančno, zakaj ni bil navzoč noben predstavnik Muzejskega društva Žiri. Iz zapisnika ob tej priložnosti sledi:

Predmet pogovora:

1. Primerna oblika restavriranja stare šole v Žireh, njene bližnje in širše okolice (Tabor, Štalarjeva hiša idr.).
2. Zgodovinska obdelava arhitekture starega dela Žirov zaradi ustrezne urbanistične ureditve tega dela Žirov (funkcionalen vidik), dokazov o vrednosti vsaj nekaterih elementov te arhitekture tudi za današnji čas (kulturnozgodovinski, pedagoški vidik) in predvidene posebne strokovne obravnave v posebni razpravi).

Načrti in sklepi:

1. Prof.dr.P.Fister napravi predračun stroškov za delo.
2. Trojica študentov pride mogoče že sedaj, prav gotovo pa jeseni (večje število) nadaljevat merjenje posameznih hiš, ki pridejo v poštev za obravnavo (OPOMBA: "stara šola" in Petronova hiša že zmerjeni!).
3. Drugo leto bi bila predvidoma že mogoča razstava zbranega gradiva in pripravljene dokumentacije ter pogovor s krajani o pomenu tega dela.
4. Dolgoročnejši cilj: pomoč krajanom pri ohranjanju ali vključevanju kulturno-zgodovinsko pomembnih elementov v urbanistično ureditev Žirov.

   Priprava razprave o "žirovski arhitekturi" za objavo v ustrezni strokovni ali lokalni publikaciji (Loški razgledi).
5. Krajevna skupnost (preko Muzejskega društva) naroči pripravo idejnega načrta o funkciji "stare šole", ki bi ga nato pretresli na skupnem sestanku predstavniki KS; prof.dr.P.Fister doda svoje pripombe.
6. Krajevna skupnost naprosi tov.M.Krišlja, pospeševalca za kmečki turizem, da se poveže zaradi teh vprašanj s prof.dr.P.Fistrom.
7. Krajevna skupnost je pripravljena po svojih zmožnostih financirati predložene načrte na podlagi predračuna.

Študentje so l.1978 in l.1979 z delom nadaljevali, nato pa se je ustavilo, kljub temu, da je bilo Muzejsko društvo Žiri zanj zainteresirano (kakor je videti iz mojega dopisa prof.P.Fistru z dne 11.4.198o).

Na teh obveznih praksah v Žireh v letih 1977, 1978, 1979 so študentje arhitekture pod strokovnim vodstvom prof.dr.P.Fistra tako izrisali in dokumentirali naslednja poslopja: Muzej-Stara šola (Žiri 34), pri Petronu (Žiri 1), pri Toncu v Tabr (Žiri 48), pri Matevžu v Tabr (Žiri 47), pri Štalarju (Žiri 35), pri Nagliču (Žiri 51), pri Maharju v Tabr (Žiri 41), pri Toni-Šemončkova na Zadnc (Žiri 76). Delo so opravili študentje: (Žal, razpolagam samo z njihovimi priimki) Radulović, Činko, Vodanović, Kranjac, Gojanović, Gamulin, Čerpes, Pleško, Slamič, Krajcar, Škulj, Vatovani. Ti so tudi avtorji prilog pri uvodoma omenjenem članku P.Fistra v ŽO 1982/45-5o.

Žal ni mogoče navesti niti priimkov zadnje trojke, ki je delala l.1979, ker svojih nalog doslej žirovskemu Muzejskemu društvu še ni oddala. Zakaj ne, bi morda vedel povedati prof.dr.P.Fister sam.

Dne 9.5. 1980 je bil v Škofji Loki prvi sestanek Odbora za revitalizacijo starih mestnih oz. vaških jeder v občini Škofja Loka. Na njem so razpravljalci izhajali iz točke nič, to je: razgrinjali so svoja načelna izhodišča, v praktičnem delu pogovora pa so posebej poudarjali potrebo po ustreznih delih v Škofji Loki sami. Zato sem se zaradi strahu, da bo lepo utečena akcija v Žireh ostala na pol poti, tj. da bodo v tej zvezi začeta dela v Žireh zamrla, oglasila z naslednjo pripombo: strinjam se, da se kot pomembnemu kulturnemu spomeniku da vsa pozornost mestu Škofja Loka, vendar pa bi kazalo dokončati akcije, ki so že v teku, saj bi bila narejena škoda, če se ne bi izpeljalo do konca - kljub temu da gre za okolja, ki po kvaliteti zaostajajo za središčem občine. Citiram po spominu, saj zapisnika s tega sestanka kljub zagotovilu, da ga bomo dobili vsi navzoči (ali povabljeni?) do danes še nisem dobila in zato ne morem preveriti, ali je bil moj glas vanj vnešen. Skratka: namesto načela zaporednosti sem zagovarjala načelo vzporednosti, t.j., naj se dela za Škofjo Loko vsekakor začnejo, hkrati pa naj se vendarle ne pozabi tudi na vaška jedra, saj morajo njihovi prebivalci tudi odvajati ustrezna sredstva za te namene. Nekateri od navzočih so s sestanka že prej odšli, tisti, ki so ostali, pa ni bilo videti, da bi me kakorkoli podprli pri tem.

Kakorkoli že, organizacija in odgovornost za dokončanje začetega sta prešli v druge roke. Če so zadnja tri leta pomenila le premor, to še ni najhujše. Zato sem se razveselila dr.Fistrovega prispevka v omenjenem ŽO in upam, da bo pred leti dana pobuda le obrodila svoj sad.

Marija Stanonik (ISN, ZRC, SAZU, Lj.)
Lj.7.8.1982.

Še o stari cerkvi

V zvezi s staro žirovsko župno cerkvijo in siceršnjo likovno kulturo v Žireh (ŽO 4, 1982) dajem na razpolago kopijo pisma, ki ga mi je pred leti (17.II.1967) prijazno poslal dr.Emilijan Cevc kot odgovor na moje vprašanje, kaj in koliko pomenijo z umetnostnozgodovinskega vidika cerkve v Žireh in okolici. Ta vprašanja so se mi porodila ob branju njegove knjige Slovenska umetnost, ki je izšla l.1966 pri Prešernovi družbi. Pismo je dovolil objaviti (če to prihaja v poštev), vendar s pripombo, da vse to, kar je napisal takrat, danes morda ne velja več. Uredništvu dajem v presojo, ali to pride v poštev ali ne.

Dr.EMILIJAN CEVC:

"Vprašujete me, kako je z umetnostnimi spomeniki okoli Žirov.

Kakor ste morda razbrali iz teksta, spada žirovsko okolje v tisti klasični pas ljudske umetnosti,ki poteka od Idrije oz.Cerknega in čez Poljansko dolino do Loke. To je svet rezbarjev in podobarjev, slikarjev panjskih končnic in slik na steklo, domovina Šubicev in mnogih drugih znanih in neznanih mojstrov. Na vsakem koraku lahko srečate še priče njihovega dela, tudi na Dobračevi sami - kipce na hišah, rezljana vrata, slikarije po hišah in cerkvah, štukature na stropih itd. Če boste imeli odprte oči, se Vam bo razkrilo še mnogo drobnih lepot. Drugače Vaš svet res ni posebno umetnostno "glasen", skriva pa nekaj pravih biserov. Med take spada v prvi vrsti Ledinica, kot stavba, oltarji in kipi, slike. Dobračeva se ponaša z zelo lepim velikim oltarjem, ki je, kakor vse kaže, izdelek polhograjske rezbarske družine Facijev (enako tudi stranska!). V Žireh je bila izredno slikovita stara (porušena) župna cerkev, ki ji po lepoti sedanja ne seže do gležnjev. Novo so sezidali po načrtih dunajskega arhitekta A.Weberja (blagoslovljena 1910). - Cerkev na Breznici je v jedru še gotska, toda barok jo je prezidal; sicer je brez posebnosti.- Tudi cerkev na Goropekah je še iz go-tskega časa, pozneje prav tako prezidana (1733-1738). Veliki oltar je iz 17. stol.(zlati oltar). Slika Jezusovega krsta je iz bližine Leopolda Layerja. Stranska oltarja Štefan Šubic. Velika slika sv. Krištofa na zunanjščini je delo Štefana Šubica(1872). - Vrsnik: barokizirana gotska cerkev; oltarji Štefana Šubica, več slik pa je Strojevo delo (Moj Gospod in moj Bog, Križanje). - Zelo lep spomenik 17.stoletja je cerkev na Hotavljah (št-ukature in freske!), zaradi slikarij in čudovite kape stolpa zelo pomembna župna cerkev na Trati (Gorenja vas), po Tuškovih slikarijah slovi Sv. Križ pri Srednji vasi; mikavna gotska cerkvica je Sv.Urh nad Trato itd. Na Ledinah so oltarne slike Janeza Šubica ..."

Marija Stanonik (junija 1982)

KRATEK POGLED V NAŠO KRAJEVNO PRETEKLOST

Ko človek brska po pozabljeni preteklosti ter življenju naših prednikov in se o njej pogovarja z najstarejšimi Žirovci, mu zastaneta korak in misel sredi svoje rojstne vasi. Zazre se tja pod zeleni Žirk in razmišlja. Vse se je že pogreznilo v davno sivino. Za tiste čase in razmere je tod tekel mogočen utrip življenja v izred-

nem zatišju, ob prijazni jugovzhodni sončni legi. Na teh tleh, sredi skromnih, s slamo pokritih hiš se je dvigala majhna, ponižna farna cerkev. V sedaj pozabljeni vaški sredi je skoraj tisočletje klilo in brstelo življenje celega kraja. Za tiste čase mogočna zgradba z mikavno notranjostjo. V njej so stoletja našli miru utrujeni bajtarji in kmetje. V njeni tišini so se fizično in duhovno spočili od trdega dela in življenja. Med svetlobo in senco so si v njeni notranjosti nabirali novih moči ter upov za premagovanje skrbi, ki jih je prinašalo življenje.

Sredi divje, gozdnate pokrajine so krčili gozdove in tako pridobljene površine spreminjali v pašnike ter njive. Kosali so se z naravo za svoj goli življenjski obstoj. Vse to so delali ob skromni hrani, s krampi, brinovkami in lopato. Znojni, žuljavih rok, bolj lačni kot siti so pridobivali nove plodne površine. Sedaj jih zapuščamo. Stoletja so se borili z naravo, za obstoj, z desetino, robotnino in drugimi dajatvami, ki jih je terjala cerkvena in posvetna oblast. Pri delu so bili vztrajni, verujoč, da iz njegovih sadov mora priti boljše življenje. Ob tem trdem delu in utripu življenja je tekel boj za staro pravdo. Uničevalne bolezni, kuge in kolere poleg pohotnih Turkov so večkrat zdesetkale prebivalstvo po tedanjih vaseh. Vendar preživeli niso klonili in odnehali. Iz upornih, trdoživih in zdravih, življenja željnih rodbin so na tej zemlji skoraj tisočletje vztrajali predniki naših staršev in sedanjih rodov (na tej zemlji), da smo pripotovali v sedanjost. Prav zato jim dolgujemo svoj človeški delež za njihov dostojnejši pomnik in spomin. Zaluzili so ga. Prenagle, nepremišljene odločitve tedaj odgovornih so pred skoraj sto leti napravile nepopravljivo škodo. Dopustili so, da se je porušil naš edinstveni kulturno zgodovinski spomenik v kraju. Z njim je ugasnila zunanja in notranja podoba ljudi vseh preteklih rodov. Uničili so njihovo delo in kulturno stvaritev. Tu (in v njem) so se dolga stoletja združevali in spoznavali ljudje. V srečnih dneh so nastajale nove zakonske vezi, iz katerih je klilo in brstelo novo življenje. Od tod se je razraščalo življenje v svoj mogočen svet, z novo podobo in vsebino. Iz tega središča je utripalo življenje skozi zgodnji in pozni srednji vek. Skoraj tisočletje je bil na obeh straneh stare cerkve zadnji dom vseh naših prednikov. Naravni minljivosti smo sicer vsi zapisani. Ali tudi taki pozabi? Na tej zemlji je preteklo mnogo solz, ko so se Žirovci zadnjič poslavljali od svojih dragih. Težke in boleče so bile ločitve. Prenekateri otroci so s solzami pojili to zemljo, ko so jokali za prezgodnjo izgubo svoje matere ali očeta. Kuga, kolera in druge bolezni so uničevale draga življenja. Le čas je zabrisal vse te rane.

S porušenjem te stavbe so uničili delo in lepoto mnogih rok ter odvzeli vasi njen izvirni arhitektonski videz in pravo podobo Žirov iz preteklih časov. Odgovorni posamezniki so se pokazali v vsej svoji naturi. Razvrednotili so preteklo delo in lepotni izraz človekovega duha. Naša minljivost se je pokazala v vsej svoji goloti. Nikomur ni bilo mar, da se stavbo s častitljivo starostjo ohrani prihodnjim rodovom. Nekateri so bili za ohranitev pripravljeni na velike prispevke. Vnemar in pozabi so pustili tudi prostor, kjer tiho počiva velikansko število umrlih Žirovcev (skozi ta čas.) Iz njih so izšli vsi sedaj živeči rodovi. Ali se tega zavedamo? Morali bi biti ponosni nanje, ker so premagali vse viharje skozi pretekli čas in ustvarjali podlago za naš obstoj.Obdržali in ohranili so svojo slovensko izvirnost.

Glede na vsebino bo koga presenetil moj spomin. Napisan ni zaradi mojega pretiranega čustvenega odnosa do preteklosti in njene kulture ali iz stanja starajočega človeka. S tem zapisom tudi nisem menjal svoje svetovno nazorsko prepričanje, kar bi mi zli jeziki, ki jih ni malo, lahko očitali. Napisan tudi ni, da bi z njim katerega koli žalil. Ne! Kratek pogled skozi čas svoje rojstne vasi sem napisal zato, da bi se sedanji in prihodnji rodovi večkrat spomnili na opisan prostor sredi naše vasi. Iztrgajmo ga iz pozabe.Glede na nagel gospodarski in materialni razvoj Žirov v novi socialistični, demokratični in samoupravni Jugoslaviji je potrebno, da tudi ta zapuščeni, pozabljeni prostor z zadnjimi ostanki žuljev in kosti naših prednikov iz sive davnine spremenimo v kulturno spominski park s priročnim muzejem zgodovine Žirov. Uredil naj bi se v ostankih nekdanjega prezbiterija opuščene cerkve. Odkupimo in uredimo ta prostor! V tem bodočem spominskem parku naj bi našel mirni prostor prenekateri obiskovalec, ki ga zanima zgodovina Žirov. Tu naj bi mladi našli navdih za ustvarjanje novih, bogatih kulturnih stvaritev, ki naj bi delovnemu človeku v njegovem prostem času polnile sicer utrujajoči čas. Iz njih naj bi črpal novih moči v premagovanju naporov razvoja. Zavzemam se, da popravimo napako iz preteklosti, ki je tiho storjena nad tem edinstvenim kulturnim zgodovinskim

spomenikom kraja, kakor nad zadnjim počivališčem naših prednikov. Iz njihovih življenjskih sokov smo zrasli v žilave in vztrajne rodbine. Dvignili smo se iz njihovih korenin ter imeli moči, da smo se vzpeli čez preteklost. Iz njihovih globokih človeških prvin smo črpali spoznanja, da v novi Jugoslaviji do temelja spremenimo svoje medčloveške odnose, iz katerih boljše živimo. Iz teh odnosov so zrasle nove Žiri. Smo na začetku svoje samoupravne zasnove, kjer je dosti dela in kruha z dostojnim, človeka vrednim življenjem. V sedanjih družbeno ekonomskih in političnih razmerah (in pogojih) imamo trdno osnovo za vsestranski razvoj in notranje urejanje kraja.

Ob vsem tem pa vendar poglejmo v preteklost, da bomo znali ceniti sedanjost in ob vsem videli v prihodnost. Ali se bomo ob vsem tem prepričali, kaj nam je storiti za svojo bodočo srečo?

Iz mojega razmišljanja v zapisu naj bralec sam presodi moj namig, kako spominski prostor iztrgati iz pozabe. Z njegovo ureditvijo se dostojno oddolžimo spominu naših prednikov. V njegovi novo nastali notranjosti prižgimo vnovič luč njihovega življenja in obstoja. Pokažimo svoj človeški odnos do njihovega spomina! Ni še prepozno!

Peter Naglič (31/o7-1982)

Pestra vsebina ŽO znova preseneča

Sodelavci so se tudi v četrti številki zavzeto lotili pisanja o bivšem in prihodnjem razvoju Žirov.

ŽIRI, 9.junija - Žirovski občasnik, časopis za kulturo in družboslovna vprašanja na Žirovskem, s svojo četrto številko, ki je izšla pred kratkim, znova preseneča s svojo pestro vsebino, z razmišljajočimi zapisi o aktualnih problemih sedanjega življenja in o načrtih prihodnjega razvoja kraja ter s skrbno dokumentiranim prikazom dogajanj v preteklosti.

Čeprav so Žiri, kot je v uvodni besedi zapisal urednik občasnika Miha Naglič, kraj podeželske osame in omejenosti, ki mu je vseskozi primanjkovalo svetovljanskega prepiha, pisanje v tej številki priča o živahnem kulturnem utripu kraja. Zborovsko petje, katerega začetki segajo v leto 19oo, se je posebno v zadnjem času močno razmahnilo, saj imajo ta čas v Žireh kar tri odrasle zbore.

S precejšnjo zavzetostjo so se sodelavci Občasnika v tej številki lotili pisanja o spoznavanju preteklega in usmerjanju prihodnjega razvoja Žirov, o prenovi starega jedra Žirov in o dolgoročnem načrtovanju razvoja kraja do leta 2ooo.

Srednji del časopisa so posvetili skoraj povsem pozabljeni, a izredni in močno intelektualno obarvani osebnosti rojaka Valentina Poljanška, ki se je rodil pred loo leti. Ponatisnili so njegove dopise v "Naprej", "Notranjca", "Brazdo" in "Ljudski glas" v letih od 19o3 do 1941, ki pomenijo dragocen prispevek k spoznavanju življenja v Žireh in okolici v tistem obdobju.

Spomnili so se tudi nedavno umrlega rojaka Marjana Dolenca, znanega družbenopolitičnega delavca in strokovnjaka s področja ekonomije.

Dogajanja iz zgodovine Žirov so prikazana v prispevkih o loškem gospostvu leta 163o, o mlekarski zadrugi v Žireh in v zapisih in dokumentih iz NOV.

Lado Stružnik (Delo, lo/o6-1982)

Pohvaljena oblika ŽO

VIZUALNE KOMUNIKACIJE - POHVALE ZA MAJ IN JUNIJ

LJUBLJANA - Med deli, ki jih je žirija Društva oblikovalcev Slovenije ocenjevala v maju, je podelila pohvalo plakatu Multiquick Iskra predvsem zaradi učinkovitega in neposrednega nagovora tega ekonomskopropagandnega sporočila. Plakat sta oblikovala Slavica Vokal in Jože Resman, fotografiral Tone Podržaj, natisnilo ČGP Delo Ljubljana.

V juniju je žirija izbrala za delo meseca tri značilne izdelke oblikovalca Tomaža Kržišnika, ki so zasnovani na oblikovno pudarjeni govorici risbe, s čimer zgovorno uveljavljajo v našem kulturnem prostoru dostikrat pozabljene možnosti grafično prepričljivega, vizualno mikavnega in avtorsko razpoznavnega oblikovanja vizualnih komunikacij. To so dela: Grafična podoba 23.mednarodnega jazz festivala, sodelavka Neva Štemberger, natisnila Etiketa Žiri; revija Žirovski občasnik, natisnili Etiketa Žiri in Partizanska knjiga Ljubljana; plakat in prospekt za stanovanjsko varčevanje v Ljubljanski banki "Varčuje, varčuješ, varčujem", sodelavec Karl Zajc, natisnila Tiskarna Slovenija Ljubljana.

Žirija je obenem grajala neumestno zamenjavo obstoječega znaka ČGP Delo, ki je kot kvaliteten

grafični simbol prejel doma in na tujem pomembna strokovna priznanja.
(Delo, 10/08-1982)

Jezik naš vsakdanji

SO PEVKE RES ODPADLE?

Tokrat sem najprej natančneje prebrala Zdravljico (št.7,letnik V.), glasilo KPD France Prešeren iz Vojnika in nato še Žirovski občasnik (št.4, 1982), časopis za kulturna in družboslovna vprašanja na Žirovskem. Publikaciji se po obliki in vsebini močno razlikujeta. Zdravljica vsebuje poročila o delovanju različnih sekcij vojniškega društva in krajša utrinka z gostovanj.V primeri z njo je Občasnik precej bogatejši, saj ima poleg podobnih poročil še veliko drugih rubrik in obsega kar 189 strani gosto tiskanega besedila, pa tudi likovni del je precejšen. Seveda me je zanimala predvsem jezikovna plat teh publikacij. Ugotovila sem, da sta poglavitna razločka med publikacijama le zunanji videz in obseg, jezik pa je v obeh precej podoben, in sicer slab.

Najprej bom pregledala posebnosti v jeziku vsake publikacije posebej, v prihodnji številki pa še skupne napake oziroma slabo pisanje, značilno za obe.

Prva stvar, ki me je zmotila pri Zdravljici, je bilo podpisovanje avtorjev posameznih poročil. Pravilno je, da zapišemo najprej ime, nato priimek. Tukaj pa je večinoma prav nasprotno, saj pišejo na primer Muha Helena, Podergajs Beno, namesto Helena Muha, Beno Podergajs. Pri osebah moškega spola sklanjamo ime in priimek, v Zdravljici pa tega ne upoštevajo. Zato govorijo o tov. Marjanu Adamič in uprizarjajo predstavo v režiji Toneta Zorko. Edino pravilno je seveda - o Marjanu Adamiču in v režiji Toneta Zorka.

Kadar je za veznikom kot povedek, moramo pred kot postaviti vejico, drugače pa ne. Za zgled: ... naredili pa bomo, kot bomo delali ...,...bo naša prihodnja žetev prav tako plodna, kot je bila sedanja ...

V nekaterih besedilih je precej modnega izražanja. Na primer:... da bi bili tudi v nadaljevanju reševanja naših problemov...,-prireditev je bila s strani poslušalcev lepo sprejeta ..., v svojih predstavah smo imeli uspeh le v toliko, v kolikor je obisk predstav podprl snovanja ..., ta skromen,celo nerazumljiv posluh do te dejavnosti bo treba še razmotriti ...,priprave so v teku..., z velikimi napori smo zaključili ...

Hudo je, da se takega pisanja (in govorjenja) ne moremo in ne moremo znebiti./Oglejmo si še nekatere značilnosti Žirovskega občasnika. Prav zdaj je zelo moderno na primer govoriti, da si požel aplavz (žanjemo pa žito), da so pevke odpadle (odpade sadje z drevesa ali omet s hiše, pevke pa so prenehale sodelovati ali kaj podobnega), da je nekdo naletel na ugodne ocene (ocene vendar dobivamo, naletimo pa na ovire), da na en kinematograf odpade 16.o77 obiskovalcev (na en kinematograf pride), da prihaja do upadanja števila obiskovalcev (to število se seveda le zmanjšuje), da je treba pristopiti k stvari drugače (stvari se lotevamo/lotimo drugače), da nam zbrana sredstva služijo (sredstva nam kvečjemu rabijo, najboljše pa je, da jih kar porabimo).

Raba veznika če namesto ali v predmetnih stavkih je pogovorna. Zgled:... postavlja se vprašanje, če se nam to sploh splača. Reči bi bili moramo:... ali se nam to sploh splača.

Našla sem tudi nekaj zgledov z glagolom prispevati, ki sobesedilu ne pomeni prav tega, kar je želel pisec povedati:... prispevati k širši in globji osveščenosti vseh nas (pripomoči, še bolje: razširiti in poglobiti); ... k ustanovitvi godbe sta največ prispevala (zanjo sta največ naredila, zanjo sta najbol zaslužna)..., prav zato, da bi bil med nami tudi on, ki je k temu največ prispeval (iz sobesedila je jasno, da ne gre za denar, temveč za to, da je največ storil, naredil ali napravil).

Toliko za zdaj, v prihodnji številki Kulturnega poročevalca pa bom obravnavala še nekatere druge jezikovne slabosti, ki sem jih opazila tako v Zdravljici kakor tudi v Žirovskem občasniku in jih je treba nadrobneje pojasniti.

Cveta Rotar (Iz: Kulturni poročevalec. Glasilo ZKO Slovenije. Leto XIII(1982), št.53, str.56-57.)

KDAJ OSTALI IN KDAJ DRUGI

V prejšnji številki Kulturnega poročevalca sem že pisala o jeziku v 4.številki Žirovskega občasnika in Zdravljici, glasilu KPD France Prešern iz Vojnika. Obravnavala sem jezikovne pomanjkljivosti, značilne za vsako publikacijo posebej, v tem prispevku pa bom omenila bolj splošne. S splošnim mislim na tiste, ki niso značilne zgolj za omenjeni deli, temveč jih lahko najdemo skoraj v vsakem besedilu.

Ena takih napak je na primer raba sposojenke "ostali" namesto domače besede "drugi". Ostali pomeni tiste, ki so ostali, potem ko so drugi

odšli, ko je bilo drugo pobrano, odneseno in podobno - torej preostale. Drugi pa pomeni vse, razen tistih, ki smo jih že navedli. Naj povedano ponazorim z nekaterimi zgledi, ki sem si jih izpisala iz Občasnika in Zdravljice:

- ... tako kot ostale sekcije bo tudi likovna...
- ... pridobili so 23 članov in se zagrizli v note, višaje, nižaje, forte, piano in ostalo, kar je nujno...
- ... izmenično z ostalimi zbori bomo nastopali ...
- ... skupaj s pevovodkinjo in ostalima dvema vodjema ...
- ... sodelovali smo tudi z ostalimi sekcijami društva...
- ... nekateri člani ne delujejo, ostale pa tare predvsem problem prostora...

Pri nobenem teh zgledov ne bi mogli upravičiti rabe ostali namesto drugi, saj je pri vseh jasno, da nič ne "ostaja", temveč da so "ostali" le tisti, ki jih doslej nismo omenili, torej vsi drugi razen omenjenih.

Še na eno napako moram opozoriti in sicer na napačno rabo predloga s oziroma z za glagoli, ki naznanjajo začetek, potek, nadaljevanje ali konec kakega početja. Take glagole v pravilni slovenščini vežemo z njihovimi ali dopolnili brez vmesnih členov, torej brez predlogov.

Nekaj zgledov iz omenjenih publikacij:

- ... pričela je s prvimi vajami že leta 1981...
- ... odločili smo se, da začnemo s študijem ...
- ... redno je sekcija pričela z delovanjem ...
- ... začeli so z delom ...

Glede na prej povedano, je edino pravilno takole: pričela je prve vaje, bodo začeli študij ali študirati, začela je delovati, začeli so delo ali delati.

Kadar pa pri kakem dogajanju posebej govorimo o njegovem začetku, je raba predlogov s oziroma z seveda pravilna, na primer: poročila bomo začeli s pregledom agencijskih novic, kosilo so začeli s predjedjo, opera se je začela z uverturo in podobno. Mislim, da bi morali znati ločevati ta dva načina izražanja, saj sta si vsebinsko dovolj različna. Za konec pa še nekaj predlogov za boljše pisanje. Zgledi so iz obeh publikacij in seveda niso značilni le zanju.

Namesto:	Napišimo raje:
delati na tri izmene	v treh izmenah
zaključek	konec
kasneje	pozneje
letošnje leto	letos
pretekla sezona	minula, prejšnja sezona
v kolikor bo to mogoče	če bo to mogoče
v bodoče	v prihodnje
prilika	priložnost
v času referenduma	med referendumom
v mesecu marcu	marca
sestali so se	sešli so se
zaželjen	zaželen
prisoten	navzoč
pripombe na program	pripombe k programu
zabeležiti	zapisati, opaziti, ugotoviti
nek	neki
nahajati se	biti
osnovati odbor	ustanoviti odbor

Cveta Rotar (Kulturni poročevalec, št.54, str. 61-62)

UREDNIŠKA TRIBUNA

ŽO postaja revija za vsa vprašanja. Na ovitku sicer piše, da smo revija za kulturna in družboslovna vprašanja na Žirovskem, vendar je vprašan ki bi bila povsem "nekulturna" in hkrati brez širšega družbenega ali kar skupnega pomena, prav zaprav zelo malo - gre torej za skoraj vsa vprašanja.

V tej številki seveda zastavljamo in skušamo obe nem tudi že odgovoriti samo na nekatera od vseh teh vprašanj, ki so pri nas, za nas in po našem v tem trenutku še posebej pomembna. Gre predvsem za tisti tematski sklop, ki ga običajno poimenujemo z besedami "varstvo kulturne in naravne dediščine", pri čemer tokrat še posebej poudarjamo problem varovanja kulturne krajine. Izbiro prav tega tematskega sklopa skušamo utemeljiti v uvodniku in v raznih uredniških pripisih.

Takšna razširitev vsebinske zasnove naše revije bi bila seveda nemogoča, če ne bi hkrati širili tudi kroga sodelavcev. Geografsko ta krog sicer ni povsem opredeljen, vendar gre seveda predvsem za avtorje iz sosednjih krajev v škofjeloškem in sploh slovenskem prostoru.

Tako se nam v tej številki poleg nekaterih že kar stalnih sodelavcev pridružujejo še nova imena iz vrst strokovnjakov, umetnikov in naših rojakov.

In zdaj še nekaj besed o finančnem poslovanju ŽO v letu 1982. Literarna sekcija DPD Svoboda je kot izdajateljica ŽO prejela 398.569.- in izdala 201.317,45 dinarjev (toliko je namreč veljal ŽO 4 Na dan 31/12-1982 je bil torej naš saldo nenavadno visok /197.251,55.-/. Izdali smo samo eno šte-

vilko in preostali denar je zdaj že porabljen za to dvojno številko, ki je tako druga lanska in prva letošnja hkrati. Zapisati velja tudi še to, da so pri izdatkih upoštevani samo stroški tiska in priprave za tisk, saj še zmeraj nismo uvedli honorarjev. Slednje se bo moralo slejkoprej zgoditi, če bomo hoteli še naprej širiti krog sodelavcev in tako dvigati kvaliteto revije.

Kar se tiče prejemkov pa velja poudariti, da je uredništvo krilo skoraj polovico stroško z oglasi in s prodajo, za 213.000 dinarjev pa je bilo dotacij /glavna podpornika ŽO sta bila KS Žiri s 100.000.- in ZKO Škofja Loka z 90.000.- dinarji/.

Redni in podporni naročniki na ŽO

Na ŽO so se do konca leta 1982 naročili:

I. Redni naročniki

Posamezniki:

1. Baldomir BIZJAK, Begunjska 4, 64000 Kranj
2. Jože BOGATAJ, Belca 20/B, 64281 Mojstrana
3. Ivanka CENE, Motnik 4/A
4. prof. Janez DOLENC, Grajska 8, 65220 Tolmin
5. BogdanaHERMAN, Celovška 269, 61000 Ljubljana
6. Stane ISTENIČ, Kajuhova 42, 64000 Kranj
7. Franc JELOVČAN, Naklo 141
8. Branko JEREB, Peščena pot 6, 61210 Lj.-Šentvid
9. Janez KAVČIČ, 61373 Rovte 88
10. Anton KOLENC, Podlubnik 11, 64220 Škofja Loka
11. Vlada LUKAN, p.p. 50, 65280 Idrija
12. Milan MAHOVNE, Kvedrova 3, 68281 Šenovo
13. Milka MAHOVNE, Kidričev trg 7, 62000 Maribor
14. Boris MLINAR, Grafenauerjeva 7, 61000 Ljubljana
15. Branko MLINAR, Moškričeva 22, 61110 Ljubljana
16. Janko MROVLJE, Aškerčeva 24, Maribor
17. Stojan PERTOVT, Brajnikova 32, 61000 Ljubljana
18. Ivanka PINTAR, Loterija, 64220 Škofja Loka
19. Albin PODBEVŠEK, Peščena pot 6, 61210 Lj.-Šent.
20. Jože POLJANŠEK-Stojan, Trg prekomorskih brigad 5, 61000 Ljubljana
21. Meta ŠUBELJ, Žibertova 7, Ljubljana
22. Peter ŠULER, Vrhovci, C. XI/6, Ljubljana
23. Stane VELIKONJA, Gorazdova 15, Ljubljana
24. Niko VLADIMIROV, Vošnjakova 14, Ljubljana
25. Denis ŽUST, Velana, Šmartinska 52, Ljubljana

Ustanove:

26. Krajevna knjižnica Rovte
27. Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo, Karlovška 1, Ljubljana
28. Občinska konferenca ZKS, Kidričeva 1, Škofja Loka
29. Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, Plečnikov trg 2, Ljubljana

II. PODPORNI NAROČNIKI

30. g. Viktorijan DEMŠAR, Glavarjeva 112, 61218 Komenda (500.-)
31. prof. Rado JAN, Partizanska 43, Šk. Loka (500.-)
32. Ivan JAVOR, Goropeke, Žiri (500.-)
33. Marko KOSMAČ, Žirje 3, 66210 Sežana (600.-)
34. ing. Janez MLINAR, 65216 Most na Soči 60 (500.-)
35. Pavel MROVLJE, Čuprijska 19, 63000 Celje (1.000.-)
36. Vinko NAGLIČ, Jezerska 63, Žiri (500.-)
37. Helena STRITIH, Glinškova ploščad 8, 61113 Ljubljana (700.-).

Vabilo k naročilu na Žirovski občasnik

Ob koncu tega pregleda vas še enkrat vabimo, da se naročite na ŽO! Izpolnite priloženo naročilnico in jo pošljite na naslov:
DPD Svoboda Žiri
Uredništvo ŽO
p.p. 8
64226 Žiri

Svojo željo po naročilu lahko seveda sporočite tudi ustno /po telefonu/ enemu od urednikov /glejte kolofon!/.

In še ena novost: Odslej sprejemamo tudi naročila znotraj pošte 64226 Žiri, kolikor gre za podporno naročnino. Vsem Žirovcem, ki bodo postali podporni naročniki ŽO, bomo revijo dostavili po pošti ali osebno.
Toliko zaenkrat! Naslednja številka ŽO bo izšla predvidoma jeseni 1983 in bo v celoti posvečena 40-letnici osvoboditve Žirov in ustanovitvi l. NOO na Gorenjskem in v takratnem nemškem rajhu. Takrat nasvidenje!

Kronika

MOJI DOBRAČEVI NA GROB!

Marija Stanonik

Digitized

MOJI DOBRAČEVI NA GROB! 1291-1981

Marija Stanonik

1. Kdaj se je rodila, natančno ni znano. Vsekakor je obstajala že pred letom 1291, saj jo omenja urbar iz tega leta, in sicer v obliki an der Tobratsch.[1] V urbarju iz leta 1318 je zapisana v oblikah an der Cobratsch[2] in Dobravnitz[3] in v zgodovinskem viru iz l.1453 in dem dorff Dobritsch.[4] 1485 je nastal zapis Drobratsch[5], 15oo Dobratsch[6], prav tako v urbarju iz l. 15o1[7] in tudi pozneje v urbarju l.163o.[8]

2. Težko je reči kaj dokončnega tudi, od kod njeno ime.

a) Ljudska etimologija, se naslanja na ustno izročilo, ki pravi, da je bilo nekdaj področje dandanašnji pokopane Dobračeve poraščeno z dobom (dob je splošno slovansko ime za to, čemur Slovenci danes pravimo navadno hrast), o čemer še "pričajo osamljeni primeri na ozarah nekaterih njiv in travnikov pa tudi številne hrastove korenine, ki so jih pri raznih prekopavanjih izkopali iz zemlje". Tako je razložen prvi del besede. Na drugi del imena se navezuje pripomba, da je zaradi obilice vode nekdaj bilo tod divjih rac na pretek.[9] In iz obilja drevja in divjih rac naj bi nastalo ime naselja: Dob-rac (eva).

b) Druga razlaga bi mogla biti zgodovinska, pa ni! Zadnja leta sem se poigravala z mislijo,da je ime vasi v sorodu s koroško goro Dobrač. Povezovala sem namreč nastanek imena z naseljevanjem Koroščev na Poljansko.[1o] Tako naj bi se del prebivalcev, ki so prestali uničevalni potres, v katerem se je l.1348 posulo tudi del gore Dobrač na Koroškem (in pokopalo pod seboj enajst vasi), razbežalo na vse strani in tisti, ki jih je pot zanesla na Poljansko, prinesli s seboj tudi ime gore. Ko pa sem začela preverjati, koliko bi ta podmena utegnila veljati, jo tudi sama zase umikam, saj je vas s tem imenom, kot pričajo navedeni zapisi, obstajala že precej pred letom omenjene nesreče na Koroškem.

c) Ko sem si v davnih letih nabirala prvo učenost v žirovski šoli, sem na poti domov, ko sem prihajala med hiše z dobračevskimi številkami, neredko stopala po ritmu besede mojega rojstnega kraja in sama zase tuhtala, kaj ta beseda pomeni. Ugajala mi je njena prva polovica: Dobra -, toda ni mi šel v račun drugi del - čeva. Seveda trdemu orehu nisem bila kos.

Spet sem se domislila svojih umovanj in drugovanja z dobro - čevo?, ko sem v prispevku F. Planine prebrala, da on zaresno izvaja ime naselja Dobračeva iz osnove dobro.[11] Pridružujeta se mu tudi vodilna slovenska etimologa prof.dr. F.Bezlaj in doc.dr. A.Šivic-Dular z naslednjo besedotvorno razlago: glede na zgodovinske zapi-

se imena gre za zvezo samostalnika - antroponima (lastno, osebno ime) iz korena dobr- in pripone -ač za moško osebo. Oba besedotvorna elementa sta vsak zase v slovanskem svetu normalna. Zgled za prvi del sta npr. imeni Dobroslav, Dobroljub. Zgled za drugi del so imena na -ač: Petrač, Jernač, Tonač. V imenu naselja se torej po njunem utegne skrivati neko ime človeka z označbo dobrega. Moglo bi biti neke vrste hipokoristik (ljubkovalno, olepšujoče, pomanjševalno ime). Osnova dobr- je znana stvar: kar dela preglavice, je pripona -ač v tej zvezi, saj ji trenutno nista mogla najti slovanske vzporednice.

Dopuščata tudi možnost, da bi beseda Dobračeva izhajala iz zveze Dob-račeva, in dodajata, da je enoumno etimologijo težko dati, saj je ta mogoča le v redkih primerih.

3. In sedaj točka, ki je sploh spočela to pisanje. M^aja, naša Dobračeva je menda umrla. Čez vse zgodovinske viharje se je dobro držala, vzdržala in obdržala - do današnjih dni. Sedaj pa, ko bi se smela veseliti svoje odpornosti skozi stoletja, naredijo križ čeznjo tisti, ki bi morali najbolj bedeti nad njo. Njeni lastni otroci. Ena sama Dobračeva je obstajala v Sloveniji in vsaj po trenutnem vedenju ji tudi v slovanskem svetu ni kar tako dobiti para. A ne pomaga ji njena enkratnost, niti dobri človek, čigar ime nosi v svoji zasnovi.

Spet ena od potez, ki gleda samo na pragmatično učinkovitost sedanjosti, nima pa nikakršnega[12] posluha za žlahtno patino starodavnosti in odgovornost do prihodnosti. Mečimo bisere skozi okno, preteklost pa naj spet rešujejo le gasilska društva in pokopališča! Še dobro, da ju Dobračeva ima. Toda, na kaj lahko računata njena mlajša sestra Nova vas (ki je v zgodovinskih virih prvič omenjena l.1688[13]) in celó njena starejša sestra Stara vas, ki je imela to ime že pred sedemsto (7oo!) leti v obliki Ztariwasi in že samo ime utegne pričati, da imamo v tem primeru gledati staro predslovansko (!) naselbino.[14] Prvi slovenski naseljenci so ji dali to častitljivo ime. Ali se njihovi daljnji potomci morejo ponašati z enakim spoštovanjem do prednikov svoje lastne krvi. Bojim se, da ne. Da ne bo nesporazuma! Nič nimam proti ureditvi uličnega sistema v Žireh, če se je to izkazalo za potrebno. Skoraj tudi ne, - razen, kolikor človeka ne zaboli, da mu jemljejo identiteto (enako kot če bi se ne smel/mogel več sklicevati na svojo širšo pripadnost, npr. narodnost; ali ko mu poderejo hišo, v kateri se je rodil, čeprav na istem mestu zgradijo novo in imenitnejšo), da se dosedanje ime za celo dosedanje naselje Dobračeva ukine. Ves čas pa, odkar sem v časopisu prebrala seznam ulic, se sprašujem, ali ni žrtev prevelika? Ali ni bilo mogoče preimenovanja urediti tako, da bi del nekdanjih treh vasi obdržal svoje neokrnjeno ime v eni od ulic, cest, poti, ali središč. Mislim, da bi z malo dobre volje, tenkočutnosti in preudarnosti, zgodovinskega občutka in posluha za preteklo, rešili to tako, da bi npr. pri Dobračevi to ime ostalo za njeno staro jedro (po mojem je to okrog dobračevske cerkve); ali vsaj da bi ulica v zvezi z "Dobračevska ulica" odpadla in bi ostalo ime Dobračeva, kot je obstajalo skozi stoletja. Še toliko bolj, ker je nekaj lepih primerov, ko so dobila uradno pravico za obstoj tudi nekatera imena, ki doslej tega niso bila deležna, npr.: Rakulk, Rakovnik, Tabor. Po kakšni logiki nima več pravice do življenja ravno Dobračeva?

Po zgledu Pot na Koče, Pot na Rovt, Pot v Skale pa bi lahko imenovali smer proti Novi vasi: Cesta v Novo vas ali okrajšano V Novo vas, kakor je to v primeru Pod Žirk. Zavedam se, da je ustrezna rešitev za ohranitev imena Stara vas težja, vendar pa bi se po dobrem premisleku gotovo našlo pravo. Zakaj pa se ne bi ena od ulic (po možnosti v ustreznem jedru nekdanje vasi) imenovala preprosto Stara vas? Ali bi bilo res tako pohujšanje zaradi tega? Tudi sredi milijonskega mesta Barcelone obstaja Španska vas.

Po vsem tem je pač težko govoriti o kroni prizadevanjem tistih, ki so obravnavano akcijo, četudi z dobrim namenom, sprožili, saj so ga pri njeni izvedbi preveč pokronali.

Morda bo kdo dejal: saj vendar obstajajo Dobračevska ulica, Starovaška cesta, Novovaška cesta. Resnici na ljubo, res se mi ta rešitev ne zdi ustrezna: 1. nekaj čisto drugega je jabolko kakor jabolčni olupek. Ali jajce kakor jajčna lupina. Kdor more razumeti, naj razume; 2. posnema delo na tekočem traku. Zgodovina (tudi omenjenih imen, za katera mi tu gre) pa še zdaleč ni samo to. Je tudi umetnost življenja naših prednikov - in nas samih. Preteklost ni le prah mrtvih, je tudi prst, iz katere današnji rod srka sokove za jutrišnje sadove.

Prejkone zvonim po toči in bo tale zapis res ostal zgolj nekrolog.

(Napisano avgusta 1982)

Opombe

1 Urbar loškega gospostva 1291, Urbarji freisinške škofije, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zv. IV, objavil P.Blaznik, SAZU, Lj. 1963, 145.

2 Urbar loškega gospostva 1318, n.d., 194.
3 N.m.,213.
4 M.Kos, Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500) I, A-M, Lj. SAZU, Lj., 1975, 100.
5 M.Kos, n.m., 100.
6 M.Kos, n.m., 100.
7 Urbar loškega gospostva 1501, prim.op.1, 295.
8 F.Kos, Loško gospostvo leta 1630. Prim.Žirovski občasnik IV, 1982, 138.
9 Naše rojstvo in naš vzpon 1960-1970, 10 let Etiketa Žiri, Ur.E.Strlič, 51.
10 Prim.o tem v knjigi P.Blaznika, Kolonizacija Poljanske doline, Lj., 1938, 5 sl.
11 F.Planina, Imena naselij v loški občini, Loški razgledi, 28, 1981, 218
12 Tega ni treba jemati dobesedno, ampak bolj retorično - v pomenu veliko premalo. Prim. o podobnem problemu prispevek B.Štiha v Našin razgledih (To ni nobena pesem, to je ena sama ljubezen), 11.junija 1982, 328-331, kjer med drugim pravi: Nihče, kdor skladno živi z našo politično in duhovno zgodovino, ne nasprotuje temu (= novim poimenovanjem-op.M.S.). Ampak zaradi tega ni bilo treba izbrisati in uničiti stara imena ulic in trgov ali celo krajev, v katerih se pojavljajo zgodovina, njeni dogodki, osebe in usode.
13 P.Blaznik, Kolonizacija ..., 11.
14 P.Blaznik, Kolonizacija ..., 3. M.Kos, Stari trg in sorodna krajevna imena, Geografski vestnik 1929-1930, 160-173, cit.163.

Aktualno v Žireh

VARSTVENI VIDIKI KULTURNE KRAJINE dr. Nace Šumi

STAVBNA DEDIŠČINA IN KULTURA ŽIROV Ada Bar - Janša

VLOGA KMETIJSTVA V PROSTORU Miran Naglič

VODNI REŽIM NA ŽIROVSKEM Mirjan Batistič

NEKATERA DOGNANJA SOCIO - DEMOGRAFSKE IN EKONOMSKE ANALIZE ŽIROV Izbral Tone Eniko

INOVACIJE V ŽIREH Miha Bogataj

SLIKOVNI PRILOGI

Ada Bar - Janša, Franc Temelj

Original

VARSTVENI VIDIKI KULTURNE KRAJINE

dr. Nace Šumi

O tem, kako malo smo ozaveščeni - ali ob nekaj poraznih dejstvih

Ko govorimo o varstvenih vidikih kulturne krajine, moramo imeti pred očmi vsaj dve temeljni izhodišči, najprej družbeno-ekonomske odnose kot objektivno materialno osnovo vsakokratne podobe kulturne krajine, drugič kulturno zavest, ki zajema našo vednost in našo privrženost vrednotam kulturnega okolja; tema dvema izhodiščema pa je treba pridružiti seveda še oceno strokovne pripravljenosti ustreznih služb, v našem primeru torej zlasti tudi konservatorskih institucij, kadrovsko povezanih v Slovensko konservatorsko društvo. Od moči teh izhodiščnih vidikov sta odvisni širina in učinkovitost varstvenih usmeritev in dejanj.

Najprej se je seveda treba sporazumeti, da s pojmom kulturna krajina označujemo vse vidne človekove posege od gradenj do obdelovanja zemlje oziroma njenega izkoriščanja. Kolikšen je odstotek površin tako razumljene kulturne krajine v širšem naravnem okviru, vedo izvedenci, vsekakor pa je kulturna krajina odločilna sestavina našega nacionalnega prostora. Ker so zazidane površine tista oblika znotraj kulturne krajine, ki človeka kot bivalno okolje šele omogoča, lahko ravno z opazovanjem oblikovanosti naselij, njihove razporeditve v krajini izmerimo naš vsakokratni odnos do celovitega okolja.

Kakor je znano, različne veje znanosti poznajo delitev naselij na dva temeljna tipa, na agrarna in neagrarna naselja, dvojico, ki se v polpretekli dobi kaže kot nasprotje med mestom in vasjo. In prav tako je znano, da je na tej točki naša politična akcija po osvoboditvi zastavila vse razpoložljive sile, da bi to dvojnost premagala. Prva povojna leta in še naprej smo opazovali prav senzacionalen odliv vaškega prebivalstva v mesta, ki so ga naša javna občila spremljala s poudarjenim aplavzom in ga tako po svoje sama pospeševala. Ta akcija, ki še ni na vsej črti zaustavljena ali naravnana v smotrne, opravičljive meje, je seveda povzročila celo vrsto spremnih pojavov. Najvidnejši je bil razvrednotenje zemlje, vendar ne samo v materialni sferi, marveč tudi v zavesti. V začetku šestdesetih let je bilo pogosto zaznati prve resnejše kritike vizije o nekakšni enakomerni razporeditvi industrije po deželi na škodo zapostavljene kmetijske proizvodnje, ki je izgubljala ljudi,površine in družbeni ugled. Ugovori zoper tako banalno preprosto shemo so se nujno

oklepali dokazljivih potreb po funkcionalni uglašenosti naselij in kulturnih površin. Pojavili so se tehtni pomisleki zoper take tipe mešanih naselij - vasi, kjer so drugotne gradbene kapacitete motnje normalnega proizvodnega procesa. O tem sem svoj čas prispeval celo pojasnjevalno razpravo v Naši sodobnosti, porojeno iz izkušenj sodelovanja spomeniškega varstva z urbanistično službo nekdanjega ljubljanskega okraja. Hkrati s takimi stališči so se nujno pojavili tudi ugovori zoper nadaljnje podpiranje stihijske zidave novih delov naselij ali celo v prostoru popolnoma razpršenih enot. Začelo se je poudarjati prizadevanja, da ohranimo sklenjenost naselij, ne samo zaradi oblikovnih razlogov ali celo kulturniških kapric z opiranjem na zgodovinske izkušnje, marveč prav tako kakor na vasi zaradi racionalnega komunalnega opremljanja. Ob takih razmišljanjih in ob konkretnem skupnem delu spomeniške in urbanistične službe ter še prav posebej zainteresirane kmetijske sfere se je pokazalo, da je v srečnih trenutkih našega pogosto zelo neusklajenega družbenega življenja mogoče najti skupen jezik interesov varovanja dediščine ter živih dejavnikov sodobnega življenja in perspektiv jutrišnjega dne. Drugače povedano: resnični interesi smotrnega in kulturnega življenja se zmerom skladajo. Kolikor tega nismo sposobni doseči, gre to očitno na račun kratkovidnih in površnih interesov.

Prav posebej je treba ob takih spoznanjih poudariti prazen tek nekdaj tako čaščene parole o nezadržnem rušenju vsega starega in o edini pravici vsega novega. Že bežno prelistavanje naših časopisov tistih let nas pouči, kako malo smo ob nujnih in upravičenih novostih spoštovali tisto prav tako nujno vsebino naše identitete, ki jo nezamenljivo omogoča in uteleša dediščina.

Bilo bi seveda popolnoma napak, če bi take in podobne negativne lastnosti povojne urbanizacije naprtili samo potem našega družbenega življenja. Ne glede na posebnosti našega družbeno-političnega sistema smo prav v obravnavanih ravninah del svetovne civilizacije, ki pogosto rojeva očitna neskladja med deklaracijami in resničnostjo. Vsepovsod po svetu in tudi pri nas lahko opazujemo značilno atomizacijo družbe ob nenehnem poudarjanju družbene koherentnosti kolektivnih subjektov. In vendar je moderna doba v oblikovanju naselij rodila popolnoma samostojne gradbene enote, ki niso sposobne za vsaj približno podobna združevanja, kakor so bila normalna v starih naseljih. Ko je pred več kot desetletjem berlinski senat naročil skupini mladih arhitektov analizo na novo zgrajenih stanovanjskih sosesk in pri tem pričakoval slavospeve sodobni urbanistični misli, je doživel katastrofo. Pokazalo se je, da so temeljni stavbni tipi (stolpnica, stanovanjski blok, samostojna hišica) popolnoma nesposobni, da bi oblikovali hkrati zaseben in človeku prirejen javen prostor. Ob zadnjem potresu smo v Breginju doživeli podobno resnično katastrofo tudi Slovenci. Namesto starega naselja, ki so ga sestavljali žepi domačij z notranjimi dvorišči, ki so omogočali razvejanost družabnega življenja, stanovalci novega Breginja - na najboljši plodni zemlji - družno strmijo v sončni zahod brez kakršnegakoli medsebojnega stika, ker je zasnova brez prostorov. Pa smo vendarle ob snovanju novega Breginja slišali pojasnila, da novo naselje izraža napredek, ki ga je dosegla moderna civilizacija. Drugače povedano, nova možnost sama po sebi še ni napredek.

Prav ta dilema, ali smemo napraviti, torej tudi pozidati vse, kar moremo, da bi se dokazali, je povzročila nemalo škode in glavobolov v razmerju novih naselbinskih predelov ali prvin do starega. Nesporazumi se v tem primeru nanašajo najprej na merilo novega, ki preglaša stara merila v naseljih. Nanaša se nadalje na stranpoti ali kratke stike v sicer razumljivem prizadevanju, da bi tudi starim jedrom oziroma mestnim središčem dali svoj današnji pečat. Namesto da bi bil naš prispevek najpoprej v vzdrževanju starega, v izboljšavi razmer za življenje dediščine z nujnimi dopolnitvami in spremembami funkcij, pogosto načrtujemo in izvajamo nasilja in razvrednotenja. Obstaja torej še močno nerazjasnjeno vprašanje o možnem deležu novega ob starem ali novega v starem.

To pa je že vprašanje, ki zadeva našo kulturno zavest, našo samozavest ali našo nasilnost. Pogosto brez potrebe ustvarjamo konflikte, do nedavna je občutljivo prilagajanje novega staremu oziroma sodobno nadaljevanje starega veljalo za nevredno dejanje, za pomilovanja vreden neavtorski prijem. Vseh teh vprašanj pa ni mogoče niti prav postavljati, kaj šele razreševati brez bistveno višje kulturne vzgoje, kakor pa so je mogle biti deležne povojne generacije. Varstveni ukrep se v tej smeri lahko nanaša samo na bistveno okrepljeno izobraževanje in vzgojo. Temeljna izkušnja vseh naših popotnikov po bližnjem in daljnem svetu nas poučuje, da je stopnja naše vednosti o dediščini in naše vzgojenosti daleč za mnogimi večjimi ali manjšimi narodi. Nedvomno je to primanjkljaj, ki ga lahko zapišemo v breme celotne družbe, predvsem pa

vzgojnim in izobraževalnim institucijam. Tako zaželeno razmerje moramo pridobiti in prisvojiti ne samo do posebej vidnih, izjemnih spomenikov preteklosti ali prav posebej izbranih starih spomeniških prostorov, marveč do celotnega pisanega fonda še žive, še ne uničene dediščine po vsej deželi. Mislim pri tem na tisto znano razčlenjenost Slovenije kot sistema majhnih dežel z različnimi geografskimi in kulturnimi profili, ki jih uteleša dediščina regionalnega stavbarstva in naselij. Ta okoliščina narekuje skrbno uravnovešenje vsega novega ob starih značilnostih, saj so izkušnje uniformiranega preplavljanja samosvoje izoblikovanih regij porazne. Pri nas smo brez potrebe po znani akciji regionalno prilagojenih zadružnih domov v prvih povojnih letih prenehali razmišljati ter smo se opravičevali z izgovorom, da ne nameravamo gojiti konservativnih domačijskih prijemov. Pri tem v črno-beli optiki in lenobnosti prezremo, da nakazana potrebna prizadevanja ne pomenijo nikakršnega mehaničnega prenašanja starega v nova snovanja, marveč ustvarjalno upoštevanje grajenega in naravnega okolja, kar mora biti eno temeljnih meril za presojo kvalitete novega. Tudi to je, kajpak, stvar kulturne zrelosti, ki je očitno še nismo dosegli.
Podobna razmišljanja je mogoče nizati v nedogled z zmerom novimi spoznanji, toda vsa bodo rasla iz razmerja med uvodoma nakazanima izhodiščema, družbeno-ekonomskih temeljev in kulturne zavesti. Zato na koncu še beseda o naši strokovni pripravljenosti in učinkovitosti za usmerjanje vseh odgovornih in zainteresiranih dejavnikov k vzdrževanju in skladnemu razvijanju kulturne krajine s spoštovanjem in oblikovanjem združujočih simbolov našega bivanja. Kakršna koli lastna hvala bi bila na tem mestu popolnoma odveč. Natanko vemo, da o kulturni krajini komaj začenjamo resneje razpravljati, da je mnogim nejasna celo definicija tega pojma in da smo zelo revni in zares nesodobni v strokovnih pripomočkih ter karseda neučinkoviti in neodmevni v širšem družbenem prostoru. Porazno je, da hočemo razvrednotiti vse spominsko gradivo, povezano z vidnimi spomeniki, ga zožiti in časovno škodljivo omejiti ter nadomestiti s porabniškimi kriteriji. Žal tudi elaborati naše službe pretirano ozko, pragmatično ponujajo golo fizično gradivo, presojo o spomeniških lastnostih in kulturnem pomenu pa po očitnem nesporazumu prepuščamo strokovno nepristojnemu. Ta nesporazum je zašel celo v zakon in ga bo treba kolikor je mogoče hitro odpraviti. Storiti moramo odločen korak k bolj poglobljenemu, kulturno zahtevnejšemu in operativno bolj učinkovitemu obravnavanju kulturne krajine pri nas, ker ogrožene kvalitete sicer ne bodo preživele.

UREDNIŠKI PRIPIS

Članek dr. Naceta Šumija, umetnostnega zgodovinarja in predstojnika Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani, povzemamo po Naših razgledih z dne 13/08-1982 in z njim uvajamo dogoročno zasnovano obravnavo varstva naše kulturne krajine. Tokrat se lotevamo stavbne (naselbinske), agrikulturne in vodnogospodarske razsežnosti te problematike, prihodnjič pa bomo pisali še o prenovi starih vaških jeder, o kulturi novih stanovanjskih sosesk, o novem centru Žirov, o varstvu gozdov in še o čem.
Vse to pisanje naj ne bo samo sebi namen, temveč naj spodbudi k razmišljanju in k večji razsodnosti pred vsakokratnim konkretnim poseganjem v naš prostor, v naravno nastalo in z dolgotrajnim delom preoblikovano življenjsko okolje. Gre za procese, ki so se in se še zmeraj dogajajo samoraslo, na način stihije, ob premajhnem upoštevanju pameti in načrtovanja, kar seveda ne more trajati v nedogled. Zdaj, v času, ko nastaja nov urbanistični načrt (UN) Žirov, moramo biti še toliko bolj pozorni, saj gre za akt, ki bo še dolgo krojil kulturno podobo žirovskega prostora.
Vsako poseganje v prostor pomeni spreminjanje le-tega in je alternativno: vodi k boljšemu ali k slabšemu. Živeli bomo torej v takem okolju, kakršnega bomo(so-)ustvarjali in si ga kot takega zaslužili.

STAVBNA DEDIŠČINA IN KULTURA ŽIROV

Ada Bar - Janša

Nekaj uvodnih pojasnil

V urbanistično planiranje širšega žirovskega prostora, ki naj bi sistematično zajelo tudi prostorske vrednote naselij, je Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo pritegnjen šele v letu 1982, ko za Razvojno projektivni center Idrija, ki je izdelovalec "Urbanističnega načrta Žiri", pripravlja spomeniško varstvene smernice. Na osnovi teh naj bi se ob kasnejših usklajevalnih postopkih med izdelovalci in prebivalci sooločali, kako ravnati s tem prostorom, posameznimi površinami, naselji in objekti, pa tudi posameznimi arhitektonskimi fragmenti tako, da bi se kljub nadaljnji rasti in razvoju ohranila identiteta tega prostora, oziroma njegove zgodovinske, pričevalne, likovne in pejsažne kvalitete.

Čeprav je bilo doslej za Žiri, Staro in Novo vas že izdelanih in sprejetih nekaj manjših zazidalnih načrtov, je bilo delovanje Zavoda za spomeniško varstvo omejeno le na reševanje posameznih lokacij pri gradnji stanovanjskih objektov, kar je onemogočalo tvorno sodelovanje pri oblikovno načrtnem urejanju naselij. Še redkeje je bil konservator pritegnjen k sodelovanju ob adaptacijah starih stanovanjskih in gospodarskih stavb. V starejših ambientih so bile tako storjene napake, ki niso v prid homogenemu izgledu znotraj naselij (ulične podobe, razpotja, trgi itd.).

Na osnovi nekaterih razgovorov sklepamo, da bodo spomeniško varstvene opredelitve in smernice na vpogled širšemu krogu bralcev. V mislih imamo predvsem Žirovce ter njihov "Žirovski občasnik", ki je v obliki revije temeljit informator krajanov, zato imamo namen vrednotenje naselij in način pristopa k obdelavi "Urbanističnega načrta Žiri" nekoliko širše podati, ne nazadnje zato, ker bodo krajevne skupnosti, oz. njihovi predstavniki soodločali pri sprejemanju tega planskega akta.

OBRAVNAVE ŽIROVSKEGA OBMOČJA V VIRIH IN LITERATURI

Čeprav so bogati viri in literatura, ki obravnavajo žirovski poselitveni prostor z zgodovinskega, oziroma kolonizacijskega ter geomorfološke geografskega stališča, so razprave in članki namenjeni konkretnemu stavbnemu fondu redkejši, medtem ko niso bili obdelani zunanje pojavno vrednotenje naselij, njihova prostorska zasnova in struktura ter njih pomen v sooblikovanju značilne krajine.

Temeljna dela z zgodovinskega in kolonizacijskega stališča predstavljajo predvsem raziskave P. Blaznika (Kolonizacija Poljanske doline, Lj. 1938, Škofja Loka in loško gospostvo, 1973 ter številne druge razprave).

Z geografskega in delno splošnega opisnega stališča so dela in članki F.Planine (Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino, 1972 ter več krajših člankov, predvsem v Loških razgledih).

V splošnih obrisih je z antropogeografskega stališča področje zajeto v delu A.Melika (Slovenija 1/2 - 1936), še bolj shematično pa z etnografskega vidika v Narodopisju Slovencev I, 1944, R. Ložarja in V.Novaka Slovenska ljudska kultura, 1960.

Bolj detajlnih in konkretnih primerov se v zadnjem času loteva vrsta avtorjev, ki objavlja svoje prispevke predvsem v Loških razgledih od l.1954 dalje. Med njimi omenimo le I.Sedeja, ker se loteva arhitekture v škofjeloškem prostoru tako s časovnega, socialnega in likovnega stališča.

Med pomembnimi viri za lokalno zgodovino so članki, ki se v zadnjem času pojavljajo v Žirovskem občasniku (št. 1-4).

Naštevanje drugih, vendar nič manj pomembnih del je nepotrebno, saj je doslej najboljši pregled virov in literature uredil in objavil Miha Naglič v Žirovskem občasniku št.2, 1980/81.

Za nadaljnji študij tega področja so gotovo zelo pomembne zaradi drobnih podatkov Župnijske kronike, oziroma arnivi, ki so prav tako citirani v navedenem Občasniku.

Žirovski občasnik je izrednega pomena, ker omogoča nadaljnje zbiranje in objavljanje podatkov, ki jih lahko posredujejo starejši občani o svojem kraju. Prav tako naj bi se nadaljevala začeta akcija objavljanja starih fotografij, ki so pravi vir o razvoju in širjenju žirovskih naselij v polpretekli dobi, le da bi jih bilo dobro dopolniti z eventuelnimi letnicami, oziroma domačimi imeni, ki so se ali se še uporabljajo pri hišah in sedanjimi stavbnimi številkami.

Tako bo bodočim raziskovalcem omogočeno nadaljnje delo. Ob tem naj navedemo znano ugotovitev, ki jo je zapisal tudi I.Sedej v članku "Pregled ljudske umetnosti v Žireh in okolici" l.1977 ("3o let Alpine"):

"Žal pa bodo raziskave vsako leto težje, ker se

stare arhitekture spreminjajo tako hitro, da imajo že nekaj mesecev stari terenski zapiski muzejsko vrednost".

SPLOŠNE UGOTOVITVE DOGAJANJ V NASELJIH IN POKRAJINI

V novejšem času naselja, posebno ona v bližini večjih mest svojo ruralno osnovo vedno hitreje izgubljajo. Z razvojem se spreminjata gospodarstvo in tehnologija, s pospešeno deagrarizacijo se še hitreje spreminja socialna sestava prebivalstva, kar se odraža v poselitvi prostora, spremembah v arhitekturi in stanovanjski kulturi in njenem drugačnem materialnem izražanju navzven in navznoter. Številni stari objekti zato izgubljajo svojo namembnost, se opuščajo in zato propadajo ali pa se preurejajo, čeprav večkrat le zaradi tega, ker niso več po "okusu". Številna stara naselja tako izgubljajo svojstvene, le njim lastne poteze. Ob tem se pogosto prav spomeniški službi neupravičeno očita, da je nosilec ideje, da bi se še nadalje gradilo v starih oblikah in po starih detajlih, vendar se take trditve pojavljajo kot posledica dezinformiranosti. Prav tako velja ugotovitev, da samo gospodarski razvoj nima za nujno posledico že tudi kvalitetno oblikovano sodobno arhitekturo, če v to stroko ni bilo vloženo dovolj ustreznih študij. Nestrokovno ali samo z ekonomskega vidika rešeno vprašanje ne zagotavlja kvalitete, ki je predpogoj za urejanje humanega in estetskega bivalnega okolja.

Prav za razvoj kmetske hiše in stavbarstva po posameznih regijah Slovenije ni bilo kljub dolgoletnemu opozarjanju raznih strokovnjakov (npr. V. Kokole, I. Vrišer, P. Mošković, P. Fister) narejenega skoraj nič, tako da ostaja to vprašanje še naprej nerešeno, saj projektantske organizacije ne kažejo pripravljenosti za sodelovanje.

POMEN VAROVANJA STAVBNE DEDIŠČINE

Razvoj terja določene spremembe, vendar bi morali nekatere prostorske kvalitete, kot so značilni pejsaži, vedute na naselja, njihovo notranjo prostorsko ureditev, kot so ulice, razpotja, trgi ter posamezne arhitekture, varovati, saj so specifične tako za določena naselja kot širši prostor. Z njimi se regije, mikroregije in posamezni kraji identificirajo navzven.

Slovenija, ki je geomorfološko in geografsko zelo raznolika, je prav tako raznolika po svoji stavbni dediščini. Naselja dajejo pokrajinam značilen pečat v toliki meri, da so naše predstave o gorenjski, škofjeloški, kraški, dolenjski ali katerikoli drugi pokrajini tesno povezane ne le z reliefom in značilno vegetacijo, ampak tudi z značilnimi obrisi naselij, njihovimi dominantami, prostorsko zasnovo, gmotami stavb in njihovo značilno omejitvijo v višino (oblika strešin in kritine).

Po svojskosti izstopa prav kmečka arhitektura, pri kateri so se sčasoma v posameznih delih Slovenije izoblikovali stavbni tipi, ki jih v strokovni literaturi označujemo kot alpski, vzhodno slovenski, škofjeloško-cerkljanski, primorsko mediteranski itd.

Stavbne gmote, gradbeni materiali in posamezni detajli, kot so značilno oblikovani zatrepni del fasad, dolžina strešnih napuščev, variantno oblikovanje portalov, specifična motivika na lesenih reliefno izdelanih vhodnih vratih (Žiri), okenski okvirji, poslikava fasad in še drugi detajli, se razlikujejo ne le po posameznih regijah, ampak tudi mikroregijah, kar daje bogat in svojstven pečat slovenskemu prostoru in so zato zanj izjemnega pričevalnega pomena.

TEMELJNI ELEMENTI VAROVANJA STAVBNE DEDIŠČINE

Arhitektura in naselja so nastala kot rezultat naravnih geografskih danosti, podnebnih razmer in specifičnega zgodovinskega tj. političnega in gospodarskega razvoja, zato prostor in naselja niso nekaj statičnega, ampak se ves čas razvijajo, dograjujejo ali propadajo.

Tudi v preteklih stoletjih načini gradnje, materiali (npr. kritina) in velikosti stavb niso bili povsem konstantni, kot niso povsem konstantne geografsko-kulturne in gospodarske regije. V nekaterih časovnih obdobjih lahko prevlada določen vpliv in se močneje izrazi v neki sredini, nato zopet oslabi (npr. trgovske poti). Kljub spremembam so se v posameznih predelih Slovenije razvili značilni stavbni tlorisi (notranji razpored prostorov), tipične gmote stavb, predvsem pa razmerja znotraj teh gmot, ki so izražena med širino, dolžino in višino objekta ter v velikosti zatrepnih fasad in strešnih naklonih. Tako lahko govorimo o relativnih merskih konstantah, ki so značilne za posamezne slovenske pokrajine.

Zunanja zaščita naselij temelji na vedutnih kvalitetah in njihovih značilnih silhuetah, ki jim lahko stopnjujejo pomen še posamezne naravne ali ustvarjene dominante (1. Goropeški grič nad Žirmi, 2. podružna cerkev na Ledinici ali toplar pri Pesku v Brekovicah.

Notranja zaščita naselij sloni na tlorisnem sistemu, ki pogojuje zazidalne ulične linije. Te predstavljajo hrbtenico organizacije prostora in posredujejo temeljno zgodovinsko sporočilo

o rasti naselja, njegovi organizaciji in vsebini, zato istočasno omogočajo hitro orientacijo v prostoru. Kljub podobnostim so ti sistemi lastni le določenemu naselju in ker so zanj ključnega pomena, jih ne bi smeli neustrezno načenjati (odmiki nadomestnih stavb v dograjenih uličnih nizih).

Gmote objektov, usklajena višina slemen, strešni nakloni, predvsem pa temna barva strešne kritine so tiste strukture, ki v osnovi odločilno vplivajo na silhueto, homogen prostor in optimalno zlitje naselja s krajinskim ozadjem.

Mehki fasadni ometi - zaglajen fasadni omet in belež sta v starih ambientih predpogoj za ohranitev identične podobe in miljeja.

PROBLEMI VAROVANJA KRAJINE IN STAVBNE DEDIŠČINE

Eden temeljnih problemov sedanjega časa je, da bi se lahko še nadalje varovale določene nezazidljive površine, preko katerih so ohranjene neokrnjene vedute na naselja in posamične objekte, ki so specifične za neko pokrajino.

Gotovo ni zanemarljivo tudi vprašanje individualne zemljiške posesti, ki zaradi določenih vzrokov prepogosto omogoča predvsem stihijski način gradnje, ne glede na smotrnost izrabe prostora, donosnost obdelovalne zemlje, kvaliteto oblikovanega naselja in pokrajine.

Urbanistični načrti sicer lahko detajlno planirajo površine, ne omogočajo pa v celoti njegove realizacije, saj zakonsko ni mogoč odkup zemljišča. Smotrno izrabo zemljišča z določenim sistemom zazidave omogoča le strokovno izdelan zazidalni načrt, ki pa bi moral biti obvezno dopolnjen z ustreznimi načrti novih stavb tako, da bi bila tudi pokrajina ustrezno varovana.

V nasprotju s starimi gradbenimi linijami, ki so izoblikovale mehke ulične linije in slikovite tržne prostore, saj so vedno sledile naravnim oblikam terena, se linije novih sosesk togo in trdo zarežejo v krajino ali proste površine v starih naseljih. Pri tem svojega lastnega središčnega prostora skorajda nikoli ne izoblikujejo, saj so stavbe ali bloki najpogosteje razporejeni po sistemu šahovnice, v kolikor ne prevlada stihijska gradnja tako, da je tudi orientacija v prostoru močno otežena. Nasilni posegi v dograjen talni sistem vnašajo kaotično ali neurejeno sliko v naselja. Poseben problem so nadomestne gradnje, kadar zaradi velikih odmikov iz dograjenega in urejenega uličnega niza, središčnega prostora ali razpotja načno izoblikovan enovit prostor.

Prehodno omenjena merska razmerja stavbnih gmot naj bi bila vodilo arhitektu, kadar posega v že izoblikovan in zaradi določenih vrednot varovan ambient, nikakor pa ne zgrešeno romantično posnemanje starih form. Prav tako zgrešeno je uvajanje uniformiranih objektov, ker vodijo do stavbnega poenotenja prostora po vsej Sloveniji in uničevanja že uvodoma opredeljene kvalitete regionalne arhitekture.

V nasprotju z značilnimi zleknjenimi gmotami so novi objekti pogosto predimenzionirani (prostori ostanejo pogosto neizrabljeni), dolžina stavb se je skrajšala v korist izredne višine, strehe in strešni napušči so v nesorazmerju z gmotami objektov. Pogosto gre za podcenjevanje regionalnih merskih konstant, še večkrat pa za nepoznavanje pomena in vsebine posameznih arhitektonskih konstrukcij in elementov (npr. prekratki strešni napušči nad balkoni itd.)

Izbor fasadnih ometov in oblog (marmor, klinker itd.) je skoraj v celoti prepuščen okusu graditelja, ponudbi tržišča in industrije. Težnja po ponovni likovni obdelavi fasad, ki je že dalj časa spet prisotna tudi na podeželju, se pogosto zaradi pomanjkanja kvalitetnih rešitev, estetskih vzorov in strokovnih navodil izrojeva v kič. Fasade so pogosto preobložene s številnimi oblogami, ki se razlikujejo še od stavbe do stavbe v škodo enovitega prostora.

V starih naseljih, oziroma ambientih je prav tako problematično uvajanje novih trdih fasadnih struktur kot sta npr. teranova in "bavarski" omet, ki sta optično v ostrem nasprotju z gladkimi ploskvami in prosojnim beležem na starejših stavbah in celih uličnih nizih.

Poenotenje strešne kritine ali vsaj njene barve bi moralo postati obvezno. Optimalno zlitje tako posameznega objekta kot celotnega naselja s pokrajino omogoča le temna barva, svetlosiva, ki učinkuje kontrastno, deluje kot odprt kamnolom. To dejstvo so v številnih evropskih državah že spoznali, zato so temno kritino dosledno uveljavili načrtovalci in industrija kot proizvajalka tega materiala.

Enaka ugotovitev velja za industrijske objekte, kjer pogosto lokacije ne bi bile tako vprašljive, če bi na fasadah uporabili obloge primerne temne barve (salon pohištva Alples v Železnikih kot primer dobre rešitve).

Kmečka arhitektura je med vsemi vrstami stavbne dediščine najbolj ogrožena. Večinoma skromnejše bivalne razmere kot v meščanskih stavbah so eden od vzrokov za vse pogostejše adaptacije in nadomestne gradnje, vendar niso edini. Odstranjevanje in uničevanje posameznih detajlov, kot so portali, likovno obdelana lesena vrata, zaglajevanje členjenih fasad, so pogosto bolj odraz zlagane sodobnosti kot potrebe. S takimi

poseri se ne zboljšujejo bivalne kvalitete, zagotovo pa se siromaši podoba naših krajev. Nadomestni elementi največkrat niso ustrezni niti v merilu niti po estetsko likovni plati (vhodna vrata so pogosto dobila izgled kuhinjskih vrat, ki so bila v modi med obema vojnama). Posodobitev notranjih prostorov se ob primernem sodelovanju s strokovno službo lahko izvede brez nepotrebnega uničenja arhitektonskih struktur. Na fasadah je treba upoštevati merska razmerja ter horizontalne in vertikalne linije starin in novih odprtin.

Kratka oznaka prostora

Žirovski prostor je izredno razgiban. Osrednja kotlina je obdana z vencem razgibanega hribovja, ki se strmo spušča proti dolini, medtem ko so sami vrhovi izravnani. Vse to daje vtis, da je žirovski prostor v sebi zaključen in od ostalih predelov dokaj ločen svet, kar mu nedvomno stopnjuje prostorske in vedutne kvalitete.
Prav geografska lega, ki daje na prvi pogled vtis izoliranosti, pa je bila v vsej zgodovini Žirov izrednega pomena. Prehodnost tega ozemlja iz Zahodne v Srednjo Evropo so že zgodaj spoznali, saj v bližini potekajo rimske varovalne utrdbe. S sistematično kolonizacijo tega ozemlja v drugi polovici 13. in v začetku 14.stoletja so se vzpostavili živahni trgovski stiki z bližnjim Krasom in Furlanijo ter bližnjo Idrijo (ob odkritju živosrebrnega rudnika), pot pa je dalje vodila na Gorenjsko in Štajersko. Prek tovornih trgovskih poti so se vzdrževali gospodarski stiki in prevajali kulturni vplivi, ki so se odrazili tudi v stavbarstvu, medtem ko je samo obliko naselij pogojevala sistematična kolonizacija, ki je razvila gručasta naselja, medtem ko je rovtarska kolonizacija v 16. in 17.stoletju razvila tip samotnih kmetij (npr. Mrzli vrh, Žirovski vrh, Brekovice).
Ta prehodnost in istočasna izoliranost ozemlja je ponovno prišla z vso silovitostjo do izraza v času narodno osvobodilne borbe, ko je bila konfiguracija terena odločilna za vojaške akcije in varovanja.
Zaradi takega reliefa, kot ga ima žirovska pokrajina, so se večja naselja razvila predvsem v ravninskem pasu, vasi na pobočjih in izravnanih policah pa so manjše in se tudi pomensko razlikujejo tako z gospodarskega, krajinskega stališča, kot s stališča varovanja značilnih silhuet in dominant.
Selo, Dobračevo, Ledinico, Staro in Novo vas ter Žiri skorajda z vsen strani zaobjamemo s pogledom, pri čemer izstopa izrazita dominanta cerkve sv.Ane na Ledinici, ki obvladuje širši prostor. Gorska naselja z izjemo Mrzlega vrha so pogledom iz doline zaprta in se vedute nanje odpirajo le s sosednjih nasproti ležečih pobočij (Žirovski vrh, Zabrežnik, Goropeke, Brekovice, Opale, Izgorje, Ravne in Breznica).
Ostala naselja so zaradi zaprtih dolin prav tako vidna šele iz neposredne bližine (delno Jarčja dolina, Podklanec, Sovra in delno Osojnica).
Taka terenska situacija naselij narekuje različno stopnjo varovanja značilnih silhuet, dominant in končno posamičnih stavb.

Kratka oznaka stavbnega fonda

Današnje stanje se nam odkriva kot nasledek starejših dob in polpreteklega časa. Pri večini hiš gre za dograjevane stavbne gmote in raščen tloris. Starejši stavbni elementi so večinoma skriti in se odkrivajo ob kasnejših popravilih ter raziskavah. Ohranjeni deli stavb iz 17.stoletja so redki, pogostejši so iz 18.stoletja, medtem ko je najbogateje zastopano 19.stoletje ter seveda najnovejša arhitektura.
Podatek o številu starih kmetij in njihovih verjetnih historičnih lokacijah dajejo urbarji, posebno oni iz 16. in 18.stol., v katerih so natančno popisali število hub. (Zadnja objava P. Blaznika "Življenje na žirovskem ozemlju v preteklih stoletjih" v zborniku "30 let Alpine", 1977.) (Iz tega popisa je razvidno, da so naselja le počasi naraščala, znatno stopnjo razvoja so dosegla v 18.stoletju in to predvsem v dolinskem pasu.
Naslednji podatek o številu stavb daje Franciscejski kataster 1825, ki nam razkriva, da dolinska naselja tudi tedaj še niso dosegla izjemnega porasta. Med največjimi sta le Dobračeva in Žiri.

Vsekakor je med najzanimivejšimi zadnjimi dokumenti fotografski posnetek Dobračeve, Stare in Nove vasi ter dela Žirov iz l.1921 (povečava je razstavljena v Muzeju Žiri). Kaže redko poselitev ter velike zelene površine med naselji, ki so bile v tistem času močno zamočvirjene in neprikladne za gradnjo (Na jezerih).
Ti podatki nam razen fotodokumentacije iz zadnjega časa ne povedo ničesar o oblikah stavb in stilnih elementih. O teh lahko sklepamo le na podlagi manjšega števila ohranjenih objektov deloma iz 18.stoletja ter na podlagi primerjav s stavbnim fondom predvsem v idrijsko cerkljanskem ter logaškem prostoru in zgornjem delu Selške doline. Ugotavljanje razvoja in stilnih sprememb v 19.stoletju ne povzroča težav, saj je število ohranjenih stavb neprimerno večje.

V pokrajini, ki meji delno na alpski in delno na kraški svet, so bili v preteklosti dani vsi pogoji za plodno križanje vplivov z obeh strani. Osnovna oznaka ljudskega stavbarstva opredeljuje ta tip kot škofjeloško-cerkljansko obliko. Klasifikacija, ki jo je uvedel v strokovno antropogeografsko literaturo A.Melik, je bila deležna tudi nekaterih kritik, čeprav je v celoti ne bi mogli zavreči, saj ta arhitektura kaže določene svojskosti. Njena značilnost je, da se v tlorisni razporeditvi notranjih prostorov ne razlikuje od alpskega tipa stavb, na zunaj pa kaže v nasprotju s slikovitimi alpskimi lesenimi "ganki" ter razmeroma nizkimi čopastimi strehami precejšnjo strogost v oblikovanju fasad. Predvsem padejo v oči visoka, strma čela zatrepnih delov fasad, ki so enostavno zazidana ali pa zapažena z gladkimi, spodaj ravno prirezanimi deskami, brez ornamentalnih zobcev ali lin. "Ganki" so odpadli, strehe so večinoma brez čopov, strešne kapi so nekoliko krajše. Odpadli so značilni arhitektonski detajli - bogato profilirani kamniti okenski okvirji in freske, razen portalov. Razlika pa se kaže tudi v primerjavi z idrijsko-cerkljanskim tipom, ki je še strožji po svojem funkcionalnem oblikovanju fasad.
S klasicizmom so začele v 19.stoletju izrazite regionalne posebnosti stavbarstva izginjati, čeprav so se značilne konstante v proporcih stavbnih gmot obdržale prav do prve četrtine 2o.stoletja.
Danes v nasprotju s še dokaj dobro ohranjeno prostorsko zasnovo naselij ugotavljamo, da je star stavbni fond vse redkejši, še posebno v hribovskih predelih, kjer je starih kmečkih hiš precej manj kot v nižinskem pasu.
Identiteto naselij tako izpričujejo predvsem njihove tlorisne in prostorske zasnove ter vaške cerkvene dominante. Vlogo slednjih včasih prevzamejo impozantna gospodarska poslopja na izpostavljenih lokacijah, kot so slemena (toplar pri Pesku na Brekovico) ali na zložno izoblikovanih terasah (toplarji pred Breznico). Vlogo dominant v hribovitih in neporaslih pobočjih pogosto prevzamejo samotne kmetije (Mrzli vrh). V sooblikovanju prostora in njegovega miljeja je vloga dominant izjemnega pomena, zato so posegi v njihovo neposredno okolico zelo občutljivi in pogosto tudi nesprejemljivi.
Ohranjene stare stavbne gmote in njih likovna obdelava fasad, ki je pretežno iz 19.stoletja, je kljub vsemu še vedno nepogrešljiv sestavni del naselij, brez katerih bi bila prekinjena kontinuiteta, identiteta in vsebinska kvaliteta posameznega kraja.

Fasade 19.stoletja so najpogosteje členjene v štuku, oziroma rustiki izvedeni v ometu, tako talni zidci fasad, vogali, okenski okvirji ali celotna ostenja.
Prav v Žireh in okolici je taka členitev fasad pogosta in po obliki spominja na podobne rešitve kot jih videvamo na poslopjih železniških postaj in cestnih hiš. Med najkvalitetnejšimi je gotovo nekdanja gostilna pri "Jureč", Brekovice 11, z datiranim portalom 19o9.
V tem prostoru preseneča izredno število oken v zatrepnih delih fasad, katerih razpored in obliko bi lahko označili za dekorativno.
Večina portalov je iz srede in druge polovice 19.stoletja. Največkrat je uporabljen polkrožni potlačen lok z nakaznim sklepnikom v sredini. Večkrat je dopolnjen še s profilirano nadportalno polico. V tako nastalih trikotnih poljih med lokom in ravno polico se včasih pojavljajo stilizirani cvetlični ali geometrijski motivi.
Omembe vredna so tudi lesena vhodna vrata, kot sestavni del portalov. Ta so bila v 18.stoletju po motiviki enostavnejša (npr. utor na ribjo kost ali romb), v 19.stoletju pa se je po vsej Sloveniji razmahnila obrtna dejavnost, v kateri je likovna obdelava portalnih vrat postala pomemben delež naročil. Motivika je po posebnih regijah zelo različna. Medtem ko so vzhodni Sloveniji motivi skromnejši in bolj monotoni, saj je največkrat uporabljen geometrijski motiv (romb, krog, polkrog) ali popolnoma shematičen rastlinski motiv, je za osrednji slovenski prostor značilna bolj kompliciranа izvedba rastlinskih in figuralnih motivov, čeprav tudi tu srečujemo enostavno sestavo geometrijskih likov.

Prav v žirovskem prostoru je sredi 19.in v začetku 2o.stol. cvetela živahna podobarska obrt in nekateri rezbarji so se ukvarjali tudi z izdelavo portalnih vrat. Število znanih podobarjev, ki so se ukvarjali z malo plastiko je večje, medtem ko je zaenkrat še manj znano, kdo je izdelal večje število reliefnih vrat v Žireh in okolici. Po raziskavah I.Sedeja navajamo znana imena kot so Tinek Šubic, Janez Kavčič - Trauenkar (verjetno je izrezljal vrata na Dobračevi 46), po mojsterskem okraševanju vrat je slovel Gregor Puc (Žiri 86, Žiri 19, Breznica 6), Janez Bajt (vrata Žiri 71). Po ustnih podatkih Alfonza Zajca iz Žirov je rezbaril tudi Demšar vulgo Česen (orgle v cerkvi) ter Fortuna Jakob, ki se je priženil z Verda pri Vrhniki. Rezbaril je klopi v cerkvi ter morda sprejel naročilo tudi za kakšna vrata. Raziskave v to smer niso izvedene. Franc Potočnik je izdeloval že "modernejša" vrata z vstavljenimi "šlifanimi" stekli.

Podatke bi bilo potrebno dopolniti, dokler je pri nekaterih krajanih še živo ustno izročilo, vendar je taka obdelava potrebna pri revitalizaciji naselja, ne pa na stopnji obdelave, kot jo terja urbanistični načrt.

Uokvirjenje okenskih odprtin z izjemo 19.stol. ko se uveljavijo obrobe iz ometa, je bilo po znanih podatkih v tem prostoru redko, čeprav z gotovostjo ne moremo trditi, v kakšnem številu so se gotski ali baročni okvirji vendarle pojavili. Naselja so večkrat prizadejale katastrofe, kot so npr.požari, ko je bilo uničeno večje število hiš (požar v delu Žirov 1847, na Dobračevi 1881). Tako je ohranjeno baročno okno na Dobračevi 45, slikano okno na Ledinicah 5 in v Žireh 76, kjer so tudi sledi slikanih šivalnih robov.

Povojna doba se je izrazila v strogem funkcionalizmu. Na golih fasadah so okna in vrata samo enostavne odprtine, fasade pa so obdelane s trdimi grobozrnatimi ometi (Zadružni dom v Žireh, nekaj blokov ob cesti v Stari vasi). V zadnjem obdobju se kot nasprotovanje pustemu funkcionalizmu pojavlja na fasadah vrsta romantičnih, največkrat obrtno slabo izdelanih motivov jelena, sejalca, ženske figure, še največkrat pa planike in encijana.

NASELJA V DOLINSKEM PASU

SELO, DOBRAČEVA, STARA VAS, NOVA VAS, ŽIRI

Naselja v žirovski kotlinici, v katero preidemo skozi ozko deber pri Fužinah, se z izjemo Ledinice vse bolj stapljajo v enovito naselje, kar je predvsem omogočila regulacija Račeve in Sore, ko se je zamočvirjena in večkrat poplavljena zemlja osušila.

Na začetku Sela so stavbe poredkoma raztresene ob cesto in nad njo, nekaj pred Dobračevo pa se strnejo v gostejšo obcestno aglomeracijo. Medtem ko so bile Dobračeva, Stara in Nova vas nekdaj izrazito redko pozidana obcestna naselja, so sedaj z gosto individualno in družbeno pozidavo dobile obseg mestnega značaja, ne pa tudi videza.

Dobro je ohranjen star historični sistem zazidave v Žireh pod Taborom in Žirkom, kjer so tudi najstarejše stavbe. Sistem zazidave iz 19.in začetka 2o.stol., ki ga je vzpodbudila živahna trgovina, pa poteka od nove cerkvene stavbe do razpotja Logatec-Idrija pod Taborom.

Posebno izrazite silhuete zaradi svoje dolinske lege ta naselja nimajo, čeprav je tudi ne moremo zanikati.

Tudi dominante niso tako izrazite, saj so vaške podružnice s svojimi izstopajočimi zvoniki opazne šele iz bližine, tako na Dobračevi kot v Žireh. Z določenih mest dominira v prostoru pravzaprav cerkev sv.Ane na Ledenici, ki stoji na poraslem apnenčastem pomolu nad nizko ravnico. Vedutno je izjemno izpostavljena, zato je pomensko in prostorsko vezana s celotnim prostorom v žirovski kotlinici.

Bolj kot središčni prostori so v teh naseljih izoblikovani ulični zazidalni sistemi. V novih delih naselij v Stari in Novi vasi pa o posebno učinkovitem orientacijsko in prostorsko dorečenem sistemu ulične mreže ne bi mogli govoriti.

Zametek središčnega prostora se nakazuje v Stari vasi oziroma Žireh ob Zadružnem domu in šolskem poslopju ter ob razpotju Žiri-Logatec-Idrija. Ti ambienti so posebnega pomena pri nadaljnjem razvoju naselja.

Med prostorsko najpomembnejšimi ambienti, ki jih v danem primeru zaradi geografskega in zgodovinskega sistema poselitve predstavljajo kar ulični nizi, je obcestna zazidava od Dobračeve pri razpotju z Ledinico in v smeri podružne cerkve sv.Lenarta ter dalje ob glavni cesti skozi Staro vas vse do konca Žirov pod Taborom, ki predstavlja dominanten zaključek naselja.

Enovitost in oblikovanost, zgodovinska, stavbna in likovna pomembnost posameznih delov naselja v tem nizu je različna. Krajevno gotovo najpomembnejši del poteka od gostilniške stavbe Žiri 97 (pri Kartniku) in nasproti stoječega gospodarskega poslopja, ki z velikim napuščem ta del ceste proti Stari vasi optično zapira ter se logično razvija dalje proti Taboru, kjer se zasuče proti najstarejšemu delu naselja pod Žirkom.

Stavbna dediščina, oziroma posamezne kvalitetne arhitekture in arhitektonski likovni elementi, je z izjemo v Žireh ohranjena v izredno majhnem številu. Večina objektov v vasi Selo, Dobračeva in Nova vas je novih ali pa so temeljito obnovljeni. Nekaj več se jih je ohranilo v Stari vasi, kjer že do neke mere pogojujejo kontinuiteto v razvoju naselja, več pa v Žireh, čeprav so mnoge od ten prizadele neustrezne adaptacije in bi jih morali v dolgoročnem programu revitalizacije osrednjega dela Žirov predvideti za sanacijo.

PROSTORSKO,STAVBNO, LIKOVNO ALI AMBIENTALNO POMEMBNEJŠI OBJEKTI V ŽIREH

Desna stranica v smeri Stara vas-Žiri:

Trg osvoboditve 9(prej Stara vas 18)/pri Maticu/ dvoetažna stavba, z značilno izrazito strmo zatrepno fasado členjeno v rustiki, pravokoten portal, z lesenimi reliefnimi vrati in izjemno redkim cvetličnim secesijskim motivom.

Cesta XXXI.divizije 1o7 (Žiri 97,pri Katrniku)

gospodarsko poslopje z daleč naprej potegnjenim napuščem (pod njim mitniška vaga).

C.XXXI.div.12o (Žiri 86, pri Tinetu)
- dvoetažna adaptirana stavba, ki ji je priključeno gospodarsko poslopje - kozolec toplar, ohranjena stara členitev fasad in ločni portal s profilirano nadportalno polico, datiran z letnico 1871. Lesena reliefno izdelana vhodna vrata s figuralno motiviko (avtor Gregor Puc).

C.XXXI.div.122, 124 (Žiri 85 in 84, pri Grogatu)
- dvoetažna stavba z dvema vhodoma ter fasado izdelano v načinu, značilnem za železniška poslopja, to je posebno izraženo v ločni členjeni rustiki nad okni.
Žiri 83 in 87 - sta za ambient nepomembni.

C.XXXI.div.126 (Žiri 81, pri Bostjanu)
- dvoetažna stavba z značilno členitvijo v zatrepnem delu fasade z okenskimi odprtinami. Ločni portal s profilirano nadportalno polico, datiran z letnico 184o, v trikotnih poljih med lokom in polico stilizirani rastlinski motiv.

C.XXXI.div.132 (Žiri 68, pri Peku)
- zanimiva dvoetažna raščena gmota. V zadnjem delu so okna oblikovana v znani maniri rustike značilne za železniška poslopja. Ločni portal z nadportalno polico datiran z letnico 1875 ter lepimi reliefno izdelanimi vrati - rastlinski motiv.
Med št.Žiri 81 in 68 je večja vrzel v ulični liniji, na tem mestu je bilo nekoč staro župnišče, za njim pa gotska cerkev, od katere so ohranjeni nekateri arhitektonski fragmenti.

C.XXXI.div.134 (Žiri 66, pri Špicarju)
- dvoetažna stavba značilne gmote, vendar pa primer povsem neustrezne adaptacije, ki je uničila fasado.

C.XXXI.div.136 (Žiri 63, pri Kogeju(Kopšetu))
- dvoetažna stavba, oblikovno neznačilna za Žiri. Osrednja os je poudarjena z balkonom, slonečim na dveh stebrih, pod katerim je bil vhod v trgovino. Dokaj neizrazita kovinska balkonska ograja.

C.XXI.div.148 (Žiri 33, pri Kafurju(Klemenu))
-dvoetažna stavba v statistično dokaj slabem stanju, vendar prostorsko pomembna, ker zapira prostor ob razcepu v Idrijo in Logatec ter predstavlja logičen zaključek tega dela naselja, čeprav je za njo še nekaj stavb. Fasade členjene v rustiki.

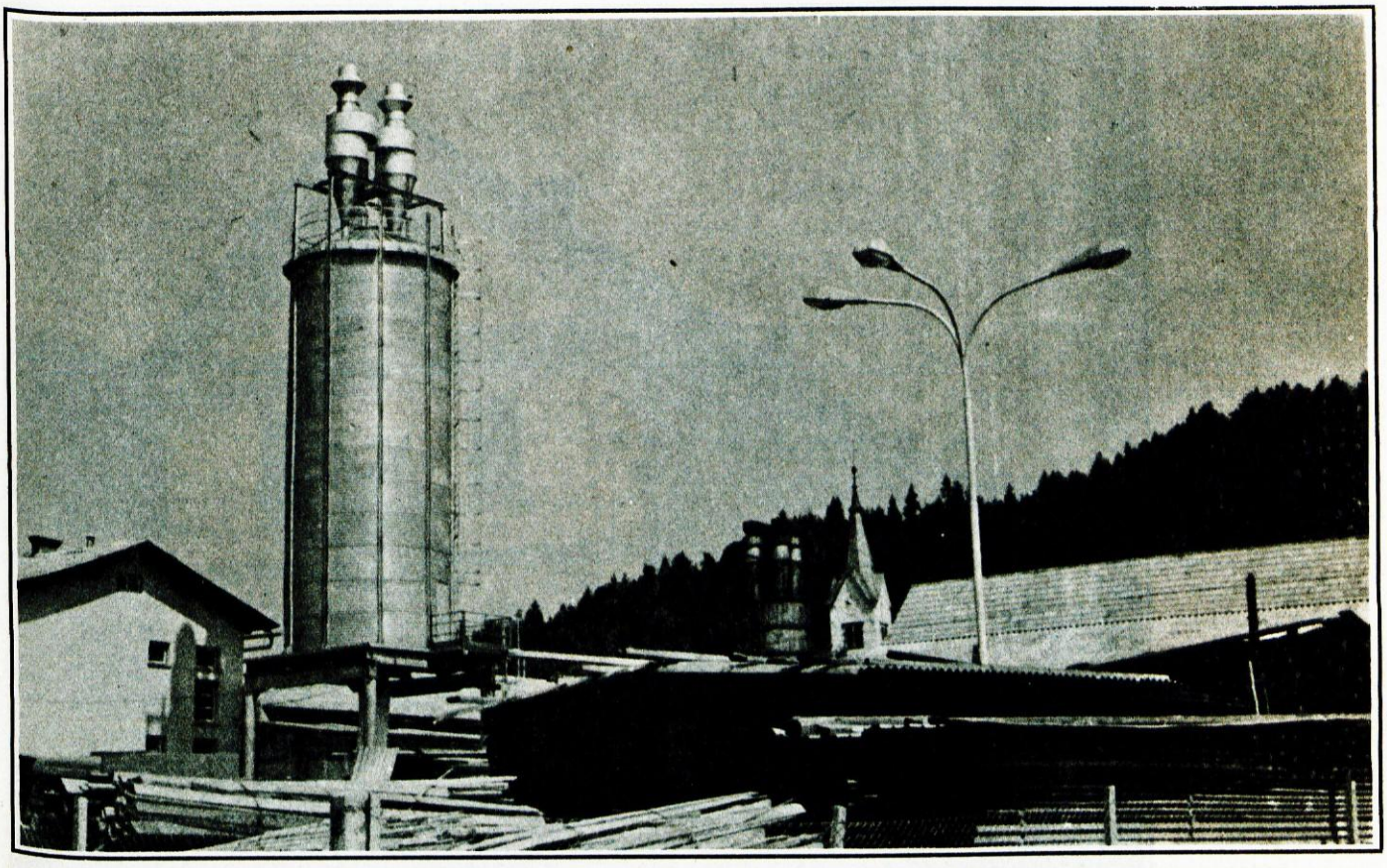
Tabor 2 (Žiri 32, "Stara šola")
-je med zgodovinsko in arhitektonsko najpomembnejšimi objekti v naselju. Sedanje poslopje muzeja je večkrat menjalo lastnike. Sprva je bilo v lasti Freisinških škofov, na kar kaže tudi ambiciozno oblikovanje fasad s pilastrsko členitvijo, ambicioznim polkrožno oblikovanim portalom, velikimi uokvirjenimi okni, z baročno obokanimi prostori v notranjščini in značilno vežo ter stopniščem. Poslopje je 1864 kupila občina in je od 1865 dalje služilo za šolske prostore.
Po drugi svetovni vojni je bil objekt nadzidan ze eno etažo in tako izgubil v proporcih dovršeno oblikovno gmoto. Danes je poleg stanovanj v njej muzej.
V dolgoročnem načrtu revitalizacije Žirov bi morali v program vnesti tudi vzpostavitev objekta v prvotno stanje in vse prostore nameniti muzejskim zbirkam.

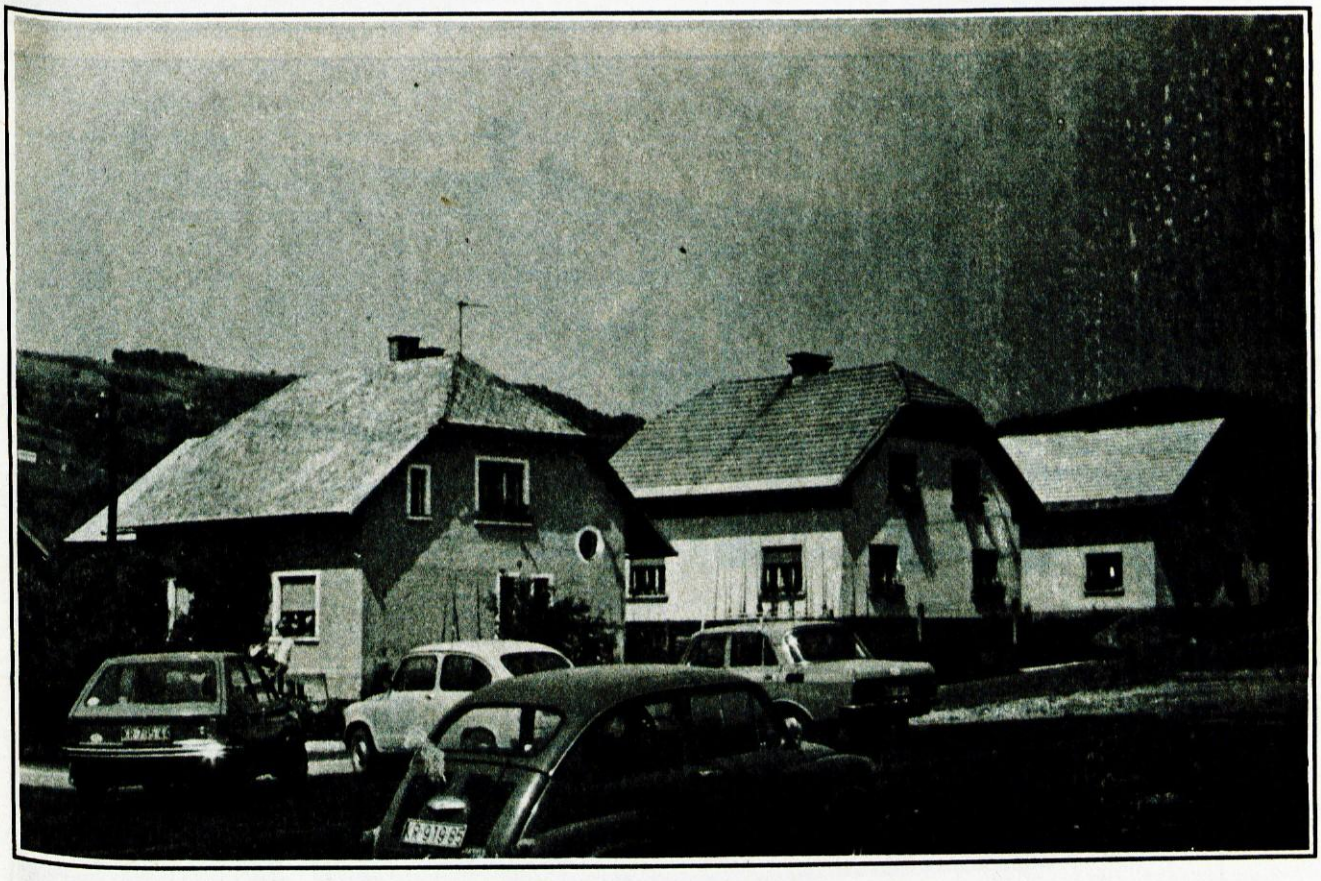
Tabor 1(Žiri 35, pri Štalarju)
- Stanovanjska stavba je bila včasih gospodarsko poslopje, na kar spominja ime "Pri Štalarju" in je spadala h graščinskemu poslopju št.34. Dvoetažna stavba z dvema v rustiki izdelanima polkrožnima portaloma. Na fasadi prazna niša ter manjše kletno okno, medtem ko so ostale okenske odprtine normalne velikosti. Notranji prostori značilno baročno obokani (banja s sosvodnicami).

Pod Žirk 9 (Žiri 76, pri Toni Šemončkovi na Zadnc
oziroma celoten niz objektov pod Žirkom (št. 75, 76, 77,79) je v slabem stanju, vendar je izjemnega pomena tako za zgodovinsko kot vedutno in miljejsko podobo Žirov. Značilne gmote stavb so s čelnimi fasadami obrnjene proti naselju in so ostro izrisane na gozdnem pobočju tako, da je njihova silhueta izjemno dobro vidna. Med najambicioznejšimi, pa tudi dobro statično najslabšimi je gotovo št.76, ker je nenaseljena. Pod ometom so vidni šivani robovi v črni in rdeči barvi na fasadah pa sledi štirilista.

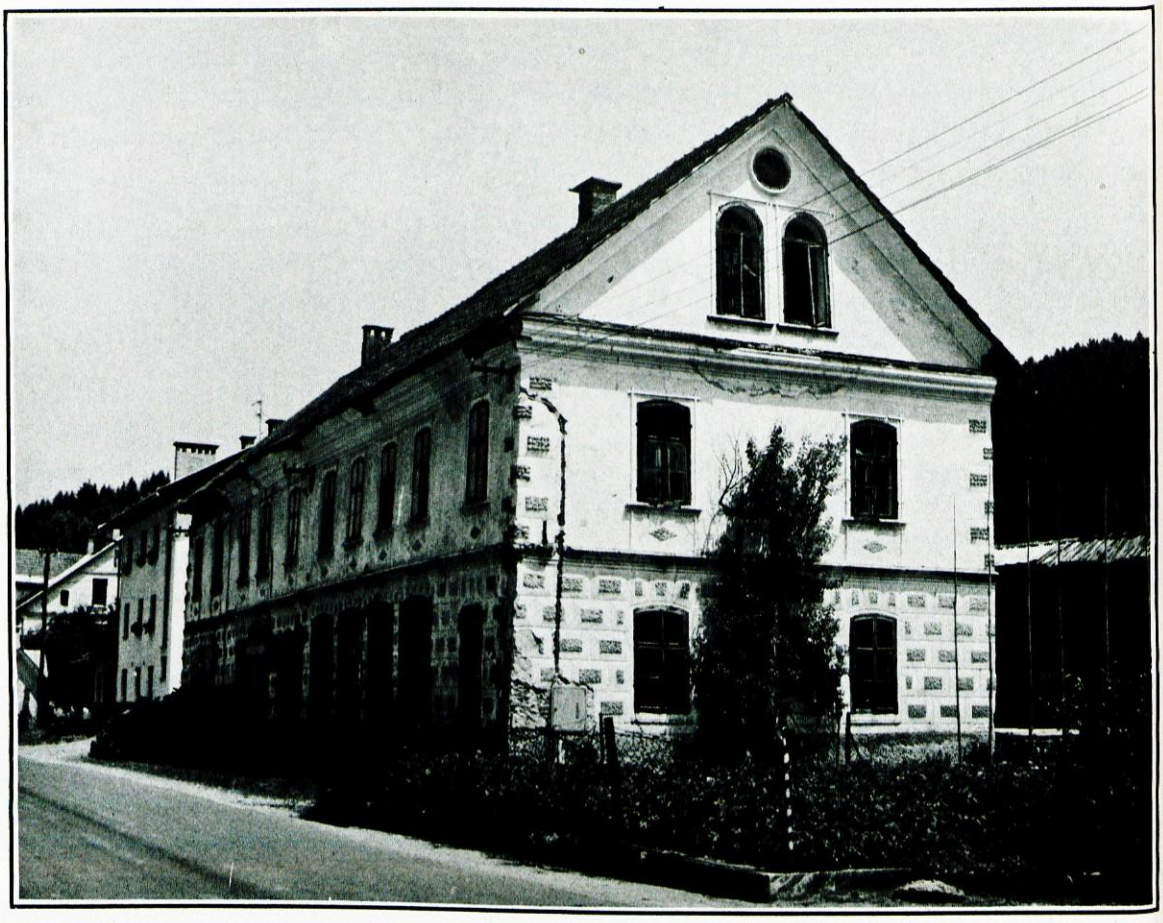
Leva stranica v smeri Stara vas - Žiri:

Iz Franciscejskega katastra je razvidno, da je bila najprej pozidana desna stran naselja, torej stran, na kateri je stala stara cerkvena stavba, nekako od današnje št. 86 (pri Tinetu) dalje proti Taboru. Leva stran je bila v tistem času povsem nepozidana, prve stavbe stoje šele v višini cerkve, kjer je nekdanja trgovina pri Lengarju, do današnje št.Žiri 1 (pri Petronu). Okrog cerkve je bil takrat izoblikovan manjši prostor, ki je bil kasneje z regulacijo ceste skozi Žiri ter s porušenjem cerkvene stavbe in župnišča uničen. Večina stavb na levi strani ceste je torej nastala v 2.polovici in koncem 19.ter v začetku 2o.stoletja, o čemer pričajo oblikovnost fasad (št.94, 91, 9o) kot njihova vsebina (trgovine, gostilna, pekarna, mlekarna, pošta).

Dobračevski dominanti
Del nove Dobračeve - zdaj Ceste XX(1.)divizije

Stavba na C. XXXI. div. 125 - kako dolgo še?
Stavba na C. XXXI. div. 148 - kako dolgo še?

(Vse fotografije: Ada Bar - Janša)

(Pri Strojarju; je že ni več) Stara vas 22
- dvoetažna stavba s členitvijo fasade, ki spominja na železniško poslopje, portal oblikovan v baročni maniri.
C.XXXI.div.1o6 (Žiri 97,pri Katrnku)
- dvoetažna gostilniška stavba je predvsem prostorsko pomemben objekt, saj z nasproti stoječim gospodarskim poslopjem, ki ima daleč naprej pomaknjen strešni napušč, predstavlja optično zaporo, oziroma tvori del enovitega zaključenega prostora starejšega dela Žirov, ki se od tu dalje razvija v smeri Tabora,ki ga s svojo dominantno lego zaključuje.
Pot talcev 2 (Žiri 94, pri Andrejcu Mesarjevemu)
- dvoetažna stavba trškega značaja. Osrednji del fasade je poudarjen z izrazito mansardo, ki se v spodnjem delu zaključuje z volutama. Oblikovana je v slogu značilnem za konec 19. in začetek 2o.stoletja.
C.XXX.div.1o9 (Žiri 91, pri Primožiču)
- velika dvonadstropna stavba, ki daje zaradi izrazitega nastavka nad osrednjim delom vtis troetažnega objekta. Nastavek krasijo značilne okrasne vaze. Osrednji del je poudarjen še z balkonom. V pritličju trgovski lokali.
C.XXXI.div.111 111 (Žiri 9o, pri Lipetu)
- dvoetažna stavba. Kot okrasni element pod okenskimi polji je uporabljen stiliziran rastlinski motiv. Trgovski lokali.
Med št.9o in 87 je večji nepozidan prostor, takoj za mostom preko Sore pa stoji
C.XXX.div.121 (Žiri 87, pri Mrovcu)
- danes je pomembna predvsem gmota objekta, ohranjene so tudi značilne členjene zatrepne fasade, medtem ko je spodnji del fasad neustrezno adaptiran (okenske odprtine neustreznih mer, ki so izmaknjene iz vertikalnih linij).
Dolgoročni program revitalizacije starih Žirov bi morali zajeti sanacijo fasade v svoj program.

C.XXXI.div.125 (Žiri 82, pri Mrovcu- ta stara)
- dvoetažna stavba s fasado, ki je obdelana v značilnem slogu železniških poslopij. Zanimiva členitev zatrepnih fasad z okenskimi odprtinami.
C.XXXI.div.127 (Žiri 8o, pri Lengarju)
- dvoetažna stavba. Nekdanja trgovina pri Lengarju. Dvoje vhodov, ki vodita v trgovske lokale, zapira poleg običajnih še dvoje dvokrilnih železnih vrat, medtem ko so vrata, ki vodijo v stanovanjske prostore, enostavna. Portal datiran z letnico 1872.
C.XXXI.div.131(Žiri 67)
- ena redkih stavb v Žireh, ki je obrnjena s čelno stranico na glavno cesto.

C.XXXI.div.135 (Žiri 62, pri Šemončku)
- dvoetažno gospodarsko poslopje zaključuje stranico obcestne pozidave pod Taborom. Del naselja se širi nato na desno stran pod Žirkom, del pa na levo v smeri proti Logatcu.
Zatrepna fasada je s smeri razpotja vedutno dobro izpostavljena in je med najlepšimi v Žireh. Bogato je členjena s številnimi različno oblikovanimi okenskimi odprtinami.
Stanovanjska stavba št. 62,ki je povsem adaptirana, je umaknjena iz gradbene linije.
C.XXXI.div.149 (Žiri 1, pri Petronu)
-dvoetažna kmečka stavba. Njena izrazita gmota zapira del prostora ob razpotju Žiri - Idrija - Logatec. Je med redkimi objekti v Žireh, ki imajo dvokapno streho oblikovano na čop. Pravokoten portal z močno profilirano preklado, datiran z letnico 1888. V prvi etaži prazna niša.
C.XXXI.div.151 (Žiri 51, pri Nagliču)
-dvoetažna stavba je predvsem prostorsko pomembna. Zaključuje strnjeni del pozidave Žirov v smeri proti Idriji, čeprav ji v presledkih sledi še nekaj objektov. Stavba s polkrožnim portalom in profilirano nadportalno polico, datirano z l. 1868.
Izven naštetih stavb so še nekateri objekti, ki niso locirani v strnjenem uličnem nizu, pa vendar imajo nekaj elementov, ki so krajevno in likovno pomembni:
Selo 2 - dvoetažna stavba z zelo kvalitetnim portalom izdelanim v baročni maniri ter lesenimi reliefno izdelanimi portalnimi vrati.
Selo 16 - pritlična stavba, z lepimi vhodnimi vrati - izrazito plastična figuralika.
Cesta Jurišnega bataljona 5 (Dobračeva 46, pri Potočniku)
-enonadstropna kmečka stavba z značilnim ločnim portalom. Pomembna je tudi prostorsko, saj omejuje del nekdaj izrazitega središčnega prostora, ki je danes le še nakazan. Za njo se kot vaška dominanta dviga cerkev sv.Lenarta, ki je danes močno okrnjena zaradi neustrezno locirane žage.
Selo 86 (Dobračeva 58)
- pritlična stavba s pravokotnim vhodom ter lepimi vhodnimi vrati. Izrazito plastična figuralika predstavlja Janeza Krstnika in Florijana.

Cesta na Ledinico 1 (Dobračeva 45, pri Tinčnu)
-dvoetažna kmečka stavba, ki je močno predelana tako, da je ohranila predvsem prostorske kvalitete. Omejuje nekdaj izoblikovan prostor na Dobračevi ob razcepu poti na Ledinico.

Od starih elementov je ostal ohranjen baročno profiliran okenski okvir. V dvoriščnem delu stoji mogočen toplar, v gradbenem materialu (zidani stebri) ter v proporcih značilno oblikovan za logaški,žirovski in selski prostor.

C.XXXI.div.4o (Dobračeva 19 - pri Malovrnu)
- pritlična stavba z izrazito strmo zatrepno fasado ter v tem prostoru redkim, oziroma izjemnim portalom pravokotne oblike s podpazduhami v oben vogalih.
C.XXXI.div.46 (Dobračeva 7 - pri Nuši Tajnikovi)
- stavba z lepo oblikovanimi reliefnimi portalnimi vrati.

Če na kratko strnemo ugotovitve osnovnih značilnosti naselij v žirovski kotlinici, ugotavljamo:
1. Izredne krajinsko prostorske in s tem v zvezi tudi bivalne kvalitete pogojuje njinova ravninska lega ter obod slikovito razgibanega delno goličavega in delno poraslega hribovja. Zato je pozidava v teh bregeh občutljiva ter mora biti oblikovno in barvno pretehtana.
2. Pravega izrazitega središča naselja nimajo, čeprav se nakazujejo zametki ob Zadružnem domu in šoli ter neposredno ob Muzeju na razcepu cest Žiri-Idrija-Logatec. Take prostorske kvalitete morajo biti v nadaljnjem razvoju kraja upoštevane.
Stara središča naselij, ki so razvidna iz Franciscejskega katastra (1825), se kažejo tako na Dobračevi okrog št.45, 46 ob križišču poti z Ledinico in v smeri proti vaški cerkvi, nato v Žireh ob stari sedaj porušeni cerkvi in župnišču. Oba prostora sta bila uničena z regulacijo ceste in porušenjem nekaterih objektov.
3. Najstarejši del naselja pod Žirkom je pričevalno in vedutno najbolj zanimiv in karakterističen ambient, žal pa statično in sanacijsko v slabem stanju.
4. Za Žiri je najpomembnejša obcestna zazidava od gostilne Žiri 97 do stavbe Žiri 1 (od Katrnika do Petrona). Vendar zaradi neurejenih, nepravilno adaptiranih ali nevzdrževanih fasad daje ta del vtis zanemarjenega naselja. Revitalizacija, ki bi bila dopolnjena še z nadaljnimi raziskavami, bi morala temu delu, ki je za identiteto Žirov temeljnega pomena, vtisniti homogen ulični značaj.
Delno je možno ulično zazidavo strniti na levi strani (smer Stara vas - Žiri) med št. 90 in 87 (med Pečelinom in Mrovcom), vendar s pretehtano in razmeroma nizko gradnjo, medtem ko mora ostati desna stran pred št.86 (pri Tinetu) zaradi veduta na staronaselbinsko jedro pod Žirkom povsem nepozidana. Pozidava na vedutno izpostavljenem Taboru se ne sme nadaljevati.
5. Gmote stavb, predvsem pa specifično oblikovanje fasad (rustika, ki po načinu uporabe spominja na podobno oblikovana železniška poslopja), značilna členitev zatrepnih delov fasad z množico različno velikih oken, portali in dekorativno izdelana lesena portalna vrata, ki so vezana na lokalne žirovske mojstre, predstavljajo za kraj ambientalno spoznavne in likovne kvalitete. Te strukture bi morali ohranjevati in sanirati. V kolikor so posamezni primeri nerazrešljivi, bi morali portale in vrata deponirati v žirovskem, morda loškem muzeju ali pa jih funkcionalno ali lapidarno vzidati v nadomestne stavbe.
6. Specifičen gospodarski razvoj Žirov v 2. polovici 19.stol. in v 2o.stol.(številne čevljarske delavnice, kasneje obrtna združenja in zadruge) je vplival na nastanek nekaterih, za lokalno zgodovino pomembnih objektov. V kolikor se ob pripravi revitalizacije in po mnenju krajanov izkaže za potrebno, se zavarujejo tudi taki objekti.

OSTALA NASELJA V ŽIROVSKEM PROSTORU

Ledinica - Med najpomembnejšimi naselji v ravninskem delu je Ledinica, saj s svojo izjemno in izrazito dominanto sooblikuje celoten prostor v dolini.
Silhueta dominante je ostro izrisana na ozadju temnega gozda, medtem ko samo naselje leži nižje ob robu žirovskega polja in v zožanem delu dolinice, ki vodi na Mrzli vrh. Talni sistem naselja je načet, stavbni fond pa skoraj v celoti uničen, razen dveh objektov ter redkih fragmentov (št.3 in 5). Prostorska kompozicija naselja z dokaj enotno višino strešnih slemen je vendarle tako pomembna, da je nadaljnje širjenje naselja v smeri proti dolini neustrezno, saj je vedutno izpostavljeno tako z vzhodne, južne kot zahodne strani.
Širitev je možna le v dolinici proti Mrzlemu vrhu.

JARČJA DOLINA - Zaselek je raztresen po gornjem delu Dovcarske grape, zato nima izdelane prostorske zasnove in skupne dominante. Z neposrednih dostopnih mest se posamezne kmetije nakazujejo kot manjše prostorske dominante. Večina stavb je novih ali močno predelanih.
Zaradi takega značaja, kot ga ima zaselek, je potreba vsako lokacijo sprotno reševati.

MRZLI VRH - Kmečki domovi so raztreseni po goličavih pobočjih Mrzlega vrha. Zaradi izpostavljene lege vsak zase učinkuje kot dominanta v prostoru, ki je vedutno odprto pogledom z ži-

rovske kotline in nasprotnih pobočij. Kljub temu, da je bilo nekaj domačij iz časa prve kolonizacije v 14.stol., večina pa iz časa druge kolonizacije v 17.stol., so arhitektonski fragmenti starega fonda zanemarljivi. Stavbe so večinoma obnovljene.
Zaradi izpostavljenega reliefa je lociranje, oblikovanje in kritina izjemno občutljivo vprašanje.

BREZNICA - Manjše gručasto naselje postavljeno strmo nad Žirkom. Pogledom iz doline je zakrito, silhueta in dominanta sta vidni in izraziti šele pred vstopom v vas, kjer je na polici slikovita skupina kozolcev-toplarjev. Središče naselja je v gosto pozidanem prostoru ob vaški cerkvi. Star stavbni fond je razen enega objekta načet, oziroma obnovljen. Večino fasad so uklenili v trde omete, kot je npr. "bavarski" omet. V zadnjem času je zaradi nekaterih nadomestnih gradenj v nevarnosti talna mreža naselja, ki v osnovi pogojuje homogeno oblikovan prostor.
Ohraniti je treba silhueto naselja z izrazito dominanto in talni sistem, kar je pogojeno z ustreznimi lokacijami, oblikovanjem in materiali.

OSOJNICA - Delno raztreseno naselje v grapi in pobočju je zato brez izrazitega osrednjega prostora, silhuete in dominante. S posamičnih mest se nekatere domačije odkrivajo kot dominante v ožjem prostoru.
Vsako lokacijo za gradnjo je treba sprotno reševati.

ZABREŽNIK - Posamezne kmetije so raztresene v strmem pobočju in so vedutno zakrite pogledom. Stavbe so večinoma povsem nove, značilnih oblik, mer in materialov današnjega časa.

ŽIROVSKI VRH NAD ZALO - Posamezne raztresene domačije zaradi značilnih velikih gmot s posameznih mest učinkujejo kot dominante v ožjem prostoru. Središčnega prostora zaradi takega značaja naselje nima. Star stavbni fond je vse redkejši ter ga bodo sčasoma nove stavbe povsem nadomestile.
Zaradi nekaterih izpostavljenih pobočij je treba vsako lokacijo sprotno reševati.

GOROPEKE - Manjše gručasto naselje z nakazano silhueto in manjšo cerkveno dominanto. Pogled na naselje se odpre iz neposredne bližine, ko se strma cesta izvije iz gozda in približa naselju vrh gole planote. Središče naselja je le nakazano ob vaški cerkvi. Stanovanjske stavbe so večinoma obnovljene, pogosto z neustreznimi materiali. Ohranil se je enoten strešni naklon. Vaškemu naselju dajejo svojo specifiko gospodarska poslopja in značilni veliki kozolci toplarji.
Ohraniti je treba gručasti sistem naselja, višinske gabarite in poudarjeno vaško dominanto.

BREKOVICE - Nekaj hiš je raztresenih po dolini, druge stoje v strmih pobočjih na manjših terasah, zato naselje nima izoblikovanega središčnega prostora niti silhuete. Posamezni objekti v pobočju učinkujejo kot manjše dominante, med katerimi je toplar pri Pesku vrh golega slemena pod Jurjevim kovkom gotovo izjemna dominanta, saj je viden iz celotne žirovske kotlinice, pa tudi iz večine pobočij v smeri proti Rovtam.
Stara kmečka arhitektura izgineva, vse pogostejše so nadomestne gradnje. V dolinskem dnu je dobro ohranjena nekdanja gostilna pri "Jureč" Brekovice 11, z letnico na portalu 19o9. Oblikovana je izredno ambiciozno. V maniri se približuje načinu obdelave fasad, ki je bila značilna za železniška poslopja.
Ohraniti je potrebno neokrnjeno veduto na Peskov toplar (pozidava v bližini ni dovoljena) in stavbo Brekovice 11. Posamične lokacije, ki so v pobočjih vedutno izpostavljene, je treba sprotno reševati.

SOVRA - Manjši gručasti del vasi je umaknjen v dolinico ob sotočju Sore in Žirovnice tako, da je vedutno neizpostavljen. Nekaj domov je raztresenih po pobočjih. Silhueta naselja je dokaj neizrazita. Miljejsko in vsebinsko izrazit vstopni motiv predstavlja značilno grajen, v izmerah pa izjemno velik toplar na travniku pred vasjo. Značilne so velike gmote objektov, med katerimi po lokalni kvaliteti izstopa Sovra 2.
Ohraniti je treba gručasti sistem naselja, višinski gabarit in značilen toplar pred naseljem.

RAVNE - Manjše gručasto naselje z nakazano amfiteatralno obliko okrog večje vrtače. Vedutno je neizpostavljeno razen z nasprotnih bregov, ker se pogled na vas odpre šele, ko se strma cesta izvije iz gozdov in se povzpne na goličavo sleme. Silhuete in dominante naselje nima.

Ohranjenih je nekaj starejših, skromnejših kmečkih stavb. Nekaj je novih objektov, značilno oblikovanih za današnji čas.

PODKLANEC - Nekaj redkih objektov je v ozki grapi in manjši ravnici razporejenih tako, da bi težko govorili o zaselku. Dokaj neizrazite starejše stavbe so nekaj skromnejše po gmotah, kot je sicer značilno za žirovski ali logaški prostor. Spomeniško varovanje ne prihaja v poštev. Silhuete, dominante in središčnega prostora zaselek nima.

IZGORJE - Skupina kmečkih domov je razporejena v treh manjših gručah, od katerih sta dve vedutno izpostavljeni pogledom iz naselja Ravne in Opale. Pogledom iz ozke doline so povsem zakrite. Osrednjega enotnega prostora zato naselje nima. Ohranjena je enotna višina slemen in strešni nakloni, medtem ko so stavbe večinoma obnovljene.
Ohraniti je treba zelene cezure med izoblikovanimi skupinami hiš, enoten gabarit in temno kritino.
OPALE - Manjše gručasto hribovsko naselje postavljeno na izrazito goličavem pobočju. K njemu prištevajo še manjša zaselka z raztresenimi kmetijami - Log in Martinj vrh. Silhueta naselja je izrazita z nasprotnih bregov iz Raven in Izgorja. Pogledom iz ozke doline je povsem zakrito. Izjemno dominanto predstavlja Laznarjevo gospodarsko poslopje na golem slemenu vrh pobočja.
Ohraniti je treba zeleno cezuro med Laznarjevim toplarjem in spodaj stoječo skupino kmetij v Izgorjah. Gradnja se mora širiti v značilni gruči, ohraniti je treba višinski gabarit, strešne naklone in temno barvo kritine.

SPOMENIŠKO VARSTVENI REŽIMI

Omejitev naselij je označena na karti, prav tako občutljive površine, preko katerih se odpirajo na žirovski prostor značilne dominante, dalje pomembni ambienti, oziroma ulični sistemi in posamezni izjemni objekti.
REŽIM II.STOPNJE
- varovanje značilnih pogledov na historično silhueto ali značilen pejsaž,
- varovanje dominant (kadar so v tekstu navedene),
- varovanje talnega sistema, oziroma zazidalnih uličnih linij,
- varovanje značilnih stavbnih gmot in strešnih naklonov,
- varovanje posamičnin, za ambient kraja pomembnih objektov,
- varovanje strukture fasadnih ometov,
- varovanje struktur in barve strešne kritine,

(režim velja za tiste ambiente v Žiren, ki so v prehodnem tekstu navedeni ter Breznico).
REŽIM III.STOPNJE
- varovanje historične silhuete naselja
- varovanje dominant (kadar so navedene v tekstu)
- varovanje gabaritov, strešnih naklonov in barve kritine

(režim velja za Ledinico, Mrzli vrh, Dobračevo, del Stare vasi, Goropeke, Ravne, Opale in Izgorje).

UREDNIŠKI PRIPIS

"Naselbinska stavbna dediščina" - tak je naslov razprave izpod peresa prof. Ade Bar-Janša, konservatorke svetovalke v Ljubljanskem regionalnem zavodu za spomeniško varstvo (LRZSV). Napisala jo je za študijo "Strokovne osnove za varovanje kulturne dediščine za UN Žiri", mi pa jo objavljamo v nekoliko prirejeni obliki. Iz nje so vzete tudi priložene fotografije.

VLOGA KMETIJSTVA V PROSTORU

Miran Naglič

Razvoj agrikulture

Človek je organiziral agrikulturo zaradi zanesljivejšega pridelovanja hrane v času, ko je na zemlji živelo še relativno majhno število ljudi. S porastom števila prebivalcev, potrošnikov hrane, se je ta prvotna vloga dopolnjevala, saj je potrebno, ob razvoju agrotehnike pridelati več hrane, če naj bodo ti ljudje normalno prehranjeni. V zvezi s tem se pojavlja na eni strani hiperprodukcija hrane in njena neracionalna potrošnja v industrijsko razvitih deželah, na drugi strani, v deželah v razvoju, pa pomanjkanje hrane in slaba prehranjenost prebivalstva. Če primerjamo podatke o porabi kalorij, maščob in beljakovin po prebivalcu na dan, v razvitih in nerazvitih državah dobimo sledečo sliko:

V i r	Razvite države	Nerazvite države	Priporočilo FAO
skupne kalorije	3060	2150	2280
skupne beljakovine	90 g	58 g	70 g
živalske beljakovine	44 g	9 g	25 g
maščobe	106 g	34 g	56 g

Če gledamo proizvodnjo hrane v celoti, lahko ugotovimo, da je nad porastom števila ljudi, toda situacija se pospešeno zaostruje. S povečanjem števila ljudi raste na eni strani potreba po hrani, na drugi strani pa zaradi pospešene urbanizacije izgubljamo praviloma kvalitetnejša kmetijska zemljišča.
Ker je kmetijstvo pod pritiskom urbane sredine in ne obratno, je edina možnost, da se širijo oz. nadomeščajo izgubljene kmetijske površine

v področje gozda, močvirja itd., skratka na površine, ki so za kmetijstvo manj primerne. Dejstvo je, da nam ta prehod ob sedanjem razvoju tehnike in agrotehnike do določene meje ne predstavlja posebnega problema, ob predpostavki, da nas ekonomska plat ne zanima. Glavni omejujoči faktor našega področja je inklinacija (nagib terena). Drugi izhod, ki ga ima kmetijstvo v bitki za povečanje pridelovanja hrane, je povečanje proizvodnje na enotno površino. Ta cilj je možno doseči na sledeče načine:

1. s povečanjem biološkega potenciala rodnosti rastlin
2. s povečanjem števila rastlin na enoto površine
3. z izboljšanjem ekoloških in drugih faktorjev, ki vplivajo na proizvodnjo

ad 1. Zahvaljujoč novim metodam selekcije so se pridelki,ki jih uporabljamo za hrano ljudi ali krmo živini, močno povečali, toda ostajajo še neizkoriščene možnosti razvoja v bodoče. Glavni problem, ki ga je potrebno rešiti, je nizka sposobnost kultiviranih rastlin za izkoriščanje sončne energije. Današnje vrste in sorte kultiviranih rastlin so sposobne izkoristiti za proces fotosinteze le 1-2% sončne energije, ki prispe na površino Zemlje. Jasno je, da je ta problem zelo kompleksen, saj bo potrebno spremeniti "naravo" rastlin. Pri rastlinah, ki jih gojimo zaradi semena (npr.žita), bi bilo koristno spremeniti razmerje nadzemnih organov v korist tistih, ki dajejo plod, in spremeniti fiziologijo rasti v smeri podaljšanja faze polnjenja plodov.

Ad 2. Vzgoja rastlin, ki bodo sposobne prenesti večjo gostoto sajenja, je druga pot, ki vodi k povečanju proizvodnje hrane. Znano je namreč, da s povečanjem števila rastlin na enoto površine do določene meje pridelki naraščajo, če pa to mejo, ki je specifična za vsako rastlinsko vrsto in sorto, presežemo, pridelki hitro upadajo. Za današnje kultivirane rastline so zgornje meje gostote sajenja v pogojih intenzivnega pridelovanja že dosežene.

Ad 3.Biološki potencial rodnosti nekaterih rastlin, ki so vzgojene v zadnjem času, je mnogo večji kot pridelki, ki jih z njimi dosegamo v proizvodnji. Kot primer naj služi podatek, da so v Jugoslaviji vzgojene sorte pšenice s potencialom rodnosti 15o dt/ha pridelka in več, povprečni pridelek v masovni proizvodnji je med 3o in 4o dt/ha zrnja, v naših - slabih pogojih pridelovanja pa le 2o do 3o dt/ha zrnja. Ta razlika je posledica različnih ekoloških faktorjev, ki vplivajo na proizvodnjo, neurejenosti zemljišč, različne agrotehnike... Lahko rečemo, da je znanost že dobro rešila te probleme in imamo vzgojene sorte, ki so prilagojene različnim pogojem pridelovanja, imamo različne sisteme agrotehničnih ukrepov ... Toda vse to nam ne daje garancije in v praksi je tako, da bodo možni pridelki res doseženi. Ne smemo namreč pozabiti, da na proizvodnjo vplivajo še drugi faktorji, kot so ekonomska zainteresiranost pridelovalcev za določeno vrsto proizvodnje, strokovno znanje itd. Od obsega tega je odvisno, ali bo kmet sejal sorto, ki je najprimernejša za njegovo področje, ali bo posevek pognojil s predpisano količino primernega mineralnega gnojila, ali bo opravil vsa predpisana opravila v optimalnem roku ...

Poleg splošno znanih konvencionalnih načinov pridelovanja hrane, kjer potrebujejo rastline za rast in razvoj dva glavna faktorja - tla in atmosfero, se postopoma vključujejo tudi takoimenovani "nekonvencionalni" načini gojenja rastlin brez tal.

Glavne oblike so sledeče: gojenje v vodi - hidroponske kulture, v umetnih substratih (poliuretani, ioniti), v pesku ... Če podrobneje pogledamo te "nekonvencionalne" postopke pridobivanja hrane, lahko ugotovimo, da obstajata dve glavni poti:

1. prek organizmov nižjega reda (alge, glive, bakterije)
2. čisti kemijski postopek

Ad 1. Kolikor je do sedaj znano, imajo alge največjo sposobnost koriščenja sončne energije in najintenzivnejšo rast od vseh rastlin. V toplih krajih lahko računamo s prirastom 15 do 2o g suhe snovi /cm^2/dan, kar pomeni "pridelek" 45 do 7o ton/ha skupne mase letno, ali preračunano 25 do 4o ton/ha surovin beljakovin letno. Za primerjavo navajam, da pridobimo iz 1 ha soje, ki je po naših merilih bogata s proteini, v povprečju 2 toni surovin beljakovin letno.

Znano je, da lahko glivice in bakterije pretvarjajo ogljikove hidrate ob prisotnosti mineralnega dušika v organsko snov, bogato z beljakovinami. Petrolejska družba BP uporablja za ekstrakcijo parafina iz surove nafte postopek z gojenjem glivic. Pri tem se tvori organska masa, ki se očiščena in posušena uporablja za krmo živine. Iz 2 ton surove nafte pridobijo 1 tono surovin beljakovin. Izdelan je tudi Nestle - ESSO postopek, po katerem se ti produkti uporabljajo za ljudsko hrano.

Izdelan je postopek ekstrakcije surovin beljakovin iz zelenega listja. V literaturi je (poznan) podatek, da so v Avstraliji izdelali linijo strojev s kapaciteto 2o.ooo ton beljakovin letno iz listja.

Tudi beljakovine morskega planktona imajo relativno visoko biološko vrednost, toda možnosti pridobivanja so zaenkrat zelo majhne, saj je potrebno za pridobitev 1 g beljakovin 4oo ton morske vode, zato je pametneje razvijati ribištvo, ki implicira povečanje mase planktona, ki je hrana ribam.

Ad 2. Kot primer čistega kemijskega pridobivanja osnovnih sestavin hrane omenjam poskus uporabe formaldehida za pridobivanje glicerola in triacetina za tvorbo enostavnih masti.

Iz navedenega lahko zaključimo, da se odpirajo v pridobivanju hrane nove, še neizkoriščene možnosti, toda še vedno ostaja pridobivanje hrane na "konvencionalen način" najenostavnejše in najracionalnejše.

Vloga človeka v biosferi+

Ocenjujejo, da se je človek v primitivnih oblikah življenja pojavil pred več kot milijon leti. V začetku je bil pravi član spontanih življenjskih združb, saj je kot heterotrof vsejed (omnivor) nabiral rastline in lovil živali ter se z njimi prehranjeval. Bil je del "narave", popolnoma odvisen od nje. V tem času je potreboval okrog 2o km2 življenskega prostora, medtem ko se danes hrani s te površine 6ooo ljudi, pri tem pa še niso izkoriščene vse možnosti. Z začetkom agrikulture se pojavi delitev dela v družini. Žena postane poljedelec, mož pa je še naprej lovec. Z domestikacijo živali se obe panogi, gojenje rastlin in živinoreja, združita in nastane zaprt sistem gojenja rastlin in živali. Z razvojem agrikulture se je človek postopoma izdvajal iz spontane biocenoze in postajal vse manj odvisen od nje. Postopoma se je začela razvijati antroposfera in agrosfera. Današnja slika tega pojava so številna mesta, velemesta in megalopolisi v bodočnosti ter velika, obdelana polja, na katerih pridelujemo rastline, ki služijo človeku neposredno ali posredno prek živali, za prehrano.

Seveda pa se je z razvojem agrikulture večal tudi vpliv, ki ga ima ta na oblikovanje krajine. Omenjeni vpliv je posledica številnih faktorjev (socialni, etnični, ekonomski, zgodovinski, demografski pritisk), ki imajo v različnem okolju različen pomen, zato bi težko rekli, kateri je najmočneje vplival na spremembe v prostoru. Vsekakor gre veliko vlogo pripisati številu ljudi, ki so se ali se ukvarjajo s kmetijstvom. Mnogokrat se pojavlja vprašanje, ali kmetijstvo (in v kakšni meri) kvari videz krajine v estetskem smislu in v kakšni meri. Zahodnonemški strokovnjak BUCHWALD (po Mihaliću) deli ruralni (lat. ruris - dežela) prostor na "bližnji" in "oddaljen" oziroma "tuj" okolju, ki ga obdaja. To pomeni, čim bolj je nek kmetijski prostor oddaljen oziroma tuj okolju, tem bolj kvari videz krajine in obratno. Seveda pa obstajajo tudi izjeme (ekstremno kultivirana priroda na polderjih v Holandiji). Nadalje se postavlja vprašanje, kakšen naj bo odnos med ruralnim prostorom in prosto prirodo ter v zvezi s tem odnos med kmetijskimi in gozdnimi površinami, upoštevaje pri tem maximalno produktivnost kmetijstva, dobro gospodarjenje z gozdom in ohranjanje videza krajine. Vsekakor sodijo njive na ravne in blago nagnjene površine, upoštevaje pri tem vodni režim tal. Na površinah, ki ležijo v depresijah in bi bilo osuševanje nerentabilno ter na poplavnih področjih, naj ostanejo travniki oziroma gozd, lahko pa služijo v rekreacijske namene in s tem doprinašajo k lepšemu videzu krajine. Take površine so primerne tudi za izgradnjo industrijskih kompleksov. Strme, visoke lege, v kolikor niso travniki ali pašniki, spadajo pod gozdni pokrov. S tem se prepreču je erozivno delovanje vode in vetra ter tako zavaruje kmetijske in urbane površine v nižini. Blago nagnjeni tereni, nizki hribi, podnožje hribovja (SV stran Žirovske kotline od Račeve do Sela), posebno prisojne lege, tvorijo idealen prostor za urbanizacijo, stanovanjsko izgradnjo, oziroma za gojenje rastlin v plastnicah ali na terasah.

Razdelitev namembnosti rabe prostora je postala zadnjih desetih letih, ko smo se zavedeli njenega pomena, zelo problematična, zato je izdelan sistem za ovrednotenje ruralnega prostora, ki temelji na upoštevanju sinteze fizičnih prostorskih danosti, upoštevajoč pri tem agrarno-zgodovinski razvoj prostora samega (Stritar, 1974). Tak pristop daje možnost za podobno aplikacijo v drugih sektorjih (urbanizem, vodno gospodarstvo, načrtovanje prometnih tokov), kar omogoča usklajevanje interesov v cilju ekonomičnejše izrabe kmetijskih zemljišč. Sistem temelji na dveh osnovnih fazah oz. ravneh:

1. regionalizacija
2. kategorizacija zemljišč

Ad 1. Osnovno merilo, ki ga uporabljamo za ocenjevanje kmetijskih zemljišč (v Sloveniji) v smislu regionalizacije, je nadmorska višina in nagib terena. Z nadmorsko višino opredelimo več naravnih danosti: klima, relief, litološko-geološke značilnosti ... Strmina (nagib terena) brez upoštevanja strani neba, opredeljuje namensko ra-

bo kmetijskih zemljišč glede na možnost strojnega obdelovanja (meja je 20% nagiba, za uporabo traktorjev gumarjev). S tako opredelitvijo se pojavijo določene regije, ki imajo podobne naravne značilnosti in ponavadi ne sovpadajo z veljavno politično razdelitvijo.

Ad 2. Namen kategorizacije zemljišč je podrobnejša ocena kompleksov znotraj določenih rajonov (regij) iz dveh osnovnih izhodišč: ugotavljanje pedosekvenc in ocenjevanje zemljišč iz vidika primarne rabe. Ta dva faktorja sta ozko povezana in jih ocenjujemo skupno. Kategorizacija zemljišč obravnava naravne regije glede na njihovo funkcijo, ki je odsev klimatskih, litoloških in talnih razmer, posebej pa še rabo tal kot posledico človekovega udejstvovanja v agrarno-zgodovinskem razvoju. V našem, žirovskem prostoru, je najbolje zastopana in ima največji pomen pedosekvenca na apnencih in dolomitih.

Osnovne značilnosti so sledeče:

- urbanizacija poteka tu sorazmerno previdno zaradi otežkočene preskrbe s pitno vodo in problemov z odpadnimi vodami, zato je potrebno temeljito razmisliti, kateri tip industrije spada na to področje.
- iz ekološko-bivanjskega stališča je to izredno kvalitetno področje. Odlikujejo ga zlasti sledeče značilnosti:
  - zdrava klima, saj veter samoočiščevalno deluje na ozračje
  - velik delež gozdov in zelenih površin nudi poleg ugodnega vpliva na ozračje (mikroklimo) tudi veliko pejsažno pestrost
  - lepi razgledi zaradi razgibanosti reliefa
  - to je potresno zelo stabilen svet
  - ugodni pogoji za izgradnjo komunikacij, saj so apnenci in dolomiti dobra podlaga cestišču.

Na tem področju je potrebno posebno jasno ločiti urbani prostor od ruralnega, saj mu posestna stihija odvzema kvalitetnejša kmetijska zemljišča, ki jih je tu sorazmerno malo. Tod je dovolj manj strmih, prisojnih leg s plitvo prstjo, ki jih je ponekod že prerasel nekvaliteten gozd, nudijo pa kvalitetno bivanjsko osnovo. V precejšnji meri je prisotno zaraščanje manj kvalitetnih kmetijskih zemljišč z gozdom na eni strani in odvzemanje praviloma kvalitetnejših površin zaradi urbanizacije na drugi strani, zato je potrebno spremeniti preveč obzirno stališče do gozda in posegati, v cilju urbanizacije, tudi po teh površinah, ki nudijo poleg že navedenega, tudi idealne možnosti za kamufliranje.

Z razvojem civilizacije in agrikulture se kažejo tudi stranski, neželjeni učinki tega pojava. Eden takih je prav gotovo kontaminacija.[++] Neglede na vzroke in prostor, kjer se pojavlja, jo lahko razdelimo v zdravstveno, estetsko in proizvodno.

Nomadski način življenja, lov in ribolov je glede na število ljudi razporejenih na velikem teritoriju imel majhen vpliv na kontaminacijo okolja. In še danes je tako. Glavni problemi se začno pojavljati z razvojem mest, velemest, megalopolisov in industrijskih con.

Glede na to, kje se pojavlja, lahko razdelimo kontaminacijo okolja na urbani in ruralni prostor:

Kontaminacija urbanega prostora

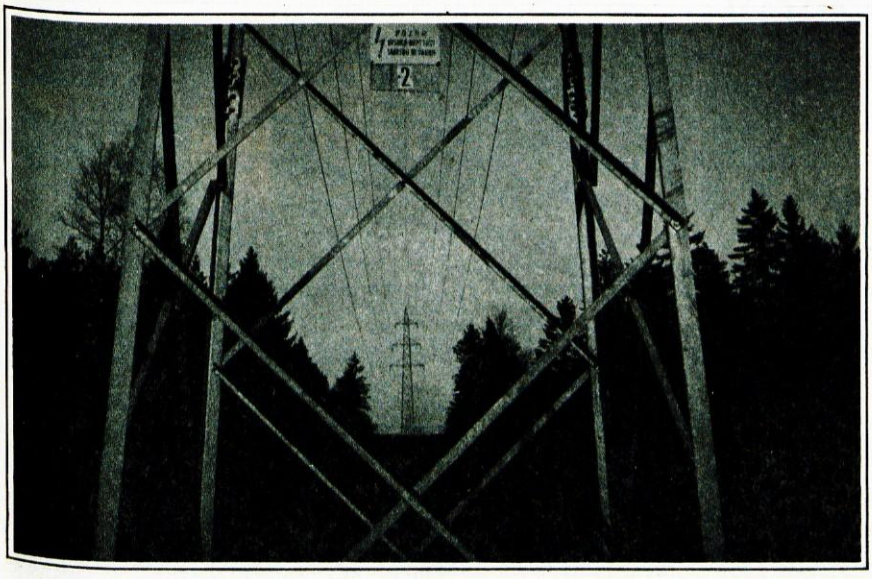
Glavni viri kontaminacije urbanega prostora so sledeči:

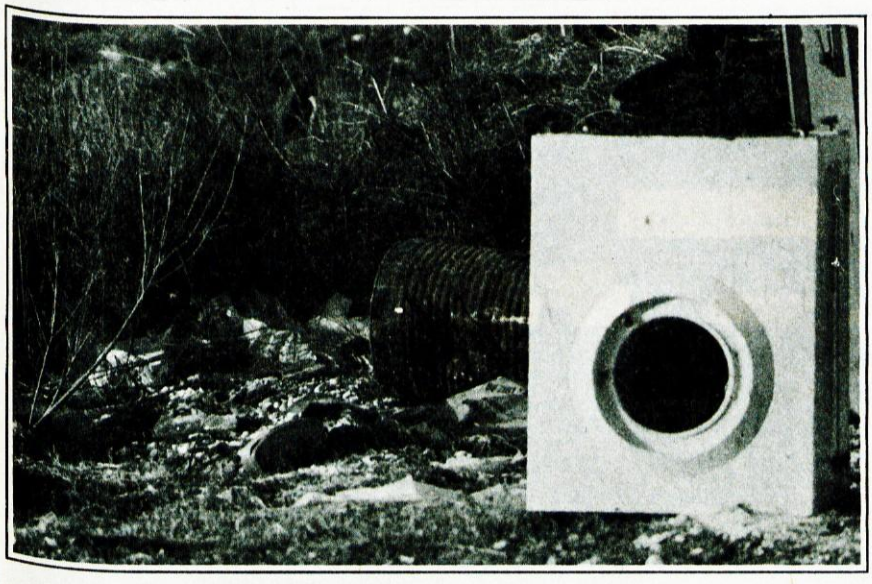
Smeti: lahko jih definiramo kot grobe, večje odpadke gospodinjstva, javnih prostorov, industrije in obrti. Zaradi sanitarnih razlogov je potrebno smeti odstraniti, za kar so izdelani razni postopki, odvisni od izvora in sestave smeti. Ti postopki so: kurjenje smeti za pridobivanje električne energije, uporaba za gnojenje, popolna inaktivacija v posebnih pečeh pri visoki temperaturi na odprtem prostoru (posebna plovila na odprtem morju), v zadnjem času pa se pojavlja vračanje (reciklacija) nekaterih vrst smeti v industrijsko predelavo. Odlagališča smeti postajajo vse večji problem (vse bolj strupeni odpadki), saj predstavljajo center toksičnih snovi, ki se širijo daleč v okolico s podzemnimi vodami, dimom...

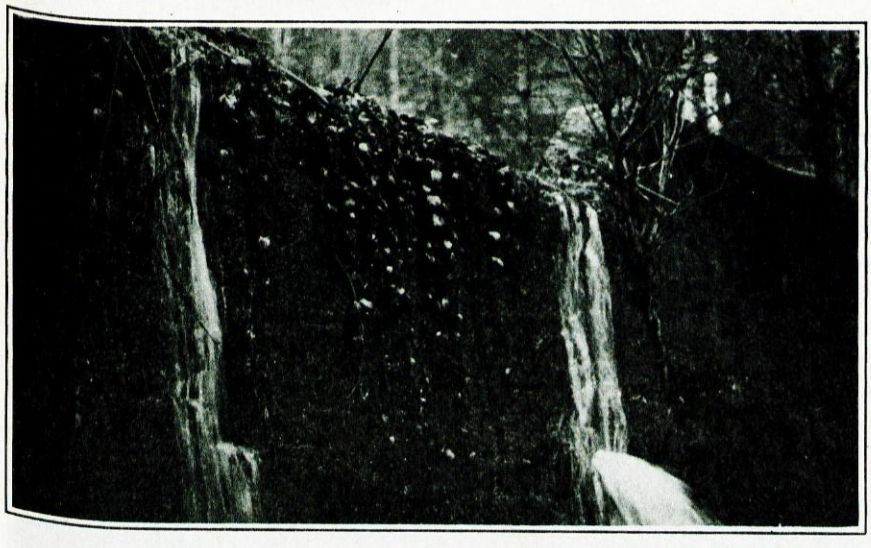
Onesnažene vode: Pri različnih tehnoloških postopkih v industriji se uporablja velike količine vode, ki je ob izhodu iz postopka zasičena z različnimi toksičnimi snovmi (ciankalij, kobalt, nikelj, kadmij, arzen, fenol, detergenti, radioaktivni odpadki ...). Teh voda je v primerjavi z odpadnimi vodami gospodinjstev mnogo več in so neprimerno bolj strupene, zato je potrebno izdelati čistilne naprave, ki bodo preprečevale izhod takih voda v kanalizacijo in naprej v vodotoke. Postopki čiščenja teh voda so zelo dragi, včasih celo dražji od postavitve osnovne tehnologije, zato si počasi utirajo pot. Odpadne vode gospodinjstev je zaradi manjše toksičnosti laže in ceneje čistiti. Onesnažene vode so vir okužb za plankton, ribe in prek njih ljudi, ki se prehranjujejo z njimi. Z odpadnimi vodami se zastrupi podzemne vode in preko nje ljudi in živali, ki to vodo uporabljajo.

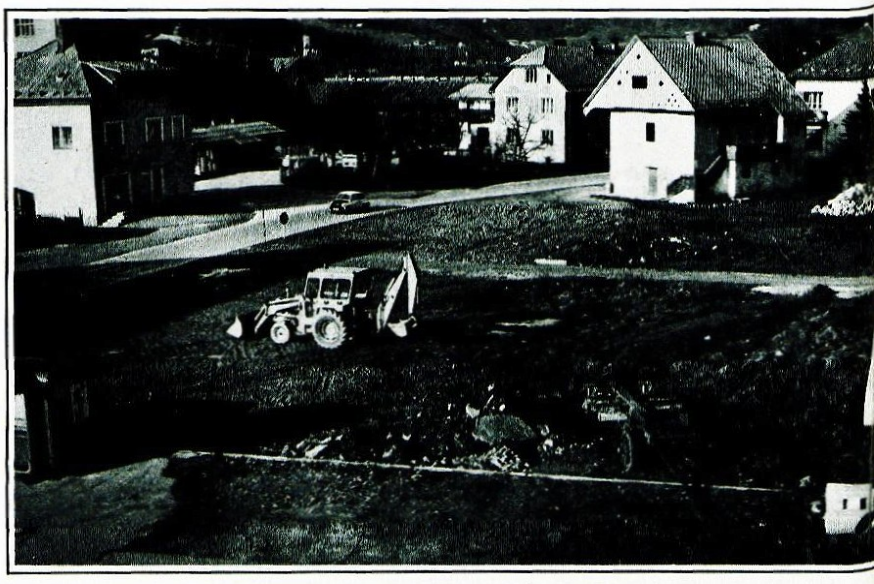
Strupeni plini in prah: Urbani prostor z industrijo je izvor ogromnih količin strupenih plinov in prahu. Navajam samo nekatere: ogljikov dioksid, žveplov dioksid, dušični oksidi. Tem pli-

nom so ponavadi primešane še svinčeve spojine iz nekaterih vrst industrije ter izpušnih cevi avtomobilov. ZAUBER et.al. (po Mihaliču) navajajo, da so ob avtocestah v Švici našli loo ppm svinca v rastlinah, v oddaljenosti loo m pa je bila ta količina mnogo manjša. Strupeni plini in prah negativno delujejo na zdravje ljudi in živali, njihovo uničujoče delovanje pa se jasno odraža na vegetaciji izpostavljenega področja, ki je ponekod popolnoma uničena (Mežica).
Sodobna agrotehnika pridelovanja hrane je vezana na uporabo različnih vrst kemičnih spojin (mineralna gnojila, zaščitna sredstva, stimulatorji rasti, morforegulatorji, inhibitorji nitrifikacije v tleh, sintetična sredstva za poboljšanje strukture tal), domačih organskih gnojil, pogonskih goriv (bencin, plinsko olje), ki tudi doprinesejo k onesnaževanju okolja.
Mineralna gnojila. Potrebno je poudariti, da vsa mineralna gnojila vsebujejo hranila, ki se nahajajo v prirodi in zato niso "tujek" za rastline. Škodljivo delovanje mineralnih gnojil na zdravje ljudi in živali prek kultiviranih rastlin ni dokazano. Pozneje navajam dokaz, da se lahko mnogo hitreje doseže kontaminacija okolja z domačimi gnojili. Zanima nas, v kakšni meri mineralna gnojila kontaminirajo okolje zaradi izpiranja in s tem zastrupljanja podzemnih voda, kolikšen je ta pojav zaradi erozije in površinskega odplavljanja v vodotoke. Še posebej nas zanima, kako delujejo na količino in kakovost pridelkov. Od vseh elementov je dušik (N) najbolj gibljiv v tleh in v obliki nitratov podvržen izgubam, ker se v tleh praktično ne vežejo, zato se ta najprej pojavi v drenažnih vodah. Izgube so odvisne od mikrobiološke aktivnosti tal. Čim bolj so neka tla mikrobiološko aktivna, tem manjše bodo izgube dušika. Tako navaja GRIMME (po Mihaliču), da je v gozdnih tleh ugotovljeno 12o mg nitratnega dušika v litru vode, na njivi pa 1-5o mg nitratnega dušika v litru vode. Fosfor (P) in kalij (K) iz gnojil praktično ne vplivata na "zastrupljanje" podzemnih voda, ker se po eni strani močno vežeta na koloidne delce tal in se malo izpirata, po drugi strani pa jih porabijo kultivirane rastline. Kalcij je podvržen izpiranju na vseh tleh, kjer so prisotni močni descendentni tokovi, neglede na način izkoriščanja kmetijskih površin. Gnojenje z mineralnimi gnojili vpliva na količino in kakovost pridelkov. Lahko rečemo, da gnojenje z mineralnimi gnojili s pravim razmerjem hranil in v primerni količini bistveno pripomore k povečanju količine in kvalitete pridelkov. Pri tem je potrebno navesti, da je ta "primerna količina" bistveno večja, kot je uporaba mineralnih gnojil pri nas. Nestrokovna in pretirana raba mineralnih gnojil, predvsem enostransko gnojenje z N, pa negativno vpliva tako na kvaliteto kot na količino pridelkov. Z gnojenjem 3oo kg/ha čistega dušika, kar je lo krat več kot je uporaba tega hranila na našem področju, se je povečala vsebnost nitratnega dušika (NO_3) v krmi iz pašno-kosnega travnika od o,ol5 % pri gnojenju s fosforjem in kalijem brez dušika na o,lo8% pri gnojenju s PK + 3oo kg N/ha. Za zdravje živine je škodljiva krma, ki vsebuje 1,6% in več NO_3.
Domača gnojila: Mineralna gnojila mora vsak potrošnik kupiti, zato z njimi mnogo racionalneje razpolaga, medtem ko je pri domačih gnojilih situacija drugačna in lahko pride do prekomerne uporabe. Hranila v domačih gnojilih so organsko vezana in se sproščajo z razgradnjo, na katero ima človek zelo majhen vpliv. Lahko pride do hitre razgradnje, ki ima za posledico kopičenje in izpiranje lahko topljivega NO_3-dušika ter zastrupljanje podzemnih voda. Obstoji tudi možnost površinskega odtoka gnojil (gnojevka, gnojnica) v vodotoke.
Zaščitna sredstva (pesticidi) so kemične spojine, ki delujejo ubijalno na žive celice. Njihova škodljivost se nanaša predvsem na celice bolezni in škodljivcev. So v veliko pomoč pri sodobni agrotehniki pridelovanja hrane, saj ščitijo kultivirane rastline pred pleveli, boleznimi in škodljivci, da lahko dajejo maksimalne pridelke. Zaradi njihove osnovne lastnosti - toksičnosti škodljivo delujejo na okolje. V kolikšni meri? Pesticidi, ki smo jih uporabili, padajo tudi na tla, tu se akumulirajo in delno razgrajujejo. Nekatere vrste se zelo hitro razgradijo, pri drugih pa traja ta proces več let. Pesticidi, ki padejo na rastlino, do določene meje, prodrejo vanjo, se tu kopičijo in do določene meje razgradijo, ostanek pa preide s hranjenjem v človeški ali živalski organizem. Tu se tisti, ki so v vodi netopni, se pa topijo v oljih in masteh (DDT), kopičijo. Pesticidi, ki preidejo v vodotoke, škodljivo delujejo na plankton in ribe ter prehajajo prek njih v človeški organizem.
Vsekakor bi bilo najenostavneje preprečiti škodljiv vpliv pesticidov na okolje s tem, da bi jih prenehali uporabljati, toda to je danes nemogoče, saj je od njih odvisna svetovna produkcija hrane. Znanost išče možnosti prehoda na biološki način zatiranja, toda zaenkrat je šele na začetku.
Razmišljanje o kontaminaciji lahko zaključimo z ugotovitvijo, da je kmetijstvo mnogo bolj

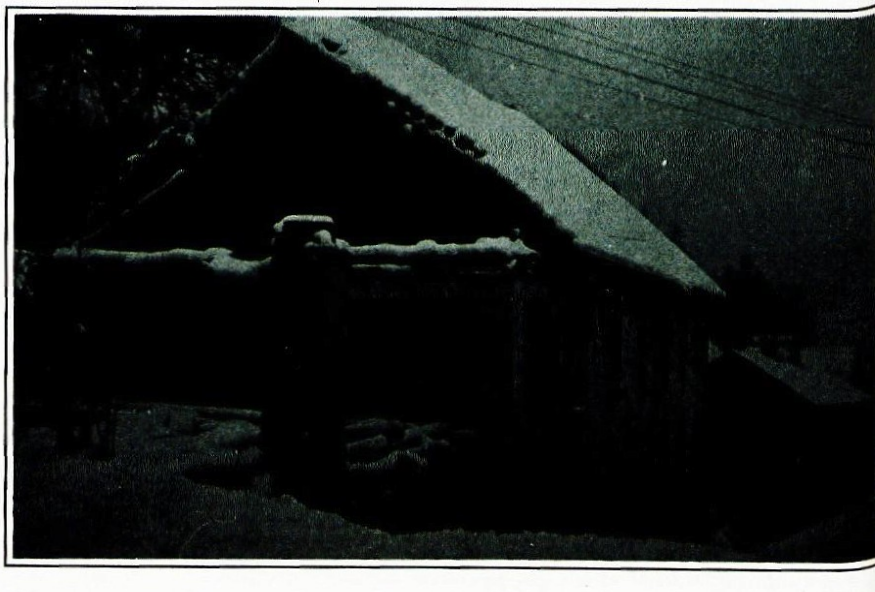

Aktualni pogled skozi kamero
(Vse fotografije: Franc Temelj)

ogroženo zaradi kontaminacije iz urbanega prostora, kot samo kontaminira okolje.
Prehod človeka od nabiralca plodov prek poljedelca do kmetovalca je bil pomemben korak in glavni pogoj za povečanje števila ljudi. Organizirano kmetovanje, pridelovanje hrane, ki se je razvilo, je odpiralo možnosti razvoja tudi drugim dejavnostim, zato lahko upravičeno trdimo, da je kmetijstvo temelj civilizaciji in njeni nadgradnji - kulturi. Na vprašanje, ali bi današnje človeštvo lahko opustilo organizirano pridelovanje hrane, je odgovor jasen - ne. Kaj pomeni primerjava 4 milijard prebivalcev Zemlje danes z nekaj stotisoči prebivalcev v času, ko je bil človek še nabiralec plodov, je vsakemu jasno. Še vedno se prepočasi zavedamo pomena, ki ga ima kmetijstvo za človeštvo in še vedno "mu režemo pretanek kos kruha".

LITERATURA:

1. Mihalič V.:Poljoprivreda kao korisnik prostora, Zagreb 1976
2. Stritar A.:Prostorsko planiranje z ekoloških vidikov, Sodobno kmetijstvo 12/74 Ljubljana 1974
3. Kovačič J.:Poljoprivredna fitocenologija, Zagreb, 1979
4. Več avtorjev: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog, SAZU, Ljubljana 197o
5. Leskošek M.:Potreba intenzivnih pašno-kosnih travnikov za gnojenje z dušikom, BF, Lj.1979

OPOMBI

+Biosfera je prostor, naseljen z organizmi, ki obsega tanko plast atmosfere (cca lo km), tanko plast litosfere in skoraj celo hidrosfero. Del biosfere, ki je pod vplivom človeka, se imenuje antroposfera. Del antroposfere, ki jo uporablja človek za kmetijstvo, pa je agrosfera.

++ Kontaminacija (lat.contaminatio - omadeževanje) 1. med.okužitev, 2.slov. spojitev; Kontaminirati (po)kvariti, (iz)maličiti.

VODNI REŽIM NA ŽIROVSKEM

Mirjan Batistič

Neurejenost vodnega režima povzroča razvoju Žirov z okolico dokajšnje težave. Ravninskih površin je sorazmeroma malo - pa še te so podvržene čestemu poplavljanju in zamočvirjanju. Urbanistični razvoj in razvoj industrije ter infrastrukture zahtevajo vedno več novih, varnih površin, po drugi strani pa ima tudi do sedaj dokaj ekstenzivna kmetijska raba tal svoje želje in zahtevke.
V zvezi z gornjo problematiko smo izdelali študijo vodnogospodarske ureditve Žirovske kotline. Namen študije je bil podati čim eksaktnejše osnove za programiranje potrebnih vodnogospodarskih ukrepov, nujnih za zaščito območja pred erozijo in hudourniki, zaščito pred poplavljanjem, varstvo naravnega okolja in ravnovesnih pogojev v njem ter smotrno in gospodarno rabo zemljišč.
Žirovska kotlina, ki zavzema območje gornjega toka poljanske Sore, se napaja iz prispevnega območja zgornje Sore s pritoki in obsega - do zožitve kotline izpod Sela - blizu loo km^2 prispevnih površin. Prispevno zaledje, ki dosega višine med 7oo in looo m n.m., je v glavnem gozdnato.
Sedanje stanje na terenu kaže, da so erozijski procesi v povirjih Sore obvladljivi, zahtevajo pa stalno prisotnost ter redno vzdrževanje in urejanje. Sama struga Sore od Podklanca navzdol, skupaj z ravninskimi odseki pritokov, je niveletno neusklajena in večinoma previsoka. Zaradi tega, kot tudi zaradi neuravnovešenosti širin struge s padci dna, je sposobnost transportiranja prodca in peska neuravnovešena, kar povzroča mestoma odlaganje materiala, mestoma prelaganje struge in nastajanje bočnih zajed. To povzroča skupaj z neurejeno odvodnjo zalednih voda s pobočnih terenov tudi preplavljanje in zamočvirjanje ravninskih površin, ki bi bile sicer primerne za kmetijsko ali drugo rabo.
Cilj naloge je bil podati tiste osnove, ki bodo omogočile širše prostorske odločitve o primernosti in namembnosti površin in potrebnih vodnogospodarskih ukrepov, tako za zaščito pred visokimi vodami - predvsem urbanih in industrijskih površin, intenziviranje kmetijskih površin, zaščito pred erozijo in stabilizacijo

odtočnega režima, voda in plavin.
Za dosego teh ciljev smo morali analizirati obstoječe padavinske in odtočne razmere, posneti vzdolžne in prečne profile Sore in glavnih pritokov, izvrednotiti specifične in visokovodne pretoke v značilnih prerezih, opredeliti poplavne površine ter zasnovati niveletno izravnavo regulacijske linije in normalne pretočne profile. Potrebno je bilo analizirati oblikovitost odn. nagibe površin in obraslost, pokazatelja sedanje rabe površin celotnega povodja ter sestavo hribin in zemljin; ugotoviti razširjenost erozijskih pojavov ter labilnih in plazovitih zemljišč, jih prostorsko opredeliti in izvrednotiti. Šele na podlagi vseh gornjih analiz smo lahko izdelali sklepno analizo obstoječih razmer oz. naravnih danosti, možnih namembnosti ter potrebnih ukrepov.

ANALIZA OBSTOJEČIH RAZMER V POVODJU

Nagibi površin: S pomočjo digitalnega modela reliefa z osnovno celico 5o x 5o m so bili ugotovljeni nagibi terena obravnavanega povodja. Terenski nagibi so bili razporejeni v 6 kategorij, od ravninskih do strmih, z oz na njihovo podvrženost eroziji, njih uporabnost in potrebno zaščito.

Obraslost površin - dosedanja raba prostora:
Na osnovi cikličnega aero-snemanja so bile ploskovno opredeljene različne rabe tal kot n.pr. gozdne, grmovne in travniške površine, pašniki, njivske površine, sadovnjaki, urbanizirane površine, vodne površine in goličave.

Hidromorfološki prikaz:
Vodnost in stabilnost zemljišč ter njih ogroženost po eroziji sta odvisni od sestave zemljin, obraslosti površin in od razvitosti erozijskih procesov. V grobem lahko obravnavano območje po petrografski sestavi delimo v:
- območja dolomita in dolomitiziranih apnencev, ki so značilni za povirja zgornjega toka Sore s Sovro in Črnim potokom, Žirovnice ter Osojnice in
- območja permokarbonskih - grödenskih masivov, ki obsegajo povirja Račeve z desnimi pritoki iz Žirovskega vrha, Rakulka, Zabrežnika ter levega pritoka Sore - Jarešce.

Značilno za dolomite in dolomitizirane apnence je, da so relativno stabilni in slabo vodoprepustni, spiranje oz. odplavljanje erozijskega drobirja pa je, tudi če so razdeljeni, omejeno s počasnim preperevanjem pod vplivom klimatskih faktorjev, zlasti termičnih vplivov (zmrzal). Ker je večina obravnavanih kamenin dobro obrasla z gozdom in travišči, zaznavne erozije na teh območjih ni. Pač pa so zelo erodibilni pobočni nanosi - sloji preperin grušča in peska pod strmimi dolomitnimi pobočji, posebno če niso dobro obrasli z drevesno in travno vegetacijo. Permokarbonski skrilavci in peščenjaki so kljub globoki preperelosti in tektonski razrahljanosti slabo vodoprepustni, zato je delež površinskega odtoka padavinskih voda velik. Te kamenine so, če so razgaljene, podvržene precejšnjemu spiranju erozijskega drobirja. Mnogo bolj labilni od matične kamenine pa so njeni preperinski nanosi, kjer se menjavajo sloji erozijskega drobirja skrilavcev in peščenjakov z vložki gline in melja, ki povzročajo nevarne drsine (spodnji tok Račeve in njenih desnih pritokov). V primerih globinske bočne erozije v teh nanosih, posebno če z njo sovpada plazenje brežin oz. usadi, pa lahko pride do katastrofalnih sporadičnih porušitev (primer katastrofe v l.1926). Zaradi dobre obraslosti pa kljub temu večjih erozijskih žarišč ni. Posamezna manjša žarišča erozije so omejena na bočno spodkopavanje v hudourniških jarkih, kar pa lahko vodi k aktiviranju kritičnih zajed in porušitev.

Hidropedološki prikaz: tvorijo slabo propustne hribine z razmeroma dobro razvito
Analiza razmer je pokazala, da večino območij rastlinsko odejo in p_edosfero. Zato lahko na splošno rečemo, da kratkotrajni nalivi, izvzemši manjša lokalna območja, za širši vodni režim niso kritični. Glede na to, da rastlinska odeja zadržuje padavinske vode le nekaj časa, p_edosfera le do svoje zasičenosti, matični substrat pa je v glavnem slabo ali celo nepropusten, nagibi površin in hitrost odtekanja voda pa velika, daljša intenzivna deževja povzročajo velik površinski odtok in izjemno veliko naraščanja voda. To pa se lahko odraža na celotnem, širšem vodnem režimu.

Iz gornje analize lahko povzamemo:
1. Kritični odseki hudourniških strug so zlasti njih srednji odseki, ki zahtevajo redno vzdrževanje ter dopolnjevanje že obstoječih varstvenih objektov.
2. Bolj skrbno je treba trasirati in ustrezno stabilizirati odprte površine gozdnih cest, še zlasti pa se izogibati kakršnemukoli preusmerjanju voda iz stabilnih na k plazenju nagnjena območja.
3. Gojiti je treba mešane gozdne sestoje z gosto pritalno zarastjo in omejevati steljarjenje.
4. Grobe plavine, ki kljubujejo porivni sili vode v odvodnih strugah, je treba zadržati v zaledjih.

Dolinske, aluvialne odseke povodja lahko raz-

delimo globalno v:
- območja, kjer so vodni tokovi fine frakcije izpirali in odlagali predvsem bolj grobe frakcije in
- območja drobnih usedlin.

Za prve je značilna razmeroma dobra zračnost in komunikativnost za vodo. Zato so ta zemljišča vsestransko uporabna, tako za kmetijsko kot tudi druge rabe. To je povsod tam, kjer so vode zaradi večjih padcev odlagale mešane frakcije. (Območja doline Račeve, višje ležeči predeli Žirovske kotline.)

V drugo skupino pa uvrščamo težka, ilovnata tla glinenomeljastih usedlin, ki so v večini primerov podvržena zamočvirjanju, v sušnih obdobjih pa tudi prekomernemu izsuševanju. Ta tla zavzemajo tista območja, kjer so zaradi malih padcev ali velikega razlivanja voda, odlagale pretežno drobno zrnate plavine (glina, melj). Značilna pa so tudi za tiste dolinske dele, kjer so plazni narivi ali pa stranski hudourniki zajezevali normalni odtok dolinskih voda. Tak primer je dolina Sore nad pritokom Račeva in dolina Sore nad Žirovnico ter posamezni odseki doline Račeve nad nekaterimi pritoki.

Na takšnih odsekih bo treba odtočne struge poglobiti do potrebne izravnave površinskega in podtalnega odtoka, počakati na učinke teh ukrepov na hidropedološke razmere in šele nato pristopiti k melioracijskim ureditvam.

Hidrološka obdelava:

Analiza padavinskih podatkov, ki je obsegala pet dežemerskih postaj (Idrija, Rovte, Lučine, Nova vas pri Žireh in Fužine) kaže, da so na tem območju padavine dokaj izrazite, saj se giblje letna višina padavin običajno okrog 2ooo mm, kar je precej nad slovenskim povprečjem. Tudi analiza dnevnih višin padavin (izvedena za obdobje 1925-1979. leta kaže, da so za obravnavano območje značilni izredno intenzivni nalivi. Tako niso nobena redkost nalivi, ko pade v 24 urah preko loo mm padavin (v letu 1926 celo v 1 dnevu prek 3oo mm dežja).

Analiza odtokov kaže, da odteče po odvodnih koritih v povprečju kar 75% padavin. Pretok Sore v Žireh se giblje od o.18 m3/s pri nizkih vodah, do 113 m3/s pri visokih. Razmerje med nizkimi in visokimi odtoki je zelo veliko (od 3.36 l/s km3 do 2115 l/s/km2). Verjetnostna analiza visokih voda kaže, da je računati v profilu Žiri s stoletnim pretokom 132 m3/s, iz računa na osnovi analize padavin pa celo 155 m3/s.

Fitocenološka (gozdno-vegetacijska) analiza je pripomogla k oceni labilnih in pogojno stabilnih površin. Iz te ocene lahko zaključimo, da so hudourniški in protierozijski sanacijski ukrepi vezani predvsem na smortno gozdno in kmetijsko gospodarjenje na celotnem območju ter na lokalno omejene erozijske procese v obliki globinske in bočne erozije v ožjem območju odvodnih strug.

V nadaljnjih poglavjih študije je obdelana še problematika zemeljskih in snežnih plazov, ogroženih površin v ravninskih predelih, t.j. poplavnih in zamočvirjenih površin in prikazani so vsi obstoječi varstveni ukrepi in objekti.

Sklepna analiza obstoječih razmer opredeljuje možnosti rabe prostora, tako za splošne, kot tudi za specifične namene (kmetijsko rabo, travniške in urbane površine) ter potrebno zaščito predvsem z ustrezno vegetacijo (pri nagibih do 35% z zatravitvijo, nad 35% s pogozditvijo). Na ravninskih odsekih strug bo za usposobitev površin za kmetijsko ali druge rabe potrebna najprej ureditev osnovne odvodnje (poglobitev strug, odprava ozkih grl in meandrov, vzpostavitev ustreznih profilov itd.).

V zaledjih bo nujno ustrezno zaščititi proti eroziji ali zdrsom neodporne površine z varstvenimi gozdovi z gosto pritalno obrastjo ali travnimi površinami, dobro ozeleniti vse odprte površine (n.pr. pri gradnji gozdnih cest in drugih objektov) in v varstvenih gozdovih prepovedati steljarjenje, gozdne vlake in podobno. Zadrževati bo treba vse grobe plavine v območjih hudournikov ter sanirati hudourniške struge ter že obstoječe, dotrajane objekte.

Predmetna študija vsebuje v nadaljnjem tudi okvirno analizo problematike sedanje in bodoče vodne oskrbe prebivalstva in industrije ter problematiko odpadnih voda oz. onesnaževanja okolja.

V predlogu za vodnogospodarsko ureditev območja, t.j. odpravo poplav in zamočvirjanja, bogatitev malih voda in omogočenje smotrne rabe prostora, se ponujata pri urejanju osnovne odvodnje dve možni rešitvi:

1. Kompleksna regulacija struge Sore na dolžini cca 8.4 km in spodnjih odsekov pritokov Osojnice in Žirovnice, dimenzionirana na sedanje pretočne razmere visokih voda.
2. Zadrževanje visokovodnih valov v dveh zadrževalnikih (na Sori v prerezu "Špikelj" tik nad Sotočjem z Žirovnico in na sami Žirovnici v prerezu nad "Pekom"), ki bi prestrezale visokovodne konice.

Prva varianta zahteva kompletno regulacijo struge Sore in spodnjih odsekov pritokov na območju Žirovske kotline s poglobitvijo in razširit-

vijo ter ustrezno zaščito struge. Ker je večina območja naseljenega, mora tak ukrep zagotavljati v glavnem loo-letno varnost, kar pomeni, da morajo struge odvajati loo-letno visoko vodo. Ta ukrep zahteva znižanje Poljanškovega jezu in s tem tudi ustrezno sanacijo zalednih dolinskih površin in se s tem izogniti visokovodnim nasipom. S tem ukrepom, katerega prednost je sicer v tem, da ga lahko izvajamo postopoma, bi sicer dosegli nemoten odtok visokih voda z območja, bi pa po drugi strani poslabšali razmere po Sori navzdol, saj bi bile visokovodne konice višje. Zato bi morali sočasno izvajati tudi ustrezne ukrepe na nekaterih nizvodnih odsekih (območje Gorenje vasi, Poljan itd.). Poleg tega bi ostali problematični sušni, nizki pretoki Sore (v Žireh le o.18 m3/S) z vidika varstva kvalitete vode (razredčevanja odpadnih voda) in vidika sušnosti tal (nižja lega podtalnice - torej večji vpliv suše). Zaradi potrebne poglobitve struge bi nastal tudi problem temeljev nosilnih opor nekaterih mostov.

Druga varianta predstavlja ob minimalnih ureditvenih delih na osnovnem odvodnem sistemu (strugi Sore, Osojnici in Žirovnici), zadrževanje visokih voda Sore in Žirovnice v dveh akumulacijah: akumulaciji "Špikelj" na Sori tik nad sotočjem z Žirovnico, ki vsebuje pri zajezitvi na koti 53o m (odnosno maksimalni zajezni višini 38 m) cca 16.5 miljonov m3 vode ter akumulaciji "Žirovnica" (na Žirovnici nad "Pekom"), ki pri zajezitvi na koti 55o m (pri zajezni višini 27 m) zadržuje cca 3.75 milijonov m3 vode. S tema zadrževalnikoma bi zajeli 7o% prispevnih površin povodja nad Žirmi. Obe omogočata celoletno izravnavo odtokov, kar pomeni, da bi v njih lahko zadržali vse visoke vode Sore in Žirovnice. Poleg tega, da bi s tem dosegli poplavno varnost, kar bi se močno poznalo tudi po celotni Sori navzdol, bi s tema akumulacijama lahko bogatili tudi male vode Sore (s sedanjih o.18 m3/S na povprečno srednjo letno vrednost cca 2.5o m3/S). To pa bi imelo ugoden vpliv na dolino Sore v celoti in še celo na povečevanje malih pretokov Save. Seveda pa bi s tema akumulacijama stalno popłavili cca 66 ha površin v dolini Sore in okrog 33 ha v dolini Žirovnice.

Poleg tega bi bilo potrebno prestaviti del ceste Žiri - Logatec in del ceste ob Žirovnici.

Razen drugih ugodnih učinkov, bi bilo obe akumulaciji možno tudi energetsko izkoriščati (cca 3.6 miljona KWh letno). Najneugodnejša pri tej varianti pa je sorazmerno visoka investicijska vrednost (cca 5oo milijonov din za obe akumulaciji), kar predstavlja približno dvakratno vrednost ukrepov pri varianti 1. Čeprav je, gledano dolgoročno in s stališča širše družbene akupnosti, 2.varianta boljša in gospodarnejša, pa se bo z ozirom na pomanjkanje sredstev in možnost etapne izgradnje, ki jo omogoča 1.varianta, verjetno treba odločiti za postopno izvedbo 1.variante.

Ali drugače rečeno:

1. varianta zahteva večji pretočni profil in urejanje Sore na daljšem odseku, omogoča pa postopnost izgraditve glede na ogroženost posameznih odsekov.

2. varianta zahteva enkratno veliko začetno investicijo, ki je glede na sedanji gospodarski položaj nerealna.

Kombinacija 1. in kasnejše 2. variante pa bi imela za posledico nepotrebne prevelike pretočne profile odvodnih strug, s čimer bi akumulacije zgubile enega od svojih osnovnih namenov.

Glede na realne možnosti financiranja in perečih potreb reševanja problema se je Območna vodna skupnost opredelila za postopno izvajanje 1.variante in za to potrebno dokumentacijo že naročila.

Ljubljana, 1.12.1982.

UREDNIŠKI PRIPIS

Mirjan Batistič, dipl.ing. gradbeništva, je s pomočjo sodelavcev iz Vodnogospodarskega inštituta (VGI) v Ljubljani izdelal "študijo vodnogospodarske ureditve Žirovske kotline". V pričujočem članku je povzel glavna spoznanja študije, ki so spričo lanskoletnih poplav ter številnih in razhajajočih se razglabljanj o le-teh za nas še toliko bolj pomembna.

NEKATERA DOGNANJA SOCIO-DEMOGRAFSKE IN EKONOMSKE ANALIZE ŽIROV

Izbral Tone Eniko

1. Uvod

Pri urbanističnemu planiranju razvoja nekega pod

ročja je potrebna predhodna analiza demografsko - socialnih in ekonomskih pojavov, saj je prebivalstvo ključni element kakršnega koli razvoja. To je še toliko bolj pomembno ker:
a) z urbanističnim načrtom skušamo urejati razmere v pokrajini v dobro prebivalstva,
b) prebivalstvo je kot proizvodni in potrošni dejavnik nadvse pomemben ekonomsko-socialni faktor v planiranju.
Celoten obseg proizvodnje v neki pokrajini je odvisen od velikosti in kvalitete subjektivnih faktorjev proizvodnje, t.j. delovne sile in objektivnih faktorjev (sredstev za proizvodnjo). Potrebno je poudariti, da število prebivalstva in njegova struktura ter rast, lahko predstavlja stimulativen ali destimulativen vpliv na razvoj določene pokrajine oz. kraja, kar je odvisno od razvojnih pogojev, v katerih se prebivalstvo nahaja. Proizvodna funkcija prebivalstva, ki jo označujejo fizične in intelektualne sposobnosti je v procesu ekonomskega razvoja podvržena stalnim spremembam, ki so rezultat sprememb v razvoju proizvajalnih sil. Na drugi strani je s proizvodno funkcijo prebivalstva ozko vezana njegova potrošna funkcija. Prebivalstvo določa v določenih pogojih gospodarske razvitosti celoten obseg in strukturo potreb in tudi potrebe po prostoru. Ekonomske determinante razvoja prebivalstva so dane z višino narodnega dohodka na prebivalca, z značilnostmi proizvodne strukture in tudi z razvojem standarda prebivalstva.

2. Strukture prebivalcev KS Žiri

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALCEV KS ŽIRI IN POSAMEZNIH NASELIJ

Preden se lotimo proučevanja same sestave prebivalstva je prav da spoznamo njegov absoluten obseg. Tega lahko ugotovimo za zadnjih loo let iz podatkov, ki so preračunani na sedanje območje KS.
Iz tabele I. (priložena na koncu) je razvidno, da se je koncentracija prebivalstva v Žirovski kotlini in na njenem obrobju pričela že po letu 1869, hriboviti predeli pa se vse bolj praznijo. Ta proces je po drugi svetovni vojni še očitnejši.

STAROSTNA STRUKTURA

Tabela II. (priložena na koncu)
Starostna struktura prebivalstva KS Žiri, ki je lahko dober indikator bodočega razvoja, opozarja, da je prebivalstvo že dokaj "postarano" in da ni mogoče računati na močnejše izboljšanje razmer. To dobro ilustrirajo deleži mladega in starega prebivalstva in to je biološki indeks, ki kaže razvoje med mladim in starim prebivalstvom.
Delež mladega(od 0-19 let) in starega prebivalstva (nad 5o let v odstotkih):
TABELA III.

starostne skupine	leto 1971 Žiri	občina Škofja Loka	1981 Žiri	občina Škofja Loka
a) mlado prebivalstvo	36,9	35,4	32,3	
b) staro prebivalstvo	21,8	22,3	29,8	
c) biološki indeks ($c = \frac{b}{a}$)	73,1	62,8	92,2	

Velika verjetnost je, da bo delež starega prebivalstva še dalje naraščal in da se bo tako biološki indeks slabšal. O "starem" prebivalstvu govorimo, kadar je delež mladih pod 25%, delež starih je nad 2o%, biološki indeks pa nad 7o%.

SPOLNA STRUKTURA

Podatki o številu moških in žensk za KS Žiri, kažejo na pomemben primanjkljaj ženskega prebivalstva med mladim prebivalstvom, kar utegne negativno vplivati na selitveni saldo prebivalstva celotne KS v bodočnosti. Za ustrezno izravnavo bi se namreč moralo v KS doseliti cca loo žensk, v praksi pa so ženske manj mobilne, namreč dogaja se prav nasprotno,izselijo se moški in to v KS kjer so našli bodočo zakonsko družico. Delež žensk med starim prebivalstvom je logično bistveno večji od moškega, kar je pogojeno z veliko večjim koeficientom preživetja žensk med obema vojnama,kot tudi z manjšo stopnjo umrljivosti ženskega prebivalstva v istih starostnih grupah.
TABELA IV.

KS	sk.št.preb.		Mlado preb.		del.kontingent		Staro prebiv.	
	M%	Ž%	M%	Ž%	M%	Ž%	M%	Ž%
Žiri	49,2	5o,8	53,1	46,9	5o,2	49,8	33,8	66,2
	2165	2233	755	666	1238	123o	172	337

3. Socialno-ekonomske strukture

S pojmom delovni kontingent označujemo razpoložljivo delovno silo, ki jo tvorijo prebivalci med 15 in 64 letom starosti. To je izredno pomembna prebivalstvena struktura, saj je udeleže-

na v reprodukcijskem procesu, ter je obenem ustvarjalec razvoja in napredka v obče. Stvarna opredelitev delovnega kontingenta je težavna zlasti v skupini od 5-19 leta, saj je vse več mladine vključene v usmerjeno izobraževanje in v tem času ni moč računati nanjo kot na povpraševalca po delovnih mestih, povečuje se tudi delež mladine, ki študira na visokih in višjih šolah (19-24), obenem pa je pomemben tudi delež oseb, starejših od 64 let, ki so še vključeni v delo.
V KS Žiri je znašal delovni kontingent po letih:
TABELA V.

Leto	1971	1981
Delovni konting.	15-64 leta delež 62,2 (2524)	15-64 leta delež 65,1 (2862)
v KS Žiri	19-64 leta delež 53,4 (2167)	19-64 leta delež 56,1 (2468)

Iz tabele je razvidno, da se številčno delovni kontingent povečuje, prav tako pa se povečuje tudi njegov delež v celotnem prebivalstvu, kar je vsekakor pozitiven trend, glede na predhodne ugotovitve o pomenu delovnega kontingenta.

AKTIVNOST PREBIVALSTVA

Še pomembnejša kategorija prebivalstva pa so aktivni prebivalci, to je tisti del prebivalstva, ki redno opravlja neko delo z namenom, da si z njim pridobi sredstva za preživljanje. Tu so vključeni tudi prebivalci, ki so na začasnem delu v tujini, ki so na odsluženju vojaškega roka, kot tudi osebe, ki so začasno brez dela ali iščejo prvo zaposlitev.
Neaktivno prebivalstvo sestavljajo osebe z lastnimi dohodki (upokojenci, štipendisti, rentniki, uživalci invalidnine in socialne pomoči) in vzdrževano prebivalstvo, ki ga sestavlja vse ostalo prebivalstvo.
TABELA VI.

Prebivalstvo KS Žiri glede aktivnosti

LETO	1971					
DELEŽ	ŽIRI		ŠKOFJA LOKA		SRS	
KRAJ	SKUPAJ	MOŠKI	SKUPAJ	MOŠKI	SKUPAJ	MOŠKI
aktivni	47,0% (1967)	5o,7	46,6% (143o9)	54,8	48,4	56,5
osebe z lastnimi dohodki	12,7		12,2		11,3	
vzdrževani	4o,3		41,2		4o,3	

V letu 1981 pa je prebivalstvo KS glede na aktivnost kazalo sledeča razmerja:

TABELA VII.

LETO DELEŽ KRAJ	SKUPAJ	MOŠKI
aktivni	48,5% (2133)	52,8%
osebe z last.dohodki	14,9% (654)	38,5%
vzdrževani	37,4% (1644)	46,4%

Primerjava z letom 1971 omogoča ugotovitev, da se v KS Žiri za razliko od večine slovenskih KS, razmerja aktivni - vzdrževani celo izboljšujejo, delež aktivnih se je povečal za 1,5%, delež vzdrževanih pa zmanjšal kar za 2,8%.
Če primerjamo še kazalca:

	1971	1981
1. stopnja aktivnih delov. kontingenta	75,6%	74,5%
2. koeficient aktivnosti prebivalstva	88%	86,4%

lahko ugotovimo, da se sočasno v okviru delovnega kontingenta šola večji delež mladine, kot je bil to primer v letu 1971 in to tako na srednjih kot tudi na višjih in visokih šolah.

KMETIJSKO PREBIVALSTVO

V primerjavi z celotno občino in Slovenijo je imela KS Žiri precej nižji odstotek kmečkega prebivalstva, podatki iz leta 1981 le 5,1% kmečkega prebivalstva pa jo uvrščajo med že popolnoma deagrarizirane KS.
TABELA VIII.

KRAJ	Štev.in delež 1971		št.in delež 81	
KS Žiri	(4o4)	1o%	(223)	5,1%
Obč.Š.Loka	(4.782)	15,5%	(2.691)	7,6%
SRS	(2o5 . 347)	24,6%	-	

Seveda je tako nizek delež kmetijskega prebivalstva pogojen z že ugotovljenim visokim številom in ugodno strukturo delovnih mest, ki so na razpolago v KS, obenem pa tudi relativno manjšo površino kvalitetnih kmetijskih površin.

DEJAVNOSTNA STRUKTURA AKTIVNEGA PREBIVALSTVA

Sodeč po podatkih popisa iz 1971 leta bi lahko KS Žiri glede na dejavnostno strukturo aktivnih prebivalcev po sektorjih uvrstili med nadpopreč-no industrijsko razvite KS.

TABELA IX.

Sektor	KS Žiri	Obč. Ajdovščina	SR Slovenija	Švedska
primarni	11,5	25,1	26,9	5,6
sekundarni	61,4	46,5	45,5	35,5
terciarni	16,9	12,o	14,6	13,9
kvartarni	4,8	9,7	11,7	18,4
izven dejavnosti v tujini	5,3	5,7	1,2	

Nedvomno je v desetih letih od popisa še pridobil sekundarni sektor, verjetno pa tudi kvartarni, izgubil pa primarni sektor.
Očitno je, da so bile v KS Žiri podpoprečno razvite predvsem dejavnosti kvartarnega sektorja slabo je zastopano tudi gozdarstvo, gradbeništvo in promet.

Nadpoprečno pa zlasti industrija in obrt.
Iz navedenih primerjav lahko ugotovimo, da so ob hitrem industrijskem razvoju KS Žiri zaostajale družbene dejavnosti ter da bo potrebno postopno ta neskladja odpravljati, ker bo sicer prišlo do razvojne stagnacije kot posledice nezadovoljivih družbenih, kulturnih, stanovanjskih in socialnih potreb prebivalstva.

4. Poselitev in naselbinsko omrežje ter centralne funkcije naselij

VELIKOSTNA RAZPOREDITEV NASELIJ

Osnovne značilnosti poselitve in naselbinskega omrežja v KS Žiri so razvidne iz načina poselitve in velikostne sestave naselij.
V poselitvi prevladujejo zelo majhna podeželska naselja. Razdrobljenost je v resnici še večja kot je število naselij, saj so pos.naseljem prištete tudi številne osamljene kmetije in zaselki, ki so med seboj zelo odmaknjeni, to velja posebej za naselji Žirovski vrh in Račeva. Nasprotno pa so naselja, Dobračeva, Nova in Stara vas ter Žiri praktično že fizično združena v eno naselje.
Opisani značaj poselitve dodobra razkriva t.i. velikostna razporeditev naselij v letu 1981.

TABELA X.
PREKV.RAZPOREDITEV NASELIJ

Velikost naselij	št. nasel.	delež	št.prebivalc.	delež
do 1oo	14	66,7	561	12,7
1oo do 199	1	4,7	147	3,3
2oo do 299	2	9,5	453	1o,2
3oo do 499	1	4,8	44o	9,9
5oo do 999	2	9,5	1363	3o,8
1ooo do 1999	1	4,8	1468	33,1
Skupaj	21	-	4432	

Vsekakor je razloženost in prevlada manjših naselij tolikšna, da pomeni, če že ne oviro, pa vsaj dražitev in težave pri prizadevanjih doseči kar najbolj enakomerno oskrbo prebivalstva in izenačenje razvojnih možnosti prebivalcev v vseh naseljih.

CENTRALNE FUNKCIJE NASELIJ

V vsakem obljudenem prostoru se oblikuje hierarhija središč, ki nudijo prebivalstvu različne, bolj ali manj pogoste uporabljive storitve, storitve, ki jih prebivalci rabijo redno, so bližje potrošnikom in tvorijo gostejše omrežje, storitve, ki jih prebivalci uporabljajo manj pogosto ali občasno, pa so nameščene le v nekaterih dobro dostopnih središčih.
Dnevne delovne migracije med naselji v KS Žiri:

Zaposleni v kraju bivanja	št.	155o	delež	76,4%
Dnevni migranti	št.	478	delež	23,6%

Od vseh zaposlenih v združenem delu in zasebnem sektorju je doma zaposlenih torej kar 76,4%, dnevno pa migrira komaj 23,6%.
Kot neustrezne dnevne migracije ocenjujemo tiste, do katerih porabijo migranti več kot 15 minut časa za prevoz z javnim prevoznim sredstvom.
Dnevne migracije v KS Žiri glede na čas vožnje tako niso problematične, še manj pa so problematične glede na število, oz. delež migrantov ter zato lahko označimo dnevne delovne migracije kot optimalne.

ŠOLSKE MIGRACIJE (Osnovna šola)

Šolske migracije so posebnega pomena predvsem zaradi načrtovanja šolske mreže v bodočnosti. Tudi te migracije lahko zanesljivo ugotavljamo na podlagi starostnih struktur po naseljih.
Dnevne šolske migracije med naselji v KS Žiri:

Se šolajo v kraju bivanja	št.	458	delež	7o,1%
Vozači	št.	195	delež	29,1%

5. Osnovne značilnosti gospodarskega razvoja

UVOD

Značilnosti gospodarskega razvoja KS smo obravnavali po posameznih sektorjih gospodarstva, saj posamezni sektorji poleg tega, da ustvarjajo različne možnosti za rast DP, potrebujejo različne površine za svojo dejavnost in razvoj. Globalni pokazatelj gospodarske učinkovitosti je poleg deleža zaposlenih glede na delovni kontingent,

predvsem struktura delovnih mest, ki so na razpolago, saj se družbeni produkt na zaposlenega, in s tem blagostanje prebivalstva ter možnosti razvoja po dejavnostih, precej razlikujejo. Kot smo že omenili, pride glede na strukturo delovnih mest do bistvenih razlik že pri delitvi na kmetijstvo in nekmetijstvo. Ker je delo v kmetijstvu sezonskega značaja, pomeni to slabšo izkoriščenost delovne sile, obenem pa tudi slabšo produktivnost, zato je tudi ND prebivalstva, zaposlenega v kmetijstvu in s tem blagostanje nižje. Kolikor pa se produktivnost v kmetijstvu veča, toliko je število potrebne delovne sile manjše. Eno od osnovnih izhodišč bi torej bila težnja po prestrukturiranju delovnih mest z zmanjševanjem manj produktivnih in povečanjem bolj produktivnih delovnih mest.

ZAPOSLENOST

ŠTEVILO IN STRUKTURA DELOVNIH MEST V KS ŽIRI

V letu 1981 sta bila število in struktura delovnih mest v KS Žiri po dejavnostih sledeča:

1. Kmetijstvo in ribištvo	9 + (123)	ali	6,4%
2. Gozdarstvo	2o	ali	o,9%
3. Industrija in rudarstvo	15o5	ali	7o,4%
4. Gradbeništvo	32	ali	1,5%
5. Promet in zveze	12	ali	o,6%
6. Trgovina	88	ali	4,1%
7. Gostinstvo in turizem	19	ali	o,9%
8. Obrtne storitve	232	ali	1o,9%
9. Družb.organizac.in organizacije	97	ali	4,5%
SKUPAJ	2137		1oo %

oz. po sektorjih

1. Primarni	7,1%
2. Sekundarni	71,9%
3. Terciarni	16,4%
4. Kvartarni	4,5%

Očitno ima sekundarni sektor prevladujoč položaj, zlasti še glede na dejstvo, da smo Mizarstvo in Poliks uvrstili v terciarni sektor, čeprav imata že sedaj značaj proizvodne obrti, dolgoročno pa se bosta uvrstila v industrijo, t.j. v sekundarni sektor.

V bodočnosti bo treba posvetiti več pozornosti terciarnemu in kvartarnemu sektorju, saj sta glede na tehnološki razvoj vsled katerega industrija zaposluje vse manj delavcev ter povečanje potrebe prebivalstva po storitvah in servisih, prav ta sektorja vse bolj sektorja "bodočnosti".

KVALIFIKACIJSKA STRUKTURA PREBIVALSTVA V PRIMERJAVI S STRUKTURO DELOVNIH MEST

Neskladje med kvalifikacijsko strukturo prebivalstva in delovnih mest, ki so na razpolago, pomeni enega pomembnih zaviralnih faktorjev razvoja. Glede na to si prizadevamo, da bi bile te strukture čimbolj vsklajene. Prilagajanje mora biti obojestransko, t.j. tako, da usmerjamo v izobraževanje glede na potrebe gospodarstva ter da se obenem gospodarstvo z rastjo kvalitetnih dejavnikov razvoja postopno prestrukturira v dejavnosti, ki zahtevajo višji delež znanja.

Razmerje med kvalifikacijskima strukturama je bilo v KS Žiri leta 1981 sledeče:

TABELA XI.

Struktura		Delovnih mest	Prebivalcev	Razlika
NK, PK	št. (724)	41,5%	32%	-9,5
KV, VKV	(782)	44,8	54,2	+9,4
SRED.	(192)	11,o	1o,7	-o,3
VIŠ.+ VIS.	(47)	2,7	3,2	+o,5

Navedena ugotovitev narekuje prehod na strogo intenzivne ekonomske zakonitosti razvoja gospodarstva kot:

- razvoj dejavnosti, ki zahtevajo velik delež znanja so tehnološko zahtevne in z veliko stopnjo avtomatizacije, s sočasnim izboljšanjem zahtevane kvalifikacijske strukture delovnih mest
- pri odpiranju novih delovnih mest je računati le na priliv iz šol, torej na cca 9o-11o novih delavcev letno, pri čemer se izprazni letno 4o-6o delovnih mest zaradi upokojitev.

Prednost bodo imele v sekundarnem sektorju dejavnosti, ki so ekološko "čiste". Absolutno prednost pa dejavnosti v terciarnem in kvartarnem sektorju, ki so v nadaljevanju označene kot deficitarne. (kvartarni in terciarni sektor sta tudi sicer izrazito prešibko zastopana.

Vsako padanje aktivnega kmetijskega prebivalstva pod naznačen minimum bi imelo večstranske škodljive posledice, zato bo posebna skrb posvečena ohranjanju le tega in izboljšanju njegovih življenskih razmer.

OCENA GOSPODARSKIH RAZVOJNIH MOŽNOSTI KS ŽIRI PO SEKTORJIH S POVDARKOM NA PROSTORSKEM VIDIKU

V primarni sektor štejemo kmetijstvo in gozdarstvo družbenega in zasebnega sektorja. Proizvodnja surovin hrane, vzdrževanje kulturne kmetijske krajine, vodnega gospodarstva, rekreacija in turizem ter zdravo biofizično kolje pa se s primarnim sektorjem neposredno povezujejo.

Kmetijstvo

Glede na izhodišča družbenega razvoja SRS bo v bodočnosti kmetijstvo pridobivalo na pomenu. Glede na nizek delež kmetijskega prebivalstva - v celotnem prebivalstvu le 5,1% bi bilo treba tudi v KS Žiri posvetiti temu vprašanju več po-

zornosti kot doslej.
Seveda pa je kakršenkoli razvoj kmetijstva brez ljudi, ki bi bili pripravljeni ostati in delati na kmetiji, iluzoren.
Obstoječe število aktivnega kmetijskega prebivalstva je torej že skoraj na naznačenem minimumu, zato bi nadaljnja deagrarizacija v KS Žiri imela večstranske ekonomske in ekološke škodljive posledice.

Gozdarstvo

Gozdovi v KS Žiri pokrivajo 2.488 ha ali 56,3% od skupne površine KS, torej je več kot polovico KS pokrite z gozdovi.
Gozdovi so pomembna naravna dobrina, ki ima pomembne funkcije, od katerih velja izpostaviti predvsem tri:
- gospodarsko
- varovalno
- socialno

RAZVOJ SEKUNDARNEGA SEKTORJA

Sekundarni sektor obsega industrijo, gradbeništvo in proizvodno obrt. Sekundarni sektor prispeva v Sloveniji cca 6o% od tega industrija 44%, gradbeništvo 11% in proizvodna obrt 4%.
Sekundarni sektor, zlasti industrija, je nosilec napredka, vendar je njen razvoj uspešnejši v skladno razvitih socialno-ekonomskih strukturah.

Sekundarni sektor v KS Žiri predstavlja celo 71,9% zaposlit. mest in je torej daleč najpomembnejši sektor in kaže na prevladujočo industrijsko usmerjenost KS.
S prostorskega vidika nas v tem sektorju bolj kot čiste ekonomske kategorije (proizvodna in tržna orientacija, družbeni proizvod in njegova delitev, integracijski potenciali itd.), zanimajo: tehnološka orientacija - glede na potrebne površine in onesnaževanje okolja; zaposlenost in delovna struktura - glede na potrebna delovna mesta v bodočnosti; transport, energija, surovine, voda. V obravnavanem okviru pa predvsem vprašanje oblikovanja industrijskih sosesk (con), skupnih energetskih baz, skladišč, transportnih terminalov, primarne infrastrukture (ceste), industrijski tiri, skupne računalniške kapacitete, lokacijska distribucija OZD v sekundar. sektorju.

Industrija

Industrija je najpomembnejša gospodarska dejavnost v KS Žiri in je v letu 1981 v štirih panogah obsegala 15o5 oz. 15,8% vseh delovnih mest v industriji občine ter kar 7o,4% vseh delovnih mest v KS Žiri.
Po panogah je razdelitev sledeča:

- strojegradnja	242 ali 16%
- obutvena industrija	1o74 ali 71,4%
- proizvodnja etiket in tiskarske storitve	189 ali 12,6%
Skupaj	15o5

Skupne ugotovitve pomembne za urbanistično načrtovanje

Skupne ugotovitve pomembne za urbanistično načrtovanje so razvidne iz analize ankete po OZD v KS Žiri, primerjava planov in ocen demografskih možnosti pa nam bodo služile za izdvojitev ključnih urbanističnih problemov in ciljev prostorskega razvoja KS Žiri v bodočnosti.
V sedanji fazi lahko ocenimo, da je lokacijsko problematična le dejavnost Poliksa in Mizarstva, ki naj bi se postopno preselila v oblikujočo se industrijsko cono, nujno selitev bo treba tudi dolgoročno ekonomsko tehtati glede na sledeče prednosti industrijskih sosesk:
- primarne komunalne naprave in energetski viri se že nahajajo oz. so načrtovani v industrijski coni Žirov
- zaokrožene industrijske soseske imajo z ekonomskega energetskega in ekološkega vidika vrsto prednosti pred posamičnimi lokacijami, saj je tu mogoča delitev stroškov med večje število uporabnikov za gradnjo in vzdrževanje komunalnih in infrastrukturnih naprav, kot tudi za prihod in odhod delavcev na delovna mesta
- zaokrožanje kapacitet podjetja na isti lokaciji tudi zmanjšuje stroške zaradi internih in eksternih premikov v prostoru, kar zmanjšuje proizvodne stroške in povečuje konkurenčno sposobnost gospodarstva.

RAZVOJ TERCIARNEGA SEKTORJA

Terciarni sektor obsega trgovino, gostinstvo, turizem, promet, servisno obrt in komunalo.

V tehnološko visoko razvitih socialnih sredinah so servisne dejavnosti močno zastopane v strukturi zaposlenih in strukturi DP (v ZDA nad 6o% vseh zaposlenih).
V KS Žiri v terciarni sektor sodi 17,4% od vseh delovnih mest in sicer:

- trgovina	91 ali 6o,7%
- gostinstvo in turizem	19 ali 12,7%
- promet	12 ali 8,o%
- servisna obrt	28 ali 18,7%
- komunalna	-
Skupaj	15o

V odnosu na ostale sektorje bi lahko sklepali,

da je terciarni sektor dobro razvit, vendar očitno le na račun trgovine. Ostale dejavnosti, predvsem gostinstvo in promet ter komunala, so povsem neustrezno razvite.(Čeprav bi dejavnost Remonta - Gradnje lahko uvrstili tudi v komunalno področje).

GOSTINSTVO IN TURIZEM

Razvoj turizma in gostinstva obravnavamo v neposredni zvezi z naravnimi turističnimi, gostinskimi in rekreacijskimi možnostmi. Pri tej dejavnosti se izrazito kažejo vsi trije planski aspekti: ekonomski, socialni in prostorski.

Naravne rekreacijske in turistične možnosti v KS Žiri bodo posebej obdelane.
Obstoječa gostinska in turistična ponudba v KS je več kot skromna in nezadovoljiva že za potrebe domačega prebivalstva, tako po številu objektov kot tudi opremljenosti:

OBJEKTI V KS ŽIRI

1.	Gostilna	1
2.	Gostilna s prenočiščem	2
3.	Točilnica (bife)	2
4.	Slaščičarna	1
5.	Planinski dom	1
6.	Kmečki turizem	2

Čeprav ima KS pogoje za razvoj tako zimskega kot tudi letnega turizma, (pogoji za rekreacijo na snegu, sprehode in rekreacija v gozdu, vodno rekreacijo in šport), pa zaradi velike konkurenčnosti drugih centrov v regiji pa tudi sami občini in slabe dostopnosti KS Žiri ni pričakovati kakšnega večjega turističnega razvoja.
Razvoj turizma in gostinstva bo treba tudi v bodočnosti nasloniti predvsem na potrebe domačega prebivalstva in potrebe relativno močne industrije.
S tega vidika ocenjujemo potrebe po naslednjih turističnih in gostinskih objektih v KS Žiri:
- ureditev večjega športno-rekreacijskega centra v Žireh (odprt in pokrit bazen s savnami, športna hala, zunanja igrišča za rokomet, košarko, odbojko, tenis, nogometno igrišče, krajša smučišča in sankališča)
- lokacijo manjšega hotela s cca 4o sobami, predvsem za poslovne goste ter delavce in strokovnjake, ki opravljajo občasna dela v Žireh. Hotel naj bi bil tudi centralni objekt za oddajanje turističnih sob in razvoj kmečnega turizma
- ureditev specializiranih lokalov:
a) žirovske gostilne, urejene v značilnem krajinskem stilu, upoštevaje etnološke in etnografske značilnosti z domačo hrano in specialitetami (o novljena tipična spomeniško visoko kvalitetna žirovska domačija v Žireh ali Dobračevi)
b) kavarna (mestna)
c) ureditev vinske kleti z žar klubom (meso na žaru, ocvrt krompir in ribe na žaru)
d) ureditev mlečne restavracije (ob ali v okviru delikatese)
e) obogatitev ponudbe točilnic in "pab"-ov (točilnic z glasbo in igralnimi avtomati)
f) ureditev obrata družbene prehrane, lahko v okviru marketa z restavracijo ali hotela z ločeno jedilnico.

SERVISNA STORITVENA OBRT IN KOMUNALA

Tehnološki napredek in razvoj tehnike se kažeta tudi v izboljšanju delovnih in življenskih razmer ljudi z vse večjo uporabo številnih strojev aparatov in motorjev ter drugih pripomočkov za delo, zabavo in rekreacijo. Posledica tega je fenomen potreb po "masovnem servisu".
Očitno je storitvena in servisna obrt v KS slabo razvita in deficitarna, saj bi bilo glede na število prebivalcev cca 5ooo po normativih ekonomsko rentabilno odpreti vsaj še sledeče storitvene obratovalnice.

1. Šivilstvo
2. Žensko krojaštvo
3. Moško krojaštvo
4. Popravilo gospodinjskih aparatov
5. Keramičarstvo, polaganje talnih oblog
6. Soboslikarstvo
7. Čevljarstvo
8. Kemična pralnica in čistilnica
9. Elektro servis-popravilo aparatov
lo. Urarstvo

Dolgoročno do leta 2ooo pa še:

1. Pridobivanje peska
2. Steklarstvo
3. Tapetništvo
4. Inštalir.toplovod.naprav
5. Pečarstvo
6. Krovstvo
7. Parketarstvo
8. Dekoraterstvo
9. Popravilo gospod.strojev
lo. Finomehanika
11. Vulkanizacija
12. Avtopralnica in čiščenje vozil
13. Poprav.kmetijske mehanizacije
14. Kozmetičarstvo
15. Pletiljstvo
16. Fotograf

KVARTARNI SEKTOR

V kvartarni sektor uvrščamo vzgojo in izobraževanje, socialno varstvo in zdravstvo, javne službe, kulturo, dejavnosti prostega časa, šport in rekreacijo.
Glede na število zaposlenih lahko sklepamo na šibko zastopanost tega sektorja, glede na velik delež dejavnosti, ki se opravljajo amatersko, pa na veliko racionalnost delovanja družbenih dejavnosti v KS. V projekcijo bodočega razvoja tega sektorja je treba bolj kot karkoli vključevati bodoči demografski pa tudi tehnološki in gospodarski razvoj, predvsem pa nove družbeno-ekonomske odnose, grajene na svobodni menjavi dela in samoupravnih pravicah delovnih ljudi.

6. Analiza stanovanj v KS Žiri

Stanovanje predstavlja temeljni element življenske ravni prebivalstva, zaradi česar ima stanovanjska politika v okviru družbenega planiranja - še posebej prostorskega vidika izjemno pomembno mesto.
Vsekakor je za potrebe prostorskega vidika najpomembnejša ugotovitev potrebnih površin za stanovanjsko gradnjo v bodočnosti, zato ima tudi najpomembnejše mesto v analizi.

IZHODIŠČA ZA STANOVANJSKO GRADNJO

Stanovanjsko politiko in politiko opremljanja zemljišč s komunalnimi napravami oblikovati v skladu z načeli varstva človekovega okolja ter s policentričnim razvojem in urbanim sistemom kot močnim družbenim instrumentom za realizacijo njunih zasnov.
Zemljišča, določena za gradnjo stanovanj, predhodno pripraviti in opremiti s komunalnimi napravami, vzporedno z gradnjo stanovanj pa zagotoviti omrežje izobraževalnih, socialno zdravstvenih, kulturnih in drugih spremljajočih objektov, potrebnih za oskrbovanje stanovanjskega območja.
Gradnjo stanovanj v mestih usmerjati, upoštevaje ekonomske in sociološke kriterije ter zahteve humanega okolja v strnjena gradbišča in racionalne oblike gostejše zazidave, gradnjo posameznih objektov pa dovoljevati praviloma samo v območju strnjenih naselij.
Pri rekonstrukciji mest ohraniti čimvečji stavbni fond in ohranjati oz. vzpostaviti potrebna razmerja med stanovanjskimi in javnimi površinami ter onemogočiti rušenje in graditev stavb brez sanacijske politike: ta mora imeti socialne, ekonomske, tehnične in kulturne komponente.
Stanovanja in delovna mesta razporejati v prostoru tako, da bo čas potovanja med njimi čim krajši in da bodo zagotovljeni higijenski bivalni pogoji.

STANOVANJSKI SKLAD V KS ŽIRI

TABELA XII.
Rast števila stanovanj v KS in samih Žireh

Leto	1971				1981			
naselje	Št. stan.	m2	P.št. stan.	m2 na st.	Št. stan.	m2	povpr. št.st/ stan.	m2 na st.
KS Žiri	1o26	69918	4,o	16,9	1346	94465	3,3	21,5
Žiri (združene)					1o23	71775	3,2	21,9

Iz tabele je razvidno, da je bilo 1971 poprečno število stanovalcev na stanovanje (4,o) precej slabše od republiškega (3,4) in tudi občinskega povprečja (3,9).
Na 1 stanovalca je odpadlo v letu 1971 povprečno 16,9 m2, kar je ugodneje od republike (15,8 m2) in slabše od občine (18,o m2).
Razmerje med individualnimi in družbenimi stanovanji je v letu 1981 znašalo:
148 družbenih proti
1198 individualnih stanovanj
ali 11% družbenih proti 89% individualnih stanovanj.
Poprečna velikost družbenih stanovanj znaša 53,7 m2, poprečna velikost individualnih pa 72,2 m2 (republika družbena 52,2 m2, individualna 93,4 m2)
Občine Š.Loka 49,8 m2 v družbeni gradnji.

KVALITETA IN STAROST STANOV.SKLADA

Starost
TABELA XIII.
Starost stanov.sklada v KS Žiri

STAROST	ŠT.	DELEŽ 81	ŠT.71	DELEŽ
nad 64 let	339	25,2	423	41,2
37 do 64	149	11,1	14o	13,6
22 do 37	248	18,4	197	19,2
12 do 22	221	16,4	256	25,o
7 do 12	17o	12,6	-	
do 7 let	182	13,5		

Tudi v KS Žiri je opaziti sorazmerno velik delež nad 64 let starih stanovanj, t.j. takih, ki bodo v tem (dolgoročnem) planskem obdobju dosegla starost 8o in več let. Navedeno opozarja, da bo treba več načrtne skrbi posvetiti asanacijam starih naselitvenih jeder, čeprav je očitno iz primerjave med številom nad 64 let starih stanovanj leta 1971 in 1981, da se to število relativno hitro zmanjšuje in da je proces asa-

nacije v KS Žiri že močno prisoten.

TABELA XIII.
Kvaliteta stanovanj

OPREMLJENOST	ŠTEV.	DELEŽ
Vodovod + kanalizacija + elektrika	12o8	89,7
Vodovod + elektrika	88	6,5
Samo vodovod	1	-
Samo električna napeljava		3,1
Brez napeljave	5	o,4
Kopalnica	988	73,4
Stranišče z izpiranjem	1o37	77,o
Stranišče brez izpiranja	134	1o,o

STANOVANJSKI PRIMANJKLJAJ

Stanovanjski primanjkljaj je zelo majhen ter znaša komaj 13 stanovanj, v bodočnosti bo treba torej potrebe po novih stanovanjih naslanjati predvsem na:
1) Rast števila prebivalstva in v tem okviru prirast gospodinjstev
2) Izboljšanje stanovanjskega standarda in nadomestne gradnje.

7. Projekcije kot osnove za ugotovitev ključnih problemov ter izdvojitev ciljev in smernic prostorskega razvoja KS

DEMOGRAFSKE PROJEKCIJE

Napovedi prebivalstva za tako majhne populacije, kot je žirovsko prebivalstvo, so na splošno močno tvegane. Zato je v nadaljevanju podana napoved, izračunana z različnimi metodami, treba jo je jemati z določeno rezervo.
Planska prognoza iz prostorskega vidika družbenega plana občine Škofja Loka

OBMOČJE	leto 1961	1971	1985	2ooo
1. KS Žiri	3665	4o56	4714	5368
2. Združene Žiri (mesto)	2683	3222	3731	4726

Ta napoved upošteva posledice previdenih planskih ukrepov na področju skladnega občinskega razvoja, kadrovske politike, standardov za zaposlovanje, investicij in odpiranja novih delovnih mest, razvoja kmetijstva in druge planske dokumente. Seveda je glede na navedeno kot planska varianta najprimernejša.

Svetovni proces razvoja prebivalstva gre v smeri hitrih starostnih sprememb, predvsem je opazno naraščanje deleža starega prebivalstva in zmanjševanje deleža mladega.
Kakšna bo starostna struktura KS Žiri leta 1991 in 2ooo lahko ugotovimo s pomočjo dejanskih in teoretičnih koeficientov preživetja, ki nam pokažejo, koliko ljudi se je v dosedanjem obdobju iz posameznih starostnih grup preselilo in odselilo ter predpostavljamo, da bo tako tudi v bodoče.
TABELA XV.

STAROSTNA SKUPINA	M O Š K I		
	TEORET.	DEJANSKI	INDEKS
0-14	o,99o5	1,o1o	1,o2
15-19	o,9836	o,995	1,o1
2o-24	o,98o5	1,147	117
25-29	o,9759	1,2o7	123
3o-34	o,9694	4,2o7	1o7
35-39	o,9584	o,612	63
4o-44	o,9424	1,299	38
35-54	o,91o7	1,298	143
55-59	o,8552	1,95o	228
6o-64	o,7733	o,547	71
65-69	o,6645	o,547	1o2

STAROSTNA SKUPINA	Ž E N S K E		
	TEORET.	DEJANSKI	INDEKS
0-14	o,995o	o,989	99
15-19	o,9935	1,211	122
2o-24	o,9921	1,o42	1o5
25-29	o,9893	1,169	118
3o-34	o,9849	1,o64	1o8
35-39	o,9776	o,711	72
4o-44	o,9661	o,866	9o
35-54	o,9222	1,o93	118
55-59	o,8675	1,442	166
6o-64	o,7652	o.781	1o2
65-69	o,3872	o,849	218

Glede na različne metode torej dobimo 3 variante razvoja prebivalstva do leta 2ooo in sicer:

	1985	1991	2ooo
1. Planska varianta	4714	4838	5368
2. Linearni trend		4767	5114
3. Spolno-starostne skupine		4844	5696

Glede na dejstvo, da ima KS Žiri presežek delovnih mest glede na prebivalstvo ter da ima gospodarsko strukturo, ki je sposobna pospešenega razvoja (ovira je prav prebivalstvo) predlagamo

da z U.N. zagotavljamo prostorske možnosti razvoja prebivalstvu do leta 2000 po max.varianti, t.j. kot da bo živelo v KS Žiri takrat cca 5700 prebivalcev (kar je za 300 več od planske, sicer realnejše variante).
Plani D.O. v KS Žiri glede povečanja števila zaposlenih.
Glede na ankete, ki smo jih izvedli po OZD v KS Žiri, bo rast zaposlenosti oz. delov.mest v KS sledeča:

	1981	1985	2000
a) rast delov.mest	2013	2250	2856
b) zaposlenost	2133	2360	2950
c) stopnja zaposlenosti (po max.varianti)	0,483	0,505	0,550
(planska varianta)	0,483	0,501	0,518

Primerjava s planiranim razvojem delov.mest po OZD, kaže na večje potrebe združenega dela od delovne sile, ki bo resnično na razpolago tudi po maksimal.varianti (glede na potrebe OZD je primernejša max.varianta rasti.

PROJEKCIJE POVEČANJA STANOVANJSKEGA SKLADA

Na podlagi ekstrapolacije trenda iz zadnjih deset let dobimo sledeče število stanovanj:

	1981	1991	2000
a) linearni trend	1346	1766	2316
b) potrebe po stanov.			
max.varianta rasti prebivalstva		1615 (1661)	1964 (2043)
planska varianta		1646 (1692)	1851 (1930)

K navedeni rasti prebivalstva je treba prišteti še primanjkljaj iz prejšnjih let in izboljšave stanovanjskega standarda (stanovanja, stara nad 64 let bodo v cca 20% zahtevala asanacije s pridobitvijo novih stanovanj).

Uredniški pripis

Razvojno projektivni center Idrija, TOZD atelje za projektiranje, enota Ajdovščina, je za izdelavo urbanističnega načrta Žirov izdelal študijo z naslovom Socio - demografske in ekonomske osnove za U. N. Žirovske kotline z analizo stanovanj in prognozami dolgoročnega razvoja. Nosilec naloge je bil tov. Peter Velikonja. Študija ni zanimiva samo za tiste, ki se poklicno ukvarjajo z dolgoročnim planiranjem, ampak utegne zanimati tudi druge. Prav zato je smiselno, da del študije objavimo tudi v Ž. O. Zaradi omejenosti s prostorom, smo prisiljeni objaviti samo del te študije, čeprav bi bilo zaradi celovitosti obravnavane problematike bolje objaviti celo študijo. Upamo pa, da bo tudi samo del te študije osvetlil problematiko dolgoročnega razvoja na tem področju.
Pri izdelavi U.N., katerega sestavni del je tudi ta študija, se kot ena najpomembnejših stvari kaže prav predvidevanje razvoja prebivalstva v določenem prostoru v naslednjih 20 in več letih. Ta in vsa spremljajoča problematika je v tej študiji tudi obdelana.
Napovedi rasti prebivalstva za tako majhne populacije kot je naša, so precej tvegane. So pa izrednega pomena za planiranje dolgoročnega razvoja gospodarstva in družbenih dejavnosti.

Planska prognoza iz prostorskega vidika družbenega plana občine Škofja Loka predvideva, da bo leta 2000 v Žireh 5368 prebivalcev. Ta številka naj bi bila dosežena ob realiziranih planskih ukrepih. V študiji sta prikazani še dve varianti in sicer: varianta linearnega trenda, ki predvideva leta 2000 5114 prebivalcev in varianta spolno-starostnih skupin, ki predvideva 5696 prebivalcev. Za ilustracijo naj navedem, da je bilo v Žireh konec leta 1982 4476 prebivalcev in da je to 38 več, kot jih je bilo konec leta 1981.
Iz ankete, ki so jo izpolnine delovne organizacije v KS Žiri, glede bodočega razvoja in potreb po prostoru, je opaziti, da delovne organizacije predvidevajo precejšnje povečanje števila zaposlenih do leta 2000, medtem ko ne predvidevajo bistvenih sprememb proizvodnega programa. Ta predvidevanja niso povsem v skladu s predvidenim demografskim razvojem. Prav zato je upati, da bo ta študija koristila tudi planerjem v delovnih organizacijah in KS. Saj je prav demografski razvoj in z njim močno povezana kadrovska politika eden najpomembnejših elementov dolgoročnega planiranja. S tem, da je demografski razvoj vezan na prostor, pa se postavlja kot močan omejitveni faktor. In to velja tudi za Žiri.

TABELA I.

LETO	1869	1880	1900	1910	1931	1948	1953	1961	1971	1981	IN 19 19
KS ŽIRI	2594	2738	2866	2994	3422	3333	3515	3707	4118	4402	13
1. BREKOVICE	34	72	65	67	103	75	82	73	141	59	7
2. BREZNICA PRI ŽIREH	106	124	93	96	85	62	64	61	51	40	6
3. DOBRAČEVA	333	365	402	442	535	514	581	629	770	787	15
4. GOROPEKE	71	71	72	79	66	63	57	58	65	51	8
5. IZGORJE	73	53	52	54	41	36	37	32	23	26	7
6. JARČJA DOLINA	104	115	116	112	116	110	100	96	83	88	8
7. LEDINICA	61	67	60	66	90	79	79	77	77	80	10
8.MRZLI VRH	36	41	38	40	48	52	49	42	40	37	7
9. NOVA VAS PRI ŽIREH[x]	229	266	231	306	345	335	321	345	420	440	13
10. OPALE	86	64	81	77	70	55	61	54	37	38	6
11. OSOJNICA	37	38	42	33	50	31	41	41	34	35	11
12. PODKLANEC	26	30	28	24	45	42	42	20	14	8	1
13. RAČEVA	141	128	159	141	161	158	166	170	164	147	9
14. RAVNE PRI Ž.	77	69	64	72	48	25	31	32	24	25	10
15. SELO	104	122	148	114	156	136	159	198	209	212	15
16. SOVRA	24	42	38	26	34	35	23	29	20	16	6
17. STARA VAS	193	182	265	274	347	411	500	674	1032	1468	35
18. ZABREŽNIK	45	45	44	46	35	36	37	31	29	28	7
19. ŽIRI[x](same)	350	387	435	492	603	598	651	667	627	576	9
20. ŽIROVSKI VRH	412	409	376	373	387	389	342	304	258	241	6
ŽIRI(MESTO)	1105	1200	1333	1514	1830	1858	2053	2315	2849	3271	17

[x]Naselja, ki sestavljajo združene Žiri (mesta)

TABELA II. STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA PO NASELJIH LETA 1981

NASELJE	0-6 let	7-14	15-20	21-25	26-64	nad 64
1. BREKOVICE	10	11	3	3	26	5
2. BREZNICA PRI Ž.	3	3	4	4	16	7
3. DOBRAČEVA	56	112	85	63	399	89
4. GOROPEKE	4	5	4	5	21	10
5. IZGORJE	3	6	1	1	9	4
6. JARČJA DOLINA	8	11	5	7	36	17
7. LEDINICA	10	10	6	6	45	9
8. MRZLI VRH	4	8	3	2	12	8
9. NOVA VAS PRI Ž.	35	61	56	43	199	53
10. OPALE	5	6	2	6	15	5
11. OSOJNICA	5	5	3	2	16	4
12. PODKLANEC	-	-	-	-	5	2
13. RAČEVA	12	19	11	17	60	22
14. RAVNE PRI Ž.	5	2	-	3	9	6
15. SELO	19	26	22	14	96	32
16. SOVRA	-	1	2	-	9	4
17. STARA VAS	172	212	166	125	695	92
18. ZABREŽNIK	2	6	3	1	10	3
19. ŽIRI	42	73	60	50	257	97
20. ŽIROVSKI VRH	18	76	33	27	93	38
KS ŽIRI(SKUPAJ)	413	653	469	379	2023	507

INOVACIJE V ŽIREH

Miha Bogataj

Raven industrijske razvitosti naše družbe merimo in ocenjujemo z zelo različnimi merili. Pogost, pa gotovo najmanj primerljiv podatek je nacionalni dohodek, ki ga industrija, kot panoga gospodarstva, prinaša. Vendar je težava v tem, da je rezultat industrijske proizvodnje preveč odvisen od ostalih činiteljev, da bi lahko govorili o primernem merilu industrijske razvitosti. Prav gotovo so ostali činitelji, npr. investicije, pomembnejši člen v višini dohodka industrijske proizvodnje.
Drugi avtorji navajajo primerljivost števila tehnično izobraženih in seveda tehnično aktivnih strokovnjakov, študentov in institucij. Verjetno obstoja določena soodvisnost teh podatkov z rezultati. Ker pa so efekti posameznika v različnih pogojih nedvomno zelo različni, tudi ta podatek ni najbolj točen.
Večina jemlje za osnovo število patentov, ki se v posamezni državi registrirajo in ker so, teoretično seveda, možnosti povsod enake, naj bi bilo število patentov najprimernejše merilo. Težava je v tem, da praktične možnosti le niso povsod enake. Gre za odnos posamezne družbe in njenih institucij do izumiteljstva in izumiteljev in prav Jugoslavija lahko služi za primer, kako ne bi smeli delati. Ni čudno, da smo na evropskem repu in da je stanje v naši industriji takšno kot je. Velik del proizvodnje temelji na starih, preživelih in neekonomičnih licencah, ki poleg tega običajno ne dovoljujejo sprememb in s tem tudi tehničnih izboljšav ne. Licence so praviloma zastarele že ob nakupu. Zdajšnje težave v industriji in gospodarstvu nasploh so prav gotovo pogojene tudi z minulim odnosom do inovacij, lastnega znanja in kratkoročnim gledanjem pri nakupu licenc. Z zastarelimi licenčnimi proizvodi in tehnologijo je prav gotovo težko, če že ne nemogoče, iskati tržišče prav tam, kjer so licenco pred leti kot zastarelo prodali. Seveda so tudi redke izjeme, kljub temu pa ostaja v vsakem trenutku odprto vprašanje ekonomske konkurenčnosti izdelka, ki je nastal kot rezultat licenčnih tehnologij.
Kaj torej storiti? Zamujenega prav gotovo ni mogoče nadomestiti, poskrbeti je potrebno za prihodnost. Naša družba je že pred leti ugotovila nesmiselnost starih ravnanj in pomembnost domačega znanja. Ugotovitve v praksi žal niso zaživele in šele v novejšem času srečujemo, tudi praktično, ugodnejšo klimo za inovatorstvo, skratka potrebo in nujnost po uporabi domačega znanja. Širša družbena akcija, ki pa je žal ne spremlja ustrezna sprememba v ravnanju državnih institucij (Patentni zavod npr.), je pokazala, da je pri nas ljudi, ko so za inovatorstvo sposobni, dovolj in da je problem le v vrednotenju in realizaciji njihovih zamisli.
Inovacija je v osnovi sestavljena iz šestih faz (glej ŽO 3, M.Kopač: Inovacije) in ena od njih je ekonomska upravičenost uporabe. Malo ali nič ni koristi od izuma, ki obleži le na papirju. No, izum bo mogoče koristil v drugačnih pogojih. Popolnoma drugače pa je z inovacijo, ki zaradi napačnega tehničnega pristopa ali njenega samega bistva ne prinaša ekonomskih efektov. Tukaj gre za zgrešeno inovacijo in čeprav v (svojem) bistvu gre za inovacijo, je to korak nazaj. Gre torej za raven, ki jo je tehnični razvoj že presegel po drugi poti in z drugo rešitvijo.
In kdo se vse ukvarja z inovacijami? Na višjem nivoju, ko gre predvsem za raziskovalno dejavnost, so to inštituti, raziskovalne organizacije, univerze itd., ki (torej) delujejo profesionalno. Vse večji poudarek pa je na množični inovaciji, torej tisti, ki se poraja pri posameznikih ali skupinah v neposrednem delovnem procesu. Ni nujno, da gre za neposredno proizvodnjo, saj tudi ostali delovni procesi nudijo možnosti in so potrebni sprememb in inovacij. Čeprav se sliši kot parola "vsak delavec inovator" in kot taka prenapeta, je praksa drugačna. Če le malo natančneje pomislimo, bomo prišli do ugotovitve, da si delo vsakdo priredi na (njemu) svojstven način. Cilj je, da bi laže delal, čeprav ne vedno tudi, da bi več naredil. V svojem bistvu pa gre za določeno izboljšavo. Res o izumu ne moremo govoriti, najmanj o racionalizaciji pa lahko. Tisoč takih, na videz skromnih idej, pa bi lahko dalo rezultate, ki bi se lahko kosali z marsikaterim izumom. Prav to naj bi bil cilj množične inovacije. Zaradi tega se v OZD sprejemajo pravilniki o inovacijah, izbirajo komisije in določajo sredstva za denarna nadomestila.

Kako je torej s tem pri nas? Omenjeno je bilo, da po primerljivih kriterijih držimo rep tabele v Evropi. Kje so vzroki? Znano je, da ima Jugoslavija šolanega kadra več kot drugi, da res večina ne deluje na področju svoje stroke, pa vendar glede tega tudi drugi niso izjema. Razširila se je teorija o tem, da smo kot naro-

di slovanskega porekla s svojstveno zgodovino tudi miselno malce zaostali za drugimi. Vendar je naša ekonomska emigracija izredno hitro in učinkovito razbila teorije o "neumnem" narodu. Večina naših strokovnjakov, pa tudi ostalih, si razmeroma enostavno, predvsem pa učinkovito najde mesto med tehnično "pametnejšim" narodom. Tukaj torej ne gre iskati vzroka.
Trdim, da inovacij pri nas ni malo, še več, zdi se, da jih mora biti zelo veliko. Res je, da uradno niso registrirane, kar pa je razlog v že povedanem. Do pred kratkim popolna izoliranost raziskovalnih organizacij, birokratske ovire, nevoščljivost, slabo stimuliranje in odklanjanje zaradi domnevne službene dolžnosti - to so poglavitni razlogi, da v evropskem prostoru tabelarično izpademo mentalno zavrti. Zakaj je takšna trditev možna?
V Kladivarju se ukvarjamo z izdelavo elementov za avtomatizacijo. Približno tretjina proizvodnega programa, kar pomeni v letu 1982 okrog 6 starih milijard, gre v namen investicij. Gre torej za komponente, ki se uporabijo za avtomatizacijo proizvodnih zmogljivosti in se ne vgrajujejo v neke končne proizvode. Med temi elementi je približno 3oo inovacijskih dodajalnikov. Vsaka vgradnja dodajalnika odpravi ročno delo, olajša delo, poveča zmogljivosti ali celo odpravi potrebe po človeškem delu. Gre za odpravo najbolj monotonega in utrujajočega dela, ki zahteva stalno ponavljanje enakih gibov. Uvedba dodajalnika zanesljivo pomeni inovacijo, pa čeprav po svoji vsebini sodi le v rang koristnega predloga ali racionalizacije. Pridobitve s stališča humanizacije dela, kar je osnovni cilj naše družbe, v tem primeru niti ne obravnavamo. Kolikor je znano, niti 1o% teh izboljšav ni tretiranih kot inovacija. Zakaj? Odgovor je bil predhodno že nakazan. Če podobno kot z inovatorji računamo z elementi pnevmatike, elektronike, hidravljike itd., potem bi prišli do presenetljivih številk, ki bi naš položaj na mednarodni lestvici bistveno popravile. Pa ne gre za to. Gre za vprašanje, zakaj vse to delo ostaja anonimno, nepomembno in ostaja le zadovoljstvo ozkih skupin, ki se s tem delom ukvarjajo. Običajno za take skupinice ali posameznike niti nimamo prav pohvalnih nazivov, radi jim pripišemo kakšno pomensko ime. Edini možni odgovor na vprašanje je, da družba kot celota domače pameti ne ceni dovolj. Sicer pa je to enostavno preveriti. Pomislimo na svoje delovno okolje, kjer se pojavi nevoščljivost že, če ima sodelavec več idej kot drugi. Že zato (torej), ker je pripravljen misliti, je sposobnejši, skratka pametnejši. Da bi mu za to dali priznanje ali celo denarno nagrado - ne, to pa ne. Pomembno je, da imata oba enako izobrazbo, enaka delovna opravila, enake osebne dohodke in da oba prebijeta 8 ur na delovnem mestu. Rezultati dela, posebno tisti izven redne delovne dolžnosti, so od vsega naštetega najmanj pomembni. Tak je pač, žal so rezultati takšni, kot so in so že večkrat omenjeni.
Zanimivo je, da se v Kladivarju pojavljajo v vlogi kupca skoraj vedno iste osebe. To so v glavnem strokovnjaki, ki so si v svojih DO že ustvarili določen ugled in po bolj ali manj slučajni poti prišli do takšnega položaja, ki jim daje možnost ustvarjanja in tudi možnost, da včasih tudi ne uspejo. Mladi prihajajo redkeje, stalni obiskovalci pa so mladi zelo redki. Tudi to je signal, da delo na tem področju ni hvaležno. Običajno se, če sploh dobijo priložnost, zahteva uspeh v prvem, tu običajno edinem poizkusu. Poleg tega se vedno pojavlja podobna napaka. Ponudi ali izbere se problem, ki predstavlja najtežjo in najmanj verjetno možnost uspešne rešitve. Torej največji in najtežji problem v proizvodnem procesu, neuspeh, ki pogosto sledi, je vzrok, da na inovatorja (po službeni dolžnosti ali kar tako), zaman čaka loo in več manjših pa prav tako pomembnih problemov. Inovatorski procesi so na ta način grobo in nasilno zaustavljeni in običajno jih ni mogoče obnoviti, dokler ne pridejo novi ustvarjalni ljudje. Žal se postopek kar prepogosto ponovi.
Vse omenjeno vpliva tudi na inovatorstvo v Žireh, morda celo bolj kot v delovnih okoljih, kjer se ljudje slabo poznajo med seboj. V majhnem okolju pa so čustvene vezi dosti močnejše - res je več prijateljev, neprimerno več pa je tudi nevoščljivosti, kritizerstva in podobnih, za uničevanje ustvarjalnosti kot naročenih medsebojnih odnosov. Takšna je pač usoda majhnih delovnih okolij. Kasneje bomo ugotovili, da so lahko tudi prijetne izjeme. Žal v Žireh ni tako.
Poglejmo nekaj podatkov, ki so bili dostopni. Kladivar ima glede na proizvodni program na inovacijskem področju zanesljivo največ možnosti in tudi rezultatov. Kompletni proizvodni program je konstruiran ali dodelan v domačih konstrukcijah in tehnologiji. Gre za več kot 8oo različnih izdelkov in med njimi je zanesljivo nekaj izvirnih rešitev, ki pa se jemljejo kot same po sebi umevne. Vse delo sodi v okvir službene dolžnosti, ob tem pa je vsak hidravljični sistem, montažni stroj itd. unikat in obenem novost. Takšno je stanje pri prodajnih izdelkih. Kako pa je v proizvodnji? Do pred kratkim bi bil pregovor, da je kovačeva kobila vedno bosa, kar primeren. Zadnja leta se zadeve premikajo na bolje,

še vedno pa je prisotna določena nelogičnost - več pozornosti in znanja je namenjenega kupcu kot pa domači proizvodnji. Vendar tudi posegi v domače področje vodijo k službeni dolžnosti, saj Kladivar kot edina OZD v kraju nima Pravilnika o inovacijah in vsega ostalega, kar je z njim v zvezi. Presenetljivo sicer, pa vendar je tako.

Po številu zaposlenih bi sodili, da je v Alpini obilo možnosti za inovacije, saj je prav velikoserijska proizvodnja najugodnejša za tovrstne delovanje. Tudi praktično se to v Alpini potrjuje z največjim številom inovacij v kraju, saj jih je bilo v zadnjih 5 letih realiziranih lo. Vrednost prihrankov je blizu 3oo starih milijonov, nadomestil ap 7,7 milijona starih dinarjev. Račun kaže, da so izplačila vzela 5% prihranjene vrednosti. 95% je torej ostalo DO, torej vsem ostalim delavcem, ki pamet uporabljajo v druge namene, nekateri celo za to, da so nevoščljivi tistim, ki so jim tako mimogrede prihranili 29o milijonov din.

Tako je tudi drugod. V Etiketi se ubadajo s problemom službene dolžnosti, v Poliksu so za inovacije še kako zainteresirani. Nov proizvodni program je zahteven in brez inovacijske aktivnosti verjetno ne bo šlo ali pa bo težav neprimerno več.

Kako pa je drugod v občini? V Poljanski dolini je podobno kot v Žireh. Izjema bo mogoče Rudnik urana, kjer pa je dejavnost prezgodaj ocenjevati. Na področju Škofje Loke je tradicija daljša in tudi rezultati so boljši. Pomembni so dosežki v LTH in Jelovici, vendar z rezultati niso zadovoljni.

Presenetljivo je stanje v Železnikih. Čeprav je podobno okolje, kot je v Žireh, ima samo Iskra prek 2o realiziranih inovacij letno. Prihranki gredo v milijarde din, izplačila v višini 3 starih milijonov nadomestil, saj bi visoke številke sprožile reakcije, ki so v Žireh običajne pri bistveno manjših številkah. Vsekakor pa je zanimivo, da imajo tudi ostale DO na področju Železnikov podobno dobre rezultate.

Če povzamemo povedano, možnosti v žirovskih DO še zdaleč niso izkoriščene. Prav v vseh DO trdijo, da je eden od glavnih vzrokov nevoščljivost. Temu bo sicer težko napraviti konec, saj je najtežje menjati miselnost nekega okolja. Upanje je, da bo široka družbena akcija, predvsem pa gospodarske težave, ki se še obetajo, neposreden povod za premik na boljše. Več bi morali storiti v DO in več bi morale storiti komisije za inovacije. Komisije večkrat napačno razumejo svojo vlogo in jo tako tudi izvajajo. Nikakor ne bi smele biti organ, ki pomeni glavno oviro za inovatorja. (Ravno obratno). Prav komisije bi bile dolžne inovacije vzpodbujati, širši krog delavcev pa predvsem seznanjati s koristmi in dohodkom, ki ga inovacije prinesejo vsem. Pri tem je že omenjeno, da o vrednosti nadomestil govorimo preveč, da pa predstavljajo vsega 5% prihrankov. Najdražje je, če se porojena ideja ne realizira in ostane v glavi nekoga, ki pred seboj vidi preveč težav s tem v zvezi. Tudi dileme o tem, kaj je in kaj ni službena dolžnost, so ustvarjene bolj umetno. V nobenem opisu del katerekoli DO ne piše, da je posamezen delavec dolžan izumljati in racionalizirati. Zakaj potem takšen odpor in izgovori, da se to ne da urediti. V Alpini so to dilemo vsaj za trenutne razmere zadovoljivo rešili. Res ni mogoče izključevati težav, ki se lahko pojavijo tako kot povsod. Izgovor, da ni mogoče stanja izboljšati, pa je povzročanje direktne škode DO in celotni družbi. Pri tem se kar samo postavlja vprašanje, kaj je pametnejše? Izplačati 5% nadomestil več ali iz leta v leto ugotavljati, da inovacij ni, inovatorjev tudi ne ali pa niso zainteresirani in končno - koristi tudi ni nobene. Zdi se, da za ta račun zadostuje matematika na nižji stopnji osnovne šole. Vsaj s tem v Žireh ne bi smeli imeti težav.

{pa so kar običajna stvar. Večji problem so rešitve, ki bi dale po 100 in več milijonov

UREDNIŠKI PRIPIS

Miha Bogataj, dipl.ing. strojništva in vodja razvojnega oddelka v DO Kladivar Žiri je napisal ta članek za Radio Žiri in ga potem priredil za objavo v ŽO. Tako navezujemo na članek Milana Kopača v ŽO 3/str. 27-34/, da bi še enkrat osvetlili vedno bolj aktualno problematiko inovacij v združenem delu.

Sredica

UMETNIK IN SMRT dr. Ivan Sedej

PAVEL PERKO KONTRA VALENTIN POLJANŠEK (POLEMIČNI SPOPRIJEM) Rekonstruiral Miha Naglič

PROZA Peter Mlakar, Jože Peternelj

PESMI Blaž Ogorevc, Franc Kopač ml., Janez Oblak

SAMOSTOJNE LIKOVNE IN SLIKOVNE PRILOGE Maksim Sedej, Zdenko Kalin, Vlastja Simončič, Janez Pukšič, Janez Bogataj, Janez Pipan in nepoznani stari fotografi

UMETNIK IN SMRT

dr. Ivan Sedej

Tema smrti je v umetnosti Maksima Sedeja ključnega pomena - saj nam na presenetljivo čist način kaže umetnikov odnos do slikarstva, do smisla lastnega življenja in do tistih vprašanj, ki so po shematičnih opredelitvah preokupacija starejših generacij. V tej luči je smrt prisotna na njegovih slikah in deloma v grafiki skorajda v vsem njegovem povojnem opusu. Saj so vse njegove kompozicije (razen redkih slik, ki jih je naredil po naročilu) izrazito meditativnega značaja. Odnosi med ljudmi, ki jih slika, odsevajo grozljiv hlad in zazrtost v nedoumljivo - vsakdo nosi svoje breme sam in ga ne deli z nikomer. Grozljiva štimunga in meditacija sta stopnjevani še zaradi izjemne koloristične prefinjenosti in poudarjeno estetske obravnave celote in detajlov. Ta plast njegovih slik je morda tudi vzrok, da njegovih kompozicij niso vedno pravilno cenili in ocenjevali - saj se je zgodilo, da je bil usodni hlad medsebojnih odnosov in odtujenost vzrok za oceno, da gre za izrazito intelektualistično in poudarjeno estetsko slikanje (kar brez dvoma drži - vendar le do neke mere, saj v Sedejevem slikarstvu ne moremo zanemariti čutnega in čustvenega pola). Te sicer enostranske ocene, pa v dosedanjem pisanju o Sedejevem slikarstvu ni še nihče posplošil v trditev, da gre prav zaradi teh struktur za enega najpomembnejših in hkrati tudi najbolj doslednih utemeljiteljev tistega specifičnega izraza v sodobni slovenski umetnosti, ki ga dandanes označujemo kot esprit "ljubljanske šole" (1). Vrhunski esteticizem, ki se na neki način kaže tudi v njegovih vzornikih, kjer moramo izpostaviti predvsem zgodnjerenesančnega mojstra Piera della Francesco in Pabla Picassoja, potemtakem odkriva Sedeja kot intelektualca in hkrati kot umetnika, ki je iskal lepoto (2) v fakturi slikovne ploskve (kar bi ga lahko približalo tako imenovanemu abstraktnemu slikarstvu). Zato so tudi zelo redki pisci pravilno ocenili njegov preskok v svojevrstni "modernizem", ki ga je tvegal v začetku petdesetih let. Značilno pa je, da hkrati s tem preskokom izgine tudi dotedanja umetnikova vsebinska značilnost - slikanje tihe družinske sreče. Družina (v različnih preoblekah) sicer ostane, spremenijo pa se medsebojni odnosi znotraj te družine, ki je navsezadnje tudi mnogo širši simbol, znak za občestvo, kot si ga je v mladostnih sanjah predstavljal - (utopično) družbo, kjer vladajo najčistejši medsebojni odnosi, zaupanje in ljubezen. Preskok na novo raven oblikovanja (iz magičnega "realizma" v stilizirano in v precejšnji meri geometrizirano formo) temelji potemtakem glob-

lje. Ne gre le za odziv na zahteve trenutka (nekdanji Neodvisni v tem času nastopijo kot skupina s skorajda "prevratnimi" estetskimi idejami), ampak tudi za odziv na spremenjen odnos do življenja in na spremembe v zasebnem življenju. Prvi namig na nov način dojemanja okolja zaznamo v njegovi "surrealistični" epizodi. Kot neke vrste predpriprava na preskok v nov stilni kod, je namreč nastal v finih rjavih tonih naslikan interier (Tihožitje s tičnico, 1951) (3), ki pomeni radikalizacijo njegovega magičnega realizma in obenem ekskurz v svet, ki ga je s svojim metafizičnim slikarstvom odkrival predvsem Italijan De Chirico. Kletka pred estetsko in likovno sijajno zniansirano draperijo je nedvoumen simbol utesnjenosti, strahu in tudi manipulacije. Seveda pa bi Sedeju naredili krivico, če bi skušali štimungo v sliki prenesti le na družbeno raven - saj je šlo (o tem priča tudi slikarska faktura) za izrazito osebni problem. Morda bi lahko rekli celo to, da je Kletka slika, ki napoveduje novo temo, temo Srmti.
Prav tako zanimiva je velika podoba Deklica in Maškare (1954) - figuralna kompozicija, ki jo sestavljajo tri moške figure z instrumenti in postava deklice. Nedvomno gre za umetnikovo družino, vendar pa je naslikana drugače kot familije in skupine artistov, ki so nastale v predvojnem času. Artiste iz leta 1941, ki so sicer vsak zase osebnost z lastnim življenjem, v mnogih pogledih neodvisnim od življenja drugih na isti sliki, vendar veže mnogo skupnega - poleg meditativnega, liričnega in nostalgičnega vzdušja tudi ista usoda umetnika - glumača in klovna. V sliki Deklica in maškare pa gre za nov problem. Deklica je opazovalec, ki ne sodi v okolje maškar - te pa niso več simboli umetništva, ampak zakrinkani ljudje iz mrzlega okolja. V skupino jih veže le maska - zvezo med njimi pa predstavlja zvedavost deklice, ki ocenjuje. Prvič se potemtakem pojavi na sliki "zunanji" opazovalec, ki osebe rangira. Še bolj v globino je šel Sedej na istoimenskem lesorezu, kjer je v bistvu naslikal razkroj družine, naraščajočo nebrižnost ljudi in grozo tistega, ki ostane v tem krogu obupno sam. Figura z roteče dvignjenimi rokami v ozadnju je v teh odnosih odpisana - zamrznjena je v pošastnem hladu sence. Ker ni več zmožna komunikacije, je tudi že mrtva. Skupina maskiranih ljudi, ki bi še nekaj let prej predstavljala melaholično (glumaško) družino, je le še lupina. Maskirani ljudje niso več tisti nekdanji skromni artisti, ampak svojo umetniško dejavnost le fingirajo - na inštrumente ne igrajo, z njimi samo pozirajo! Razkrojila se ni samo družina, sesul se je tudi svet umetniške poštenosti - vsaj tako je v tistem hipu doživljal dogajanja v umetnosti občutljivi avtor. V teh slikah pa je Sedej nakazal še nek nov problem - vprašanje nerazumevanja in neodmevnosti tiste umetnosti, ki kot najbolj subtilna poezija zahteva izjemno angažiranost in posluh za pretanjene vrednote.
Sprememba njegove umetnosti v začetku petdeseti let, ko oblika dobi izrazitejše geometrijske poudarke, seveda ni bila naključna in je temeljila tako v notranji logiki njegove umetnosti kot v vrsti pomembnih zunanjih dejavnikov, kjer najbrž ni na zadnjem mestu pritisk okolja. Ta se je izražal predvsem v vedno bolj jasno izraženih zahtevah, da je "treba slediti aktualnim dogajanjem v svetu". Tragični nesporazum je bil najbrž v tem, da je okolje, ki je odkrilo čarobno odmevnost novega pogleda na umetnost, videlo "napredek" in razvoj zgolj v zunanji formi. S prenosom poudarkov z "vsebine" na "formo", na izum, se je seveda zoožil prostor za subtilno psihološko poglabljanje slikarske in ne nazadnje izpovedne problematike.
Preskok v način oblikovanja, ki je temeljil na radikalizaciji zunanjega lošča slike in na kontrastu z grozljivo izpovedjo o popolni odtujenosti, o smrti, je Sedej nakazoval že v prednih delih. V grafičnem ciklusu Predmestje, ki je nastal leta 1933 se med dvanajstimi linorezi pojavita tudi dva z značilnimi prizori - na prvem je v mračnem okolju upodobljeno shujšano, strto telo otroka na parah med svečami, na drugem pa pogreb - sključena mati in oče, ki nosi pod pazduho majceno otroško trugo, sta edina pogrebca na neskončno dolgi, temni predmestni cesti. Na teh podobah smrt še ni naravni zaključek življenja, še ni usoda vsega, kar je živo. Smrt v Predmestju je socialno vprašanje, v bistvu gre za umor, ki ga je posredno in neposredno povzročila krivična Družba. Smrt je posledica krivic in zatiranja, zato je hkrati nesmiselna in polna smisla, saj se skozi njo kaže zlom družbenega reda, reda, ki temelji na ubijanju nemočnih. Poglavitni poudarek potemtakem ni na smrti kot taki, ampak na njenih posledicah. Zato je umetniku bolj kot sama mrtva figura pomemben vpliv njene smrti na tiste, ki so ostali, zato podobe preveva neskončna žalost, ki je blizu najboljšim elegijam. Na podoben način je formuliral smrt in njene posledice tudi na veliki kompoziciji iz leta 1949 v Pogrebu okupatorjeve žrtve. Truplo talca polagajo v grob - nad njim pa se v nemem kriku trgajo srca. Tudi tu je smrt posledica zunanjih dejavnikov,

okupatorskega terorja - slikarja zanima predvsem žalost preživelih, zato ni naključje, da je podoba talca bolj nakazana, da je njegov obraz brez individualnih potez in da je kljub pomembnemu mestu v kompoziciji bolj poudarjena tragedija, ki se odigrava nad grobom.
Vsa ta dela so nastala v času, ko je Sedejeva slikarska poezija na svojem vrhuncu, ko so njegove slike polne nežnosti in otožnosti, ki je hkrati tudi tiha, neskončno mila sreča. To je čas tihega, vendar polnega življenja, življenja s smislom in s smotri. Vnovič srečamo smrt v sliki Mrtvi harlekin iz leta 1956. Slika je nastala po krajšem obdobju krize in po obdobju, ko se je Sedej intenzivneje posvečal grafiki in predvsem ilustraciji. Slika večjega formata je nastala na že začetem platnu z neko drugo kompozicijo. Verjetno je šlo umetniku v tem času za obračun s samim seboj in s svojim delom. Dvome v možnosti srečnega in mirnega življenja, kot ga je sanjal v mladosti, je pripeljal do logične konsekvence - do resignacije, ki pa ima tudi ironičen prizvok in celo elemente sarkazma. Slika je uglašena na igro hladnih in toplih tonov, kjer je Sedej na izjemen način izkoristil del slikovne fakture preslikane kompozicije v svetlem prostoru v ozadju. Mrtvec ni pasivni objekt, ampak glavni akter. Umrl je z zadovoljnim in srečnim smehljajem na ustnicah - zanj je konec poti. Kar pa je najpomembnejše - mrtvec se te sreče zaveda! Zaveda pa se tudi posledic. Za seboj je pustil žalost in še nekaj - obe ženski figuri, ki mrtveca čuvata kot v prastarem pogrebnem ritualu in ne izražata več presunljive bolečine kot v parafrazi Polaganja v grob, ampak žalost mešano z nedvoumnim očitkom. V mrtvečem izrazu pa ni le miru in spokojnosti ampak tudi malce zlobnega veselja, da jo je po svoje zagodel žalujočim ostalim, ki bodo po končanih slovesnostih vnovič zaživeli drug mimo drugega v dekorativni negibnosti.
Po tej sliki jih nastane še več - vendar precej časa ni več sledu o direktni podobi smrti. Slike so usmerjene v meditacijo, v tkanje tankih melanholičnih občutkov in v svojevrstno eksperimentiranje. Nastajajo klasične kompozicije Ribiči, Žene na obali, Melanholija, množica figuralnih kompozicij, ki so vse variacija na staro temo družine - občestva, ki pa ne bo nikoli več tako kot v času pred letom petdeset. Odtujenost se stopnjuje, umetnik se je dokončno vdal v usodo, ta vdanost pa se na najbolj otipljiv način izraža v slikah. V šestdesetih letih obnavlja nekatere elemente iz zgodnejšega obdobja, predvsem tako, da opušča geometrijsko formulacijo ploskev in se vrača h klasični modelaciji. Nastane pa tudi nekaj slik, kjer mu gre za svojsko stopnjevanje načinov.-Morda je najzanimivejša figuralna skupina, ki v elegantni krivulji poteka od realistično formulirane otroške figure v prvem planu, preko vedno bolj "deformiranih" postav v ozadju, ki izzvenijo v izrazito "modernistično" formuliranem jezdecu, ki se kot vrh piramide dviga nad skupino. Slika, ki je nastala leta 1971, je po tej, formalni plati, sinteza, ki si jo je ostareli mojster privoščil v obliki navidezne adicije. Enako krivuljo je oblikoval tudi v vsebinskem pogledu. Med otrokom z deformirano ročico v ospredju in žensko figuro, ki ga nežno drži za ramena, so še jasni sledovi globokega čustvenega odnosa kot v slikah iz srečnega obdobja. Proti ozadju pa se odnosi vedno bolj krhajo, dokler ne izzvenijo v figuri jezdeca in v grozlivi konjski glavi, kot krik osamelega poedinca, ki se ne bo nikoli več ujel s soljudmi.
Mimo teh eksperimentov, ki imajo v nekaterih primerih tudi pomen virtuoznih barvnih in kompozicijskih odnosov, pa se vnovič nakazuje problem Mrtvega harlekina, umetnika, ki ni v družbi le osamljen, ampak tudi osovražen. Gre za problem intelektualca, ki je sumljiv sebi in drugim, ki koplje za zadnjim smislom življenja in ga na presenetljiv način najde v smrti. Motiv mrtvega harlekina se spremeni - ekspresivne poteze, ki jih v sliki iz leta 1956 šele slutimo, tu prebijejo elegantni sedejevski lošč in njegovo plemenito (polnokrvno) sivino. Prvič se na njegovih slikah pojavijo izrazito risarske poteze, načete barvne ploskve in celo mesta, ki niso pokrita z barvo in kar je najvažnejše - prvič srečamo tudi črno barvo, brez dodatkov in brez tistih lazur, ki spreminjajo najtemnejše ploskve v zamolklo "galerijsko" rjavino. Tako je padlo dvoje slikarskih, konvencionalnih tabujev. Slikar svojega funkcionalnega esteticizma ni stopnjeval, kot bi bilo (navidez) logično, ampak je segel v zakladnico tistih rodov, ki jih je njegova generacija s svojim delom zanikala - v ekspresionizem, celo v karikaturo in brutalno poudarjen izraz. Poteze s čopičem so nervozne in jasno razvidne - ne zanimajo ga več poltoni in prefinjena govorica tonskih prehodov, prav tako ne preštudirani odnosi med komplementarnimi barvami, zastrtimi s srebrnkasto sivo meglico. "Tanko" slikanje, ki ga kot temeljno metodo izpopolnjuje v vseh obdobjih pa pritira že do absurda, saj je mnogo potez tako tankih, da so finejše kot lazura in jih kot tonsko vrednost opredeljuje malenkostna količina pigmenta v razredčilu.

Spremenila se je tudi značilna renesančna kompozicija. V Pogrebu iz leta 1970 se uveljavi arogantna diagonala, ki je le nekoliko zastrta s piramidno gradnjo. Nekoč diskretni barvni poudarki, ki so uravnavali kompozicijo in jo umirjali, se spremene v strupeno rdeče in zelene lise. Kot obolos svojemu zgodnjemu obdobju in usmeritvi (ki so ji botrovali Zemlja, Kathe Kollwitz in Frans Maesareel), pa uvede karikirane, ekspresivno poudarjene obraze - od dvojnega avto_portreta (v krsti in kot žalujočega z vencem, ki podpira črno vdovo), do groteskne plehmuzike, kjer so godci neverjetno podobni nekdanjim simboličnim karikaturam nosilcev predvojnega establishementa. Umetnikov pogreb je tako izrazito simbolična podoba - umetnik je pokopal svoj pravi, umetniški jaz. Divja godba in veselje, ker je nehal vznemirjati ta lepi čudoviti svet, pa kljub temu ne mine. V groteskem kontrapunktu se mešata tragedija, žalost in obup ter podoba radostne drhali, ki je iz smrti umetnika in umetnosti naredila cirkus in priložnost za narodno slavje. Gre seveda tudi za Sedejev odnos do teorije o smrti umetnosti, ki jo pojmuje drugače kot osebno tragedijo in kot osebni problem. V to, da bi lahko umetnost, kot jo je poznal in cenil, umrla, pa ni verjel nikoli. To je dokazal tudi z izjemno intenzivnostjo in močjo, ki ju je vdahnil v dela, s katerimi se je poslavljal od umetnosti in življenja.

Smrt je bila v tem hipu dvojna smrt - poudarek pa je bil na smrti umetniškega jaza, za katerim ostaja lupina, ki pa še vedno čuti in doživlja. Kot v začetku je postala smrt vnovič družbeno vprašanje, vendar z mnogo več plastmi iz zrele perspektive človeka, ki se smrti in niča zaveda, vendar tudi z rahlo prešernovsko noto, ki pojmuje fizično prenehanje osebka kot odrešitev. Smrt poteka v družbi in ima tudi posledice v okolju, zato Sedejeva slika pomeni tudi neke vrste oporoko in provokacijo. Simbolično vrednost ima tudi zaradi novih tehničnih slikarskih postopkov. Umetnik je zavrgel esteticistični sistem, ki ga je gradil štiri desetletja in v hipu odkril novega - sistem, ki je neodvisen od želja publike, sistem, ki pomeni radikalizacijo vsebinskih vprašanj in povratek k slikarstvu misli, ideje in angažiranosti. Tako kot mnogi umetniki pred njim, se je ob koncu življenja (ki ga je slutil), navidezno povrnil v "stilne" okvire, ki so pomenili v njegovi mladosti že rahlo zastarel, predvsem pa neaktualen način likovnega izraza.

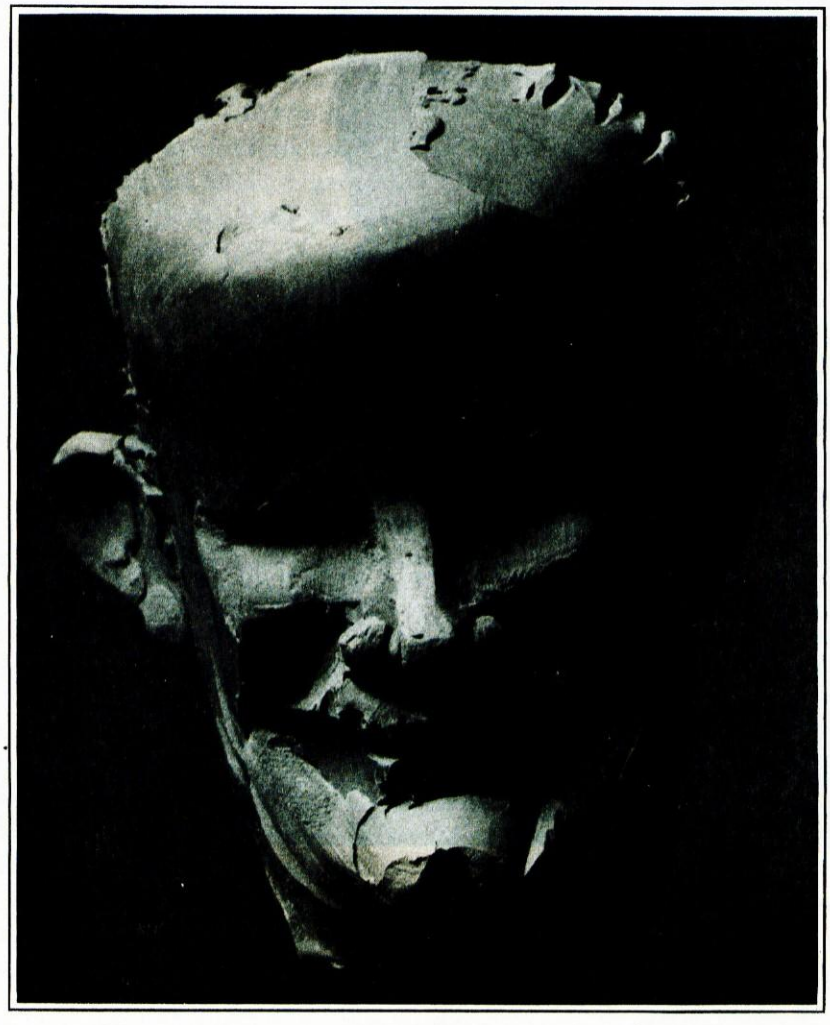
Kot eno zadnjih velikih slik, ki je zopet na pomenljiv način posvečena smrti, je ustvaril leta 1971. Umetnikova smrt je tako rekoč pred vrati. Po več infarktih in po mučnem ležanju v bolnicah se je posvetil razmišljanju. Sicer je še govoril o velikih, sončnih renesančnih kompozicijah, ki bi jih rad naslikal, vendar so vse slike in skice dobivale grozeč črn nadih. V portretu hčerke (1973), ki je nakazan skicozno in s krepkimi risarskimi potezami, z velikimi praznimi površinami, kjer barvo nadomešča ton podsnove, je z "grafično" črnino spletel venec. Med radostne tone pa je vtkal divje, spet črne sence - kot bi se trudil, da bi razbil nežno srebrnkasto sivino, (ki pa je vendar žarela v vseh barvah), vendar pa zvenijo srebrnkasti toni na arabesknem ozadju in v posameznih fragmentih kot neuresničljivi del njegove specifične baravne skale, nosilke prefinjenih koloristističnih vrednot in zniansiranega psihološkega opredeljevanja.

Zadnja verzija Mrtvega harlekina je tudi obračun z lastnim slikarstvom in s svetom - na koncu koncev je svet pojmoval kot velikansko sliko. Na vsebinski ravni še vedno prevladuje izrazito ekspresivna nota, svojo funkcijo imajo tudi še črne površine - le da na nov način. V nasprotju s pogrebom je na tej sliki strnil v novo sintezo in v novi izraz ekstremne pole svoje umetnosti. Sliko je kljub turobnim črnim partijam in risarskim potezam prežaril z enotnim srebrnkastim tonom. Globoko nasičenost, ki jo je nekoč dosegal z uporabo široke palete, je sedaj uresničil drugače - s silno skopo izrabo barv. Učinek pa gradi na igri črnih lis, na turobni in obenem nežni modrini ter na komaj nakazanih violetih, ki so kot dih. Kompozicija je spet dobila nekdanjo "renesančno" uravnovešenost tako v razporeditvi slikovnega prostora, kot v horizontali ležeče figure. Če je bil mrtvec na lesorezni podobi (Predmestje) iz začetka njegove umetniške kariere v kompozicijskem pogledu naslonjen na način izpolnjevanja prostora, kot ga je uvedlo 17.stoletje (zelo blizu mu je Gladičeva podoba), ima figura na zadnji sliki mnogo skupnega z motivom božjega groba, kot ga poznamo iz zgodnje italijanske renesanse. Seveda s to razliko, da je Sedej namenoma zanemaril vsa zanj nebistvena vprašanja telesnosti, proporcev in perspektive in skoncentriral vso "pripoved" v hladno razporeditev barv. Možni nemir, ki bi ga lahko v kompozicijo vnesel nakazani "odprti" prostor, je umetnik paraliziral in uravnal z malenkostno poudarjeno modelacijo glave. Kljub temu pa je vsaka podrobnost na sliki pretehtana v grozljivem asketizmu. Smrt je postala konec indivi-

Maksim Sedej

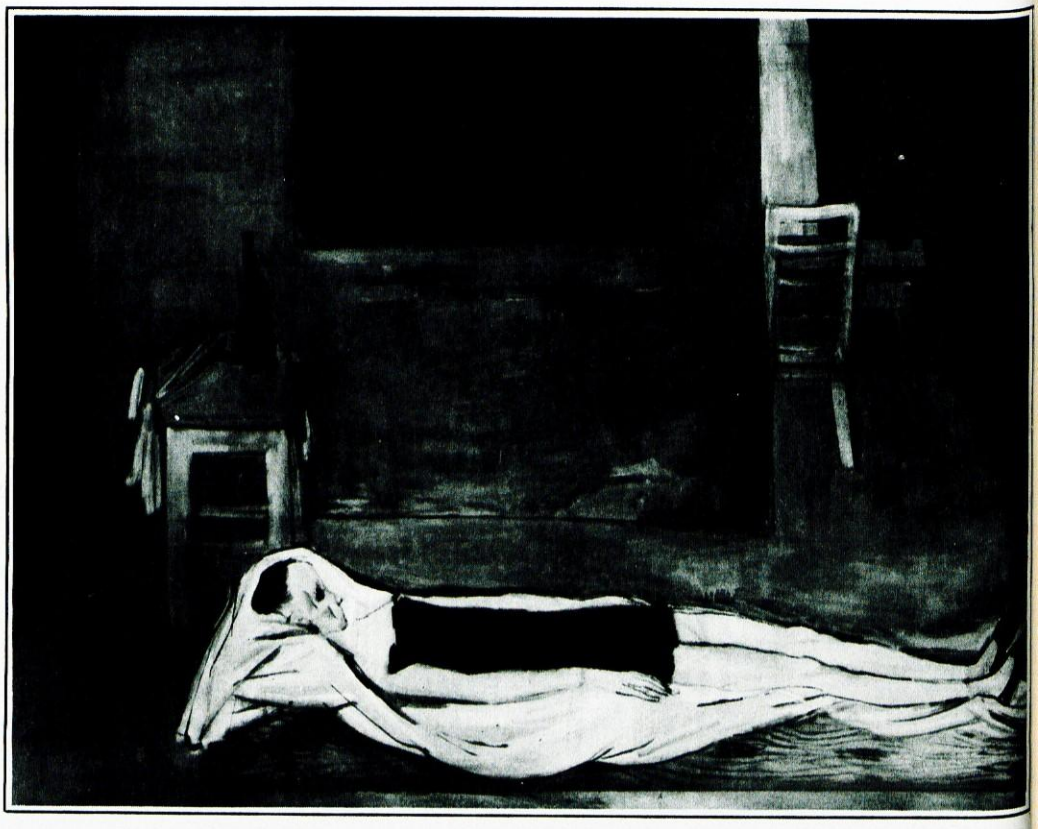
Maksim Sedej (1909-1974)

Kiparski portret Maksima Sedeja (Avtor: Zdenko Kalin)

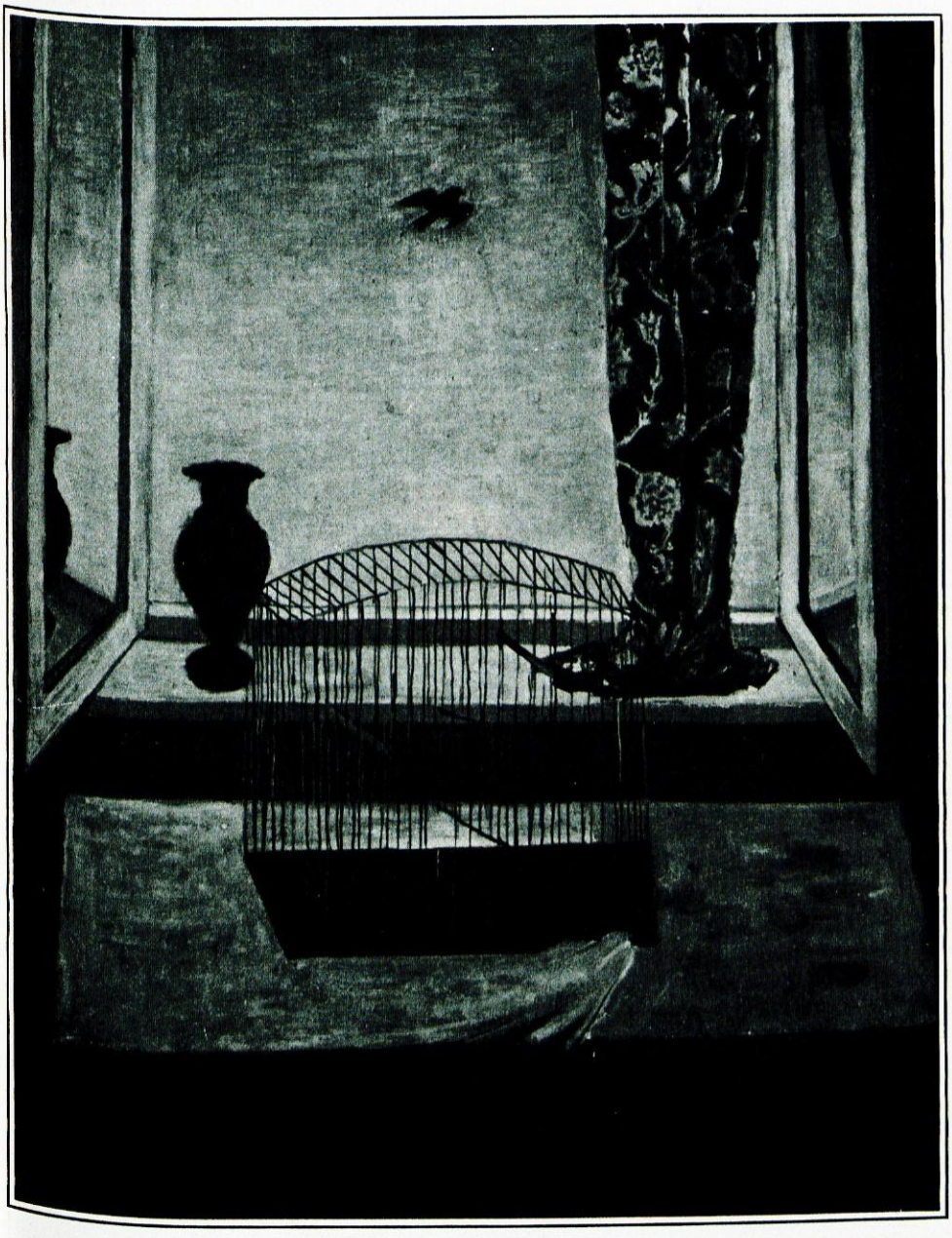

Deček z maskami, 1950 (olje, platno, 91,5 x 73 cm, signature ni)

Mrtvi harlekin (olje, platno, 129 x 170 cm,
signature ni)
Mrtvi harlekin, 1961 (olje, platno, 90 x 138 cm)

Tihožitje s tičnico, 1951 (olje, platno, 92,5 x 73 cm)

Pogreb harlekina, 1965 - 1966 (olje, platno, 138 x 90 cm)

dualne usode, ki je v svoji grozljivosti in umirjenem hladu pretresljivo lepa.Umetnik je ostal dokončno sam v svetu barv, ki počasi ugašajo.

Problematika, ki smo se je zgolj dotaknili, bi najbrž zahtevala dosti bolj poglobljeno študijo, vendar nam je šlo za odpiranje nekaterih vprašanj, ki nakazujejo izredno globoko zvezo med slikarstvom in sočasno filozofijo, hkrati pa odpirajo tudi nove poglede na Sedejevo umetnost in v mnogih pogledih tudi na umetnost nekaterih njegovih sodobnikov, kjer se podobna in ista problematika odigrava na nekoliko drugačni ravni in z drugačnimi likovnimi sredstvi (Marij Pregelj).

Potemtakem nakazujemo tudi možnost drugačnega načina branja in vrednotenja njegove umetnosti. Sedej je imel namreč "smolo", da so njegove slikarske in izpovedne kvalitete enačili predvsem z intenziteto melanoličnega miru in družinske sreče, ki je odsevala iz njegovih podob pred letom 195o. Ko je sicer na enak in v nekaterih primerih na bolj intenzivni način izrazil problem odtujenosti in grozo nad življenjem, so v njegovih delih še vedno iskali izpoved, ki so je bili vajeni, to pa pomeni, da so podobe iz kasnejših faz vedno znova konfrontirali s časom osebne umetnikove sreče. Ob tem kopitu je seveda nova izpoved o novih pogledih na svet ostala nerazumljena.

Ivan Sedej

OPOMBE

(1) Zanimiva je predvsem kratka opredelitev (novejše) Sedejeve umetnosti v Steletovi Umetnosti v Primorju, kjer je poudaril predvsem dekorativne sestavine njegovega slikarstva, ki naj bi prerasle tisto izpovedno plast, ki je bila zanj značilna v predvojnem slikarstvu. Primerjaj: F.Stele: Umetnost v Primorju, Ljubljana, 196o, stran 189-19o. Nekoliko drugače je ocenil Sedejev opus po letu 1952, ko uvede v svoje slike izrazitejše geometrijsko formulirane barvne ploskve (ki so nakazovale pot v strožjo abstrakcijo) Stane Mikuž v uvodu v katalog retrospektivne razstave. Po Mikuževem mnenju je poetični naboj ostal enako intenziven kot v starejših fazah, le da je smer sporočila drugačna. Avtor kot kvaliteto poudarja intenzivno poetično in melanholično vzdušje. Primerjaj: S.Mikuž: Maksim Sedej, Retrospektivna razstava, Moderna galerija, Ljubljana 1966.

(2) Zveze Sedejeve umetnosti z velikimi vzorniki bi bilo treba še posebej raziskati. V nekaterih fazah se je zelo približal likovnim rešitvam kot jih je uveljavil v modri in roza periodi Pablo Picasso. V samem začetku pa zasledimo dvoje pomembnih vplivov - v slikarstvu gre v začetku za vpliv akademskega učitelja Becića, v grafiki pa za odmeve socialne grafike Maesereelovih map in lesorezov ter risb Kathe Kolwitz. Študiral in občudoval jih je predvsem kot vzornike Hegedušičeve Zemlje. V svojem opusu je sicer ohranjal izrazito stilno noto, ki zelo natanko opredeljuje tako njegova zgodnja kot kasnejša in tudi zadnja dela, vendar so naglasi v vsakem obdobju drugačni. V umirjeni fazi "magičnega realizma", ki doživi svoj vrh in tudi izzveni v že kar nadrealističnih kompozicijah (Kletka, Deček z maskami),čutimo približevanje nekaterim Degasovskim barvnim rešitvam in predvsem sorodnost z modernim italijanskim slikarstvom, ki pa v mnogih pogledih izhaja iz Sedejeve duhovne pripadnosti "mediteranskemu krogu" (izjava za Steletovo Umetnost v Primorju - glej o.c.stran 19o).

(3) Primerjaj opredelitev S. Mikuža v o.c. stran 5.

Uredniški pripis

Z objavo te razprave, ki jo je avtor napisal posebej za ŽO in je hkrati "poglavje iz nenapisane monografije", želimo v našem prostoru in tudi sicer poglobiti in razširiti vednost o slikarju Maksimu Sedeju.

Maksim Sedej se je rodil 26. maja 1909 na Dobračevi 62 mlekarju Maksu in klekljarici Magdaleni /roj. Erznožnik/ ob pomoči babice Katarine Gregorač. Naslednjega dne ga je krstil /v tej številki ŽO dosti omenjani kaplan Pavel Perko/, čemur sta botrovala posestnik Janez Jež in samska polposestnica Francka Trpin /vir:RMK Žiri/. - Da je M.S. našega rodu, ve v Žireh skoraj vsakdo, kaj več pa malokdo. Tudi njegovih del je tu presenetljivo malo.

Pričujoča razprava, slikovne priloge iz arhiva Moderne galerije v Ljubljani in še naslednji članek izpod peresa dr. Staneta Mikuža naj torej pripomorejo k vzpostavitvi bolj temeljitega odnosa do slikarja in njegovega dela. Hkrati naj bo vse to nekakšna "duhovna priprava" na postavitev spomenika temu velikemu umetniku, ki je kmalu po ljudski šoli /1915-23/ odšel v svet in v njem dosegel od vseh Žirovcev največ.

Odkritje spomenika na Dobračevi naj bi bilo po možnosti že letos, ob priliki in v počastitev 40-letnice osvoboditve Žirov in ustanovitve prvega NOO na Gorenjskem in v takratnem nemškem rajhu, bronasto poprsje zanj pa bo izdelal slikarjev prijatelj, akademski kipar Zdenko Kalin.

O MAKSIMU SEDEJU
dr. Stane Mikuž

Vstopimo v imaginarno galerijo portretov naših sodobnih likovnih umetnikov! Ustavimo se pred znano podobo slikarja Maksima Sedeja in pokramljajmo na kratko o njegovem življenju ter o njegovih "vzorih in bojih" na področju likovnega ustvarjanja. Čeprav ga že dolgo poznamo, bomo vendar še kaj novega odkrili - vsekakor pa nas bo srečanje z njegovo umetnostjo utrdilo v veri, da še plapola ogenj na žrtveniku Lepote in da zlepa še ne namerava ugasniti.

Da ne izgubimo zlate niti, moramo začeti z življenjepisom. M.Sedej je bil rojen v Dobračevi pri Žireh dne 26.maja 1909 leta. Zgodnjo mladost je preživel v Westfaliji, kjer je bil njegov oče zaposlen kot rudar. L.1915 se je družina vrnila v domovino, ker je moral oče k vojakom. Življenje Sedejevih ni bilo lahko, tudi potem ne, ko je bila svetovna vojna končana. Oče se je ukvarjal s čevljarstvom, mati pa ob prostem času s čipkarstvom. Pobudo za slikarski poklic je dal malemu Maksu - oče.
Nekoč je prinesel domov staro revijo in je pokazal sinu neko Raffaelovo podobo. Slika je Maksa tako prevzela, da jo je skušal posneti in ko se mu je to posrečilo, je začel iskati vedno nove umetniške predloge. Tedaj je sklenil, da se bo posvetil umetnosti. V letih 1923/25 je študiral na Srednje tehnični šoli v Ljubljani kiparstvo (Fr.Kralj, A.Repič), nato pa je slikal doma v maniri Fr.Kralja. L. 1928/32 je prebil v Zagrebu na slikarski Akademiji, kjer sta ga v glavnem poučevala prof. Becič in Tartaglia. Po končani Akademiji se je Sedej stalno naselil v Ljubljani ter je tu dolga leta marljivo slikal in ilustriral. Sedaj je profesor na Akademiji likovnih umetnosti v Ljubljani.
Tak bi bil v zelo grobih potezah narisani življenjepis našega slikarja. Vse stradanje in pomanjkanje na zagrebški Akademiji pa sem lepo izpustil, ker se tega noče spominjati niti slikar sam, kajti vse tegobe je prekril spomin na mladost s svojimi žlahtnimi perutnicami. Kako pa je s Sedejevo umetnostjo, kakšne so njene oblike in odlike in katerih polj se je dotaknila s svojimi nežnimi prsti? L.1933 je mladi slikar izdal svoj prvi grafični ciklus "Predmestje". Kakor v vsaki umetnini tako je tudi v tej zbirki kos slikarja samega. Mladi slikar je med študijem na Akademiji sam stanoval v predmestju. Tu je srečeval brezposelne delavce, spoznal je revščino prepr tih ljudi, njihovo trpljenje in žalostno smrt. Čevljarjev sin je takoj stopil na njihovo stra ter s temi lepimi listi podprl glasove mnogih plemenitih ljudi,ki so se upirali socialnim kr vicam. Topel odnos do sočloveka, ki veje iz te zgodnje grafične zbirke, je značilen za vse Sedejevo slikarstvo in bo ostal močan tudi potem ko bo slikar izpremenil slikarsko temo. L.1935 je nastala podoba "Dvojica" (lastna podoba z že no). Slika nam še kaže sledove zagrebške šole, je pa po snovi in razpoloženju že čisto sedejevska - ter predhodnica obširne zbirke slik na te mo "Družina".Slikar si je namreč izbral nehote (ali hote) "vodilni motiv" v svojem slikarstvu in kakor je rastla Sedejeva družina, tako so se na njegovih platnih množili "domači" modeli z redkimi izjemami najbližjih prijateljev, krajinskih prizorov in podobnega. Sedej je v pravem smislu besede družinski slikar, njegov repertoar je omejen na malo število zvestih in ob njih je nato slikar pričel korakati v čarobni svet slikarske umetnosti. Seveda je treba te ugotovitve o Sedejevem tematskem svetu jemati globalno Kajti poleg "doma" pozna slikar tudi "tujino" - čeprav je tudi ta, kar se tiče modelov ponesena - prenesena je v znano in zaupljivo okolje. Tujina je Sedeju obogatila slikarsko znanje, zr ven pa mu je odprla pogled v nov svet, ki je deloma pravljično-idiličnega, deloma pa čisto "fo malnega" značaja (prim. "Akrobati"). Vendar je treba poudariti, da je Sedejeva "močna" stran l domače okolje, ki je v vrsti lepih podob dozorelo v umetnini iz 1938.leta ("Družina pri mizi"). Ta slika pomeni v določeni fazi Sedejevega slikarstva prav gotovo višek, tako po svoji formalni kakor tudi po razpoloženjski plati. Ob njej spoznamo v najbolj čistih oblikah značaj Sedejevega slikarstva. Dasi opisuje slikar prizor, ki se dogaja v domačem okolju, ga nehote vzdigne iznad vsakodnevne slučajnosti. Nič grobega in vulgarnega se ne dogaja v tem prostoru, vse je poveličano in odmaknjeno od dnevnega hrupa. Tiha svetloba lije skozi okno, njeno srebro se vtke v okenske zavese, tipa po stenah in mirno pada na mizo. Tudi ljudje niso pojmovani tako, kakor jih dohiti slučajno dogajanje. Mirni so, tihi in vase zamišljeni - življenje se je ustavilo - ves prizor je uglašen na trajnost in statično razmišljanje. Od tod prihaja v Sedejevo umetnost neki čar, ki je lasten samo njegovim delom in ki je nedvomno rezultat umetnikove osebnosti. Sedejevo slikarstvo ni dinamično, razgibano in vzvihrano, temveč statično, umirjeno, uglašeno na

otožno premišljanje.
In vendar se slikar ne ponavlja, kar bi bilo spričo enotnosti motivov in določenega registra čustvovanja pričakovati. Sedej je preveč subtilen in preveč razgledan, da bi obstal kdaj v slepi ulici slikarstva. Slikar neprestano išče. Okrog 195o.leta ga je zajel nemir zadnjih časov in v njegove kompozicije se je pričela naseljevati abstraktna nota. Toda ta epizoda je bila razmeroma kratka in njegove zadnje slike že kažejo vrnitev k starim, bolj realističnim slikarskim principom.
Naš ogled v imaginarni galeriji portretov je končan. Življenje nas sili, da nadaljujemo drugo delo in da popotujemo k cilju, ki nam je vsem skupen. Toda zakaj naj bi bila naša pot brez Lepote? Zato si dobro zapomnimo slikarsko delo umetnika Maksima Sedeja.
(Obzornik 1959, str. 73-76)

PAVEL PERKO KONTRA VALENTIN POLJANŠEK (BESEDNI SPOPRIJEM)

Rekonstruiral Miha Naglič

Iz Dobračeve pri Žireh

Tudi pri nas se gibljemo. Imeli smo pred kratkim dva društvena pogreba. Umrla je mlada deklica iz Marijine družbe Marija Mlinar iz Sela. Družbenice so ji zapele na grobu lepo pesem v slovo. Umrl je tudi Ivan Cankar, ki je bil član gasilnega društva na Dobračevi. Gasilno društvo se je udeležilo pogreba polnoštevilno. Tudi nad loo članic gasil.društva se je v trobojnicah udeležilo pogreba. - Podporne članice gasilnega društva so priredile 16.febr. veselico v gostilni g. Jrana Blažiča na Dobračevi. Ob tej priliki se je pokazala izobrazba našega takozvanega "Sokolskega društva". Ker niti podporne članice niti udje gasilnega društva ne marajo za Sokole in Sokoliče, rujejo ti kar mogoče zoper gasilno društvo in se norčujejo iz njega članov in članic. Tudi na to veselico jih je prišlo nekaj nemir delat. Prišlo je tako daleč, da se bodo morali zagovarjati pred sodiščem. To je torej tista izobrazba, o kateri se toliko hvalijo. Tudi svoje sokolice so dobro izučili. Le tako naprej; vas bomo tem bolj spoznali. Udje gasilnega društva! Ali se spodobi potemtakem, da mi obiskujemo veselice, ki jih prirejajo Sokoli, in jih sploh podpiramo? Ti ljudje so polni protikrščanske politike, pa bi radi svojo politiko zanesli tudi v naša društva, ki morajo biti strogo nepolitična! Proč od njih! Takim nobene podpore! - Občinske volitve se bližajo. Sokoli (med njimi v prvi vrsti jurist g.Kavčič, ki mesto da bi študiral v Pragi, doma politiko uganja) agitirajo na vso moč, da bi spravili v odbor, oziroma ohranili v odboru tiste, ki so jim sorodni po mišljenju. Ker se je teh ljudi zlasti v ravnini zelo veliko zaleglo, se je izdala za te občinske volitve parola: Hribovci skupaj! S take vrste ljudmi je treba pomesti iz občinskega zastopa. Mi, kar nas je v dolini pravega mišljenja, nismo sicer vezani, da bi volili po tem pravilu,kot se je izdalo. A četudi bomo volili v dolini, moramo imeti za strogo dolžnost, da volimo tudi iz doline le take može, ki gredo pri državnozborski volitvi in deželnozborski skupaj s S.L.S. Kdor bo drugače volil, ta je zatajil načela Slovenske Ljudske Stranke. Pogum velja. Res, da jih je v dolini veliko, ki so nasprotni načelom S.L.S., toda zavedajmo se, da je to stranka, h kateri pripada ogromna večina slovenskega ljudstva. To nam mora dati pogum, da se ne damo ostrašiti od svojih nasprotnikov, četudi bi jih bilo slučajno več, kakor nas!

(Domoljub, 12/o3-19o8)

Iz Dobračeve

Pri nas v Žireh se veselo gibljemo. Imeli smo občinske volitve, ki so izpadle povsem ugodno; zmagali so z veliko večino napredni kmetski kandidatje, ki so vneti za občni blagor in povzdigo kmetskega stanu. Vsa čast gre v tem oziru vrlim Ledincem in Sernečanom, ki so odločno naprednega mišljenja in tudi vzorni gospodarji ter vneti pristaši kmetske (agrarne) stranke. Ti so nam omogočili še častnejšo zmago s svojim možatim nastopom. Ves silni napor in vsa strastno neumna agitacija od strani klerikalcev ni nič pomagala. Klerikalci so padli neusmiljeno z obema kaplanoma vred, kakor ščurki v lonec. Ko so klerikalci videli, da s poštenim bojem ne zmagajo, skušali so napraviti razdor v naših vrstah. V tem oziru so se posebno odlikovali neki junaki, ki slišijo na ime dolgouhe in skokonoge živali. Le-ti posestniki, preveč razsvetljenih možgan, so pridobili par marijonet brez lastne misli, in ž njimi ustvarili strančico (ll po številu), ki služi v zabavo vsem inteligentnim Žirovcem in se imenuje: Zajčje-klerikalna stran-

ka. Mi smo pomedli vso to klerikalno revščino med smetje, zmagali smo v III.razredu s skoro sto glasovi večine. Ravno tako smo tudi v II.razredu častno dvignili svoj prapor ter pokazali nazadnjakom, da v Žireh prehaja čas zanje. - Na Dobračevi smo z navdušenjem ustanovili "Kmetsko hranilnico in posojilnico", ki se pridruži k "Zvezi slovenskih Zadrug" v Ljubljani. V tem oziru vsa čast industrijskemu notarju g.A.Pegan-u, ki je prišel v Žiri in vse podpise poveril popolnoma brezplačno. Hranilnico in posojilnico je poklical v življenje vrli naš buditelj jurist g. Ivan Kavčič, ki med nami deluje in nas spodbuja z vso svojo eneržijo k osamosvojenju in pravemu napredku. Ako bi bilo povsod posejanih nekaj takih mož, kakor je on, potem bi bilo kmalo s klerikalizmom ob tla. Mlada generacija je pri nas že itak popolnoma antiklerikalnega mišljenja. To pa seveda jezi in peče srborite rimske sužnje in one duševne pokveke, ki prejemajo vsakdanjo krmo iz "Domoljuba", "Bogoljuba" in "Slovenca" in koji najvišjo svetlost in modrost prinašajo "od dr. Aleša Ušeničnika" filozofičnih člankov v "Rimskem katoliškem obzorniku." Naj uganjajo klerikalci, kar se jim poljubi, kolo časa se vrti naprej in ne ustavi ga nobena sila. "Mi vstajamo ponosno in samozavestno", klerikalizmu pa pada moč, nič ne pomaga vpitje petelinčkov, ki med nami sejejo prepir, razdvajajo naše ljudstvo in ga tlačijo v duševno temo. Tudi danes 25. sušca je vpil kaplan iz prižnice, toda njegovo bevskanje je tolklo njega samega po zobeh nazaj, mi se na to več ne oziramo. Še celo všeč nam je. Mi se pa združimo v krepko bojno falango in čvrsto v boj za duševno in gospodarsko osamosvojitev kmetskega stanu, premišljujmo, berimo,učimo se. Pokažimo hrbet hinavskim in kričavim ljudskim sleparjem. Le v samopomoči je rešitev. Živel gospodarski napredek in misel svobodna!

(Notranjec, 28/03-1908. Glej še ŽO 4, st.74-81)

Dr. TAVČAR IN ŽIROVCI

Včasih so bili dr. Tavčar in Žirovci zelo veliki prijatelji. Mislili so Žirovci onstran vode, da jim bode dr.Tavčar vse izposloval. Sejmišče in drugo je bilo sporna točka - po Tavčarju, so govorili zagrizenci, da bodo vse dosegli. Sedaj je vse določeno glede sejmišč - dr. Tavčar pa menda zahteva od Žirovcev 700 K - dobro, - plačajo jih pa naj samo njegovi prijatelji - nikakor pa ne, da bi se ti stroški plačevali iz občinske blagajne.
(Domoljub, 11/06-1908)

IZ ŽIROV

Stavba nove cerkve dobro napreduje. Pred kratkim je zaplapolala z vrh zida slovenska zastava v znamenje, da je zidovje dospelo do vrha. Zdaj se bo začelo staviti podstrešje in upamo, da bosta do zime pod streho oba zvonika in cerkev. - Procesija sv. Rešnjega Telesa dan je bila lepa. Le to nam je v oči padlo, da se je niso udeležila tukajšnja gasilna društva in pa gg. orožniki. Zakaj neki ne? Ako se po mestih celo uradništvo udeleži te procesije in ako se drugod tudi gasilna društva udeleže, bi pričakovali tega tudi v Žireh. - O železnici se mnogo govori. Žirovci želimo, da se našega kraja ne ogne, ker tako obljuden kraj kakor Žiri, pa tako daleč od prometa, se malokje dobi. Zanesemo se na pomoč naših poslancev, ki nas bodo podpirali v tem oziru.

(Domoljub, 24/06-1908)

NOVA CERKEV V ŽIREH

Upati je, da bode po dolgih prepirih dobila lepa in dobra župnija Žiri tudi krasno novo cerkev. Na strešju že stoji sedaj zastava. Z božjo pomočjo bode gotovo tudi nadaljno delo se moglo dovršiti.
(Domoljub, 16/07-1908)

IZ DOBRAČEVE PRI ŽIREH

Pri nas smo napredni! Vse napreduje, a napreduje tudi posurovelost mladine. Od Stare Vasi do Sela skozi Dobračevo je skoraj ni sobote ali nedelje, da bi pošteni ljudje mogli mirno spati ponoči. Kaljenje nočnega miru je na dnevnem (oziroma na nočnem) redu. V noči od 11. na 12. julija so ponočnjaki tako rogovilili, da bode stvar prišla pred c.kr. okrajno glavarstvo. Priporočamo merodajnim oblastem, da naj nemirneže eksemplarično kaznujejo, ker se bahajo: Saj lahko delamo, kar hočemo, saj nam nihče nič ne naredi. Med razgrajači je bil tudi eden, ki je vojak in so ga od vojakov poslali na dopust radi košnje. Lepa "košnja" to! Vojaška oblast želi ustreči kmetu, ki delavcev potrebuje; vojaki pa nam bodo to prostost zlorabili v nadlegovanje mirnih ljudi? Orožništvo ga je naznanilo na regiment. Pri dohodu ga čaka kazen. Mi pa pričakujemo miru in ako ga ne bo, zagotavljamo, da ne bomo molčali!
(Domoljub, 23/07-1908)

IZ ŽIROV

Pred dobrim letom se je ustanovil v Žireh "Sokol". Vkljub nasprotstvom in ugovarjanjem od strani nazadnjakov, je "Sokol" mirno in počasi stopal korak za korakom naprej, delal si pot v bodoč-

nost. Spomladi leta 1908 si je postavil temelj za svoj dom in sedaj se že dviga ponosna stavba "Sokolskega doma", ki bode ena najlepših v naši dolini. "Sokolski dom" v Žireh je ponos vsem Slovencem, ponos največ nam Žirovcem. "Sokolski dom" je jasna priča, da v Žireh ni še prevladal duh nazadnjaštva, da so Žiri še napredne in da se je prav zdaj začelo svitati, da žari, da se jasni. "Sokol" v Žireh vabi vas, bratska društva, cenjene prijatelje, zavedne narodnjake: prihitite k otvoritvi prvega "Sokolskega doma" na Slovenskem dne 30. avgusta v Žiri, da povečate slavnost, da pokažete, da imate simpatije tudi do priprostega naroda, do naprednih Žirovcev! Na zdar!

O priliki otvoritve "Sokolskega doma" v Žireh priredi Sokol tamkaj veliko sokolsko slavnost dne 29. in 30. avgusta. V soboto zvečer je slavnostna predstava in sicer vprizori dramatično društvo v Idriji narodno igro s petjem "Deseti brat". Po igri komerz v "Sokolskem domu". V nedeljo zjutraj je sestanek ob 8.uri v "Sokolskem domu", odkoder se napravijo mali izleti po žirovski dolini, Ob 10. uri je sprejem gostov, ob 11. uri slavnostna otvoritev "Sokolskega doma", po otvoritvi skupni obed v "Sokolskem domu", ob polu 3. uri popoldne skušnja za proste vaje, ob polu 4. popoldne telovadba, ki bo obsezala sledeče točke: a) proste vaje za izlet prihodnje leto v Belgradu, b) vaje s praporci izvajajo ženski oddelki, c) orodna telovadba vzornih vrst, d) proste vaje naraščaja, e) skupine na bradlji izvaja žirovski Sokol. Po telovadbi velika narodna veselica na prostem. Slavnost se vrši ob vsakem vremenu in se bratska društva prosijo, da vpoštevajo slavnost v Žireh pri določanju svojih priredb.

Za "Sokolski dom" v Žireh so darovali: g.Alojzij Pegan, notar v Idriji, iz neke kazenske poravnave 20 K; g.V.Paleček, trgovec v Gorenji vasi 11 K; gdč. Juli Kopač, daroval ob priliki zleta notranjskih sokolskih društev nač. Julij Novak 10 K; ta stari "Modrijan" 4 K; gdč. Nežika Naglič 1 K; Vsem darovalcem prisrčna hvala! Dobite mnogo posnemalcev!

(Notranjec, 01/08-1908)

IZ DOBRAČEVE PRI ŽIREH

Naš zadnji dopis v "Domoljubu" je občutno zbodel nekatere tistih ponočnih nemirnežev, katere smo bili zadnjič vzeli na piko. Mi pa pravimo: Pošteno se zadržite, kakor se pravim fantom spodobi, zapojte, ako hočete: zavoljo tega vas ne bo nobeden preganjal. Toda mirne ljudi, ki vam nič nočejo, pri miru pustite in potem vas bomo tudi mi v miru pustili. Mi znamo potrpeti, toda tudi našega potrpljenja je enkrat konec! Zato, ako bo treba, bomo v prihodnje take rogovileže s polnimi imeni v časopisu razglasili v sramoto njim in pa dotičnim vsem, kjer so doma. Za danes omenimo samo to, da sta dva izmed tistih prišla dne 31. julja ob 5. uri zjutraj v neko hišo in na način, ki je omikanega človeka nevreden, dajala duška svoji jezi zavoljo zadnjega dopisa. To sta bila fanta F.R. in A.B. Za danes jih imenujemo samo z začetnimi črkami. Omenjeno bodi tudi, da vemo, kaj je eden izmed teh dveh nedavno pretil ... Da bi ga torej, ker imamo priče za to, lahko tožili zavoljo nevarnega pretenja. Toda za danes naj zadostuje samo to. Mi nočemo nikogar izzivati, toda proti krivici se bomo vsekakor odločno branili.

(Domoljub, 06/08-1908)

NOVA CERKEV V ŽIREH

Ker je najmanjša povodenj pridrla v staro župno cerkev v Žireh, odločili so se za novo zgradbo, ki je skoraj dozidana do strehe. Darovani denar pa je pošel, in nevarnost je bila, da se ustavi nadaljno delo. Je pa stara, bogata ustanova domačina Selaka, namenjena za šolo in cerkev na Ledinici pri Žireh. Vsled opetovanih prošenj je sedaj dovolilo ministrstvo za uk in bogočastje, da se iz te ustanove za novo župno cerkev porabi 60.000 kron.

(Domoljub, 27/08-1908)

Zagotovljena je Žirovcem nova cerkev. Denar, ki so ga dala dobra srca, je pošel, ko se je cerkev dozidala še le do strehe. Bali so se,da se ustavi nadaljne delo. A na prizivanje naših vrlih poslancev je gosp.župnik dosegel, da je ministrstvo dovolilo poravnati 60.000 K od ustanove Selakove za zidavo nove cerkve v Žireh.

(Domoljub, 03/09-1908)

IZ ŽIROV

Na angelsko nedeljo so tukajšnji "Sokoli" in njih somišljeniki obhajali otvoritveno veselico svojega "Sokolskega doma." Žirovska občina se hvali, da je napredna, a žalibog napredna v slabem. Že pri otvoritvi "Sokolskega doma" se je pokazalo, kaj imamo pričakovati dobrega od te vrste ljudi. Ko so se ljudje zbirali k sv. maši, tedaj je sokolske gospode mrgolelo po cestah, da človek skoraj skozi ni mogel. Radoveden je prašal eden ali drugi: "Kje bodo ti ljudje danes pri maši?" - No, pa tem ljudem o maši govoriti se ne izplača: saj vemo, kje smo in koliko je ura odbila! In otvoritev sama? Kakih jedrnatih govorov, kot so pri naši stranki ob podobnih prilikah v navadi, tukaj nisi čul. Glavna stvar je

bil ples in pa komedije, ki so privabile obilno ljudstva. Na plesu je bilo baje kakor v peklu! Okrog "Sokolskega doma" - to bi vedeli povedati tisti, ki so tam blizu doma in so bili hočeš-nočeš priča prizorov, ki se spodobnemu človeku gabijo. Čudimo se dekletom, ki so nastopale pri telovadbi v hlačah. In to navadna kmečka dekleta. K taki telovadbi puščajo starši svoje hčere - dorasle in nedorasle - in se potem še hudujejo, ako jih kdo zavrne, češ da nimajo pravega verskega čuta! In taki telovadbi in takim "Sokolom" na čast je viselo samo v "klerikalni" vasi Žiri trinajst zastav! To je torej tisti hvalisani "klerikalizem" ki je dozdaj igral v Žireh tako hinavsko vlogo! Hvala Bogu, da se je začelo daniti. Zdaj lahko vsak trezen človek napravi jasen račun. Mi kličemo: "Kar je še dobrega v naši občini - skupaj! Kar nas je vnetih za pravo Slovensko Ljudsko Stranko, podajmo si prijateljsko roko preko vode in bodimo eno z svojimi somišljeniki na Dobračevski strani! V slogi je moč! Naši nasprotniki se združujejo in ne prašajo, ali je kdo doma tukaj ali tamkaj. Vsak jim je dobrodošel, samo da je njihov. Ali bomo mi delali drugače? Tu ne velja več: držati z vasjo, ampak držati z našo vrlo Slovensko Ljudsko Stranko na Kranjskem. In ta S.L.S. ima še dovolj svojih pristašev tostran in onstran vode.

(Domoljub, 1o/09-19o8)

IZ ŽIROV

Sami odlični gostje nas obiskujejo v Žireh. V sredo, dne 16. t.m. je prišel gosp. deželni odbornik, dr. Evgen Lampe v spremstvu gosp.nadinženirja in državnih poslancev dr. Žitnika in Gostinčarja ter deželnega poslanca gospoda Lavrenčiča ogledat si projecirani vodovod na Dobračevi ter izpeljavo ceste skozi Soro po Brekovcah. V gostilni na Dobračevi se je zbralo lepo število naših mož, ki so gg. poslancem povedali svoje želje in težnje. Dobračevski vodovod je zagotovljen in cesta skozi Soro se bo pričela v najkrajšem času graditi. Tako delajo naši poslanci, ki za ljudstvo nimajo samo besed, ampak tudi delavne roke.

(Domoljub, 01/1o-19o8)

IZ ŽIROV

GG. profesorji iz Idrije so začeli hoditi v naš Sokolski dom predavat ob nedeljah popoldne. Res nam sicer manjka enega gospoda kapelana, toda takih profesorjev, ki ob 2. popoludne, ko je v cerkvi krščanski nauk, v Sokolskem domu svoje "nauke" oznanjajo - za take profesorje se zahvaljujemo in naj si bodo tudi doktorji ali kar hočejo. Seveda je poslušavcev malo in še ti samo tisti, ki so zagrizeni pristaši "svobodomiselstva". Po zadnjem predavanju g. prof. Bevka se je govorilo: "Ne, k taki pridigi pa ne pojdem več; potem niti h Kamšku niti k Bohaču več ne smem". Gospod profesor je namreč govoril zoper - alkohol. Mi priznamo, da bodo gg. profesorji povedali marsikaj koristnega (saj kaj takega se lahko tudi po knjigah bere); vemo pa tudi, da bodo včasih po mrvicah, včasih po velikih kosih drobili svojim poslušavcem in poslušavkam hrano brez verstva. Zato se razume, da kar je trezno mislečega pri nas, ne hodi in ne bo hodilo zajemat svojo modrost v naš Sokolski "pekel". Kako pa ima naš občinski sluga pravico ob nedeljah, ko stoji kot uradna oseba pred ljudstvom, vabiti in priporočati obilno udeležbo k tem predavanjem - o tem bo sodilo sl. c. kr. okrajno glavarstvo, kateremu smo zadevo pojasnili.

(Domoljub, 29/1o-19o8)

IZ ŽIROV

V nedeljo dne 8.novembra bo predaval v Sokolskem domu g. profesor Matija Pirc o temi "Solnčni sistem". Predavanje bo jako zanimivo in poučno za vsakogar, želeti je, da se ga vdeležijo vsi samostojno misleči in napredni Žirovci. Klerikalce pred vsem kaplane ta predavanja silno jezijo. Njih jeza je lahko umljiva. Klerikalci od prvega do zadnjega se nobene reči tako ne bojijo, kakor prave nepristranske ljudske izobrazbe. Oni vedo predobro, da je ravno ljudska nevednost njih prvi in edini pogoj za obstanek. Kadar se ljudstvo zave, da prične temeljito misliti ter z lastno glavo soditi, potem je z njih vlado pri kraju.

Samostojen in zaveden človek se ne pusti od nikogar voditi za nos, on presodi in pretehta vsako stvar sam, ter ne veruje in ne zaupa kar na slepo nikomur. In takih ljudi se oni bojijo kakor bosonog pastir modrasa. Kdo bi jim zameril, če bi vodili pošten in odkritosrčen boj z nasprotniki. Toda njih orožje je laž, zavijanje, denuncijacije in škodoželjnost. Odkritega boja se ogibljejo, kakor malopridni paglavec šolskega pouka. Ako je kdo klerikalec, potem sme storiti vse prestopke nravnosti in poštenosti, pa je vendar vzor človek in dober katoličan. Vsakega nasprotnika, tudi najboljšega in najplemenitejšega človeka pa skušajo oškodovati ter ugonobiti. Kristus je učil ljubiti tudi svojega sovražnika, oni pa hočejo z bojem, z ognjem in mečem pobiti nasprotnike. Znani dopisnik "Domoljuba" skuša škodovati občinskemu slugi, ki opravlja svojo službo jako vestno in korektno, ter je sploh vse-

stransko dober in napreden človek. Ker je mož pošten, zato mu tudi sikanje klerikalnih gadov ne more škodovati. Zaganja se "Domoljubov" dopisun tudi v g. ravnatelja dr. Sevka, ki je toliko požrtvovalen, da pride v Žiri brezplačno predavat, dočim ne stori nizkotni dopisun niti za dobro plačo kaj koristnega. Zaletava se v predavanja sploh. Mi pa tukaj kličemo ter vabimo javno tega agitatorčka, da naj pride sam k predavanju in naj stvarno polemizira, ako pa tega ne upa, pa naj to duševno revše molči. Pravi da se kaj takega dobi tudi v knjigah. No cerkveni nauki so tudi v knjigah (in s temi knjigami je vse poplavljeno). Čemu pa potem on vabi ljudi v cerkev? Toda ni vredno z njim se prekljati, kajti človek, ki želi škodovati bližnjemu, je nizek. On trobi v "Domoljubu", da imajo ta predavanja namen, trgati kos za kosom vero iz src slušateljev. To je laž. Prosimo vas, kakšno vero pa imate vi? Ako je kdo antikrist (nasprotnik Kristusa) ste to gotovo vi klerikalci, ni jih na svetu, ki bi Kristusovim naukom toliko nasprotovali, kakor Vi. Nasprotniki ste vsakega napredka, nasprotniki izobrazbe. Lani je imel tukaj biti poučen tečaj o kmetijstvu, in ravno kaplan Perko je bil tisti, ki ga je preprečil. Tak prijatelj je on kmeta! Tistega kmeta, ki klerikalce doji in goji kakor gada na prsih. Tudi letos skuša preprečiti predavanje, pa ga ne bo! Mi hočemo luči, mi zahtevamo resnice in dokazov. Kar govorijo g. profesorji, to tudi dokažejo, kar je dokazano, to verjamemo in nič več. Če pa boste dalje tako ravnali, bo še marsikdo upravičeno tako dejal, kakor je rekel nekdo gredoč od predavanja:"več nauka za življenje sem dobil v dveh predavanjih kakor v cerkvi trideset let, ko sem hodil slušat pridige". Vi se bojite, da bi Vaše nevedne ovčice hodile poslušat predavanja, zato ker se bojite resnice. Bojite se predavanj. Ljubite temo. Priplazi se tudi par klerikalnih pokvek k predavanju,da znajo potem poročati. Svetujemo jim, da naj kar omenijo tam na mestu, kar jim ne vgaja. Kar je kedaj bilo in je še danes naprednega in novega, vse je sovražil klerikalizem, vsemu so nasprotni njega organi, kar je dobrega za ljudstvo in ljudsko družbo. Mi pa kličemo svojim ljudem: Učite se, berite, razmišljajte, vse slušajte, poprimite se pa le tega, kar je dobro in koristno za posameznike in družbo. "Kdor resnico ljubi, ušes jej ne maši! Kdor pa se je brani, zaveže si oči," - pravi pesnik. Iz stoletnega spanja odpiramo in odpremo tudi mi oči!!

(Notranjec, 07/11-1908)

ŽIRI

Klerikalni agitator pred sodiščem.

Martin Šubic, po domače "Žvižga", je jako vnet in odločen mož "katoliškega" naziranja. Po vnanjosti kakor po delih nas skoro spominja "višjega pastirja" Antona Bonaventure. Mož se ne boji tudi javno izraziti svojega "prepričanja", meni še celo, da stori dobro delo, ako nesramno in brezmiselno kriči proti naprednjakom; zasramuje Sokole itd. Na ta način je blatil dve najodličnejši, odločni in pogumni sokolici v Žireh, vpil je po javnih potih in shodih, da so sokoli in sokolstvo največje pohujšanje, da se sokolice nespodobno vedejo itd. tako dolgo, da so postavili tega klerikalnega moralista pred sodnijo. Tožnici je zastopal gospod notar A. Pegan. Toženec je skušal dolgo časa dognati resnico govoričenja, ker pa mu končno tega ni bilo mogoče, ker je bilo vse skupaj budalasta hudobna izmišljotina, je bil konečno obsojen, da mora povrniti vse pravne stroške (ki bodo za njega ogromni), dati preklicati v časopise, ter plačati za Sokolski dom 80 kron. Tako je postal zagrizen nasprotnik podpornik sokolstva. Omejenemu in nevednemu "žvižgu" ni zameriti, ako je klobasal take oslarije. Delal je po svojih nazorih in postal žrtev razmer. Zakrivila je to klerikalna vzgoja, oni duh, ki vlada med klerikalci, ki navaja svoje pristaše v blatno temo nizkotnega življenja. Moža je poučeval in dražil kaplan Perko in mu s tem nakopal večjih stroškov. Mi želimo mnogo tako vzornih klerikalnih nasprotnikov. Mož je baje tudi član "Kat. slov. izobraževalnega (pravilno poneumnevalnega) društva", kaplanu in klerikalcem pa čestitamo. - Dobračevski vodnjaki so vsi suhi, treba je tudi sedaj v mrazu dovažati vodo v sodih, in to trpi že celo leto. Potreba vodovoda je velika, kakor le malokje. Poslanci in drugi odločujoči faktorji naj bi se vendar ozirali na resnično potrebo, ter naklonili podporo tam, kjer jo je treba. - Volitve so pred durmi. Kmalu bo treba stopiti na volišče in pokazati svojo barvo. Videlo se bo znova, koliko je razumnih ljudi in koliko brezmiselnih šlev. Kdor bo volil na komando iz farovžev, je neveden ali omejen, ali pa hinavec. Vsak kdor ljubi svoj stan ter je samozavesten človek, bo volil može sebi podobnega, ki pozna težnje in potrebe kmetskega stanu, ter bo znal tudi iste zastopati.
- Domačo "vzajemno zavarovalno družbo" snujejo v Žireh. Sprevideli smo, da ravno pri zavarovanju gre dokaj tisočakov v kremplje tujih kapitalistov, ki so za nas popolnoma zgubljeni. Doma pa primanjkuje denarja za vsakovrstne koristne naprave.

V nedeljo, dne 22.novembra 19o8 bo ustanovni občni zbor, kjer se pregledajo ter prirede pravila, da se potem predlože vladi. V sosednih Rovtah imajo podobno družbo že nekaj let, ter so z uspehom jako zadovoljni. Zato smo se tudi mi odločili, da jo ustanovimo. Želeti je le, da se, kadar zadobimo postavno dovoljenje, zavarujejo vsi posestniki doma in prenehajo podpirati tuje dobičkarske zavarovalne družbe, ki se okoriščajo z našo nevednostjo. Sploh bi se bilo treba tudi kmetom povsod in vselej postaviti na lastne noge, položaj kmeta je težak in brezupen v sedanjih razmerah. In od nikogar drugod ni pričakovati odrešenje, kakor od samega sebe. Izobraževati se je treba gospodarsko in politično, pomagati vzajemno zadružnim potom do boljsih razmer. V neumornej agilnej in previdnej delavnosti in vzajemnosti je pomoč. Korak za korakom je treba stopati naprej k popolnosti in samoosvojitvi kmetskega stanu. Proč z lenobo in nevednostjo. Skušajmo dobro delati, modro gospodariti in drug drugemu pomagati in dosegli bomo gotovo nekaj.

(Notranjec, 21/11-19o8)

IZ ŽIROV

Somišljeniki tukajšnjega sokolskega društva so zopet lahko ponosni na neki "junaški" čin, s katerim so se znosili nad enim izmed naših. Dve "Sokolici" sta tožili Martina Šubica iz Žirovskega vrha radi razžaljenja časti, ker je - govoreč za drugimi ljudmi - trdil, da sta se pri telovadbi obnašale na nespodoben način. Obsojen je bil na 245 kron globe, ker svoje trditve ni mogel dokazati. Mi ga ne zagovarjamo, ker, kakor se je izpričalo, dejanje ni bilo resnično - in na dobrem imenu po krivici škodovati se ne sme niti svojemu nasprotniku. Vendar trdimo to-le (in tega prepričanja je z nami vred ogromna večina naše občine): že samo to dejstvo, da sta obe tožiteljici izmed najbolj strastnih "Sokolic", jih postavlja v očeh ljudstva v neprijetno luč. In to, da jima ni bilo dosti, da je obtoženec v listih preklical svojo trditev, ampak da sta navzic temu hotele strogo uveljavo zakona nad njim: to dejanje se nam ne zdi posebno "sokolsko". Ako mi občinskemu slugu, ki svojo uradno službo izrablja v agitatorične namene, nekoliko stopimo na prste, že kriči vse sokolstvo o denunciranju, češ, da ga hočemo spraviti ob kruh. Ako pa njihovi pristaši našega moža, ki z revno hišico in z malo poljem visoko v hribih komaj preživi sebe in svojo družino, takorekoč do kosti objedo: to je pa vse prav in dobro, kaj ne? Zato pa - "Sokoli" in "Sokolice" - smo vam že klicali in vam še kličemo: Vaše društvo nima podlage med našim ljudstvom in je tudi ne bo dobilo. Prevelik "Sokolski dom" ste si sezidali. Samo enkrat je bil poln, pa menda nikoli več ne bo. Ob veselicah in prireditvah gledate vedno ene in iste obraze pred seboj in še teh ni veliko. Pa če boste delali tako, bo tudi takih vedno manj. Do za katerega ste delali tlako ob nedeljah, ne bo imel sreče, ampak bo prej ali slej prešel v tujo last in služil drugim namenom. Naše mlado izo izobraževalno društvo na Dobračevi pa se krepko razvija in to vas bode v oči, da stresate svojo jezo, kjer morete. A prepričani bodite, da ga ne boste zatrli. Društvo bo delalo prej ko slej dosledno po svojem programu: mirno, a odlo no in vztrajno.

Iz Žirov. Znani notranjski listič se z dne 7. novembra zaletava v nekem dopisu v nas, češ da se ne bojimo nobene stvari bolj nego nepristranske izobrazbe. Toda boji se najbolj "Notranjčev" dopisunček. Revče nima miru, odkar smo si ustanovili katoliško izobraževalno društvo. Zakaj se bojite društva in ne pustite, da se izobrazimo. Zakaj se strašite vsakega shoda naše stranke, katerega bi najraje razbili in zborovalce pregnali. Bojite se, da dalje ne bi ljudstvo spoznalo resnice in bi ga vi še dalje farbali, kakor doslej. O veri in Kristusu pišite, o tem pa kar molčite. Poznamo vas in vaše pristaše ter dobro vemo, koliko vere imate. Pustite nas pri miru, raje živimo še dalje v temi, kakor da bi gledali vašo brljavo luč.

(Domoljub, o3/12.19o8)

IZ ŽIROV

"Domoljubov" dopisnik se zaganja znova v Sokole. Na vsak način bi Sokole rad naučil krščanske ljubezni, katere klerikalci niti od daleč ne poznajo ali se vsaj po njej ne ravnajo. Prijazni prijatelj, kaj ne, to bi bila lepa, da bi sokolstvo podpiralo Vaše nevedne pristaše? Vsak osel bi potem obrekoval in blatil nasprotnike, ako bi mu le ta potem še za to nagrado dajal. Toda sokoli niso tako neumni. Ako se vam radi obrekovanja oškodovani "žvižga" smili, pomagajte mu sami, saj je vaš pristaš. Vaša logika je res divna. Ako bi sokoli klerikalnim osmukancem podpore dajali, kakor Vi želite, potem bi se kmalu izpolnila Vaša želja,da bi "Sokolski dom" propadel. Za zdaj pa Vas prav nič ne skrbi, kaj bo z njega, ker niste zanj nič prispevali. Pravite, da je "Sokolski dom" prevelik, in da ga sokoli ne morejo napolniti. Kar preglejte svoje "čuke" kterih ni vseh skupaj toliko, da bi napolnili eno Zajčevo sobico. Kar se izobrazbe tiče, Vam bodi povedano, da se je klerikalci bojite bolj kot miši mačke. Vi izobražujete svoje člane v

neumnosti in brezmiselnosti. In še to delate skrito, dostojne polemike se bojite, bojite splošne sodbe. Sokoli pa nastopajo javno, njih predavanja so javna. Vsak lahko pri njih polemizira in se prosto razpravlja o vsakem predmetu in tja se Vi ne upate. V cerkvi, kjer ščitijo zakoni in v zaprti sobi se lahko farbajo duševni revčki; kaj ne da? Misleči ljudje se pa ne dajo. Tudi v Žireh se širi in nastopa zmagonosno resnica in"misel svobodna". In zaman je vsa Vaša jeza, in Vi opravljate Sisifovo delo, ako mislite, da jo boste iztrebili. Nihče ne more vdahniti življenja in mladosti umirajočemu truplu, vse kar je preživelo, propade ter izginja. Na izpraznjeno mesto pa prihaja novo bujnejše življenje. Tudi slovenski kmet bo nekoč spregledal kljub svoji konservativnosti. In takrat bo zapodil klerikalce.
(Notranjec, 12.12.1908)

IZ ŽIROV

Tudi v našem mladem izobraževalnem društvu na Dobračevi smo ustanovili telovadni odsek! Kdo bi bil misli, da je kaj takega mogoče v Žireh, ki so po svetu znane kot liberalne in brezverske. Naše društvo, ki dobiva šezdalje več somišljenikov in prijateljev, je priča, da svet po krivici sodi o Žireh tako slabo. Ravno nasprotno je res! V naši občini ima dobra stvar ogromno večino za seboj. Dokaz temu je to, da je zadnjo nedeljo občinski sluga kljub prepovedi glavarstva zopet oklical pred cerkvijo predavanje v Sokolskem domu in še sam iz svoje iniciative kar najbolj toplo priporočil obilno udeležbo. No in kaj mislite, koliko jih je prišlo? S predavateljem vred jih je bilo - osem! Mi bi sluga Kržišnika še enkrat tožili na glavarstvo; toda ne bomo ga, ker je blamaža, katero je doživel, zanj dovolj velika kazen. Prepričani smo, da niti on, niti slavno županstvo ne bo več poizkušalo na ta način metati svojo veljavo ob tla. Mi smo Sokolstvu nasprotni, zato ker vidimo, da naši Sokoli ne delujejo po načrtu, po katerem bi moralo delovati pravo Sokolstvo. Vsi vemo namreč, da je našemu Sokolstvu poglavitni namen izruvati ljudstvu katoliško vero iz srca. Telovadba in izobrazba sta jim le pripomočka, ki se ju poslužujejo, da bi nezavedne ljudi spravili na svoj lim. Zato se bomo s tem društvom vedno kosali v poštenem boju. Sokoli, ako hočete biti res izobraženi, peljite zoper nas pošten boj! Ali je pa to pošten boj, ako naše mladeniče, ko mirno iz cerkve gredo po javni cesti, nahrulite s "čuki" in drugimi lepimi priimki? Seveda se bo eden izmed teh moral zagovarjati pred sodiščem: zakaj, ako mirnim potom ne bomo dobili miru, ga bomo iskali pred sodiščem. Nič ne bi zamerili tem ljudem, ako bi lepo ponižno spoznali, da so v grozni manjšini in se lepo tiho pripravljali na to, da morda kdaj večino dobe. Toda, da se teh par oseb, ki se prištevajo k Sokolstvu,repenči po fari, kakor da bi bila vsa dolina njihova, - to se nam že ne zdi več smešno, ampak predrzno. Bodite vendar tiho in pri miru ko vidite, da kar je poštenega ljudstva v fari, vas ne mara. Ako bi mi imeli tako velik del ljudstva zoper sebe, kakor ga imate vi, bi pač z vsemi močmi delali za svojo stvar, a bi moško nastopali še-le potem, ko bi si večino priborili. Ljudje so že siti vašega vsiljevanja in splošna sodba je, da na svetu ni tako vsiljivih ljudi, ki bi svoje Sokolstvo tako ponujali ljudem kot žirovski Sokoli. Bodite torej lepo mirno v svojem domu, ki ste si ga sezidali, po fari pa nikar ne rogovilite preveč, ker s tem škodujete svoji lastni stvari. To so naši nasveti, ki smo vam jih dali. Dali smo vam jih pa zato, ker vemo, da se ne boste po njih ravnali. Kajti ko bi vi mirno, tiho, a odločno delali za svojo stvar, bi vaš vpliv rastel med ljudstvom - in to bi bila naša škoda. Zato pa rajši vidimo, da kažete svojo "laži-izobrazbo" na fantalinovski način, ker s tem odbijate ljudi od sebe in pripomorete k naši stvari več, kakor bi zamogle naše še tako lepe besede in vabila.
(Domoljub, 17.12.1908)

ŽIRI

Nov odsek. - Na delo!
Novembra meseca se je tudi v Žireh ustanovil telovadni odsek "Katoliškega izobraževalnega društva". Pri ustanovnem občnem zboru je predaval brat kaplan Perko o organizaciji katoliških mladeničev, nakar se je izvolil odbor, ki je sledeče sestavljen: Josip Vončina, predsednik, Matija Cankar, podpredsednik, Matevž Malovrh, blagajnik, Matija Erznožnik, tajnik, Alojzij Peternel in France Erznožnik, odbornika, V vaditeljski zbor so izvolili: Matija Cankarja za načelnika in Josipa Vončino za podnačelnika. Telovadcev je dozdaj 18.
Kajneda, gospod urednik, da Vas bo ta vest morebiti bolj kakor marsikatera druga razveselila? Žiri smatrajo za trdnjavo liberalizma, kajti semkaj se je zaneslo strupeno seme brezboštva v jako obilni meri. Skrajni čas je bil, da so se tudi na Žirih ojunačili pošteni fantje, ki se ne dajo od sirovega liberalizma terorizirati in so trdno sklenili storiti vse, da se ideja združevanja krščanskih sil tudi pri nas ukorenini. Boji nas ne plašijo, saj vemo, kako je bilo dru-

god, pa so se vendar liberalne postojanke podrle, tako da zdaj dan za dnevom padajo pred ogromno četo zavednega ljudstva.
Dal Bog, da tudi mi prospevamo in z orožjem izobrazbe ter fantovske poštenosti preženemo megle in temo bogapozabljenosti! Na zdar!
(Mladost, 19.12.1908)

IZ ŽIROV

Visoki kurs izobrazbe smo dosegli v Žireh, odkar imamo "Katoliško izobraževalno društvo" na Dobračevi. Le naj se skrijejo pred nami vsi učenjaki, doktorji in profesorji. Čujte in strmite! Člani našega izobraževalnega društva dobivajo poročila iz samih nebes. Tam nekje, baje v Hotederšici, živi živa svetnica, ki se vsaki dan zamakne v nebo, ter prinaša poročilo z nebeškega dvora. In dični član katoliškega izobraževalnega društva J.Zajec je bil tam, ter je sam na lastna ušesa slišal poročila iz nebeškega kraljestva in on to oznanja in predava to članom tega idealnega društva. In o blagor ubogim na duhu! Ti člani bodo srečni, če na tej, koliko bolj pa še na onej zemlji, pardon v "raju". Da, v resnici je imelo čudovito hiter uspeh novo društvo. Mi že poprej nismo imeli teh ljudi za posebno razumne. Da pa so zmožni takih budalosti, tega pa nismo mislili. Žalostno pa vendar resnično. Ako živi bolehavo babše v Hotederšici in fantazira vsled duševne pohabljenosti verske blodnje, ni to nič posebnega. Da pa se dobijo ljudje, ki take izbruhe bolne domišljije imajo za sveto resnico, ter isto še celo drugim oznanjujejo in to ljudje, ki stojijo na čelu "kat.slov.izobraževalnega društva", je to vendar najjasneji dokaz, da je to v istini poneumnevalno društvo, kajti takih ljudij ne moremo več prištevati normalnim. Kaplanu Perku pa čestitamo na uspehih. Le brez skrbi bodite Perko, pravi poklic ste si izbrali. Pri tako neumnih ljudeh se Vam bo še vedno dobro godilo. Slovenci pa le hitro vsi v taka društva, pa molimo in se pripravljajmo na nebesa, kajti na zemlji kmalu ne bo več prostora za nas, ker nas bodo spodrinili drugi naprednejši, razumnejši narodi, ki niso tako dostopni verskim blaznostim, kakor smo mi Slovenci!
(Notranjec, 24.12.1908)

IZ ŽIROV

Pet naših Sokolov, ki so izzivali, oziroma dejansko napadli naše mladeniče, je že dobilo svojo kazen. Eden bo sedel tri dni, eden je dobil zapora en teden z enim postom in trdim ležiščem, eden 24 ur zapora in lo K kazni, eden ravnotako, eden 48 ur zapora. Kar ste torej storili Martinu Šubicu, to se vam bridko otepa. Omenjamo stvar zato, da svet izve, koliko je vredna tista "izobrazba", na katero hočejo biti zlasti žirovski Sokoli tako ponosni. Izobrazba brez verskega temelja vzgaja suroveže. Dokaz za to je dejstvo, ki smo ga navedli. Sokole je zagovarjal notar Pegan iz Idrije. Že sedaj g.notarja prijateljsko opozorimo, da naj on, kadar stoji kot zagovornik pred sodiščem, zagovarja stvarno ter naj njemu neljubih oseb ne vlači v razpravo, in dobro premisli, kaj govori. Kaplan Perko mu je sicer zelo neljuba oseba, toda notar Pegan naj ve, da tudi on - dasi notar - stoji pod paragrafom. S tem mu bodi povedamo za enkrat dovolj. - Žalostno je, da mora sodišče učiti olike tiste, ki se na vsa usta hvalijo, da se prava olika nahaja le pri njih. Žalostno, toda potrebno. S tem naj se vstvari pri nas potreben mir, da bomo vsak po svojih močeh, kot svobodni avstrijski državljani, razvijali in hodili dalje po poti pravega napredka. (Domoljub, 24.12.1908)

Leto 1909

IZ ŽIROV

Boj na vseh črti napovedujejo klerikalci vsem, kteri se brezpogojno ne klanjamo njim. Ni jim dosti, da snujejo politične organizacije, v koje lovijo ljudi brez svoje sodbe, od kojih so prvaki tako izobraženi, da nosijo svoje težko prislužene kronce v dar "zamaknjeni svetnici v Hotedršici", od koje potem pripovedujejo s solzami v očeh svete historije (neumnost teh ljudi je sploh brezmejna). Ni dosti, da organizirajo te revčke na zunaj, treba jih napraviti vsestransko fanatične tudi na znotraj. Zato izrabljajo do skrajnosti leco, spovednico in šolo. Ker je kaplan Perko že izbruhal iz sebe vse izrodke svoje plitve domišljije, zato je povabil na pomoč nekega bradača "kozla" iz Škofjeloškega samostana, ki govori in napada poštene ljudi v cerkvi tako kakor pijane barabe v zakotni gostilni. Zvit je seveda toliko, da ne omenja z besedami oseb, samo opisuje tako, da vsi vedo na koga meri. Hinavsko lažnjivo podlo to človeče se boji imenovati, ker ve, da bi ga potem dotičniki tirali pred sodnijo, ter mu jih dali po lažnjivem klepetcu, sploh ta družba ne upa nikjer odkrito nastopati, kakor sploh človek, ki ima slabo vest ter se boji resnice in pravice bolj kot majev sneg solnca. No mi smo tem farovškim kozličkom in petelinčkom vsekakor hvaležni, da delajo reklamo za nas. To je pokazala veselica na sv. Štefana večer v "Sok.domu", pri koji je bilo toliko občinstva, da se je vse tr-

lo, dasi je dvorana prostorna kot nobena druga v Žireh. Veselica je tako vsestransko ugodno uspela, da je nas vse presenetila. Bilo je najjasnejši protest proti napadom od strani nasprotnikov. Gosp.jurist Kavčič je v krepkih besedah orisal položaj boja med napredno idejo in temnim nazadnjaštvom v cerkvi, kjer bi se imela oznanjati ljubezen, se neti razdor in prepir, tako da se mora to gnjusiti vsakemu poštenemu človeku, najboljši odgovor na vse te napade bo, da se **vsi razumni** občani združimo v boj proti tej svojati na ta način, da delamo krepko in vztrajno za duševno in gospodarsko povzdigo nas vseh skupaj, poslužujmo se toraj pridno časnikov in knjig, vdeležujmo se predavanj, katera se vršijo v "Sok. domu" vsako nedeljo popoldne, sploh nastopajmo povsod samozavestno in samostojno kot vzorni ljudje in kmalu bo zmanjkalo prostora za čukavstvo. V tej smeri je govorilo še več govornikov, občinstvo je z burnim aplavzom pozdravljalo vse te govornike. - Le vdarimo se prijatelji, boj je potreben, iz boja izhaja vedno novo krepkejše življenje, kdor se boja boji in v njem podleže, ni vreden, da živi, tako nekako zahtevajo večni zakoni, tudi trenje našega boja mora imeti kaj vspeha. Kjer ni boja, tam je mrtvilo in le veselo znamenje je to, da se bijemo med sabo. Čuje se, da se priredi tudi kmetijski poučen tečaj v Žireh, čas še ni določen, želeti je le kar najobilnejše udeležbe; kmetsko-strokovnega pouka smo čez vse potrebni.

Kmet.

(Notranjec, 02/01-1909. Glej še ŽO 4, str.81-85).

ŽIRI

Kakšna je izobrazba naših sokolov. - Brez strahu! Naš telovadni odsek zelo lepo napreduje. To pa silno boli liberalce, ki mislijo, da je Bog Žiri samo zanje ustvaril, da ondi razširjajo luč svoje izobrazbe. Ampak so se zmotili. Mi smo se prebudili in bomo delali na to, da postavimo krščansko omiko nasproti liberalni neolikanosti. Solnce krščanske in ljudske prosvete mora zatemniti liberalne leščerbe.

Koliko so liberalci vpili, kaj so vse v Žireh napravili! Slovenci so res že mislili, da so Žiri najbolj razsvetljen kraj na Slovenskem. Mi pa vam hočemo zdaj nekoliko to žalostno svetlobo opisati! Nedavno so naše telovadce ob belem dnevu, ko so se vračali naši od krščanskega nauka, napadli. Začeli so nas psovati in izzivati. Naši so jim odgovorili, naj bodo dostojni, toda liberalni kulturonosci so začeli še hujše rjuti. Ker ob belem dnevu niso mogli nič doseči, je pa nek sokol mlajšega našega brata isto nedeljo zvečer ponoči napadel. Za te psovke in napade smo si iskali zadoščenja pri sodniji in glej, izmed sokolov je eden, ki je bil najbolj zgovoren, prejel en teden strogega zapora s postom in trdim ležiščem, drugi 3 dni zapora, tretji 48 ur, četrti 24 ur in lo K globe, ostali pa nekoliko manj. Iz tega se pač jasno razvidi, kako visoka je tista izobrazba, s katero so nas osrečili žirski sokoli!

Pa tudi arest in post nista liberalnim sokolom nič pomagala, kajti kmalu potem so napadli ponoči naš naraščaj, ko se je vračal od polnočnice. To dokazuje, da sokolom sploh ni več moč pomagati in je najboljše, če v lastni sirovosti in zatelebanosti poginejo. Zdaj pridno mažejo v "Notranjca". Da bi jim teknilo! Mi se zanje seveda ne brigamo in nas veseli, če se jeze.

Skrajni čas je bil, da so se krščanski mladeniči združili. Vse pošteno ljudstvo je z nami, zato bodo sokoli ob svojem času že izgubili svoje peroti! Le počasi, pa vztrajno naprej po začrtani poti! Na zdar!

(Mladost, 16.ol.1909)

IZ DOBRAČEVE PRI ŽIREH

Prostovoljno gasilno društvo je imelo dne 6.t. m. svojo veselico na Dobračevi. Pri tej veselici je nastopil s predstavo tudi telovadni odsek izobraževalnega društva, kar nekaterim prenapetežem ni bilo všeč. No, treba se bo tudi temu privaditi. Privajajo se celo " Sokoli", ki sedaj napenjajo druge strune: namreč s prijaznostjo in sladkostjo hočejo fante zvabiti od našega društva k sebi. No, pa smo trdno prepričani, da so naši fantje značajni mladeniči, ki dobro vedo, odkod prihaja ta sladkost!

(Domoljub, 21/ol-1909)

Katoliški izobraževalci na delu. Napredujemo! Z vsem občudovanjem vredno naglico. Vedno bolj se uresničujejo Perkove besede: "Kdo bi bil poprej mislil, da je v Žireh kaj takega mogoče" "Danes pa nas svet občuduje". To se je znova pokazalo v nedeljo 17. do 18. januarja 1909. "Klerikalno bralno društvo" je priredilo veselico, na kojo so se zbrali vsi "odlični" pristaši klerikalcev cele občine, da razveselijo sami sebe ter se tako ojačijo za nadaljni boj. To bi bilo vse lepo. Toda ko je vže popolnoči prispelo na to veselico nekaj fantov, ki niso bili njih "duha", je vzkipelo v "katoliškem" mravljišču. K fantom, ki so čisto mirno sedli krog mize in naročili vina, pride nek "korajžen"

fant v osebi kaplana P.Perka, ter zahteva, da naj plačajo vstopnino; fantje odgovore opravičeno, da se popolnoči vendar ne pobira vstopnina, ko je vže vspored veselice popolnoma izčrpan, v gostilno pa je prost vhod. Ker kaplan ni dosegel svoje neopravičene zahteve, pozval je svoje ljudi, naj udarijo po novih gostih. Nato pa vsi veseličarji kakor hipnotizirani planejo po nedolžnih žrtvah. To vam je bil prizor klerikalne krščanske ljubezni do bližnjega. "Čuki", "orli", "sove", tretjeredniki sv. Frančiška, prepasani z vrvjo in škapulirjem, trcijalke moške in ženske, z svetim duhom razsvetljeni možje in njih žene, "zajci" in sploh vse zverine iz svetega brloga so se spustili kakor divji v svetem navdušenju po truplih nasprotnikov, odprli so ti ljudje, patentirani katoličani nože, pograbili polena, steklenice in sploh vse, kar je bilo pri rokah in pričeli mesariti ter pobijati nasprotnike, dvema so zadali smrtnonevarne rane, druge so lahko poškodovali. Nekteri so odbežali tem novodobnim križarjem, ker drugače bi jih bili ubili. Cela stvar je v rokah sodnije in bodemo še poročali. Faktum je, da so klerikalci pokazali svojo izobrazbo v polni meri, kajti načeloval je tej bandi kaplan Perko in on je krivec vsem činom svojih junakov. Mi prosimo "Slovenca", da zopet ponatisne naš dopis, kajti tudi ta je pisan v "nizkem in surovem tonu". Iz bacilov, koje omenja, se je res razvila pri nas prava črna kolera, ki preti pokončati vse, vse kar je bilo kedaj lepega in dobrega v Žireh; ker pa je naše telo še toliko zdravo in trdno, da bo to bolezen prebolelo in izmetalo iz sebe nevarne glivice, kojih največja je kaplan Perko. Zato se nam ni bati. Ljudje, ki hodijo v "Žiberše" k "zamaknjeni babi" nebesa kupovat in napadajo z noži svoje nasprotnike, so res strašansko s svetim duhom razsvetljeni in vzvišeni in ako mi o tem ljudeh pišemo resnico, prizna sam dopis "Slovenca", da je to "nizki in surovi ton". Kaplan Perko blati in laže o njemu neljubih osebah na vse mogoče načine na prižnici. Tudi o siciljanskem potresu je pridigoval, da je očitna kazen božja. Tudi jasen dokaz "brihtne glave", ki je tako razsvetljena, da jej je natanko znano, iz kakega vzroka Bog kaj naredi. Sploh ti ljudjo menijo, da je Bog njih igrača, njih najponižnejši sluga, da more vse, kar oni počnejo, če tudi največje lopovščine, ne vzeti za dobro, vse drugo, pa kar njim ne ugaja, za "greh". Ako nasprotniku pogine kokoš, je to "kazen božja", ako si pa klerikalec nogo zlomi, pa pravijo, da tepe tistega, kterega ljubi. Mi pa pravimo, da jih ni večjih antikristov in brezvercev, kot so klerikalci, kajti vsa njihova dejanja so v popolnem nasprotstvu s Kristusovimi nauki in sploh nravnemu čustvovanju plemeniteva človeka. In voditi in biti boj proti klerikalizmu je največje dobro delo za narod in za splošnost. Kdo dela razdor v narodu? Kdo je vzrok, da smo Slovenci kulturno zaostali revni narod, da moramo iskati kruha med drugimi srečnejšimi narodi? Klerikalna vzgoja našega naroda! Skozi sto in stoletja nas je tlačil k tlom rimski klerikalizem in pobil med nami vsak svoboden pojav, vsako stremljenje po samosvojitvi. Duhovniki in graščaki so bili med nami gospodarji skozi stoletja in bič je pel po hrbtiščih naših kmetov v tisti dobi, ko so se zidali po naših hribih gradovi in cerkvice. S solzami v očeh in stisnjeno pestjo v žepu je jedel takrat naš praded borni ovseni kruh, ko sta vladala nad njim talar in kuta. Revščina in nevednost se je razprostirala kot črna noč nad nami. Prijatelji, ako želimo nazaj teh časov, postanimo precej vsi klerikalci.

(Notranjec, 23.ol.19o9) Opazovalec

IZ ŽIROV

Kaplan Perko skuša delati reklamo za svojo osebo; v "Slovenca" je pisal dopis, v kojega je dobesedno prestavil naš dopis iz 52.štev. "Notranjca" l. 19o8. Očividno je, da se hoče s tem proglasiti kot strasten bojevnik klerikalizacije ter pridobiti ugled pri škofu, ki v svoji slepi fanatični strasti take srborite demagoge, kot je on, postavlja na prvo mesto. Mi mu privoščimo lavorike, ker smo mnenja, da je tako ravnanje duhovščine za nas čisto dobro. Kajti s tem, da duhovniki napadajo tako strastno svoje nasprotnike, mesto da bi oznanjali vzvišene nauke Kristusove, odbijajo ljudi od sebe ter jih navajajo na to, da pričnejo misliti samostojneje in se počasi zavedati, da so ljudje, kakor duhovniki in vsi drugi stanovi. Večina pristašev "Slov. ljudske stranke" pa je duševno tako zaostalih in zaslepljenih, da menijo, da je jedino le to resnica in pravica, kar pravijo "gospod", da je "dobro"; kar pa ni duhovnom všeč, to je vse "greh". In če te vrste ljudem kdo desetkrat dokaže, da je 2x2 = 4, oni bodo trdili da je 6, ako to pravi gospod. Kmetje, imejmo druge za vzgled. Znanje je moč, nevednost pa je najdražja stvar na svetu. Ta dva reka se uresničujeta vsepovsod. Od nekdaj je že tako, da je močnejši vladal nad slabejšim. Močnejši pa so tisti, ki znajo svojo moč tako združiti in porabiti, da z njo prevladujejo svojega nasprotni-

ka. In tako se je dogajalo, da se večina pusti vladati od manjšine. Vzrok je nevednost večine. Bogati kapitalisti in gotovi visoki birokratje (uradniki) vladajo danes svet, večina izmed njih je uprav nepotrebnih trotov v ljudski družbi. Miljone pridnih in poštenih kmetov in delavnih ljudij pa je brez pravega glasu in zastopstva v zborih. In pijavke delajo potem take postave, kakoršne so jim ravno po godu. Širše mase ljudstva vladajo in duševno vodijo duhovniki. Duhovni in druge vladujoče osebe pa so v tesni zvezi med seboj in tako se vse tako zgodi, kakor se ravno poljubi gotovim "višje stoječim" ljudem. Razvoj gre počasi naprej. Tuintam kdo spregleda in se predrami, toda duševni voditelji, duhovniki hitro zamorijo vsak svoboden pojav in prekolnejo vsakega, kdor ni z njimi. In ako se kdaj žarek koprnenja po svobodi in pravici razžari in se pojavi v demonstracijah in revolucijah, tedaj pokličejo mlade vojake, ki z bajoneti in svinčenkami delijo pravico. In tako se tudi godi, da v Avstriji vladajo Nemci, vzlic temu, da je veliko več Slovanov. Nemci znajo porabiti izvrstno svojo moč, Slovani pa so needini in bolj nezavedni, kakor Nemci. Naši duševni voditelji duhovni gospodje imajo v rokah moč, ter nam ne privoščijo svobodnega razvoja. Duhovniki, ki oznanjajo božje razodetje in učijo zaničevati vse posvetno, sicer sami delajo ravno nasprotno, poplačilo išče jo na tej zemlji s svetim blagom. Predlanskim so dosegli pri vladi boljše plače, pa to jim ne zadostuje, zahtevajo tudi na vseh krajih neomejeno svobodo. Sicer so že itak najsvobodnejši državljani, toda oni hočejo popolnoma zadušiti svobodo druzih, da bi bili potem sami neomejeni gospodarji nad vsem drugim, kakor so že bili nekoč v dobi srednjega veka (o tem, kako je takrat bilo, bomo še pisali). Da imajo ti gospodje prijetnejše življenje, kakor vsak kmet, o tem se pač lahko vsak prepriča in vendar hočejo biti za vsako delo, kakor maše, pogrebe, poroke itd. še posebej dobro plačani. Da prihajajo na farovško mizo boljša jedila kakor na kmetsko, o tem ni dvoma. In kmet, ki tako zvesto posluša gospoda, ga ne posnema tam, kjer bi bilo treba, da bi se tako izborno znal združevati in si priboriti sebi, svojemu stanu jednako udobno življenje, kot ga imajo gospodje. Torej kmetje, posnemajmo druge, zlasti duhovnike. Združujmo se, učimo se, otresimo se vseh voditeljev in črnih kmetskih prijateljev, potem šele bomo dosegli uspehov.

Kmet

(Notranjec, 30/01-1909)

IZ ŽIROV

V nedeljo, dne 17.prosinca, se je vršila v Žireh "pri Petronu" veselica žirovskega bralnega društva, ki se je postavilo na popolnoma pravo podlago in obeta delovati v smislu, kakor izobraževalno društvo na Dobračevi. Žirovska takozvana "narodna godba" pa je priredila koncert s plesom prav v bližini iz očitega namena, da hoče nasprotovati ter odbijati ljudi od naše veselice. Seveda je bila udeležba pri koncertu slaba, pri nas pa sijajna. To je jezilo par Sokolov, da so prišli izzivat na našo veselico in so se dokaj predrzno obnašali. Jeza ljudstva je zavrela, ko niso Sokoli hoteli plačati vstopnine, in ljudstvo - moški kakor ženske - so jih izrinili skozi vrata. Spodaj v veži je prišlo Sokolom nekaj tovarišev na pomoč in to je dalo povod k spopadu, v katerem je bilo nekaj Sokolov in nekaj naših lahko poškodovanih. To je dejstvo, ki ga bodo hoteli Sokoli seveda po svoje zaviti ter našim ljudem očitati pomanjkanje izobrazbe. Mi pa prašamo: Komu bolj manjka izobrazbe: tistemu, ki se na pošteni veselici med svojimi pošteno veseli, ali pa tistemu, ki ga pride motit in izzivat. Naš g. dacar, ki je vodja godbe, je pokazal s tem tistega duha, katerega je. Ljudstvo si ga je zapomnilo. Obžalujemo tudi obe gospodični učiteljici, ki se dasta izvabiti na tako izzivajočo veselico ter kot članice Sokolskega društva moralno podpirate to najslabšo stvar v naši občini. Ljudstvo bi ju spoštovalo, ker se jima v privatnem življenju ne more očitati nič slabega. Toda, kdor pri nas s Sokoli drži, ta je v očeh ljudstva že sojen, pa naj bo Peter ali Pavel.

(Domoljub, 04/02-1909)

Z DOBRAČEVE

Dopisnik Slovenca in Domoljuba ima premeteno glavo, pomaga si iz zadrege kakor konj,ki ne more naprej, pa sili nazaj ali v stran. Glede izobrazbe izjavlja, da živijo klerikalci raje v temi, kakor da bi gledali našo brljavo luč. Zdaj vemo, kam pes taco moli - dopisnik želi, da bi ostalo ljudstvo nevedno"v temi". Predbaciva nam, da imamo brljavo luč - dobro! Očistili jo bomo in ji dali potrebnega goriva, da bomo lahko delali. V svojih govorih vedno povdarjate, da imate edino vi luč pravega spoznanja in nezmotljivost. Napaka je le, da morete vedno paziti na pravo luč, da bi je ne videli vaši ljudje. Zaradi tega recepta pazite na ljudi in jim pod grehom prepovedujte brati razne časnike in knjige. V tej zadevi smo mi nasprotnega mnenja. Sposoben za enako volilno pravico je le tisti, ki je politično toliko izobražen, da mu ni treba poli-

tičnega jeroba. Kdor spada iz kateregakoli vzroka pod jerobstvo, nima volilne pravice - čudno je zato, da jo imajo vaši ljudje. Vsak razumen človek sme brati kar hoče, da se izobrazi in si razširi obzorje, vi pa ste prisiljeni, da stojite pred lučjo, da pade vaša črna senca na ljudi. Slovenec omenja tudi naš surovi "ton". Priliznjeno besedo sovražimo - to izjavljamo. Vprašamo pa, ali še ni bilo nikoli resnično surove besede slušati s prižnice? Surovo je, da napadate mirne ljudi z batinami in noži! Kat. izobr. društvo bo začelo preganjati okuženje. Zdravniška veda uči, da prehajajo strupene glivice iz kraja v kraj - zato pozor! Stari ljudje trdijo, da je črna kuga najhujša. Storimo kaj v obrambo črne kuge, da bo vzklila prava zadovoljnost, da bo izginilo sovraštvo, katero netijo prenapeti klerikalci, da bo izginila nevednost, ki obvladuje naš razum in revščina, ki nas tlači.
(Notranjec, 13/02-1909)

IZ ŽIROV

Hranilnica in posojilnica na Dobračevi nad vse pričakovanje krepko uspeva. Do novega leta je imela že blizu 400 tisoč kron prometa, po novem letu pa ga ima že nad 140 tisoč kron. Vendar je še dokaj mož, ki se prištevajo zavedenim, pa nalagajo novce drugim zavodom, ki so manj sigurni in nam nasprotni. To ni lepo od njih. Vsak bi moral gledati na to, da prospevajo domači zavodi ter ostaja dobiček doma, ker smo potrebni vsakovrstnih občekoristnih naprav. Svoji k svojim, bi moralo biti geslo tudi tukaj. Ako združimo svoje moči, bo to naš ponos ter bomo premagali vse ovire, ki se stavijo nam od strani nasprotnikov. Imejmo te za zgled, kako delajo za svojo stvar, ki je slaba sama na sebi. Vsako sredstvo jim je dobro, samo da dosežejo svoj namen, povsod vtikajo jezik in nos, kjer ni potreba; za resno delo, ki bi imelo res kaj pomena, pa ni nobenega. Sicer se ti ljudje obsojajo sami po sebi, toda, ker je ves čas dosti neumnih ljudi, zato bodo imeli še dolgo dobo dosti pristašev. Ker so zamaknjeno žensko v Žiberšah baje pripeljali v norišnico, jim svetujemo, da naj vsi člani "Slov.izobraževalnega društva" gredo k njej s kaplanom Perkom vred in naj toliko časa pri njej ostanejo, da jih bo pamet srečala. Kaplan Perko se vtika povsod. Zadnji čas se je vpisal tudi v "Kmet. društvo" radi tega, ker je v njem uslužben neki fant kot trgovski pomočnik, ki je jako spreten, agilen in za svoj posel tudi strokovno izobražen in pri vseh priljubljen. Ker pa v prostem času noče zatajiti naprednega naziranja, sikajo klerikalne pošasti nanj strup, želeč mu škodovati in ga odstraniti ter udinjati kot uslužbence same farovske podrepnike, ki bi potem prodajali škatlico pobožnosti za pet krajcarjev, za dva groša tristo dni odpustkov. Da bi žive čudeže (lurške) vode ne bilo izključeno, se umeje. - In "nota bene", ker so naši izobraževalci tako razsvetljeni, osobito odkar so se iz Žiberš povrnili, bi bile gotovo tudi največje skrivnosti na razpolago za par kron, bi se morda dalo dognati, kdo bo svetnik in kdo pogubljen. Toda, ker je večina podobnih društev na Kranjskem, ktere so vodile pobožne dušice, bilo pogubljenih, so že premnogi preklinjali "farovške dobrotnike". Zato se sme pričakovati, da bo tudi Perkov nastop v tem društvu imel podobne "vspehe", ako društveniki sami poprej ne spregledajo. Naše mlekarne za letošnje leto producirajo skoro preveč blaga; trg je z maslom prenapolnjen, zato je cena maslu padla. In tako je kmet primoran najboljše blago, meso in maslo po nizki ceni prodajati, dočim se sam skoro boji pošteno žgance zabeliti. Zopet jasen dokaz, da ni nihče tako potreben stanovske zavednosti in organizacije, kakor kmet. Danes je kmet tlačan drugim stanovom in je upravičen rek: "Vsak zase, kmet pa za vse." Ako pa bi bili kmetje zavedni in složni, bi bilo nasprotno. Morali bi imeti kmetje prvo besedo! Zato pa le združimo se!! X.
(Notranjec, 13/02-1909)

Domoljubov dopisnik iz Žirov

mora biti zvit tiček, ker ni hotel resnice zapisati, pripoveduje namreč, da so sokoli prišli izzivat na klerikalno veselico 17.t.m. ter da je bila udeležba pri koncertu, kojega je godba v bližini iste veselice napravila, slaba; to je nesramna laž, kajti udeležba pri koncertu je bila pač taka, da so bili vsi veliki prostori tako natlačeni, da jih skoraj polovica ni imela kam sesti, radi tega so tudi nekateri sokoli šli v drugo gostilno, ampak ne izzivat, marveč čašo vina popit in pa, da se morejo vsaj vsesti, ker je bilo tam prostora dovolj. Seveda, tega niso dosegli, marveč dosegli so surovosti z noži, koli itd. od ljudi, kojim stoji sam Kristov namestnik na čelu, akoravno niso nikomur nič žalega rekli, tem manje storili. Domoljubov dopisnik naj bi res je pisal takole: "Naši veseličarji so venomer hodili na koncert izzivat in proklinjat, ali oni ljudje, ki so bili na koncertu, tvorijo žirovsko inteligenco in radi tega so naše izzivanje prezirali, obenem gre čast tudi dotičnemu krčmarju in krčmarici, koja sta naše izzivače mirnim po-

tom odstranjevala iz gostilne". Dopisniku "Domoljuba" pa je resnica deveta briga. Pa še nekaj jezi g.dopisnika, namreč to, da nimajo niti ene inteligentne osebe v svoji sredi, radi tega tudi napada vrle učiteljice. Gospod dopisnik poročajte raje, kako dela Vaš general s šolsko mladino, saj ste gotovo že slišali, kako je krvavel deček po imenu Leo Mlinar, pa niti sodnija ne bo zvedela, kajti posvečencu se ne sme las skriviti. Mi bi priporočali Žirovcem, spametujte se vendar enkrat ter se ne pustite od ene same osebe za nos voditi, saj bi vendar mogli uvideti, kam vas vodi. Koliko prepirov, sovraštva in sodnijskih obravnav je nastalo, odkar je začel Perko rogoviliti; izdajte raje geslo: "Proč s tem kaplanom, potem nastane zopet ljubezen in mir v naši krasni dolini".

Antiklerikalec.

(Notranjec, 13/02-1909)

IZ ŽIROV

Nastopil je čas molitve in pokore. Tudi v Žireh je bilo želeti, da bi se nekoliko več molilo, pa manj politikovalo, ali kakor se čuje, baje ni zadovoljen vrhovni poveljnik klerikalne vojske mirovati, marveč obljubuje, da bo še bolj grmelo proti onim, koji ne trobijo v njegov rog. Pripoznati se mu res mora neumorna delavnost v zdražbi, povsod vtakne svoj posvečeni nos, ne vprašajoč ali je opravičeno ali ne. V zadnjem času je ta duhoviti Perko izumel nov čin človekoljubnosti, ne pusti namreč več ob nedeljah Marijinim hčeram natakovati, češ, da na ta način bodo gostilničarji od njega odvisni. O Perko, Vi se jako motite. Torej bi Vam priporočal ta sveti čas upoštevati ter da ne bodete dajali prilike kritiki, ako pa bodete sejali veter, bodite prepričani, da bodete želi vihar, gradiva imamo dovolj.

Antiklerikalec.

(Notranjec, 27/02-1909)

IZ ŽIROV

"Slovenec" pozivlja "katoliške vrle fante" naj udarijo po nasprotnikih. Res vzvišen žurnal, ta ki uči svoje pristaše,naj pobijejo in napadejo po barabsko svoje nasprotnike. Živela klerikalna morala! Le udarite, mi smo na razpolago!

(Notranjec, 27/02-1909)

ČUKARSKE (IZ ŽIROV)

Izvajajo katoliški izobraževalci v Žireh. Na Dobračevi zapisal M.Zajec, uglasbil M.Lubič; kapel-mojster kap.P.Perko.

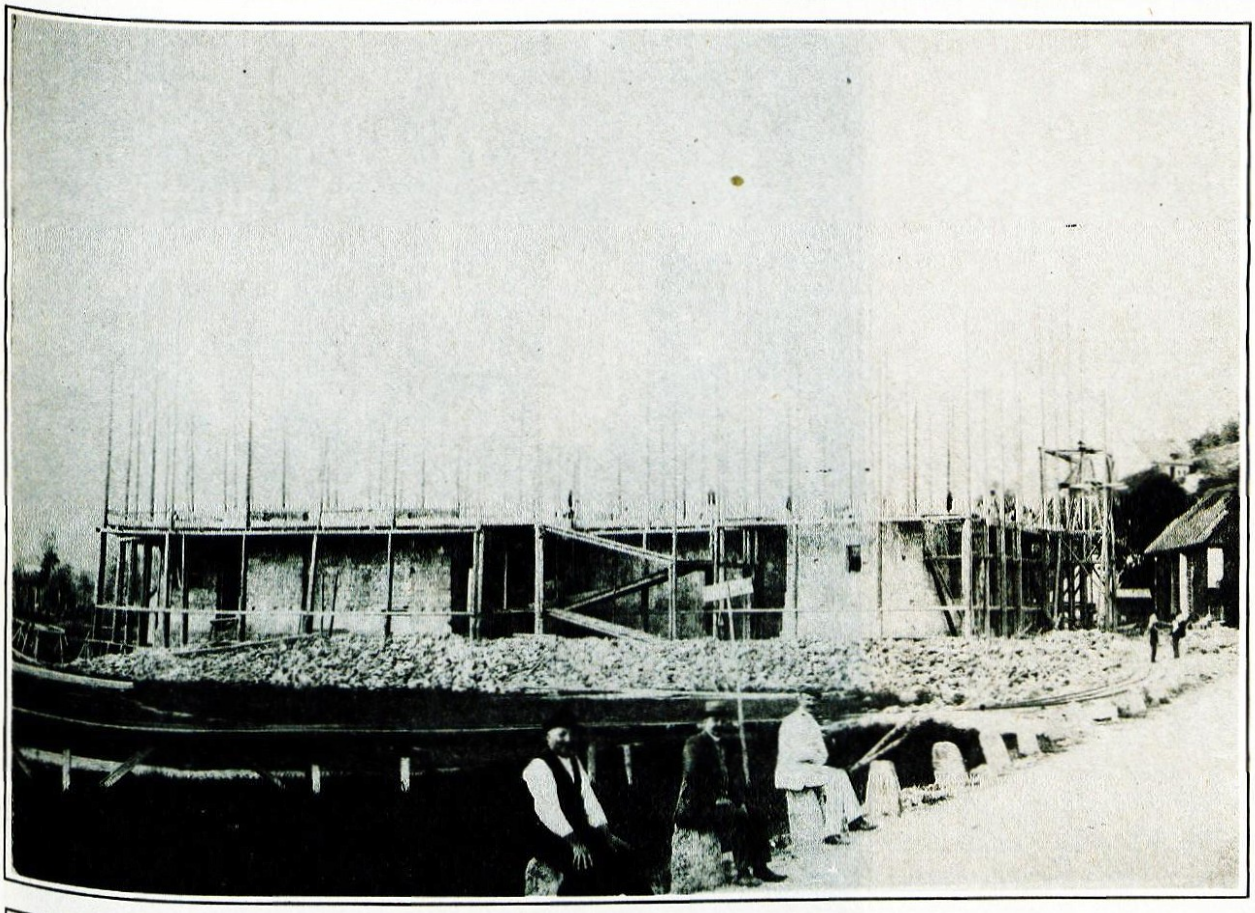
I.
Katol'ški telovadci smo,
krščansko telovadimo;
katol'ški smo izobraževalci,
znanja, vede zatiralci.
Pravični smo edini mi,
vsi drugi so hudobneži.
Mi vero hočemo oteti,
drugo pa vse zatreti.
V levici križ, v desnici nož,
nosi naš odlični mož.
Mi delamo junaške čine,
ki bodo dike zgodovine.
Kadar pa zmanjka nam modrosti,
in kreposti, učenosti,
gremo k babi v Žiberše,
ona razloži nam vse.
Ona nam v vsem pomore;
ker spe vsak dan v nebeške dvore.
Mi kronce v dar jej nosimo,
in za pomoč jo prosimo.
II.
Dični naš kaplan
uči nas vsaki dan,
kako da bomo vse razbili,
kako sokole zadušili.
Za resno delo ni nam mar,
ker je naš voditelj far.
Mi smemo brez skrbi grešiti,
vse nasprotnike pobiti.
Saj v nebesa smo zapisani.
Ker smo edini mi pravi kristjani.
S prižnic se klic glasi:
K čukom pristopite vsi.
Kdor v nebesa hoče priti,
mora v naših vrstah biti.
Naš nasprotnik pa vsak,
zvrnil se bo v peklo znak.
Iz farovža že trobi rog:
Kdor ni z nami, bo ubog.
Mi ga bomo nahrulili,
z noži, s koli ga pobili.
Mi, ki živi smo svetniki,
za sveto vero bojevniki.
Boben bobna bam-br-bam,
bedaki, norci le vsi k nam,
kaplan bo modri nas učil,
z nebes potice nam delil.
Tralalila, tralala!
čukarija ta velja.
Mi le pravi smo ljudje,
drugi pa so šeme vse.
Holarira, holara!
čukarija ta velja.
Vsi neumni buteljčki

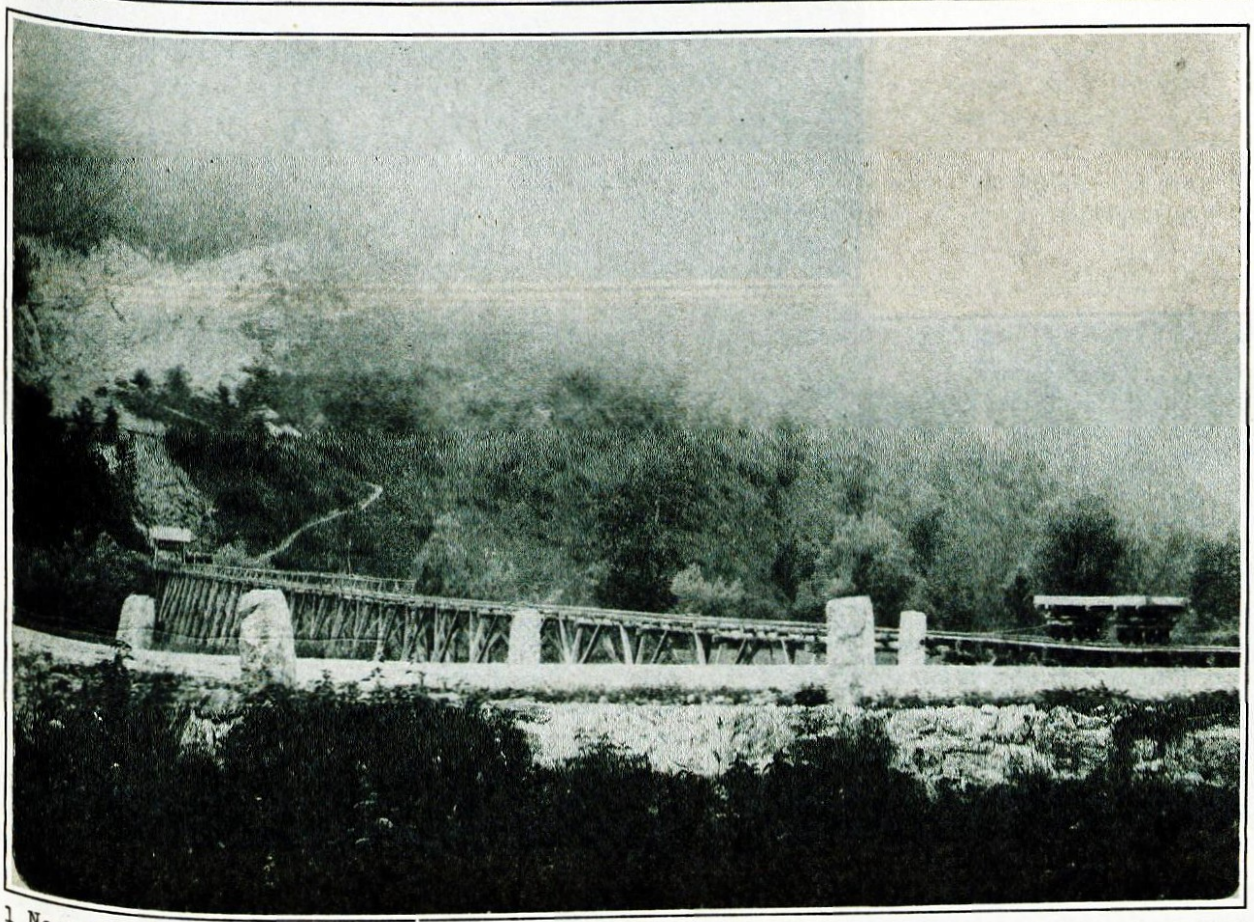
naši so privrženci.
Oj, mi smo izobraženci,
tercijalke, zajci, zagrčki.
Mi že vemo, za kaj se gre,
ker svetnica nam pove,
kdo da bo v nebesa šel,
kdo se volil v pekel.
III.
Sokolski dom, peklensko žrelo,
oj, da bi nebo grmelo,
ognjene strele vanj metalo,
do tal vsega razdejalo!
To molitvice so naše,
toda Bog nas ne popraša,
prošnje ne usliši naše,
kaplanu ne pomaga maša.
Sokolski dom krepko stoji,
nam revnim čukom se smeji.
Če je kruta zima dimnik snela,
stoji še vedno streha cela.
In glej hudiče, glej, glej, glej!
kaj neki bode še naprej?
Kako ljudje že vanj gredo,
kak kron`ce vragom v dar neso.
Mi mislili poprej smo že,
da pohrustali bomo vse;
kar ne z besedo obrnili,
pa s poleni namlatili.
Marijne naše hčerice
pa bodo vse obrcale.
Toda imejmo pogum,
kjer omaga naš slabi razum.
Zamorjena pomaga nam vest
in pa poleno in pest!
(Notranjec, 27/02-1909)

IZ ŽIROV

Ljubezen do ljudstva nam sili pero v roke. Je namreč en del ljudstva v naši fari, ki je še dober, a nepodučen in gre vedno bolj na limance našim Sokolom. Priznamo, da tudi nekateri tistih, ki so vpisani v sokolsko društvo, ne vedo, kaj to društvo hoče. Zato se nam ti ljudje smilijo, ker so v nevarnosti, da bodo vedno bolj oslepeli ter šli čez drn in strn za nekaterimi izmed naših Sokolov. Kdor naše Sokole (govorimo namreč o žirovskih, ker drugih ne poznamo toliko, da bi mogli soditi o njih), kdor naše Sokole pozna od blizu, ta ve, da znajo biti nekateri izmed njih ob svojem času silno surovi. Surovost pa je zoprna. In Sokoli dobro vedo, da ako bodo surovi v svojem obnašanju, ljudstva ne bodo dobili na svojo stran. Dozdaj je že v več slučajih, ko je surovo njihovo obnašanje ljudstvo videlo, se v velikem številu odvrnilo od njih. Zato so sklenili: "Obnašati se moramo mirno in dostojno, da zopet pridobimo ljudstvo". In res se ti ljudje znajo premagati, kadar jim kaže. Prirede veselico v "Sokolskem domu"; na tej veselici se nič ne stepo (naši jih namreč ne pridejo izzivat); drugi dan se pa hvalijo: Lepa veselica je bila; ni bilo ne šundra, ne pretepa! - Gredo na svatbo v Goropeke. Nič ne kolnejo na svatbi; nič se ne prepirajo, vedo se spodobno (ker tako so se poprej dogovorili); in drugi dan se hvalijo: Ni bilo ne prepira, ne pretepa; vse je bilo prijazno in veselo. Celo godci niso napravili nobene zgage, kakor je navada pri godcih! Tako se hvalijo. Po pravici sicer, zakaj res so se spodobno obnašali. Toda, Goropečani, ali pa tudi veste zakaj? Vaše prijateljstvo si hočejo pridobiti; zato se premagajo in se ne pokažejo v pravi luči. Toda ako hočete spoznati, zakaj mi nastopamo proti Sokolom, premislite ta-le dejstva:

Otvoritvena slavnost "Sokolskega doma" se je vršila brez cerkvenega blagoslova. Pa saj ni dolžnost, da bi morali dati hišo blagosloviti! Res, da ni! Toda, ali niso s tem vsaj nekoliko pokazali, kakšnega perja da bodo! 2. Tlako za svoj "dom" so delali v nedeljo. Opomnilo se jih je iz prižnice, da je to zoper cerkveno in božjo postavo. Imamo pa prič, ki so slišale, kako so trdili, da to ni nič hudega in da če se za cerkev sme delati tlaka, se sme tudi za sokolski dom. Pozneje so vsled pritiska vernega ljudstva odnehali. 3. Pri javni telovadbi so nastopila odraščena dekleta v moški obleki. To ni v duhu krščanskih načel in bi mi morali grajati, če bi se to zgodilo pri kateremkoli društvu. 4. Lani sv. Štefana dan so napravili pri Kamšku veselico s plesom. Opomnilo se jih je raz prižnico, da je to cerkveno prepovedan dan za veselice s plesom. Dve dekleti iz Marijine družbe sta bili izključeni samo radi tega, ker sta se ta dan veselice udeležile. Letos - kljub opominu in svarilu s prižnice - so napravili v "Sokolskem domu" veselico s plesom ravno ta dan. Ali se ne reče to cerkvene zapovedi v blato gaziti? In če se sedaj cerkvene zapovedi raz prižnico razlagajo in branijo in se ljudi opozarja na cerkveno prepovedane čase - pa pravijo, da duhovnik politiko vlači na prižnico. Razumi jih, kdor jih more! Potem se pa hvalijo, saj smo mi tudi kristjani in tožijo, da se jih raz prižnice preganja. O ubogi preganjanci, kako ste nedolžni! Jurist Kavčič je pri slavnostnem govoru pozval svoje verne poslušavce, rekoč: "Kedaj se je v našem društvu komu branilo v cerkev hoditi"! Dragi gospod jurist Kavčič: saj se dela v proti-

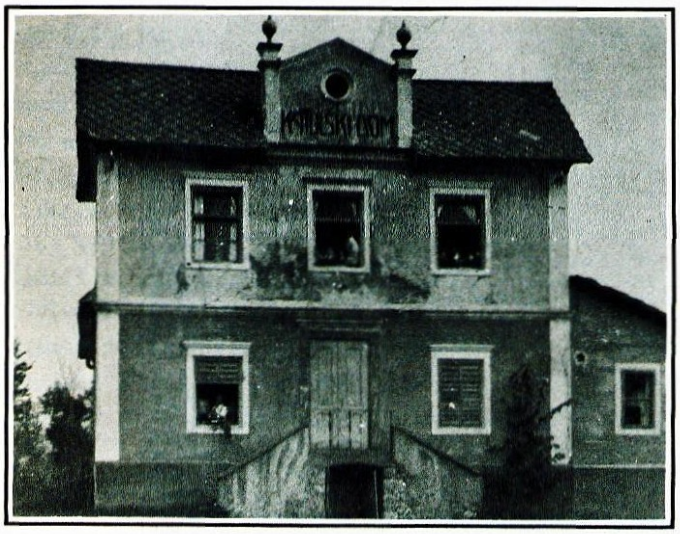

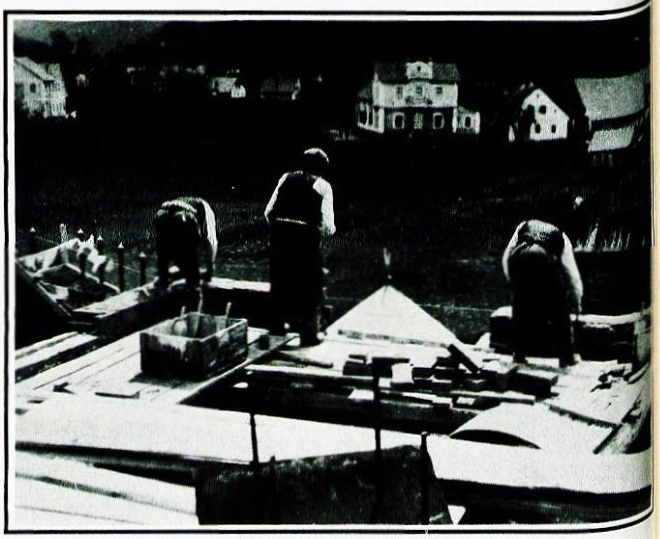

1 Nova župna cerkev v gradnji (1906-10)
(Podrobnejši opis vseh zgodovinskih fotografij je priložen na koncu rubrike Dokumenti.)

2 Transportni sistem za kamenje na relaciji Žirk - nova cerkev

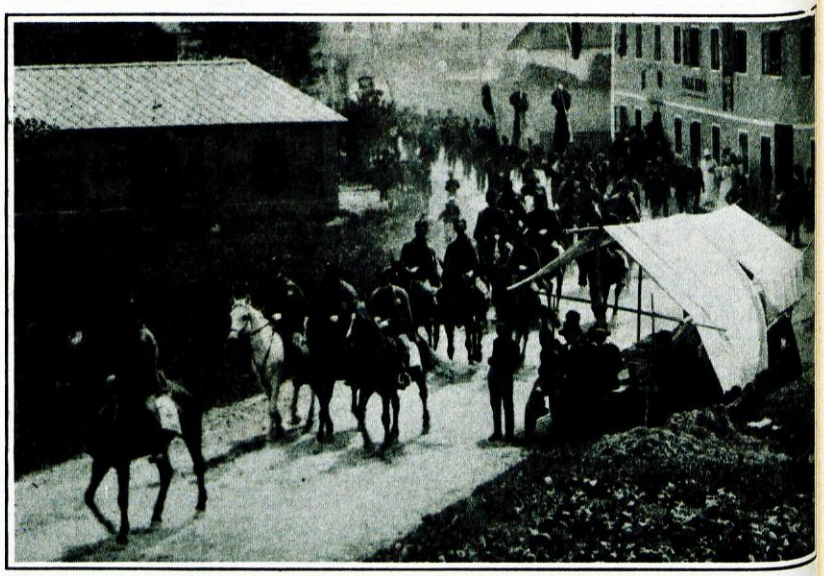
1 Pavel Perko s starši in bratom
2,3 "Katoliški dom" na Dobračevi
(zgrajen v letih 1909-10, danes nova hiša na Dobračevski ulici 7)

Prizori z razvitja prapora žirovskega Sokola (28. 6. 1914, na dan sarajevskega atentata):
1 Kumica, kum, praporščak in družice ob praporu
2,3 Na slavnostni tribuni pred Sokolskim domom govori pisatelj Engelbert Gangl, starosta Idrijske sokolske župe.

Še nekaj prizorov z dne 28. 6. 1914:
1 Slavnostni sprevod pred Bahačevo gostilno
2 Slavnostni sprevod pred Sokolskim domom
3 Javna telovadba (proste vaje Sokolic) na travniku za Sokolskim domom

cerkvenem smislu, in to je več, kot da bi se govorilo! Rado se povdarja: Saj v sokolskih pravilih ni nič zoper vero; to je nestrankarsko društvo; čemu ga preganjate? Odgovor: Vsako društvo je tako, kakršni so njegovi ljudje ali člani. Na papirju je društvo lahko nepolitično; v resnici pa sedaj ne dobite skoro nobenega društva brez barve, zakaj vsak član mora nekaj biti: ali to ali ono. Zdaj pa poglejmo, kakšni so člani Sokolskega društva. Po teh bomo sodili društvo. Ali hodijo redno v cerkev? Nekateri pač, koliko jih **pa ne?!** Ali gredo k procesiji? Naši fantje - telovadci bodo šli stopoma in z zastavo s procesijo, ko si jo bodo omislili! Kaj pa Sokoli? Društveno ne! Kaj ti ljudje bero? "Svobodno Misel" in to celo dekleta-sokolice. "Svobodna Misel" se norčuje iz Kristusa-Boga, čudežev, iz svete cerkve itd. Ali ne bo ta list izruval mlademu fantu iz srca vso vero, ki mu jo je zasadila v srce njegova mati? Ali bo tak fant krščansko živel in ubogal svoje starše? Torej Sokoli! Ali ni dolžnost duhovnikova, da tudi na prižnici svari pred nevarnostjo? Zdaj se hvalijo, smo imeli veselico in ni bilo pretepa. Smo bili na svatbi, je bilo vse lepo in mirno! Prašamo, ali je to vse? Kaj pa vaše razmerje do vere in svete cerkve? Prašamo dalje: ali bi bil pri Petronu pretep, ako bi vi ne bili prišli izzivat? Na Dobračevo vas ni bilo in vsa naša veselica se je mirnim in prijaznim potom izvršila ! Zdaj ste se slučajno na eni svatbi dostojno vedli, pa delate s tem reklamo zase. To je hinavsko! Goropečani in drugi, ki ste jih samo pri tej svatbi videli, obrnite se do ljudi, ki prebivajo v bližini Sokolskega doma, po Dobračevi in po Selu. Ti ljudje jih poznajo, ker jih vidijo vedno pred seboj. Ti vam bodo vedeli povedati o Sokolskih manirah. Prašajte sodišče v Idriji, ki jih je moralo, dasi so imeli zagovornika notarja Pegana, obsoditi pet po vrsti, in to zavoljo žaljivega, nedostojnega obnašanja nasproti našim fantom. Kdaj so naši fantje izzivali in pretep povzročili? Da pa pri Petronu množice naših ljudi petim Sokolom niso hotele biti za klado, po kateri bi razbijali, to je pa umevno. Petronova gostilna je spodaj, ne zgoraj. Kdor je hotel piti, je lahko spodaj dobil in nič žalega se mu ni zgodilo! - Sicer pa, mi jih preganjamo zaradi njih proticerkvenega duha. Mi bomo vedno njihove nakane osvetljevali in "Domoljub" bo vedno klical svojim čitateljem: "Ne družiti se ž njimi, ne podpirati jih, ne hoditi na njih veselice"? Sovražimo jih ne, ampak varujemo se jih. Ker pa vemo, da kdor sodeluje ž njimi, je kriv ž njimi, zato ž njimi nobene zveze, razun kar je neobhodno potrebno. Res, da je po večletnem vplivu slabega časopisja prišlo v faro mnogo gnilobe; vendar je v fari še veliko dobrega in zdravega, in to dobro in zdravo se bo ohranilo le tedaj, ako ne pride v dotiko s slabim. Ločitev duhov je potrebna in se mora izvršiti! Kadar bomo videli pri Sokolih dostojno obnašanje, bomo to priznali in odobrili. Toda dokler bo društvo delalo tako, kakor smo zgoraj omenili, bomo njihovo delovanje osvitljevali kot proticerkveno in svarili pred njimi. Kdor ni slep, lahko vidi. Kdor pa še noče videti, tega ne sovražimo, ampak prav iz srca pomilujemo.
(Domoljub, 04/03-1909)

IZ ŽIROV

Domoljubov dopisnik je izjavil glede Sokola,da smo Sokoli že sojeni v očeh ljudstva. Vprašamo: Ali ti sodniki izvršujejo preiskavo na političnem polju nepristransko? Povedali smo že v Notranjcu, da se človek izobrazuje politično s tem, da čita to, kar sam hoče, da ne prezira knjig in časopisov, najsi bodo tega ali onega političnega naziranja. Na ta način se izobrazi politično z razumnim razmotrivanjem, tudi oni, kdor ni raztrgal na šolskih klopeh dveh ducatov hlač. Časa ima vsak dovolj, če ga zna prav uporabljati, z branjem in razmišljevanjem pomirimo svoj od klerikalizma zapeljani, razvneti duh. Človek pride na podlagi verske fantazije v zadrego, zakaj kadar stopi v spovednico, takoj vpraša župnik po "novem" grehu: "Ali čitaš morebiti list, ki ni klerikalen?" Hudobija, smrten greh je, ako čitaš iz drugih častnikov. To sme kvečjemu prebrisan klerikalec brez greha storiti, zato da po dolgem iskanju najde v njem stavek, katerega bi bilo mogoče zaviti in porabiti pri klerikalni agitaciji med nevednim ljudstvom. Kajne da, vi prepovedujete knjige zato,ker resnica v oči kolje? Bolje je "nevarne" časnike in knjige odstraniti in prokleti, kakor teme vajene oči s svetlobo kvariti, kaj ne? Klerikalci so le tisti, ki imajo kaj dobička od klerikalizma in oni, ki jim slepo, brez prevdarka sledijo kakor ovce ovnu. Ti ljudje niso zmožni, da bi sodili nasprotnike in vendar se razkoračijo in razsojujejo v Domoljubu, da je strah, podobni so judovskemu ljudstvu, ki je brez prevdarka vpilo: Križaj ga, križaj ga! Iz škofovega pastirskega lista smo slušali, da temelji cerkev na resnici in da Sv.Oče nima miljonov. Ne dvomimo, da bi papež imel rad še več premoženja kakor doslej. Za danes hočemo navesti le račun sv.cerkve v Avstriji iz uradnih izkazov. Leta 1894 je imel verski zaklad 664 miljonov

kron, leta 1900 pa 813 milijonov. Leon XIII. je imel naložene miljone v Rotšildovi banki in vendar so nabirali zanj vsako leto mile darove od resnično ubogih Slovencev! Koliko milijonov plačujemo avstrijski davkoplačevalci vsako leto za duhovne! Vendarle delajo na političnem polju kot mešetarji proti nam. Ni dolgo, kar smo brali, da znaša vknjiženi kmečki dolg v Avstriji nad 62 tisoč milijonov kron, koliko ga imamo kmetje pa še na poroštvo! Čudno pa je, da zlagajo ljudje v Žireh tisočake za novo cerkev! Ali ni tako, da ovce nimajo uma - da skočijo v brezno za ovnom? - Isto velja za klerikalno ljudstvo, ki samo ne misli in ki slepo sledi onim, ki cede sline po srednjeveških časih, ko je bil kmet še večji trpin kot je zdaj.
(Notranjec, 07/03-1909)

ŽIRI

Predpust. - Fantovski sestanki. - Orodje. - Nasprotniki.
Predpustom smo se ravnali čisto v zmislu sklepa Z.T.O. Priredili smo veselico, ki je prav dobro uspela, četudi ni bilo plesa. Na pustni torek smo pa priredili prvi fantovski sestanek. Predaval je brat kaplan Perko in nam pokazal razliko med resnico in frazo. Resnica je naša, fraze pustimo nasprotnikom. Marsikaj poučnega smo se naučili na tem sestanku in le želeti bi bilo, da bi bili bolj pogosti.
Naš odsek si omisli zastavo, za katero smo že nabrali okrog 350 kron prostovoljnih prispevkov. Iz Prage smo dobili težko pričakovano orodje, bradljo in drog. Sedaj zaradi premajhnega prostora na drogu še ne bomo mogli telovaditi. Telovadimo v prostoru, ki ga nam brezplačno prepušča vrli brat Ivan Zajc.
Liberalci prav pridno pišejo o nas v "Notranjca", kažoč s tem, kako silno se nas boje. Noben liberalec v Žireh še ne zaspi, da ne bi se prej našega odseka spomnil. Mi pa seveda nanje nič ne damo, kajti kar v "Notranjca" zmažejo, je že tako smrdljivo, da je celo brati nevarno, da se ne bi okužil. Zlasti brat kaplan Perko jih podnevi in ponoči preganja, vidijo ga celo v sanjah v podobi li beralce hrustajočega zmaja. Mi jim ta strah privoščimo in se bomo gotovo zelo potrudili, da jih ne bo nikoli minul. Z izobrazbo in telovadbo bomo svojega duha vadili v znanju, voljo pa v disciplini, naši liberalci pa so nam toliko mar, kakor žabe regljavke v luži.
Na zdar!
(Mladost,13/03-1909)

IZ ŽIROV

Dandanes klerikalci veliko debatirajo poleg pijače v gostilni. Vspeh je sovraštvo. Dokaz temu je tudi 4. številka Domoljuba, ki kramlja kot stara ženska. Klerikalec ve, da ima duševnih zmožnosti le tisti, ki je prejel "navdihnjenje" od zgoraj v "skrivnem razodetju". V "Rimskem katoliku" pa je neki toliko poučnega, da postane oni, ki ga bere bolj učen kot vsak profesor modroslovja. Izza decemberskih volitev so prejeli naši klerikalci na klerikalnem zaupnem shodu "šarže",vsak po svoji zmožnosti. Ponosno so sedeli v hotelu Union pri kosilu držeč nož in vilice češ: "Že imamo v rokah krmilo deželne vlade." Prišedši domov, poskusijo svojo srečo. Kralja žirovskega vrha se je polotila prevzetnost, da ni zadovoljen,želel je postati "cesar". Takozvani "zajci" študirajo, da bi se proglasili "generalom", zloglasni Arhar je avanziral za majorja. Končno je ljudstvo zapazilo njih visoke nosove, njih smešno prešernost. Zdaj pa ti "vladarji" niso zmožni drugega dela kot obdelovati drugače mislečega človeka, češ: "Nam se je voz polomil, pazimo, da sovražniki ne pripeljejo blaga na glavno cesto." Želimo tem možem, ker se je tako močno razvil njih vladajoči duh, naj skrbe, da ne bodo nosile njih soproge hlač. Kaplan Perko pa močno nadkriljuje polovične učenjake. Ker je bil duševni siromak, jo je popihal v lemenat, tam se je tako izobrazil, da mu je mogoče vleči nevedne za nos. Uči, da je treba vse zatreti, kar ne leze in gre po klerikalno. Ogibati se je treba neklerikalca. Rekli ste, da zato, ker se mora gnilo odstraniti od zdravega. Odgovorimo vam: Mi smo tako zdravi, da se vaša gniloba nas ne prime - a vi ste bolehni, ker se bojite - in prav je tako. Po suhoparnih dnevih je ostrejši veter potreben, da postane zrak čist! Drevje se mora očistiti vničujočega mrčesa.
(Notranjec, 20/03-1909)

IZ NOVE VASI PRI ŽIREH

Kaplan P.Perko se stresa na prižnici in se zagovarja v "Domoljubu" proti Notranjčevemu dopisniku. Ker ne ve ničesar nasprotnega navesti, še manj dokazati, zato laže, zavija in kliče, fej! Kar je njemu neljubega, je vse gorostasna laž. Od nas zahteva, da bi se podpisovali, zakaj pa se ne Domoljubov dopisnik? Kakor boste delali,tako Vas bomo sodili, nikar ne mislite, da bi brcanje mirno prenesli. Imate preveč masla na glavi, delate v občini zgago in prepir, dobrega pa nič. Otroke pretepate v šoli,in tako vzbujate v nežnih, mladih srcih srd do sebe in do

svojih naukov. Ako slučajno ni otrok od klerikalnih staršev, ga mučite na vse načine v šoli, in potem se še bahate,da ste izobraženi, ko vendar vsa dela pričajo o izprijenosti srca. Delate protipostavno, mi bi vas že dostikrat lahko postavili pred sodišče, pa smo prizanesli. Zanaprej Vam ne bomo več, ker živite od nas, pa prežite kakor zvit detektiv na vsakogar in ga ovadite, ako le mogoče. Ravno sedaj kroži po vaseh pismo, povzeto iz resničnih dogodkov iz Vašega življenja; spisala ga je iz osvete neka znanka. Pravi, da ima še dokaj zanimivega gradiva na razpolago iz Vašega življenja, s kojimi Vam bo pokadila, ako treba.
(Notranjec, 27/03-1909)

IZ NOVE VASI PRI ŽIREH

Dne 25.marca smo imeli prvič priliko opazovati "čuke v kroju", šli so v paradi k spovedi, vojaki puhlih glav. Včasih je bilo greh, nositi rdeče kravate in hoditi v maskah. Danes so pa vzor katoličani rdeče maskirane šeme. O moralni vrednosti žirovskih čukov, ktere je kaplan stavil za zgled, bi se dalo marsikaj povedati. Za danes omenimo samo toliko, da so čuki od spovedi grede kleli in vriskali, in ko so se od obhajila grede v gostilni napili, so se potem po cesti grede grdo pridušali in tako pokazali, kako so izobraženi ti žirovski vzor-katoličani. Ako morajo duhovniki ravno z rdečimi srajcami vero ohraniti, potem ta vera prav slabo stoji. Pisali smo že o izobraženosti in veri starejših izobraževalcev in kaplanu Perku, ako bo treba, bomo tudi o teh. Največji vzor je seveda tisti, za kojim so prošli teden popraševali orožniki. Koliko ima masla na glavi? Sodrug.
(Notranjec, 03/04-1909)

IZ ŽIROV

Domoljubov dopisnik obsoja Notranjčeve dopise. Vprašamo, ali moremo na dejanja, kakoršna vidimo pri klerikalcih, drugače odgovoriti, kakor tako, da jih nekoliko ožigosamo. Kaplan Perko je uporabil vsa sredstva hujskanja. Vedoč, da zbegane ovčice iščejo zavetja, potresuje jim sol po opustošenem pašniku, da gredo nevede volku v žrelo, taka so temeljna sredstva klerikalcev. Pa se je vstanovilo katol. izobraž.društvo, ki deluje podobno "križarski vojski". Tik decemberskih volitev je obljubil dr.Žitnik nekemu častniku te pobožne "armade", ki služi pri c.kr. polku št. 97, da bo posredoval pri oproščenju od vojaščine. Vsi "podčastniki" pa so informirani, da bo klerikalna vlada tistega, ki ne bo služil aktivno pri "križarjih", ovirala, ako bo želel kakih koncesij. Tako izobrazujejo, ali tudi vlečejo klerikalci backe za nos. Razvidno je tudi, da mobilizirajo nevedne ljudi ravno za časa volitev. Sokolom očitajo, da nimajo izobrazbe, - da so pri nas ljudje brez prave izobrazbe, je zasluga duhovščine. Nekateri privrženci se borijo za "vero" tako, da se ogibljejo cerkve, ker slutijo, da le v cerkvi stanuje Bog. Kaplan pa misli, da nihče ne razume duha njegovih izvajanj. Zato se bere v Domoljubu, da je on duhovnik, ki brani cerkvene zapovedi, a kateremu očitajo, da vlači politiko na prižnico. Gospod kaplan, molite, mašujte, spovedujte, pridigujte o svetem življenju in mi vas ne bomo napadali, ako se pa mešate v posvetne zadeve, ako hujskate, ako skušate bližnjemu škodovati, ako dopisujete v nam sovražni Domoljub, ako prepovedujete vsako prostejše gibanje, vsako bolj svobodno premišljevanje, ako prepovedujete branje našega edinega domačega lista, ako ščuvate ženski spol - tedaj vam ne moremo prizanesti. Mi smo možje, ne otroci, ne damo se voditi od mladega duhovna v črno brezno.
(Notranjec, 03/04-1909)

IZ DOBRAČEVE

Dopisnik "Notranjca" trdi, da so naši fantje-telovadci od spovedi in obhajila grede kleli in se pridušali. Kaj naj rečemo na to novopečeno laž? Nič drugega ne, kakor: "Uboga ideja, ki se mora z lažmi držati pokonci. Dokler bomo imeli take nasprotnike, toliko časa je naša stvar na trdnem!" Vemo pa, da bo nekaj Kokljev in Mavsarjev z vso resnobo trdilo, da je bilo to res, češ, saj tako stoji v "Notranjcu". Zato izjavljamo, da je naloženih pri odboru izobraževalnega društva na Dobračevi loo K kot nagrada tistemu, ki dokaže, da je res, kar je Notranjec pisal o preklinjevanju in pridušanju naših "Orlov".Torej - posezite po njih!

Iz Žirov. Vemo, da bo petkov "Notranjec" zopet javkal in solze točil nad strahovlado g. kaplana Perka. Zato mu že naprej malo odgovorimo. Umrl je Sokol Ivan Oblak in bil pokopan v Ljubljani. Njegovi sorodniki v Novi Vasi prosijo, naj se oznani na Dobračevi sedmi dan. Sedmi dan s peto mašo se oznani; zakaj, Ivan Oblak je bil umrl spovedan in skesan; cerkvenega opravila in molitev ne odrekamo nikomur, kdor umrje spravljen z Bogom. Toda, kaj si izmisli naše "pobožno" Sokolstvo. Na pokopališču naj bi mu igrala dacar Spreitzerjeva godba. Sokolstvo naj bi se postavljajo v kroju in na grobu naj bi mu menda eden od teh govoril govor. (Morda bi bil govor celo v takem tonu, kot so pisani dopisi, ki prihajajo v smetišču, ki se imenuje "Notranjec", na beli dan - ?!) Gospod kaplan je osebno izja-

vil sestri rajnega, da godbe in govora ne dopusti. Ako ona do sobote izjavi v imenu Sokolskega društva, da godbe in govora ne bo, potem bo maša zadušnica; ako ne, pa maše ne bo. No, in ker sestre pokojnega ni bilo, se je smatralo, da je bilo nekaterim več za godbo kakor za sv.mašo. Zato pa maše nibilo in seveda tudi godbe ne. Stojimo namreč na stališču, da naj se katoliška Cerkev vpošteva vedno, ne pa samo takrat, kadar se hoče kdo ponepotrebnem izkazovati in postavljati. Ako pa hočete naročiti za rajnega kako sv.mašo, se bo opravila zanj tako kakor za vsakega drugega. To je naša odkrita in odločna beseda.
(Domoljub, o8/o4-19o9)

IZ ŽIROV

Naši kat. izobraževalci na Dobračevi ponujajo glasom "Domoljuba" loo kron nagrade onemu, ki dokaže, da so "orli" kleli. Mi bi lahko navedli celo vrsto prič, ki lahko potrdijo in dokažejo resničnost naših trditev. Samo pri g.trgovcu A.Ježu so skupaj štiri osebe slišale, kako se je tisti dan mimo pridušal neki "čuk". Tam se lahko informirate in oddaste loo kron. Sploh smo pa mnenja, da Vam kron primanjkuje, ker beračite za svoje društvo na vseh koncih in krajih, Po vseh hribih ste že oberačili in se vsiljevali, kakor podrepne muhe.Stavek: "Uboga ideja, ki se mora z lažmi pokonci držati"! velja vam. Vam je podlaga laž in sleparstvo. Mi se ne bojimo čitati nasprotnih spisov, dočim Vi pod grehom prepovedujete čitati svojim "slepim" pristašem Vam nasprotne liste in knjige, kakor tudi slušati druge govornike. Kdor resnico lahko dokaže, se mu ni treba bati nasprotnikov, da bi mu škodovali. Vi pa pred resnico mašite ušesa in vežete oči, in to je dokaz, da je vam laž pogoj za obstanek. Pristaše slepe vere hrani ravno Vaša stranka. Kokelj in Mavsar sta samostojna, razumna in napredna moža, zato jih tudi skušate ironizirati, ker sta Vašim stremljenjem na potu! Glede "sedmega dne" pa se je blagoslovljeni in vsevedni dopisnik zmotil in je udaril po vodi! Mi kličemo nasprotnikom:
Predno nasprotnike obsodiš,
pomisli, kako sebe vodiš,
ker včasih tudi on izve;
kam da Tvoja noga gre.

Vaš prijatelj.

Iz Žirov. Domoljubovemu dopisniku se je koža tako ogulila vsled dopisa "Notranjca", da je postal neobčutljiv. Prisoja si nezmotljivost in modrost. V 14. številki "Domoljuba" je pa vendar zopet vdaril s palico po zraku. Kot poveljnik in učitelj tukajšnjega bataljona "križarske vojske" izobrazuje bojevnike v delovanju proti drugače mislečim ljudem. Ako čitamo zgodovino srednjega veka o "križarskih vojskah", vidimo, v kakšni temi je ljudstvo gazilo, ko se je tako slepo dalo voditi duhovščini. Človek bi mislil, da bi dandanes bilo nemogoče kaj tacega, toda še večja neumnost se dogaja sedaj. Takratni križarji so se bojevali proti Turkom, današnja križarska vojska izvaja boj! brat proti bratu, oče proti sinu, žena proti možu itd. Kaj ne da to so izobraženi tisti, ki znajo tako vleči za nos nekatere ljudi? "Domoljub" predbaciva Sokolom, da se poslužujejo laži kot sredstva za obstoj. Pometajte pred svojim pragom! Vsa "rezerva" križarske vojske kot patrulja išče, kje je kakšen uniformiran nasprotnik, pa zoper njega v potu obraza lažete, obrekujete, sploh porabljate najnesramnejša sredstva laži v hudobne namene. V gostilni za litrom sedeč ste boljši govorniki v zabavljanju in neslanih šalah kot strgan doktor zoper tiste, ki jih ni zraven, da ne slišijo. Kaj pa zapovedi božje, če ste tako poučeni, zato vam kličemo krepek "Fej"! Ako bi Kristus hodil zdaj po svetu in prišel med vas, gotovo bi ne bil zadovoljen in vesel. Poveljnik križarjev P.Perko izobrazuje svoje ljudi v kakem zakotju, kjer nima samostojnih ljudi pred sabo, o delovanju proti nam, na prižnici pove, kar se mu zljubi, ker ga ščitijo paragrafi, ker v cerkvi sploh nihče ugovarjati ne sme. Izobrazba klerikalcev je taka, da jim služi kakor mesarju praktično orodje, da potegne bika v mesnico vkljub moči premaga žival, in ji zaveže oči. Želimo križarjem, da bi glede izobrazbe domače živali prekosili!
(Notranjec, 17/o4-19o9)

ŽIRI

Tolovajski napadi. - Naš napredek. - Okrožna slavnost.

Naši Sokoli se morejo menda pred vsemi drugimi najbolj ponašati s svojo oliko, kajti, kar so žirski sokolčki na Vstajenja večer vprizorili, tega pač niso nikjer drugod vstanu.Mladeniče, ki so čakali Sv.Rešnjega Telesa, so hoteli kar iz vrste vun vleči in so vmes preklinjali ter kričali, da ni moč opisati. Posebno so se v tem odlikovali nekateri bivši Sokoli, vojaki na dopustu. Ko ni hotelo tega rjovenja biti konec, so naši ljudje te fantiče, nevredne cesarske suknje, odstranili. Zato so pa svojo srečo drugi večer poizkusili. Vrgli so se kraj pota v

travo in čakali na našega načelnika, ki se je z drugim bratom vračal iz društva. K sreči sta naša brata zapazila Indijance, čepeče v zasedi, vsled česar se je napad ponesrečil.
Pa kaj bi se ne jezili sokoliči! Njih je vedno manj, nas pa vedno več. K sirovinam nobeden ne mara, ugled Orlov pa raste, ker se za Žirovske "svobodomislece" ne zmenijo. Na Vstajenja večer smo se udeležili kot četa procesije in je nastopil tudi naraščaj pod vodstvom dveh bratov v uniformah. Zgradili si bomo tudi lastno telovadnico in ne potrebujemo prostora v novi mežnariji, kjer smo izpočetka mislili, da dobimo telovadnico, pa slavni člani cerkvenega odbora - povečini "Sokoli" - niso dovolili.
23. maja se slavnostno blagoslovi naša zastava. Vspored: 1. 22. maja, na predvečer, predstava: "Za križ in svobodo", 2. 23. maja ob pol 5. zjutraj budnica; svira godba z Rovt. 3. Ob pol 8. pozdrav gostov. 4. Ob 8. slavnostni govor (g.dekan iz Idrije). 5. Blagoslovljenje zastave. 6. Sv.maša. 7. Skupno kosilo. 8. Sv.litanije; nato na Dobračevem veselica. Vabljeni so vsi naši prijatelji, v prvi vrsti seveda naše okrožje.
Na zdar!
(Mladost, 01/05-1909)

IZ ŽIROV

Dopisnik "Notranjca" zopet nekaj rogovili. Zaletava se v Marijino družbo in klepeče o "blagoslovljenih" Marijinih hčerah. Poznamo dopisnika kot javnega lažnika. Zadnjič smo mu ponudili 100 kron, ako dokaže svojo laž glede naših "Orlov". Niso mu dišale kronice! Danes mu obetamo 200 kron, ki mu jih bo izplačala blagajna Marijine družbe, ako dokaže svojo trditev glede Marijinih hčera! Torej po kronice! - Sploh pa, ako je dopisnik Sokol (in o tem ne dvomimo), mu svetujemo, da naj posveti v Sokolske vrste. Nam obeta naraščaj pri Marijini družbi, v Sokolskem društvu ga pa že imajo. Sami sebe glejte, saj kar gnjilega odpade iz Marijine družbe, kaj radi sprejmete v svoje vrste in pa svoje člane olike učite! - Kar pa "Orlom" očita, na to bo pa dobil že primeren odgovor v "Mladosti". Ako hočete imeti mir, morate najprej sami mirovati!
(Domoljub, 27/01-1909)

BLAGOSLOVITEV ZASTAVE ORLA V ŽIREH

Lepo četo ponosnega Orla je zbral 23. majnik v naši lepi žirovski dolini. K blagoslovitvi nove zastave so prihitela naslednja društva po svojih zastopnikih: Ljubljana, Škofja Loka, Cerkno, Idrija in Sp. Idrija. Uniformiranih Orlov je bilo okrog 80. Okrog pete ure zjutraj nas je dramila vesela budnica rovtarskega godbenega društva. Zastave so veselo vihrale v zraku in lep dan se je obetal. Pol osmih je imel predsednik žirovskega Orla, br.Vončina lep nagovor na vrtu g.Blažiča. Od tu so odkorakala društva v farno cerkev, kjer je sledilo po nagovoru g.dekana Arkota blagoslovljenje. Med sveto mašo je pel moški zbor iz Idrije. Popoldne po litanijah je bila veselica in prosta zabava na Dobravi. Le prehitro je minil lepi dan in prisrčna slovesnost.
Žirovci živimo v znamenju bojev in nasprotovanja. To je pokazala tudi ta naša prireditev. Požarno društvo na Ledinah je priredilo (menda ravno iz nasprotovanja) blagoslovitev nove brizgalne na to nedeljo. Naši Sokoli pa - nekaj radi nasprotovanja, nekaj radi tega, da bi jih naše rdeče srajce preveč ne bodle v oči, so se podali, 22 po številu, na Ledine z svojo navzočnostjo počastit tamošnje "blagoslovljenje". Kje so dobili kakih pet ali šest članov, ne vemo, ker kakor znano, njihovo društvo ne šteje 22 telovadcev. Spremila jih je dacar-Spreitzerjeva godba, ki jim je v mišljenju sorodnica. Da bi bila "manifestacija" tem večja, pridružilo se jim je kakih 20 ognjegascev, ki so jih Sokoli v zadnji uri nalovili od vseh strani. Ako so znanega "Ribničana" čez katerega je nedavno udrihal "Notranjec" - tega "mladega boga" priklopili v svoje vrste, jim le čestitamo. "Mladi bog" jih bo že potegnil v nebesa; saj blagoslov jih ne bo, ker ga ni bilo. No in tako je šlo iz Žirov vse, kar "napredno" misli in gre in mi smo ostali sami med seboj ter se v miru in ob zvokih rovtarske godbe in idrijskega pevskega zbora lepo zabavali.
Sokoli in drugo.
Žirovskim godcem bodi povedano, da mi godbe kot take ne preganjamo; pač pa - dokler to godbo vodi odločni nasprotnik Spreitzer - te godbe ne moremo vabiti na naše prireditve. Fantje - godci oprostite se dacarja, pa smo prijatelji. Sploh pa mislimo, da je dacar-Spreitzerjev liberalni duh že tako poniknil v srca godcev, da bodo dacarjevo "vižo" še vedno naprej godli. Prav; toda nam je ne boste, kvečjemu Sokolom.

Sokoli, kolikor smo jih srečali, so se vedli še precej dostojno. Vsaj izzivali niso; in to je pri naših Sokolih že veliko. Vemo pa, da jih te olike in dostojnosti ni izučilo društvo, ampak paragraf. Tudi dobro, da je le mir. Mir hočemo mi imeti. Ne moremo pa zamolčati obnašanja žene strojarja Dolenca, ki je - v družbi nekaj žensk

- se hihitala in smejala pri pogledu na naše goste, da smo mislili, da se bo izsmejala. Sploh pa je bil to samo obupen smeh, ki je značil, kako hudo ji je pri srcu ob pogledu na naše čete krepkih naših fantov-telovadcev.

Govor Ivana Podlesnika.

Izmed popoldanske zabave omenimo pozdrav seje gorskega okrožja, ki smo ga telegrafično dobili in pa govora g. kaplana Perka in br. Ivana Podlesnika. Br.Iv.Podlesnik se je v svojem govoru dotaknil tudi razkrinkanega Hribarja, o čegar slavnem podpisu je takratni "Slovenec" prinašal uvodni članek. "Ako bi kdo naših somišljenikov - tako je povdarjal brat Podlesnik - "učinil kaj takega, bi mu mi sami strgali rdečo srajco raz telo; in to po pravici. Toda Hribar bo pri svojih somišljenikih ostal še vedno "veliki Slovan."

Slovensko Sokolstvo, o katerem je naša dolžnost, da odpremo oči našemu ljudstvu in mu pojasnimo, kaj vse se skriva za njim, pa bo ostalo mirno in še naprej povdarjalo svoje narodno stališče, liberalni učitelji pa bodo trobili, da je le v Sokolstvu rešitev slovenskega naroda."

Zastava.

Pod novo zastavo, ki smo jo blagoslovili, se morajo zbirati res pravi značaji. Lepa zastava, - delo gdčne Sattnerjeve, - ki ima na eni strani podobo sv. Mihaela na drugi pa znak Orlov, ta nas bo vodila po začrtanem potu naprej do zmage. Zastavo smo si torej omislili. Zdaj pa naše želje hite do telovadnice. Za množice ljudstva, ki se zbirajo za nami, ne najdemo več v naši fari zadostnega prostora. V Sokolski dom ne gremo, drugje je prostor premajhen, - ne kaže torej drugega, kakor da dovršimo kar smo začeli, telovadnico. Ako Bog da in sreča junaška, jeseni moramo biti pod svojo streho. Tedaj pa na svidenje bratje Orli iz vseh slovenskih pokrajin!

Žalosni Sokolski dom.

Bratje Orli so videli ta dan tudi sokolski dom žirovskega Sokola. Ta dom otvarjat je prišla lansko leto vsa liberalna garda. Dne 23.t.m. pa je stal ta dom zapuščen in prazen. Podira se dimnik na njem, omet odpada in skoro bo pokopan pod bremenom obilnih dolgov in postal razvalina - pribežališče - sov in čukov!

(Slovenec, 28/05-1909)

IZ ŽIROV

V nedeljo dne 23.maja so naši "Orli" blagoslovili zastavo. Pri tej priliki so povabili s cele Slovenske sorodna društva, in se skrbno pripravljali. Udeležbe vzpričo velikih priprav in reklame ni bilo dosti, gotovo so pričakovali nekaj več. Za nas so zanimivi govori. Kaplan Perko je ostal to pot še precej zmeren. Povdarjal je samo, da morajo biti katoliški izobraževalci za zgled drugim. Dosedaj so res pokazali "lepe vzglede", ljudje iz kojih vrst izhajajo tatovi, pretepači, preklinjevalci, nečistniki, lažnjivci, hinavci itd., so res vzor (morda po klerikalni morali, po naši pa ne). Glede izobrazbe so tudi visoko, (a le babe v Žibršeh). Drugi govornik je nastopil v imenu Z.T.O. Ta možic je strastno napadel naprednjake in povzdigoval klerikalizem. Povdarjal je gorostasno laž, da se slovenski Sokoli zadnji čas zvezali z našimi največjimi sovragi - z Nemci, ni pa povedal kedaj, kako, na kakšen način? No klerikalci itak ne rabijo dokazov ker jim je laž in brezsmiselnost temelj in podlaga. Nadalje je povdarjal, da hočejo liberalci in socijalni demokratje iztrgati iz src Slovencev najdražji zaklad - vero, in je klical na vse grlo v boj proti njim, v boj za klerikalizem! Toda dobri katoličani naj vendar pomislijo, kdo pa je vodil in zastopal ves čas slovenski narod, mar ne klerikalci? In kam so ga privedli? Tako visoko, da smo dobri za sužnje v Ameriki in Nemškem v rudokopih, da so nam te službe vzor. Ali nismo eden najrevnejših narodov? Koliko dobrega so že napravili čuki? Prepir in sovraštvo sejejo, hinavci prve vrste so, njih vera je vera sovraštva, slepa vera; nevedne ljudi hočejo napraviti fanatično neumne! Zabavljal je tudi čez profesorje in Sokolski dom, prerokoval pogin nasprotnikom in zmago njim. No, da pri nevednih ljudeh dobijo večino, ni nič čudnega. In soditi po razmerah, bodo tudi še dolgo imeli večino. Toda večna tudi njih vlada ne bo, prišel bo čas ko bodo ljudje spregledali in sodili drugače, kakor sodijo danes, in takrat bodo ž njimi pomedli. Bodite zdravi in vodite svoj boj za najsvitlejše "vzore in izdelke" dalje. Morda pridemo skupaj.

Iz Žirov. Kaplana jezi, ker "Notranjec" piše resnico o njegovih gojencih "Marhčerah" in "Orlih". Toda mi ne moremo kaj; so pač taki ti otroci, da radi segajo po prepovedanem sadu in tujem blagu. Ako tudi hodijo v uniformah k procesijam in v cerkev, jim to več škoduje nego koristi. Glave nosijo po konci in so ponosni (kakor sploh puhoglavci) nevedni so in skušajo se napraviti stalno neumne, zveste farovške podrepnike in klerikalne kulije. Mar bi se brigali za gospodarski napredek in pravo izobrazbo, mesto, da se navajajo k topoglavosti in so še ponosni na to.

(Notranjec, 29/05-1909)

ŽIRI

Pod zastavo sv.Mihaela.

23.maj je bil za našega Orla eden izmed najlepših njegovih dnevov. Ta dan se je namreč blagoslovila zastava našega Orla. K tej slavnosti so prihiteli bratje Orli iz Ljubljane, Idrije, Škofje Loke, Spodnje Idrije in Cerkna. Z.T.O. sta zastopala br.Jeločnik in Podlesnik.

Zjutraj ob pol 5.uri je bila budnica. Svirala je godba iz Rovt. Prijatelji Orla so okrasili svoje hiše z zastavami. Bilo jih je mnogo. Niti lani, ko se je otvoril nesrečni Sokolski dom, ni bilo toliko zastav. Jasen dokaz, da je laž in prazna bahanja, ako kdo trobi okoli, da so Žiri v svobodomiselnem taboru. Okrog 7.ure so začeli prihajati bratje od vseh strani. Pozdravil jih je brat Vončina. Nato smo odkorakali v farno cerkev, kjer je imel slavnostni govor gospod dekan Arko, nato pa blagoslovil zastavo, kateri je kumovala gospodična Nežika Erznožnik. Zastavo nosi brat Franc Kristan. Pri sveti maši sta stregla dva brata v uniformah. Po maši smo odkorakali na Dobračevo. Ob cesti je stala v špalirju ogromna množica ljudstva. Nato se je vršila seja okrožja. Popoldne se je vršila veselica. Govorila sta brata kaplan Perko in J.Podlesnik. Krasen je bil njegov govor, v katerem je ožigosal početje Sokolov, ki hočejo biti narodni, njihovi voditelji pa se zavežejo s pogodbami Nemcem. Zvečer smo se od bratov Orlov poslovili z željo, da se jeseni zopet vidimo ob blagoslovljenju nove telovadnice.

Tistemu pisunu pa, ki je v obilnem potu svojega obličja skoval dopis za "Notranjca", ne odgovarjamo. Saj bo "Notranjec" kmalu zmrznil in potem revež ne bo mogel odgovarjati, če ga zdaj skrtačimo. Na zdar!

(Mladost, o5/o6-19o9)

IZ ŽIROV

"Ako klerikalec dvakrat spregovori, se trikrat zlaže". To resnico nam je potrdil zadnji "Domoljub" in "Slovenec" od petka. Same laži in jezuvitsko nesramna zavijanja. Nismo prijatelji osebnih napadov, toda če nas kdo tako nesramno izziva, kakor lažnivi kljukec v "Domoljubu", jih moramo nekaj omeniti, da mu zavežemo lažnjivi klepetec. O "Marijinih hčerah" obstanemo, kar smo pisali. Ali ne poznate male Marijine devičice, ves čas je nosila svetinjico in bila odlična Marijina družbarca. In sedaj v 28.letu svoje dobe, ko je v prehodnem stanju; oho, zdaj se je sramujete, hinavci! "Nebeškarjeva" iz M.vrha, ki se je zagledala v "Ribničane Urbane" je bila do zadnjega časa M.hčer, če še tako zavijate in ste jo zbrisali, se je ne bodete otresli. Dejstvo je in ostane pribito tu in povsod, da vse Vaše ceremonije, Vaši nauki, Vaša morala in pobožnosti niso v stanu človeka obvarovati izprijenosti! Nasprotno najslabši moralisti so najbolj klerikalni in pobožni ljudje. In mladega "nebeškega" očeta podtikate nam; prokleto imate slabo orožje proti nam. Ako taka šleva brez vsakega smisla pride blizu naše veselice, nima to nikakega pomena. Vi pa že pograbite to kot argument proti nam, častitamo! V slabem stanju je še ena ali dve bivši Mar.Hčeri. Seveda bo kaplan zopet tvezil, da so že zdavnej zbrisane. Toda tako zavijanje je prokleto slabo, tudi datum izbrisa se lahko prestavi. Kar pa blagoslovljeni lažnjivec dalje piše o naraščaju pri sokolih, to je pa že višek hudobnosti. Bodite vendar tako dobri in naštejte ta "naraščaj! ?" - Glede "Orlov", ki so na spovedni in obhajilni dan kleli, smo že navedli svoj čas nekaj prič, ako treba, jih lahko še več. Pred sodnijo so dokazali tatvino čuku "kmetovega Jakopa" iz Sela. In morda ste slišali dično historijo o "Žnidarčkovem", koji tako kričavo razprodaja srečke po Vaših "sedminah", bil je svoj čas mlekar na Dobračevi; delal in opisoval je tako vestno in točno, da za okroglo en kvintal masla ni mogel dati odgovora, kam ga je spravil. In samo veliki prizanesljivosti predstojništva mlekarne se ima zahvaliti, da ni bil strogo kaznovan, pač pa sta oba omenjena "čuka" pod kuratelo, da imata poleg očeta še druzega od sodnije postavljenega varuha. Tudi glede "čistosti" Vaših "Orlov" in Mar.hčera, bi se dalo marsikaj navesti. Ljubavna pisma kar krožijo med njimi. In mesto da bi bili hvaležni, da Vas nismo tožili za obljubljene krone, nas še izzivate ter ste tako nesramni, da grehe, ktere ste sami zakrivili, skušate sokolom naložiti, pa ne bo šlo! "Slovenec" skuša natveziti, kakor da smo bili vsi Žirovci navdušeni za čukarsko slavje; ter očita naprednjakom, da so agitirali za v Ledine. To je laž. Resnica pa je, da je bilo na Ledinah več in bolj odličnega občinstva, ki je brez posebne agitacije skupaj prišlo, kakor ste jih Vi mogli iz vseh krajev skupaj zbobnati. Z zastavami se bahate; stvar pa je takale: čuki so dali napraviti lepo število zastav in te so potem vsiljevali svojim in bolj omahljivim posestnikom in s temi po sili razobešenimi zastavami se sedaj hvalisate. Tudi pri štetju čukov se je poštenjak pošteno zmotil, mogoče je bil mož krmižljav ali pa je po dvakrat preštel. Ker pa ima laž brezmejen prostor, boste mogoče tudi

nas še na laž postavljali, ako bi na primer trdili, da je enkrat ena ena in da se po dnevu bolj vidi kot po noči, bi Vi lahko nas zavrnili v "Domoljubu", da je lxl bilo še vselej dve in da je noč svitlejša kot dan in naivni čitatelji lažnjivega "Domoljuba" Vam bodo verjeli. Nas pa o tem, kar smo videli, kako ste delali, ne boste nikdar preslepili.
(Notranjec, o5/o6-19o9)

ŽIRI

Telovadski dom. - Kakšne so Sokolice. - Sitne učiteljice.
Draga "Mladost"! skoro začnemo z gradbo lastne telovadnice; vse je v najlepšem tiru in upamo, da bo delo v par mesecih gotovo. Potem bo šele pravo življenje v našem Orlu bodisi v organizatoričnem bodisi v telovadskem oziru. Zdaj imamo s telovadbo velike težave, ko je telovadni prostor tako zelo oddaljen od središča fare, da imajo nekateri bratje poldrugo uro hoda daleč. Redna telovadba se vrši vsako nedeljo, pa seveda le, kadar je vreme ugodno, ker telovadimo pod milim nebom.
Na dan sv.Rešnjega Telesa nas je pri procesiji nastopilo 19 uniformiranih Orlov, kar pa je hudo pogrelo naše Sokole, ki, kadar vidijo Orla, bliskoma izgube vso tisto izobrazbo in prosveto, katero sicer na cente prodajajo. Posebno pa vzplamtijo vsakikrat Sokolice. Nek sivolasi mož, ki je za časa procesije stal blizu nekaterih nadabudnih deklet, je dejal, da so tako grde opazke delale, da bi morali dragonarji zardeti, ako bi bili to slišali. To so pač vredne sestre svojih bratov, od katerih se bo eden moral zaradi motenja vere zagovarjati pred sodiščem.
Končno pa dobrotno svetujemo našim liberalnim učiteljicam, naj ne sitnarijo zaradi naraščaja, ker tega ni čisto nič treba. Kje bodo otroci telovadili, o tem bodo že starši odločili, zato naj si naše učiteljice ne delajo sivih las in naj se rajši pečajo s stvarmi,ki se njih tičejo, kar pa jim ni mar, v to naj ne vtikajo svojih nosov, ker bomo drugače nastopili drugo pot. Upamo, da nas bodo ubogale. Na zdar!
(Mladost, o3/o7-19o9)

ČUKI V ŽIREH

Pišejo nam: Naši "Orli" ali pravilneje "Čuki" so pričeli graditi svoj "dom"; to ni nič slabega,ako napravijo novo stavbo, v kateri pravijo, da se bodo "vzgojevali" in "izobraževali". Da je prave izomike in prosvete nad vse potreba, smo popolnoma prepričani. V prvi vrsti so je potrebni najbolj oni, ki se prištevajo k "Orlom" in ki simpatizirajo ž njimi. Toda "izobrazba", s katero pitajo klerikalci svoje pristaše, dosti več škoduje, kakor koristi, kajti ona ne nareja ljudi samostojnih in neodvisnih, ker taki klerikalcem presedajo; oni hočejo imeti samo "farovške šleve", kojim se suče ves duševni horizont okrog farovža in cerkve. Njim se dozdeva največji greh samostojno misliti in brati, kar prepoveduje "gospod". To pa je slabo in škodljivo, taka izobrazba pač služi klerikalizmu, škoduje pa ljudstvu. Mi pa delajmo vzajemno za pravi gospodarski napredek in vsestransko izobrazbo. Konkurirajmo s klerikalci ter pokažimo, da imamo resno voljo in da smo na pravi poti.
(Slovenski dom, 24/o7-19o9)

IZ ŽIROV

Izneveril se nam je eden naših Orlov in prestopil v nasprotni tabor. Zdaj pa je vse Sokolstvo pokonci in samega veselja ne vedo kaj bi storili. Zdaj - pravijo - se je začela obračati klerikalna stvar navzdol; kmalu jih bomo požrli te čuke in kmalu ne bo nobenega več! - Le počasi, dragi moji! Bomo videli! Mi poznamo naše Sokole, kakšni so. Enkrat se jim kaj malega posreči in Sokolstvo začne dvigati glavo, kakor gad. Toda naša gorjača je vedno pripravljena in vselej smo to glavo potolkli, da se je ponižno sklonila k tlom. Le lepo ponižni, dragi tovariši iz nasprotnega tabora: niste še na konju, ne. In poslušajte, kaj mi javno povemo! Vsem našim somišljenikom bodi povedano, da mi hočemo le take pristaše, ki so z dušo in telesom popolnoma naši. Kdor se v naših vrstah ne počuti dobro, z Bogom. Obžalujemo ga sicer, a rajši vidimo, da gre, kot da bi bil društvu v breme in društvo njemu. Mi nismo taki, da bi somišljenike lovili in vabili v svoje vrste po vseh kotih kot delajo Sokoli. Nam ni vsak dober kot je Sokolom. Če ni popolnoma naš: polovičarjev ne maramo. Rajši imamo pet celih kakor sto polovičarjev. Videli pa boste, da jih bomo imeli malo več kakor pet. Stvari stoje tako, da prihodnost za enkrat še ni vaša. Toliko v pohlajenje vaših živcev.
Na zdar!
(Domoljub, o5/o8-19o9)

IZ ŽIROV

Umrl je eden najbolj delavnih ognjegascev: Janez Kopač. Gasilna društva iz Dobračeve in iz Žirov sta ga spremila k zadnjemu počitku. Ker je bil pokojni tudi podporni član izobraževalnega društva na Dobračevi in ker je društvu

prodal parcelo svojega sveta pod navadno ceno, kjer si društvo gradi sedaj svojo telovadnico, zato se je udeležil mrliškega sprevoda tudi telovadni odsek "Orel" z zastavo. Pokojni je bil svoj čas že zašel skoro popolnoma na opolzla pota socialne demokracije. Ko je pa videl pogubno rovanje socialne demokracije in sokolstva zoper vse, kar je dobro in sveto, ga je to navdalo z odporom zoper ta društva in nagibal se je v mišljenju vedno bolj na pravo stran. Večkrat je povdarjal proti enemu izmed naših članov: "Sam nisem veliko vreden; želim pa, da bi bili moji otroci boljši kot sem jaz in da bi jih slaba stvar ne potegnila za seboj." Umrl je Janez Kopač nepreviden; Bog daj, da bi mu to, kar je imel dobrega na sebi, izprosilo pri Bogu milejšo sodbo. - Surovost mladine pri nas gre dobro v cvet. Ponoči čakajo kakor tolovaji ob cestah, kedaj bo kdo naših mladeničev šel od telovadbe, da ga napadejo, ako morejo. Podnevi napadati ne upajo, pa z besedami zbadajo. Seveda se varujejo imenovati take besede, radi katerih bi jih naši tožili in vtaknili v luknjo. Malo je namreč teh surovežev, ki bi idrijske ječe še ne bili oskusili. Mi pa zahtevamo mir in **nočemo**, da bi izza vsakega vogla kdo lajal nad nami. Zato bomo pričeli brezobzirno v "Domoljubu" objavljati imena tistih, ki bodo inzultirali po cestah. In ako ne bodo rabili besed, ki bi jih pred sodiščem storile kaznjive, jih bomo naznanjali na glavarstvo radi nedostojnega obnašanja. Bomo videli, ali bo mir ali ne!
(Domoljub, 19/o8, 19o9)

Novice iz Žirov.

List "Slovenski Dom" z veseljem čitamo, ker je dobro urejevan, donaša dosti novic, kar ljudje cenijo, piše fino protiklerikalno, kar upliva ugodno na emancipacijo slovenskih sužnjev izpod jarma mednarodnega klerikalizma; uvaja čitatelje polagoma tudi v novi svet idej in napredka. Klerikalci se ga zato boje in streljajo nanj iz svojih taborov, kar je dokaz, da je bil list potreben, ker je našel povsod glasen odmev.Le pogumno naprej k napredku in svobodi! Na zdar!

Iz Žirovske doline. "Domoljubov" dopisnik se kisa, ker so Čuki izgubili svojega najbolj razumnega člana; prva moč je bil v društvu, na prestol načelnika so ga bili posadili, pa pridejo ti vražji Sokoli in Sokolice pa ga potegnejo k sebi! O to je nezaslišano! - Toda "Domoljub" laže, ko trdi, da je bil izvabljen v nasprotni tabor. Dotični mladenič je bil pač toliko inteligenten, da mu je srednjeveška čukarija presedala,zato se ji je odpovedal iz lastnega nagiba in lastne volje. Ni pa izvabljen k Sokolom, ker Sokoli nikogar siloma ne vabijo v svoj tabor. Pač pa so Čuki pomedli vse smeti, da so napravili smešno četico otročjih "čučkov", kakor jih smeje nazivajo pametni ljudje. Ako bodo ti patentirani "katoliški" ljudje res pokazali kaj lepega in dobrega, nimamo nič proti temu. Dozdaj še niso napravili nič drugega, kot prepir in razdor. No, morda je tudi to potrebno, da se borimo med seboj, saj je boj pogoj napredka, seveda le plemeniti konkurenčni boj. Življenje sploh ni ničesar drugega, kakor neprestani boj za obstanek; ako bi se na svetu uresničil idealni paradiž, bi ljudje postali topi in leni, vsak napredek bi bil izključen, ljudje bi se poživinili, kakor so podivjani prebivalci osrednje Afrike in Avstralije, kjer jim narava nudi vsega dosti brez posebnega truda. Za to jih ničesar ne sili, da bi se trudili in si vstvarjali vedno kaj novega. Zaostali so in tujci jih podjarmljujejo. Tudi mi bi postali sužnji, ako bi se vsi vpisali klerikalcem. Gorje narodu, ki je v večini klerikalen. Vzgled revolucija na Španskem.
(Slovenski dom, 21/o8-19o9)

IZ ŽIROV

Dve lepi stavbi imamo sedaj v delu, ki bosta kmalu dovršeni. To sta naša prekrasna farna cerkev in pa telovadnica, oziroma dom našega izobraževalnega društva. Ker je denar, kar se ga je bilo tekom let za cerkev nabralo, po večjem že pošel, se je ponudil g.duhovnik Breitenberger, ki se tukaj mudi na počitnicah, da gre v družbi enega najbolj navdušenih mož po fari ter nabira prostovoljne doneske za cerkev. Kakor se iz dosedaj nabranih zneskov vidi, bodo k cerkvi največ pripomogli mali in srednji posestniki. Ti so res krščansko najboljši ljudje v fari. Bogatin bi lahko dal, pa največkrat navdušenja nima. Revež bi pa rad veliko dal, a veliko ne zmore in zato da po svojih skromnih močeh. Med nabranim denarjem bo marsikaka kronica, ki je bila prislužena s krvavimi žulji. Marsikake kronice pa ne bo, ki bo rajši darovana za kako liberalno podjetje, n.pr. "Sokolski dom". Sicer pa: kdor ne misli dati iz pravega namena, za tistega kronicami ne žalujemo. Odkritosrčno povemo, da bolj spoštujemo nekatere socialne domokrate iz Nove vasi, ki so naravnost izjavili, da v Boga in Cerkev ne verujejo, da torej ne bodo nič dali; in res niso nič dali. Bolj jih spoštujemo, kakor tiste, ki ravno tako nič ne verujejo, pa so vendar dali nekaj krajcarjev za cerkev, zato da se bodo ob raznih pri-

likah bahali, češ: Mi smo tudi kristjani. To je hinavščina! Ne moremo namreč verjeti, da bi kdo, ki službo božjo dosledno opušča ter se mesto k pridigam k "Svobodni Misli" po modrost zateka, da bi tak človek dal iz pravega nemena svoj donesek za cerkev. Naj bi ta vrsta ljudi že vendar enkrat odmaknila svoje roke od vsega, kar je cerkvenega. Cerkev se bo z božjo pomočjo dozidala tudi brez teh ljudi. Mi smo prepričani, da bo več veselja in več sreče pri cerkvi, ako ti ljudje, ki z eno roko cerkev vedno v obraz bijejo, še drugo roko od nje odmaknejo. Take lažikristjane bo tudi "Domoljub" vedno bolj jasno stavil ljudstvu pred oči ter svaril pred njimi, da se ljudstvo ne navzame njihovega zgleda. Naša sv. vera je prelepa, da bi jo taki ljudje kazili in se med kristjane šteli, ko niso. Z besedo "kristjan" naj se krasi tisti, ki je res vseskozi vdan in pokoren otrok matere sv.Cerkve. Dovolj slabega je že naredilo v Žireh tisto slepomišlenje nekaterih, ki hočejo služiti obenem Bogu in hudiču. Toda tisti časi, ko se je na tak način v kalnem ribarilo, so prešli. Čas je, da se ločimo med seboj v dva tabora s celimi somišljeniki. Druga stavba, ki bo tudi naš ponos in naše veselje, je telovadnica na Dobračevi. V primeroma kratkem času smo jo dozidali in ako Bog da, čez zimo se bomo že pod svojo streho lahko izobraževali in zabavali.Stavba stoji par korakov od glavne ceste na nekoliko vzvišenem, suhem prostoru. Imela bo dve dvorani, klet, galerijo in stalen oder. Enkrat pred zimo jo bomo otvorili, blagoslovili pa šele drugo leto, ko bo končno dodelana. To bo prostor, v katerem bo dobilo gostoljubno streho vse, kar je našega mišljenja v fari. Iz tega prostora ven se bodo širile ideje, ki jih v javnosti zastopa pravo krščansko naziranje. Preganjala se bo pa tista megla politične nezavednosti in nedoslednosti, ki kakor mora leži nad našo lepo žirovsko dolino. Mi ne zahtevamo, da bi moral biti vsakdo ud našega društva. Vemo, da je veliko dobrih kristjanov v fari, ki nikdar ne bodo šli v sovražni tabor, četudi niso zapisani v naše društvo. Le takih ne moremo, ki so šviga-švaga, pol-tič-pol-miš. Godi se namreč v naši fari tako, kakor piše brat Polesnik v zadnji "Mladosti": Med družbo zakletih sovražnikov sv.Cerkve se še vedno mešajo možje, ki deloma še spolnjujejo svoje verske dolžnosti. Žene, ki pristopajo s svojimi hčerami k mizi Gospodovi,hodijo na shode svobodomislecev. Matere, ki molijo vsak dan za srečo svojih otrok, srečujemo na shodih, kjer se oznanja boj proti sv.Cerkvi. Starši, ki se katoliške štejejo pustijo, da zahajajo njihovi otroci v sokolske in druge liberalne organizacije". Tem besedam še pristavimo, da se pri nas sokolice, ki javno v hlačah telovadijo, ne sramujejo v nedeljo priti k maši in k ofru okrog altarja ... To mora drugače biti. Ali popolnoma ali nič! Časi dvoživk so na Kranjskem, hvala Bogu prešli. Tudi v Žireh se mora vedno bolj jasniti v tem oziru.
(Domoljub, 3o/o9-19o9)

IZ ŽIROV

V "Domoljubu" se je raztegnil gotov "klerik", ki je v istem tonu že večkrat z lece prodajal svojo modrost. Umljivo je, da se ne izplača z "Domoljubovim" dopisnikom polemizirati, ker razumnih ljudi naprednega naziranja on ne more "prepričati", njegovi pristaši pa so že itak "njegovi". Toda ako on včasih razglasi v "Domoljubu" širši javnosti svoje mnenje, je dobro, da tudi mi svoje povemo. Kjer manjka prave izobrazbe, kjer so ljudje nevedni, tam se klerikalcem dobro godi. Tako je bilo in je povsod,in tako je tudi v Žireh. Večina ljudi je starega, brezmiselnega, površnega, pobožnjaškega naziranja. Mislijo od danes do jutri, njih duševni horizont se ni dvignil preko domačih hribov. V cerkvi je teh ljudi šola, tam je "univerza". "Gospod" sejejo vsako nedeljo iz velike brezmejno globoke sejalnice cerkvene nauke, ki so jih sestavili v teku stoletij cerkveni "učenjaki", verski fanatiki. Snov so jemali iz kraljestev brezmejne fantazije ljudske duše, ideje brez realne podlage, brez trdnih dokazov. In ta snov je tako pripravna duševna hrana naših ljudi, da se od nje kar opijanijo in niso niti zmožni užiti kaj drugega. Tako je! Za božjo voljo vendar "gospod", posredovalec neumrljivih duš med zlobnim svetom in bogom, gospod, ki navaja na bogoljubno življenje in trga ljudi iz oblasti satanove, ta gospod, ljudje božji, je vendar najpopolnejši človek na tem božjem svetu; in tega gospoda ne bi slušali in ubogali tudi v drugih stvareh, to je vendar nekaj groznega, kar zamore le še najbolj izprijen človek zanikati. Tako prepričanje ima večina naših ljudi o popih. In kako more potem drugače biti kakor je? Dokler bo večina takih ljudi, bodo tudi klerikalci imeli večino. Moderno svetovno in življensko naziranje se širi počasi, počasi se osvobaja ljudstvo iz okov klerikalizma. Redki so samostojno misleči ljudje, a še bolj redki so oni, ki bi uspeli ali mogli to pokazati; kjer je večina, tam je moč in kjer je moč, tam je tudi vlada in tiranstvo. V prvi vrsti mora vendar vsakdo gledati na svoj lastni obstoj; in ravno radi tega

se je treba največkrat prilagoditi navadam večine. Posebno drzen in energičen mora človek biti, da premaga to ozračje in se pokaže: Jaz sem tak, pa če me tudi vsi preklinjate." Za vraga, to je že skoraj junaštvo. Še večina razumnih, bogatih ljudi se potopi v mlakuži splošnosti in mesto da bi korakali naprej in dajali pogum in voljo drugim, postanejo velike ničle ali še celo coklje napredku. In kaj naj potem še store ubogi, gospodarsko odvisni in duševno zasužnjeni prosijaki? Da klerik iz Žirov kliče na ločitev duhov, ima prav. Ta ločitev se sedaj tudi izvršuje polagoma. Da so mnogi v prehodnem stanju, znotraj naprednjaki, zunaj klerikalci, je umljivo, ako se upoštevajo razmere. Dopisnik se spodtika nad onimi, ki so protiklerikalci, pa hodijo v cerkev in darujejo zanjo; nad Sokolicami, ki v hlačah telovadijo in hodijo k "ofru". Tudi mi ne odobravamo takega ravnanja, toda ako vpoštevamo razmere, se temu ne čudimo. Dopisniku v tolažbo pa bodi povedano (kar mu je itak znano): Da po farovžih večkrat moške in ženske osebe skupaj telovadijo; takih "duhovnih vaj" se je baje tudi dopisnik že udeleževal. - Resnim naprednjakom pa kličemo: Bodite vsaj toliko napredni, da vas vsaj popi ne bodo izzivali, in vam po pravici očitali nedoslednosti.
(Slovenski dom, 16/1o-19o9)

IZ ŽIROV

V nedeljo 31.oktobra smo imeli zanimiv in poučen shod, na katerem je poročal deželni poslanec g. E.Gangl o zadnjem zasedanju deželnega zbora. Poročevalec je v daljšem govoru z navduševalnimi besedami slušateljem podal jasno sliko političnega položaja v deželi. Živo je orisal klerikalno stranko, kako ljudstvo, osobito kmete slepari, dočim lovi vselej in povsod samo svoje strankarske koristi. Vse mogoče so obetali svojim volilcem ti ljudje: podpore za vodovode, ceste, železnice, električne naprave in tako dalje; sedaj, ko je čas dajati, pa ni nič. V stiskah, groznih stiskah so za denar; upali so, da jih bo podpirala država. Toda vlada, proti kateri so vodili obstrukcijo na Dunaju, jim je pokazala fige. Klerikalci so dobili dolg nos, mesto podpor bodo kmetom naložili večje davke. Za 5o% se zvišajo deželne doklade, kar je gotovo jako velika "pridobitev" poslancev za kmete! Opisoval je govornik, kako klerikalci, osobito pl. Šuklje, kršijo postave: noben zakon in paragraf jih nič ne moti, kadar se gre za njih strankarske koristi. Vse nujne predloge naprednih poslancev so odložili in pokopali. Ko je govornik predlagal splošno enako direktno in tajno volilno pravico za deželni zbor, ni noben klerikalen poslanec hotel z njim nastopiti, in ko je pozneje isto predlagal za občinske zastope, so se istotako uprli temu klerikalci, ki imajo tudi v svojem programu splošno in enako volilno pravico in predlog je bil pokopan. Ko je predlagal reformo učiteljskih plač, zgodilo se je isto. Razumljivo, klerikalci, prijatelji ljudske nevednosti, imajo pač v tem svoj interes, da je ljudstvo nevedno in zabito, pripravno za njih sebične namene. Torej šole in učitelje le potlačiti in poklerikaliti, potem bo dobro za nje! Opisal je, kako se volijo šolski nadzorniki in kakšni ljudje ta posel opravljajo; to je žalostno, in človek ne bi verjel, da je v današnji dobi kaj takega še mogoče. Dočim druge napredne države, ki stojijo na napredku kulture in omike, pred vsem Francija in tudi Nemčija, žrtvujejo za šolstvo ogromne svote, pa da naša klerikalna država skoraj nič, pač pa dovoljuje vse za militarizem in skrbi tudi za to, da so duhovniki dobro plačani. In potem ni čuda, da ugled države na znotraj in zunaj peša. Prva in edina podlaga vsakemu pravemu napredku in blagostanju je izobrazba in ta se pričenja z ljudsko šolo, zato bi morala država, ako bi hotela prav razumeti svoj namen, tudi skrbeti, da se ljudsko šolstvo povzdigne, da se šola osvobodi vseh tujih vplivov, da se da učiteljem boljšo eksistenco in več svobode, kakor tudi, da se učitelji res strokovno izobrazijo za svoj poklic. Otroci, mladina naša, so vendar naš najdražji zaklad, in ako je večina od nas revnih, da svojih otrok ne moremo drugače preskrbeti, kakor če jih primerno izobrazimo, bi morala vendar država gledati na to, da svoje državljane duševno dvigne. Toda klerikalni postavodajalci tega nočejo uvideti in hočejo, da bi bile šole in učitelji le ponižni farovški sluge, ljudstvo pa ponižno, nevedno in otopelo, ljudstvo, ki mu je zaprta pot do boljšega kruha in svobodnejšega življenja. Človek se mora vzgajati samostalen, samozavesten, ki veruje in zaupa v svojo moč in moč svojih sobratov. Ne človek, ki zatira in tlači s svojo močjo slabejšega, ampak človek, ki mu želi dobro in ga skuša dvigniti, ta je pravi človek. Klerikalna morala sicer tudi uči, da ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe, toda ni jih večjih hinavcev pod solncem kot so klerikalci: oni vidijo vsepovsod le sebe, svoje koristi, vse drugo bi najraje požrli. Kaj bodo še storili v deželnem zboru, se ne ve, za ljudstvo gotovo nič dobrega. Gledali bodo samo, da uničijo ter oslabijo napredno zastopstvo. Z naprednjaki bodo postopali tako kot

postopa žirovski katehet P.P.v šoli z otroci. Govornik je prerešetal sploh vse, o čemur se je razpravljalo v deželnem zboru, kakor saniranje deželnih financ, preuredba lovskega zakona itd. Vsi navzoči so mu sledili z vidnim zanimanjem, na vse so napravile iz srca govorjene besede mogočen utisk. Shod se je vršil povsem mirno, ker klerikalcev ni bilo blizu. Želimo le, da bi se še večkrat priredil kak podoben shod, ki bi odpiral ljudem oči, da bi spoznali svoje duševne slepitelje in hinavske politične kolovodje v pravi luči.

Kaplan Perko v Žirih, ki pretepa in trapi šolsko mladino, ki hodi v "Sokolski dom", naj bi se vendar potrudil poučiti svoje "čuke" katoliških manir. Mladi čuki ne zahajajo ob nedeljah v cerkev, marveč se potikajo po gostilnah, popivajo in obirajo ljudi. Ko je šel kaplan Perko k prvi obravnavi v Idrijo radi pretepanja mladine v šoli, spremljala ga je kakor zvesti psiček neka odlična članica Marijine družbe, ki se večkrat mudi pri njem. Ljudje so zbijali dovtipe o otožnem možu in zvesti ljubici. Perko govori z lece, da bo mučenik svojega poklica, ako bo obsojen radi svoje surovosti in bo zaprt v čast in slavo božjo. Po tej logiki naj on kar prične streljati in pobijati vse svoje nasprotnike, potem bo pa kar hitro svetnik - mučenik.
(Slovenski dom, o6/11-19o9)

IZ ŽIROV

Nek liberalni zakotni list poroča ošabno: "Zdaj smo ga pa prijeli kaplana in ga tirali pred sodišče. O izidu obravnave bomo še poročali." Torej, Valentin Poljanšek iz Dobračeve: zdaj pa le poročajte o izidu. Dvakrat ste ga gnali kaplana, pa obakrat niste nič opravili, ampak sami sebe ste osramotili. Ako ste pravični, pa zapišite k svojemu poročilu še te-le besede: Umazana je bila žirovska fara, pa še bolj bo umazana, ako boste svoje duhovnike vlačili pred sodišče. Jeza poštenega ljudstva vam ne odide. Tisti, ki ste **prizadeti**, ali kaj veste tisto povest od okovanih škarpetov? Dobro bodo nakovani, pa ne s cvikelni, ampak z removci.
(Domoljub, 11/11-19o9)

IZ ŽIROV

Naš kaplan P.Perko je v krščanskem nauku sila izveden človek. Poslušajte! Nedavno je bil tožen pred sodiščem radi surovosti napram učenki v III. razredu. Pri obravnavi se je razpravljalo, zakaj jo je pretepaval. Priče so izpovedale, da ji takrat ni stavil nikakega vprašanja, marveč da je učenko napadel zgolj radi tega, ker hodi v "Sokolski dom" k telovadbi. Seveda je bil mož obsojen. Morda ga bo to poučilo, da ne bo več pretepaval otrok radi tega, ako hodijo telovadit v "Sokolski dom".
(Slovenski dom, 13.11.19o9)

NOVICE IZ ŽIROV

Kaplan se hvali po otročje v "Domoljubu", da ni bil kaznovan zaradi surovosti v šoli. Fant naj se nikar preveč ne hvali, ako ni bil ravno strogo kaznovan, pa je vendar sprejel ukor in zvedel take, da ga bo minilo veselje pretepati mladino. Sploh pa je nam znano, kako se godi popom pred oblastjo. - Mi sodimo človeka po tem, kaj dela, ne le po tem, kako je bil kaznovan.

Od okovanih "škerpetov" piše kaplan v "Domoljubu". Ako on ne nosi okovanih čevljev, pa so tem bolj "okovana" njegova dela. Sadovi tega dela se kažejo pri njegovih gojencih. On ni oborožen samo z removci, ampak tudi z lažnjivim jezikom.

Škof nas obišče tekom tega tedna. Občani delajo že sedaj opoprane šale na škofov račun o njegovi knjižici. Med razsodnim ljudstvom vlada splošno tole mnenje: Škof Jeglič in naš kaplan Perko sta do blaznosti fanatična duhovnika, najbolje bi bilo, ako bi oba poslali v samostan.

Naše mlekarne kaj slabo producirajo v letošnjem letu; mleka se donaša izredno malo, nekaj radi slabe letine za krmo, nekaj radi brezbrižnosti za skupno zadružno gospodarstvo. Želeti je, da se stvar obrne na bolje in da bi se gospodarji začeli bolj zanimati za zadružništvo, ker le v medsebojni združitvi je moč in se da kaj doseči, kar posamezniku ni mogoče.

Veliko jabolk so izpeljali letos iz naše občine za precej nizko ceno. Morda bi bilo bolje, da bi se gospodarji ali posamezna društva združili in napravili skupno "moštarno", da bi na ta način pripravili domačo dobro in ceneno pijačo, ki bi bila v mnogih ozirih boljša, kot za drage denarje kupljene pijače, ki so radi tega, ker se v preobilni meri uživajo, nad vse škodljive.

Jeza poštenega ljudstva vam ne odide, ako boste svoje duhovnike vlačili pred sodnijo, pravi "Domoljub". Vemo, da jezi to kaplana in njegove tercijalke, da se mu ne pustimo strahovati. Toda taki jezici se mi smejemo, ker nas veseli, da dražimo prešerne peteline. Jeza razumnega ljudstva nam ne odide, naj bi sebi zapeli fanatiki. Koder ljudstvo spregleda in vas spozna, bo tudi z vami obračunilo.

Pokažite sedaj uspehe! Ko so bile deželnozborske volitve, je kaplan širokoustno po shodih obetal dobrote, ki jih bomo uživali, ako volimo klerikalce: ustanavljale se bodo "kmečke zveze",

kjer se bo "učilo" in "delalo" vse lepo in dobro, (za pope), dajale se bodo podpore itd. Pokažite vendar sedaj vsaj nekaj uspehov, saj so vaši poslanci v večini in so lahko kaj naredili, ako so hoteli. Ali ste res samo sleparili?
(Slovenski dom, 27/11-1909)

NOVICE IZ ŽIROV

Telovadno društvo "Sokol" priredi na novega leta zvečer igro"Revček Andrejček", ki bo, kakor se kaže po predpripravi, jako fino naštudirana in bo nudila našemu občinstvu izreden užitek. Želeti je kar najobilnejše vdeležbe, da tako občinstvo poplača obilen trud, ki ga imajo igralci, predno naštudirajo tako težke uloge. G. Filip Gantar priredi za ta večer kavarno v "Sokolskem domu".

Kmetijska podružnica je imela v nedeljo 12.t.m. svoj redni občni zbor. Udeležilo se ga je le polovica članov. V načelstvo so bili izvoljeni po večjem vsi stari člani. Kakor kaže, se udje ne zmenijo dosti za podružnico; radi tega tudi ni tistih uspehov, kakor bi morali biti. Drevesnico, ki jo oskrbuje g.Ivan Kačič št. 6, ki je dovršil tudi kmetijsko šolo na Grmu, je lepo urejena in vestno oskrbovana; ker obstoji le še par let, zato se iz nje ne more oddati toliko drevesc, kolikor bi jih udje želeli. Tudi je za našo obširno občino premajhna. Ker pa ima podružnica še nad 800 K dolga, se ne more kar naenkrat razviti, upati je vendar, da se počasi razvije. Ako bi se kmetovalci z veseljem oprijeli podružnice, bi lahko marsikaj koristnega nabavili. Pridelke in potrebščine bi skupno prodajali in kupovali, prirejali bi gospodarska posvetovanja in poučna predavanja, pri katerih bi se skupno gospodarsko-strokovno izobraževali in vspodbujali drug drugega k umnejšemu gospodarstvu. Lahko bi si potem omislili tudi razne koristne naprave in stroje, katerih si posamezniki ne morejo nabaviti. No, pa pravijo, "da se tudi počasi daleč pride", skokov ne moremo delati, sčasom bo že kaj bolje.

Miklavžev večer so priredili v "Sokolskem domu" na veliko radost mladine kakor tudi odraslih, ki so se prav od srca zabavali, zroč pred sabo mladi naraščaj, kako prosi, se boji in raduje nebeških darov, ki so jih delila tri "nadnaravna bitja", Miklavž, angelj in hudič. Umljivo je, da tudi to ni ugajalo našemu mladinoljubu Pavlu P., ki je potem radi tega podil otroke iz šole. Pretepavati se jih boji, ker je baje imel tudi pred deželno sodnijo opraviti radi njih.

Tudi mrliče pokopavati ne sme, kdor ni klerikalec, tak sistem je vpeljal Perko. Nedavno je bil za pogrebca nek "novovaški" socialist, ki se noče klanjati poveljem s prižnice. Ko ga je kaplan opazil, je zaklical v "sveti jezi": Ako bo on zraven, pa jaz ne bom opravil "molitvic". Na prigovarjanje drugih ljudi je omenjeni mož odstopil, da je kaplan opravil svoj "dominus vobiskum".

Praktični so res duhovniki: Kadar se pobira bera, takrat so dobri vsi naprednjaki, socijalisti, anarhisti, brezverci in framazoni, po načelu "človek mi smrdi, pa groš mi diši". Drugače pa smrtno sovražijo vse, kar ni z njimi. Splošno je znano, kako skoro vsi duhovniki pri štolnini prekoračijo postavno določene mero, da si so za vsako neznatno opravilo dvojno in trojno plačani. Ljudje naj bi vendar v praksi posnemali te veroučitelje, kako se znajo boriti za svoj lastni blagor.

Iz Žirov nam piše somišljenik, ki je bil te dni slučajno tamkaj: Te dni sem bil v Žireh. Stopil sem v neko gostilno in slišal razgovor par možakov o žirovški šoli. Pravili so, da kaplan Perko otroke v šoli pretepava in celo iz šole podi domov. Mislil sem, da so v Žireh otroci tako poredni, a izvedel sem, da le radi tega jih kaplan pretepava, ker so otroci s starši šli na Miklavžev večer v "Sokolski dom". Izvedel sem tudi, da Perko hodi v šolo podučevat veronauk večinoma le po kaki sokolski veselici, da zamore potem kaznovati tiste, ki so se udeležili, četudi s starši te prireditve. Drugače se veliko ne zmeni za veronauk. Nekega dne je baje celo namesto veronauka razkladal v šoli o nekem paru v Trstu. Vprašamo: Kaj naj očetje pričakujejo od svojih otrok, ako se jih tako vzgojuje in poučuje!
(Slovenski dom, 18/12-1909)

ŽIRI

V nedeljo, dne 28.novembra je imel tukajšnji telovadni odsek svoj letni zbor v prostorih novosezidanega društvenega doma. Predsednikom je bil izvoljen dosedanji častni predsednik brat Perko, ki je na podlagi dveh izbornih člankov zadnje "Zore" razvil program za bodoče leto, ki naj obstoji v krepki samovzgoji volje in značaja. Telovaditi se zadnje čase ni moglo veliko, ker nismo imeli prostorov. Tekom enega tedna bo dodelana tudi velika dvorana in tedaj se prične redno društveno življenje in telovadba. Začeli bodemo sprejemati tudi ženske članice k izobraževalnemu društvu. Na otvoritveno veselico, ki jo bomo priredili na Silvestrov večer, se skrbno pripravljamo. Dom je vseskozi delo domačih moči in tako praktično urejen, da nam od več strani prihajajo prošnje, naj pošljemo načrt

stavbe. Dom bo imel dve dvorani, klet, stalen oder in galerijo. Drugo poletje, ko bo dom tudi zunaj dodelan, ga bomo blagoslovili. To zimo se nam obeta v novih prostorih kaj živahno življenje. Na zdar!
(Mladost, 18/12-1909)

IZ ŽIROV

Kako zvijačno hočejo naši Sokoli vloviti kaj novih pristašev v svoje vrste, nam priča dogodek zadnjih dni, ko so na Miklavžev večer napravili Miklavževo veselico v "Sokolskem domu". Vabili so okrog družin, ki še niso bile popolnoma njihove, a so se že nagibale na njihovo stran, in rekli: "Le pridite v Sokolski dom, saj to bo nedolžna veselica; samo za otroke. Gosp. katehet in učiteljice nimajo nič zoper to, ako svoje otroke pripeljete" itd. In tako jim je nekaj nerazsodnih starišev šlo na limanice s svojimi otroki, ki jih sicer ne vidimo v "Sokolskem domu". Kar je pa bolj zavednih, so pa tudi ob tej veselici vedeli, da je zamorec črn, četudi se skriva pod Miklavžev plašč. In še nekaj novega! Čujte in strmite! Naši Sokoli baje to leto na sv.Štefana dan ne bodo napravili veselice s plesom, kakor so to delali druga leta. Ali mislite, da zato ne, ker je to cerkveno prepovedan dan za take veselice? E, kaj še! Saj je bil lani in predlanskem ravno tako prepovedan, kakor letos. Nekaj druzega je! Javnega mnenja so se ustrašili; ljudstva se boje, ker so lani bili naleteli na hud odpor pri ljudstvu radi tega. Zdaj pa pravijo: "Saj smo tudi mi kristjani in spoštujemo cerkveno zapoved!" O ja, če bi mi ne vedeli zakaj! Ne boste nas preslepili ne! Mi bomo še vedno klicali: Ljudstvo, boj se jih in strani od njih, četudi se bodo ponašali s "krščanskim" prepričanjem! Popolna ločitev! Komur je mar lastni blagor, ta ne imej ž njimi toliko skupaj, kolikor je za nohtom črnega. Neka dekle, ki je bila svoj čas vneta Sokolica, pa jih je pozneje spoznala te tiče-sokoliče, je baje pri odhodu v Ameriko naročila svojim starišem: "Mojih mlajših bratcev in sestric ne puščajte v to druščino!" Prav je imela!
(Domoljub, 23/12-1909)

Leto 1910

NOVICE IZ ŽIROV

Čuki se bojijo. Na Silvestrov večer so čuki priredili veselico v svojem novo sezidanem "Društvenem domu". Na vabila so dali natisniti, da se vstop ne dovoli otrokom do 14.leta in članom sokolskega društva. Morajo se pač jako nespodobno obnašati, da se bojijo pohujšanja in še bolj kritike. V večjo varnost so naročili tudi orožniško patruljo. Prokleto so strahopetni in neumni, ako menijo, da jih bo kdo napadel. Človek rad po sebi sodi druge; tako tudi naši "izobraženci", ker so sami surovine, menijo da so vsi taki.

Kaplan Perko je baje imel v Goropekah neki sestanek svojih ljudi, na katerem je govoril in kvasil take, kakršne prihajajo iz ust tolovajev, propalic in največjih surovin. Splošna sodba o kaplanu je ta: naš kaplan ni normalen človek, njemu precej primanjkuje. O njegovi rodovini pa pravijo bolje informirani: "Saj je skoro vsa rodovina taka".

Krasen večer nam je priredilo naše vrlo "Sokolsko društvo" na novega leta zvečer. Vspeh veselice je bil popolen, kakor ga ni pričakoval nihče. Prostorna dvorana "Sokolskega doma" je bila polna, da se je kar trlo občinstva. Materijelen uspeh veselice je za društvo jako povoljen, še večji pa je moralni in umetniški. Opazovalo se je z veseljem, da prihajajo vedno nove trume v "Sokolski dom", da ljudstvo spoznava vedno bolj in bolj, da se je treba osamosvojiti izpod paševanja črnih ljudskih izsesovalcev, ki se bojijo odkrite besede in sodbe, bojijo napredne misli in jezno zametujejo sploh vse, kar vodi k spoznavanju in resnici. Netopirji ljubijo temo in mrak, klerikalci pa nevednost. Prav je imel br.tajnik Novak iz Idrije, ko je rekel v svojem govoru, da je kaplan igro izgubil (pa so res njegova obrekovanje naš blagoslov). Nič ne pomaga. Napredek zmaguje, vse gre naprej, če tudi včasih navidez nazadnjaštvo zmaguje, končno zmaga vendarle napredek. Novak je v živih, iz srca govorjenih besedah vspodbujal ljudi, naj vztrajajo krepko v boju dobre napredne stvari, ki bo končno pomagala, ker drugače ni mogoče. Igralci so izvedli vsak svojo vlogo z največjo pozornostjo. Vsak se je umel vtopiti v svoj položaj tako, da so nam vstajale žive slike iz življenja pred oči. Občinstvo pa je tudi znalo ceniti izredni užitek in je bilo hvaležno zanj, za užitek, ki so mu ga bili s svojo požrtvovalno marljivostjo preskrbeli igralci dilettantje. - Vlogo Revčka Andrejčka je igral brat

Fr.Bizjak tako izborno, kakor bi jo ne igral nihče drugi. Živo in v srce segajoče je nam predstavil ubogega siromaka, od celega sveta pozabljenega in preziranega, starega in onemoglega, pa vendar tako blagočutečega, razumnega in globokomislečega moža, da bi takega jako teško našel med takoimenovano "inteligenco". Občinstvo je tudi znalo ceniti njegov trud in njegove zmožnosti in mu je med igro kakor tudi po igri prirejalo burne ovacije.

Poslano žirovskemu dopisniku "Domoljuba". Nedavno je pisal v "Domoljubu" neki občeznani lažnjivi hujskač, da je rekla neka bivša članica ženskega telovadnega odseka žirovskega "Sokola", ko je odhajala v Ameriko, da naj se mladina nikar ne spušča v "Sokolski dom", češ, da se tam izpridi. Ker razen moje hčerke še nobena žirovska "Sokolica" ni odšla v Ameriko, zato ne more biti izven moje hčere nobena druga osumljena, da je tako govorila. Da moja hčer ni nikdar tako govorila, naj potrjuje dejstvo, da je bila do odhoda v Ameriko vedno članica in še celo blagajničarka sokolskega društva in da se tudi sedaj še vedno zanima za društvo in v vsakem pismu povprašuje, kako vspeva. Sploh je še vedno taka, kakor je bila za društvo navdušena. Ako pisec dotične notice v "Domoljubu" resnice svoje trditve ne dokaže, ga smatram za najpodlejšega lažnivca. - Marija Žakelj, žena posestnika in čevljarskega mojstra na Dobračevi.
(Slovenski dom, o8/ol-191o)

IZ ŽIROV

Pri nas je vse mogoče. Pa reci kdo, da v Žireh nismo "napredni". Imeli smo civilni pogreb. Simon Kavčič, po domače Trohov Simon, umrl je v gostilni, sedeč za mizo. Bil je v življenju vnet "svobodomislec". Še par ur pred smrtjo je grdo govoril zoper Boga, cerkev in duhovnike. V svojem življenju je večkrat pravil: "Kadar bom umrl, hočem imeti pogreb z godbo, če duhovnih gre zraven, ali ne." K maši in k spovedi ni hodil; zato mu je odrekel cekrven pokop. Na mrtvaškem odru je prvi dan ležal z doli položenimi rokami; drugi dan so mu dali v roko - križ. Čemu neki? No, pa saj so svobodomisleci svobodni tudi v nedoslednosti... K pogrebu ga je spremila dacarjeva godba, ki je topot po sodbi vseh ljudi zelo slabo igrala. Za sprevodom je šla velika množica demokratov in svobodomislecev. Šli so pokriti, pogovarjali se med potjo in svetili s svečami. Kakšen pomen so neki imele sveče v njih rokah? Morda: "Večna luč naj mu sveti?!" Uboga nedoslednost! Ljudje, ki so celo komedijo od strani gledali, niso vedeli, ali bi se zgražali ali smejali. Mrliča so položili v mrtvašnico, kjer je imel čakati komisije. Pred mrtvašnico je "pridigoval" sodrug Valentin Poljanšek nekako tako-le: "Ta je prvi, ki ga bomo pokopali brez kadila in kropila. Hvala vam na obilni udeležbi. Mislim, da si marsikdo želi izmed vas takega pogreba. (Klic izmed občinstva: "Če si ga ti želiš!") Drugič, kadar bo zopet tak pogreb, pridite zopet mnogoštevilno." - Pokopali so ga šele drugi dan zvečer. Ves dan je ležal v mrtvašnici "brez kadila in kropila". Na krsti je bil križ - čemu neki?! Potom županstva so hoteli prisiliti cerkveno oblast, da bi mu bila dala zvoniti. Tega seveda niso dosegli, ker na Francoskem še nismo. Zagrebli so ga drugi večer na neblagoslovljeni zemlji ob silno pičli udeležbi. Zagrebli so ga tačas, ko je (sv.Treh kraljev večer) zvonilo k rožnim vencem in tako so ga pokopali vendarle med "zvonenjem". Valentin Poljanšek je pobožno molil štiri očenaše za drugimi. Ali je molil za njegovo dušo, ali za izpreobrnjenje "klerikalcev", še ni dognano. Ko se je na koncu četrtega očenaša Val.Poljanšek pobožno prekrižal, je bila demokraška komedija končana. Svetih Treh kraljev dan je bila po sejmišču in po gostilnah samo ena govorica: "Dolgočasen je tak pogreb. Živinče mi pogine, ga zagrebem brez zvonila; človek bi moral biti nekaj več kakor govedo!" Mi pa pravimo: Godci bodo zahtevali 2o kron za godbo. Vi pa vpijete o farški bisagi. In vendar so "klerikalni" pogrebi cenejši kot civilni!
(Domoljub, 12/ol-191o)

NOVICE IZ ŽIROV

Lep pogrebni sprevod brez duhovnika smo imeli prošli teden v Žirih. Umrl je godec in zidar Simon Kavčič. Pokojnik je bil mož samostojnega prepričanja, svobodomislec in jako priljubljen človek. Kaplan Perko je precej odpovedal vdeležitev pri pogrebu in prepovedal pokojniku zvoniti. Njegova vdova, ki je bila z možem istega mišljenja, je rekla, da je to prav nič ne žali, ker je to pokojnik izrecno želel, da naj se pokoplje brez duhovnika. Napredni in samostojni žirovski občani, ki so položaj spoznali, so se udeležili pogreba polnoštevilno. Pred krsto je igrala domača godba, ki jo vodi vrli g. Spreitzer, za njo so se pomikali skoro vsi boljši in razumnejši občani, tako, da je bil ta sprevod najsijajnejša demonstracija za napredno misel, pa proti klerikalnemu terorizmu. Klerikalci in Marijine device so radovedno leteli z vseh strani skupaj in šepetali o brezverstvu". Vdovi pokojnikovi izrekamo sožalje in jej če-

stitamo, ker je tako pogumna in značajna, kakršnih je na Slovenskem le malo. Po pogrebu so se čuli pogovori: Jaz tudi nečem drugačnega pogreba; čemu mi bo še po smrti duhovnik. Tako lepega pogreba še ni bilo v Žireh itd. Mnogi so sklenili, da nočejo pri svojem pogrebu duhovnika. Kaplanu se baje dozdeva, da je z odpovedjo vdeležbe pri pogrebu udaril sam sebe, ker je potem v nedeljo z lece pripovedoval, da je več vredno ako se moli pri pogrebu, en sam zdihljaj, kakor vsa posvetna čast. Bravo, zadel si jo, Pavle! Tvoje molitvice so za te res veliko vredne; saj zastonj prav nič ne moliš. Ako pa bi res verjel v moč molitve, zakaj pa si jo pokojniku odpovedal? He, he, možiček, te že poznamo! Kdor prikrajšat mi hoče mošnjiček, ta moj je edini hudiček.
Kritik.

Za mizo je umrl v nedeljo zjutraj 2. januarja S.K. V veselem razpoloženju je šel s prijatelji v gostilno in se razgovarjal. Naenkrat je pričel kimati; naslonil se je na mizo, Navzoči so ga pustili v miru, misleč, da spi. Ko so ga po preteku nekaj ur skušali zbuditi, so spoznali, da je mrtev.

V vodi vtopljenega so našli pijanca "Dovanka". Vtopljenec je bil pijanec "iz nižin življenja" prve vrste. Spravljal je mrhovino, bil je pri sodnozdravstvenih komisijah, kadar so raziskovali mrliče, bil patentiran berač na vseh veselicah, ženitovanjih in pojedinah. Pil je brez mere, kakor pijavka; ko je bil že poln, da je na vseh krajih letelo od njega, hrepenel je vedno še znova po pijači. Za pijačo je storil vsako uslugo. Bil je človek brez čustva, časti in dostojnosti - moralični nihilist. Včasih so mu pomešali med pijačo tobaka in druge stvari, dajali so mu po več dni staro, v malih posodah stoječe pivo in druge pijače, pa je vse prenesel. Svoj čas je bil kot vojak prostovoljec v Mehiki in v Rimu pri papežu. Bil je brez vzgoje, po rojstvu Tržačan. Tako je životaril "Davenka", nazadnje pa je dal za pijačo, da se je potopil v nji. Za Davenkov pogreb nabira milodarov neka predstojnica Marijine družbe, ki je kaplanu najbližja. Gotovo se je zdel njej in kaplanu "vzor človek", da se ga še po smrti spominjata. "Gliha vkup štriha, naš Pavle jo pa piha." Lepo vreme imamo letošnjo zimo, zato je promet še vedno živahen po naših cestah. Dela se lahko marsikaj na prostem, kar je morda dobro, neveseli pa opažamo, da je najbolj živahen promet v gostilnah in cerkvah. Priporočati bi bilo, da bi ljudje malo bolj trezno mislili in bolj resno živeli.

V žirovskem "Sokolskem domu" je 6.t.m. predaval g.prof.M.Stranecki: "o elektriki in magnetizmu". Predavanja se je udeležilo lepo število naprednih in vedeželjnih občanov. Gospod predavatelj je v lepih in živih besedah orisal in opisal električne in magnetične pojave v vesoljstvu in na zemlji in njihovo razmerje do človeka. Predavanje je bilo jako poučno in lahko razumljivo. Želimo le, da se še večkrat kaj podobnega priredi. Saj je to pač v največjo čast gg. profesorjem, ako se včasih potrudijo, da tudi onim, ki niso imeli prilike se v šoli izobraziti odprejo vpogled v tajnosti naše stvarnice in gojiteljice skupne matere prirode. Živo govorjena beseda ima tudi večji vpliv in ostane delj časa v spominu kakor tiskana.
(Slovenski dom, 15/01-1910)

NOVICE IZ ŽIROV

Krasno uspeli pogrebni sprevod pokojnega Sim. Kavčiča je vznemiril živce klerikalcem tako, da ga skuša njih zastopnik v "Domoljubu" in "Slovencu" z zavijanjem resnice in lažmi smešiti in očitati svobodomislecem nedoslednost. Pred vsem meri najbolj na mojo osebo. Nimam časa in je tudi škoda prostora, da bi mu na vsako laž po sebej odgovarjal. Kdor je bil priča sprevodu, itak ve kako "vestno in resnično" ga je opisal. Kako pa bodo sodili o sprevodu in o meni "njegovi zvesti pristaši", mi je popolnoma vseeno. Da je laž in zavijanje resnice, klerikalcem podlaga in najmočnejše orožje, je itak znano. Ako se mene osebno napade, me to docela nič ne žali in tudi ne moti pri mojem delu. Vedno sem delal in živel tako, kakor so mi velevali razum, srce in vest. Ni ga pa živega človeka, ki se zanima za javno življenje in v njem sodeluje, da bi se mogel vsem ljudem prilagoditi, vsem ustreči. Ljudje smo različni, kakor vse druge stvari. Kar enega razveseli, to drugega ožalosti, tretjega razrdaži itd. Popolnoma nesmiselno in nemogoče bi torej bilo, ako bi se skušal prilagoditi vsem ljudem, edino umestno je torej pridruževati se tistim, ki so nam po nazorih bližnji in sorodni, in z njimi sodelovati. In nekako tako sem po svojih neznatnih močeh delal tudi jaz. V koliko je bilo moje delovanje dobro ali slabo, prepuščam sodbo drugim. Ne dam pa nič za to, da se name iz nasprotnega tabora strelja, kajti, ako te nasprotnik napada, pomeni včasih prav toliko, kakor bi te somišljeniki hvalil. Jaz sem torej odločno za to, da se bijemo med seboj, saj je življenje samo neprestani boj za obstanek. Vse, vse, kar zremo krog sebe, se bojuje za svoj biti ali ne biti. Boj jači moči, čisti nazore, sprav-

lja na površje in vstvarja nove sile. Vsak boj je potreben, tako i političen, tako tudi boj med klerikalizmom in svobodno mislijo, med starim i novim naziranjem. Vsak kompromis je znamenje slabosti ene ali druge strani. Boj je življenje, življenje pa boj. Zato pa le krepko vihtimo "meče", drugače pa smo lahko prijatelji med sabo. "Bog" te torej živi, dopisnik "Domoljuba" in "Slovenca". - Valentin Poljanšek, posestnik na Dobračevi št. 15

Naše telovadno društvo "Sokol" je imelo v nedeljo 16.t.m. svoj III.redni občni zbor, ki je bil dobro obiskan in se je sploh pokazalo, da društvo kakor njegovi člani vsestransko napredujejo. Društveni dolg se pridno plačuje in upati je, da se društvo čez nedolgo dobo dolga popolnoma osvobodi. "Sokolski dom" vsebuje najprostornejšo in najlepšo dvorano v Žireh, ki je pripravna za razne predstave, shode in drugo. **Sploh** je ta dom nekaka centrala napredne mladine; v njem se pridno telovadi in tudi izobrazuje. Na polju izobrazbe je želeti, da bi se več in bolj marljivo čitalo, da bi se večkrat priredilo kako predavanje in pametni razgovori, kjer bi se urile mlade moči. - Upati je, da se bo tudi v tem oziru šlo naprej. Marljiv in vnet je zlasti tajnik Fran Bizjak, ki je vspodbujal brate v tem oziru in jim priporočal, da naj se poprimejo samovzgoje in samoizobrazbe, ker le ta jih dvigne v življenju na višjo duševno stopnjo in s tem tudi do boljšega kruha in lepših razmer.
(Slovenski dom, 22/ol-1910)

IZ ŽIROV

O božiču smo imeli povodenj in povsod dosti vode, tako da je v njo zašel neki občinski revež in pa sploh dobro znani Anton Dovanko, kateri je vodo že od pamtiveka sovražil in ljubil le alkohol. Ta ga je sedaj gnal v smrt. Dne 2.januarja je pa nagloma umrla Franca Novak, po domače Jurječevka, v 38.letu svoje dobe in najboljša podpornica Sokolov. In ravno ta dan dopoldne pa Simon Kavčič, po domače Trohov Šimon. Ta je kar v gostilni "pri Katri"pri mizi sedeč preminul in navzoči so mislili, da le spi. Bil je tudi pristaš svobodomislecev.
(Domoljub, 26/ol-1910)

NOVICE IZ ŽIROV

Prometne zveze. Snega imamo po ravnem en meter, po hribih še več. Poštni promet je bil za več dni ustavljen radi slabih prometnih zvez. V takih slučajih se najbolj pokaže nujna potreba železnice v naše kraje, ko nas skoro vsak večji sneg loči za nekaj dni od ostalega sveta. Malokje po deželi se domača industrija tako lepo razvija, kakor v Žireh. Čevljarstvo in čipkarstvo kraj lepo povzdiguje in povzročuje, da se Žiri lepo razvijajo. Zato se pa tako živo, kakor nikjer drugod čuti potreba po zboljšanju prometnih sredstev. Cestne zveze z Rovtami nam že desetletja obetajo tako, da že danes skoro nihče več ne verjame, da se bo sploh kdaj gradila. Največja želja vseh občanov je pač ta, da bi se gradila skozi našo lepo in procvitajočo občino železnica. Nobena stvar bi nam toliko ne koristila, kakor železnica. - Dne 24. januarja smo bili povabljeni na razgovor o novih kranjskih železnicah, pa se tega sestanka radi padlega snega nismo mogli udeležiti. Zato se obračamo tem potom javno do naših zastopnikov in sploh vseh odločujočih faktorjev s prošnjo, da zastavijo v to svrho vse svoje moči, da se zgradi kaka bodoča železniška zveza bodi že od koderkoli skozi Žiri. Obljubovali ste nam jo že dostikrat, zlasti pa ob volitvah. Prosimo, da svoje obljube tudi izpolnite. To je vsesplošna želja skoro brez izjeme vseh občanov.

Kaplan Perko je v nedeljski pridigi razlagal, da bi moral vsak brezverec, ako bi bil dosleden, napraviti samomor, ker življenje ni toliko vredno, da bi se splačalo živeti radi njega samega. Nekoliko filozofije za tercijalke, kaj ne da. Nam pa se dozdeva, da je največ brezverstva v vrstah pobožnjakov in takoimenovani brezverci imajo stokrat lepše verske nazore kot hinavski tercijali. Ljudski rek pravi: "Bolj če je pobožen, bolj se ga boj", in resnica je, da nikjer ni večje in zopernejše hinavščine kakor med novodobnimi kristijani. Kako pa izpolnjujejo ti ljubezen do bližnjega, ve vsak. Nasprotnika hočejo pobiti, uničiti, ga prezirajo in zasramujejo, nasproti so vsemu, kar ne služi njih samoljubju. Stokrat bližje Kristusovim naukom so pravi svobodomisleci. In ker imajo popolnejše nazore o življenju, imajo tudi večjo ljubezen do njega. In če bi pravi brezverci pričeli končavati življenje, bi se gotovo najbolj praznile vrste klerikalcev, ki imajo največjo vero v "zlato tele", v posvetno moč in v uživanje. Vero pa samo izrabljajo v to, da lažje dosežejo svoj namen. Največji brezverci in najslabši ljudje so klerikalci.

Za pouk in kratek čas. Večja družba ljudi gre mimo "Štrikarice". Ozirajo se novo eternitovo streho in prenovljeno hišico. A. pripomni: "Tukaj se lahko vsak neverneż prepriča, da molitev pomaga. Druge čipkarice služijo komaj za vsakdanji kruh, dočim "pobožna" in lahkokrila "Fran-

ca", ki zavzema v Marijini družbi odlično mesto in je celo gospodu kaplanu tako všeč, da jo večkrat k sebi povabi, elegantno preobrazuje svojo bajto in leta sem in tje tako kakor svobodne "vile". Ako ni tukaj očiten vspeh molitve in božjega blagoslova, potem ga sploh ne vem kje iskati." B.C. in D.: odgovorijo soglasno: "Ej, molitev, molitev, ta pomaga, osobito ona združena, kipeča "molitev", ki prihaja iz dveh enako gorečih src!"
(Slovenski dom, o5/o2-191o)

NOVICE IZ ŽIROV

Bivši Sokoli so poslali iz Amerike 125 K za "Sokolski dom", in sicer Vinko Kavčič, Fran Gostiša, Tomaž Žakelj, Kajetan in Mici Erznožnik, Valentin Zajc in Neimenovani. Zraven so pisali to - le navdušujoče pismo: "Iz tujine vam kličemo krepki Na zdar! bivši bratje Sokoli. Spodobro v tej svobodni deželi. Spominjamo se še vedno vas, ali žal, da ne moremo priti k vam v družbo. Srčno pa nas veseli, da krepko napredujete. Le pogumno naprej, da vas ne zakrije nazadnjaška črna tema! Vemo, da se trudite za napredek bednega ljudstva in da imate mnogo sovražnikov, ki jih nadkriljuje še črna tema nezavednosti. Toda na njih število ne glejte! Mi čutimo z vami, čeravno daleč od vas in vam pošiljamo nekaj prispevkov. Živili napredni Žirovci!" - Zavednim in požrtvovalnim bratom v Ameriki izrekamo tem potom najiskrenejšo zahvalo in jim kličemo: Na zdar! - Telovadno društvo "Sokol" v Žireh.
Čuki ne marajo več biti "Čuki". Prošli teden so tožili nekega moža poštenjaka, ker jim je rekel, da so "Čuki". Pred sodnijo so dobili samo dolg nos. Ako so se že naveličali svojega starega imena, jim iz prijaznosti tudi mi lahko navedemo malo zbirko zanje jako primernih in dostojnih imen. Ali hočete?
Na pustno nedeljo je kaplan z lece svaril pred nekim listom, ki se vsiljuje in pošilja brezplačno; imenovati ga ni hotel, zato ne vemo, na kateri list je mislil, morda na "Domoljuba", "Salezijanska poročila" ali kaj? Ali pa morda na "Slovenski Dom"? Rekel je, da se naj ga nikar ne čita, ampak kar pošlje nazaj. Da, da, Perko, ti se pa res bojiš, da ne zvemo kaj novega. Hudomušneži še celo trdijo, da so ti jako neljube "novice" o tebi in neki - - no, že veš, kaj bi pravil o neki znanki! Drugi pa zopet zatrjujejo, da ti naša pohvala v "Slovenskem Domu" prokleto prav pride: boš poprej za fajmoštra. Ali res? Da, da, veš prijatelj, beremo pa Žirovci prav radi, kar je tudi prav. Kdor se hoče o resnici prepričati, mora pogledati tudi na drugi kraj tiste stene, ki se zove naziranje in po vaše še celo "prepričanje". Mi se prav nič ne bojimo ogledati in prerešetati vaše nazore in nauke, vaše časopise in knjige. A vi pa se naših bojite! Vi ste torej podobni kupcu, prekanjencu, ki prodaja mačka v žaklju; hvali in hvali, pokazati žival pa se boji, ker ve, da kadar bodo njegovi kupci spregledali, ga bodo hitro ostavili. In tako bi morda napravili tudi z vami vsi razumnejši vaši pristaši, ako bi se jim pojasnile stvari.
(Slovenski dom, 12/o2-191o)

IZ ŽIROV

Frencinov Pavle kaznuje vsakega otroka, ki le prestopi prag "Sokolskega doma" v Žireh; krščanski nauk uči le malo, pač pa se norčuje in sramoti otroke, ki hodijo v "Sokolski dom". Čuki smejo vse početi v šoli in zunaj nje, njim se nič ne zgodi. Pavle pravi, da sokolske srajce ne more videti, a ravno Sokol Tavčar ga je spravil toliko naprej, da dela sedaj prepir in sovraštvo v Žireh, drugače bi krave pasel, ali pa svojemu staremu očetu pomagal poljansko pošto samotež voziti v Loko.
"Sokol Tavčar te je podpiral,
ko si gimnazijo študiral,
zato Sokole zdaj črtiš,
propasti, smrti jim želiš".
Tudi se pred otroki norčuje iz smrti pokojnega Dovanka in Trohovga Šimona. Zakaj pa o Bolantaču molčiš; saj je naglo nepreviden na tleh v veži umrl. Zakaj ne govoriš o tem, kako je osem dni proklinjal svojo lastno mater, da so se vsi ljudje po Dobračevi zgražali nad njegovim govorenjem. O njem seveda molčiš zato, ker je bil "Čuk". Povedal bi tudi o svojem stricu in birmanskem botru "Šurku", kako je obiskoval vse hiše žirovske in kako so ga nekega jutra dobili na neki njivi na koncu Poljan mrtvega. Tako je Perko, ti pusti nas in naše otroke pri miru, saj ne boš nič opravil. Naši otroci so in bodo hodili v "Sokolski dom", pa če si vsi čukovski voditelji: Štrikar, Zajčk, Žunar in Sladka slina razbijete ob njihovem zidovju svoje butice.
(Slovenski dom, 19/o2-191o)

NOVICE IZ ŽIROV

Kaplan Perko našemu uredništvu. Kaplan Perko nam je poslal to-le pismo, ki ga ponatiskujemo v celoti čitateljem v zabavo: "Slavno uredništvo "Slovenski Dom", Ljubljana! Na tako odurno pisavo, kot jo je začel prinašati "Slovenski Dom" v svojih novicah iz Žirov, nisem navajen reagirati na jednak način. Pač pa svarim sl. uredniš-

tvo, naj bo v bodoče previdno, kadar sprejema dopise iz Žirov, ki se tičejo moje osebe. Svojo osebno čast sem še vedno branil z vspehom pred sodiščem in tako - upam - jo bom tudi poslej. Stvarne polemike se ne bojim in jo rad sprejmem. V stvareh, ki se tičejo moje osebe, bom pa brezpogojno zahteval od uredništva, da mi pove ime dopisnika. Ako pa uredništvo tega ne bo storilo, bo ono imelo priliko pred porotnim sodiščem dokazovati resnico dopisove vsebine. Toliko v blagohotno svarilo, ker mi je ljubši mir nego pravda. - Žiri, dne 2o.feb.191o. - Pavel Perko, kaplan." - Častivredni gospod Perko se moti, ako misli, da nas bo s takimi pismi ostrašil. Naj bo miren in spodoben, naj oznanja mir in ljubezen, mesto da neti sovraštvo in seje razdor, pa bo imel mir.

Iz Žirov nam pišejo. Tukaj vlada splošna nezadovoljnost radi regulacije naše vode. Eni pravijo, da nimajo od regulacije nobene koristi, ker morajo plačevati, dočim se je prej obljubovalo, da bosta prispevala k stroškom dežela in država, zdaj pa vidimo, da mora vse plačati revež. Drugi se zopet jeze, ker morajo ne le plačevati, marveč se jim je odvzelo tudi precej sveta. Če bi bili naprednjaki tako obljubovali, kakor so klerikalci, zlasti Lengar in Peternel, to bi bil zdaj krik in vik v klerikalnem taboru. Naše upanje pa je, da tistih, ki niso podpisali, ne more nihče siliti, da bi plačevali. Marsikaj bi bilo lahko pri nas drugače, da bi imela občina več dohodkov, a klerikalci ovirajo vsak napredek. Tako bi lahko imeli enonadstropno občinsko hišo, pa tudi sejmi so napačno urejeni. Vsled neumnih klerikalcev moramo plačevati višje doklade! Upajmo, da bodo vendar že vsi ljudje izprevideli, da je klerikalec samo za škodo na svetu.
(Slovenski dom, 26/o2-191o)

IZ ŽIROV

V tako odurnem tonu, kot piše neki znani dopisnik iz Žirov svoje novice v "Slovenski Dom", nisem navajen odgovarjati. Zato bodi zadnjemu rovtarsko-neotesanemu dopisu iz Žirov ta-le odgovor: 1. Da me je v mojih dijaških letih podpiral dr.Tavčar, tega ne tajim. Toda, ko me je on kot rojak rojaka podpiral, ni bila nikdar sklenjena med nama pogodba, da moram biti v javnosti istih nazorov, kakor on. Zato njega kot osebo vedno spoštujem, dasi njegovih nazorov biti ne morem. Z isto pravico kot dopisnik trdi, da je Tavčar podpiral mene, trdim jaz, da sta dr.Tavčarja podpirala strica duhovnika in bi brez njih tudi dr.Tavčar danes "krave pasel". 2. Krivo je mnenje, da mora moj stari oče vsled revšine hoditi v Loko. Res pa je, da na naši hiši ni nobenega dolga in da svoje starše gmotno podpiram ter jim ničesar ne manjka. Ako oče hodi v Loko, hodi, ker sam hoče in ker se je tega iz mladega navadil. 3. Bolantača nikdar nisem brezpogojno hvalil; in ravno tako ne svojega birmanskega botra.4. Sram me je, da živi v žirovski fari surovina, kateri je zmožen le še za osebno polemiko in se iz strahu za svojo osebo skriva za uredništvo "Slovenskega Doma". - Žiri, dne 2o.februarja 191o - Pavel Perko, kaplan.
(Domoljub, o3/o3-191o)

ŽIRI

Naš Orel dela, kakor je njegova dolžnost, marljivo dalje. Zadnjič se je vršil občni zbor, ki je pokazal, da ne spimo. Omeniti moram, da ima naše izobraževalno društvo ženski odsek, ki šteje nad loo članic. Pristopijo naj kolikor mogoče vse k Orlu za podporne članice, kjer so za našo stvar vneta, podpirajo tri vogale v krščanskem društvenem življenju! V našem novem "Domu" telovadimo trikrat na teden, vsako nedeljo popoldne se vrši šola za računstvo in pisanje, kar je velike važnosti za naše fante, zlasti rokodelske pomočnike, vsakih štirinajst dni pa imamo fantovske sestanke, pri katerih nastopajo fantje sami kot predavatelji. Poseča in vodi jih vedno naš vrli brat kaplan Perko. Zahvaliti se moramo tudi našim podpornikom, zlasti ugledni rodovini Lengerjevi, ki nas požrtvovalno podpira, dočim se nekateri, ki se prištevajo k našim, radi skrivajo, kadar je treba javno pokazati, da so na naši strani. Izvolili smo na občnem zboru sledeči odbor: G.kaplan Perko, predsednik; Cankar, podpredsednik; Eržnožnik, tajnik; Seljak namestnik; Malovrh, blagajnik; Kokelj, namestnik; Arbič in Šifler, odbornika. Vaditeljski zbor: Cankar, načelnik; Erznožnik Franc, podnačelnik.

Zdaj pa, bratje, gotovo vprašate, kaj je s takozvanimi Sokoli, ki so kakor znano, v Žireh zelo hude sorte in radi ljudi popadejo? No, gibljejo se živahno, celo preveč, ker mora marsikateti brat Sokol nemalokrat v Idriji presedeti v "kejhi", da se pokori za svojo preveliko navdušenost za "napredno misel". Mi se zanje veliko ne zmenimo, ker naša misel vedno bolj prodira sama po svoji moči, tako da bodo naši žirovski "svobodomisleci" kmalu sami s svojo neumno mislijo. Da pa ne bodo preveč predrzni v svojem čenčavem "Slovenskem Domu", jih na to-le opomnimo: Laž je, da bi mi pri zadnji sodnijski obravnavi v Idriji ne bili nič opravili: res pa je,

da je bil pošteni mož Lovro Šubic iz Rakolka zaradi besede čuki itd. obsojen na štirinajst dni zapora! To je dokaz za "resnicoljubnost" tistih, ki dopisujejo v Slovenski Dom. Kdo je tisti dopisnik, vemo. Nekateri mislijo, da vse dopise v "Slov.Dom" piše Valentin Poljanšek. Mi pa poznamo slog in pisavo in vemo, da kadar pridejo najbolj odurni dopisi v to cunjo, pridejo iz drugega peresa. Dotični naj se varuje, da ga enkrat tudi mi praz dobro ne zgrabimo s peresom. Imamo pa tudi nekega, ki je zelo odvisen od občine, pa v Žireh z vso strastjo širi sokolsko ne-idejo po občini. Mož je pa zelo občutljiv in ko ga je pred letom "Domoljub" nekoliko okrcal, je njegova žena prišla k nekemu našemu somišljeniku in ga prosila, naj njenega slugo pri miru pustimo. Mi ga pa ne bomo pri miru pustili, ampak zna priti čas, ko bo mladina v naši občini povzdignila svoj glas in javno vprašala na višjih mestih: ali je pravično, da širitelj sokolstva občinski kruh je v naši občini, ki je v ogromni večini nasprotna Sokolom? Mož, drži se svojih opravkov ali si pa išči kruha med svojimi somišljeniki. Najmanj kar zahtevamo, je pa to, da prešteješ v vrstah svojih somišljenikov tiste, ki so bili radi pretepov ali radi razžaljenja časti kaznovani pred sodiščem v Idriji! Zdaj pa: Na zdar!
(Mladost, o5/o3-191o)

ŽIROVSKE NOVICE

Tukajšnji pismonoša, ki raznaša pisma po okolici, je še mlad fant in vnet pristaš Sokolov. Na svojih uradnih potih agitira za ničvredni list "Slovenski dom". Za danes zamolčimo njegovo ime, ker mu ne maramo odjedati kruha. Za naprej naj ve, da je njegovo opravilo raznašanje pisem, ne pa agitiranje za liberalno časopisje. - Sokoli našim Orlom pošiljajo vabila na njihove veselice. Presneto so na slabem, da se morajo v naše vrste zatekati po pomoč. Mi jih odganjamo od svojih veselic, ker jih ne potrebujemo; oni pa nas vendarle snubijo. Pa iz te snubitve ne bo poroke. - V nedeljo so imeli Sokoli veselico. Veste,koliko je bilo udeležnikov? Celih 53. Dober tek! Trgovec Primožič, po domače Tone s pošte, je daroval poleg vstopnine še cekin povrhu. Naša dekleta, ki nosite čipke prodajat v Žiri, pazite, da se iz vaših čipk ne bodo kovali cekini za "Sokolski dom".

(Domoljub, 1o/o3-191o)

NOVICE IZ ŽIROV

Podružnico družbe sv.Cirila in Metoda smo ustanovili dne 19.marca v "Sokolski dvorani", in sicer za Žiri in okolico. Posetil nas je potovalni učitelj gosp.Ante Beg, ki nam je razložil namen in pomen družbe. Takoj je pristopilo letnih, kakor tudi podpornih članov precejšnje število. Upati je, da se v kratkem to število še pomnoži. Vsak bi se naj zavedal, da je tudi z malimi prispevki dobrodošel podpornik družbi.

V 1O. številki "Domoljuba" se zopet zaganja žirovski klerikalni gad v osebe, ki niso klerikalne marijonete. Še celo v osebi pismonoše je našel "nevarnega agitatorja", pravi, da je zamolčal njegovo ime, ker mu ne mara škodovati, e vraga, saj mu ne moreš, ker ni ničesar zakrivil. Fant je pošten in opravlja svojo službo vestno. Seveda bi "Domoljubov" dopisnik na njegovem mestu rad videl kakega "Čuka", ki bi agitiral za "Domoljuba", "Mladost" in druge klerikalne cunje, potem pa bi bil vzor. - Dalje piše, da "Sokoli" pošiljajo "Orlom" vabila na veselice. Ako je včasih dobil kak "Orel" vabilo na sokolsko priredbo, je to samo znamenje, da je sokolsko delo pošteno, da se njim ni treba nikogar bati in sramovati svojih priredb, dočim se klerikalci skrivajo, kakor rokovnjači in drugi sumljivi ljudje, ki snujejo svoje naklepe, kako bi komu škodovalo. - Dalje je moral poštenjakovič napisati še par popolnih laži, kar je pač njih navada, saj ko bi se klerikalci lažem odpovedali, bi ne vedeli, kaj pisati in govoriti. "Sokoli" sploh omenjeno nedeljo niso priredili nobene veselice, ampak samo ponovili so igro "Revček Andrejček", in to na željo nekaterih, ki so želeli igro videti. Prodalo se je kljub neugodnemu vremenu 98 vstopnic. Bilo je 2[illegible] igralcev in 8 godcev. "Domoljubov" lažnivec pa je naštel vseh skupaj 53. - Zaganja se tudi v gosp.trgovca A.Primožiča, da je daroval 1O K. Zopet čista laž! Primožič pravi, da daruje onemu, ki mu dokaže, da je daroval to pot 1O kron, 2O K nagrade. Drugače pa bo lahko dal še kdaj tudi še kaj več kot 1O K. - Razume se, da mora tudi tej laži slediti grd osebni napad, češ, dekleta, glejte, da ne podpirate neklerikalcev. Klerikalcem pa je seveda všeč denar od "Sokolov" in drugih, še celo glavni agitator kaplan gre povsod po biro.

F.B.

Na velikonočni ponedeljek priredi naše vrlo sokolsko društvo krasno igro s petjem "Divji lovec", ki bo nudila našim ljudem izreden užitek. Želeti je, da se te predstave, ki bo stala igralce mnogo truda in napora, udeleži kar največ mogoče naprednih Žirovcev in tudi drugih gostov iz sosednjih občin. Saj je pač le občudovati po-

gum in požrtvovalnost naših diletantov, ki se ne strašijo tako teških nalog. Zato že zahteva pošteni čut, da se vsaj z obilno udeležbo poplača nekoliko njih požrtvovalnost.

Krasno zagrinjalo za "Sokolski dom" je naslikal naš domači akademični slikar Fr.Kopač iz Nove vasi pri Žireh. V krasnih barvah je naslikal prelepo zanosito umetniško sliko, ki predstavlja slovanske narode pod pokroviteljstvom skupne majke Slave. Na sliki je videti Ljubljano in Prago, preko katerih mest razprostira svoji vilinski roki bujna in krasna "majka Slava", ob vznožju pa se ji klanjajo narodi in boginje umetnosti. Neki umetniško zanositi poetični sij odseva z obličij vseh obrazov na sliki, tako da ti misli splavajo izven tega nizkega in tesnosrčnega sveta v deželo večne mladosti in ljubezni.

(Slovenski dom, 26/o3-191o)

NOVICE IZ ŽIROV

Naši "Čuki" pod vplivom Perka so jako veliki v izkazovanju ljubezni do bližnjega. Vsak čas se izpostavljajo, da bi koga vjeli in ga tožili, in za take malenkosti, za katere bi se drug človek niti ne zmenil. Tako so vjeli nekega moža, češ, da se je o enem izmed čukov izrazil tako, kakor da bi kradel. Tožili so ga in on je bil obsojen, ker sodnik ni poznal razmer, ko se je pa pozneje pritožil na deželno sodišče, ga je le to oprostilo, in na čukovskega poštenjaka so padli pravdni stroški, ker se je dokazalo, da je svoj čas tako postopal s tujim blagom, da je prišel pod kuratelo in bi bil tudi strogo kaznovan, da bi mu ne bile stranke (in to so bili naprednjaki) prizanesle. Dotični "Orel" pa, ki je svojčas s tujim blagom zlobno ravnal, je onemu sam poprej očital tatvino neke "lajšte", pa mož, ki je naprednjak, mu je spregledal zlobno podtikanje. Ko pa je istemu L.Š.neki čuk znova očital tatvino neke "lajšte", bil je le ta prisiljen tožiti ga, in kričavi J.Kr. je bil obsojen na denarno globo, dasirano mu je naprednjak L.Š. milostno dovolil, da sta se pred sodnijo poravnala in se mu je kazen zmanjšala. Razvidno je iz tega, da so "čuki" najslabši ljudje, ki ne prizaneso prav ničesar, vsakogar potlačijo, kolikor največ morejo. Čudna morala in "krščansko" tako naziranje, ki stremi za tem, kako bi svojega bližnjega vničila.

Veselica v "Sokolskem domu" dne 28.marca t.l. je krasno uspela. Občinstva je bilo toliko, da ga več ni moglo biti v sicer najbolj obsežni dvorani v Žireh. - Igralci so izvršili svoje naloge častno, tako, da je igra dosegla popoln uspeh. Prazna je torej želja nasprotnikov, da bi zatrli vse, kar ni po njihovem; vedno več je tistih, ki hočejo biti samostojni in se ne ozirajo na vse kletve od strani klerikalcev.

Na semnju je bilo precej živine; kupčija pa ni bila posebno živahna. Marsikak živinorejec je upal, da več skupi za svoje blago kakor je v resnici. Kdor pa ima še dosti krme, ta seveda ni hotel vdati se razmeroma nizki ceni.

(Slovenski dom, o9/o4-191o)

ŽIRI

17. sušca smo pristopili skupno k sv.obhajilu v zmislu naših pravil. Na vstajenje Gospodovo pa smo nastopili pri procesiji kot četa. Na belo nedeljo smo priredili veselico, ki je kljub slabemu vremenu sijajno uspela. Igrali smo igro "Tihotapec" v splošno zadovoljnost našega občinstva. Glede na gmotni uspeh veselice se pa tudi blagajnik ni mogel nič pritožiti, če pomislimo, da znaša čisti prebitek nad 500 K. Da je pa veselica tako sijajno uspela, se moramo zahvaliti v prvi vrsti mladenkam, ki niso štedile ne s časom ne z denarjem. Zlasti moramo omeniti dekleta Amalijo Erznožnik, Nežiko Erznožnik, Ivanko Demšar, izmed igralk pa Mici Kralj in Ivanko Mohorič, ki sta kljub precejšnji oddaljenosti redno hodili k skušnjam. Izmed mož so sodelovali Anton Žakelj ter Ivan in Matija Zajec. Vsem bodi na tem mestu izrečena topla zahvala! Nadalje se je nam zahvaliti pevskemu zboru, ki je pod spretnim vodstvom gosp.kaplana Perkota zapel par lepih pesmi. Ljudstvo je pokazalo, da nam je naklonjeno. Mi moramo pokazati, da smo vredni tolikega zaupanja. S fantovskim sestankom smo zadnji čas nekoliko zaostali. Bomo pa sedaj izkušali zamujeno dohiteti!

(Mladost, 16/o4-191o)

NOVICE IZ ŽIROV

Semenj v Žireh na sredpostno sredo je bil le malo živahen. Živine ni bilo toliko, kakor druga leta, kupčija je bila mrtva. Marsikak posestnik je upal, da bo skupil za svoje živinče nekaj novcev, pa ni mogel prodati radi razmeroma nizkih cen. Upalo se je, da bo spomladi živina dražja kot je bila jeseni, toda cena je še celo padla.

Mlekarske zadruge so vsled slabih letin za krmo izredno opešale, komaj da še dihajo. Nekaj vzroka je tudi v tem, da se vedno več svežega mleka proda, ki je cenejši in najboljši živež. Naši obrtniki to uvidevajo in segajo po njem.

Čipke, osobito finejše, so se pričele ustavljati, kar je velik udarec za naše čipkarice. Ta obrt

se širi, blaga se vedno več izdeluje, odjemalcev pa ni toliko, zato je preveč izdelkov. Ker jih trgovci ne morejo oddati, nastaja kriza.

Iz Stare Oselice. Naš župnik, Soukup, je jako srborit mož, ki rad napada s prižnice in se tudi pogostoma pravda. Ker je pri zadnji pravdi pogorel in plačal vse stroške sam, ko je namreč tožil neke povsem poštene fante, ki niso drugega zakrivili, kakor da so malo zapeli. Župnik jih je radi tega s prižnice uprav po barabsko napadel in jih ošteval z "osli","prašiči" itd. Fantje so šli po tej "lepi in krščanski pridigi" k njemu v župnišče in ga vprašali, da naj pove, kdo je tak, kakor je opisoval v svoji pridigi. On seveda ni vedel nič povedati, ampak se je njim iztrgal in zaklenil. Nato pa je vložil proti njim tožbo radi "napada" na njegovo osebo. Razume se, da je pred sodiščem podlegel, ker je hotel z lažmi, ki izhajajo iz njegovega fanatizma, zmagati. To ga pa grozno jezi in je radi tega izhova napadal z lece Amerikance, češ, da prinesejo iz Amerike nekaj denarja, potem pa pijejo in njega napadajo. Rekel je, da je oče takega, ki tako dela, Judež Iškarjot. No, župnik, te že razumemo: ako bi v Ameriki prislužene novce nosili tebi in polnili tvojo bisago, potem bi bili vzorkristjani. Ker pa svoj denar obračamo po svoji volji, smo pa prokleti. Mi ti svetujemo, da odnehaš od svojih neumnosti;imaš pač toliko masla na glavi, kakor noben drug Osličan, saj si že dostikrat imel priliko, se zagovarjati pred sodnijo. Ali se še spominjaš, kako si nekoč streljal, - kako si se včasih v kuhinji pretepal itd. Ako hočeš, bomo še vse to natančneje opisali in še veliko drugega. Ako hočeš imeti mit, ga moreš v prvi vrsti sam napraviti. Mi smo sicer po večjem pohlevne ovce, toda tako neumni nismo, da bi se tebi dali prostovoljno mesariti, tako je! Ako si razpoložen, pa še toži, pa ti vse to pred sodiščem dokažemo. - Napreden Amerikanec.

Žirovske gasilke ali članice so imele dne 4. aprila neko zborovanje radi veselice, ki bi se naj priredila dne 1.maja. No, predsednici, gospe Lenger, ki hoče ter želi društvenice, kakor društvenike gasilnega društva speljati na nov program gospoda Perka, ni sreča mila. Njen načrt je padel v vodo.

(Slovenski dom, 16/04-1910)

V Žireh so videli Halleyev komet. Prikazal se je bil in je od vzhoda proti severu pometal s svojim dolgim repom. Pokazal se je tudi strupa učinek, ki ga ima komet v svojem repu, pa le do gotove vrste ljudi. Ne vemo sicer, kako se strup imenuje, toliko pa je gotovega, da je med njim in čevljarsko smolo neka privlačna moč. Čutili so že pred letom ta strup v Žireh; bil je nekaj čevljarjev vrgel neverjetno daleč, da so šele v daljni Ameriki prileteli na trda tla. Letos pa se je pokazal grozni učinek tega strupa. Smrtonosen je bil, posebno debelim, semintja se je kateri z vso težavo obdržal na svojih dolgih nogah. Mogoče v bodoče Bog obvaruje naše šilarje in kopitarje take nagle in neprevidne smrti. Da so umrli neprevideni, vidi se v tem, ker pri vsakem krščanskem pogrebu so duhovni gospodje, pri teh so pa bili cesarski gospodje z visokimi kapami. Ravno oni, kateri so želeli, da bi repatica pomedla iz Žirov naše vrle Orle, so najhujše občutili smrtonosen repov strup. Kakor je pokazal komet, da čim manj repatic bode opletalo po Žireh, tem bolje bode! - Žirovski zvezdogledec.

(Domoljub, 28/04-1910)

ŽIRI

Tisti izmed naših mladeničev, ki bi se radi šteli olikane,pokažejo včasih prav dobro svojo oliko. Ako kdo naših Orlov pride v gostilno in mirno zahteva pijače, ga napadejo s "čuki", odpro nože in ob belem dnevu z odprtim nožem dero po javni cesti za njim. To je torej tista "olika", katera nujno sledi iz branja "Svobodne Misli" in iz tega, ako kdo skozi leto in dan cerkve znotraj ne vidi. Seveda bo s to stvarjo imela opraviti sodnija. Toda, kadar postane mladina tako podivjana, kakor je pri nas, potem že tudi sodnijska roka omaga in ne pomaga. Kolikokrat so že okušali ričet v Idriji ti naši mladi sokoliči in drugi, toda navada postane železna srajca, kajne? Prijatelji Sokolov, poglejte v vrste teh tičev, če ne bo morda tudi v tem slučaju skleda z ričetom postavljena pred koga iz te družbe?! Potem pa še vpijte: "Smo olikani!"

(Domoljub, 05/05-1910)

NOVICE IZ ŽIROV

Pogreb brez duhovnika. Zopet smo imeli pogreb brez duhovnika. Umrl je na Selu pri sekirnem kovaču, J.Poljanšku, kovaški pomočnik Možina. Pokojni 34-letni fant je bil jako vzoren in vesten delavec, kakršni so zelo redki. Vedno je bil točen in vesten pri delu, nikoli ni popival, nikdar ni nikomur kaj žalega storil, ves teden je pridno delal, v praznik pa je čital in se izobraževal z raznimi poučnimi knjigami in časopisi. Vsled svoje varčnosti in točnosti je bil obče priljubljen in je imel tudi precej prihrankov. Ker je bil razumen človek, je bil tudi samostojnih misli, in ker se ni klanjal klerikali-

mu, se mu je tudi odrekel cerkveni pogreb. Pri pogrebu je igrala godba žalostinke, gosp.pravnik Ivan Kavčič je ob odprti gomili govoril v slovo pokojniku lep in ginljiv govor, mnogo oči se je orosilo, ko smo se ločili od telesnih ostankov blagega in vzornega pokojnika, ki je prerano moral ostaviti življenje. Bodi mu ohranjen blag spomin!

Spovedni listek igra pri duhovski vladi veliko vlogo. Ker se sorodniki pokojnega M.niso izkazali s tem listkom, se duhovnik ni udeležil pogreba. Tako igra ta listek večjo vlogo kot razne druge "pravice" kar tudi po smrti prav pride, ako ga ni, ni potreba duhovnika plačati, kar je precej vredno. Kdor torej želi svojim dedičem dobro, pa ima spovedni listek,naj ga le sežge, s tem jim prihrani mnogo stroškov.

Obrtna šola se pripravlja v Žireh, pa določitev prostora dela preglavico našim zastopnikom. Baje se je določila za obrtno in ponavljalno šolo le ena soba, kar je vsekakor napačno štedenje, kajti obrtne učne sobe bi morale biti vendar drugače opremljene, kakor nadaljevalna ljudska šola. Pravilnejše bi morda bilo, šteditи drugod, kjer se včasih denar izmetava za malo ali celo nepotrebne stvari.

Umrl je nedavno tukaj čevljarski mojster in posestnik na Dobračevi, Josip Žakelj. Pokojnik je zapustil svoji družini precejšnje premoženje, bil je vzoren in vesten gospodar in skrben oče. Ko je pričel svojo obrt, ni imel nikakega premoženja, z umnim gospodarstvom in vodstvom si je opomogel in pridobil med občani ugled, tako da je igral v žirovski javnosti veliko vlogo. Bil je pristaš napredne stranke in je zanjo tudi precej žrtvoval. Bodi mu ohranjen blag spomin!

Iz Ledin nam pišejo: Ko se je vršil v Žireh drugi civilni pogreb, je bil pokojnik doma iz Ledin. Njegov očim je prosil duhovščino, naj ga po cerkvenih obredih pokoplje, ali žirovski kaplan mu je odrekel cerkveni pogreb, češ, da je svobodomislec in da mu ni izročil spovednih listkov. Pokopali so ga brez duhovnika - nič ne de. Pri pogrebu je bilo pa vendar veliko ljudi, kjer je govoril gosp.Ivan Kavčič tako pametno in zanimivo, da je vsem bilo milo in da so skoraj vsi jokali. Po dokončanem pogrebu je šel pokojnikov očim v "farovž", da bi plačal za maše in za osmi dan, kakor je že navada. Ali kaj se je zgodilo! Ledinski župnik ga je vprašal, ali je cerkveno pokopan. Ko je očim pokojnikov povedal, da ne, ni župnik hotel sprejeti denarja za osmi dan, niti za maše, češ, da ne mara maševati za krivoverca. Ali zgodilo se je nekaj, kar ne bi bil storil niti najneumnejši človek. Ko ni hotel sprejeti častiti gosp.župnik denarja za maše in osmi dan, hotel se je drugače okoristiti - peljal ga je v "štalo" in mu ponudil kravo na prodaj. - Ali ni tako postopanje prav krščansko!

(Slovenski dom, 28/05-1910)

IZ ŽIROV

Kaplan Perko gre iz Žirov. Naprednim Žirovcem bo žal po njem, kajti on je vsled svoje zagrizenosti povzročil, da se je marsikaj razvilo ugodnejše kakor bi se bilo brez njega. Njemu se imamo tudi zahvaliti za "civilne" pogrebe. Marsikdo je vsled njega bolj odločen antiklerikalec kot bi bil brez njega. Perko je bil duhovnik po škofovih nazorih. Organiziral je pristaše klerikalizma, osnoval katoliško slovensko izobraževalno društvo kakor Orle. Poostril se je boj med nasprotujočima si nazoroma vsled njegovega fanatizma, in ker je ta boj temeljitejši, je tudi večjega pomena in vpliva. Boljše vpliva na razvoj in napredek, kar je vsekako dobro. Kaplan Perko se je prišteval modrim duhovnikom, ki mesto miru sejejo razdor in netijo boj. Pravih naprednjakov pač ne sme motiti v delu bodi duhovnik tak ali tak, treba je iti svojo pot, ne oziraje se ne na desno in ne na levo. Le v delu pa je pričakovati lepše bodočnosti.

V Žireh. Pred nekaj dnevi je zaprla politična oblast farno cerkev v Žireh, in sicer radi slabega stanja. Mašuje se sedaj na Dobračevem, kar pa žirovskim vaščanom ni prav po volji, ter se sliši, da se pritožijo. Menda bi bilo bolje, da so tiho, ker politična oblast je še povoljno uredila, ker bi morala tudi zvonenje ustaviti, kar se pa ni zgodilo. Res je, da smo sedaj v Žireh brez maše in če je tudi v Žireh imamo, je neveljavna. Tako je povedal naš vrli kaplan Perko, da kateri gre v farovž k župnikovi maši, da mu ni treba misliti, da je bil pri maši. Torej tista ni veljavna.

(Slovenski dom, 06/08-1910)

Vrtno veselico z javno telovadbo priredi društvo "Sokol" v Žireh v nedeljo, dne 28.avgusta t. l., pri gosp.Franc Blažiču v Dobračevem s sledečim sporedom: 1. Ob 2.uri popoldne zbirališče v Sokolskem domu, br. v kroju. 2. Ob polu 3.uri izkušnje za proste vaje članstva in izkušnje ženskega oddelka s kiji. 3. Ob 3.uri skupno odkorakanje v Dobračevo. 4. Ob 4.uri nastop članstva k prostim celjskim vajam. 5. Orodna telovadba članstva. 6. Nastop ženskega oddelka s kiji. 7. Vzorne vrste. 8. Skupine. Veselica. Srečolov, šaljiva pošta, ples in prosta zabava. Pri tem

sodeluje idrijska društvena godba. Vstopnina na telovadišče: 3o v, stojišče 2o v, vstopnina k veselici 4o v za osebo. K obilni udeležbi vljudno vabi

odbor

(Slovenski dom, 2o/o8-191o)

Blagoslovljenje "Društvenega Doma" v Žireh se vrši kako je bilo že enkrat naznanjeno, dne 11. septembra. Spored bo sledeči: 1. V soboto na predvečer ob 8.uri igra "Čevljar", veseloigra v treh dejanjih; "Kovačev študent" burka. V nedeljo zjutraj ob pol 8.uri sprejem gostov pred "Društvenim Domom". 3. Ob pol 9. uri pozdrav gostov. 4. Ob 9. uri sv.maša na Dobračevi. 5. Ob 11. uri slavnostni obhod po žirovski okolici. Ob 12.uri kosilo v "Društvenem Domu" in po raznih gostilnah. 7. Ob 2.uri popoldne pete litanije na Dobračevi. 8. Potem blagoslovljenje novega "Društvenega Doma" in nastop raznih govornikov. 9. Srečkanje, šaljiva pošta in prosta zabava. Pri slavnosti sodeluje sl.idrijska godba. Slavna društva in vrli Orli in vsi prijatelji slovenske krščansko socialne organizacije pridite ta dan ali še predvečer v Žiri! Svoj prihod naznanite čimpreje na Slov.katol.izobraževalno društvo Žiri-Dobračevo. Naznanite tudi, če pridete z zastavo. Na svidenje torej dne 11.septembra v Žireh! Odbor.
(Domoljub, o1/o9-191o)

IZ ŽIROV

Zadnja sokolska veselica in javna telovadba se je nad vse dobro obnesla. Občinstva, tudi daljnega je bilo kljub temu, da vreme ni obetalo nič posebno dobrega, prav lepo število. Veselica potem je potekala mirno in v pravem bratskem veselju na vrtu gosp.Blažiča na Dobračevi. Prihodnjo nedeljo pa nameravajo napraviti tukajšnji"Orli", ali kakor jih ljudje imenujejo,"Čuki", svojo cerkveno opravilo. Največje število bodo zavzemale pravzaprav "Orlovke" kajti "Orlov" je šmentano malo, so le "Orliči" - jastrebiči. Priprave so velike, obetanja dosti,upanja pa še več. Pri vsem veselju, bolj pritajenem, moti vso pripravo to, da ne bo med njimi generala, bivšega našega kaplana Pavla Perka. Pred dobrimi 14. dnevi se je preselil odtod nekam v kamniške hribe. Nekateri so milo zdihovali ob slovesu, drugi, pa tudi kaka druga, se je tolažila s tem, da se je morda še tu ali tam usmili s kakim obiskom, ali jo celo vzame k sebi za gospodinjo. Tudi nam je žal po njem, četudi smo imeli ž njim marsikako prasko. Za probujo tukajšnjega ljudstva je veliko dobrega storil. Škoda, da ga ni škof pustil nam še par let in izpraznil bi bil svoj hlev domalega. Prepričani smo, da bi imeli kmalu več civilnih obredov, kakor cerkvenih. Pa kakor mu mi želimo vse dobro in veliko srečo na njegovem novem pašniku, tako pa menda ni pri njegovih najzvestejših Kristusovih nevestah. Žvesto udane so mu sicer bile vse; navidezno je vladalo med njimi tudi največje prijateljstvo, a v srcu je gorel, če ne pri vseh, pa pri mnogih, največji plamen sovraštva in zavisti, katera bo tako srečna, da bo njegova izvoljena postrežnica. Pa bodite potolažene vse. Četudi je on kazal veliko naklonjenost do vas, napravil s to in ono kak prijeten izprehod na to in ono stran, a njegovo srce ni bilo pri vas, to je bilo vedno nekje na Dolenjskem. Tedaj nedolžne device, ve ste bile le varane. Toda čas ozdravi vsako rano, tudi srčno. Tudi ve boste pozabile gospoda Pavla, kakor je že on na vas popolnoma pozabil. Tudi mi vzamemo s tem majhnim kadilom od njega slovo,ter mu želimo,da bi dolgo, dolgo uživala izpolnjeno in vročo željo, katero je bog njemu in Ančki izpolnil, da moreta moliti vsak večer skupaj rožni venec.
(Slovenski dom, 17/o9-191o)

NAŠ DOM V ŽIREH

Ne bojte se, ne bom vam pravil, kako je bil Dom blagoslovljen! Saj skoraj vsak mesec prinesete kak tak dopis, ki so si vsi podobni kot krajcarji. Povem vam samo, da so se prejšnji večer pri igri Čevljar" in "Kovačev študent" naši fantje prav dobro izkazali. Nobeden še ni videl pravega gledališkega odra, nobeden jih ni učil, pa jim je šlo, kot da se jim gre zares. V nedeljo zjutraj, ko je nehalo liti, smo videli, katere hiše so brez zastav, kje niso naši. Poprej sta nas samo voda in sv.Janez ločila v dve stranki: tostran mostu smo bili vsi od kraja liberalci, onstran pa vsi "klerikalci" Sedaj pa nas ne loči več ne voda ne sv.Janez, ampak nekaj čisto druzega, tako da smo sedaj na obeh straneh odločni in zavedni pristaši obeh strank. Tudi socialnih demokratov se Žirovcem ne manjka. Če vam še povem, da v nobeni kmečki fari na Kranjskem niso še v enem letu pokopali kar dveh mrličev brez duhovnika kot pri nas, tedaj mi boste menda že verjeli, da žirovski hribovci tudi niso zadnji na svetu, četudi smo precej zaplankani od druzega sveta. Pa tudi železnica ne bo podrla teh plank. Povsod okoli nas jo merijo, samo skozi Žiri ne. V nedeljo prideta poslanca Gostinčar in Perhavc in tedaj bomo slišali, če nam je res Sovra železnicoodnesla. Pa kam sem zašel. Mislil sem poročati o blagoslovljenju Doma. No, pa saj sem rekel, da bi mi tak dopis najbrž vrgli v

koš, za vaš koš pa ne pišem rad. Tedaj kako je bilo pri blagoslovljenju? Najprvo moram pohvaliti Sokole, še bolj pa naše žirovske Sokolice. Vsi so se dostojno vedli. Tako je prav! Lepo je od načelnika Sokolov, da jih je gonil spat, ko so ponoči nekaj rjuli po cesti, ni pa lepo od Sokolov, da so ga nagnali s smrkovcem. Žirovci smo lahko ponosni kar na dve društveni hiši: Orlovski dom in Sokolski dom. Zakaj dva doma, ko jih menda še v nobeni kmečki fari ni? Kako je na to odgovoril idrijski dekan Arko, to vam pa prihodnjič povem, če ne pozabim.
(Domoljub, 22/o9-191o)

ŽIRI

Čas je, da se tudi mi po dolgem molčanju zopet oglasimo, sicer bi kdo naše molčanje lahko tolmačil tako, da smo zaspali. Toda tega se pri nas ni treba bati; smo prav živahni. Odsekov predsednik č.g.kaplan Perko nas je zapustil ter odšel kot župnik na Češnjice. Storil je mnogo za versko življenje v Žireh, saj je bil tukaj nad štiri leta večjidel sam. On je ustanovil Slovensko katol.društvo in Orla. Deloval je na vseh poljih. Na njegovo mesto smo dobili dva gospoda kaplana, in sicer Franca Vrhovec in Janka Cegnar. Oba delujeta v društvu in Orlu. Dne 11. septembra smo blagoslovili naš dom; udeležba je bila velika, dasi nebo ni kazalo veselega obraza. Novo zidani dom je blagoslovil č.g. dekan Arko iz Idrije, ki je imel tudi govor. Pri slavnostnem obhodu smo imeli kar tri zastave in sicer zastavo tukajšnjega Orla ter tukajšnje Marijine družbe in pa zastavo idrijske delavske družbe. - Poročil se je 13.septembra načelnik br.Pravoslav Cankar z gdčno. Amalijo Erznožnik. Poročil ju je odsekov predsednik župnik Pavel Perko. Bog jima daj obilo sreče! Želimo jima bratski Na zdar!
(Mladost, o8/1o-191o)

Nova cerkev v Žireh bo v nedeljo, 2o.t.m. blagoslovljena. Z največjo težavo so jo zidali štiri leta. Načrte je napravil Vašica, ki se je za cerkev prav posebno zanimal. Zidal jo je Peter Bevk iz Cerknega. Da smo Žirovci zdaj res lahko ponosni na novo cerkev, ki ga nima para daleč naokoli, kdo se je za to največ trudil? Ali ne 73-letni starček, župnik žirovski, g.Vidmar! Naj bi ponosna stavba nove cerkve Žirovce zopet združila! Blagemu starčku, župniku pa naj bo nova cerkev, skoraj bi rekel kot večen spomin med Žirovci! - To nedeljo na dan blagoslovljenja bo ženski odsek našega društva priredil v "Domu" veselico v korist cerkvi. Naj bi tudi druga žirovska društva storila enako! Na blagoslovljenje so povabljeni tudi iz sosednjih far.
(Domoljub, 17/1o-191o)

V Žireh so novo cerkev pretečeno nedeljo blagoslovili. Nad trideset let so se pripravljali za novo stavbo, pred štirimi leti so vložili vogeljni kamen, sedaj je toliko dovršena, da se bode lahko vršila božja služba. Bode pa krasna stavba; kadar bode z vsem preskrbljena, bode ena najlepših cerkva na Kranjskem. Žalibog, da še okna niso oskrbljena. Sedaj pozimi je lahko velik prepih zelo škodljiv. Naročena so že zdavnaj, a tako rado se pri naših domačinih kaj zavleče. Kako točni in naglo postrežljivi so tuji obrtniki! Naj bi jih naši rojaki posnemali, da bi radi lenobe postrežbe ne morali se ozirati preko naših mej.
(Domoljub, o1/12-191o)

IZ ŽIROV

Dolgo se že nismo oglasili iz Žirov. Zdi se, kakor da se je prenehalo vsako javno življenje. Res je, da se je prenehalo ono prestrastno in neplodonosno politično bojevanje. Zadnji čas smo svoje moči posvetili boljšemu in potrebnejšemu gospodarskemu delu. Proučevati smo pričeli naše vodne sile, ki se brez koristi noč in dan ubijajo. Pričeli smo premišljevati, kaj ko bi se združili in z združeno močjo izkoristili, kar nam nudi narava sama. Ustanovili smo "Gospodarsko zadrugo v Žireh." Njen namen je, gospodarsko dvigati svoje člane, pomagati kmetom in obrtnikom na gospodarskem polju. Občina Žiri je precej industrijalen kraj. Domača obrt je tu zelo razvita in sicer predvsem čevljarstvo in čipkarstvo. Zaradi tega je umestno, da se napravi večja električna centrala. Elektrika bi nam lahko svetila pri našem večernem delu in gonila naše stroje. Kmet in obrtnik bi cenejše izdelovala. Naprava bi se gotovo rentirala. Nova zadruga je prevzela to nalogo. Želeti je le, da pristopi k njej kar največ članov, da se tem lažje uresničijo njeni plemeniti nameni. Ista zadruga je kupila že tudi nove moderne mizarske stroje, ki delujejo jako fino. Prevzela je od hranilnice tudi žago za deske. S tem se bo lesna obrt jako pospešila. Naši mizarji pa bodo z manjšim trudom več in ceneje proizvajali. Tudi v tem obratovališču, kjer sedaj goni bencin-motor, bo v kratkem gonila voda, ki se v ta namen že napeljuje. Potem bodo seveda obratni stroški znatno cenejši. Bencin-motor pa se bo porabil v druge namene. Umljivo je, da kakor povsod, tudi tukaj že stezajo nasprotniki svoje kremplje. Seveda so to le zlobni in nevedni ljudje, ki živijo brez lastnih misli in trezne sodbe, in ne morejo razu-

meti, da se razmere razvijajo in čas vedno kaj novega zahteva. Kdor ne koraka z novimi razmerami naprej, tega potisnejo v ozadje. Žal, da so nazadnjaki tudi zlobni. Najraje bi videli, da bi se vse skupaj sesulo. Na njih žalost moramo povedati, da vse dosedanje naprave stojijo jako trdno. Zadrugi na čelu stojijo možje, ki so za razvoj zadruge vneti in so gospodarsko tako močni, da je obstanek in procvit zagotovljen. Seveda je še vse to le začetek. Začeto delo je treba pa počasi nadaljevati, skoki so nevarni. Komur je resno mar za povzdigo in napredek domače občine, ta naj pristopi k novi zadrugi. In dosegli se bodo najlepši uspehi; tu se morajo prenehati vsi obziri; različna naziranja morajo stopiti v ozadje in v gospodarskem delu moramo biti edini.
(Slovenski dom, 17/12-1910)

UREDNIŠKI PRIPIS

V ŽO4smo objavili "Izbrane dopise Valentina Poljanška (1882-1968)". Ker gre v njegovem pisanju povečini za polemični obračun z vsakokratnimi političnimi nasprotniki, smo nekatere najbolj napadalne članke izločili, saj ne bi bilo prav, če ne bi objavili tudi stališč druge strani. V letih 1906-1910 je stal V.P. nasproti takratni kaplan Pavel Perko. Za Žiri so bila ona leta zelo burna v vseh ozirih. Politično življenje je obvladovalo nasprotje med liberalci in klerikalci, veliko se je gradilo (Sokolski dom, Katoliški prosvetni dom, nova župna cerkev), prebujalo se je kulturno življenje. Vse to se izraža tudi v pričujoči polemiki. Mogoče res nista vseh člankov napisala V.P. in P.P., a bila sta gotovo protagonista tega spoprijema.
Polemiko objavljamo zato, ker je zanimiva za branje in za raziskovanje naše krajevne zgodovine in ne zato, ker bi jo hoteli pogrevati; prepričani pa smo, da se da kakšen njen odmev zaznati tudi še danes.
Polemiko je rekonstruiral Miha Naglič v toku dolgotrajnega iskanja po gradivu, ki ga hrani časopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižice (NUK) v Ljubljani.

KAKO SE JE V ŽIREH ZIDALO

Pavel Perko

Na Raki sem bil dobrih štirinajst mesecev, nato pa me je pot vodila na Gorenjsko, v Kranjsko goro. Tam sem ostal samo deset mesecev (1905 do 1906), potem pa so me poslali v Žiri. V času mojega službovanja v Žireh (29.IV.1906 do 24.VIII.191 je bil to že nekak trg. Hiše sicer niso bile visoke, razen nekaterih boljših, a bile so lepe in snažne. Zlasti je bilo lepo videti vrsto hišic, ki so bile pozidane ob glavni cesti med Žirmi in Dobračevo, tako, da je ves kraj bil ena sama, lepa celota. To celoto pa je reka Sora delila in tako ločila Žirovce in Dobračevce v dve skupini, katerih ena je od nekdaj trdila, da je "klerikalna", druga pa je zato pač morala biti "liberalna". Tako je ljudi delila voda, ne pa prepričanje. Temu sem se nemalo čudil, ko sem prišel v Žiri, takšna odločitev se mi je zdela nenaravna. Sklepal sem, da mora biti kak poseben razlog, ki umetno vzdržuje to delitev. Zelo neprijetno je bilo, ker je skupina "liberalcev" po številu močno presegala skupino "klerikalcev", kar je odločalo pri vsakih volitvah: slej ko prej je v Žireh zmagala liberalna stranka!
Sumil sem, da se takšno stanje umetno vzdržuje. In čemu? Šlo je za novo cerkev, ki so jo hoteli postaviti, spor pa je nastal, ali naj bo cerkev na tej ali na drugi strani Sore. O tem še ni padla končna odločitev. Stvar mi je postala popolnoma jasna, ko je kmalu po mojem prihodu v Žiri prišla k meni skupina mož z dobračevske strani - torej "liberalci" - ki so mi razložili, da Žirovci hočejo na vsak način pridobiti škofa na svojo stran, da bi se nova cerkev zidala na starem mestu ali pa da bi se stara cerkev popravila, kolikor je potrebno. Vas Žiri je namreč takrat imela devet gostiln, kaj pa za gostilno pomeni bližina cerkve, to vsak ve.
"A zakaj volite Dobračevci vedno liberalno stranko?" sem jih vprašal. "Vas je za dve tretjini, Žirovcev pa le ena tretjina. Tako je žirovska župnija pri nekaterih prišla na slab glas zaradi vašega liberalizma. Saj vendar vsi niste liberalci, vsaj meni se to zdi neverjetno!"
"To tudi res ni!" so mi glasno odvrnili. "Liberalno stranko volimo pač iz nasprotovanja do Žirovcev, ker jih klerikalno vodstvo v Ljubljani vedno povzdiguje, češ to so naši možje. Če so vaši, le naj bodo, v čast vam pa niso! Le naj pridejo ob nedeljah pogledat, kako se v Žireh

pleše in kako malo Žirovcev prihaja k maši. O na volišče pa vsi, da bodo v Ljubljani vedeli! Mi pa v cerkev gremo, na volišče z njimi pa ne, iz protesta ne. Le kam so gledali vaši predniki, žirovski kaplani, da so tem ljudem mogli zaupati? Ne rečemo, da so čisto vsi takšni, kakor je tudi med nami nekaj resničnih liberalcev, večina pa ni. Prosimo, povejte to v Ljubljani na pristojnih mestih, boste videli, da se bo stvar hitro zasukala na drugo stran!"

Obljubil sem, da bom pomagal, kolikor bo v mojih močeh. Podprl bom tisto stran, kjer bom videl, da odločajo verski nagibi.

S tem se je začelo v Žireh novo življenje. Že pri prvem sestanku, na katerega so prišli Žirovci, sem prigovarjal ljudem, naj si podajo roke čez Soro in naj složno delajo, če hočejo kaj doseči. Tako bo tudi župnija zopet dobila dober glas.

"A kje bo stala nova cerkev?" je vprašal nekdo. "Župnik pravi, da na primernem mestu," sem odgovoril. "Kje pa bo najbolj primerno mesto, bo odločila oblast, ki bo poslala inženirja, da bo pregledal ves kraj."

"Aha, zdaj pa že vemo, kje smo! Inženir, ki ga bo župnik podkupil. Mi ne damo cerkve Dobračevcem. Cerkev mora biti na naši strani! Kdor z Dobračevci vleče, ta je sam liberalec. Možje, pojdimo!"

Tako so tudi mene razglasili za liberalca, ker sem priporočal ljudem, naj se ravnajo po pameti, ne po slepi strasti.

Kmalu nato so Dobračevci sklicali sestanek. Tudi tega sem se udeležil, ker so me povabili. Tu pa je bilo vse bolj veselo in živahno. Ljudi je prišlo zelo veliko, celo iz Žirov jih je bilo nekaj. Čutil sem, da so se zbrali pravi ljudje. Cerkev, ki se je imela zidati, nas ni razdvajala. Govorili so: "Mi smo pripravljeni in zadovoljni, da se cerkev postavi tja, kjer je prostor zanjo najbolj primeren". In ko se je pozneje inženir odločil za prostor na dobračevski strani in je oblast njegovo odločitev potrdila, smo vsi občutili vez, ki je združila Žirovce in Dobračevce v eno. V žirovsko župnijo je prišla nova pomlad.

A prišli so tudi novi politični viharji, ločitev duhov. Ne bom popisoval navdušenja na eni strani in sovraštva na drugi. Malone vsak dan me je Slovenski Narod očrnil,da sem prinesel razprtijo v Žiri. In ker so se prav tedaj bližale volitve v državni zbor, je ves čas vrelo kakor v kotlu. Kako pa je bilo šele takrat, ko so se pri volitvah združili žirovski in dobračevski volivci za od prave strani postavljenega kandidata - takrat ni bilo navdušenja ne konca ne kraja. Kresovi so goreli, topiči so pokali in vse se je čudilo...

Pa pustimo to in poglejmo, kako je bilo z novo cerkvijo! Treba je bilo začeti. A kaj so storili Žirovci? Organizirali so se k odporu. Ob stari cerkvi je bila velika apnena jama, polna do vrha. Apno so bili navozili že nekaj let poprej Žirovci in Dobračevci, čeprav še ni bilo določeno,kje bo stala nova cerkev. Zdaj pa, ko je bilo odločeno, da pojde cerkev na drugo stran, so Žirovci rekli: "Apno, kar smo ga mi navozili, je naše. Mi pa smo za to, da se stara cerkev ohrani in popravi. Zato bomo svoje apno vzeli in ga shranili na naši strani, da ga bomo imeli pri rokah, ko se bo popravljala stara cerkev. Dobračevci naj svoje apno kar vzamejo in naj si sezidajo svojo cerkev!"

In res! Nekega popoldne pride kakor na povelje polno vprežnih voz, ljudje pa z lopatami, in začno nakladati apno. Župnika pa prav takrat ni bilo doma - to so morali vedeti, zato so prišli. Kaj bo sedaj? Stal sem pri oknu župnišča in gledal vrvenje ljudi. Vmes so bile tudi ženske, ki so držale lopate v rokah in prav pridno pomagale. Novica je hitro prišla tudi na dobračevsko stran, kjer je bil župan. Župan je bil razsoden mož. Pomiril je Dobračevce, ki so hoteli iti branit apno, in telefoniral v Idrijo, kamor je bil odšel župnik. Župnik Vidmar je po telefonu poklical orožniško postajo, naj ne dovolijo odvažati apna, ki je cerkvena last; brez župnikovega dovoljenja se ga ne sme nihče dotakniti!

Kmalu nato se pojavijo ob apnišču trije orožniki in komandir zapove, naj se delo ustavi. Nastal je nevaren trenutek, kar videlo se je, kako je zašumelo in zavalovilo med množico. Po kratkem prerekanju so se ljudje z lopatami in vozmi počasi porazgubili. Le tu in tam se je slišala še kakšna grožnja in kletev.

Oddahnil sem se. Stopil sem h komandirju in se mu zahvalil, da je s pravilnim nastopom preprečil nesrečo, ki bi se lahko zgodila.

Skrbi pa še ni bilo konec. Ko se je že večerilo, župnika pa še ni bilo iz Idrije, me je začelo skrbeti, da ga ne bi razdraženi in morda nekoliko opiti ljudje kje počakali in se nad njim maščevali. Rečem, da sem bil tisti večer razburjen do skrajnosti. Šele, ko se je pred hišo ustavil voz, s katerega je stopil župnik, se mi je odvalil kamen od srca. Pozneje sem zvedel, da so bili nekateri res za to, da se nad njim znesejo, pa so jih menda ženske pregovorile, naj tega ne delajo.

S tem je bil boj za novo cerkev končan. Apno je ostalo in so ga porabili za zidavo nove cerkve - koliko je bilo apna odvzeto, o tem ni nihče pozvedoval. In potem sem doživel še lepe dneve v Žireh, ko sem videl, kako so vzajemno kopali temelje za novo cerkev: Dobračevci v velikem številu in z veseljem, Žirovci pa v nekoliko manjšem številu in z manjšim veseljem.
Po štirih letih pa sem zapustil Žiri, kjer je bilo za duhovnika izredno mnogo društvenega dela. Zato je tudi tukaj moje pero počivalo. Prosil sem za manjšo in odmaknjeno župnijo Češnjice v moravški dekaniji in sem jo tudi dobil. Šele tam sem se oddahnil in se pisanju lahko nemoteno posvetil.
(Napisano v marcu 1967)
(Iz: Koledar Mohorjeve družbe za navadno leto 1971, str. 127-28).

SPOMINI (II)

Karel Bernik

Res velik vtis na ljudi moje generacije je v njih spomin zapustila druga svetovna vojna in še dolgo po njenem koncu je po gostilnah prihajalo do resnih prepirov ob razpravah, kdo je več pretrpel.
Da se pripravlja nekaj težkega in da se narodu Evrope slabo piše, to so že leta pred izbruhom sovražnosti naznanjali vse bolj grozeči dogodki. Kadar se spomnim tistih let pred začetkom druge svetovne vojne, me še danes prevzame občutek bližajoče se katastrofe, ki ji ni moč uteči. Nekje v globini je sicer še tlela iskrica upanja, da do najhujšega le ne bo prišlo, a že naslednji hip je izginilo vsako upanje pod vplivom vse bolj grozečih dogodkov. Zdelo se mi je, da se znova bližajo časi kot ob preseljevanju narodov, ko se je narodov na vzhodu polastil nemir in ko so azijska prostranstva pričela bruhati divja neznana ljudstva. Kot da se je v ljudeh Evrope zbudil duh Hunov, Obrov in Vandalov, ki jih je neznana sila gnala proti zahodu, uničujoč pred seboj vse, mesta in vasi, ljustva in kulture in ki so se s svojimi grozodejstvi neslavno zapisali v zgodovino človeštva, da njih imena še danes zbujajo v človeku strah in grozo.
Zadnji dve leti pred izbruhom druge svetovne vojne sem živel v Brežicah. Po prvi svetovni vojni so redki Nemci ostali v Sloveniji. Držali so se po mestih kot tovarnarji, advokati, veleposestniki, obrtniki in trgovci. Dobro se jim je godilo. Nadeli so si ovčjo kožo in se potuhnili. Pravih Nemcev ni bilo dosti, veliko pa je bilo nemčurjev, ljudi slovenske krvi, ki so se udinjali tujcu in se izkazali za še bolj nevarne in zagrizene od tujcev samih. Poleg Celja in Maribora so pred vojno tudi Brežice uživale žalosten sloves nemčurske trdnjave in ni se še dobro zaslišal topot marširajočih hitlerjanskih škornjev, že so se prikazali iz mišjih lukenj. Pričeli so se vse bolj javno shajati po nekaterih gostilnah in vedeli smo, da to shajanje ne pomeni nič dobrega. Res se je pozneje izkazalo, da so že takrat začeli snovati priprave za prevzem oblasti in delati spiske Slovencev, ki jih je treba zapreti, izseliti in poslati v uničevalna taborišča. Po kioskih se je pojavilo vse več nemškega propagandnega časopisja in revij, kar je sejalo negotovost med ljudi. Posebno mi je ostala v spominu revija Signal. Bila je tehnično dovršena in razmeroma poceni. V barvah je kazala nemško moč: nemškega vojaka, kako ruši meje mirnih sosedov in spet maširа po prostranih ravninah Poljske in Flandrije, pa tanke in topništvo, pa kamione, polne zelenih vojakov v šlemih in s puškami med koleni, pa letala, ki v strmoglavem letu z vključeno sireno sejejo preplah in smrt in razdejanje. Še danes mi lebdi pred očmi slika skremženega obraza pilota strmoglavca. Iz oči mu sijeta bes in sla po uničevanju, ki vodita njega in njegovo letalo proti cilju. Od nekod so se začele med ljudmi pojavljati kratke zgodbice, ki so smešile vse, kar je bilo našega. V kinematografih so vrteli izključno nemške filme, mnoge med njimi že z vojno tematiko, pred vsakim filmom pa dnevnik, kjer je lahko vsakdo na svoje oči videl, kaj ga čaka: ob tuljenju siren ljudje brezglavo begajo po ulicah in iščejo zavetje. Pod udarci letalskih bomb se rušijo celi mestni predeli, plameni divje švigajo iz porušenih hiš in ližejo gole stene, ki v nemoči vpijejo proti nebu prekritem z oblaki črnega dima, ob katerem se krvavo zrcali odsev požarov. Po cestah se vijejo dolge kolone ljudi, ki so zapustili porušene in goreče domove in zdaj izčrpani, zbegani in preplašeni s konjsko vprego ali pa kar na ročnih vozičkih in otovorjeni z bisagami in otroki bežijo pred strahotami vojne in rešujejo življenje in borne ostanke svojega imetja. Zelena vojska pa v šlemih in škornjih maširа in maširа, ne meneč se za grozote, stisko in obup ničesar krivih ljudi. V takem vzduš-

ju je hitlerjancem rastel pogum. Pojavili so se v zelenih oblekah, klobučkih in belih volnenih dokolenkah s podvezami in v šolnih. Postajali so vse bolj predrzni in nesramni. Spominjam se takega dogodka - leto dni pred začetkom vojne. Bila je nedelja, sredi poletja. Bil sem dežurni zdravnik v bolnici, ki se je pripravljala na delitev kosila. Obiski pri bolnikih so bili dovoljeni ob enih, ko je bilo kosilo končano. Poprej so bili obiski nezaželeni, ker so motili osebje pri delu, bolnike pa pri jedi.Kar me pokliče sestra. Na vhodu se pojavi mlad človek, ki je hotel na vsak način takoj na obisk. Bele dokolenke s podvezami in rjavi šolni, pa rjava srajca in kratke hlače, vse to je govorilo, da gre za človeka, ki hoče po vseh sili in vsemu našemu redu navkljub prav zdaj k bolnemu kameradu na obisk. V nemščini mi je izrazil svojo zahtevo, ki sem jo seveda odklonil. Ob njegovi nesramnosti mi je zagomazelo po vsem telesu in odločno sem mu povedal, da bo na slovenski zemlji, kadar ima opravka z menoj, govoril v slovenščini, sicer naj ne pričakuje, da ga bom poslušal. Sovražno mu je pobliskniło v očeh, brez besede se je obrnil in odšel. Po vojni mi je mati pripovedovala, da me je takoj drugi dan po prihodu Nemcev že iskala policija, pa še spomladi leta 1943 me je nemški zdravnik v ujetništvu vprašal, kakšne sovražnike imam tam doli v Brežicah, da se zanimajo zame. Dobro, da sem bil vojni ujetnik redne nemške vojske, ki me ni dala iz rok, sicer ne vem, kako bi se mi godilo. Brežiški Nemci so se me dobro zapomnili in iz dobrega namena se ne bi tako zanimali zame. Oblast je ob vsem, kar se je dogajalo, zamižala na eno oko, ob koncu na obe očesi, rešilo pa je tudi to ni.

Izbruh vojne me je zatekel v Celju v 39.pehotnem polku, kamor sem bil mobiliziran že mesec poprej. Bil sem bataljonski zdravnik. Bataljon je tedaj štel 1200 ljudi, dodan pa mu je bil bolničarski oddelek z zdravnikom in 25 bolničarji. Že takoj ob izbruhu vojne je bilo čutiti negotovost in zmešnjavo v vodstvu. Vseh pet dni, kolikor je trajalo, dokler se nismo znašli v ujetništvu, nismo dobili niti enkrat hrane, le gonili so nas naprej in naprej proti hrvaški meji. Šele v Lepoglavi smo za silo prespali, tam pa so nas o belem dnevu in na očeh nemške aviacije naložili na vlak in peljali čez Varaždin do Ludbrega. Pri vsej zmešnjavi smo imeli neverjetno srečo. Že takoj drugi dan vojne popoldne so nas zbrali na veliki jasi ob cesti. Bilo nas je veliko. Kar se iznenada prikažejo dva ali trije nemški avioni v nizkem letu, nas obletijo dvakrat ali trikrat, nato pa izginejo, ne da bi padel en sam strel. Še danes mi ni jasno, zakaj nas niso napadli. Skriti se nismo imeli kam in žrtev bi lahko bilo veliko. Drugič smo v Lepoglavi čakali na vlak v majhnem gozdišču blizu postaje. Videli smo, kako so nemška letala nekaj kilometrov od nas proti severu napadla neko vojsko: stmoglavo so se spuščali, streljali in metali bombe, potem pa jih je nekaj preletelo naš gozdiček. Napadli pa nas niso, čeprav je polno konjskih repov gledalo iz gozdička, ki je bil poln naše vojske. Tudi naša vožnja iz Lepoglave preko Varaždina do Ludbrega sredi belega dneva ni bila nič kaj varna. Strojevodji se je poznalo, da "ima ženu i decu". Sporočil nam je, da bo ob bližajočem se napadu letal oddajal zvočne signale in zavrl, potem pa prepustil nam, da bo vsak po svoje reševal kožo, kakor bo kdo vedel in znal. Ni treba, da si velik strokovnjak, pa takoj spoznaš, da vodstvo, ki na tak način brez nujne potrebe sredi belega dne in na očeh sovražnikovih letal zbira vojsko v velike gruče in jo izpostavlja sovražniku na milost, da jo pobije, še preden je sovražnika sploh videl od blizu, ne zasluži nobenega zaupanja.

V Ludbregu smo zvedeli, da so nas pripeljali sem zato, ker je ves 35.hrvaški polk dezertiral in je tako ostal ves odsek od Ptuja pa do Koprivnice brez obrambe. Vojaki so povedali, da se tudi domačini sovražno vedejo do naše vojske. Zvečer so mi pripeljali ranjenca, da ga obvežem. Bil je v patroli, ki je bila poslana na oglede proti Dravi. Sredi Drave je bil otoček in ko so se previdno ogledovali za sovražnikom, je Nemec spustil rafal. Fant je imel srečo: krogla ga je oplazila po ledjih, posnela mu je za dlan kože, mimogrede pa odnesla že precejšen kos mišice. Rana nevarna za življenje res ni bila, potrebna pa je bila kirurška obdelava,zato sem ga le obvezal in poslal v varaždinsko bolnico.

Bili smo zbiti,živčni, mnogi tudi lačni in brnelo nam je v glavah. Nastanjeni smo bili v gradu, polegli smo po tleh in v hipu zaspali. Ni pa nam bil namenjen daljši spanec. Ni minila ura, že je nastalo vpitje - alarm in takoj zbor z vso opremo na dvorišču. V naglici je nekdo pograbil moj nahrbtnik in ni mi preostalo drugega, kot da še sam pograbim enega, pač tistega, ki mi je bil najbolj pri roki. Pozneje sem si ogledal njegovo vsebino - bila je siromašna in napravil sem slab kup. V mojem nahrbtniku je bilo čisto perilo, šivalni in čistilni pribor, pa pol hleba kruha in kos slanine, bila je tudi

kačja slina, ki pa mi jo je nekdo ponoči sunil že v Lepoglavi. V novem nahrbtniku pa je bil le par neopranih in smrdljivih obujkov, pa velika škatla vojaškega biksa in obrabljena sirkova krtača - prava vojaška siromašnica. Najbolj mi je bilo žal menažke in žlice. Kdor je bil kdaj vojak, ve kako mi je bilo, ko sem prišel ob menažko in žlico in to se mi je potem še dolgo otepalo.

Bila je ena ponoči, vojska se je postrojila v vrsto in oficirji so imeli ognjevite domoljubne govore. Omenili so, da je "dušman" napadel "otadžbino", da je v nevarnosti sam kralj, naši domovi, žene in otroci. Sledila je komanda - nož na puško!-in bili smo pripravljeni, da sprejmemo sovražnika dostojno, tako kot mu gre. Namesto da se kam premaknemo, pa je sledilo čakanje. V gradu sta bili ves čas osvetljeni dve okni, tam je zasedal štab, tam se je reševala naša usoda. Napetost med vojaki je začela popuščati. Zdaj tu, zdaj tam se je zganil vojak, se prestopil otovorjen, kot je bil, beseda je dala besedo. Tudi med oficirji sta rasla negotovost in nemir. Čez debelo uro je ugasnila luč v gradu in prišlo je povelje za premik. Zavili pa nismo na sever, kjer nas je čakal sovražnik, ampak na jug, v griče, ki se razprostirajo proti jugu od Ludbrega. Marsikdo si je oddahnil, mislim da jih je bilo malo, ki bi se jim dalo umirati tisto jutro za kralja in "otadžbino". Velika večina vojakov je bila malih kmetov, bajtarjev, kmečkih delavcev, pravi delavci so bili redki. Če je bil kje kak obrtnik, je bil podoficir. In prav ti sloji prebivalstva so bili v stari Jugoslaviji najbolj izkoriščani od trgovcev, lesnih trgovcev in veleposestnikov. Oblast je stala na strani krvosesov in brezobzirno strahovala ljudi. Marsikdo je bil zagrenjen do te mere, da je bil prepričan, da slabše ne more biti, pa četudi pride sam Nemec ali kdorkoli. Ni bilo slišati, da bi se bil kdaj kralj vsaj zanimal, kaj šele brigal za stiske svojega ljudstva. Njemu je bilo dobro, družil se je le s pokvarjenimi in nepoštenimi politikarji, ki so hiteli z ropanjem državnih denarjev. Taka oblast je predstavljala "otadžbino" in varovali so jo generali, žandarji in policaji, pa Glavnjača in koncentracijska taborišča. Redki so bili oficirji in malone na prste ene roke bi preštel tiste, ki so bili priljubljeni pri vojakih. Če je le mogel, se je vojak oficirju stare vojske na daleč izognil, kajti če je oficir le imel čas, takoj se je začelo zafrkavanje in poniževanje, ki se je po pravilu končalo z raportom in kaznimi. Spominjam se takega dogodka s prvih dni služenja vojske kot regrut v Sarajevu. Pravkar sem se vračal z dela na oddelku v vojni bolnici nazaj v kasarno. Bil sem oblečen v čisto novo uniformo s sabljicami na ovratniku in kačo na ramenih, znaki, ki so poučenemu povedali, da gre za zdravnika na služenju vojaškega roka. Šel sem po bolniškem vrtu, kar zaslišim z zgornje poti, da nekdo kliče: "Redove, redove!" Ozrem se navzgor in zagledam neznanega kapetana II. razreda, ki očitno kliče prav mene. Napotim se k njemu, ga pozdravim po predpisu in vprašam, kaj želi. Oholo se ozre nekam mimo mene in z najbolj prezirljivim obrazom, ki ga je premogel, mi da par dinarjev z naročilom, naj mu iz trafike, ki je bila oddaljena le nekaj korakov, prinesem cigarete. Obrne mi hrbet in se počasi napoti v nasprotno smer, da sem ga v teku komaj dohitel in mu oddal naročene cigarete, seveda po predpisanem postopku. Pravilno pozdraviti oficirja v stari jugoslovanski vojski nikakor ni bila enostavna stvar, če si se mu moral javiti ali če te je poklical, pa še posebno. Če pa bi bil srečal kralja, pa je bil postopek tak, kot da si v ozki ulici srečal širok tovornjak. Pa kaj bi še govorili! Po petih dnevih pešačenja, brez hrane, neprespani in zagrenjeni pač nismo bili sposobni za nobeno vojno akcijo in tako ni čudno, da z nami Nemci niso imeli težkega dela. Mnogi so bili celo veseli, da se je zmešnjava končala. Na tihem so računali, da nas bodo Nemci popisali in poslali domov, vse dokler volk ni pokazal prave čudi.

Naj povem še, kaj je bilo z bolničarskim oddelkom našega bataljona. Ko je vojna izbruhnila, nas je bilo 25 bolničarjev in jaz zdravnik. Že v začetku vojne sem jih na kratkem tečaju pripravil za nudenje prve pomoči ob vojnih poškodbah. Sklical sem sestanek in se z njimi pogovoril. Zabičal sem jim, da bolničar in zdravnik ostaneta na svojem mestu, dokler zadnji vojak naše vojske drži v rokah puško, to je njegova sveta vojaška in človeška dolžnost. Fantje so se tega držali, med potjo je izginil le eden, dvema ali trem se je posrečilo izginiti iz ujetništva v Varaždinu, ostale pa so pozno jeseni Nemci pustili domov na Štajersko; meni pa je bilo usojeno ostati v ujetništvu v Nemčiji vse do konca vojne.

KRTAR IN DOLINCI

Jože Peternelj

Andraž je v svoji ljubezni do Magde vztrajal naprej. Čakal jo je vse noči, kdaj mu bo ponudila prvo priložnost, da izlije pred njo vsa zadušena čustva, ki so se mu v njegovo veliko presenečenje nakopičila v duši. Dolge ure je stal pred njenim oknom, jo čakal pred hlevom in pred hišnimi vrati. A nje ni bilo. Začel je razmišljati, da se ga morda nalašč izogiba, pod trdo roko očeta Boštjana.
Mrzli zimski večeri so ga ohladili do kosti. V prsih mu je popiskavalo; on pa je stražil pred Boštjanovo hišo kot volk samotar pred ovčjo stajo, ki si nagonsko ne upa preskočiti človeških ovir. Čeprav bi zagrizel lakotne zobe v toplino svežega mesa...
Andraž je vedel, da je policijska ura, da bi ga zelenci takoj ustrelili, če bi ga našli zunaj. Tega se ni bal, nikoli ni bežal pred smrtjo. Strah pa ga je bilo stopiti v Boštjanovo hišo in se razodeti pred strogim očetom, ki je bdel nad njegovim dekletom.
Magda je bila prav v tistih letih, ko se ji je zahotelo ljubezni. Čeprav Andražu, se mu je nasmihala vêdro kot svojemu fantu, ki še ni bil ljubljen. Včasih se ji je zdel v svoji ljubezni kot nebogljen otrok, ki nima svoje mame, da bi ga pobožala po laseh. Morda si je prav zato domišljala, da ga ljubi in Andraž ji je v svoji preproščini sveto verjel.
Pod Boštjanovim oknom je premražen mencal Andraž, v notranjosti hiše pa se je v nedogled vlekla molitev rožnega venca. Po cesti se je s škripajočimi koraki približevala nemška patrulja. Brž je pritisnil na kljuko in nezaklenjena vežna vrata so se odprla. Hitro je za seboj zaloputnil, ko je bil že oče Boštjan v veži, s privzdignjeno leščerbo.
"Kaj pa ti v naši veži, bog se usmili? Molitev je končana in šli bomo spat," je rekel. Andraž je videl v soju luči, kako so mu zatrepetale ustnice v togoti. Pa je vseeno čisto mirno odvrnil.
"Moral bi se srečati z nemško patruljo, pa sem se umaknil k vam." Šele zdaj je začutil, da ima povsem odmrle prste na nogi in zamikala ga je topla peč.
"Zakaj pa nisi stopil domov, k Marjani?" je vprašal. "Prav tako daleč si imel do tja kot k nam."
"Od tam je prihajala patrulja, pa nisem mogel domov," se je izgovoril. "Prihajam z Žirovskega, pa bi počakal trenutek, da Nemci odidejo naprej."
Odprla so se hišna vrata in Magda ga je presenečeno poklicala. "Naprej stopi, Andraž, da ne zmrzneš pred vrati! Mama so v hiši, jaz pa tudi takoj pridem."
Andraža je preletel uresničeni preblisk sreče. Srčni utrip mu je poskočil najmanj toliko, kot bi ga imel, če bi stal pred nemškimi puškami. Vsa kri mu je planila v glavo, ko je sedel k peči na klop in se skušal vključiti v njen dom. Bil je zbegan, ker je prestopil nepremagljivi prag njene, Magdine resnice.
Magda je zlezla na peč, se vlegla podolgem, si z rokami podprla glavo in se radostno nasmejala zbeganemu Andražu. Njena mati pa je tiho sedela ob klekarskem povštru in prizadevno delala naprej.
Andraž se je hitro opogumil. Prijel je dekle za roko in jo poskušal potegniti s peči. Bil je tako prepričan v medsebojno ljubezen, da okrog tega pogovora sploh ni načenjal. Magda se je smejala z vsem telesom, iz katerega so izbijala nepokvarjena čustva neizživete mladosti.
"Daj, oglasi se kdaj v moji sobi?," ji je tiho pošepnil na uho. "Saj veš, da jaz zaradi očeta ne morem k vam."
Kaj bi pa povedal novega,če pridem? mu je nagajivo zašepetala nazaj, da mu je postal hrbet takoj mravljinčast.
"Nič novega bi ne vedel; le tisto staro, kar obstoja že, odkar stoji svet. Saj veš, da sem vate na smrt zaljubljen. Upam, da ti ne misliš drugače."
Magda je bušknila v prešeren smeh.
"Andraž!"
Mati je dvignila glavo iznad kleklanja in jo osorno pogledala.
"Kako se pa obnašaš proti tujcem, Magda?"
"Mama, Andraž vendar ni tujec!" je oporekala smeje. "Andraž je naš, sosedje smo si; kot bi ne vedela."
"On ni Žirovec!" je hladno pribila svoj prav. Boštjan je godrnjaje odprl vrata in vstopil. Medtem je pogledal še v hlev,kjer je čutil konjske udarce. Pa se je le Belko prestopal, ker ga je krč v zadnji nogi. Hkrati je pogledal še po cesti za patruljo. Ko je videl, da je Andraž še vedno v hiši, se mu je zmračil obraz. Odložil je leščerbo na skobelnik za vrati in utrujeno sedel.
"Bi se rad grel pri tuji peči, kaj?" je prišcipnil Andraža, da bi mu pokazal, kako mu ni prav, da zalezuje njegovo Magdo.

"Ne, ne, oče, saj grem takoj domov," se je Andraž nerodno izvijal in vstal.
"O, ne, ti kar še posedi," ga je Boštjan posadil nazaj na klop. "Nemcev se bojiš, praviš? Jaz pa jim nisem nič žalega storil in se nimam za kaj bati."
"Tudi jaz sem pošten do ljudi, oče," je odvrnil Andraž. "Samo policijska ura je; veste, da streljajo na vsakega, tudi če ni kriv."
"Daj no, Andraž. Nemci streljajo le komuniste, divjake brez vere. Take kot si ti," je počasi dodal Boštjan in pogledal vanj.
Andraža je zadelo v živo in skoraj ni vedel, naj pred Boštjanom brani sebe in svojo veliko ljubezen ali naj brani tiste fante, ki so zdaj v gozdovih in branijo tudi takšne zapečkarje, kot je Boštjan.
"Kaj si tako umolknil" ga je Boštjan pogledal izpod metlastih obrvi. "Ti menda ne hodiš v cerkev, pravijo? Pa sem poznal tvojega očeta; dober človek je bil, ni bil baraba.."
"Kaj s tem mislite, oče?" ga je prizadeto vprašal Andraž.
"Samo to, da bomo šli mi nocoj počasi spat, ti pa bodi drugačen, če se hočeš še kdaj ogreti pri naši peči. Lahko noč!"
"Lahko noč, vsem skupaj!" je zajecljal Andraž, se dvignil in odšel v nočni hlad. Ni mogel verjeti, da se je pri Magdi zadnjikrat grel. Ni mogel odnehati.
V naslednjih mrzlih večerih je nepovabljen zahajal k Boštjanovim. Magda od njega res ni bežala, zato pa sta jo oče in mati čuvala pred njim kot ujetnico. Verjel je, da ga Magda resnično ljubi, le bog ne daj, da bi njen oče to slutil.
"Vem, Magda, da me imaš rada," ji je zašepetal v tistih redkih trenutkih, ko sta bila sama.
"Zakaj ne moreva priti skupaj?"
"Andraž, to bi bilo preveč. Se ti ne zdi, da je lepše to posedanje ob topli peči, da si pri nas kot sosed in dober prijatelj?"
"Magda, saj ti ne znam povedati, kaj čutim do tebe. Lačen in žejem sem tvojih nežnosti. Tako si želim, da bi bila vsaj nekaj minut sama!"
"Ne, Andraž. Za ljubezen bo čas, ko bo konec vojne. Saj veš, kakšni časi so zdaj," ga je mirila.
"Kaj govoriš! Mi smo zdaj mladi, vojna pa lahko traja še deset let. Ljubezen res nima z vojno nič skupnega. Ne morem čakati, Magda, da bo vojna končana. Mislim, da se mi ti nalašč izmikaš."
"Ne, Andraž. Sicer pa morava pohiteti; mati bo vsak čas tukaj. Oče pa je tudi že opravil v hlevu. Veš, bojim se očeta, ko spozna čemu prihajaš. Če misliš še hoditi, moraš nekaj napraviti meni na ljubo," je previdno rekla in pogledala za očetom, če že prihaja.
"Vse bom storil, ti samo reci," je hlastnil Andraž.
"Andraž," je počasi rekla," če boš hotel še k nam hoditi, boš moral včasih v cerkev, k maši." Zabodeno se je zavrtel na peči, kot bi je ne razumel.
"Hočeš, da bom hinavec? Saj sploh ne znam moliti! In ne vem, kako se je treba v cerkvi obnašati."
"Ni važno, kaj misliš ti. Glavno je, da te bo naš oče videl v cerkvi," je imela še čas prišepniti, preden sta vstopila oba Boštjanova.
"Kaj si spet tu?" je rekel oče." Nekam pogosto se prihajaš gret k naši peči!"
"Vem. Pa vselej tako nanese, da že prej pomolite, preden se odločim, da grem. Kar vleče me k vam, oče, pa ne vem zakaj," se je izmotaval Andraž.
"Vem, da te vleče. Takrat, ko še molimo, te pa ne vleče, kaj?" je piknil. "Kaj bodo pa rekle vaške opravljivke, če se boš tu prevečkrat grel? Lahko noč ..."
"Lahko noč," je komaj izdavil Andraž in se potegnil iz peči skozi vrata v divji metež, ki je divjal zunaj. Čutil se je pritisnjenega ob zid. Zavlekel se je v svojo mrzlo, nepostlano sobico.
Dolgo v noč ni mogel zaspati. V njem je tlela ena sama misel: Magda! To se je prepletalo skozi vse njegovo že prehojeno življenje in se nerešljivo zapletalo v sedanjost, ki ga je potiskala ob zid.

UREDNIŠKI PRIPIS

Z objavo tega odlomka najavljamo skorajšnji izi romana "Krtar in dolinci" v zbirki Kmečka knji pri založbi Kmečki glas. Gre za drugo knjigo našega sodelavca Jožeta Peternelja.

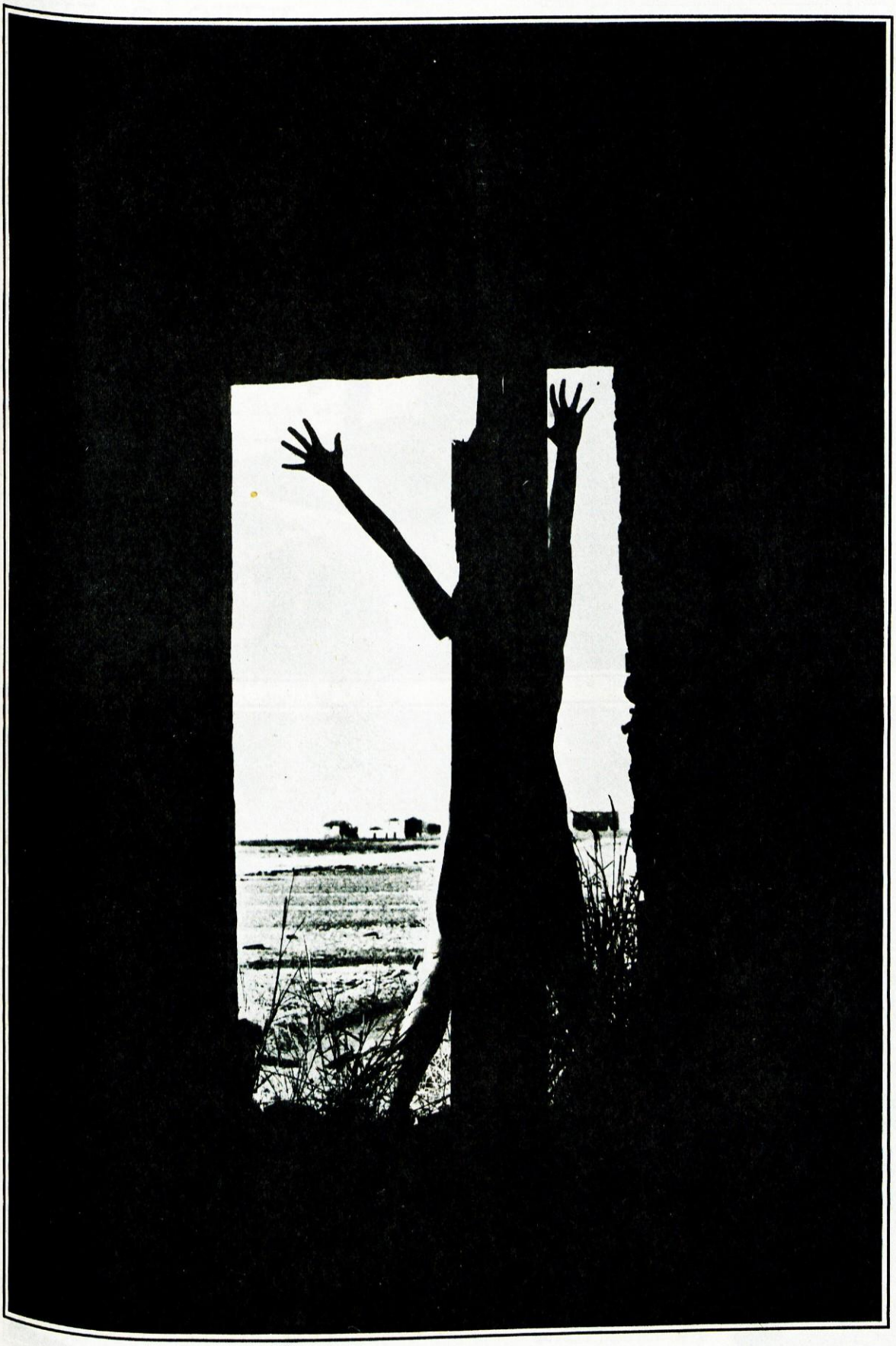

Foto: Janez Pukšič

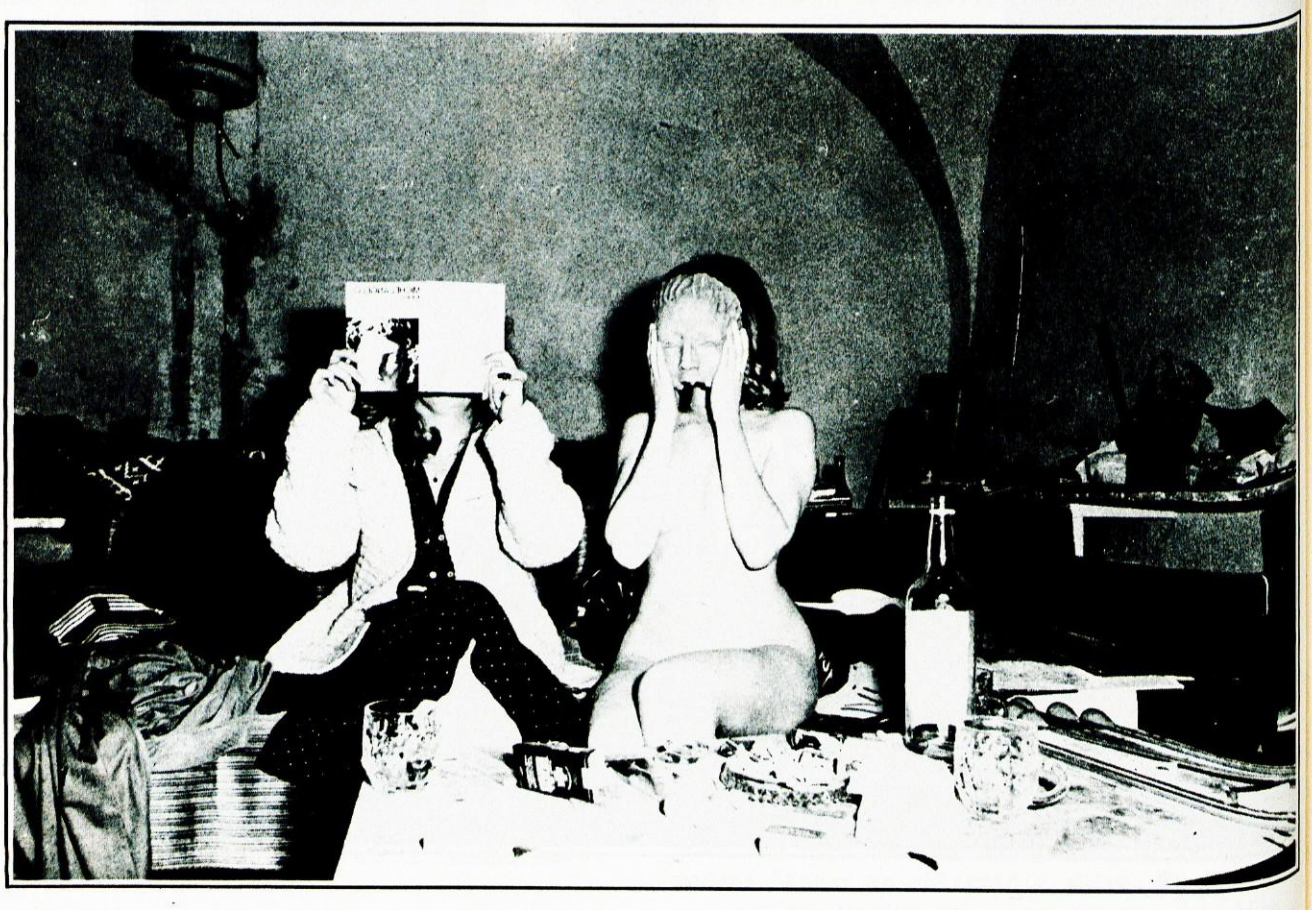

Foto: Janez Pukšič

NOVI ČLOVEK

Peter Mlakar

Nad zahodnim svetom je viselo sivo, deževno nebo. Iz oblakov, ki so se podili okoli previsnih sten julijskih vrhov, je drobno pršilo. Med smrekami na bližnjem pašniku, od katerih so bolj oddaljene že tonile v megleno prostranstvo, so se spreletavale vrane. Sprehajal sem se po poti, ki se je vila nad obrežjam grozljivo mirnega, črnega jezera.

Ko sem se vrnil v hotel, me je pri recepciji čakalo nenavadno sporočilo. V njem je pisalo, da me nujno želi videti in z mano govoriti neki Adolf Berlic, za katerega nisem bil še nikoli slišal. Ker pa je bilo sporočilo napisano na zelo zmeden način, kar mi je nehote zbudilo zanimanje, sem vprašal portirja, če morda kaj ve o tem neznancu.

"Da, gospod profesor.To je mlad fant, sin zelo visokega partijskega funkcionarja, in je tukaj v našem sanatoriju na psihiatričnem zdravljanju ..." (Del hotela "Magnum" je namreč namenjen medicinskim smotrom, op.p.)

"Kaj mu pa je"? sem neprizadeto presekal vratarjevo govorjenje, kajti duševni bolniki doslej niso imeli navade teoretizirati z mano in tudi sicer sem imel do njih zaničljiv odnos.

"Veste gospod profesor, jaz nič ne vem, ampak mladenič je velik revež. Popolnoma je brez volje do življenja. Z njim se do onemoglosti trudi cel bataljon najboljših zdravnikov različnih specializacij, ki jih stalno nadzoruje posebna komisija notranje uprave, pa nobenega rezultata ... Dobro je, če imaš oblast." To zadnje si je upal reči le meni, ker je vedel, da sem nekaka slaba vest ljudskih oblasti. Potem pa je stari prisluškovalec v imaginarnem strahu pred imenovano nadzorno komisijo dodal: "Sicer me pa stvar sploh ne zanima, ... razen da sem slišal praviti nekega slovitega psihoanalitika kolegom, da so doma pacientovi starši, potem, ko so izčrpali ves možen arzenal raznih terapij, posegli po edinem sredstvu, ki jim je še vlivalo upanje: smisel življenja so poskušali fantu vbiti v glavo s pomočjo najvišjih in zadnjih dosežkov marksistične misli- na kar se jaz nič ne razumem - pa ni šlo."

Na to, kar sem slišal, nisem nič odgovoril, le zahvalil sem se za informacijo ter odšel v svojo sobo.

Zvečer sva se z mladincem dobila v hotelskem salonu. Bil je tip človeka, za katerega bi lahko brez posebnega razmisleka rekel, da njegova objektivna podoba povsem adekvatno ponazarja kaotično, razklano subjektivno notranjost: bled, koščen obraz, malo moten, resen pogled, svetli štrleči lasje, nervozne geste in v črno usnje oblečeno suho telo. Potem, ko sva se pozdravila, mi je v zadregi, spričo katere je njegov resen pogled izgubil na intenziteti, povedal, da pozna moje delo ter da bi se rad, ker ga take in podobne stvari zelo zanimajo, "kar tako malo" pogovoril o mojem filozofskem nauku. To je povedal precej nespretno, tako da sem takoj opazil, kako poskuša pravi namen srečanja z mano vsaj zaenkrat še prikriti. Čeprav sem iz vratarjevega poročanja zanesljivo sklepal, da ne gre pri fantu za shizofrenijo ali kako drugo obliko psihopatije, marveč da opisani simptomi jasno kažejo na heglovsko "nesrečno zavest", kar pomeni, da individuum s takimi problemi, kot jih ima on, ne more imeti drugačne želje, kakor pogovarjati se o dometih moje teorije na področju svobode, sem ga vseeno ironično vprašal: "Praviš, da poznaš moje delo, in če je to res, potem me zanima, zakaj vendar želiš govoriti ravno z mano, ko pa v smislu splošno priznanih ter zgodovinsko uveljavljenih vrednot in bitnosti ne propagiram nič takega, kar bi človeka dvigalo, ampak prej podiralo. V predmetih svojih raziskav namreč odkrivam stvari, katerih resnica je popolno nasprotje tistega, kar se kaže preko tradicije ter ideoloških malverzacij. Torej ti je res jasno, za kaj pri moji filozofiji v bistvu gre. To te tudi vprašam zato, da morda potem, ko bi ti zadeve postale bolj prezentne, ne bi bilo kaj narobe."

"No, ne čisto popolnoma", je moral priznati Adolf, toda še v isti sapi in s precejšnjo mero prizadetosti je dostavil: "V vaši filozofiji odkrivam nekaj, kar me sicer navdaja z grozo, vendar me na drugi strani neznansko vznemirja. Nekako čutim, da mogoče ravno v njenem pravilnem razumetju leži tista edina vzmet rešitve, ki me bo vrgla iz brezna obupa in eksistencialnih muk v svet zadovoljstva in resničnega miru. Bistveni problem pri meni namreč je, če se izdam, globoko razočaranje nad svetom v celoti. Nobenega smisla ni več. Vse se mi jebe. Zato me ni strah radikalnosti, popolnoma vam zaupam, in če je potrebno za moje ljubo zdravje pogledati resnici v oči, naj bo."

Fant je pokazal karte. Po tej izjavi, ki je vsebovala besede kot "brezno obupa" ali "resnični mir", ki jih moj slovar ne uporablja več, so se moja predvidevanja empirično verificirala: Imel sem opraviti z nekom, ki je zaradi previsoko

razvite moralne zavesti prizadet nad občim razčlovečenjem sodobnega sveta, skratka preobčutljiv za vse, kar se dandanes dogaja. To pa je seveda nedvoumno pomenilo, da živi v njem še neka vera v boljši svet, a mu jo njegov zdajšnji ustroj neusmiljeno tepta v drek. Človek šibkega duha pač.

"V redu ... Samo trenutek." Zagledal sem natakarja, ki je ravno brzel mimo najine mize: "Prinesite še dve pivi!"

"Še dve?" je neumno vprašal natakar.

"Ja," sem mu nejevolno pritrdil ter se obrnil nazaj k Adolfu: "Dobro. Na osnovi tvojega razočaranja nad obstoječim svetom bi torej lahko sklepal, da želiš njegovo spremembo. Ni ti všeč, medtem ko istočasno skrbiš za njegovo usodo. Ali ni res?"

"Ja, res, moram priznati, da imam še neko vero v možno spremembo sveta, vero v človeka in posredno v določeni družbeno-politični sistem, ki ga je on sposoben umno ustvariti. Vendar sem se tega zavedel šele nedavno in sedaj vem, da je bil ves moj negativni odnos do objektivne stvarnosti v bistvu vseskozi globoka želja po njeni drugačnosti."

"Ja. Tvoj problem je nedvomno v tem - če za izhodiščno premiso izberem resnico, ki je najbolj neposredno evidentna - da nekaj hočeš. Seveda ni hoteti nekaj nič slabega, kajti tudi nič hoteti je še vedno hoteti, toda tvoja volja je usmerjena k nečemu, ki je v sebi "slabo", ničnо in brezvredno. Tukaj namreč tiči tvoja temeljna napaka. Če pa se hočeš kdajkoli izvleči iz zosa, moraš radikalno spremeniti intelektualni odnos do obstoječega. Najprej moraš dvomiti v vse. Nobene volje do nečesa, nobene vere,nobenega vedenja, samo dvom. To pomeni, apriori se moraš postaviti na stališče totalne skepse v bit in vrednost sveta kot takega. Šele takrat, ko se boš rešil predsodka, da ima nekaj svojo bit in vrednost vnaprej, to se pravi, tako kakor se ti nereflektirano kaže, ali kakor te, če podlegaš njihovi avtoriteti, učijo drugi, si na pravi poti k svobodi. Če namreč gradiš svojo srečo na,kot sam praviš "umno zgrajenem političnem sistemu", morda kakšni sexualni relaciji, kajti mnenja sem, da se za tisto tvojo izgubo smisla življenja skrivajo zelo konkretne, posamične zadeve ..."

Na tem mestu me je fant nervozno prekinil. To je bil očiten znak, da sem se približal enemu izmed krajev, kjer je srž njegovih težav, kar je skušal zablefirati z naslednjim ugovorom: "Nekaj težav sem imel s partikularnostmi, toda ob množici drugih, bolj pomembnih vzrokih, to sploh ni bistveno."

"Nič, da ni bistveno!" sem mu takoj zaprl usta. "V tvojem primeru vem, da je vse bistveno. Si namreč človek, ki dela posebno logično napako. Akcidentalno spreminjaš v univerzalno. Ne zavedaš se, da je tvoja sodba o zlobnem univerzumu po sebi zgolj vsota nekega števila posamičnih irelevantnih neuspehov in razočaranj, kar je preprosto slaba indukcija. Ali z drugimi besedami: tebe ne fuka Univerzum an sich, ampak nekaj konkretnih, otipljivih stvari: produkcijska razmerja, ženske, družba, država. Torej, nadaljnje izpeljevanje bo potem, ko se bo pokazala ontološka slika sveta, dokazalo, da je edino pravilen le skeptičen odnos do njegovih tvorb ter procesov.

Vse je negotovo."

"Toda mi smo vendar eksistenčno odvisni od vnanje stvarnosti. Ta je pogoj našega življenja - ne glede na to, ali ji priznamo obstoj in vrednost, ali ne. Brez nje ne bi mogli niti slabo jesti, kaj se imeti šele dobro. Ravno obratno pa je od našega spoznanja neodvisna objektiviteta; v tem smislu je transcendens ter je zato bolj gotova, kot ji gotovosti naša uboga pamet v najbolj idealnih razmerah sploh lahko pripiše," je protestiral Berlic.

"To je res in ne samo to. Določene vrste skepticizem je celo protisloven v samem sebi. V lastni Jaz je namreč nemogoče dvomiti. Ko pa govorim o skeptičnem odnosu do sveta, mislim, kajti v kontekstu z vsebino pogovora je smiselno govoriti edino o slednjem, na skeptičen odnos do objektivnega sveta ali materije, pri čemer pojem objektivnega zaobseže tudi tvorbe objektivnega duha, kot so država, pravo,morala. Možno pa je seveda dokazati določene pomanjkljivosti tudi v misleči substanci, kar bi v konsekvenci pomenilo odločiti se za skeptičen odnos do celote sveta in kar bi z neslutenimi posledicami zapletlo omenjeno veljavnost kontradikcije pri dvomu v ego cogito.

Toda spoznavnoteoretski nauk, ki ga zagovarjam, še zdaleč ne trdi, da država, mačka, ženska, tampon, proletarec, kamen, ne obstajajo. To bi bil nesmisel. Trdim edino to, da za vse naštete stvari, ki jih lahko subsumiram pod splošnejši pojem materije, ni nobenega logično gotovega in apodiktičnega dokaza niti da eksistirajo niti da ne eksistirajo. To je aksiom skepticizma. Predmeti,ki jih na tak ali drugačen način izkušamo, nam svojo predmetnost manifestirajo le kot čutne danosti, s čemer pa ni rečeno - dasi si med seboj nemalokrat nasprotujejo ali celo izključujejo - da nas ne morejo nekatere

bolj, druge manj prizadevati. A kljub temu dejstvu, to je bistveno, nam zaradi navedenega aksioma, ostaja vedno neznana njihova nasebnost. Ne vemo torej, kaj stvari v resnici so ali če sploh so, pa tudi če ti določena trda, špičasta ter zasvinjana konstelacija čutnih danosti v obliki gnojnih vil prebode trebuh."

"Ampak, kaj naj, pizda, to filozofiranje pomeni za moje probleme in poskus njihove likvidacije?"

"Le počasi, fant!"... Če nam ostaja nasebnost stvari neznana, če ne poznamo "vzroka" čutnih danosti, kako naj bi potem bila, če je negotova bit stvari, gotova njihova vrednost. Torej če se dosledno držiš logike tega nauka, si razvezan sleherne vrednostne odvisnosti od objektivitete.

Vsa spoznanja materije na sebi so v bistvu nična."

"Pa saj to je grozno! Brez nekega trdnega spoznanja, vedenja ..."

"Ja, tebi se zdi grozno, je pa edino resnično in to zaradi enega samega razloga: Zaradi vladavine Niča v jedru svetovne substance. Tako niso le spoznanja nična, marveč tudi tisto, na kar se nanašajo, namreč objektivna stvarnost. Če nam gre za resnico, ki je možna edino kot Totaliteta, ni mogoče, da bi živela v pomanjkanju le ena stran, druga pa bi se kopala v izobilju. Samo na tej podlagi je možna gnoseologija, o kateri ti govorim.

Torej, temeljni zakon moje ontologije je v substanci sveta vsesplošna navzočnost Niča, spričo katere pa ni vse Nič, ampak je svet razdeljen na dva počela: na to Prazno - Nič in to Polno - Bit. Če bi namreč bilo vse Nič, potem tega sedaj ne bi mogel misliti in izreči. Kozmosu potemtakem kraljuje dvovladje: tam, kjer se pojavi en vodja, je zraven že drugi, toda ne tako, da bi nepregledna množica njunih podložnikov klečala pred dvema prestoloma, ne, marveč sta oba počela sintetično združena (en v drugem), tako da govorimo o Niču kot črvu, ki je zažrt v Bit. S tem pa dela Celo Necelo in to je Zlo.

Od občega Necelega pa izhaja univerzalna brezprincipielnost bivajočega."

"In kaj to pomeni?" je vedno bolj bled vprašal moj učenec.

"Zelo veliko. Pomeni namreč to, da stvari, majave in mehke v kolenih, nenehno izgubljajo tla pod nogami, vse razjedene in trhle od znotraj se sesuvajo v prah, ali pa brez hrbtenice, sluzaste mlahavo visijo v prazno. To je vedenje, ki ugotavlja, da so zadeve na svetu, še najbolj pa tiste, ki "rade dajejo življenju smisel in vsebino", neprimerno bolj bedne,kot si lahko misliš.

Od tod izhaja legitimna pravica zavzeti do česarkoli indiferentno ali zaničujočo držo."

"Ne verjamem. Če me hočete prepričati o resničnosti svojega nauka, bi rad končno videl, ali je mogoče imeti od tega teoretiziranja tudi kakšno praktično korist?" je medlo interveniral Berlic.

"Seveda, saj sem ravno v tem trenutku prišel do točke, kjer se morejo abstraktne formule napolniti s konkretno vsebino.

Od države kot ideje - če sem heglovec - ki iz sebe poraja svet ekonomskosocialnih odnosov na določenem nacionalnogeografskem teritoriju, pa do partikularnih sexualnih razmerij, so tako obči interesi množic, kot vzajemna korist užitka v ekonomiji ali pri sexualnih garanjih, v resnici vedno prevara vladajočega razreda (partije, vodilne strukture), posameznega oblastnika ali navadne eksistence za dosego privatne koristi,zadovoljitve egoistične potrebe na račun drugega. Teoretični skepticizem pa ravno s svojimi spoznanji pomaga, da se v praksi obnašaš do teh zadev radikalno premišljeno, kritično in z distanco: Če je namreč vse dvomno, negotovo, kaj me potem obvezuje, da bi moral verjeti zatrjevanju, da me ima nekdo rad, mislim konkretno žensko; ali da mi hoče zgolj dobro, da pa brez njega ne morem fizično eksistirati, mislim državo - če omenim samo dva enostavna primera? Nič, čisto nič. To je ena koristna stran skepticizma. Druga pa je samo logični odvod prve: Če propade država, v katero sem veroval, ali mi umre ljubica, je popolnoma jasno, da me njuna izguba ne more v ničemer prizadeti, saj je spričo njune mlahave, trhle, necele biti, njuna vrednost enaka ZERO.

Zatorej naj ti bo po vsem tem, kar si slišal, imperativ: "Nikomur ne verjemi!" eno poglavitnih vodil v življenju."

"Saj je to, kar slišim, čisti nihilizem? Če sedaj vse izničim, če nikomur ne verjamem, če padejo vse vrednote, kaj naj potem na svetu še sploh delam?" je zgrožen nad mojim izpeljevanjem vzkliknil Adolf.

"Ker je vse človeško na tem planetu toliko kot nič v primerjavi z neizmernostjo vesolja in zato nevredno slehernega rešpekta, se ne brigaj zanj. Če pa te take in podobne stvari le zanimajo, posebno še tiste iz sfere družbenih odnosov znotraj determinante politika/denar/sex, ki poskušajo s škodovanjem drugemu organizirati pobeg pred tistim, pred čemer ga ni mogoče:

pred lastno ničnostjo, jih daj dobro v nič. Krog se sklene.
To je zanesljiva formula za svobodo."
To sem še povedal, nakar sem mladinca vprašal, če sem mu s tem pri premagovanju njegovih težav kaj pomagal.
"Ne vem, vendar se bo nekaj gotovo zgodilo: Ali se bom ubil, ali pa bom zaživel v največji možni meri zadovoljno in svobodno. Če se bo zgodilo to drugo, vam bom hvaležen vse življenje. Toda ne glede na prvo ali drugo možnost, ste vsekakot napravili veliko delo." To mi je govoril ves zelen ter spačenega obraza.
"No, Adolf, ura je pozna in postajam že malo zaspan, toda na koncu, preden se posloviva, ti moram povedati še tole: Resnica in svoboda se nahajata tam, kjer je najbolj grozljivo, gnilo, zlobno in ničevo."
Nato sem vstal, on pa je še nekaj trenutkov kakor prikovan na stolu buljil vame, dokler se ni zavedel, da želim pogovor nepreklicno končati ter oditi. Ko sva se razšla, sem ga videl odhajati obupno pobitega.
Nekaj miz stran sta zgrnila časopisa dva agenta notranje uprave in vesela, da je za danes službe konec, odhitela na lov za zdravimi vaškimi dekleti.
Jaz pa sem si v avtomatu na hodniku med potjo v sobo kupil še eno pivo ter odšel spat.
Drugo jutro me je prebudil prekrasen dan. Naši skalni Titani, med katerimi je kraljeval očak Triglav, so se bleščali v sončni svetlobi. Nebesna modrina se je ogledovala v kristalni gladini Bohinjskega jezera. Nisem več zdržal, moral sem iti ven v ta slovenski paradiž. Ko sem šel mimo cerkvice Sv.Janeza, se je iz nje razlegala pesem "Marija skoz' življenje voditi srečno znaš ..." Na poti med travniki in pašniki sem visoko nad glavo opazil krožiti orla. Napovedovale so se velike spremembe.
Ko sem se okoli poldneva vrnil v hotel, mi je vratar vidno šokiran sporočil, da so zjutraj videli mojega pacienta, kako je vriskajoč, v kratkih irhastih hlačah in z zelenim klobučkom na glavi veselo marširal proti slapu Savice.

Janez Pukšič

Janez Pukšič je že vrsto let v družbi najvidnejših slovenskih fotografskih ustvarjalcev mlajšega rodu. Srečujemo ga seveda tudi na straneh našega osrednjega dnevnika in v drugih publikacijah časopisne hiše Delo, kjer je zaposlen kot fotograf.
Naprosili smo ga, da pride kot prijatelj Žirov z aparatom še na naš konec in tu posname nekaj motivov. Tako nastala dela objavljamo na vmesnih straneh med rubrikami, na dveh posebnih listih pa še nekaj fotografij iz njegovega arhiva.

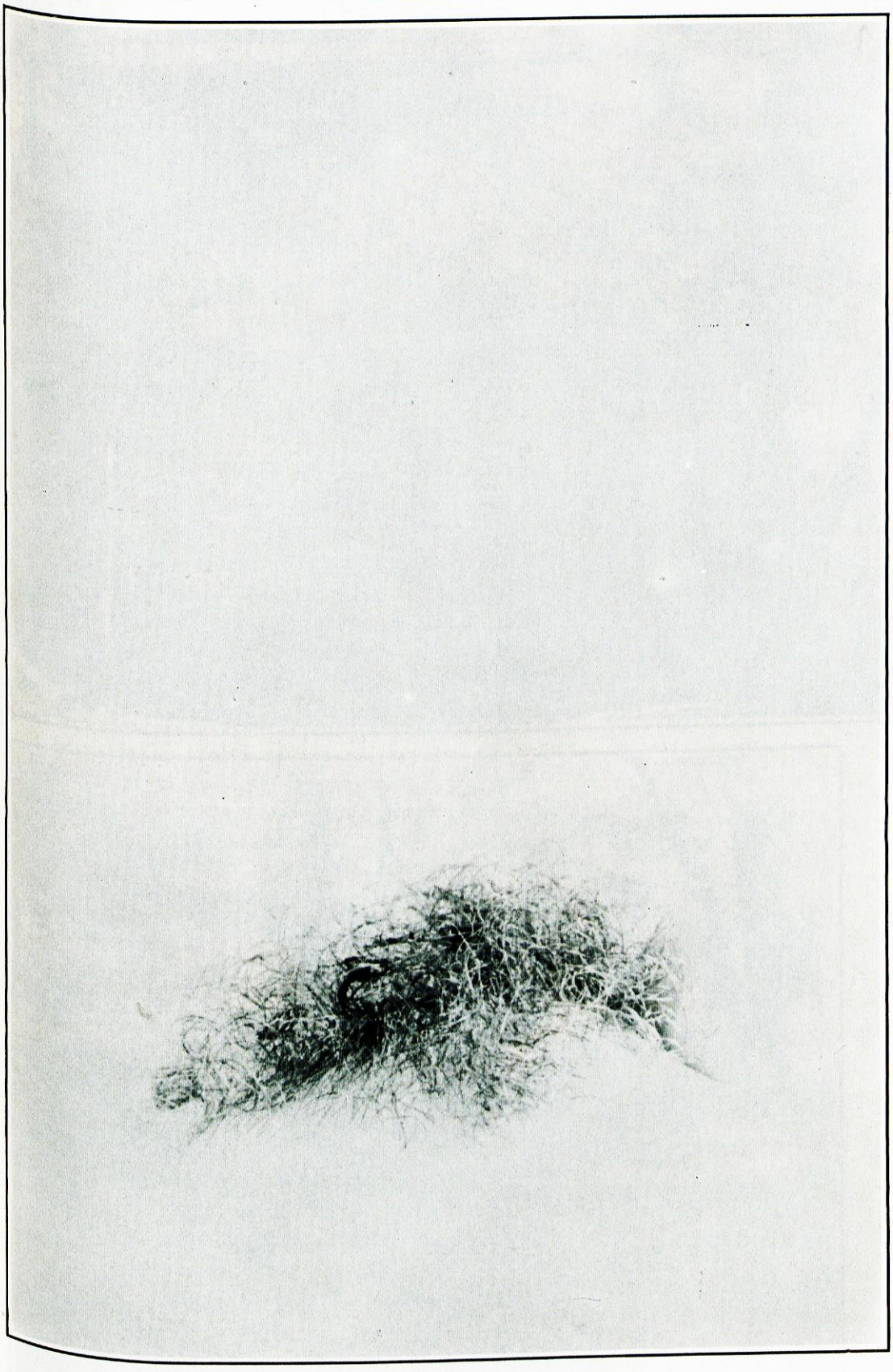

Foto: Janez Pukšič

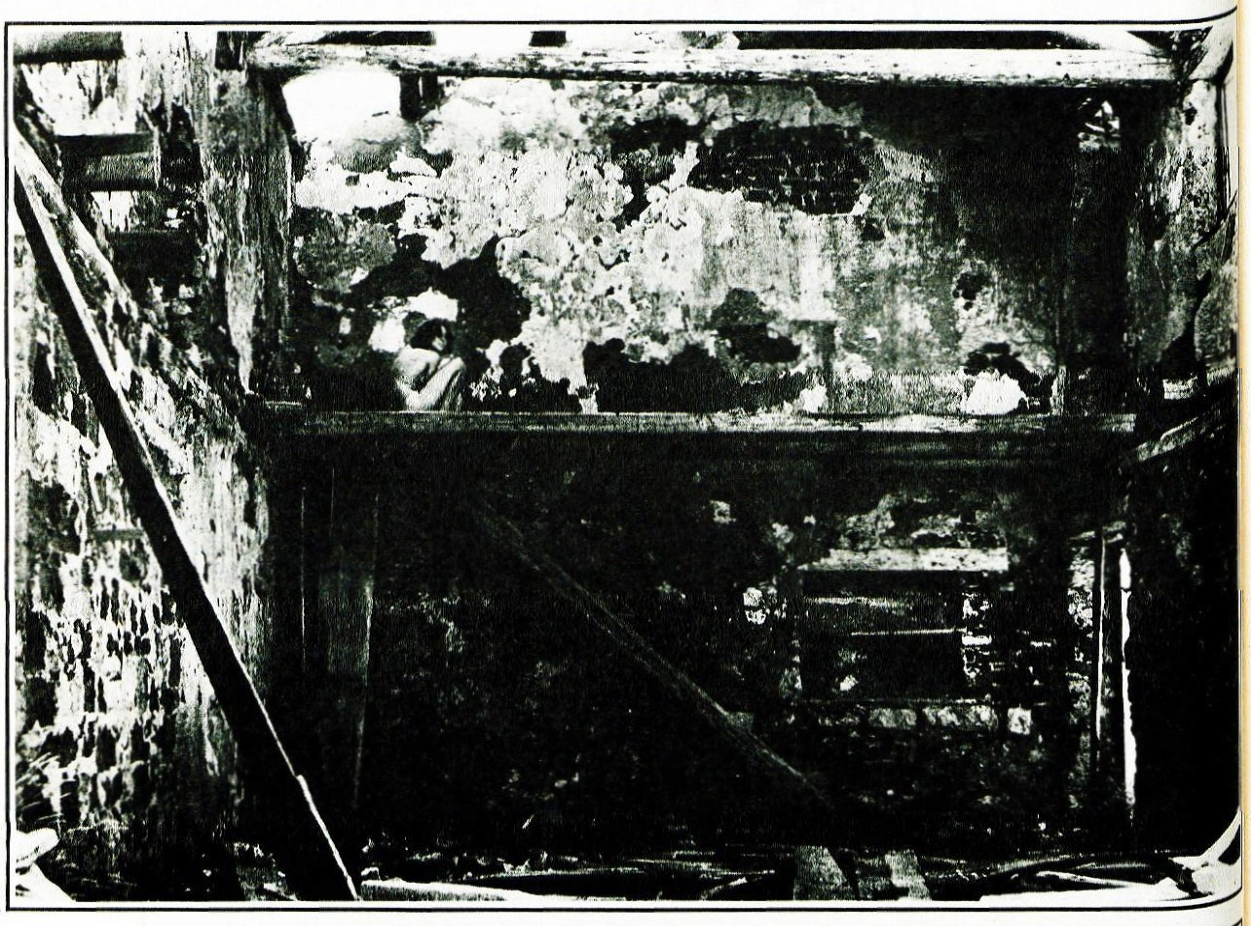

Foto: Janez Pukšič

ZIMA NA SOCIALISTIČNEM KMETIJSKEM POSESTVU

Blaž Ogorevc

Sivo nebo pa je nizko in težko leži nad poljem. Nikjer ni prav nobenega razgleda, v daljavi so le zvenela in zgnita stebla koruze, ki štrle iz njive, iz nagubanega snega.

Proti poldnevu se prikati fazan že čisto tja do vrat kašče.

Hlevi so dolgi in še neometani.

Težek moker sneg pa je razrit od traktorjev in z gnojem popackan.

Fantje kljub mrazu vsak večer lazijo pod okno štirinajstletne hčerke nekega traktorista iz Prekmurja in jo gledajo, kako se slači, saj je kljub temu, da je še v puberteti, krepka hči.

Golobi se hodijo gret nad hleve, kjer je spravljeno seno, pa tam brskajo za zrnjem, mulci pa jih pobijajo z zračno puško in jih potem pečejo in jedo.

Plotovijo malo gnijejo in so črni, pa če se jih oprimeš, ti hre zgniti les za nohte in ga potem težko odstraniš ven.

Umazane kokoši, last uslužbencev posestva, brskajo okrog gnojišča, a jim je na ritkah perje odpadlo, pa se vidi rdeča kurja koža, to pa za ptice ni lepo. Tu in tam še kakšen puran.

V hlevih sem ter tja živi še kakšna otožna družina mišk.

Vse naokrog smrdi po silirani krmi.

Na traktorski postaji: vijaki, matice in zarjavel pleh, ki po kotih poležava.

Zvečer pa, ko se v dolgih štalah luči prižgo, okna v medli oranžni svetlobi zažarijo, pa je vse lepo, tako kot v tisti pravljici o Janku in Metki.

Zima v Polhograjskih dolomitih

Ko so vse poti,
ki vodijo v Polhov Gradec,
zasnežene
in
je zglajen sneg na kolovozih rumen od konjskih fig,
ko v lesenih ograjah strigalice umrejo
in so le še kup rjavih lusk,
pride izza cerkve starec,
spusti bisago s hrbta
in
zaplava po zraku tam naokrog.

Okrog šestih

Okrog šestih,
ko je šla nakrmit prašiče,
se je sonce še vedno upiralo v staro samokolnico
ki je slonela ob steni šupe
in neka kura je pretekla dvorišče,
tri ostale pa so brskale tam okrog gnojišča.
V hlevu so se premikale krave.

Okrog šestih,
ko je šla nakrmit prašiče,
se je njen mož zamislil o njenih pobešenih prašičih
prašiči so bili vznemirjeni v svinjaku
in v shrambi je bila vedrica mleka.
Nekaj kravjih kocin je plavalo po vrhu,
v rumenkasti smetani.

Okrog šestih,
ko je šla nakrmit prašiče,
so visele v skednju kose in vile
in malo rjavele,
mušice so v roju posedale po gnojnici,
a grlice so vpile v drevju.
Pričakovati je bilo,
da se bo čez uro ali dve
na vas spustil večer.

Mrliški obrazi

Velika
in
debela
lepotica v temni sobi,
na mizi pomečkan prt
in
vaza z belimi cvetlicami v mraku.

Mehka
in
s temo
ter
z vonjem že dolgo zaprte sobe z zagrnjenimi okni
prepojena postelja
upognjena pod težo velike rdeče nage babe.

Gube na njenem telesu.

Obraz starca na mrliškem odru:

Brez dvoma,
hinavsko se reži,
oster nos se riše iz obraza,
kot kak greben v Polhograjskih dolomitih,
sive dlake na bradi
pa mu ne prenehajo rasti niti po smrti.

Obraz starke na mrliškem odru:

Ustne so se ji pogreznile,
vrskale v telo,
kajti ven so ji vzeli umetne zobe,
iz doslej še neznanega vzroka,
ušesa so neznansko velika
in mehko kosmata,
kakor mlade miši,
tako, da bi morda kak otrok
prišel v skušnjavo,
da bi jih vzel v roke,
jih božal in mečkal.

Pripomba:

Oči mrličev,
vse so skrite za vekami,
pa če jih je treba z dinarjem obtežiti,
vsak se trudi, da jih zapre,
kajti drugače buljijo kdo ve kam,
nepremično
in
skrajno pozorno.

Noč po križanju Jezusa Kristusa

Ure previdno polzijo skozi okna in se hinavsko plazijo po temni ulici in čeprav je noč in tema, kokoši prestrašeno beže po tlakovani cesti.

Mraz je in ženski obrazi so široki.

Za zgnitim plotom leži kup črev, še toplih in kadečih, zdi se, da so izruvane iz pravkar zaklanega prašiča, pa sesirjena vsebina maže sneg tam naokrog. Nekdo je ta čreva odvrgel tja.

Po kleteh mrmrajo zamorci.

Rdeča noč

Noč je in prašiči spijo mehko in debelo, le kdaj pa kdaj zacvilijo v spanju, saj sanjajo, da jih jedo podgane.

Mladi gospodar leži pijan v hiši in bruhanje se suši in strja po rjuhi ter lepi kmeta ob postel.

Pijani oficir vzame debeluško na kolena in reč "Daj, pocukaj me za brke, punca!" in jo stiska debela bedra in toči vino, pa mu kapa zdrkne s in oficir še pije, skozi okno pa se vidi ulica mnogo hiš.

Kokoš čepi na prečki nad prašiči in tudi spi, njenem trebuhu pa leže bela jajčka in nekaj mi čakajo. Luna polzi po nebu.

Rdeča noč.

Lepotica v plavem,
to je konj,
ki se hladi s pahljačo
in si z roko velike, bele prsi
pritiska ob telo.

Tiho niha stara stenska ura,
včasih mehanizem zabrni
in ura dolgo in otožno
v temo zadoni.

Niha nevesta v belem na trapezu
in s tančico plahuta,
publika v globini cirkuške arene
tiho obstrmi.

Stara rodna hiša v vasi
in deklice in konji,
ki se napajajo spodaj ob reki
vsak večer.

Slepec na postaji,
pa ga vodič nagovarja,
naj potnikom kaj na harmoniko zaigra.
Star, pohabljen harmonikaš.

On se brani.
Rdeče in zelene roke,
ki drže pahljače.
In rumene roke v zraku,
ki ne vedo, kaj bi z njo.

Ptičji obraz,
hudobne, drobne
strašne črne ptičje oči.

Pa se zdi,
da sem le majhen, majhen klovn,
ki v areni nepomembno vlogo igra,
pa ne veš,
če ni vsa ta noč okrog tebe
le velik, velik cirkuški akrobat.

Mama je kokoš,
ki se zlata blesti na črnem nebu,
in s snegom zametene so vse poti.

Če hočeš k luni,
ki se zlata blesti na črnem nebu,
moraš vpreči v sani zelenega konja
in mu glavo v nebo zasukati.

Po cesti nekakšne dolge noge stopajo,
pa sneg pod okovanimi čevlji hrešči.

Večerna molitev

Gore na obzorju so plave
in za njimi prebiva bog,
gore na obzorju so rjave
in za njimi prebivajo rdeče čaplje.

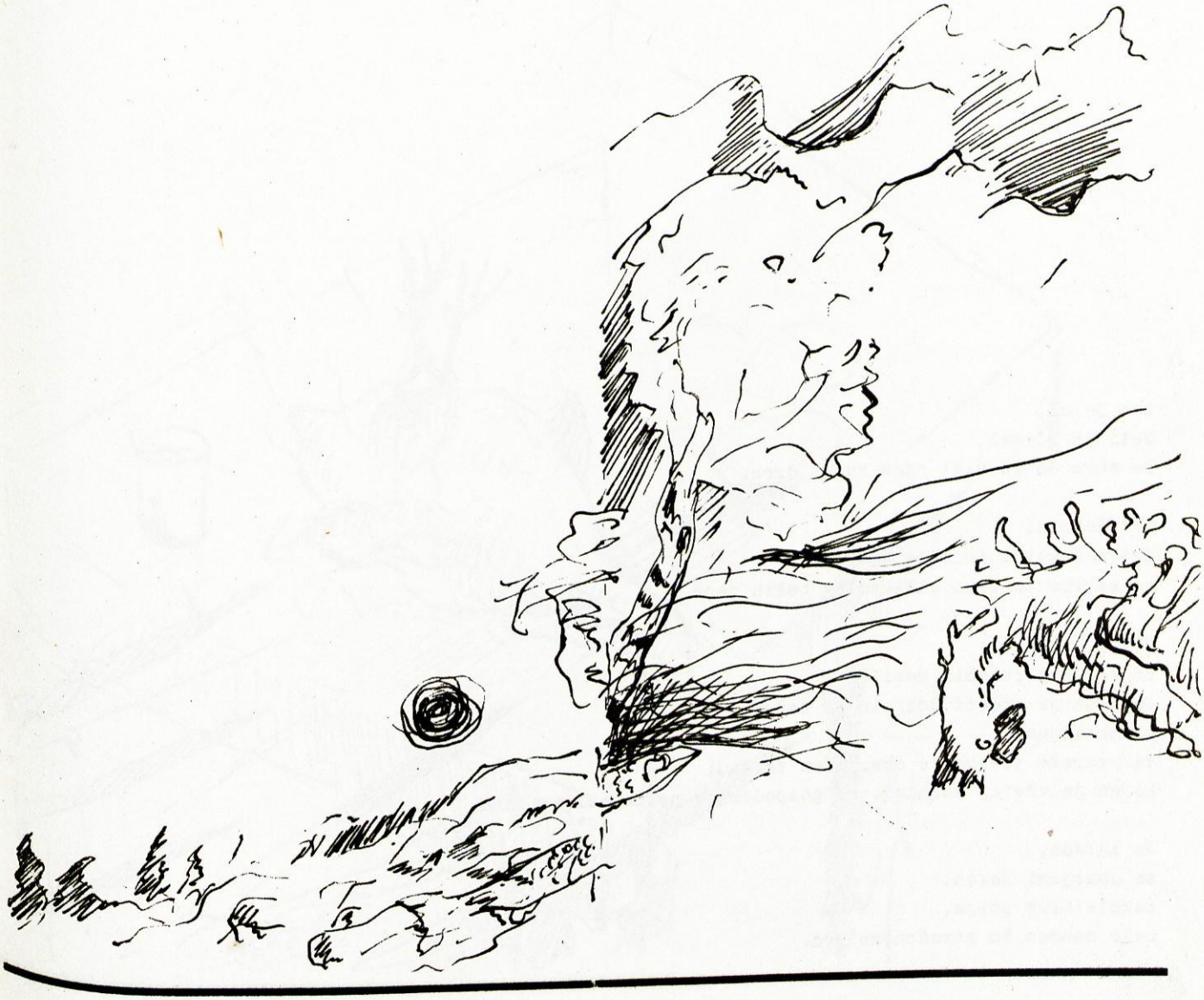
Moja mama pravi,
da je svetnik
in z avreolo na glavi
plahuta po zraku tam naokrog.

Krenila je v Lourdes,
ker tam baje prebiva bog,
na mostu pa se asfalt topi
in kaplja v plavo vodo,
kjer ribe za njim hlastajo,
a trava je zelena vse naokrog.

Debel prašič v starem, ponošenem kmečkem klobuku
(Med drugo svetovno vojno ga je zaklal nek vojak
Na njegovem bedru sta vtetovirana vrtnica in bajo

Kokoš z zlomljeno nogo v jarku obleži
in tarna zaradi belih jajčk, ki ji v trebuhu zor
Veter se igra s perjem ptiča, miga zrak.

Še drevo, (breza), mehka in otožna,
in še luna, ki zahaja
in spet mehke, zalostne oči prašiča.

Tihožitje z mize na kmetih

Dve jajci,
beli in gladki,
na enem se še vidi rjav kurji drek.

Tri čebule,
rjavi gomolji in zelena stebla,
pa se vse to lepo vidi poleg belih jajc.

Strok česna
in nož z zbrušenim rezilom,
tako da je videti dolg in pa tenak,
pripravljen,
da prereže trebuh že oparjenem fazanu,
ki ga je včeraj naraubšical gospodarjev petnajstletni sin.

Pa zgleda,
ta oparjeni fazan,
takole brez perja,
zelo neumen in strašansko grd.

Tihožitje z dvema mrtvima zajcema

Dva sta divja zajca, ki smo ju ubili to popoldne, (lovci), pa zdaj ležita v kotu sobe v gorski koči in se siv prah nabira v rjavo dlako.

A odmaknjena sta od hrupne druščine pri mizi, ki pije alkohol in samo še kak pes s povešenimi služabniškimi ušesi pride tja in ju z zanimanjem, pa z rahlo bojaznijo povoha in mokri smrček se dotakne rane v prsih, ki pa se je prek popoldneva že posušila.
A zajca se ne ganeta in sta še vedno hudobna, pa trmasto zreta nekam drugam, tja v nedoločeno, v svetu sta, ki ga ne razumejo ne lovci in ne lovski psi.
Ne ganeta se zajca in čeprav sta skupaj, ni ga videza, da sta prijatelja ali da bi se vsaj rada imela, zdi se, da ju je le smrt združila v formalnem, (službenem) odnosu in večji zajec ima glavo le zato na belkastem trebuhu manjšega, ker mali zanj ne obstaja in ker ga on ne čuti. A prav tako se zdi, da manjši prenaša večjega le zato, ker je on v drugi noči in ker v drugi smrti živi.
Res, v smrti sta vsak sebi, mrtva, sebična in neobčutljiva, le muhe, ki navidezno na stropu spijo, oprezajo in v zajca strme, kajti bolijo jih trebuhi, polni belih jajc, pa bi rade v njuno smrt še par svojih smrti odložile.

Neprijeten spomin na poletje /Koza in starka/

Starki je koza kakor sin in ljubi jo z vso močjo starega, zapuščenega srca. Na nočni omarici zgoraj v kamri, kamor koza običajno ne zahaja, hrani starka v plastičen okvirček, v stojnici na sejmu kupljen, vloženo kozino fotografijo. Na sliki so kozine oči velike in vidi se, da je bila v času, ko je bila fotografija posneta, še precej mlajša. Lepa je in kar nekam podobna kakšni srni.

Dolgo sta že skupaj, koza in starka. Mnogo sramot sta skupaj preživeli in se v njih tesno zbližali. Nekoč ju je kmet z vasi zasačil, ko sta zelje kradli z njive in je kričal, grozil, da bo kozo umoril. In nekoč, ko se je starka odločila in je kozo peljala v vas ter plačala kmetu, da je spustil bradatega, pohotljivega kozla v naskok. Debelo je razprla ob kol privezana koza oči, ko je trepetaje zadoščal samec na nji svojo slo in ni in ni dojela, čemu jo je starka v to sramoto pahnila. Tam zraven se je kmet hahljal.

Pozneje je starka večkrat, kot da bi se opravičevala, sama vase govorila:

"Pa kaže, da ne bo kozic in kozličkov, pa kar nekam kaže, da ne bo kozic in kozličkov ..."

In zdaj poleti, kljub vročini, večkrat starka s svojo kozo krene na travnik, da se koza naužila sonca in napasla sveže trave. A travnik je v tem času kot kozarec sparjene ozimnice, kot vroča topla greda, zrak trepeta v vročini in vsepovsod nevsiljivo pobrenčavajo cvetlice, pa se zdi, kot da bi daleč za obzorjem, tam na drugi strani stekla tople grede desettisoč čevljarjev ob delu prepevalo stare obrtniške pesmi. Travnik tako v vročini sonca poležava, starkina črna klotasta obleka se na soncu praži in je vroča, neprijetni vonj in starkina zavest se v vročini izgubita. Koza pa dela vtis, da travo pase in večkrat izpod zvitih rog spečo starko z ostrim pogledom ošine, morda starka že globoko spi. Tam ob roku travnika je namreč potok z bujnim grmičevjem obrasel, je hladno tam notri, v vlažnem svežem mraku, v tisti sobici? hodničku? in potem se koza splazi in v rastlinju izgine. Zabrodi v hladno vodo in glavo skloni, pa hlastno pije ribe, hladne, spolzke ribe, ki zdrknejo po grlu in polnijo trebuh s svežo mrzlostjo. Res, ribe kar zdrknejo po grlu in koza jih ne pregriza ne, ribe nimajo okusa in ne spuščajo krvi. Koza jih silno rada pije in to ji vzbuja čudno, žgečkljivo fizično zadovoljstvo, vendar se pred svojo gospodarico tega sramuje, nekako tako kot se deček pred svojo materjo sramujejo samozadovoljevanja.

A kasneje, ko že Ave Marija odzvoni in se bliža mrak, kreneta starka in njena koza proti domu. Sonce je zašlo in hlad noči prihaja, obe pa skrivata vsaka svojo skrivnost, ča čeprav je koza stara kakor sin.

Spomin na jesen

Fazan, na mizo vržen,
(na njej so kmetje rezali bel kruh),
da glavica mu zdrkne niz ostri rob,
nogice pa v prosojnem zraku obvisijo,
v sivini bakrena prsa zablestijo
in so srebrni pereščki na robovih kril.

Pod mizo tema vlada in vabi,
srka sluzasto kepico fazanovih možgan
vase, v svojo noč,
pa le še bolj okrog oči krvavo rdeča peresca
v modri temi žarijo,
(miza je take barve kot bel kruh).
A za ugaslimi okni rdeča jabolka zorijo,
vrste jonatan.

Pomlad ob Farškem potoku

Tam je drevje, potok in blato.

Sonce pa je že malo toplo, ko se v reber upre.

Iz potoka gosposki zvončki štrlijo, nekateri že razcveteli, drugi pa še ne.

In neka sinica vpije neprestano tam zgoraj, v še golih vejah.

Voda curlja čez pregrade gnilih vej in črnega listja, pa že spet sinica v vejah. Potem pa se od nekod pojavi neka muha ali pa morda čebela, čmrlj, in verjetno zato tako glasno brenči tam naokrog, ker pomlad tega zvoka še ni vajena. (Zdi se, da je prihod te žuželke in hrup, ki ga spremlja, kar nekam sličen vznemirjenju v mestu ob obisku kakega tujega državnika.)

Nebo je plavo in se mirno boči tam zgoraj.

Včasih se globoko iz grape oglasi motorna žaga, proti poldnevu pa so od Škofje Loke sem priplavali zvonovi.

Lubje bukve je sive barve. Pa neka srna pride in serje drobne okrogle dreke, ki potem v suhem listju tihi, zapuščeni obležijo.

Po vodi diši v grapi in po humusu.

Proti večeru je rahlo zapihljal veter in vznemiril veje, da so zaklatile v mrak, sicer pa je bil 4. april 1976 ob Farškem potoku miren dan. Življenje je potekalo nekam tiho, vegatativno in v simbiozi med sebojno vsklajeno, zdelo se mi je, kot da bi bila grapa tisti dan notranjost stebeljca močvirske preslice in da je bilo življenje le pretakanje rastlinske tekočine iz celice v celico na principu turgorja.

Ilustriral Stane Kosmač

Uredniški pripis

Pesnik Blaž Ogorevc je doma v Škofji Loki. Njegova knjiga pesmi z naslovom "Zima na socialističnem kmetijskem posestvu" /Zima na socialističeskij seoski imot/ je izšla v Skopju leta 1979. Gre za dvojezično izdajo oz. za pesniško dejanje, ki je v Sloveniji malo znano; zato smo se skupaj z avtorjem odločili za ponatis.

Pripominjamo še, da je bilo delo nagrajeno z nagrado "Mlada struga" za najboljšo zbirko pesmi mladega avtorja na mednarodnem pesniškem srečanju Struški večeri poezije (Soirs poétiques de Struga/ 1978.

NEKAJ PESMI

Janez Oblak

I.
Mir drevesom,
kroglo oficirju,
pustiti mirno iskanje korenin, zavesti se svoje zemlje, praznih rok.
Mir gozdovom.
Sneg miri in beli brez debla, kjer tal se vrhovi dotikajo.
Mir vsem, ki vedo preživeti vejo.
Mir iglam in listom, kapljam voda, da se sonce v njih ogleduje.
Mir srcu,
da ne onemi v tej tretji ledeni dobi.
(pomlad 1982)

II.
Sanjal sem tesnobo tvojo,
moja pokrajina.
Sanjal sem bolečino, domovina.
Sanjal sem prijatelj, da so te udušili.
Srečo imam. Le bik si bil v stripu, ki si z belim pogledom motril nebo.
Sanjal sem zemlja, da sva se ljubila pred jutrom včeraj,
jutri pred mrakom za danes, pred minuto samo.
(januar 1981)

III.
Sirene ušes, rdečica v očeh,
kličejo dim in toploto v višje plasti.
Skeletina z vijaki ostane ožgana, sesedena na kup in tleča ogreva burjo, ki se sprehaja okrog jezikov svetega duha.
Gasilci brez voda,
sprevodniki brez potnikov,
vojaki brez sovražnikov,
psi brez laježa,
zeleni psi brez žene,
sove z mojimi izkopanimi očmi,
vse stoji pod ognjem,
ki dogoreva, se dozdeva.

IV. Še beseda onemi, omenim ti.
Suho besedo v črno sem odel mater in očeta.
Sam, bos in nag po prostranih gozdovih sem iskal semena.
Prostrani beli strop sedaj me gleda izmučen kup ležeči.
Pod kupom toplota peči, nad glavo v kotu pajek,
tam zunaj vrabec, tu tišina ur,
tam modra zemlja, nekje zeleno nebo,
tu mati vsa bela drži mi roko,
da s kredo na črno obleko očeta zapiševa teh nekaj iščočih BESED ostalih otrok,
ki vrtajo v duh prsti
v razbrazdane roke,
v nov rod,
na obod dobrega in zlega,
BESEDA ONEMI.
(september 1979)

DUH PO STAREM

Kako dišiš po zdravilih. Ne, ne po njih,
po Redinu resnice, ki redi prašiče in ljudi.
Velik del duhovnega življenja, no kar duše,
ti je prišel ven in sedaj smrdi, smrdi.
Izgled je ta, da je v njej
dobršen del smrti,
vsebovan je svečni duh kosti
in prostor v času je poln krizantem.

PA BI ODLETELE NA JUG

Ptice dolgočasne.
Spet jokate.
Premalo sem jabolka jedel,
pečke pa bi pozobale ve.
Ne ščebetajte in ne jezite se.
Sušim jih nekaj.
Rekel sem, ne bodite jezne,
če pa ste,
zakaj s severnim vetrom niste na jug odšle.

Foto: Janez Bogataj

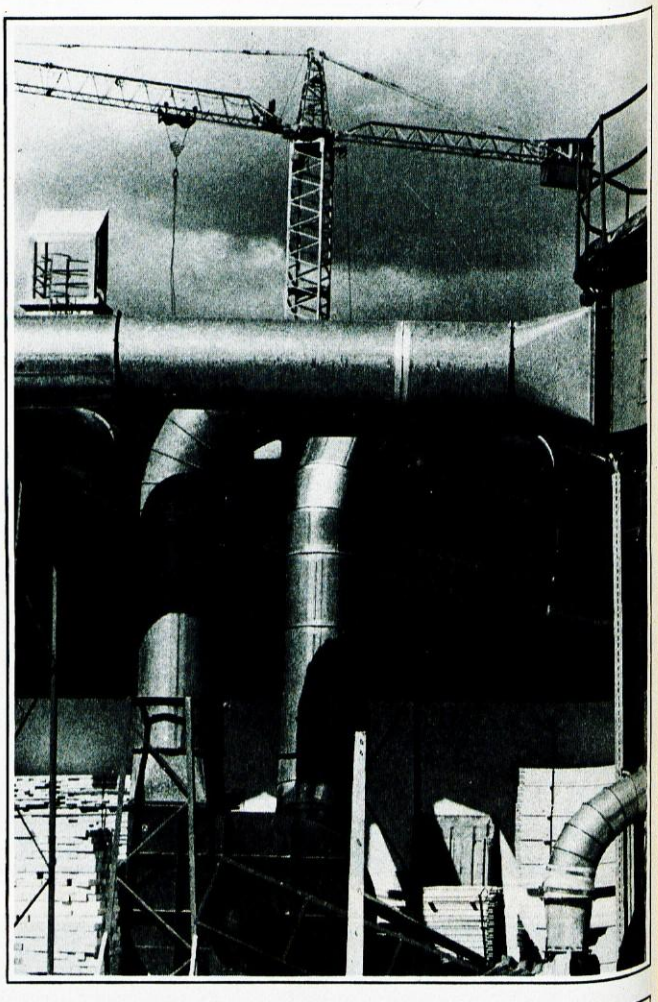

Foto: Janez Bogataj

HIŠO ZIDAM IN STANOVANJE
NAVDIHOVANJA V NJEJ
Neil Young

Kot vsako srečanje ki živi
na ustvarjalnem področju
glasbene poezije in to zelo
glasne glasbene poezije
ali pa akustično doživetje želja
in pa govorjenje glasbila
popolno govorjenje že recitiranje
v živo tekanje prstov preko elektronske žice
s popolno nadvlado njegovega bitja
od nog do glave preko lasišča do mene
in mojih nog do glave in preko rok
v ploskanje
ziveti s prijateljem
biti prijatelj
izenačiti se v petju z njim ker petje
na vsakdanji dan ali zelo široko odpiranje
vrat v prostranstvo daleč naprej
kjer je garaško delo in stiskanje pesti
želeti nekomu
mir za večerni mrak
ker danes moj brat je zidava pri kraju
in je čas malice in kuhinja na mizi
je preprosta in okusna in privlačno
je omizje za katerim sedim.
Ti, slišiš ti, drevesa govorijo.
Pred dežjem bi bil rad doma.
Težak je svinčeni dež.
Človeštvo tuje krvi.
Stoletje strahovlad in neumnosti.
Tako neiskrenih in sebičnih še nisem srečal.
Ljubezen je dotolčena.
Ti, slišiš ti, drevesa govorijo,
da jek je velik, večji in še večji.

France Kopač Ml.

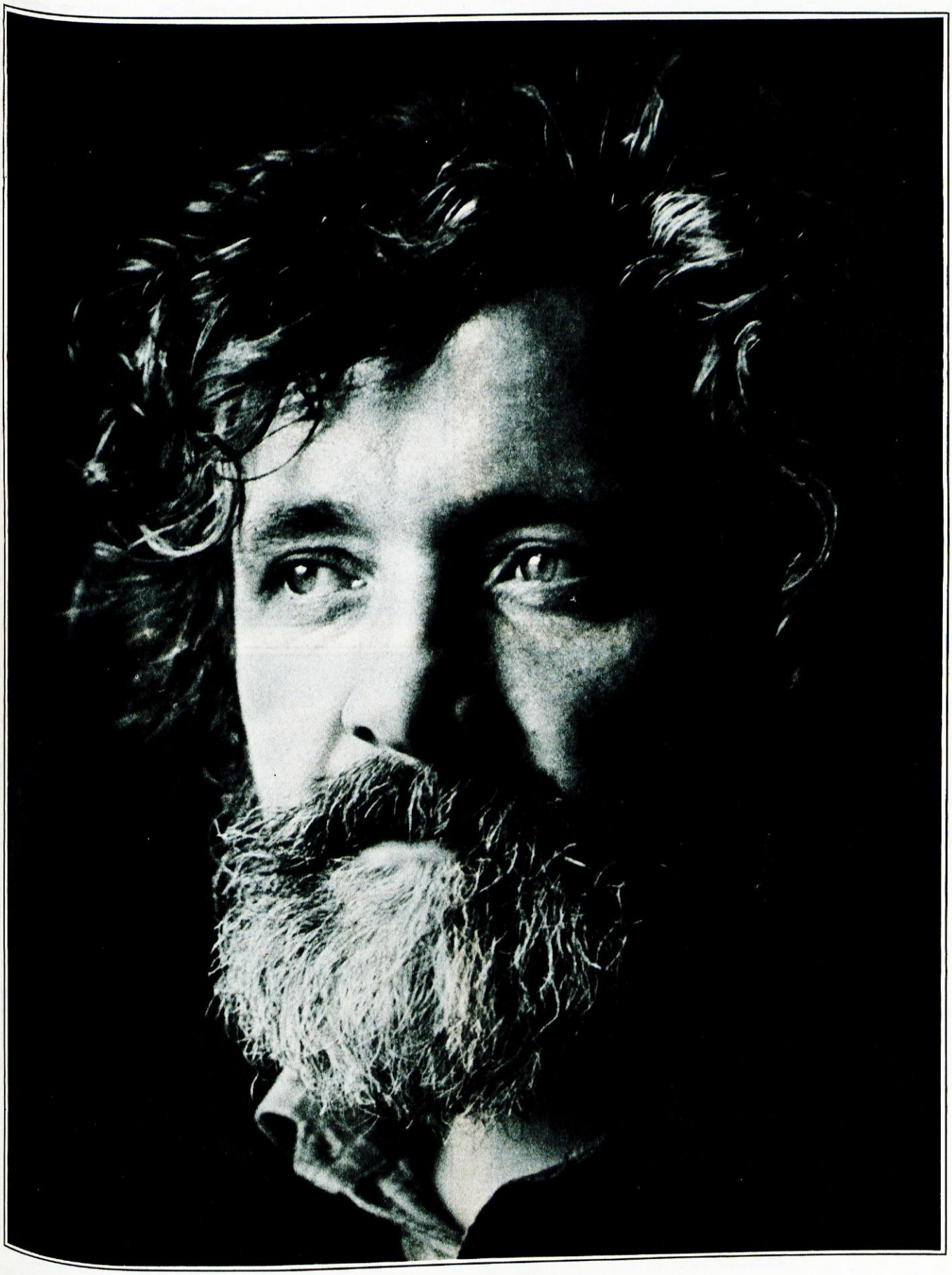
Janez Bogataj

Janez Bogataj se je rodil leta 1961 v Gorenji vasi. Tu se začenja tudi njegova fotografska pot, po kateri ga je poneljal njegove prvi mentor Vlastja Simončič, ustanovitelj gorenjevaškega foto kluba. Zdaj je že tri leta fotograf pri reviji Mladina in član Fotogrupe ŠOLT. Sedemkrat je že samostojno razstavljal, sodeloval je na več kot 100 skupinskih razstavah in prejel štirideset nagrad, od katerih mu je najdražja Zlata ptica 1981 za fotografijo.

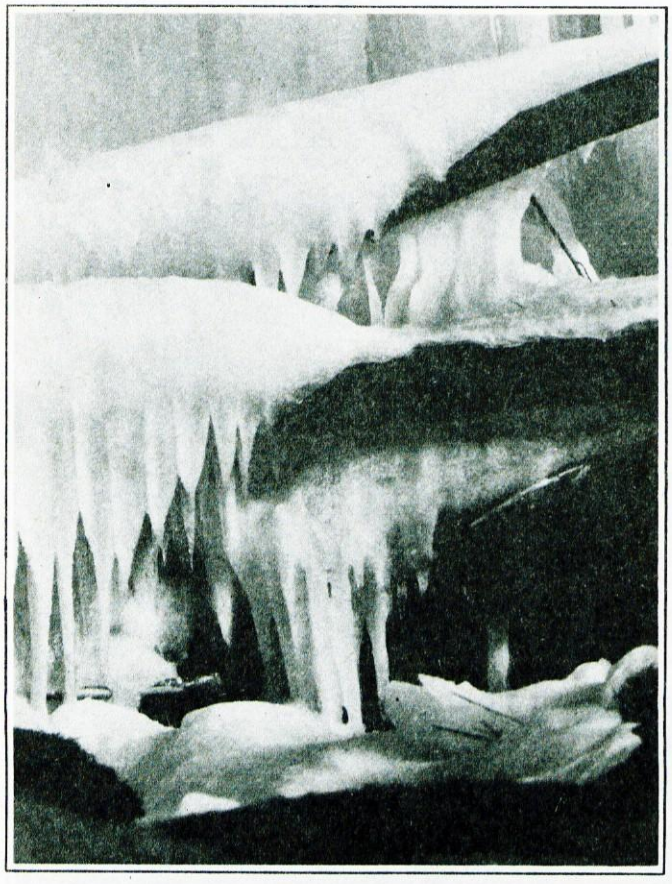
Nekaj njegovih fotografij objavljamo v posebni prilogi, njegova pa je tudi fotografija Žirov na prvi strani (takoj za ovitkom).

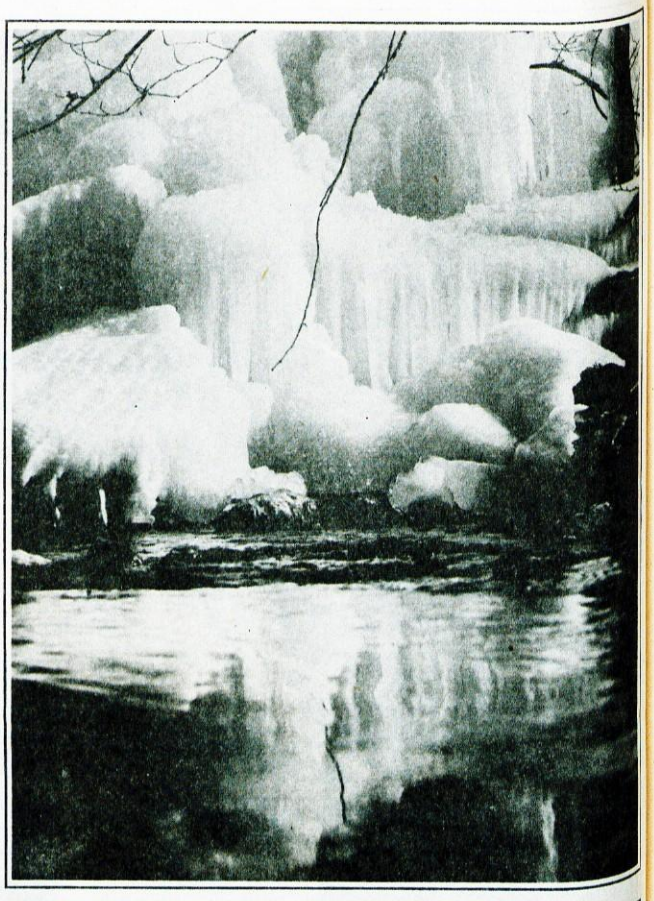
Vlastja Simončič

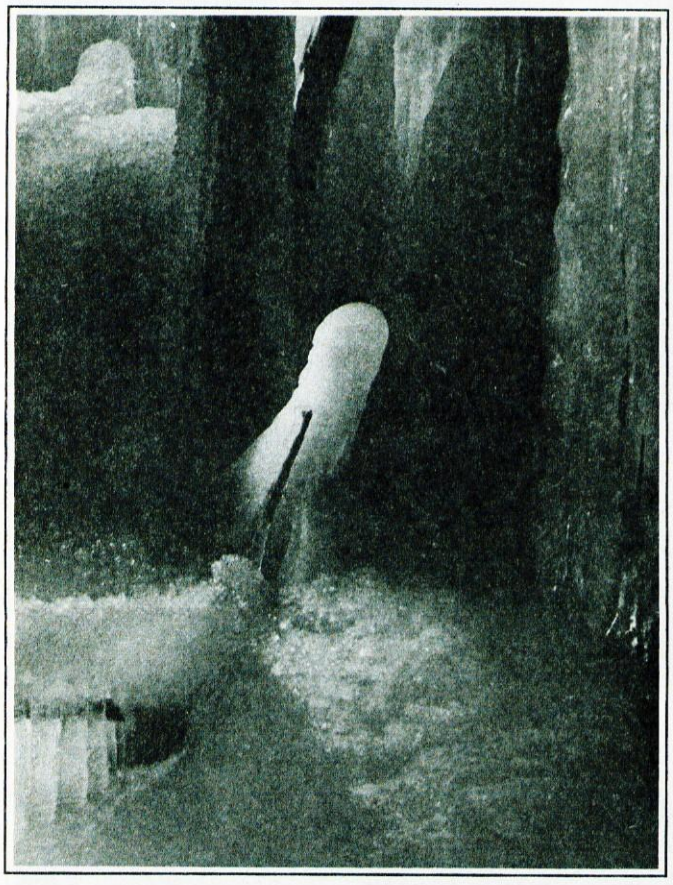
Vlastja Simončič (rojen 1911), mednarodni mojster fotografije, je ime, ki ga v naših krajih ni treba več posebej predstavljati. Pred dobrim desetletjem se je naselil v Gorenji vasi, kmalu ustanovil foto klub in napravil iz tega kraja eno od središč slovenske fotografske ustvarjalnosti. Pred leti je kot mentor "prevzel" tudi žirovske fotografe amaterje, združene v Fotosekciji Planinskega društva Žiri. Takisto vodi še fotokluba Iskra v Železnikih in LTH v Škofji Loki. Je duša fotografskega udejstvovanja v škofjeloškem prostoru.

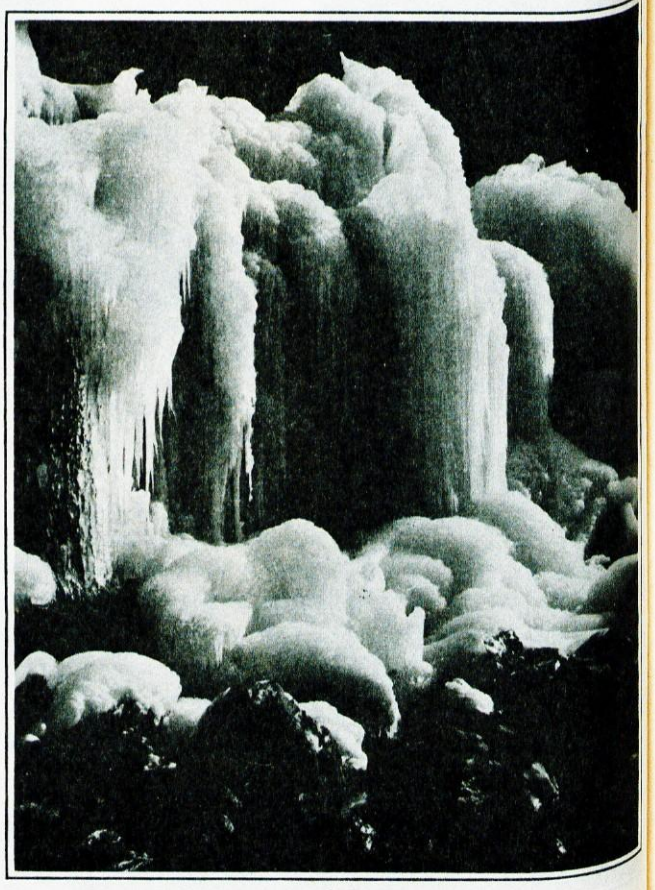

Tomaž Kržišnik
(Foto: Vlastja Simončič)

"Sora kipar"
(Foto: Vlastja Simončič)

UBITI OČETA

Spomenka Hribar

Uvod

Koliko poskusov
koliko poti
do konca
brez konca

Pravkar sem pokopala očeta, torej je čas, da zaključim (zbrišem?) očetomor.
Za kaj je pravzaprav šlo? Ubiti očeta? Ampak, kako - oče je že davno mrtev!
In, če je mrtev, kako ubiti mrtveca?
To je tisto, kar ne vem.
Kajti bila sem na vseh pogrebih očeta. In na vseh prekopavanjih so me vlačili s seboj. Kot ostanek zgodovine. Nič ne morem za to, da mrtvi še vedno nima svojega miru. Nič ne morem za to, da partizan Jakob še vedno nima svojega groba. Da ne govorim o drugih mrtvecih! Podijo se po svetu pred nami in nas vlečejo naprej in naprej. Za sabo. V galop za njimi! Neulovljivi so kot sončni žarek.
Bila pa sem tudi zraven, ko so križali Kristusa.
Ne morem ju razločiti, očeta in Križanega. Ne moreta umreti! Kako umirata med nami in delita našo skupno usodo!
Spominjam se, kako sem nekoč iz kraja brez križa prišla v domač kraj. Avtobus je ustavil ravno ob božjem razpelu, ki je v naravni človeški velikosti stalo ob cesti. Otrdela sem od groze. Potem sem zavpila, da se je zdrznil ves avtobus: Mama, glej! In ko so ljudje videli, za kaj gre, so se mi prizanesljivo posmehnili; mamo pa je bilo sram. Videvali so dan na dan, ljudje, ta križ. Pozabili so nanj. Le kdo od njih je bil še kdaj tako nebuden, nepripravljen, tako pozabljiv, tako nepazljiv, da bi ga križ mogel presenetiti? Da bi ga križ mogel tako najti, kakor je mene? Ja, so me potolažili ljudje, da je to kar tako, da je lutka gor, na križu.
Ampak, zakaj? Četudi lutka - a zakaj? Jaz svoje punčke še nisem bila pribila na križ. Pa tudi ranjenega ptička še nisem bila zakopala.

Nič ni moglo zbrisati te strele božje, ki me je zadela. Nobena tolažba.
Kako je mogoče hoditi mimo Križanega in ne vztrepetati? In ne videti nič? In ne videti svojega znamenja?
Pravzaprav ne vem, zakaj mora imeti to moje pisanje ravno naslov Ubiti očeta. Navsezadnje očeta nisem ubila. Ali pa je vse skupaj, kar človek počne, pravzaprav eno samo ubijanje očeta? Zato, da končno ugotoviš, da ga ubiti ne moreš - in da za tem tudi hrepenel nisi?
Kdo je oče? Ubijamo morda malike. Slutnja, brezno odmeva, ta molk sveta pa ostaja!? Samo včasih se skloni milost do zemlje, jo poljubi s smrtnim poljubom hrepenenja in reče: sem, ki sem!
Ampak vse to se že dolgo ni zgodilo. Onstran milosti smo. Onstran milosti ostaja brezno, v katerem ne odmeva nič. Brezno je vse bolj razprto, na dosegu roke je; samo roko bi stegnil
...
Če premislim, bi navsezadnje lahko dala temu pisanju tudi drugačen naslov: Med krivdo in nedolžnostjo; Na dveh prizoriščih; Zdrs; Po očetovi poti; Romanja; Prekopavanja Križanega; Povzpeti se do križa; Življenje mrtvega spomina; Tu in nikjer; Rojevanje boga; Prošnja za hvaležnost itd.
Za kaj sploh gre?
Za razporeditev vseh teh hkratnosti, ki človeka raznašajo sem in tja? Za odpoved skušnjavi butati z glavo ob zid? Morda za tiho molitev k svoji lastni smrti? Usodi? Morda za večno vprašanje božjega?
Za slutnjo, da moraš pustiti, kar si dobil, nerazvezano, da ostane darilo? Zaveza?
Morda gre za iskanje ozke brvi? Vztrajanje na njej? Morda za to, da najdem držo na tej ozki vrvi tako, da se žarek, ko te že enkrat najde, ne izgubi iz dlani?
Morda gre za držo in vase zazrto pozornost ženske, ki je vzela na svojo glavo vrč in zdaj tu, na enem in istem mestu, pleše svoj edini ples? - In nič ji ne pade z glave. In nič se ne razlije čez.
Morda je vse to križev pot?
Ne vem.

Začetek

Vse se začne v začetku.
V začetku je bog ustvaril nebo in zemljo.
V začetku se razdelita nebo in zemlja. In ko posije sonce, je prepozno, za vedno prepozno, da bi hodil človek okrog kot slepec. Da bi gledal, kot da ne vidi nič.
Če zamižim, vidim to prvo rojstvo.

Zasnežena jasa. Sonce, drevesa; sliši se studenec. Pride deklica, brezbrižno, igrivo. Še ne vidi nič. Naenkrat zagleda svet. - Kot bi se pravkar vzdignilo nebo nad zemljo?
Deklica od začudenja otrpne. Dolgo stoji. Nato pristopi k studencu in si najprej umije roke, nato obraz. Nato se začne nestrpno slačiti, se sleče in umiva. Nato obstane in premišljuje, nakar hlastno plane na prhki sneg in se začne divje drgniti z njim po telesu.
ZBOR (moških glasov): Smrti ne spereš s telesa.

Deklica se zdrzne in pogleda v nedoločljivo smer, od koder je prišel glas. Ogleduje si telo; vedno manj prepričljivo se drgne s snegom po telesu.
ZBOR: Smrt ni umazana.
Deklica se strese in s pogledom išče glasove. Nato pogleda sebe in skrije svojo, šele zdaj uvideno, nagoto in oči.
Tesnoba prihaja počasi. Kmalu bo tu. Deklica počasi, obotavljivo, natika svojo obleko. Zelo je negotova. - Išče, česa bi se oprijela.

V roko vzame ivje z vej in ga ogleduje. Ogleduje, kako se ivje počasi topi v njeni dlani. Roka ostaja prazna.

DEKLICA: Bo vse, česar se bom dotaknila,
izginilo?
Odšlo v nič? (stegne roko proti soncu)
(zmagoslavno) Ujela sem ga, sončni žarek! Svet je na moji dlani! ...

(dvomeče) Če bi sončni žarek ujela,
bi ga tudi lahko odpihnila!
Torej je sončni žarek ujel mene!

Luč in senca se igrata na moji dlani-
in če dlan umaknem(umika dlan svetlobi),
razbijem to igro ...

ZBOR: (vmes, svareče) Ne umakni roke nikdar!!

DEKLICA: (prestrašeno) Razbila sem igro ...
Stegnila sem roko...

ZBOR: Ne stegni roke
nikdar
ne sezi z roko
nikdar
nikamor
ker ni boga da bi se roka ustavila
ker je samota
samota
brezbrežje
roke ne ustavi

kar rije naprej
brez naprej
kar naprej
in kar nazaj
nazaj pa nikoli

roka gre
in se **ne vrne**

GLAS
MOŠKEGA: Med ničem in vsem
ni vse
med ničem in vsem
so še druge stvari
ki jih ni

DEKLICA: (prestrašeno) Igrala sem se ...

ZBOR: Vse je
igra
še igra iger
je

To je vsa meja
ki je ko je ni
ki je ni ko je

Deklica se stisne k hrastovemu deblu; stisne se, kot bi se stiskala k materi, kot si se stisnila k očetu. Nazaj bi šla, nazaj! A kam?

DEKLICA: Kje je pot?

ZBOR: Še vedno je neka pot
ki ne pelje nikamor

Še vedno je neka sled
ki ničemur ne sledi

Še vedno je nek krik
ki nič ne kriči

Še vedno je nek molk
ki nič ne molči

Še vedno se vse poti
vrte v krogu ki ga ni

Tako se je svet začel. Smreke, ki so preje rasle, a jih ni bilo, so se zdaj postavile pokonci, med nebo in zemljo, kajti šele sedaj je bilo visoko. Rečica je tekla v svojo smer, deklica je lahko obesila pogled na njen tek, kajti šele sedaj je bilo daleč. Snežinko je mogla spremljati od nikoder pa čisto do tal in šele na tleh se je spet izgubila nikamor. Divja vrtnica, ki je cvetela včeraj ob vrtni ograji, je cvetela danes ob vrtni ograji. In imela je svojo rdečo barvo. Celo nek kamen, za katerega je vedela, da je moral tudi včeraj biti tam, sredi rečice, je bil danes tam in bil je in zares je bil. In imel je barvo in bil je raskav in bil je nekako poln, ne samo površina, kakor - morda - včeraj. In od

danes, od zdajle, je šel nazaj v včeraj. Saj "včeraj" sploh še ni bilo včeraj!
In vse je tako zares bilo.
Od takrat, ko se je svet rodil.
Kdaj se je začel ta začetek? Ne vem. Ne vem.
Vsak dan.
To se pozabi, a obleži v spominu.
Je zato treba prehoditi - vse poti?!

Prva pot

To je, da se ne ve, kdaj se začetek začne. Namreč, kdaj je to bilo; preje ali pozneje. In kaj je preje? In kaj je pozneje?
Se morda "drugič" začne začetek tistega smešnega dne, ko deklica spozna, da zemljo lahko oblikuje. V hlebčke ali v grob. In ko potem še norec vstopi med nebo in zemljo, je svet že čisto tukaj. In ko se od tistega dne v viharju pripogibljejo drevesa, ko listje šumi, se vse to dogaja čisto na dnu srca. Le kje je potem pot? In kam? Vse je že tu!
Zgodilo se je torej tistega dne, ko je deklica odkrila zemljo.
Za leseno hišico je senčni vrtiček. V njem deklica razkopava zemljo, oblikuje nekaj...
Zamišljena je - zakaj bi bila žalostna?
Pride norec in jo nekaj časa molče gleda.

NOREC: Kaj pa delaš?
DEKLICA: Grobek. Kaj ne vidiš?
NOREC: Vidim pa ne vidim. -
Kdo je pokopan notri?
DEKLICA: (obotavljajoče)
Nihče.
NOREC: Zakaj pa potem delaš grobek? Delaj raje kaj drugega!
DEKLICA: Ne; delala bom raje grobek.
NOREC: Mi ne bi povedala, zakaj ravno grobek?
DEKLICA: Ne boš nikomur povedal?
NOREC: Ne bom!
DEKLICA: Tudi moji mami ne?
NOREC: Tudi tvoji mami ne!
DEKLICA: Ne vem, zakaj delam grob. Igram se tako...
NOREC: Hm... to razumem.
In?
DEKLICA: Grob me spominja na grob.
NOREC: Vsak grob spominja na grob. Vsi grobovi so grobovi.
Grob je spomin.
Na čigav grob te pa spominja grob?
DEKLICA: Na grob mojega očeta.
NOREC: Je tvoj oče umrl?
DEKLICA: (zamišljeno)
Ne, padel je.
NOREC: Aha ... In misliš, da je tu notri pokopan tvoj oče?
DEKLICA: Ne, ne bodi nor!
NOREC: No, zakaj pa potem?
DEKLICA: Tu notri je pokopan ptiček. Mačka ga je ... Bil je skoraj mrtev, pa sem ga pokopala. Tule za hišo mi bo pri roki, ko mu bom nosila cvetje.
NOREC: Aha, to razumem; mrlič mora biti. Ptiček je mrliček.
Če ni mrliča, tudi groba ni;
in tudi spomenika ne moreš postaviti.
Ampak, ti pa še križa nimaš! Naredil ti ga bom.
In rdeče pobarval.
DEKLICA: Rdeče? Ne črno?
NOREC: Ne, črno pomeni smrt. Ampak smrt je umrla.
Biti mora rdeč ...
Ti pojdi po rože, jaz ti bom v tem času naredil križ!
DEKLICA: Hvala! Dober si. Pa je mama rekla, da si nor!
NOREC: Nor sem, kadar hočem biti.
Ampak jaz nikoli nočem biti.
(pleše in prepeva)

nič ne vem o ničemer
moja vrata navzven so odprta
navznoter so odprta

prehoda ni

poti so sem in tja
vmes je morda bolečina -
- a kaj bi to!
Človek je ptica s strto perutjo
ki je nikoli ni imel

- Vidiš, zato je razumljivo, da si pokopala ptička!

(Norec ves čas išče primeren les za križ, ko ga najde, križ naredi, iz žepa potegne rdečo kredo in ga barva)

DEKLICA: Nisem razumela vsega, kar si rekel, ampak ti si razumel mene. Samo ti me razumeš!
- Kajne, da moram imeti mrlička, če se hočem igrati smrt?
NOREC: Seveda. - Ampak, zakaj se hočeš igrati smrt?
DEKLICA: Ne vem.
Veš, ne vem, kaj je smrt.
Pa - saj se vsi igrajo smrt, mar ne?
NOREC: Vsi že, ampak vsi niso vsi...

DEKLICA: Od kod si pa pravzaprav prišel?
NOREC: Od nikoder ...
DEKLICA: In kam greš?
NOREC: Nikamor ...
DEKLICA: No, potem pa imava dosti časa...
NOREC: (pleše svoj norčevski ples)
Od tu do tja - ni nikamor
sem in tja - ni nikoli
tja in nazaj - ni nikjer

vse je tu
še tu je tu

(Deklica hvaležno sprejme leseni križ iz norčevskih rok. Poljubi ga od veselja, nato pa ga zabode v zemljo, h grobu)
Spomin ugasne.

Tako se je začela neka resnična zgodba.
Ne ve se, kdaj se je pravzaprav začela. Kot da bi začetek imel kakšen datum! Kot da bi ga mogel vzeti v svoje roke, razpolagati z njim, ga malo pomakniti nazaj, naprej!?
Ne, ne, ne ve se, kdaj se začetek začne.
Vse zgodbe in dogodki so resnični. Prisežem! Kaj za to, če počivajo le v srcu!? Saj je svet sredi srca! Prav gotovo je tako; če pogledam skozi okno, vidim, da zunaj sneži, jaz pa to čutim tu, TU, sredi srca. Skozi okno vidim zdajle drugi hrast, pa me spominja na tistega, pred davnimi leti - ko se je svet začel - ki je bil tudi posut s snegom in je bil tudi sredi mojega srca. Nikjer drugje. Drugje ni nikjer drugje. - Le kaj veže ta dva hrasta, če ne utripanje srca? Kako naj bi sicer vedela, da gre za isti hrast?
Srce je svet, iz katerega vse raste in se vse v njem najde.
Drugače ne more biti.
Je zato tako zelo važno imeti svoj grob? Svoj grob. Ujeti odmev - začetka? Ujeti začetek sam? Kajti od takrat naprej, ko se svet začne, je vse spomin. Tudi tisto, kar šele pride.
Prizorišče je spomin odmeva. Poglejmo nanj!

(MATI in HČI sedita pred hišo. MATI razmišlja, nato se odloči govoriti)

MATI: Ves čas je na tem, da greva tja in prekopljeva grob.
HČI/DEKLICA: Bova res šli?
MATI: Bova. Jutri.
HČI: Mama, kaj je to pravzaprav, "pokopališče"?
MATI: Kakšne neumnosti pa sprašuješ? Pokopališče je tam, kjer so pokopani mrtvi.
HČI: To se pravi, da ... je pokopališče tudi tam, kjer je zdaj pokopan oče?
MATI: Že, no ... samo da to ni žegnana zemlja ... ali partizansko pokopališče, ampak ...
HČI: Ni to isto?
MATI: Ne, pokopan mora biti v žegnani zemlji ali v posvečenem partizanskem grobu. To je drugače. To je častno.
HČI: Tega pa ne razumem, mama.
MATI: Ti tega ne moreš razumeti. Premajhna si še.
HČI: Bova vzeli lopato s seboj ali pa bova kar z rokami razkopavali?
MATI: Ah, ne; za to plačaš ljudi, ki razkopljejo grob in vzamejo ven kosti...
HČI: So še kosti v grobu?
MATI: So. Verjetno ...
HČI: Kaj pa, če jih ni? Bova rekli grobarjem naj poberejo vso zemljo, da bova vzeli celega očeta s seboj?
MATI: Ah, nehaj?!
(se prepričuje) Kosti morajo biti!
HČI: Bo tudi lobanja? Takšna kot v tisti knjigi?
MATI: Gotovo (obotaljivo); da ...
HČI: Jo bom lahko prijela? Poljubila?
MATI: (zgroženo) Kaj pa govoriš?
HČI: Zakaj ne? Še nikoli se nisem dotaknila svojega očeta!
MATI: (zgroženo, jezno, onemoglo) Nehaj! To se ne dela! Se ne spodobi!
HČI: Kaj se ne spodobi?
MATI: Dotikati se kosti! Kot bi se norca delal!
HČI: Saj se bodo delavci tudi dotikali kosti, mar ne?
MATI: Če so plačani, nič ne vprašajo in nič ne mislijo.
HČI: Pa še meni plačaj, pa ne bom nič takega mislila, da bi bilo grdo!
MATI: Molči, smrklja! Norca se delaš iz svete stvari in ...
HČI: (jo prehiti) ... iz svete stvari? Kaj je to?
MATI: Oče in to ...
HČI: Oče?
MATI: Ja, kdo pa? Zato ga bova pa prekopali...
HČI: Oče je sveta stvar ... Zato, ker je mrtev?
MATI: Ne ... ne zato. Ampak zato, ker je

HČI: umrl za sveto stvar ...
Za sveto stvar? ...
Zase torej?

MATI: Pa si rekla, da je umrl na nas!
HČI: Za nas, ja. Za sveto stvar...
Torej smo vsi svete stvari? ... Kaj je pravzaprav - sveta stvar?

MATI: Svoboda ... madona, a si težka!
HČI: (nekaj časa premišljuje)
Sem tudi jaz "sveta stvar"?

MATI: Seveda. Otroci so naša sveta stvar!
HČI: Bom tudi jaz umrla... za sveto stvar?
Mislim...

MATI: (zgroženo) Kaj govoriš?

HČI: Saj zdaj ni več te svete stvari...
Katere, mama? Očeta ali svobode?

MATI: Ali nas ni?
Svoboda je. Očeta pa ni. To je vendar jasno!

HČI: (po daljšem premoru) Oče je sveta stvar, zato ga bova prekopali, ne?

MATI: (razmišljeno) Seveda ...
HČI: Kaj pa je to - svoboda?
MATI: To je to, da lahko greš kamorkoli hočeš in delaš, kar hočeš...;
na primer, da greš dol in očeta prekoplješ...

HČI: Torej je svoboda to, da prekopavaš mrliče?

MATI: Ne, ne to! Ampak to, da ga lahko prekoplješ v skupni grob. Ali pa poscebej. Kakor hočeš. V domačo zemljo...

HČI: Ampak zakaj ga bova prekopali?
MATI: (zamišljeno, negotovo) Ne vem...
Da bo bliže... Da bo imel lep grob...

HČI: Da bo doma. Da bova imeli bliže grob...
MATI: Kako - doma? Kje - doma?
Doma je tam, kjer so skupaj živi in mrtvi.

HČI: Je to važno?
MATI: Kaj?
HČI: Da smo doma. Da smo skupaj živi in mrtvi?

MATI: To je nad vse važno!
HČI: Ampak, kako "skupaj" živi in mrtvi?
MATI: Ne vem. Tako je to.
(plete misli naprej) Pa lep grob mu lahko napraviš...

HČI: Je to važno? Da ima lep grob?
MATI: Seveda je važno, če si mrtev!
HČI: Pa če nisi mrtev?
MATI: Če nisi mrtev? - Potem tudi groba nimaš, ne?

HČI: Saj si rekla, "da bova imeli bliže grob"!

MATI: Ti si pa res neumna! To bo ja očetov grob!

HČI: Saj ga ima tam doli! Če ga bova prekopali, ga bova zato, da bova imeli blizu svoj grob! Če ga bova prekopali, ga bova zase, ne?

MATI: Za očeta - za naju ...
HČI: Za očeta - za naju ...Potem ga pa prekopljiva na vrtu, kjer sem pokopala ptička...

MATI: Kakšnega ptička?
HČI: Ptička s strto perutjo, ki je nikoli ni imel...

MATI: Kdo ti je to natvezil? Kaj sploh govoriš?

HČI: Norec mi je rekel...
MATI: Norec? Hvala bogu; norec je mrtev.
Pokopan je tam, kjer so samomorilci - kje naj bi sicer bil?
Hotel je ubiti očeta...

HČI: Da, spominjam se; ampak ga ni, je oče prej njega...
(krajši premor)
No, mama, kje bova pokopali očeta?
Na vrtu?

MATI: To se ne dela! Nehaj že! Groza me je, take govoriš...!

HČI: (najprej obotavljivo, nato pa vse bolj odločno)
Ne bom... šla s tabo!

MATI: Kaj? Zakaj ne?
HČI: Ne vem.
Mama, si imela rada očeta?

MATI: Seveda! Kakšno vprašanje!?
Zato ga bova pa šli iskat !

HČI: Pa se ne bi rajši midve preselili k njemu? Bliže k njemu? Se ne bojiš, da tisti delavci tam ne bodo vzeli dovolj zemlje ali pa da bodo izgubili kakšno njegovo kost?

MATI: Kaj govoriš?
Jaz, živa, naj se preselim dol, da bom bliže njegovemu grobu? - Zakaj, če lahko mrtvega prekoplješ in pokoplješ bliže k sebi??

HČI: In če se bova midve preselili kam drugam? Bova vzeli očeta s seboj?

MATI: (zbegano) Če bi šli zelo daleč...
No, ne vem ...

HČI: To se pravi, da mrtve kar s seboj vlačiš...

MATI: Kakšna beseda "vlačiš"...!?
HČI: No, nosiš pač, prenašaš, prekopavaš...
Ampak, zakaj ti mora biti oče - blizu?

MATI: No, ker ni mrtev...
HČI: (prestrašeno vpade v besedo)
Kaj? Ni mrtev? Kako ni mrtev?
Saj je mrtev!? Ali ni mrtev?
MATI: Ne, ne. To se samo tako reče; naše žrtve bodo večno živele in so svete.
Spominjamo se jih, ne?
HČI: Aha; če nekoga prekoplješ, se ga spominjaš, ni mrtev...
Ga zato prekoplješ?
MATI: Ne vem.
Da se ga laže spominjaš...
HČI: Da se ga laže spominjaš...
Tisti mrtvi, ki pa jih ne prekopljemo, pa niso žrtve?
A žrtev pa ni mrtva?
MATI: Živi v spominu, zato ga prekoplješ.
Če ga pa ne, pa pomeni, da se ga ne spominjaš, da ga zavržeš in da je zato bolj mrtev...
HČI: Potem bom pa tudi jaz tebe prekopala...
MATI: Kaj?
HČI: Najprej te bom zakopala, potem pa prekopala, da mi ne boš ušla iz spomina. Da boš bolj živa kot mrtva.
MATI: Ja, kakšne pa klobasaš? Vsi mrtvi so mrtvi.
Ko si mrtev, nisi več živ - ja, saj to je ja jasno, ne?
HČI: Je, je. Pa ni. Zakaj bova očeta prekopali, če je živ...
ali kako je že...
MATI: Mrtev je, mrtev !Kaj ti res nič ne razumeš?
HČI: Pa ga pustiva dol, mama!
Saj se ga vseeno spominjava, ne?
Mene je strah!
MATI: Strah? Česa?
HČI: Če ga bova kar tako prekopavali, da ne bo več ne živ ne mrtev...
MATI: Ah...

(Deklica se naprej igra svojo brezskrbno igro s punčko in z majhnim rdečim lesenim križem)

ZBOR: Kjer so grobovi
tam so domovi

Kjer so domovi
tam so grobovi

Pusti mrtve, ženska!
Naj počivajo v miru!

Amen.

MATI: (prestrašeno, zbegano, roteče)
Ampak prepričati se moram, da je mrtev...;
prepričati se moram, koliko je še živ ... v meni...
Samo z roko bi se ga dotaknila ...
(stegne roko)

ZBOR: Ne stegni roke
nikdar

ne sezi z roko
nikdar
nikamor

Ker ni boga, da bi se roka ustavila
ker je samota
brezbrežje
roke ne ustavi

Kar rije naprej
brez naprej
in kar nazaj
nazaj pa nikoli

roka gre
in se ne vrne

(Tako je bog umrl).
Zaprem oči, prizor ugasne.
In tako se je svet začel vrteti. O, ne, svet se ne vrti kar tako! Najprej se sploh ne vrti. Namreč najprej. Saj sveta sploh še ni! Kaj če teče reka in če je kamen sredi nje, če smreka raste, če je vrtnica rdeča - ko pa vsega tega še ni. Ko pa je vse to še onstran razdalj. In ko se svet odpre, ko se spomni sam vase in se naseli tam, od koder pač je, v sredino srca, potem se šele more začeti vrteti.
Kako vrteti? Tako; v dogodke. V neverjetnosti. V nekaj takega, čemur potem rečemo: tole pa tole se je zgodilo. Ko se začenjajo dogodki nalagati drug na drugega. Kakor plasti pozabe.
Morda pa dogodki sploh rastejo iz nekakšne pozabe?
Iz kakšne pozabe? Smo kaj pozabili? Morda. Morda tisti trenutek, ki sploh še ni čas; predeno se je vrtnica preselila iz vrta v sredino srca?

Če ni morda čisto drugače? Da se vrtnica, v tistem trenutku, ki sploh še ni čas, preseli iz srca na vrt? Morda je pa tako? Morda. Ali je tako ali tako? Ne vem.
No, kakorkoli že je - kdo bi to vedel? - v tistem trenutku pač, ki sploh še ni čas, se rodijo razdalje. In čas. V času so zgodbe. Prizorišča, pač.
Že res, da ima vsakdo svojo zgodbo. Čudno je le to, da se ena in ista zgodba dogaja na več mes-

tih hkrati. In da je vse to res ena in ista zgodba. Recimo, zgodba o deklici in očetu se je nekega dne odvijala v neki občinski pisarni; na neki drugi poti.

Druga pot

(Občinska pisarna, sredi nje je miza - skrinja zaveze = krsta - . Za mizo sedi ŽUPAN in nekaj vneto piše; premetava neke papirje in sploh ima mnogo dela. Vmes še telefonira)

ŽUPAN: Tukaj Jože da, občinski predsednik naše občine.
- Je tam občinski predsednik druge občine?
- Aha, Marjana, daj mi, prosim, Pavleta!
Poslušaj, Pavle: speljati moramo referendum!
Če združimo mojo in tvojo občino, bo več denarja za skupne potrebe! Lahko bi zgradili novo tovarno in zaposlili ljudi obeh občin, mar ne? ... Seveda, seveda. Ja, seveda; če bi pa združili mojo občino s tretjo občino, z Janezovo, bi bilo pa eno sranje ... Saj veš, da so se ta-beli iz moje in Janezove občine vedno dobro razumeli .. da... da... predvsem pa oba farja... Ja. Ja. ... Seveda. ... Moramo jim pokazati, kaj zmoremo! Ja.... ja, imaš prav; če se midva združiva, bova imela lepo pod kontrolo tvoje in moje... in seveda še kakšnega omahljivca...ja. Ha...ha... saj veš, zmaga ne sme zastarati...če postane nekaj postanega...da, da... postane zmaga kot postana jed...

Da, da... to je pa res; nekaj nam manjka... nekaj udarnega... v tem trenutku. Ljudem se ne da več kaj dosti...se strinjam...nekaj, da bi ljudi opomnili, da smo mi mi in da drugih ni! ... Ja... ja... kje pa naj dobim kaj takega?Kaj primernega?

Ja,prav, naredila bova konkreten politični program...
Prav, jutri ob osmih. Velja! - Zdravo!

MATI: (potrka, nekam plašno vstopi)
Dober dan, tovariš Jože!

ŽUPAN: O dober dan, dober dan, Marija!
Kaj bo dobrega?
Si še zmeraj vdova? Lepa... mlada ... vdova...
Zapeljiva...osamljena...Aj..aj...
Si še nisi odpovedala svojemu...stanu...?
Ej, to ni dobro... ni pametno...
Našel bi se, našel bi se kdo, ki bi ti rad krajšal čas in dolge večere... da bi ti kdo veselje delal...in da bi ti komu malce veselja naredila...
Jaz bi...

MATI: Ne,ne...

ŽUPAN: (jo začne užaljeno, nato pa vedno bolj sumničavo ogledovati)
Kaj pa je s teboj? Hm...?
Kje pa si pravzaprav zadnje čase? Opazil sem, da se ne udeležuješ več redno udarniških... in na sestankih te tudi ni bilo nekajkrat...
Ali kaj ...razmišljaš?
Nekam si mi sumljiva...

MATI: Ne, ne.Saj zato sem prišla- neko prošnjo imam.
Pravzaprav sem ti prišla povedat, da mislim prekopat svojega moža, ki je padel na Dolenjskem, in ga pokopat tu; doma.
Prosila bi te, tovariš Jože - oprosti; tovariš Jakob, ne vem, kako naj te imenujem; s partizanskim ali krstnim imenom? - torej, prosila bi te, če bi, kako naj rečem, če bi lahko pripravili mojemu možu lep pogreb...

ŽUPAN: (ironično) Kako, sem jaz mar pogrebec?

MATI: (plašno, vprašujoče) Na koga pa naj se obrnem?
Rada bi, da bi bil to lep pogreb, z zastavami, z govorom,... godba... Saj veš, Jakob je bil partizan!

ŽUPAN: (se zdrzne iz raztresenosti, Jakob je namreč njegovo rojstno ime) KDO??

MATI: Jakob, moj mož.

ŽUPAN: Aha, ... ja...
Čakaj! Čakaj!
Ja! POGREB!

TO JE TISTO!
To smo rabili!

Samo to je še manjkalo!
Velik, krasen pogreb...mnogo ljudi.... zastave... pravi govor...
Prekopavamo partizana v domačo zemljo!

Obujamo spomin na naše žrtve!...
in pokažemo s prstom na krivce...,ki zdaj spet rovarijo... in se nočejo združiti z drugo občino...
Da,da... to smo rabili! (govori sam zase, zadovoljno se cereka')... krasen pogreb, skrušena žena, otroci, ki jokajo...
Koliko otrok pa imaš?

MATI: (čisto nič ne razume) Enega. Hčerko.

ŽUPAN: Enega? Samo enega ? Škoda, to je malo za en fajn pogreb.
Škoda, da ni vsaj sin... oče in sin...
No, ja - nikoli ni nič idealno. Zmeraj kaj sfali.
A bolje eden kot nobeden...
Bomo pa mi, njegovi soborci, naredili, kar je treba.

MATI: Da, da...

ŽUPAN: Verjemi, zares bo to en krasen, izvrsten, pretresljiv pogreb!
Res si zavedna vdova;
to si si izvrstno in ravno o pravem času domislila!

MATI: Že ves ta čas, veš, tovariš Jože/?/ me mori misel, da je sam tam doli... tako sam in pozabljen...

ŽUPAN: (se razhudi) Kako sam?
Kaj bo tam doli sam?
Saj smo mi tukaj!
Kaj bo pozabljen! Saj mi mislimo nanj!
- Eh,ve, ženske, vedno kaj mislite po svoje...
Ampak tole, tole si si pa res dobro izmislila!
E, ... kdaj naj bi bil pogreb?

MATI: V nedeljo, mislim...

ŽUPAN: Ne, v nedeljo ne! V nedeljo bo že referendum!
V soboto torej!
To je dobro, da lahko prestaviš...
ko je pa tudi zdaj že pokopan...

MATI: Ampak...

ŽUPAN: Kaj pa je to takega? En dan več ali manj v prvem grobu?

MATI: (ne razume, a si ne upa ugovarjati)
No, prav.

ŽUPAN: No, vidiš. Odlično!
Domenjeno!
Pogreb je naša stvar in če kaj rabiš, samo povej...

MATI: Ja, saj zato sem tudi prišla.
Kje bi, prosim, lahko dobila nekaj slovenskih in drugih zastav?

ŽUPAN: Saj sem rekel, da bomo za vse mi poskrbeli...

MATI: Ja, hvala - kdo mi bo pa dal zastave?

ŽUPAN: Zakaj pa bi kdo tebi dajal zastave...

MATI: Ja, na krsto bi jo dala...
Kaj naj pa dam drugega na krsto?

ŽUPAN: In zakaj bi ti kaj dajala na krsto?
Kaj imaš ti s tem?
Saj sem ti rekel, da bomo za vse poskrbeli mi!
Ti boš užaloščena vdova in nič drugega!

MATI: (zgroženo)Ja, tovariš Jože! KAJ PA GOVORIŠ?

ŽUPAN: Kaj si pa mislila?
Da je mrtvec privatna stvar?
In to še borec za NAŠO STVAR! Kaj pa misliš?
MI, njegovi soborci, bomo naredili vse...

MATI: (bolj zase) Saj ga še poznal nisi; bojeval se je na Dolenjskem...
Ti pa si od nekod prišel k nam, po vojni...

ŽUPAN: (grozeče! strogo!) Kaj to!
Osebno poznanstvo nima nobene veze!
Vsi borci smo njegovi tovariši.
Biti borec, je nadosebno, to je univerzalno...
seže preko groba... To je prepoznanje.
Glej, grem po cesti in srečam človeka in vem:
tale je naš... tale tam pa ni - četudi ju nisem še nikoli videl!
No, pa saj ti tega ne razumeš; za to je potreben poseben občutek.
Političen občutek.
E... kaj sem že hotel reči...
pojdi zdaj, vse bo v redu. Verjemi mi!
Tudi častno stražo mu bomo dali; po štirje naenkrat...

MATI: Štirje?
Ne bo šlo.

ŽUPAN: Kaj ne bo šlo?

MATI: Mrtvaški oder, pa rože, pa štirje ljudje ob parah...;
ne bo šlo v najino spalnico.

ŽUPAN: (zgroženo, sarkastično) Kakšna vajina spalnica?
Kaj ima tovariš Jakob z "vajino spalnico"? -
Saj to bi bila žalitev za borca!
Saj to bi pomenilo, da ga izročamo v privatnost!
Da omalovažujemo pomen, ki ga ima za

našo stvar!?
(deklamira) Posmrtni ostanki našega dragega tovariša Jakoba bodo do pogreba ležali v veliki dvorani družbenopolitičnih organizacij...

MATI: (je vedno bolj skrušena; zgroženo zapira bolečino vase. Kot bi se brezno odpiralo pred njo, kot bi jo požiralo, kot bi jo goltal vrtinec, hlasta za zrakom, za besedo. Končno izdavi)
Kaj mi hočeš vzeti moža?

ŽUPAN: (besno) Kdo ti kaj hoče, ženska?
Sama si prišla prosit... za lep pogreb!
More biti lepši pogreb, kot je ta, da leži sredi velike dvorane, s častno stražo, z govorom:
da vse poteka v redu;
da ima vse svoje mesto?
Smisel.
Tudi ti...
?
Kaj še hočeš?
Kdo le ti bo vzel moža?
In le kako?
Jakob je bil slučajno tvoj mož;
a to, kar je zares bil, je to, da je bil borec, da je bil naš!
- Nič se ti ne da vzeti!
To, kar je bilo tvoje, je minljivo...

MATI: zemsko življenje je minljivo...
Čisto nič te ne razumem,
ampak boli me.
Žališ me...
Nekaj si raztrgal...

ŽUPAN: z roko si segel naravnost...

MATI: (nestrpno) Ne čenčaj!
(zase govori)
Hotela sem se pravzaprav samo posloviti od NJEGA!
Nekako.
Da bi bil odnešen čez domači prag...
Da bi se v tisti noči, ko bi bil poslednjič doma, morda nekako zbližala.
Nekako pogovorila.
To.
Pa da bi potem, ko ga bodo odnesli čez domači prag, ko bi videla, da so ga zakopali,
nekako mogla verjeti, da je res umrl.
Da me ne bi več mučila nekakšna upanja..
Da ne bi več prisluškovala korakom, če so morda njegovi...
Da bi se hrepenenje obrnilo drugam...
Da bi potihnilo...

ŽUPAN: Nič te ne razumem.
To so privatne stvari.
Pravico imaš do svoje privatne žalosti.
- Sem ti to morda branil?
Ampak, poslušaj, jaz za vse to nimam časa!
Vse moram organizirati; zdaj sem si hudiča nakopal za vrat.
Midva sva dogovorjena!

MATI: (zmedeno, sama zase)
Ne vem, kaj sva se dogovorila.
Nekaj je zelo narobe...
(razmišlja, se prestopa, nazadnje se neodločno obrne in hoče oditi. Med potjo zamrmra)
Še h grobarju stopim...

ŽUPAN: (ostro) H kakšnemu grobarju?

MATI: (začudeno, neodločno) H grobarju...
Da bo skopal grob...

ŽUPAN: Kakšen grob?
Samo ploščo odrinemo...

MATI: Kakšno ploščo?
Grob njegovih staršev... se mora izkopati...

ŽUPAN: Kaj si...
Kaj si rekla? Pokopališče?
Si ti zmešana?
Poslušaj, ti,
a si me prišla zezat, a?

MATI: (nemo bulji vanj. Ne zna odgovoriti. Ne razume, za kaj gre)
Jaz...
prekopala...

ŽUPAN: Na, ta je pa dobra!
Najprej ti hoče borca posaditi v svojo spalnico,
(sarkastično) da ga bo lahko iz nje odnesla čez domači prag...
nato pa ga še hoče pokopati na pokopališču...
na žegnani zemlji, kot se temu reče...
Kaj ne veš, kako so tam mrtveci pokopani?
Z župnikom!
Drugačnega pogreba tam še ni bilo - razen če ni šlo za samomorilce.
In ne veš, kdo vse je tam pokopan?
Koga so župniki med vojno - takrat, ko je umiral tvoj Jakob! - tam pokopavali?
Domobrance!
Tako.
In ti?
- Kaj res nimaš nič razredne zavesti?
Nič sramu?

Si sploh pomislila na to, da so pokopališča zaradi pokopavanja belčkov tekorekoč bela pokopališča?
Bele lise sredi zgodovine?

MATI: Tega nisem vedela.
(mrmra sama zase) Tam so pokopani tudi moj oče, pa njegov oče, pa njegova mati.
Vsi so bili pokopani z župnikom...
bele lise sredi zgodovine...

ŽUPAN: (nestrpno) To je bilo prej. -
Zakaj pa, misliš, smo po vojni tam, na hribčku na koncu vasi, postavili partizansko grobnico s spomenikom?
Zakaj?
Da ne bodo skupaj!
DA SE TO LOČI!
Da se jasno vidi,
kdaj se je začela nova zgodovina!
- Ampak, dobro me poslušaj:
tegale, kar sva se zdaj pogovarjala in kar kaže na tvojo slabo razredno zgrajenost;
tegale ne bom nikomur povedal...
Ampak, če hočeš sebi dobro in svoji hčeri - saj se bo šla učit, ne? -
Pusti vse tako, kot da se te nič ne tiče!
Ti si samo užaloščena vdova in drugega nič.
Druge vloge nimaš!
Si razumela?
Samo v tem primeru sem pripravljen pozabiti na to, kako dvomljiva in nesigurna oseba si...

MATI: (ki je ves čas vedela, da je nečesa kriva, da je nekaj narobe, pa ji je zdaj župan povedal, česa je pravzaprav kriva)
Da, da -
hvala, gospod.
Pozabite, pozabite;
hvala, hvala, gospod...

MATI: (se opoteče ven. Potem se stisne v nek kot. Mimo hodijo ljudje, pa je ne vidijo. MATI zdrsne na tla in ječi)
o bog, kaj sem storila -
o moj bog, kaj sem storila;

vzeli mi ga bodo,
vzeli so mi ga,

o moj bog, tega nisem hotela -
o moj bog, tega nisem hotela...
Kaj naj storim -
kaj morem storiti?

O moj bog,
bil je grob, tam,
v gozdu. Na Dolenjskem.
In zdaj ga ne bo.
In zdaj ga več ni...

In zdaj ga nikjer ne bo!

Kaj naj... (se tolče po glavi kot brez uma)
o, preklet naj bo dan, ko sem se rodila,
prekleta naj bo ura, ko sem bila spočeta...
Prekleta naj bo želja, ki me je porodila!...
O, prekleta je moja ljubezen,
ki te je hotela obuditi!

More biti hrepenenje - to prekletstvo?

GLAS MOŠKEGA: (tj.glas NORCA, tj.glas KRIŽANEGA)
Naj zgine dan, ob katerem sem se rodil, in noč, ko se je reklo: deček je bil spočet.

Tisti dan naj se spremeni v temo;
naj ne skrbi zanj Bog od zgoraj,
nanj naj ne posije svetloba.

Naj se ga polasti ta tema in smrtna senca,
teman oblak se naj nanj pogrezne,
naj ga prestrašijo mraki dneva.

Tisto noč naj vzame tema,
naj se ne pridruži dnevom leta
in naj ne pride med število mesecev.

Tista noč naj bo nerodovitna,
vriskanje naj ne pride vanjo.

Naj jo prekolnejo preklinjevalci dneva,
ki so zmožni vzbuditi leviatana.

Naj otemne zvezde njenega somraka,
zaman naj pričakujejo svetlobe
in naj ne vidi trepalnic jutranje zarje.

Ker ni zaprla pred menoj vrat materinega telesa
in ne prekrila muke pred mojimi očmi.
(Job, 3)

Nihče ni videl, kako je legla krivda na materino glavo. In tega se ni dalo več izbrisati. Nasprotno! Rastla je! Kmalu je bilo polno srce in tudi vrtnica je ovenela. Ostalo je trnje, za katerega ni bilo več mogoče reči, od kod je.
Krivda?
V čem je bila pravzaprav materina krivda? Odgo-

vor sploh ni preprost.
Recimo takole: mati je sprožila neko dogajanje, za katerega zdaj še ne vemo, kakšno bo. Kot da bi bila od nekod pripeljala nekakšen voz z odrom, na katerem se mora zdaj - če je že oder pripeljala - odigrati cela igra. Do konca. Po neki nujnosti. - Pravzaprav pa je že mati sama prva stopila na oder! Kar privleklo jo je. Kar tako. Zdaj se mora odigrati vse. Kaj vse? Še ne vemo.
Kaj se bo še dogajalo?
In kaj se je zgodilo doslej?
Zaenkrat kakor da še nič: partizan Jakob še vedno počiva svoj večni mir nekje na Dolenjskem in nič ne moti njegovega spanja. - Nič?
Še preden je bil izkopan mrlič, je bil že hrana različnim mrhovinarjem, ki so si ga lastili, ga trgali narazen, na vse strani neba.
Če odprem okence, vidim:

(ŽUPNIK nekaj jezno piše. Sedi za mizo, telefonira, premetava papirje, tudi sveto pismo. Nekdo potrka. Vstopi KAPLAN in več moških, VAŠČANOV):

VAŠČANI: Hvaljen Jezus!
ŽUPNIK: Hvaljen Jezus!
Poklical sem vas, ker sem slišal, da hoče tista vdova, Jakobova, prekopati svojega moža, ki je padel na Dolenjskem, in ga pokopati na pokopališču. Tu.
KAPLAN: Na pokopališču?
Na našem pokopališču?
ŽUPNIK: Če na pokopališču, potem na našem pokopališču;
drugega ni.
No, ženska je res zmešana. Ampak, premisliti moramo, kaj bi se dalo narediti iz tegale...
KAPLAN: Kako to mislite?
Menda ja ne boste dovolili, da bi bil ta-rdeč pokopan na žegnanem pokopališču?
Kaj se jih tudi po smrti ne bomo mogli losat, teh brezvercev?
ŽUPNIK: Čakaj, čakaj ... počasi!
Razmislimo: morda pa ta (se obrne k enemu od vaščanov, ki mu je očitno prinesel to novico)- Jakob mu je bilo ime, ne? (nagovorjeni pokima) -
morda niti ni bil brezverec?
Če bi se malo pozanimali?... Kolikor vem, so bili njegovi starši verni in bogaboječi ljudje? ...
in če bi se nam posrečilo prepričati vdovo, da bi ga dala cerkveno pokopat..?
VAŠČAN A: Aha, gospod župnik, to bi pa bilo...
ŽUPNIK: - No, pa četudi ta Jakob ni bil veren, pa bi se dalo prepričati vdovo, da ga da pokopat cerkveno, je potem naš, ne?
VAŠČAN B: Da, da!
pa še ljudem bomo lahko namignili, da so tudi rdeči lahko naši, Božji, če hočejo...
Če po smrti prestopijo k nam...
VAŠČAN A: Da, to bi bilo nekaj.
Marsikomu bi se odvalil kamen od srca, ko bi bil rad naš, ali pa bi rad koga svojih cerkveno pokopal - pa je bil ta rdeč in si zdaj ne upa...
ŽUPNIK: In s tem bi, da tako rečem,
postali spet potrebni;
uradno priznani...
Ne bi mogli več brez nas...
KAPLAN: Pa volitve...
ŽUPNIK: (ironično zamahne)
Kaj volitve! Oni rabijo volitve!
Vem, da se bojijo tega referenduma.
Kot da bi bilo važno, s katero občino se združi naša občina!
Mi smo združeni v Bogu!
- Mnogo več bi pridobili, če bi postali spet potrebni...
Spremljevalci pogrebov...
KAPLAN: Torej ta pogreb mora biti cerkven!
Mora biti naš!
Če ga bodo pokopali na rdečem pokopališču, je igra izgubljena!
ŽUPNIK: Seveda, mi smo mi,
drugih pa ni!
VAŠČAN C: Ampak, kako prepričati žensko, da ga da cerkveno pokopat?
Kolikor vem, hodi na vse tiste sestanke...
v cerkvi je še nisem videl;
otrok tudi ne hodi k verouku...
ŽUPNIK: Je sploh verna?
VAŠČAN B: Kdo bi vedel? Krščansko je vzgojena.
ŽUPNIK: (jezno) Da, da; to zdaj nič ne pomeni..
- Kakšna pa sploh je?
VAŠČAN A: Mlada, čedna res, no...
ampak zelo zadržana...
ŽUPNIK: Ah, tako...
Kaj pa če bi ji mi kaj pomagali...?
- Saj ima hčer, ne?
KAPLAN: ... ki se bo šla učit...
ŽUPNIK: Kaj takega, da...
Morda bi kako preko verouka...
Rekli bi njenim sošolcem, da bodo šli za pogrebom njenega očeta; da bodo nosili križ...kadilo...
tega bi bila hči vesela...

in potem bi tudi mati težko...

KAPLAN: ... da, težko bi odklonila... razumem, razumem. Bom poskusil. Vse bom poskusil!

ŽUPNIK: No, prav, o podrobnostih se še pogovorimo.
Zdaj moramo vse to pripraviti.
Koliko bo dela!

Lahko noč, torej, vsem skupaj!
Hvaljen Jezus!

VAŠČANI: (v zboru) Hvaljen Jezus!

(Druščina se počasi, med vnetim pogovorom, razide. ŽUPNIK sedi za mizo in tuhta. Potem pokliče nekoga po telefonu)

ŽUPNIK: Marjana?
Pokliči gospoda župnika k telefonu!
Fonze, si ti?
Poslušaj, imam idejo...
Kot nalašč za nas!
Veš, tista vdova, Jakobova...

(prizor ugasne)

(Tako je bog umrl).
Rajši, vsaj za nekaj, za nekaj časa, zaprem to okno, to prekleto oko, ki že tako dolgo ne more odvrniti pogleda od teh prizorov! Pa četudi to okno zaprem, stvari se vseeno dogajajo naprej! Župan Jakob-Jože ima toliko dela! Toliko je treba pripraviti! Dvorano, okrasitev; mladenke so hitele vence delat, godba na pihala je vneto vadila skoraj cele dneve.
In tako naprej. Otroci so se piflali pesmice kot za kakšno proslavo. Ves kraj se je pripravljal na svoj veliki pogreb. Tudi župnik je skušal prispevati svoje. Tudi okrog cerkve se je nekaj dogajalo. Le da ni prišlo na dan, kaj pravzaprav.

Nekako je vse tako potekalo, kot da tako mora biti. V vsesplošnem hitenju je komajda komu zastal korak...
Nesreča, ki jo je započela mati, se je še kar odvijala naprej. Vidim jo, mater, kako sedi v kuhinji na stolu poleg mize in nekaj predeva iz rok v roke. Kakšne slike, papirje, ali kaj?
Nekaj takega, da.
Hčerka frfota okrog in prinaša neke stvari, kot bi se pripravljala na kakšno pot. Potovalko, malico, ruto.

(Nekdo potrka. Vstopi ŽUPNIK)

ŽUPNIK: Dober večer, gospa Jakobova!
Prišel sem vam izreč' svoje iskreno sožalje!

MATI: Gospod župnik?
Dober večer!
Kakšno sožalje?

ŽUPNIK: No, kaj ne greste prekopat svojega moža?

MATI: Tudi vi veste? ... Ljudje pa res vse razneso...
Da, prekopat ga grem.
Ampak, moj mož je že dolgo mrtev.
Prepozni ste!

ŽUPNIK: Nikoli ni prepozno za iskreno čustvo...
Za sočutje...

MATI: (resignirano, a hvaležno) Hvala, gospod župnik!
Saj sem tega res skoraj potrebna...

ŽUPNIK: Seveda ste tega potrebni;
pa tudi pomoči ste potrebni.
Prišel sem vam ponudit svojo roko v pomoč...

MATI: Pomagali bi mi? Kako?

ŽUPNIK: No, pokojnega borca, vašega moža, boste pokopali tu, v domačem kraju, mar ne?

MATI: Da, seveda!

ŽUPNIK: No, kje se v domačem kraju pokopavajo mrtvi?
Na pokopališču. V grob očetov!
V žegnani zemlji.
Cerkveno.

MATI: Da, že,ampak...

ŽUPNIK: Saj je bil vaš pokojni mož vernih staršev dobri sin?...

MATI: Da, že, ampak...

ŽUPNIK: Vedel sem, da ste v srcu dobra in poštena ženska!
Vedel sem, da vas je to motilo, ker so ga - bila je vojna, mar ne? - pokopali kar tako...
brez vsega... kot žival...
Ne?

MATI: Da, gospod župnik,
nekako ne morem verjeti, da je mrtev.
Takole... brez vsakega slovesa...
nekaj manjka.
Nekaj, kakor srečanje -
kakor slovo...

ŽUPNIK: Seveda, seveda nekaj manjka!
Razumem vas - zato sem tu!
Pomagal bi vam rad, zares pomagal...

MATI: Kako,
le kako, gospod župnik?
(zase) Jaz sem nora, nora!
Kaj bo pa zdaj? Jakob je mrtev, kaj hočem?
Kaj sploh hočem?

ŽUPNIK: Človeško življenje na zemlji se mora

ustrezno končati;
zaključiti pač.
Obredi ob pokopih to store,
da človeško zemsko življenje dobi svoj zaključek.
Prišel sem, ponujam vam roko;
zastonj bom opravil cerkveni pogreb
in vaši starši
in vsi pošteni vaščani bodo spoštovali
vaš pogum uveljaviti voljo vašega moža,
da bi bil dostojno pokopan v grob svojih očetov...

MATI: Kaj govorite, gospod župnik?
Saj ga nimam več,
Jakoba;
vzeli so mi ga.

ŽUPNIK: Saj ga ne bodo pokopali na pokopališču..
(strogo, narejeno)
Kdo - pokopali?...
Kam - pokopali ...?

MATI: če ne na pokopališču ...?
Njegovi tovariši...

ŽUPNIK: tam, v partizansko grobnico...
(ledeno, prezirljivo)
A tako.
No, mislil sem, da ste zares hoteli pogreb svojemu možu; da bi se oddahnila njegova duša, da bi v miru počivalo njegovo izmučeno telo...

MATI: Kaj govorite?
Zakaj me mučite?
Jaz o tem ne morem odločati...

ŽUPNIK: Vse bodo naredili...
lep pogreb...
Tudi jaz bi vse naredil...
edinstven pogreb...
Zastonj.
Samo vi se morate odločiti za to...
- Le kdo sme odločati namesto vas?
Kdo vam sme vzeti vašega moža?
NIHČE! ON JE BOŽJI!
Kdo sme zaseči njegovo truplo?
Nihče!
Samo vi lahko odločite, ali boste izročili njegove telesne ostanke sveti Cerkvi... ali ne...?

MATI: Moj bog, jaz sem kriva!
Kaj sem storila?

ŽUPNIK: Kaj se sploh dogaja?
(vpade v besedo) Da, kriva si, hčerka moja! Kriva!
Samo Cerkev ti lahko pomaga;
samo Bog ti lahko odpusti...!
Zaupaj mi, vse bo dobro! (pokroviteljsko jo poljubi na čelo, še preden bi se mogla izjasniti, če si cerkvenega pogreba sploh želi. Pobožа hčerko in odide)

(Tako je bog umrl).

Ko bi si človek mogel spočiti! Pa stvari gredo dalje in dalje!
Materina krivda je potrjena. Ne samo potrjena, razrašča se in zajema vedno več ljudi; kmalu bo zajela vse vaščane. In tebe in mene.

Zadnjih obrisov tega, kar se bo dogajalo, mati seveda nima pred očmi ampak, slutnja je tu! Slutnja! Sluti pač, da je s seboj pripeljala neko igro, v kateri je glavni igralec Smrt.

Pa vstani! Pa pojdi! Pa reci županu, pa reci župniku, da si si premislila, da tega ne moreš, da tega ne boš; izmisli si kaj! - Ampak, kako, o moj bog, ko pa sta se tako oprijela tega pogreba, kot da bi zanj preje vedela kot ona sama! Kako naj ustavi ta voz, ki drvi vedno globje! Ja, nekako mimo nje. En del nje hoče stran. Drugam! Stran! Pa ne gre.
Pa vsaj poskusi preprečiti vse to... Ampak, noge so ohromele, usta so suha. Kolikor je večja slutnja teme, ki prihaja, toliko večji je občutek krivde, ki jo hromi. Kar nikamor ne gre. Kar gleda, kaj se vse dogaja okrog nje. Kar sedi. Kakor steber vsega dogajanja. Kakor ničelna točka vrtinca brezna, ki povzema vase vse. V mrtvaški ples živih in mrtvih. Nezadržen ples blasfemije.
Če odprem to prekleto okno spomina, vidim župnika in župana, kako vsak na svojem koncu, zaprta v stekleno kletko telefonske govorilnice, odvijata zgodbo naprej.

ŽUPAN: Halo? Ja, tu župan.
Kdo? ... O, tovariš župnik!?
Kaj bi se pa midva lahko pogovarjala?

ŽUPNIK: Gospod župan, pogovoriti se morava glede Jakobovega pogreba...

ŽUPAN: Kaj? Kaj tudi to že veste?
Kaj se pa vas tiče pogreb borca Jakoba?
To je naš pogreb!

ŽUPNIK: Ni vaš;
je kar naš pogreb!

ŽUPAN: Kaj? Kaj ste rekli?

ŽUPNIK: Pokojnikova vdova, spoštovana gospa Jakobova, želi cerkveni pogreb.

ŽUPAN: Kaj?
TO NI RES!
- Ste znoreli?
Borec? Cerkveni pogreb?

Tovariš župnik, kaj vam pa je?

ŽUPNIK: Gospod župan, kot rečeno -
na prižnici sem že objavil...
da bo cerkveni pogreb...
cerkveni pevci...;
saj veste, če bi moral to preklicati...
da župan ne pusti zaradi politike...

ŽUPAN: Ti prekleta...
kakšno nam je skuhala!
Zdaj je vse šlo k vragu!
Prepovedal bom cerkveni pogreb!!!

ŽUPNIK: Ne bi vam svetoval, gospod župan!
Premislite...
Mnogo je vernih...
mnogo je vernih, ki... volijo...

ŽUPAN: Gospod župnik, počakajte!

ŽUPNIK: Da?

ŽUPAN: Čakajte...
Dogovoriva se...

ŽUPNIK: Da, tovariš župan,
dogovoriva se...
prižnica lahko dela čudeže...
referendum sploh ne bo vprašanje...
in pogreb je lahko vaš in naš...

ŽUPAN: Da...da...seveda (razmišlja pač)

ŽUPNIK: No, vedel sem, da se bova lepo sporazumela...

ŽUPAN: Ampak, ne razumem vaše vneme? Čemu ste tako velikodušni?
Zakaj vam je toliko do tega pogreba?

ŽUPNIK: Za njegovo dušo me skrbi. Za dušo mi gre; nič, nič drugega!

ŽUPAN: No, no...
Ampak, poslušajte!
Kako bomo pa to izvedli?
Vi in mi!?
Saj to je smešno; križ in zastave...?!

ŽUPNIK: To je zgolj tehnično vprašanje.
Predlagam: najprej vi opravite svoje,
potem bomo pa še mi opravili svoje -
in tako bo opravljeno vse!
Tisti pač, ki se ne bodo želeli udeležiti našega pogreba, bodo lahko odšli...
Tako se bodo razločile ovčice...
Med nama rečeno, tovariš župan;
če še niste, boste kmalu spoznali:
ovca je ovca.
Tudi Bog, Jezus Kristus - je Jagnje Božje

(Tako je bog umrl.)

Za boga, oddahnimo si malo! Saj to je strašno!

In, pomislite, kako strašno je šele, če mora človek nositi v svojem srcu vse te spomine! Ne, ne moreš tako enostavno, kot je tule videti, zapreti okno in ne videti nič!
Vse je že tu.
Vse se pripravlja na to, da izkorenini mrtveca, ki je na Dolenjskem že pognal svoje korenine. In to izkoreninjenje je v svojem srcu započela mati. (Morda že tudi hči? - Kdaj že je zagrebala ptička v grobu! - In še norec ji je pomagal!)

Kdaj se bo materina krivda dopolnila? Kaj še sledi iz tiste njene odločitve, iz prijazne domislice osamljene vdove, da prekoplje svojega moža?
Pa je bil to res tak greh? Tak hudičev greh? Kaj ni morda ta greh nastal nekje med potjo, potem pač, ko je izustila županu svojo namero? Potem, ko se je prijavilo toliko pogrebcev?
Ampak, povod je pa le dala mati!
Le kdo bi vedel, kje je nastal "povod"?
In kje sploh nastane povod za kaj. Tisti zasnutek. Tista kretnja. Tista mreža. Tista ljubeča misel, ujeti čas. Obrniti ga malo nazaj. Samo malo. Ugnezditi se v iluzijo povratka. Vzeti smrt v svoje roke - je to to? Obuditi spomin zato, da bi ga ugasla za vedno? Da bi lepo razmestila življenje in smrt, resnico in iluzijo, preteklost in prihodnost. Najti sedanjost? - Kaj človeka žene v skušnjavo, da bi razmeščal stvari, ki so že razmeščene, da bi delil stvari, ki so že razdeljene? In da bi tako zbôgal skupaj vero in upanja.
Kam pripelje ta skušnjava, prijeti usodo v svoje roke, pogledati smrti v obraz? Kakšna krivda je to? Kakšen greh?
Je greh krivda? Ne-ni.
Krivda je nastala takrat, morda, ko je mati stopila do župana in ga prosila, naj organizira lep pogreb. Greh pa je nastal mnogo prej.
Greh je nastal takrat, ko je hrepenenje otrdelo v odločitev, da moža prekoplje. Da ga ne pusti tam, kjer in kakor ga je srečala smrt? Ne, ne to. Ampak to, da si ogleda smrt od blizu. Ko je hotela od mrtveca nekakšno zadoščenje. Opravičilo. Potrditev. Dokaz. Kdo bi vedel, kaj vse!?

Ampak ta odločitev je nastala v njenem srcu nekako sama po sebi! Nehote. Je to greh? Ja. Greh pride čisto po nedolžnem. In na nedolžnega se usede. In s smrtnimi koreninami grabi in stiska srce. V srcu je divja vrtnica s trnjem, zunaj so smrtne korenine krivde, ki stiskajo vse bolj in bolj. Tako pač preživljamo svojo samoto.

Prekopavanje, ki se vedno v srcu začne, ki hoče

do korenin, da bi prišlo do neba, je nekaj najbolj čudnega. To kar samo hoče!
Začne se, kakor začne rasti v materi otrok; najprej je tiho hrepenenje, komaj vzgib. Svetlejše sonce kakor včeraj. Globlji vdih zraka in nerazumljiva želja leči na zemljo in pokriti se z njo. Skriti se. Biti v njej. Nekje. Biti v ... Želo biti. Zjokati se. Od sreče. In ko zdrsne vse to - hrepenenje - v maternico, se ujame čas. Vse je že tu; težko je reči, od kdaj pravzaprav. In otrok raste v materi. V začetku mati sploh ne more verjeti - še več, še sluti ne - da se v njej kaj dogaja. In ko nekega dne zagleda otroka pred seboj, ne more verjeti, da vidi, kar vidi. - No, to je seveda že druga zgodba, ampak greh prekopavanja nastane na isti način.

Hočem samo pojasniti, kako ima zametek krivde potem, ko že enkrat nastane, - kakor hrepenenje do korenin do neba - čisto svojo pot. Neukinljivo. Nerazumljivo.
Tako se je rodilo tudi materino hrepenenje... srečati moža? srečati smrt? Takrat je bil Jakob prvič odkopan.
Drugič ga je odkopal župan in tretjič župnik. Vsak za svoje potrebe. Za svoje prepričanje. Za svojo vero. Da se smrt osmisli, ne?
In tako je bil Jakob trikrat odkopan - še preden so delavci zasadili lopate na tisti košček zemlje.
In potem, ko je bil Jakob že trikrat prekopan (trikrat smo mi videli, morda je bil še večkrat!), je nastopil dan, ko je bilo treba iti na Dolenjsko po njegove smrtne ostanke. Mati in hči sta odšli na skrivaj, z enim avtobusom prej kot je bilo domenjeno. Mati se je bala, da bo hotel iti kdo zraven (brez potrebe se je bala, to je gotovo. Mrlič je bil potreben tu, ne tam!).
Končno sta prispeli. Kaj vse je bilo med potjo - se ne ve. In kje je bil tedaj ves čudež sveta, če ga pa ona ni videla - se tudi ne ve.
Krasna Dolenjska, kako je človek nehvaležen! Lahko bi bila pusta in skalnata in mrtva - pa bi bilo vseeno. Ni te opazila. (Madona, nikar zdaj razkrivati izvirni greh, ko je že vsega drugega preveč!)
Ko sta prispeli tja, je mati pustila hčerko pri kmetu, na čigar zemlji je bil pokopan Jakob. Najela je delavce in odšli so v gozd.

Mati je hotela najprej srečati Jakoba sama. Tako si je to zamišljala. A čakaj? Tega odgovora ni našla nikoli. Potem, ko se je namreč odločila, da moža prekoplje, je bilo prepozno za vsa vprašanja.
Naj odgrnem spomin? Naj odprem to okno? Naj stegnem roko...? Kdo sem, da razgrinjam zastorje spomina? Kdo sem, da stikam po tujih gnezdih?
Eh, mati moja, v tem gnezdu sem se zlegla!
Ta račun tudi jaz plačujem! Mar misliš, da ni več sodbe? To krivdo jaz plačujem. Dan na dan.
Tebi je bila odpuščena, še preden se je dopolnila v vsej grozovitosti.
Morda pa si jo plačala že davno. Še predno je bila sploh narejena. S svojo gluho samoto.
S prazno posteljo svojega spomina.
Strta perut je ostala v srcu. Do danes. Do konca.
Takrat, ko je bog umrl.

Tretja pot

(Delavci odkopavajo grob. Toda, ko grob odkoplje-jo, obstanejo in se osuplo spogledujejo)

DELAVEC A: Ja, saj sta dva!
DELAVEC B: Ja!
DELAVEC C: Kaj pa zdaj? Kateri je pravi?

Kar čuti se, kako lega na vse prisotne, ne krive nedolžne, krivda. Na ves gozd, na vse življenje. Kako se je zgostila, kako je zbita, kot bi je nikoli več ne bilo mogoče razplesti, olajšati, razredčiti, odposlati kam drugam! Obesiti komu za vrat!

DELAVEC B: Vprašaj Mrčuna; on ga je zakopal - mislim - on je naredil ta grob leta 1943.
MRČUN: (stopi izza drevesa in nemočno gleda svojo krivdo)
DELAVEC A: Mrčun, tu sta dva zakopana!
MRČUN: Ja, dva.
DELAVEC B: Pa nisi prej povedal!?
MRČUN: Nisem.
DELAVEC C: Ja, kako da sta dva notri?
MRČUN: Oba sem pokopal skupaj; se je mudilo.
DELAVEC A: Kako - oba?
MRČUN: Jakoba, ki sem ga poznal in tistega belčka - no, saj sta bila oba še fanta...
E, tako je bilo: slučajno sta se srečala tu, sredi gozda in od presenečenja in strahu sta se pobila.
Sem ju moral hitro pokopati - če ne, bi še moji nastradali... Od enih ali drugih...
DELAVEC B: Pa tega nisi prej povedal?
MRČUN: Nisem. Si nisem upal. Sem kar odlašal.

Krivda se razrašča kakor tema. Kakor korenine.
In napreduje svojo pot. Ni ji videti konca.
Naj ne gledamo več? Naj prenehamo to razgrebanje?
Je treba res do dna pogledati v človeško krivdo?

Ne hodi dalje, bog te nima rad! Otrpni ta prizor! Uštavi, roka človeška, če moreš!

DELAVEC A: Kaj pa zdaj? Kdo je Jakob?
MRČUN: Bom morda prepoznal (leseno pristopi k odprtemu grobu) ... Ne vem ... ne vem... Sta oba nekak glih.
DELAVEC B: Bi vprašali njegovo vdovo? Ona naj ga spozna...
DELAVEC C: Ona, ja, naj ga izbere...

(MATI pristopi izza drevesa, kakor da bi si ne upala biti ves čas zraven; kakor da bi se bila ves čas pripravljala na to SREČANJE...Na TISTO srečanje.)

MATI: Kaj je?
Kaj je to?
Dvoje vidim!
DELAVEC B: Ja, prav vidite.
Veste, sta bila dva skupaj pokopana.
Eden je Jakob... Ne vemo, kateri...
MATI: (zgroženo, sama zase)
O moj bog, kaj mi res ne bo nič prizanešeno?
Kako naj ločim kosti od kosti?
Kako naj ločim, kar je združila zemlja?
ZBOR: Kdo sme ločiti mrtvece v njihovem smrtnem objemu?
Kdo sme jemati zase, kar je usodil čas?
MATI: Kaj naj storim?
MRČUN: Če ti ne veš, kdo bi vedel?
MATI: Kaj naj storim? Kaj naj storim?
Kaj naj storim?
Vse je pripravljeno za pogreb; mora biti... tako je rekel...
Kako naj bo pogreb, če..ne bi bilo koga pokopat.
Kaj naj storim?
DELAVEC A: Če ne veste, potem se odločite; po občutku ... na videz...
MATI: (vsa zmešana pokaže na eno lobanjo)
Ta.
DELAVEC A: Prav ... in tele kosti spadajo zraven...
(izbrani skelet položi v krsto, ostale kosti pa dajo nazaj v izkopani grob. Zemljo počasi zasipavajo nazaj. Nato se odstranijo.)

(Tako je bog umrl.)

Hčerka, na videz deklica, a v njeno srce se je že naselila divja vrtnica z vrtne ograje, naj bi bila ves ta čas prekopavanja pri Mrčunovih. Pa tam ne zdrži. Mrčunka jo pripelje v gozd, na kraj dogajanja pač, in to potem, ko se je TISTO že zgodilo. O vsem tistem nič ne ve. - Bi lahko rekli, da ji je bilo to prihranjeno? Ali pa bi bilo primerneje reči, da je bila postavljena v neko odločitev, v neko določitev, v nek izvirni greh, ki ga ni zakrivila sama, pa jo bo vendar opredeljeval svoj živ dan? Ne da bi vedela, je padla v neko mrežo, v nek grob, v neko luknjo, iz katere se vidi samo čisto določen košček neba. Hči o vsem tem nič ne ve. Kako naj bi vedela, da sta bila v grobu dva, dve žrtvi? Kako naj bi vedela, da je TA grob dvojni grob? Da sta bila dva groba v enem? Ja, kako naj bi vedela, da je postavljena pred oskrunjenje? Kako naj bi vedela, da sta bila razdejana brata-v-smrti; da je človeška roka segla onkraj smrti same, da je človeška roka segla tja, kamor ne sodi.
Če ne prej, sedaj in tu je bog gotovo umrl.
Le kako naj bi hčerka vedela za zločin, ki se je ravnokar zgodil? Ne - ne ravnokar; zgodil se je v materinem srcu že zdavnaj prej, takrat, ko se ji je zahotelo srečati smrt.
(Ali ljubezen? Tega se ne da razločiti.)
Da, kako naj bi hčerka vedela za zasnutek svoje izkoreninjenosti? Kako naj bi vedela za greh in krivde in izobčenost, ki jo še čaka? Vse to je že bilo odločeno tukaj; še je trepetala odločitev v zraku - ona pa ni vedela nič.
Prevara, v katero je postavljena in o kateri ne ve nič, je ne opredeljuje zato kot prevara -saj ona o tem nič ne ve! Zanjo je prevara resnica! Edina resnica! Če bi ji kdo vzel to "resnico", bi jo šele zares prevaral. Tako sta se spet znova - vedno je vse znova - pomešala resnica in privid, videz in nič.
O, ubogo dekle, brez krivde nedolžno, kdo ve, kaj vse te še čaka?
Naj ne raziskuje tako daleč! Naj ne sega tako globoko! Naj si ne nakoplje te krivde! Naj ne razgali te sramote, te nemoči zemlje, tega človeškega sovraštva!
Naj ne išče resnice!
Nič ne pomaga.
Vse moje želje so zaman. Ne le zato, ker vem, da se je zgodilo drugače in da je bila prihodnost že tu, temveč zato, ker moram popisati vse natanko tako, kot so se stvari dogajale (če sem se pač že podala na to pot!). Videti je, kot da

lahko samovoljno krojim svojo izmišljeno zgodbo - pa ni tako. Nič si ne morem izmisliti. Zgodba se je resnično dogajala natančno tako, kot jo skušam popisati, saj smo jo vsi doživeli - vsak na svoj način.

Uredniški pripis

Z objavo uvodnih odlomkov iz drame "Ubiti očeta" najavljamo skorajšnji izid tega dela v knjižni obliki. Knjigo naše rojakinje Spomenke Hribar bo izdala Založba Obzorja v Mariboru v zbirki Znamenja.

"In za kaj gre? V prizorih prekopavanja partizana Jakoba in vseh tistih stvari gre, seveda, za razkrinkanje blasfemije, ki jo s smrtjo kot smrtjo počenjajo ideologije vseh vrst. Gre torej za razkrinkavanje latentne državljanske vojne, ki traja pri nas nepretrgano že več kot štirideset let. Latentno, pravim. Nekega dne pa se more razplamteti v odkrito in krvavo vojno. Takšna nevarnost bo trajala vse dotlej, dokler ne bomo pokopali svojih mrtvih, vseh, dokler torej ne bomo uvideli v naši preteklosti usodnosti naše zgodovine in je, kot take, vzeli nase. Ko bomo torej prenehali d e l i t i žive in m r t v e na "naše" in "sovražne", na te in one .... Zakaj sektašenje med mrtvimi, pomeni dejansko sektašenje med živimi: lobanj se še zmeraj drži bolečina...

To je seveda le en nivo vsega teksta, tisti nivo, seveda, ki je - na videz- še najbolj razumljiv in ki bo verjetno tudi požel največ ideoloških kritik.

Obstaja pa še drugi, bistvenejši nivo, to je nivo iskanja dejanskih možnosti "božjega med nami", to je iskanje pogojev za dejansko dopuščanje ljudi kot ljudi - ne glede na njihove nazore, na njihovo različnost. Gre torej za iskanje tistega "obzorja", v katerem šele je sploh možna ljubezen do bližnjega. Šele v tem obzorju se razpre med ljudmi nedotakljivost osebe, s v e t o s t življenja kot življenja."

Bojimo se, da bodo nekaterim bralcem kruta nasprotja, ki nas delijo, zakrila pogled na nove možnosti sožitja različnega, zarisane na obzorju tega sveta. Vendar zagotavljamo, da so namere naše strani dobre in kar pričakujemo, je strpnost do naše drugačnosti.

Sicer pa je treba najprej prebrati delo v celoti.

/Kogar zanima širše duhovno ozadje teksta "Ubiti očeta", naj prebere še sestavek Spomenke Hribar "Še enkrat na pot", objavljen v Novi reviji 9 na straneh 927-37./

Janez Pipan

"Fotografirati sem začel pri približno dvanajstih letih, ko so mi doma na Jesenicah kupili preprosti češki "Pionir". Z njim sem začel "pritiskati" vsevprek, kot sem pač vedel in znal, saj v šoli takrat še nismo imeli fotokrožka. Kasneje je zavladalo nekajletno mrtvilo, saj sem imel stalno veliko problemov s pubertetnimi težavami, kasneje pa se je stanje nekoliko normaliziralo in lahko sem si že privoščil boljši fotoaparat, tip Yashica 124, na katerega sem še danes kljub tehnični "zastarelosti" tako čustveno kot tehnično zelo navezan. Z zanimanjem sem prebiral gradivo o tehniki snemanja, kasneje pa prav vsako malenkost, ki je le nekoliko "dišala" po fotografiji. Začel sem kot fotoreporter z veliko volje in malo znanja in kljub temu objavljal občasne prispevke v razne revije in časopise. Zaradi specifičnosti delovnega mesta, zaposlen sem kot vodja transporta v LTH Škofja Loka, je bilo veliko člankov prav s tega področja. Z daljšim strokovno obarvanim prispevkom o letalskem prometu v SFRJ in po svetu pa sem dobil povabilo nemške letalske družbe Lufthansa iz Frankfurta, da sodelujem na seminarju o letalskem prometu, seveda kot gost. Prav tu v Frankfurtu sem prvič kupil revijo "Gallery", ki je v ZDA izredno popularna, saj objavlja samo amaterska prizadevanja fotografov začetnikov na področju erotične in akt fotografije. Tudi modeli, ki so bili objavljeni v tem mesečniku, so bili (prav tako) popolni amaterji.

Začel sem iskati dekleta, ki bi bila pripravljena sodelovati v tem projektu in prav presenečen sem bil, da so mi kljub naši okolici, ki ni najbolj navdušena za te podvige, prve pozirale kolegice oz.znanke. Le tako sem lahko prebrodil začetno krizo, saj je vsako snemanje bilo bolj komedija kakor resno prizadevanje. Toda ta humor in sproščenost sta mi pomagala kasneje pri ostalih modelih, saj smo kmalu premagali začetno nelagodnost in ustvarili sproščeno vzdušje. Pri nekaterih snemanjih je bila prisotna soproga, pri drugih sem fotografiral sam.

Ker mi je modelov primanjkovalo, vedno več sem želel eksperimentirati, sem dal občasne oglase v Anteno in Nedeljski dnevnik. Odziv je bil sorazmerno dovolj visok. Z novo "tehnologijo" pa sem začel na veliko pošiljati svoja glamour prizadevanje v revijo START, ki sprva ni takoj reagirala, kasneje pa je le uvedla "kutič" in tako sem bil vedno pogostejši gost v tej reviji. Kasneje sem postal zelo znan prav zaradi tega "kutiča" in kasneje so pripravili daljšo reportažo o mojem delu. Sodelovala je tudi TV ekipa iz Ljubljane in Novega sada. Absolventi ARFT Zagreb pa so se zanimali za snemanje dokumentarnega filma o mojem ustvarjanju. Začel sem sodelovati na različnih raztavah in pripravil tudi **dve samostojni**,eno v tovarni LTH, drugo pa pod pokroviteljstvom tednika Mladina v Ljubljani. Predlogi za sodelovanje pa so prišli tudi iz ZRN in Japonske, vendar bodo morale biti fotografije po tehnični strani dodelane. Kljub sorazmernemu uspehu in znanstvu pa je tehnika in izdelava slik še vedno moja Ahilova peta. Obiskoval sem že nekaj tečajev, toda premalo sem še delal v temnici in še premalo izpopolnil tehnična vprašanja za sodelovanje na foto razstavah. Večkrat slišim kritične ocene, ki jih seveda sprejemam in akceptiram, da so slike pomanjkljive in da so modeli premalo preštudirani glede poze ipd. Toda že od vsega začetka sem se primerjal z naivci in ne s profesionalci. Moj stil ima svojo specifičnost in vsako navadno kopiranje velikih mojstrov te fotografije ne bi imelo takega odziva doma in v svetu. Zadržal bom tak stil, kot je, nameravam pa se še dobro izpopolniti v tehnični obdelavi samega filma in končnih izdelkov.

Janez Pipan

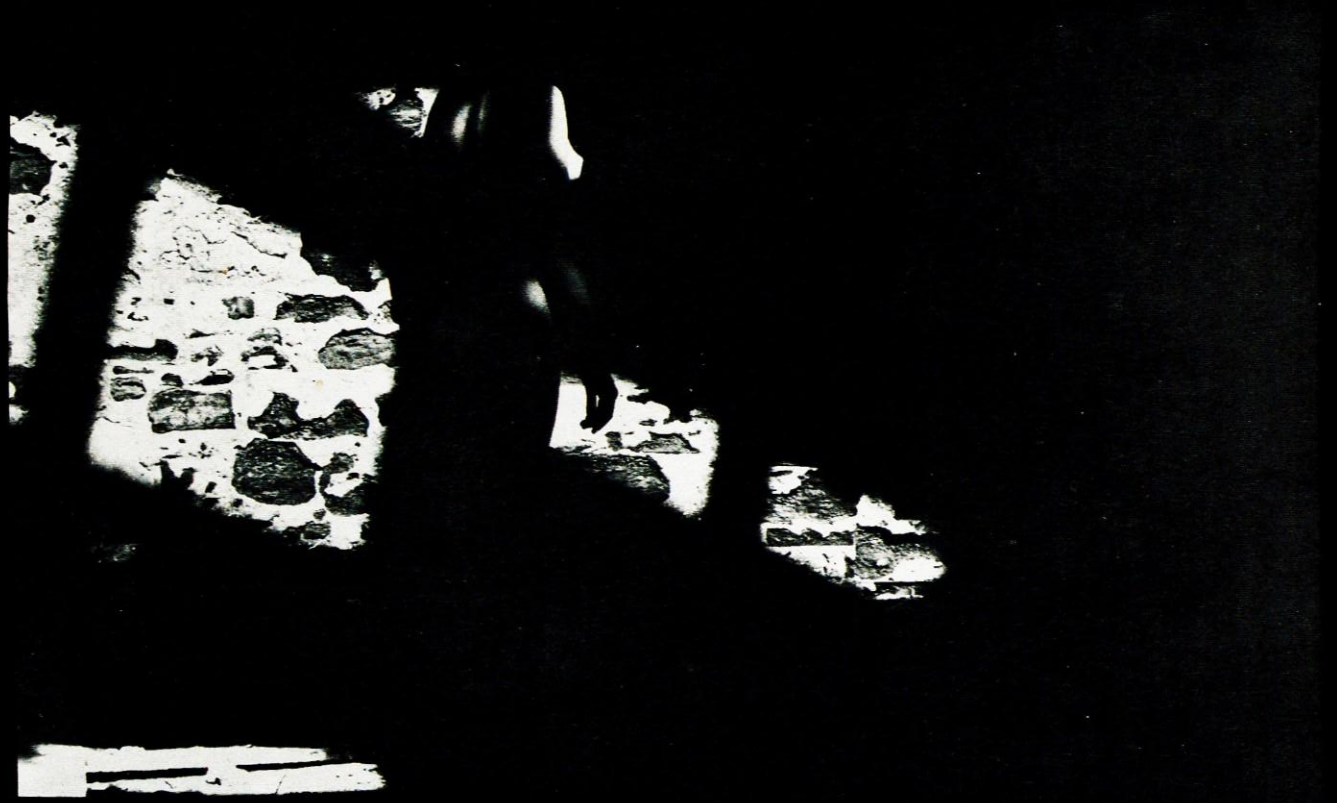
Škofja Loka, 21.12.1982

Foto: Janez Pipan

Foto: Janez Pipan

Domoznanstvo

OKROG ŽIROV Matevž Pečelin

BREZNICA Ivan Reven

SLIKOVNA PRILOGA

Fani Peternel, Marjan Pišljar, Jože Šubic in Franc Temelj

OKROG ŽIROV

Matevž Pečelin

Zgodnje jesensko jutro, ko se je še mrak plazil okoli hiš, naju je našlo na avtobusni postaji pred zadružnim domom. Tokrat naju pravkar prihajajoči avtobus ni zanimal, ker sva za ta dan imela drugačne namene. Nameravala sva narediti klobaso okrog Žirovske kotline in jo "zašpiliti" prav tu na postaji. Ker je bila pred nama dolga pot, se nisva prav nič obotavljala. Za začetek sva jo urezala kar po loški planinski poti, ki se priključi na žirovsko cesto "pri Starmanu", kjer je še pred leti stala znana kovačija. Kakor z neštevilnimi, je tudi z njo opravil čas. Za žirovskim mostom sva zavila s ceste na nasip in jo pri "Stanovnikovi" še živeči kovačiji zopet dosegla. Hitela sva po njej do "Štefana" kjer sva zavila na desno v hrib, da bi čimprej pustila zamegljeno Žirovsko kotlino za seboj.

Morda si bo kdo mislil, da takle pohod okoli naše kotline ni nič takega, kar bi bilo vredno posebej omeniti ali o tem celo pisati. Kdor hodi po svetu z zamašenimi ušesi in zaprtimi očmi, bo v tem imel celo prav. Zato pa, dragi bralec, stopi z menoj na pot in spoznal boš, da se tudi na takem pohodu lahko vidi in doživi marsikaj zanimivega.

Kot že rečeno, sva s prijateljem Francem, v zgodnjem jesenskem jutru že pobirala stopinje v hrib nad "Štefanovo" domačijo. Tu je nekdaj vodila stara tovorna pot z Vrsnika v Žiri. Še pred dvema desetletjema ozek, razdrapan in strm kolovoz je danes razširjen v dokaj dobro hribovsko cesto. Kmalu prideva do križišča, kjer se od ceste odcepi stara pot in vodi med leščevjem strmo navzgor v Drage in naprej na Vrsnik. Ta pot je vse bolj zapuščena, prav pride le nedeljskim izletnikom in gobarjem. Midva sva namenjena po cesti naprej, kamor kažejo tudi markacije loške poti. Mimo kamnoloma sva kmalu pri "Pleskovi" kmetiji. Kmetija ni velika in čepi na majhni ravninici sredi strmin, ki se poganjajo kvišku iz globoke brekovške doline. Če jo opazuješ iz doline, se ti zdi, kot da bi gledal orlovo gnezdo. Senožeti in njive so tukaj "postavljene pokonci". Zemlja je ilovnata, obrnjena na osojno stran in zahteva celega človeka. Vendar pa je kmetija lepo obdelana, pozna se na prvi pogled, da tukaj živijo pridne, žuljave roke. Gospodinja, ki je pravkar prišla iz hleva, kjer je krmila živino, naju je pozdravila kot stara znanca. Vabila naju je v kuhinjo na kozarček domačega in čeprav se nama je mudilo naprej, ni odnehala prej, dokler nisva stopila za njo in se "pokrižala". Ker je blagoslovljena vodica res pritekla iz domačega sadovnja-

ka, mi ni treba posebej omenjati, da sva se pokrižala kar dvakrat.

Takoj za "Pleskovo" domačijo se odcepi steza na desno strmo v hrib, kjer poteka tudi loška pot. Nekaj strmin ključev po "Pleskovih" senožetih in že stojiva na robu, kjer se bregovi prevesijo v planotaste Drage. Na tem mestu je "počivalnik", kjer se popotniki ustavijo, oddahnejo in razgledajo po kratkem, a hudem vzponu. Tudi midva sva se tukaj ustavila in imela sva kaj videti.

Brekovška dolina tik pod nama in Žirovska kotlina za njo sta bili pogreznjeni v gosto neprodirno meglo, ki je segala skoraj do najinih nog. Zdelo se je, kot da bi stala na bregu mlečnega jezera. Tam za goropeškim hribovjem je pravkar vzhajalo sonce in posrebrilo megleno morje pod nama. Blegoš proti severu je bil kot na dlani. Njegova kapa se je že belila v prvem snegu. Orumenelo listje bukovih gozdov po Dragah se je zlato bleščalo med temnim zelenilom starih smrek. Napravilo se je prelepo jesensko jutro. Kdor ga ne doživi, ne ve, kaj pomeni star pregovor: Jutranja ura, zlata ura! Jutranji hlad se še ni umaknil zlatim sončnim žarkom, ki so prodirali v zamegljene doline, zato sva se odvrnila od prelepega prizora in izginila iz razglednega roba v osrčje Drag. Lepe so Drage, najlepše pa so jeseni, ko zažarijo v neštetih barvah. Kdo bi mogel opisati paleto odtenkov, od zlatorumene pa do krvavordeče barve! Hodiva čez jase, pokrite z visoko, gosto in že orumenelo praprotjo. Toliko planjav, pokritih s praprotjo, najdeš le malokje. Pred leti so jo še kosili za steljo, sedaj pa imajo kmetje povečini modernizirane hleve na izplakovanje, tako da praprot kosijo le malo. Sončni žarki se lovijo v krošnjan bukev, da zažarijo v samem zlatu. Po kotanjah in vrtačah se še plazijo debele sence. Ob poti naletiva na robidovje in mimogrede se nazobljeva sladkih plodov. Letos so robidnice bogato obrodile.

Sredi Drag zavije Franc s poti v mlado smrečje. Pravi, da pozna kotiček, kjer rastejo jurčki. Kotiček menda pozna samo on in je na zelo skritem mestu. Ni mi preostalo drugega, kot da sem rinil za njim. Prebijala sva se skozi gosto smrekovje, robidovje in visoko praprot, da sva bila kmalu do pasu mokra od obilne rose, ki se je usipala z vej. Tako sva blodila po Dragah lep čas, o Francovem kotičku pa ne duha ne sluha. Že sem ga obdolžil, da me vleče za nos, ko je naposled le ugotovil, da sva na pravi poti. Kotiček je menda na tisti jasi, ki sva jo zagledala pred seboj. Ko pa sva se skozi gosto podrast vsa mokra prebila na jaso, se nama je pobesil nos. "Dobro jutro, ali sta kaj našla?" je zadonelo od nekod. Sredi jase je na mahu čepel neki gobar in vneto tlačil jurčke v svojo malho. Tristo zelenih mušnic in še vražji goban povrhu, tedaj sem prisegel pri vseh gobah sveta, da se bom Francu maščeval za njegov "skriti kotiček."

Odkolovratila sva naprej. Ker se mi je Franc hotel vsaj malo prikupiti, je vneto begal zdaj sem zdaj tja in stikal za gobami, da je bil kmalu čisto upehan in premočen do kože. Prepustil sem ga njegovi vnemi, o gobarjih pa sem si mislil svoje. Da je moje stališče do gobarjev nekaj v zvezi s pametjo in psihiatri, mi ni treba posebej omenjati, seveda pa tega stališča javno ne razglašam, ker je navsezadnje zdravje naše največje bogastvo. No, kljub temu je Franc le iztaknil prgišče lepih jurčkov.

Tako sva naposled le prikolovratila na hrib, kjer v nekdanji fašistovski kasarni domuje Vidicova gostilna. Tu se nahaja žig loške poti. Vidicovo gostišče je zelo pribljubljena izletniška točka in slovi po domačih klobasah, salamah in pršutu. S terase je prelep razgled na vse strani. Posebno je značilen pogled proti jugozahodu na razdrapane, temne, grozeče in skrivnostne vrhove v okolici Trnovskega gozda. Proti severu pa se tam za Poreznom dviga v nebo ostra konica našega očaka Triglava.

Ker nisva zbiralca žigov, "pokropila" pa sva se že pri "Plesku", sva sprva nameravala kar naprej. Franc je nekaj mečkal in ko se ni mogel spomniti nič boljšega, je rekel, da jurčkov ne bo nosil s seboj, ker se mu bodo pomečkali. Dal jih bo Vidicu. Seveda je pri tem upal, da mu bo za gobe kanilo kako žganje. Stopila sva skozi obzidje na dvorišče in Franc je v iztegnjeni roki nosil pred seboj svoje jurčke, da jih ponosno izroči Vidicu, ki je nekaj onegavil pri mizi sredi dvorišča. Pa se je Franc uštel! Vidic njegovih jurčkov še pogledal ni. Na mizi je namreč imel velikansko košaro, polno gob, katere je rezal na rezine, da jih da sušit. Pri tem pa je godrnjal nekaj o prekletih gobah, ki jih je letos toliko, da nima kam z njimi. Tako je moral Franc, če je hotel priti do svoje merice, seči v žep.

Od Vidica sva jo mahnila po cesti proti Gorenjemu Vrsniku. Tudi tukaj vodi loška pot. Svet je valovit, njive so že pospravljene, senožeti pokošene. Kmalu za vasjo se valovita vrsniška planota zoži v ozek greben. Na levi se grezi globoka in senčna Žirovnica, na desni pa ozka in še

bolj senčna Osojnica. Cesta proti Govejku se zvija pod grebenom po levi strani, po vrhu pa vodi steza. Zavijeva nanjo, ker je hoja po njej prijetnejša. Spotoma ugotavljava, da je ta del loške poti zelo slab in pomanjkljivo markiran. Markacije vodijo po cesti in po grebenu, križišča so slabo označena. Za nas domačine, ki pot poznamo, je to vseeno, vendar loško pot dela mnogo tujcev, v zadnjih letih celo Zagrebčanov. Tujce pa slabo markiranje spravlja v dvome in jih bega. Osebno sem sicer proti markiranim potem, vendar pa, če so že markirane, naj bodo jasno in pregledno. Torej črna pika za žirovske markaciste.

Kmalu prisopihava na Govejek. Tu se po domače pravi na "Kljuki". Tukaj je križišče mnogih poti. Midva se odpraviva po tisti, ki vodi proti "Srnjaku". Svet okoli Govejka je poln kraških vrtač in udorov. Predvideva se, da je v pozemlju marsikakšna votlina ali jezero. Pred leti je v žirovski vodovod, ki ima zajetje "pri Urbanu" v Osojnici nenadoma udrla gnojnica, da je voda neprijetno zaudarjala. Ko so raziskovali, od kot gnojnica v izviru, so prišli do naslednje ugotovitve: Prejšnje dneve je kmet Slabe z Govejka gnojil njivo v dolini pod svojo domačijo. Gnojnica naj bi po podzemskih žilah poniknila v izvir v Osojnici. Da bi ugotovili, če je to res, so gasilci v isto dolino navozili več tisoč litrov pobarvane vode, ki je takoj poniknila skozi požiralnike v zemljo. Rezultat je bil presenetljiv. Čez nekaj dni je obvestil gasilce domačin iz Žirovnice, da iz izvirka blizu njegove domačije teče obarvana voda. Torej so požiralniki okrog Govejka in Ledin povezani celo z Žirovnico. Le kdo bi razumel skrivnosti kraškega podzemlja? Zakaj se nenadoma sprazni Račevsko jezero? Zakaj se v rednih časovnih razmakih napolni in sprazni Cerkniško jezero? O teh kraških pojavih vemo še prav malo!

Z Govejka sva odbrzela po stari italijanski cesti v klanec, dosegla sedlo in se na drugi strani spustila v "Srnjak". To je obsežna planota z mnogimi skritimi kotanjami in dolinami. Sredi nje stojita dve veliki kmetiji, imenovani "Ta veliki" in "Ta mali Srnjak". "Ta veliki Srnjak" je ena največjih kmetij na Žirovskem. Spominjam se srnjaškega Francona, ki je bil na tej kmetiji za strica. To vam je bil kavelj! V mladih letih je največ vozaril, na stara leta pa je imel na skrbi hlev.

Bil je bolj samotarske narave, vendar je uganil marsikakšno krepko. Ose so mu bile prijateljice. Če je na senožeti naletel na osje gnezdo, ga je urno izgrebel in z osirjem tekal za grabljicami, ki so bežale na vse strani. Pri vsem tem ga je le redkokdaj pičila kaka osa. Če se mu je to zgodilo, je bil prav užaljen in več dni ni spregovoril z nikomer. Nekoč so domači dninarji pravkar pojužinali v prostorni kmečki veži, kjer so še malo posedeli. Francon je po svoji stari navadi čepel na tlaku pred hišo. Ker se mu je zazdelo, da južina traja že predolgo, je stopil v vežo in zaklical: "Zunaj lisica lovi kokoši, vi pa v senci!" Vsi so takoj planili iz hiše, lisice pa nikoder, kokoši so se mirno pasle okoli hleva. Francon je hitel kazati, kje je tekla lisica za tolstim petelinom. Nekdo ga je zavrnil, da si je lisico izmislil, češ da v veži niso ničesar slišali. "Kako bi jo slišali, saj ni bila podkovana", se je odrezal Francon in odšel po svojih poteh.

Za srnjaško mlekarno sva se spustila v globoko grapo. Tu so menda še po vojni odkupovali mleko in ga tudi predelovali v maslo. Pred vojno je to delo dolgo vrsto let opravljal Bajt iz Osojnice. Takih mlekarn je bilo svoje čase po naših hribih kar precej. Dandanes pa pri vsem pomanjkanju mleka navkljub še tista v Žireh komaj "shaja".

V grapi poiščeva skrivno stezico, ki naju vodi povprek proti Breznici. Pod nama zija globoka in razdrapana grapa Letnik. Skoznjo je speljana starodavna steza. To je najbližja pešpot iz Ledin v Žiri. Čeprav je steza že zelo zaraščena, jo še danes marsikdo uporabi, če že mora peš v Žiri. V grapi je bila med vojno v skrivni votlini zasilna bolnišnica. Prav tu so četniki zajeli dva neznana partizana, ki so ju potem ustrelili v Maršaku.

Steza naju kmalu pripelje na cesto v bližini "Brdarja". Ta domačija spada že pod Breznico, ki je oddaljena le nekaj minut hoje. Prečkava cesto in jo mimo "Brdarja" usekava na greben. Tega grebena se drživa vse do Mrzlega vrha, ki ga doseževa po slabi uri hoje od "Srnjaka". Mrzli vrh je obsežna hribovska gmota, z najvišjo točko Sivko. Ta doseže 1006 metrov nadmorske višine in je najvišji vrh v hribih, ki obkrožajo Žirovsko kotlino. Z vrha je lep razgled na Kamniške planine, pogled pa seže tudi proti Triglavu. Vidi se ponosni Krn, kralj tolminskih planin in razbita, divja Kaninova skupina. Mrzli vrh ima čisto pravo ime. Tu so zime ostre in dolge. Ko jeseni začne padati sneg, najprej pobeli planjave te hribovske gmote. Spomladi, ko na Žirovskem že zdavnaj o snegu ni več sledu, se v Erjavčevi in Dovski dolini še lahko smučamo. Tukaj so najlepša smučišča, le žal, da jih Žirovci ne znamo izkoristiti. Hodimo smučat na Krvavec, Vogel, Soriško planino za drag denar, pred nosom pa nam ležijo prelepa smučišča. Seveda je res, da za smučanje ni dovolj samo smučišče,

potrebne so še žičnice, lokali ... Mislim, da bi Žirovci s skupnimi močmi zmogli tudi tak zalogaj.

Čez Mrzli vrh je pred vojno potekala meja med Italijo in Jugoslavijo. Sledovi te meje so vidni še sedaj. Ob mejni črti so postavljeni kamni. Na zahodni strani imajo kamni napis "192o" na vzhodni pa je črka J. Med vojno so v stometrskem mejnem pasu izsekali drevje in porušili domačije. Tako sta bili porušeni "Loncmanova" in "Belinova" kmetija. Vendar sta bili kmetiji po vojni obnovljeni in danes še živita.

Prav na eni izmed najvišjih točk je stala mogočna fašistovska kasarna, prav takšna, kot stoji še dandanes na Vrsniku pri Vidicu. Ta kasarna je vojno preživela v dokaj dobrem stanju, kasneje pa je propadla. Nazadnje so pred leti domačini porušili še preostale zidove, material pa kasneje porabili za gradnjo in posipanje cest. Sedaj so vidni samo še temelji.

Mejo so postavili leta 192o, potem pa so zgradili še obmejne utrdbe, bunkerje, dovozne ceste, kaverne ... Naj nam o tistih časih spregovori Vodičar, kmet z Mrzlega vrha, dolgoletni občinski in republiški poslanec, zastopnik kmetov. Danes ga žal ni več med živimi.

"Ko je bil po vojni dosežen sporazum, kje naj bi potekala meja med Italijo in novoustanovljeno Jugoslavijo, so Italijani takoj pridrveli v Mrzli vrh in zasegli del naše hiše, kjer so se nastanili. Začeli so postavljati količke, kjer naj bi potekala meja. Po sporazumu bi to moralo biti nekako po grebenu. Lahi pa so silili čez greben na žirovsko stran. Kjer so le mogli, so si prisvojili del ozemlja. Ko so za to izvedeli na jugoslovanski strani, so poslali vojaško patruljo. Lepega dne prijaha sem gor četa Bosancev na konjih. Najprej so poruvali količke, potem pa so prijahali celo na Vodice, torej na italijansko stran. Med Lahi je zavladal preplah, kajti Bosancev so se bali kot tat biriča. Patruljo je vodil mlad, odločen oficir, ki je Italijanom zagrozil, da naj se držijo dogovora, drugače bo ropotalo. Ko je patrulja odšla, se je Lahom pošteno oddahnilo".

Ko se je meja ustalila, se je pričel "kontrabant". Ena važnejših tihotapskih poti je vodila prav čez Mrzli vrh. Kdo bi vedel, koliko blaga se je pretihotapilo čez? Velikopoteznejši tihotapci so blago čez mejo vozili celo z vozovi.

Med drugo svetovno vojno je po okoliških vrhovih divjalo precej srditih borb. Starejši ljudje in preživeli borci še danes vedo povedati, kako je bilo med najhujšo prasko v Mrzlem vrhu. Partizani so zasedli vse višje točke. Kdor je imel v rokah te vrhove, je bil gospodar položaja. To je vedel tudi sovražnik, ki je pritiskal na vso moč. Že je izgledalo, da bo partizane potisnil s položajev. Tedaj je komandant ukazal harmonikašu, da je v najhujšem bojnem metežu pričel igrati borbene pesmi. To je borce tako podžgalo, da so vzdržali do noči, nato so se umaknili na Cerkljansko. Na nekaterih mestih so še danes vidni okopi, kjer so bili položaji.

Na Mrzli vrh me spominja nešteto mladostnih doživetij. Še kot smrkavi osnovnošolci smo hodili sem gor na potepe. Ni je bilo grape, ki je ne bi prehodili. Pogosto smo preživeli na potepu cel dan brez hrane, le tu in tam smo skrivaj zruvali na njivi kako repo ali korenje ter ostresli zeleno hruško. Prav s teh višin sem prvič videl Triglav in Kamniške planine. Že takrat me je pogled na bele skalnate vršace tako prevzel, da sem sklenil, da jih nekoč osvojim. Kasneje smo hodili sem gor smučat. Navsezgodaj zjutraj smo se podili po belih poljanah cel dan. V tistih časih še nismo poznali žičnic. Tudi sankanja smo se lotili. Kadar je bila lepo zglajena pot od "Brata" proti Ledinici, tedaj je šlo navzdol kot veter. Spominjam se, da sem nekoč s sankami vred priletel pod volovsko vprego. Še dobro, da so bile živali mirne, drugače bi me zgazile. Seveda pa se voznikovim brcam le nisem mogel pravočasno izmakniti.

Po krajšem razgledovanju hitiva čez prostrane planote proti Vodicam. Na grebenu si za hip ogledava zanimivo bukev. S severne strani je popolnoma gola, vse veje štrlijo proti jugu. To je posledica neprestanih vetrov, ki pihajo čez greben. Zapodiva se mimo "Erjavca" in kmalu sva pri "Možinatu", ki spada že pod Koprivnik. Spodaj na desni strani se pričenja Jarčja dolina. Na začetku te doline je nekdaj stala domačija "pri Davčanu". Danes so vidni samo še temelji. Stara legenda pravi, da je nekoč tukaj bila kovačija, kjer so kovali celo orožje. Kakih zanesljivih podatkov o tej kovačiji pa ni na voljo, stvar bi bilo treba raziskati, kolikor se dandanes še sploh da.

Odhitiva mimo "Možinata" po grebenu naprej. Pot naju vodi skozi mogočne gozdove, ki so posebno lepi na severni strani, ki pada na sovodenjsko stran. Tu prevladuje predvsem jelka. Kmalu stopiva iz gozda ne lepo jaso, kjer na grebenu kraljuje nekdanja "Meteževa" domačija. Domačih ljudi ni več, domačija se bo spremenila v vikend. Spet naju požre gozd. Še se drživa grebena, ki se naenkrat začne spuščati strmo navzdol. Gozd se neha in že stojiva na senožetih. Pod nama če-

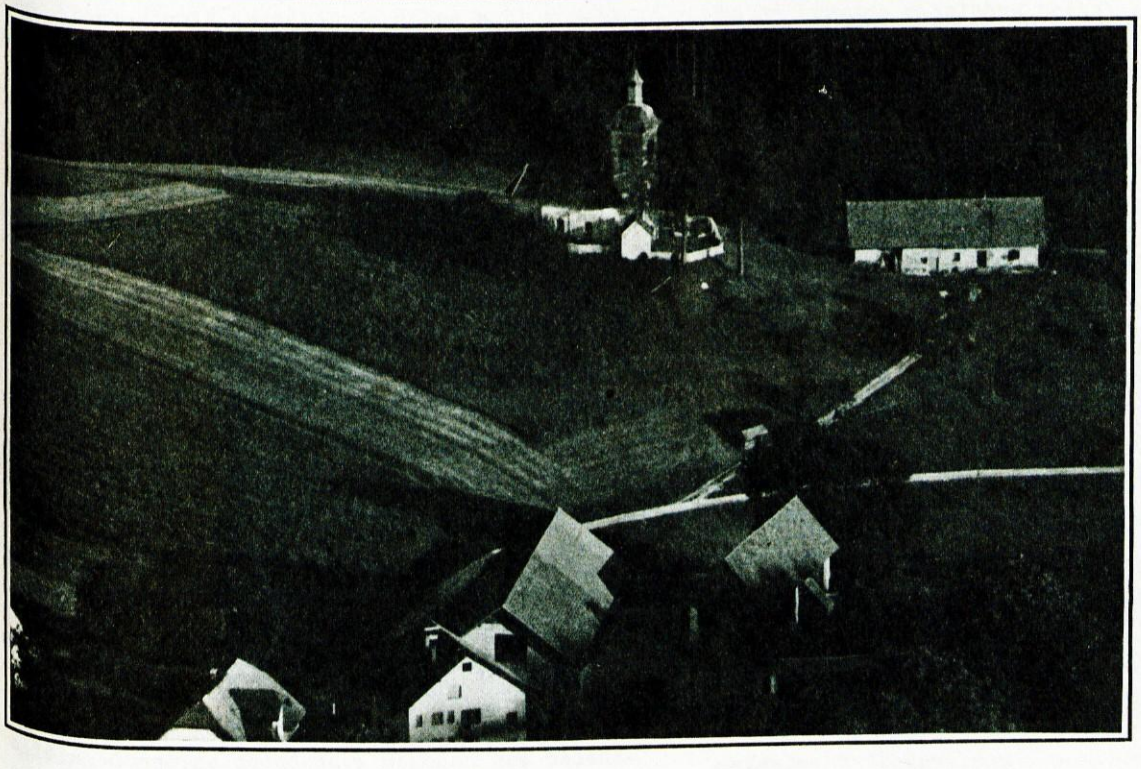
Jarčja dolina (Foto: Fani Peternel)
Jarčja dolina (Foto: Fani Peternel)

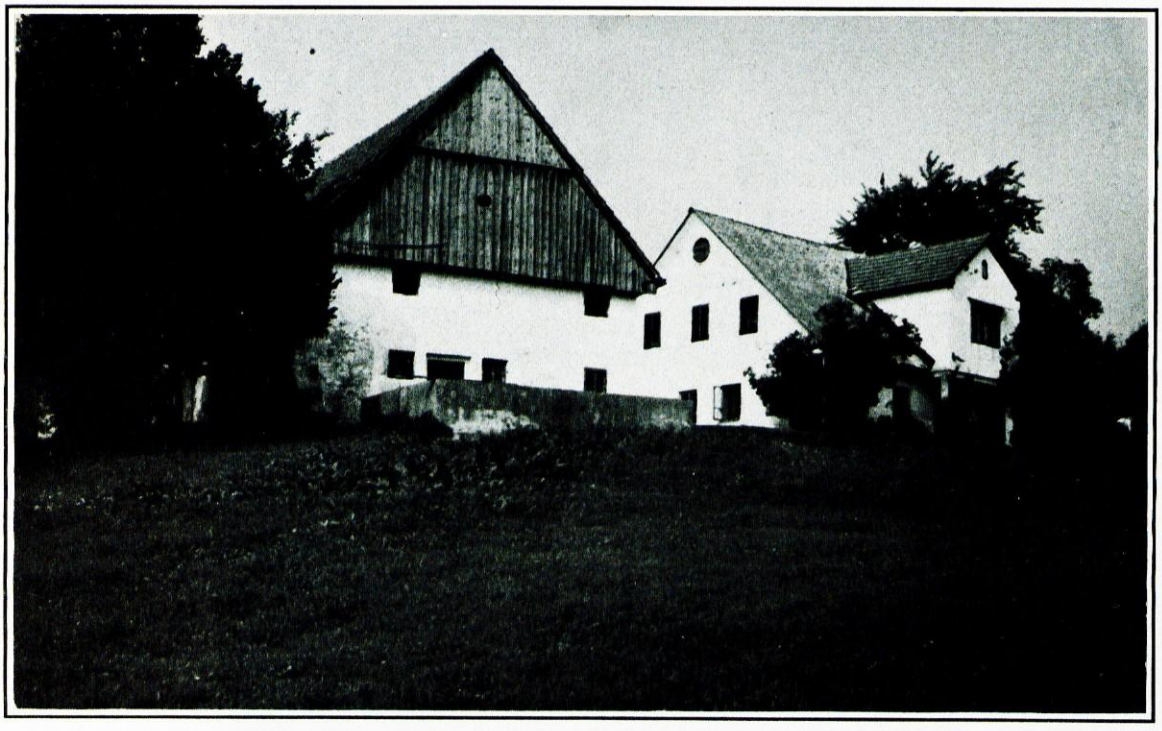
Brekovice (Foto: Marjan Pišljar)
Sovra (Foto: Marjan Pišljar)

Podklanec (Foto: Marjan Pišljar)
Hlevni vrh (Foto: Franc Temelj)

Račeva (Foto: Jože Šubic)
Lavrovec (Foto: Jože Šubic)

pi kmetija "na Pretovču". Vojna vihra je tudi tukaj zapustila svoje sledove. Na hiši je vzidana spominska plošča petim partizanom, ki so jih Nemci zajeli v hiši. Hišo so zažgali, v njej so zgoreli tudi partizani. S"Pretrovča" naju vodi pot navzdol mimo "Fortunca", "Brezarja" in "Krištana" v dolino. Blizu "Modrjanovca" prečkava Soro in že stojiva "pri Cenetu" na cesti Žiri - Škofja Loka. Štiri ure krepke hoje je za nama!

S Sela se napotiva proti Zabrežniku po "Joškovcevi" grapi. Z desne naju spremlja tih in pohleven potoček. Tu in tam v njem opaziva celo kako postrv, ki švigne pod skalo. Potok je danes res pohleven, ob neurju in nalivih pa zna hudirjevo pokazati rogove. Najbolj se je razjezil šestindvajsetega leta, ko je v svojem spodnjem toku porušil več hiš, most, odnesel del Sela in popolnoma spremenil podobo tega kraja. Človek si ob pogledu na nedolžno vodico, ki žubori po grapi, ne more misliti, kakšne orjaške moči skriva v sebi.
Pri "Joškovcevi" domačiji je dobre poti konec. Napotiva se po grapi navzgor kar po svoje. Že precej utrujena doseževa sleme Žirovskega vrha nekje pri "Mrovcu". Od tu do Javorča je le korak. Pri lovski koči se vrževa na leseno klop, iz nahrbtnika začnejo romati dobrote: klobasa, slanina, čebula, kruh, sir in kamen. Da kamen! Iz nahrbtnika ga je potegnil Franc. Nosil ga je s seboj celo z Vrsnika. Seveda sem se takoj znašel na listi osumljenih. Jaz pa sem premišljeval o gobah in o pregovoru, ki pravi, da je maščevanje sladko.
Po okrepčilu, ki sva ga bila že kar potrebna, sva zapustila Javorč. Javorč je priljubljena izletniška točka, ki jo obiskujejo ljudje iz bližnje in daljne okolice. Izlet v lepem, sončnem dnevu sem gor je res užitek. Tu so se med vojno zadrževale brigade, posebno Prešernova.

Mimo "Javorčana", kmetije, ki leži tik pod vrhom, sva jo urezala naprej po slemenu. Malo čez košenice, malo po gozdu in že sva pri "Trohu". V bližini domačije občudujeva mogočen grm bodeničja. Tej bodeči zimzeleni rastlini se pišejo slabi časi. Čeprav je zaščitena, jo ljudje neusmiljeno trgajo. Njena rastišča pa so omejena. V naši okolici jo najdemo na Žirovskem vrhu in Opalah. Tudi drugod po svetu ni pretirano razširjena.
Že sva pri "Bukovcu". Po rahlem vzponu prideva do koče v izgradnji. Gradili so jo mladinci Žirovskega vrha, pa jim je žal zmanjkalo denarja in poleta. Pot nadaljujeva nad "Blaževcem" in že sva na Golem vrhu. Ta malo izrazitejša izboklina na slemenu ima kar pravo ime. Vsa je pokrita z goljavami. Z nje je lep razgled proti Vrhu in na drugo stran proti Lučinam. Med Blegošem in Pasjo ravnjo vidiva v ozadju ostro konico Lubnika. Tošč je kot na dlani. Za Polhograjskimi Dolomiti se belijo Kamniške planine.
Tu zopet naletiva na markacije Loške poti. Sledi-va jim do vznožja Lavrovca in potem po rahlem vzponu na njegov vrh. Tik pod vrhom čepi "Lavrova" kmetija. Z Lavrovca se pot spušča v zaselek Smrečje. V tamkajšnji gostilni je kontrolni žig loške poti. Ker nama ni do žigosanja raznih izkaznic, sva se za točilno mizo "žigosala" kar sama. Franc se takemu žigosanju težko odpove, zato sem priganjal naprej. Mimo lepe baročne cerkvice naju vodi pot kar po cesti. Mimo "Stumarčana", vrhovske šole in "Tončka" kmalu doseževa Vrh nad Rovtami ali Vrh treh kraljev, ker je cerkev na hribu posvečena tem svetnikom. Pred leti je zvonik te cerkve pogorel, a so ga lepo obnovili. Cerkev stoji na vrhu strmega, koničastega hriba, ob njej mežnarija in farovž. To je izredna razgledna točka, ki jo obiskujejo celo Ljubljančani. Vrh je viden z vseh strani že od daleč.
Z Vrha se spuščava po strmi, zaraščeni stezici naravnost navzdol. Greva mimo globokega brezdna, ki so ga vojaki skopali v zemljo kdove zakaj. Obideva "Brnikovo" kmetijo, pod njo pa kar na slepo skozi gozd. Le kdo še ni hodil po planotah in slemenih od Vrha do Goropek? Ta del poti je čudovit. Planinci, ki delajo Loško pot, to radi potrdijo. Hodiva mimo "Sedeja", skozi zaselek na Logu in že sva v Goropekah. Tudi v goropeški koči "žigosava", potem jo ubereva na zadnji del poti.
Sonce je že utonilo za Mrzlim vrhom, ko jo mahava skozi vas. V daljavi še razločiva ostro konico Triglava. Ne bo minilo pol ure in na zemljo se bo spustila hladna jesenska noč. V vasi zavijeva s ceste na desno in se čez "Pikraj" in "Mršak" spustiva po gozdnih poteh v dolino. Že sva zopet na žirovski cesti, kjer sva zjutraj začela pohod. Sledilo je še zadnje dejanje. V "Katernikovi" gostilni pošteno "zašpiliva klobaso".
Lep pohod je bil za nama. Čeprav to ni nikakršna zahtevna planinska tura, se jo splača opraviti. Le kaj bi vedno hodili samo v Kamniške in Julijce, spoznajmo tudi svet okrog sebe-Žirovsko.
Planinsko društvo je v tej smeri že napravilo prve korake. Vsako leto za krajevni praznik organizira pohod okrog Žirov, ki poteka približno po istih poteh, kot sva jih prehodila midva,

le da je pohod razdeljen na tri dele. Za starejše ljudi in otroke je celoten krog res malo predolg.
Naj končam z mislijo: Tudi v našem nizkem, neuglednem hribovju se skriva marsikatera lepota ali naravna posebnost, le poiskati jo je treba!

BREZNICA

Ivan Reven

Planinski kažipot, ki v naselju Žiri kaže markirano planinsko pot skozi zaselek Tabor na Breznico, pove, da potrebuje normalen človek 40 minut, vendar ljudje z manjšimi telesnimi zmogljivostmi, predvsem pa starejši, potrebujemo in si grizemo kolena navkreber še enkrat toliko časa. Pač nismo vsi sinovi gora s polnimi pljuči in krepkega srca.
Vas Breznica leži na pobočju gorskega slemena na nadmorski višini 755 metrov. Kar 277 m višinske razlike je treba premagati iz Žirov do te vasi. Ni znano, ali je dobila vas svoje ime po lepih belih brezah, ki obdajajo njeno okolico, ali po mnogih vrtačah in breznih, ki jih tudi ne manjka v bližini.
Po več kot 5 do 6 metrov visokih njivskih terasah sodeč je to že prastaro naselje. Po ustnem izročilu vaščanov bi morali že zdavnaj praznovati tisočletnico obstoja. Menda so bili prvotno upravno pod oblastjo oglejskih patriarhov, po letu 1030 pa jih omenjajo že tudi freisinški oblastniki v Škofji Loki. Pod vasjo Breznica se še danes imenuje določeno zemljišče Zavodje, kjer je bil še več kot pred sto leti (obstoja) zaselek lesenih koč, nekakšnih zavetišč. Takrat je v Žirovski kotlini še valovalo jezero. Pod temi nekdanjimi bajtami so še do leta 1926 bile velike obdelane skale z železnimi obroči za privezovanje čolnov. Leta 1926 pa je vodna stihija, ki je bruhnila na dan ob obilnem deževju z vseh bregov, ponesla z zemeljskimi plazovi s seboj v dolino tudi te privezovalne skale. Žirovska kotlina pa se je znova napolnila v jezero z nanosom grušča in kamenja.
Vaščane sem povprašal, če se je od ustnega izročila ohranila kakšna vest o mlinu na veter, ki je menda stal na sosednjem Žirku. Tega podatka ni zaslediti v njihovem pripovedovanju. Njihova cerkvica sv.Kancijana je bila zgrajena menda že v 14.stoletju, cerkev v sosednjih Ledinah, ki nosi letnico 1666, pa je nekaj sto let mlajša.
Pred nekaj leti so še pokazali stara cerkvena vrata z odtisom kopita turškega konja, ki je brcnil vanje, še iz časov, ko so vas obiskali Turki. Zdaj o njih ni več sledu. Cerkev in okolico so zadnja leta obnovili pred razpadanjem, vseh del seveda še niso končali. Žal se novo cerkveno obzidje, ki je iz gladkega betona, ne prilega častitiljivi starosti cerkvenega objekta, čeprav bi mogoče obnova starega kamnitega obzidja terjala več dela in sredstev.
Pokojnike so menda vozili s čolni iz privezovališča v Zavodjah po žirovskem jezeru na pokopališče v Hlevnemvrhu, kjer je bila župna cerkev s pokopališčem.
Pred sto leti so se vaščani poslovili od lesenih bajt, saj jim je ogenj često uničeval njihova bivališča. Zadnji veliki požar pa jim je popolnoma uničil s slamo krite hiše. Menda ob kakšni adaptaciji še nalete na očrnele zidove. Podatkov o tem velikem požaru ni. Razen ročno kovanih žebljev in spojk, ki so jih uporabili pri novih hišah, ni ostalo od zaselka Zavodja do danes nikakršnih sledi.
Breznica je bila po prvi svetovni vojni z Rapalsko pogodbo odrezana od svojega naravnega središča v dolini, od Žirov. Pripadala je Italiji ter se je šele po njeni kapitulaciji leta 1943 znova vključila v žirovsko skupnost.
Vaščani niso bili zadovoljni z italijansko okupacijo. O dogodku, ki ga bom poskušal opisati, se je leta 1928 precej razpisalo italijansko in slovensko časopisje na obeh straneh meje. Rudolf Istenič, ki je še eden od dveh preživelih pri tem dogodku, je to tudi pripovedoval. Ta dogodek sem namreč do takrat poznal le iz pripovedovanja drugih.
Nekega večera okrog pol sedmih so bili vaški fantje zbrani pri sosedu Šemoncu. Od pijače so bili že malo veseli. V hišo je stopila vojaška patrola. Iskali so hišnega gospodarja, ki je imel menda nekaj zveze s tihotapstvom. Gospodar se jim je že pred prihodom skril in ga niso dobili doma. Patrola je hotela namesto tega odvesti kar fantovsko druščino. Ker se je fantom zamalo storilo, da bi jih gonila taka kalabreška svojat, je eden hitro ugasnil petrolejko, drugi najmočnejši pa je že treščil dva italijanska sitneža skrati za vrata, da je vse letelo od njiju kot od kokoši, ki jo zgrabi orel. Pri tem je nastala taka zmešnjava, da so bili Italijani ob vse orožje in pribor, kar se jih je držalo. Končno jim je uspelo ubežati skozi razlomljeno okno, ko so fantje iz zaplenjenih pušk s stre-

ljanjem dokazali, naj gredo Italijančki k hudiču. Zunaj so fante še milo prosili, naj jim vrnejo orožje, vendar so jo morali brez tega odkuriti. Da bi oprali to sramoto, je drugo jutro vsa vojaška garnizija iz Idrije obkolila vas, da bi polovila upornike. Seveda jih ti niso čakali. Italijani so pri tem premetali vso vas, vendar so našli le dve puški, eno razlomljeno, drugo v gnojnici, tretja pa je s fanti šla čez mejo in so jo predali na orožniški postaji v Žireh. Komandir orožnikov Svetličič je obljubil karabinjerjem, da jim bo te upornike vrnil čez mejo, vendar so jih karabinjerji nekaj dni zastonj hodili na mejo čakat. Proti taki vrnitvi je odločno posredoval pri orožniškemu komandirju rezervni oficir jugoslovanske vojske učitelj Ciril Justin, ki je sovražil Italijane in sta z ženo že prej pribežala čez mejo izpod italijanske zasedbe. Temu odločnemu nastopu učitelja Cirila Justina je moral komandir Svetličič le popustiti in je napotil brezniške fante na sresko glavarstvo v Logatcu, kjer so ostali le nekaj dni. Vseh sedem fantov se je potem zaposlilo po raznih krajih Slovenije. Večinoma so bili čevljarji in so se kmalu vključili v gibanje za delavske pravice.
V njihovi odsotnosti jih je italijanski kraljevi sodnijski tribunal obsodil zaradi napada na italijanske oborožene sile, pretepa, nedovoljene nošnje in uporabe orožja, upora i.t.d.
Glavnim so naložili po več let stroge ječe, ki pa jih italijanska justicija ni dosegla. Dva od teh fantov, ki sta danes že krepko v letih, sta še živa, tako da po njunih pripovedovanjih lahko to verodostojno zapišem, da se ne bo pozabilo. Po tem pripovedovanju je bil vodja italijanske patrole klican na odgovornost, ker je prekoračil pristojnost patrole, ki jo je vodil, in je bil kriv izzivanja z vaškimi fanti, da je prišlo do incidenta. Zaradi tega bi moral pred stroge paragrafe vojaškega sodišča, ker je s takim ravnanjem povzročil, da je prišlo do akcije, v kateri so se močno osramotile italijanske oborožene sile.
Temu se je vodja patrole izognil in si je sam pognal strel v glavo.
Breznica ima danes 13 hišnih številk z 11 gospodinjstvi in 41 prebivalci. Pred dvema letoma smo jih našteli še 5o. Malo pred začetkom tega stoletja je po takratnem popisu vas štela 2o hiš s 124 prebivalci. Starejši umirajo, mladi se pa izseljujejo. Tudi oče znanega smučarskega reprezentanta Borisa Strela je bil doma na Breznici. Za zmanjševanje števila prebivalstva in zaostajanjem gospodarstva nemalo botruje tudi neustrezna cestna povezava z dolino, saj za pešačenje v dolino in naporno vračanje nihče ni navdušen. Vseeno mora 17 ljudi, ki so zaposleni v žirovskih podjetjih, prehoditi to pot, saj strma gozdna pot v zimskem času tudi za fičke in terenska vozila ni prevozna. Še slabše se godi 7 šoloobveznim otrokom z Breznice in devetim iz sosednjih Korit, ki že spadajo v idrijsko občino. Tem se v Osojnici pridružijo še štirje. Ti otroci obiskujejo pouk v žirovski osemletki. Zanje ni niti avtobusa niti kombija, ki bi jih spravljal v dolino in jih opoldan vračal kot imajo urejeno druge vasi, kot Ledine, Vrsnik, Govejk ali Jarčja dolina in Zabrežnik ter Vrh in Mačeva z okolico. Nihče si ne upa v njihov hudi klanec s kombijem, še posebno pa ne v zadnjih zimah, ko je bil na gozdni cesti sam led. Vprašanje je, če bodo ti šolarčki, ko bodo nekoč odrasli, še hoteli ostati tukaj, kjer so se rodili, na domovanju svojih očetov in davnih prednikov, ali pa jih bo prevzela dolina. Sončne bregove, ki so bili poseljeni že v predslovanski dobi, pa bo preraslo grmovje.

Domačin Kavčič je poskušal v šolskem letu 1981-1982 prevažati svoje otroke in otroke obeh vasi v šolo Žiri, vendar je za letošnje šolsko leto to opustil. Zaradi hude strmine je obraba avtogum tri do štirikrat večja kot na voziščih z blagimi vzponi. Nič manj ne trpe tudi ostali zglobi na vozilu. Po drugi strani odgovarja tudi za dvajset mladih življenj, če na ledeni, nezavarovani cesti zgrmi v prepad. Cesta, ki vodi skozi gozd, je celo zimo v senci in poledenela ter na nekaterih mestih presega 2o% vzpona.

8.februarja 197o so se vaščani Breznice na svojem sestanku odločili, da združijo svoje moči in sredstva za izgradnjo ceste v dolino. Najsprejemljivejša rešitev se jim je ponujala varianta skozi takoimenovana Brda, kjer bi bil tudi razmeroma najbolj položen dostop do vasi. Ta varianta bi potekala iz naselja Žiri, 23o metrov od križišča ceste za Logatec.
Na to cesto bi bil posredno vezan tudi del zaselka Tabor, ki tudi nima ustreznega dostopa za tovorna vozila. Cesta naj bi potekala naprej čez senožeti in travnike, ki ga pa lastniki zemljišč s starokopitnimi nazori niso bili pripravljeni odstopiti. Višje pa bi cesta potekala tudi skozi gozdno pobočje in skoraj v celoti na prisojni legi, kar je ugodno za cesto. Konfiguracija terena je takšna, da bi bila na nekaterih mestih precejšna dela. Zaradi mehkega terena v spodnjem delu bi tu porabili tudi nekaj več trdega materiala za utrditev vozišča. Ker pa za

to varianto Gozdno gospodarstvo Ljubljana ni bilo pripravljeno dati pomoči iz sklada biološke amortizacije, ker ne poteka po izrazito gozdnem področju za potrebe gozdarstva, so se morali odločiti vaščani kljub nasprotovanju mlajših za drugo varianto, to je razširitev obstoječe gozdne kolovozne poti iz Osojnice na Breznico, za katero je bilo Gozdno gospodarstvo Ljubljana pripravljeno prispevati polovico finančnih sredstev. Glavna organizatorja te akcije Stanko Bogataj in Dominik Strel sta to akcijo uspešno izvedla, seveda ni šlo brez prepričevanj in samoodpovedi. Povprečno so takrat vaščani prispevali po 4oo.ooo starih dinarjev. To so bili prispevki v denarju, lesu, malicah in tako naprej. Staro kolovozno pot so z miniranjem in buldožerjem usposobili, da so bodočo cesto lahko nasuli z vrhnjim nasutjem, ki ga jim je nekaj čez 6oo m^3 metrov brezplačno odstopil Stanko Bogataj, ko so ga nakopali na njegovem zemljišču. Zaradi skalnega terena utrjevalna dela niso bila potrebna. Cesto vaščani sami vzdržujejo in pozimi orjejo, vendar cesta zaradi strmine, ki ponekod celo preseže 2o% vzpona, pozimi ni prevozna za vsa vozila. Krajevna skupnost Žiri odvaja za vzdrževanje te ceste nekaj sredstev, kolikor jih odpade po kilometrski kategorizaciji. Ta sredstva se uporabijo za čiščenje kanalov in zimsko oranje. Gozdno gospodarstvo Ljubljana jim je zadnja leta prispevalo nekaj tisoč dinarjev za prevoz in nakladanje nasutja na kamione, ostala dela pa opravijo sami vaščani.

Letošnje leto so začeli vaščani zopet z akcijo za zgraditev nove ceste, ki so bi jo bili zamislili pred dvanajstimi leti. Zbrali so nekaj sredstev od raznih prireditev in prispevkov in nabavili načrt. Od trinajstih zemljiških lastnikov jih je enajst podpisalo, da brezplačno odstopijo zemljišče za cesto, dva - Anton Mlakar in Ivana Košir, ki živi v ZDA, kamor je po vojni odšla za možem, ki je ob koncu vojne emigriral, pa tega soglasja nočeta podpisati. Če ne bo šlo drugače, bo morala gospodarska komisija pri krajevni skupnosti Žiri posredovati s prepričevanji ali v skladu z zakonskimi predpisi, če gre za interes splošnega ljudskega pomena. V tem primeru je tu dolgotrajnejši postopek, kjer se mora interes posameznika ukloniti interesom družbene skupnosti.

Vas je do nedavnega imela glavni vodni vir iz kapnic, kar pa za današnji tempo življenja ni več primerno. Zato so se leta 1975 lotili vodovoda. Za vodjo te gospodarske akcije so izbrali Otona Žaklja.

Pod vasjo so zgradili zbiralnik za 22.ooo litrov vode, od koder jo poganja samodejna električna črpalka navkreber v rezervoar na griču nad vasjo. 12o.ooo litrov, kolikor ima prostornine rezervoar, zadošča za vseh 12 hiš. Pri izkopu za vodovod so nad cevovod položili tudi električni kabel, ki povezuje z elektriko rezervoar na griču in zbiralnik v dolini. S svojo avtomatiko se črpalka v dolini sama vklaplja in izklaplja, kadar nivo vode v rezervoarju na griču pade ali narase do določene višine. Vendar pri tem niso zanemarili kapnic, ki so jih do tedaj uporabljali. Kapnice so še naprej polne, da bi služile v primeru sile, saj s skupno kapaciteto okoli 18o.ooo litrov še vedno lahko rešijo kakšen kritičen trenutek v primeru požara ali podobno. Vsaka hiša ima svoj vodomer, da pravično poravnajo svojo vodarino.

Vendar so imeli pri gradnji rezervoarja težave. Zaradi pomanjkanja cementa in neodgovornosti nekaterih zunaj vasi se je gradnja zavlekla za tri leta. Tako jim je šele predlanskim končno pritekla voda v hiše. Pri gradnji vodovoda jim je pomagala Krajevna skupnost Žiri s 5o.ooo din, tovarna Alpina pa z 2.ooo din. Celotna investicija za vodovod je znašala 14o.ooo din. Gasilsko društvo Žiri je nabavilo za požarno varnost hidrant ter jih je tudi v tem pogledu rešilo skrbi.

Gasilsko desetino so na Breznici ustanovili istočasno, ko je pritekla prva voda. Zgradili so majhno orodjarno v izmeri 3x3 m, kamor so spravili najnujnejšo gasilsko opremo. Vaščani so prispevali les za nabavo orodja, matično gasilsko društvo Žiri pa je prispevalo še vse drugo. Tako imajo motorno brizgalno "Tomos" s kapaciteto 4oo litrov vode na minuto in najpotrebnejšo opremo za požarne akcije. Lansko leto, v drugi polovici januarja, je imela desetina svoj ognjeni krst, saj so morali gasiti gozdni požar blizu Breznice. Za učinkovitejšo protipožarno obrambo bodo potrebovali močnejšo motorno brizgalno pa tudi zmogljivejši hidrant. Gasilska desetina dosega na občinskih tekmovanjih prva mesta. Od enajstih gasilcev imajo enega častnika, tri podčastnike in pet izprašanih gasilcev. Za sabo imajo še nekaj podmladka, ki bo tudi kmalu stopil v gasilske vrste.

Za gradnjo vodovoda in gasilske orodjarne so vaščani prispevali čez 6.ooo prostovoljnih delovnih ur. Tudi Gozdnemu gospodarstvu Ljubljana gre zahvala, saj jih je v vseh teh akcijah oprostilo biološkega prispevka za darovan les.

Prav tako se zahvaljujejo Kmetijski zadrugi Žiri, ki jim je brezplačno razžagala les v deske, ki so jih potrebovali pri teh gradnjah.
Pred leti so imeli mladinci na Breznici svoj disco. V nekdanji italijanski vojašnici so ob toplih sobotnih večerih prirejali zabave. Na te zabave so prihajali tudi mladinci iz doline. Sedaj so ti mladinci stopili v gasilsko desetino in so že prarasli te zabave.
Od petrolejke so se vaščani poslovili takoj po kapitulaciji Italije 1943.leta. Okoristili so se z italijanskim vojaškim telefonom, ki je povezoval obmejne postojanke. Pobrali so izolatorje, deloma pa tudi žico in drogove. Posekali in postavili so električne drogove, prišli še na kakšen drug način do drugega električnega materiala in v vasi so zasvetile žarnice. Po vojni so zamenjali ustrezno električno žico in tudi nekaj izolatorjev, saj telefonski niso bili več ustrezni. Leta 1957 so seveda morali to električno napeljavo temeljito obnoviti. S trifaznim tokom so se zavrteli tudi prvi elektromotorji. Toda novi gospodinjski in gospodarski aparati, ki so lajšali delo gospodinjam in gospodarjem, so potrebovali še več toka. Ob večerih so žarnice komaj še rdeče svetile. Predlanskim jih je Krajevna skupnost Žiri tudi v tem rešila skrbi. Investicija, ki je že skoraj deset let čakala na realizacijo, je končno prišla na vrsto. Zgradili so daljnovod in transformator, ki je rešil vaščane rdečih brlivk in dotrajanih električnih napeljav nizke napetosti iz doline. Vsaka dotrajana hiša je prispevala okrog 8o prostovoljnih delovnih ur pri izkopu jam za drogove visoke napetosti in za druga pomožna dela. Hkrati so obnovili tudi vso zunanjo električno napeljavo v vasi. V drugi polovici januarja lanskega leta jim je zasvetila tudi javna razsvetljava, čeprav so se ji starejši vaščani upirali. Vendar so morali popustiti mladim, naj jim sveti v lepšo bodočnost, kakor so jo imeli sami.
Telefon. Od enajstih gospodinjstev se jih je kar šest prijavilo na razpis za napeljavo, kar je na število gospodinjstev in prebivalcev rekord v vsej Gorenjski regiji. S tem ne bodo tako odrezani od sveta. Lažje je zavrteti telefon, kot pa pešačiti v dolino in nazaj. Upajo, da se jim bo tudi ta želja kmalu uresničila.

Nad televizijskim signalom se ne pritožujejo. So na taki višini, da dobro love Krvavec in Kum. Z dobro anteno se da dobiti še kakšen drug oddaljeneši oddajnik, le proti zahodu in nekoliko južneje so v "senci".

Kmečki turizem. Janez Kavčič, ki je pri obnovi hiše mislil tudi na kmečki turizem, pravi, da s kmečkim turizmom **ne more računati. Poleti, ko** bi se turist z motornim vozilom še nekako pripeljal sem gor, zaradi preobilice kmečkega dela ni časa. Ob nedeljah in v deževnih dneh pa se tudi rad kakšno urico oddahneš. Pozimi, ko bi bil čas, pa zaradi neustrezne ceste ne morejo z vozili sem gor. Dokler ne bo urejene ceste na kmečki turizem ni misliti. Smučarskih terenov in svežega zraka tukaj ne manjka, za pešačenje pa smo malo predaleč.
Od štirih samostojnih kmetij samo dve sledita toku časa, dve pa zaradi ostarelosti lastnikov brez naslednikov žalostno propadata. Žalostno je kajpak pogledati, da so enemu od teh velike količine dragocenega, predvsem macesnovega lesa, ki jih je pripravil za obnovo, klavrno segnile, ker ni bilo nikogar, da bi vse to zavaroval pred propadanjem. Ista usoda je seveda doletela gospodarska poslopja. Ostali vaščani pa so polkmetje, ki imajo glavno zaposlitev v dolini, ali pa so že upokojeni.
V zavetni dolini za Breznico si je motokros sekcija Avto-moto društva Žiri uredila progo za treninge in tekmovanja. Mladi motoristi, katere so zaradi hudega hrupa motorjev povsod drugod preganjali, so tu dobili ustrezno progo, kjer ne motijo drugih prebivalcev, ker okoliški bregovi zadušijo hrup. Zemljišče jim je v glavnem odstopil Stane Bogataj, da na 13oo metrov dolgi progi lahko nemoteno trenirajo. Letos so to progo še nekaj podaljšali in izpopolnili. Že lansko meddruštveno tekmovanje v vseh kategorijah je lepo uspelo. Letos je naš domačin zmagal na republiškem tekmovanju v 25occm.

Vaščane sicer hrup motorjev ne moti,moti jih pa, da množica motornih vozil, ki se jih ob takih tekmovanjih nabere na Breznici, dodobra razkoplje s svojimi gumami strmo makadamsko cesto, ki jo sami z muko vzdržujejo. Tudi okoliški travniki so dodobra pomendrani, da lahko rečemo brez zamere, da kodar motorizirani Hun stopi, dolgo nič ne rase.
Kakor vse druge hribovske vasi tako tudi Breznica po številu prebivalstva vsa leta po vojni nazaduje. Tudi vse več neobdelanih kmetijskih površin se kaže. Ne sliši se preveč otroškega vrišča. Vse preveč mladih ljudi je pri najboljših mladostnih močeh zadnja leta odhajalo v dolino in še odhajajo. Jih bo moč zadržati? Da bodo še naprej pešačili v te strme bregove? Bodo še naprej raje vdihavali smrdljivi zrak v industrijskih središčih, kot pa ostajali doma

na vasi in si tam zgradili svoja nova domovanja? Prihodnjost bo pokazala svoje, ko bomo ravnino zazidali, gorske vasi pa prepustili svoji usodi! Ali pa jim bomo po svojih močeh pomagali iz njihove zaostalosti, predvsem pa z dobro voljo! Vse hribovske vasi Slovenije, Bosne in cele Jugoslavije ostajajo prazne. Ali bo za vse ljudi v dolini dovolj hrane?
Prihodnjost ne prinaša nič obetavnega.

/Napisano poleti 1982./

Dokumenti

DONESKI dr. Franc Kos
SPOMINI NA PRVO SVETOVNO VOJNO
Ivan Potočnik

USTANOVITEV POLJANSKE ČETE
Janko Mrovlje
SLIKOVNE PRILOGE

ŽIRI V SREDNJEM VEKU (DONESKI)

dr. Franc Kos

Št.1(55) 159o.

Razkaz karlovške robotnine ("Carlstöttisch Robatgelt"), ktero so morali loški podložniki plačevati leta 159o. Vsak kmet je moral dati po 4 kr., vsak kajžar in gostač pa po 12 kr. Po vsem loškem gospostvu se je nabralo te robotnine rečenega leta 266 gld. - V razkazu čitamo, da je stanovalo takrat po hlevnovrški županiji 39 kmetov, 14 kajžarjev, 5 gostačev in 5 novinarjev, po žirovski županiji 85 kmetov, loo kajžarjev, 4 gostači in 15 novinarjev, po osliški županiji 84 rovtarjev in kajžarjev, 3 gostači in 9 novinarjev, po hotaveljski županiji 77 kmetov, 48 kajžarjev, 1 gostač in 16 novinarjev, po poljanski županiji 89 kmetov, 89 kajžarjev in 9 novinarjev, po javorski županiji 65 kmetov, 35 kajžarjev in 3 gostači, po brodski županiji (izvzemši 3 Vidmarje) 34 kmetov, 19 kajžarjev, 4 gostači in 1 novinar, po karnski županiji 8o kmetov, 3 kajžarji, 1 gostač in 1 novinar, po soriški županiji 47 kmetov, 52 kajžarjev, 2 gostača in 6 novinarjev, po rudenski županiji 62 kmetov, 32 kajžarjev, 2 gostača in 2 novinarja, po selški županiji 8o kmetov, 81 kajžarjev, 3 gostači in lo novinarjev, po strmški županiji 64 kmetov in lo kajžarjev, po poljšiški županiji 23 kmetov in 19 kajžarjev, po stirpniški županiji 58 kmetov, 43 kajžarjev, 2 gostača in 6 novinarjev, po gadmarski županiji 28 kmetov, 24 kajžarjev in 3 gostači, po bitenski županiji 187 kmetov, 93 kajžarjev, 6 gostačev in 4 novinarji, po godeški županiji 76 kmetov in 17 kajžarjev ter po dovški županiji 34 kmetov, 61 kajžarjev in 5 gostačev.

Št.2(225) 1646, dne lo.avgusta. Žiri.

Žirovski župan Martin Bogataj naznanja loškemu poglavarju Korbinijanu Fürnpfeill-u, da se je pritožil pri njem Jurij Galičič, desetinski zakupnik, proti Juriju Oblaku, podložniku tolminskega gospostva, ker mu je pobral desetino v lazu, Vrešnik imenovanem, akoravno spada ta laz še pod loško gospostvo, ne pa pod tolminsko.

Št.3(233) 1646, dne lo.novembra. Šk.Loka

Korbinijan Fürnpfeil piše Ivanu Jakobu pl. Wangnerökh-u, glavarju loškega gospostva, ter izreka svoje sočutje zarad škofove bolezni. Bog naj bi mu dal zopet zdravje in pa odstranil vojskne nevarnosti. Potem piše, da je prejel škofovsko pismo z dne 27.oktobra iz Tittmaninga in da se hoče ravnati po ukazih, ki so navedeni v pismu. Poročila sedaj škofu še ne more poslati deloma zarad slabega vremena in velikih povodenj, deloma pa zarad pomanjkanja časa. Dalje govori o raznih zadevah loškega gospostva. Potem pravi v svojem pismu do glavarja, da ga težko pričakuje v Loko. Želel bi, da bi prišel vsaj do 28.decembra, ko bo neka obravnava, ktera se nanaša na loško gospostvo. Dobro bi bilo, da bi bil pri njej navzoč.
Preteklo soboto dne 3.novembra so postavili za deželnega oskrbnika, za ktero mesto je bilo mnogo kompetentov, deželnega maršala Volfa Engelbrehta grofa Aursperga.
Osličanje in posebno njih kolovodja Gregor Sedej so se uprli ter nočejo plačevati mitnine. Spravili so na svojo stran tudi Žirovce in Hlevnovršane. Fürnpfeil pravi, da je nato proti njim postopal jako strogo ter dal mnogo izmed njih zapreti. To je ostrašilo Žirovce in Hlevnovršane, Osličanje pa se pritožujejo sedaj pri deželni vladi.

Št.4(25o) 1648,dne 7.oktobra. Loški grad.

Loški oskrbnik Korbinijan Fürnpfeil pošilja ukaz deželnih odbornikov, kteri prepovedujejo krošnjarjem prodajanje nezadacanega vina, poljanskemu,žirovskemu in selškemu županu, da ga razglase ljudstvu.

Št.5(256) 165o,dne 1. marca. Loški grad.

Korbinijan Fürnpfeil, oskrbnik loškega gospostva, odgovarja na pritožbo, ktero so vložili podložniki iz hlevnovrške, žirovske, hotaveljske in poljanske županije pri kranjskem deželnem glavarstvu zastran odškodnine za oskrbovanje vojakov. Fürnpfeil piše, da se pritožujejo le nekteri kolovodje po navedenih županijah, kakor Matija Žakelj ali Miklavec, Andrej Trček, Gregor Razvozda in Matija Ažbe, in še ti brez pravega vzroka. Čuditi se mora njihovi predrznos-

ti, ko trdijo, da ne izvršuje (Fürnpfeil) uradnih naredeb in da jim noče poplačati njih stroškov. - Oskrbnik odgovarja na to, da se je takoj, ko je prišel ukaz, napravil z nekterimi županijami račun v navzočnosti Ivana Pečoherja in njegovega brata Marksa, kteri je kot komisar zastopal njega (Fürnpfeila). Tudi se je vedno prizadeval, da bi zadovoljil podložnike, ki so prišli k njemu in zahtevali odškodnino za oskrbovanje vojakov. Ako bi bil še kteremu kmetu kaj dolžan, rad mu poplača dotični dolg. Marsikteri podložnik je preošaben, da bi prišel sam po denar; rajši dela gospostvu nadlego s tem, da pošlje vojake v grad. Nekteri posestniki še niso odrajtali gospostvu davkov, kontribucije, desetine, mrtvaščine in drugih jednakih terjatev. Bilo bi neprevidno, ako bi se takoj izplačala takim ljudem odškodnina za vojaštvo.
Fürnpfeil pravi, da naj da deželni glavar zapreti uporne kolovodje, ako bi še jedenkrat prišli v Ljubljano ter ga tu po krivici dolžili. Potem omenja, da je prišlo iz hlevnovrške županije šest vojakov, ki so naznanili, da je zapovedal zgorej omenjeni Matija Miklavec ali Žakelj gostilničarjem in tistim kmetom, ki imajo vojake, da jim (vojakom) ne smejo dati ničesar. Tistega, kdor bi jim dal kako malenkost, bi ubili. Da je to res, potrdil je tudi tamošnji župan. Kakor se vidi, nastala je že po hlevnovrški županiji nekaka ustaja.
Tudi po soriški županiji in selški dolini se že nahajajo nekteri uporni ljudje. Zato naj deželni glavar piše komisarju Marksu Pečoherju "zum Schöffart", da skliče uporneže ter jih kaznuje. Vreči jih je treba v ječo ter jim še razun tega naložiti tudi denarne globe.

Št.6(371) 1653, dne 4.septembra

Loški podložniki po žirovski in hlevnovrški županiji prosijo kranjsko deželno glavarstvo, da bi z ozirom na to, ker ni bila obravnavana zastran robotnine končana dne 31.avgusta, določilo nov termin obravnavi, ktera bi se vršila med njimi in loškim glavarjem pl.Wangnerekhom. V soji prošnji navajajo podložniki, da jim ni mogoče dajati po 4 gl.robotnine v novcih nemške veljave, ker je njih zemlja slaba, kamenita in nerodovitna. Prej bi jim kazalo, da bi zapustili svoje kmetije.
Deželno glavarstvo je nato določilo, da se bo nadaljevala dotična obravnava dne 22.septembra.

Št.7(388) (1654, pred 23.marcem?)

Pritožba žirovskih kajžarjev in rovtarjev do deželnega glavarja kranjskega zoper loškega glavarja pl.Wangnerekha. V svoji pritožbi pravijo, da je naložil loški glavar vsem jednako po 4. gl.robotnine, bodi si posestnikom velikih in malih kmetij, bodi si kajžarjem in rovtarjem, ter tako delal zoper cesarsko resolucijo. Kajžarji in rovtarji ne morejo plačevati toliko davka, kakor posestniki velikih kmetij. Tudi imajo kajžarji in rovtarji svojo zemljo po goratih krajih, posestniki velikih kmetij pa po ravninah, kjer je lažje obdelovati zemljo. Deželni glavar naj dela na to, da se robotnina pravično razdeli z ozirom na večje ali manje imetje kteregakoli posestnika.

Št.8(389) 1654, dne 23.marca.

Prošnja loškega glavarja pl.Wangnerčckha do deželnega glavarja zoper pritožbo žirovskih, hlevnovrških in osliških rovtarjev in kajžarjev, kteri so ga (Wangnerčckha) dolžili, da zahteva od njih po 5 gl. in 3o kr., tudi po 4 gl. in 3o kr. in le od nekterih po 3 gl.robotnine. Wangnerčckh omenja v svojem spisu do deželnega glavarja, da mu je žal, ker ga (deželnega glavarja) loški podložniki vsak teden nadlegujejo ter mu naštevajo prestopke, ktere je baje on (Wangnerčckh) učinil, ne izvršujoč cesarskih resolucij in deželnih ukazov. Na pritožbe loških podložnikov odgovarja (Wangnerčckh), da vodi že čez 2o let administracijo loškega gospostva in da je v tem času vedno postopal vestno v uradu in zunaj urada. Robotnine je naložil raznim podložnikom le toliko, kolikor je je dovolilo deželno glavarstvo, ne pa toliko, kolikor je navajajo tožitelji. Potem prosi deželnega glavarja, da bi ukazal žirovskim, osliškim in hlevnovrškim rovtarjem in kajžarjem, da naj pove vsak natančno, koliko dni mora robotati in koliko robotnine ima plačevati. Te izjave hoče (Wangnerčckh) primerjati s svojimi zapiski. Kdor ne bi navedel resnice, naj bi bil kaznovan. Na ta način bodo kmetje kmalu nehali hoditi k njemu (deželnemu glavarju) se pritoževat.

Št.9(398) 1654, dne 25.septembra, Loški grad.

Loški glavar pl.Wangnereckh piše freisinškemu škofu ter ga prosi, da bi mu ne jemal v zlo, ker mu ni poslal zapisnika o hišnem goldinarju ("Hauszgulden-Register") in pa uradnega računa v Freising. Da tega ni storil, vzrok je ta, ker ima mnogo posla s prepisovanjem urbarja, v kterega se beleži tudi robotnina, in z raznimi drugimi pisarijami. Lahko si pomaga (škof) zastran zapisnika o hišnem goldinarju, ako vzame v roko uradne račune z leta 1651., poleg kterih se nahaja tudi zapisnik o hišnem goldinar-

ju za rečeno leto. Sicer se pa lahko trdi, da je svota hišnega davka sedaj nekoliko manjša, kakor l.1651., ker so ljudje od takrat opustili nektere kajže, kar je bilo omenjeno že v uradnem računu za l.1653.
Dalje omenja Wangnereckh v svojem poročilu, da ima loško gospostvo sedaj opraviti s šestimi pravdami. Tožiti se mora: 1) S podložniki loškega gospostva zarad hišne in selske mitnine ("Hausz-vnd Geymauth").- 2.) S tistimi podložniki, kterim se je naložilo po 5 gl. robotnine; med njimi so tudi rovtarji in kajžarji po hlevnovrški in žirovski županiji. - 3. in 4.) Z loškim mestom ima loško gospostvo dve pravdi, jedno zarad dvorne najemnine ("Hoffzinsz"), drugo pa zarad neke globe. - 5.)Gospostvo se mora tudi pravdati z bolnišnico v Kranju zarad neke desetine in pa 6.) z Jakobom Čadežem, kteri bi moral gospostvu plačati 1o. in 2o. penez.

Št.1o(4o3) 1654, dne 28.novembra.Loški grad.
Loški glavar pl.Wangnereckh piše freisinškemu škofu ter mu naznanja, da je prejel njegovo pismo z dne 1o.oktobra. Glavar pravi, da naj bi škof dovolil, da bi dobivali žirovski, poljanski in selški logar za svoj trud iz graščinske žitnice na leto vsak po četiri stare ajde in dva stara rži. Ti logarji so si pridobili za loško gospostvo mnogo zaslug. Tudi zgubé sedaj, ko se vpelje robotnina, nekoliko svojih dohodkov. Kar se tiče oproščenja robotnine za oba logarja v poljšiški županiji, za Lukeža Lebarja in za obe Pintarjevi(?) kmetiji, zgodi naj se tako, kakor je njegova (škofova) volja.

Št.11(4o8) 1654, dne 19.decembra. Freising.
Freisinški škof Albreht Sigmund piše loškemu glavarju pl.Wangnereckhu ter mu naznanja, da je dobil njegovo poročilo, v kterem predlaga, da bi se povečala plača žirovskemu, poljanskemu in selškemu logarju, vsakemu za četiri stare ajde in dva stara rži. Škof pravi, da temu ne more pritrditi, ker se logarjem ne dela nikaka krivica zarad vpeljave robotnine, pač pa jih hoče osvoboditi tega davka. Poroča naj mu tudi (glavar), koliko ima vsak logar opraviti z nadzorovanjem graščinskih gozdov in kolikor tedaj vsakteri izmed njih koristi gospostvu.

Št.12(416) 1655,dne 16.maja. Freising.
Freisinški škof Albreht Sigmund piše glavarju loškega gospostva in mesta Ivanu Jakobu pl. Wangerecku-u ter mu naznanja, da je prejel njegovo poročilo z dne 28.aprila, v kterem mu je pisal, da je bil priziv v pravdi med loškim gospostvom na jedni strani ter loškim sodnikom in svetovalstvom na drugi strani zarad zahtevane dvorne najemnine ("Hoffzünsz) neugodno rešen za gospostvo. Škof pravi, da ni razvidno iz poročila, kako je tekla ta pravda, vendar misli, da je njegova (glavarjeva) malomarnost zakrivila neugodni izid. V izvirnih računih je določno povedano, da se je dvorna najemnina prepustila le iz milosti loškemu mestnemu sodniku in da se mu more vzeti kadar koli. Ako bi se bilo to dovolj poudarjalo prec, v začetku pravde, ne bilo bi tega nesrečnega izida. Škof veleva potem, da naj glavar prosi na pravem mestu, da se dovolj "restitutio ad appellandum". Ni dvomiti, da ne bi imel ponovljeni priziv dobrega vspeha. Kar se tiče Ločanov, bilo bi se spodobilo, da bi se bili nekoliko spomnili dobrot, ktere so dobili od freisinških škofov. Z lepa bi se bila lahko poravnala cela stvar, preden so jo obesili (Ločanje) na veliki zvon. Škof piše, da ima sedaj dovolj vzrokov, da jim odvzame marsikaj, kar jim je bil privolil. Glavar naj jim to tudi pove.
Potem izraža škof svoje nezadovoljstvo, ker je zmagalo loško mesto v pravdi z loškim glavarjem zarad kaznovanja petih ženskih oseb, ktere so se pregrešile s prešestvovanjem. Očita mu (glavarju), da ni dovolj točno postopal, ko je vodil preiskavo proti obsojenemu Ivanu Baptističu, ki je grešil z dotičnimi ženskami. V prihodnje mora biti jako previden v takih slučajih, v kterih gre za življenje, čast in imetje kakega človeka.
Nato mu škof nalaga, da naj mu naznani pri prvi priložnosti, kako stoje zadeve zastran rovtarjev in njih robotnine.
Potem mu škof veleva, da naj mu poroča o pravdnih zadevah med loškim gospostvom na jedni strani, med hlevnovrškimi in karnskimi podložniki na drugi strani zarad žita, ktero bi morali ti dajati gospostvu.
Škof pravi, da se je jako čudil, ko je slišal, da je hotel glavar, akoravno mu ni bilo ukazano, prisiliti z zaporom žirovske kajžarje, da bi delali po šest dni roboto ali pa namesto nje plačevali po jeden tolar. Ti kajžarji so postavili brez vednosti loškega gospostva svoje koče na zemlji rečenega gospostva, akoravno sami trdijo, da so podložniki žirovske cerkve. Ker torej gospostvo ni vedelo za nje, bili so pripisani farni cerkvi. Vendar bi ne bilo prav, da bi gospostvo na ta način zgubilo del svojega zemljišča. Zato naj se dotičnim podložnikom odslej nalože od zemlje, na kteri stanujejo, zemljiška davščina ("Grundt Zünsz"), kakor tudi druga bremena,

ktera smejo naprtiti zemljiški gospodje svojim podložnikom.
Proti koncu zahteva škof od svojega glavarja, da mu poroča o pravdni zadevi s Podlipnikovimi dediči zastran mitnine.

Št.13(417) 1655, dne 6.junija. Loški grad.

Loški glavar odgovarja freisinškemu škofu na njegovo pismo z dne 16.maja ter mu med drugimi stvarmi piše o neugodnem izidu prizivne pravde zastran dvorne najemnine, o kterem (izidu) trdi, da ga ni on (glavar) zakrivil. Ko se je dotična pravda pričela z loškim mestom, bival je na njegovem (škofovem) dvoru kot maršal. Dolžnost prejšnjega oskrbnika Korbinijana Fürnpfeila bi bila, da bi bil srečno izvršil to pravdo.

Kar se tiče dvojnega prešestvovanja, kterega je bilo obdolženih pet ženskih oseb, omenja loški glavar, da je obsojeni in usmrtjeni Jernej Baptistič priznal še prej, preden je bil dejan na tezalnico, in tudi potem, da je grešil z rečenimi osebami. Glavar pravi, da je naznanil njegove (Baptističeve) izjave tudi mestnemu sodniku Juriju Früeperger-ju, ki je potem zališal omenjene ženske, ktere so čez nekaj časa tudi priznale svojo krivdo. Glavar piše, da je nato ukazal sodniku, da mora izročiti te osebe deželni sodniji. Sodnik pa tega ni hotel storiti, pač pa se je vsled tega ukaza pritožil pri deželnem glavarstvu, ktero je potem razsodilo pravdo na korist loškemu mestu. Da je loško glavarstvo zgubilo to pravdo, krivo je to, ker jo je vodil pičenski škof, ne pa deželni glavar.
Potem omenja loški glavar, da je bila dne 4. maja komisija zastran robotnine, ktero bi morali dajati kajžarji. Komisarja sta bila pl. Trillenekh in pa mlajši pl.Gallenburg. Glavar pravi, da se je sam udeležil komisije; razun njega pa tudi prejšnji oskrbnik, odvetnik in protipisar. Kajžarji so trdili, da se jim je že leta 1630 naložila robotnina in da bi bilo torej krivično, ako bi morali sedaj plačevati po dvojno robotnino. Glavar piše, da se leta 1630. kajžarjem ni naložila nikakoršna robotnina, temuč le nekak zemljiški davek zarad tega, ker so nekoliko razširili svoje zamljišča. Glavar naznanja tudi, da so kajžarji po Bitnem največji ščuvalci.
Kar se tiče zamujenega pričanja ("desertirte Weysung") v pravdi s hlevnovrškimi in karnskimi podložniki zastran žita, ktero bi morali dajati loškemu gospostvu, treba je omeniti, da so kmetje po rečenih županijah dolžni odrajtovati vsak po tri vagane ("Mesz") rži in po tri vagane ovsa v loško žitnico ("kaščo"). Ko je gospostvo od njih zahtevalo, da bi dajali žito ali pa namesto žita plačevali v novcih, pritožili so se pri deželni gosposki. Tu so trdili, da niso dolžni dajati omenjenega žira, in ker loško gospostvo ni moglo hitro dokazati s pričami, da so ga res kdaj odrajtovali, imela je pravda neugoden izid.
Potem piše loški glavar, da je ukazal poklicati k sebi tiste žirovske kajžarje, ki so postavili svoje koče na zemlji loškega gospostva, a so bili pripisani žirovski farni cerkvi. Naznanil jim je, da bodo morali plačevati od zemlje, na kteri stanujejo, zemljiško davščino. Ker so se pa (kajžarji) temu protivili, dal jih je zapreti. Nato so se pritožili pri deželni gosposki, ktera je pravdo rešila neugodno za loško gospostvo. Dr.Markovič trdi, da je treba v tej zadevi napraviti priziv.
Na zadnje se loški glavar opravičuje zarad neugodnega izida v pravdi z dediči Kocijana Podlipnika zastran mitnine. Glavar pravi, da se je pričela pravda že takrat, ko je bival v Freisingu. Protipisar, ki jo je bil pričel, moral bi jo tudi izvršiti.

Št.14(503) 1678, dne 21.marca

Barvarski mojstri, stanujoči po kranjskih mestih in trgih, pritožujejo se pri loškem glavarju zoper barvarje, kteri so na deželi izvrševali svojo obrt. Ti barvarji so bili Jurij Poupel v Hotovljah pri Poljanah, Gregor Maček in Ivan Filipič v žirovski županiji, Primož Windischer v hotaveljski županiji ter Urban Potočnik na Luši v stirpniški županiji. Barvarski mojstri omenjajo v svoji pritožbi, da so dobili od cesarja posebne predpravice, vsled kterih ni barvarjem dovoljeno, da bi se naselili na deželi ter tu postavili kako delalnico. Glavar naj torej rečenim barvarjem prepove izvrševati dosedanjo obrt, njih delalnice pa naj da zapreti.

Št.15(545) 1703, dne 13.aprila

Pismo, s kterim se Elizabeta, hči Boštijana Bogataja, nekdanjega hlevnovrškega župana, odpoveduje vsem pravicam do dveh kmetij v žirovski županiji, in sicer zato, ker je dobila od svojega brata Nikolaja 412 kron, vsaka po lo liber, in četiri molzne krave. - Podpisal in pečatil je pismo Ivan Krištof baron Mändl, glavar loškega gospostva in mesta.

Št.16(547) 1703, dne 18.julija. Loški grad

Vsled patenta deželne gosposke z dne lo.julija ukazuje loški glavar Marksu Antonu Homanu, mest-

nemu sodniku, da naj razglasi prihodnjo soboto, da se mora preskrbeti s sabljo, puško, steklenico za smodnik in drugimi potrebnostmi ("mit Säbl, Fever Röhr, Puluer Glaschen, vnd was darezue Gehörig") vsak deseti mož izmed tistih, ki so zaznamovani kot deželni brambovci (vnter den Landt Fahnen begrüffen"), ter se napotiti v Ljubljano ali pa tjekaj, kamor ga pokličejo, da bo branil deželo pred sovražnikom. Ta ukaz je povzročil naval deset do dvanajst tisoč mož močne bavarske vojske na Tirolsko.[1)]
Jdenak ukaz so dobili tudi žirovski, poljanski in selški župan.

Št.17(553) 17o5, dne 8.maja. Loški grad.
Loško glavarstvo ukazuje Valentinu Marenku, selškemu županu, da naj javno naznani po svojem logarju, da mora za leto 17o5. vsak kmet plačati kot mesni krajcar ("Fleisch Khreuczer") po 6 liber, vsak rovtar pa 4 libre in vsak kajžar po 2 libri.
Jednak ukaz sta tudi dobila žirovski in poljanski župan.

Št.18(578) 1723, dne lo.marca. Loški grad.
Vsled cesarskega patenta z dne 15.decembra leta 1722. in pa vsled ukaza deželne gosposke z dne 25.februarja leta 1723.veleva loško gospostvo Mihaelu Bogataju, žirovskemu županu, da naj javno naznani ljudstvu, da je odslej prepovedan po vsem Kranjskem beneški bakreni drobiž, kakor quattrini, soldi, bezzi in penezi. Zato naj tak denar vsak izda v šestih tednih, ker potem zgubi svojo veljavo. Tudi bo pod kaznijo prepovedano tak denar donašati v deželo. Na mejah, pri mitnicah in v uradih se bo tak denar jemal, kakor kako drugo tihotapsko blago.
Jednak ukaz sta dobila tudi poljanski in selški župan.

Št.19(579) 1724, dne 4.februarja, Loški grad.
Vsled cesarskega povelja in vsled naredbe deželne gosposke ukazuje loško gospostvo loškemu sodniku Lorencu Feichtinger-ju, da naj nastavi po mestu razumne ogledovalce, kteri bodo pazili, da se ne bo prodajalo ikrasto svinjsko meso. Ako bi se dobilo kaj takega mesa, treba ga je zakopati v globoko jamo ter pokriti z ugašenim vapnom in prstjo. Posebno mnogo ikrastih prešičev prihaja z Ogerskega in Hrvaškega. Kdor bi se ne ravnal po tem ukazu, mora plačati globo, ktera pride v ubožno blagajnico.
Jednak ukaz so dobili žirovski, poljanski in selški župan.

Št.2o(58o) 1724, dne 4.februarja. Loški grad.
Vsled cesarskega povelja ukazuje loško gospostvo žirovskemu županu Mihaelu Bogataju, da naj zapove vsem tujim beračem in postopačem, kakor tudi takim ljudem, ki so prišli na zemljo loškega gospostva iskat dela, a ga niso našli, dalje vsem tujim, okoli se potikajočim duhovnikom, samotarjem in romarjem, da morajo zapustiti zemljo loškega gospostva. Ako bi tega ne storili, temuč še dalje beračili po hišah, treba jih je zapreti in kaznovati. A tudi tisti loški podložniki, kteri bi dajali takim ljudem zavetje, hrano itd. zaslužijo kazen. Vsaki taki osebi naj se naloži po 12 državnih tolarjev globe.
Jednak ukaz so dobili tudi drugi župani loškega gospostva.

Št.21(582) 1724, dne 2.junija. Loški grad.
Vsled povelja deželne gosposke z dne 3. aprila leta 1724. ukazuje loško glavarstvo žirovskemu županu Mihaelu Bogataju, da naj naznani vsem prebivalcem po svoji županiji, da ne smejo požigati lazov in gozdov, kakor tudi ne goniti tje škodljivih koz. Kdor bi se ne ravnal po tem ukazu, bil bi kaznovan.
Jednak ukaz sta dobila tudi poljanski in selški župan.

Št.22(628) 1766, dne 9.novembra. Loka.
Rubežno pismo, s kterim potrjuje Jurij Anton Radovič, mestni sodnik v Loki, da je hotel vsled povelja loškega glavarja Maksimilijana Antona barona Paumgarttena na javni dražbi prodati kmetijo Jere Jančič-eve, stanujoče v žirovski županiji zarad 73 gl. in 23.kr. deželne veljave, ktere je bila dolžna Lovrencu Mrevlje-tu. Ker pa ni hotel nihče kupiti kmetije, vzel jo je on (Radovič), izplačavši rečeno svoto in sodnje stroške. Pričala sta Matevž Grgole in Anton Dremota, oba mestna svetovalca.

Št.23(633) 1767, dne 14.maja
Ukaz loškega glavarstva z dne 19.avgusta leta 1764., s kterim se zapoveduje loškim podložnikom, da bi odpravili koze (gl.št.622), pošilja se žirovskemu, poljanskemu, selškemu, hotaveljskemu, davškemu, soriškemu, rudenskemu, stirpniškemu, strmiškemu, osliškemu in poljšiškemu županu.

Št.24(634) 1767, dne 9.avgusta. Loka.
Ker se je v Toškem čelu blizu sv.Roka, ktero spada pod deželno sodnijo v Goričah, pokazala goveja kuga, zato ukazuje loško glavarstvo Juriju

Kalanu, hlevnovrškemu, žirovskemu in karnskemu županu, da naj naznani vsem tamošnjim prebivalcem, posebno pa po karnski županiji, ktera leži najbližje okuženemu kraju, da ne sme nobeden v Toškem čelu kupiti ali pa od tam prignati kako živino, ker drugače bi moral plačati globe 24 cekinov v zlatu. Ako bi se zanesla kuga v kak kraj loškega gospostva, treba je to hitro naznaniti deželni sodniji, bolno živino pa ločiti od drugih ter jo zapreti.
Istega dne je glavarstvo poslalo jednak ukaz strmiškemu, poljanskemu in selškemu županu.

Št.25(641) 1768, dne 17.aprila. Loški grad.
Vsled povelja okrožnega glavarstva ukazuje loško glavarstvo bitenskemu, godeškemu, gadmarskemu, žirovskemu, poljanskemu in selškemu županu, da naj naznanijo vsem tamošnjim prebivalcem, da morajo ti opustiti streljanje o praznikih in pri drugih slovesnostih.

Št.26(663) 1774, dne 17.januarja
Dolžno pismo Jere Jančič-eve, kmetice v žirovski županiji, kteri je Ivan Jesenko posodil 3oo ogerskih cekinov.

Št.27(675) 1776, dne 2.aprila. Loka.
Loški glavar Ivan Nepomuk grof Edling ukazuje županu Juriju Kalanu, da naj razglasi po vseh vaseh, ktere se nahajajo po županijah, njemu izročenih (po hlevnovrški,žirovski in karnski), da ne smejo ondotni podložniki dajati prenočišča in hrane sumljivim beračem, malharjem, plašarjem, rokovnjačem in štekljačem ("Mauchern, Plaishuren. Rackounatschen und Steklatschern"). Tudi ne smejo podložniki njih stvari shranjevati, kupovati ali pa pomagati, da jih lažje prodado. Kadar bi taki ljudje prišli blizu, treba jih je s pomočjo sosedov prijeti ter izročiti deželnemu sodišču. Dalje se morajo naznaniti deželnemu sodišču razne tatvine, ropi in drugi zločini. Kdor se ne bo ravnal po tem ukazu, bo kaznovan.

Št.28(677) 1776, dne 23.aprila. Loka.
Loški glavar Ivan Nepomuk grof Edling naznanja županu Juriju Kalanu, da se bodeta cesar in cesarica s svojim spremstvom mudila v Gorici od 9. pa do 29.maja. Da ne bode v tem času v rečenem mestu nobenega pomanjkanja hrane, naznani naj (župan) podložnikom, da naj prinesejo takrat v Gorico na prodaj masla, kuretine, moke in drugega živeža.
Jednak ukaz so dobili poljanski župan Florijan Kržišnik, selški župan Gašper Jelenc, strmški župan Lovrenc Dolenec, soriški župan Jakob Fidler in davški župan Martin Peternel.

Št.29(681) 1777, dne 22.februarja. Loka.
Loški glavar Ivan Nepomuk grof Edling ukazuje županu Juriju Kalanu, da poterja od vsakega kmeta po hlevnovrški, žirovski in karnski županiji po 1 gl. in 8 kr., od vsakega rovtarja pa po 34 kr. Ta denar dobe potem tisti podložniki po gadmarski, bitenski in godeški županiji, kteri so v dobi od 1.aprila 1774. pa do 1.januarja 1777. prevažali vojake, njih pratež in vojskni provijant.

Št.3o(688) 1778, dne 11.maja.
Dolžno pismo Jere Jančič-eve, kmetice v žirovski županiji, kteri je Ivan Jesenko posodil 5o ogerskih cekinov.

Št.31(689) 1778, dne 9.junija. Loka.
Ukaz loškega glavarstva do vseh podložnih županov, kteri naj naznanijo ljudstvu, da so se odprle v selški, poljanski in žirovski fari ter v loškem mestu trivijalne in glavne šole, kamor vsak lahko pošlje svoje otroke, da se nauče pisati, čitati in računati.

Št.32(696) 1782, dne 5.februarja. Žiri.
Martin Prener,žirovski župnik, ter Matevž Vehar in Štefan Žakelj, ključarja podružnice sv.Jakoba v žirovski fari, potrjujejo, da je volil rajnki Jakob Prek rečeni cerkvi leta 1767. sto gold. deželne veljave ali pa 85 gl. nemške veljave v ta namen, da bi se brali zanj vsako leto v navedeni cerkvi dve sv.maši. Ker je pa bilo treba l.177o. popravljati podružno cerkev sv.Ane, porabili so pri tej priložnosti imenovano svoto. Našteti možje obljubljajo, da hočejo skrbeti tako dolgo časa, dokler ne povrne cerkev sv.Ane rečene svote, da se bodete v resnici vsako leto brali dve sv.maši za rajnkega Preka.

Št.33(697) 1782, dne 5.februarja. Žiri.
Martin Prener, žirovski župnik, ter Jakob Vehar in Jožef Kavčič, ključarja podružnice sv.Ahacija v žirovski fari, potrjujejo, da je leta 1776. volil rajnski Matevž Brence cerkvi 2oo gl. deželne veljave ali 17o gl. nemške veljave v ta namen, da bi se zanj brale vsako leto četiri sv.maše v cerkvi sv.Ahacija.

Št.34(698) 1782, dne 5.februarja. Žiri.
Martin Prener,žirovski župnik, ter Andrej Raznožnik in Jurij Polenšek,ključarja farne cerkve sv.Martina v Žireh, potrjujejo, da je volil

rajnki Ivan Jesenko leta 1778. cerkvi 2oo gl. deželne veljave ali 17o gl. nemške veljave v ta namen, da bi se prvič vsako leto jedenkrat zanj maševalo v rečeni cerkvi, drugič da bi se oskrboval tamošnji križev pot, in tretjič, da bi bila po maši vsakikrat pridiga o milostih in odpustkih križevega pota.

Št.35(7oo) 1782, dne 5.marca. Žiri.

Martin Prenner, žirovski župnik, ter Urban Strel in Mihael Eržen,ključarja podružnice sv.Ane v žirovski fari, obljubujejo, da hočejo tistih loo gl. deželne veljave, ktere je Jakob Prek volil podružnici sv.Jakoba in ktere je pozneje nekdanji žirovski župnik Luka Rand porabil za popravljanje podružnice sv.Ane, z obrestmi vred povrniti podružnici sv.Jakoba.

Uredniški pripis

Dr. Franc Kos (1853 - 1924), eden utemeljiteljev slovenskega znanstvenega zgodovinopisja, je objavil leta 1894 pri "Matici slovenski" knjigo z naslovom "Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja." Gre za kronološko urejen izbor povzetkov starih listin (regestov), iz katerega povzemamo nekaj tistih, ki se nanašajo na naše kraje.

SPOMINI NA PRVO SVETOVNO VOJNO

Ivan Potočnik

Bilo je zelo viharno in grdo vreme na dan sv. Ane, dne 26.julija 1.1914. Dežja je bilo toliko, da je nastala povodenj; ljudje, ki so šli ob lo. k sv.maši na Ledinico, so morali bresti vodo. Jaz sem nesel mleko k g.Burju v Žiri, kateremu smo ga dajali. Ravno ko pridem tja, priteče iz poštnega urada orožnik Blažič. V roki je nesel brzojavko in klical: "Vojska, mobilizacija!" Jaz sem gledal precej debelo, ker ga nisem povsem razumel, bil sem star 13 let. To sem sicer vedel, da je vojska nekaj hudega, vendar si nisem mogel ustvariti pravih pojmov.
Ta novica je udarila med ljudstvo kakor strela z jasnega neba. Zadnji mesec so se sicer slišale razne vesti, da ni med našo državo in sosednjo kraljevino Srbijo vse v redu. Povod temu je dal umor v Sarajevu, ki je bil izveden pred enim mesecem. Pričel se je pritisk od zgoraj, ki je meril na sovraštvo do Srbov, češ "oni so krivi umora in mi ga moramo maščevati." O tem umoru prestolonaslednika in soproge nam je šele zdaj, ko smo v svobodni državi, povsem jasno, ni pa moj namen tega opisovati, ker so o njem spisane cele knjige.
Povrnimo se k mobilizaciji. Tiste nedelje ne bo noben pozabil, ki jo je doživel.
Občinski dom v Žireh je bil kmalu zagrnjen s plakati. Ljudje so trumoma hodili po cesti.Pred vsakim plakatom je stala gruča; brali so od začetka do kraja, pa zopet novo i.t.d. Plakate (pozive) so nosili tudi po hišah, kjer so stanovali vpoklicani. Nikjer nisi slišal drugega kot tarnjanje in modrovanje. Prva beseda, če sta prišli dve ženski skupaj:" ali bo tvoj šel"-"da"-"moj tudi" i.t.d. Zopet drugi so razlagali pomen vojne. Slišal sem fanta, ki je razlagal drugim. Rekel je: "Če bo obstalo pri tem, da bo vojna samo med Avstrijo in Srbijo, bo to narodna vojna in ne bo še posebne sile, nevarnost pa je,da se bodo pričele vmešavati tudi druge države; tedaj lahko nastane evropska vojna; ni pa izključeno, da bi države izven Evrope vse to mirno gledale, in v tem slučaju nam grozi svetovna vojna, ki bi pa bila nekaj strašnega."
Te besede sem si dobro zapomnil in žal mi je, da ne vem več, kdo je bil tisti fant, ki je precej uganil prihodnost. (Pripis 1974: Skoraj sigurno je bil Peter Močnik.)
Popoldne se je vreme izboljšalo. Na vrtu pri Blažiču (pri "Županu") so sedeli možje in pili pivo, govorili so seveda o vojni. Skoro vsi so bili tega mnenja, da bo v kratkem cela stvar končana. V spominu mi je, ko so prišli možje s Sela. Franc Grošelj je zaklical: "Umiramo, pa nič ne jokamo!" Posestnik Seljak, p.d. Maček s Koče, je venomer trdil: "mene ne bo več nazaj." Slutnja se mu je uresničila. Otroci smo se šli popoldne že kopat. Med tem smo se pa tudi prav modro menili o vojni, seveda po svoji pameti. Eden je bil mnenja, da so srečni tisti, ki padejo pri vojakih, ker pridejo vsi v nebesa,jaz sem bil sicer drugih misli, vendar mu nisem ugovarjal. Tako smo se še veliko reči pomenili, kar pa sem že pozabil. Pri nas je služil takrat "Pucarjev Luka", ki se je tudi precej bal vojske.
Drugi dan so se vpoklicani poslavljali od doma.

Poslavljanja ni bilo ne konca ne kraja. Ženske so jokale, otroci so gledali debelo, moški pa so vriskali in peli. V Škofjo Loko je vedno vozil avtomobil, ki je služil za zvezo Žiri-Škofja Loka. Bil je vedno preobložen. V spominu mi je, kako je razsajal Vrbančkov Ivan, rekli so mu "Ivanček", bil je za kondukterja pri avtomobilu.

Bil se je namreč tako upijanil, da je hotel vse razbiti. Le s silo so ga orožniki spravili naprej.
Polagoma se je razburjenje (precej) poleglo, le časopisi so vedno prinašali polno novic. Svojci vpoklicanih so začeli dobivati državno podporo, ki je bila prvo leto, ko še ni bilo draginje, prav zadostna. Družine, katerih gospodar je bil pijanec ali sploh zapravljivec, se niso prav nič pritoževale, (da) marsikje se jim je za enkrat boljše godilo. Razni špekulanti so začeli trositi vest, da bodo vse cene padle, posebno živini, da bodo vse rekvirirali in t.d. Posledica tega je bila, da so kmetje hiteli prodajati živino, kakor hitro je cena nekoliko poskočila. Vsak je mislil, da je napravil dobro kupčijo. Varali pa so prav temeljito, kakor bomo pozneje slišali.

Medtem pa se je vojna vedno bolj razvijala. Vedno več držav je bilo v vojni. Nastala je res največja svetovna vojna, kar jih pomni svet.
Težko vlogo sta igrali nemška in avstrijska država, ki sta pričeli vojno skoraj proti celemu svetu.
Nasproti so se jima postavile države, ki so bile združene v zvezi, ki se je imenovala "Antanta". Ta se je vojskovala proti nam ne le z orožjem, ampak še s hujšim orožjem, hotela nas je izstradati. V ta namen nam je bil zaprt cel svet.
Osrednje države so bile glede prehrane navezane le nase. Obrtniki v Žireh so novi položaj kmalu opazili in ga tudi izrabili. V nekaj dneh so bile prazne vse trgovine. Naš kraj je bil že tedaj popolnoma navezan na dovoz, vsak dan se je pripeljalo po več voz živeža iz Škofje Loke. Spominjam se, da smo celo pri nas veliko kupovali. Pri vsaki peki sem šel po moko k "Dekli", prinesel sem jo velik "škrnicl", poleg tega smo ob vsaki priliku kupovali tudi kruh. Prosa in ajde nismo nikakor sejali, koruzo pa smo vsako drugo leto. Pri nas smo se preskrbeli s koruzo tisto leto le slučajno. Ata je peljal v Kranj mlade prašičke, na semenj, pa ni mogel nič prodati. Potem si pa misli: "jih bomo pa doma zredili," v ta namen je kupil poln voz koruze in jo je pripeljal domov. Ker je pozneje nastalo pomanjkanje, je bila dobrodošla.
Pri nas smo videli prvič žrtve vojne, ko smo dobili 33 beguncev iz Dalmacije, in sicer rodbino Ercegović iz bližine Kotora. Te smo imeli nastanjene v "Tomincovi hiši", ki je sedaj naša, takrat je bila Cenetova s Sela. Tukaj so bili dve leti. Pomilovali smo sicer njih žalostno usodo, vendar se nam niso preveč prikupili. Bili niso za nobeno delo, zraven pa zelo nesnažni, da ni bilo prijetno iti v njihovo stanovanje. Tukaj se niso imeli preveč slabo, ker je občina dobro skrbela zanje in so znali tudi dobro prositi. V dveh letih so se že dobro priučili našemu jeziku in tudi mi njihovega.
Vojna se je vedno bolj razvijala (vedno hujše). Najhujši boji so bili med Nemci na eni strani ter Francozi, Angleži in Belgijci na drugi strani. Tukaj so uporabili vse najmočnejše iznajdbe, s katerimi naj se bi kolikor mogoče največ ljudi pokončalo. Nič manj strašni boji so bili tudi drugod, zlasti na ruskem in italijanskem bojišču.
Na francoskem bojišču so najbolj občutili grozoto vojne. Najlepše industrijske kraje so Nemci popolnoma uničili in cela Belgija je bila zasedena od sovražnika. Nemci so prodrli tako daleč, da so streljali z "dalekonosnimi" topovi v največjo trdnjavc sveta, v Pariz. Zaradi teh uspehov je Nemčija hodila precej visoko in - kot smo pozneje videli - še bolj globoko padla.
Na ruskem bojišču je bila sreča bolj spremenljiva. Naši so za enkrat nekoliko napredovali, potem pa so jih Rusi pahnili globoko čez Karpate. Prišli so že na Ogrsko. Naša ofenziva jih je pozneje pahnila daleč nazaj. Centralne države so zasedle že Varšavo, Rigo i.t.d. Spominjam se, ko so naši pognali Ruse iz Karpatov, je prišel ukaz, da se mora po vseh cerkvah potrkavati, to naj bi vzbudilo pri ljudstvu navdušenje. Popolnoma brez uspeha res ni ostalo. Po tem smo še potrkovali, ko so naši in Nemci zasedli Varšavo ter v tretjič ob zavzemu Beograda; tukaj se je pa izkazalo, da je bilo veselje prezgodaj, kajti že drugi dan so Srbi mesto zopet zavzeli in veliko naših je plavalo po Donavi proti Črnemu morju.
Najhujši boji z Rusi so bili v Karpatih, tam so se godile strašne reči, kakor trdijo tisti, ki so bili navzoči. Vladal je grozen mraz. Zmrznilo jih je na tisoče. Pravili so, da so se vojaki grели pri ognju in niso niti čutili, ko jim je odgorel posamezen ud od telesa. Nakaj strašnega so bili tudi boji v Galiciji in ruskih močvirjih. Vojaki so morali čepeti v groznem mrazu v strelskih jarkih, ki so bili napolnjeni z vodo. Večkrat se je slišalo, da so izginili celi oddelki pod led, ki ga je razbila granata.
Na italijanskem bojišču pa niso imeli kake posebne ovire. Naših vojakov je bilo tam izredno malo. Nasproti tem je stala italijanska armada, ki je bila v ogromni premoči. Naša vojska je poleg tega čutila veliko pomanjkanje. Italijani so napravili lo hudih ofenziv - brez uspeha, pri vsaki je padlo veliko italijanskih vojakov, seveda tudi naši niso vsi ostali. Sicer pa je ostal Italijan

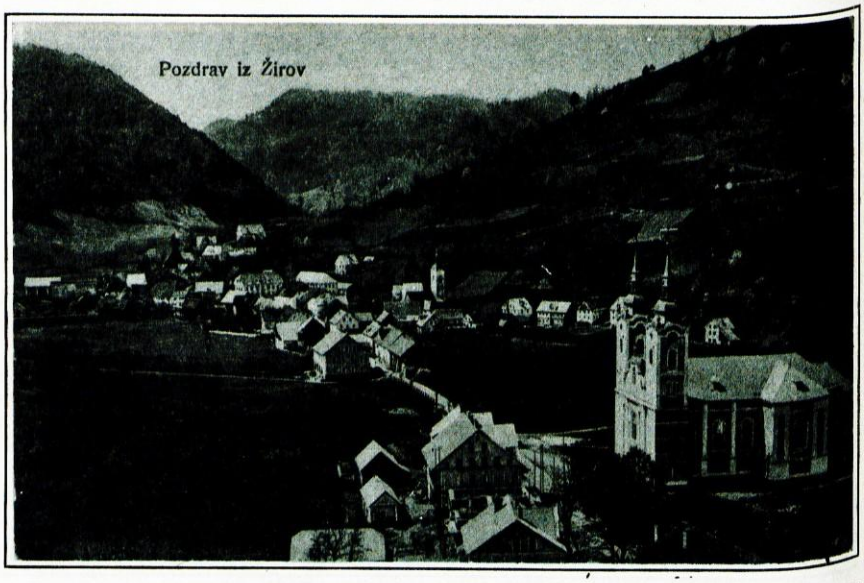

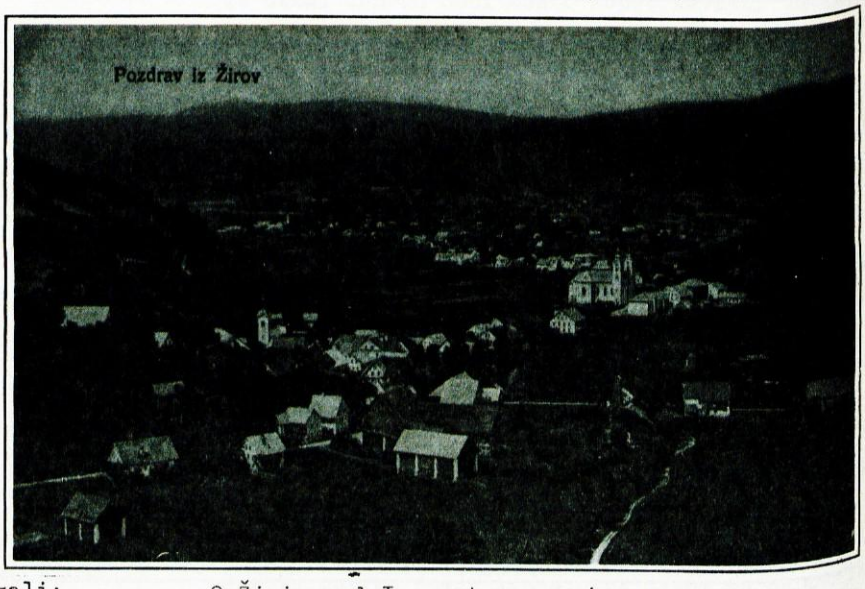

Prizori iz prve svetovne vojne:
1 Slovenski fantje v času, ko so še služili cesarju. Z desno roko se naslanja na mizo Ivan Mlinar (p.d. Bajtrčkov) iz Žirov.

2,3 Po snemanju zvonov z župne cerkve v Žireh (6. marca 1917)

1 Pred Županovo žrebčarno so se slikali: Mica Blažič /por.Hribernik/, Mica Oblak /Zelmanova/, Julka More, Vika Gantar /Škandrova/, Francka Uršič, Ivana Blažič /por.Primožič/ in Melhior Primožič /žrebčar, doma z Gorenjske/.

2 Žiri pred I. svetovno vojno

3 Žiri po I. svetovni vojni

tam, kamor so ga naši vojaki pustili ob začetku vojske (Precej natančen opis v listu TT leta 1967).

Ko je bila končana 10.laška ofenziva, so se pričele velike priprave na 11.ofenzivo. Vse jo je z napetostjo pričakovalo. O njej se je veliko tudi pisalo. Aeroplani so krožili po zraku, da je bilo veselje gledati. Bili so naši, nemški, italijanski, francoski, angleški in pozneje tudi amerikanski. Že prej so hodili metat na Ljubljano bombe, ki pa niso naredile posebne škode. Leteli so ravno čez našo dolino. Sedaj pa so se spravili tudi nad Idrijo. Nekega dne okrog 2.ure zjutraj smo zaslišali močno bučanje v zraku proti jugu, na meji pa začne pokati. Vedeli smo, kaj to pomeni, vendar nismo nič videli, ker je bila zelo gosta megla. Dobre pol ure je bučalo v zraku, potem pa se je bučanje polagoma oddaljilo. Radovedni smo bili, koliko škode so napravili. Okrog 12.ure pa zopet zaslišimo isto bučanje v zraku, zdaj zagledamo v smeri proti Idriji okrog 12 letal. Čisto razločno smo videli, kako krožijo po zraku. Zdaj začno pokati topovi in kmalu so letala zavita v goste kolobarje dima, toda malo so se zmenila za to. Ko so (enkrat) zmetali vso zalogo bomb nad mestom, so počasi odkrožili nazaj. Toda cela stvar še ni bila s tem končana, hoteli so napraviti cel "šiht".

Proti večeru se je ponovil isti prizor. Tako so letala napadla mesto trikrat v enem dnevu, vendar niso napravila posebne škode, čeprav so metala več 100 težkih bomb. Pač pa je enemu vojaku odtrgalo glavo.

Tokrat smo imeli tudi priliko opazovati kako se pride po najkrajši poti iz višine 4000 m z letalom. Ravno gnoj smo trosili v oplotu,ko se prikažeta nad nami dve letali. Bila sta Italijan in Nemec, ki sta se preganjala. Slišali smo regljati strojno puško, nato v nemškem letalu nekaj poči, hkrati se iz njega pokadi in letalo prične "klomuturiti" navzdol. Kake 3/4 pota se prekucuje naravnost čez glavo z naravno hitrostjo. Naenkrat pa se začne sukati naokrog. S tako silo butne na tla, da se mu krila polomijo in tudi drugi členi. Motor je bil popolnoma pokvarjen. Pilot je bil nevarno ranjen, opazovalec pa je nekaj trenutkov prej skočil ven in ni bil popolnoma nič poškodovan. Letalo je padlo v Plastuhovo grapo. Radovednost je nagnala toliko ljudi skupaj, da vem, da jih ni še bilo toliko v tej grapi skupaj. (Bil sem tudi jaz in sem videl letalca in letalo z zelo preprosto krmilno napravo in strojnico s pasovi nabojev - kasnejši pripis).

Med tem pa se je vedno bolj bližala napovedana ofenziva. Proti Soči so korakale velike vojaške čete. Vojaki so šli tudi skozi našo dolino, vendar se na srečo niso nič ustavili, zato tudi niso naredili posebne škode. Vzeli so samo, kar so mogli gredoč pobrati. Pri nas smo imeli na njivi pri Kovaču koruzo, precej dobro so jo obrali, tako, da je bilo še daleč po cesti nastlano z omajčevino. (Jaz sem jo moral paziti, pa so se mi samo smejali). Morali smo jim tudi voziti na Kljuko razne stvari.

Po dolgem pripravljanju se je slednjič pričela 11.laška ofenziva. Takrat smo ravno kosili otavo, ko so pričeli grometi topovi. Kmalu smo gledali posledice te ofenzive. Po cesti so se pomikale karavane beguncev, ki so gonili živino s seboj. To so bili begunci naše krvi. Slovenci s Primorskega, ki so morali zapustiti doma vse in iti po svetu. Tudi teh beguncev se je največ nastanilo v Tomincovi hiši. Dalmatincev ni bilo več. Živino pa, ki so jo imeli s seboj, so pasli po že pokošenih travnikih. Boji v 11.ofenzivi so bili na tej strani gotovo najhujši. Sredina največjih bojev je bila gora sv.Gabrijela, ki se je vedno omenjala. Na to goro so bile obrnjene slednje oči. Posebno pozorno smo pričakovali novic od te strani mi, ki smo se nahajali že na ožjem vojnem ozemlju. Tisti strašni dnevi, ko so se bili tamkaj na življenje in smrt, so imeli odločiti našo usodo. V slučaju našega poraza nas je čakalo neizogibno begunstvo. Že se je nahajal v Žireh oddelek vojaštva, ki je imel nalogo v tem slučaju takoj izprazniti dolino civilnega prebivalstva. Videli smo trpljenje beguncev in smo z grozo pričakovali, da nas zadene ista usoda. Toda čudno, kakor smo bili tega skoraj gotovi, smo vendar vse delo čisto po navadi opravljali. Sejali smo pšenico in sploh opravljali vse tekoče posle, pač pa smo se spraševali, kdo jo bode žel. Ali jo bodemo mi, ali ne? Hvala Bogu, odvrnjena je bila ta grozota od nas. 11.laška ofenziva se je končala z malim uspehom Italijanov, ki so ga pa tudi drago plačali. Komaj se je ta ofenziva dobro končala, že so se pričele priprave za avstrijsko ofenzivo. Te priprave so se od prejšnjih razlikovale po tem, da se je več delalo ter manj govorilo in pisalo. Vojaki so korakali samo ponoči, podnevi pa so spali na hlevih in hišah. Pri nas smo hlev dobro zaprli, pa niso nič vprašali, s silo so vlomili vrata, pregledali prostor in zapisali število. Čez nekaj dni dni pa res pridejo in sicer ponoči, ko je vse spalo. Prišli so čez Vrhniko in Smrečje. Bilo je zelo grdo vreme, dež je bil že cel teden, zato so bili vojaki čisto mokri in blatni.

Jaz sem pomagal gnati v Račevo dve kravi in peljal enega teleta, ki jih je bil kupil nek Vrhničan

iz Razora. V Račevi sem srečal celo armado. Hodil sem gotovo 2 uri od Noča do Anžona, ker je bila pot popolnoma zajezena in je vladala grozna tema. Električne svetilke, s katerimi mi je zdaj pa zdaj kdo posvetil pod nos, so me še bolj zmešale, da nisem že vedel, kje se nahajam. Vojaki so imeli ravno odmor in so posedli po tleh kar na mestu, kjer so ostali, tudi v največje blato. Da sva imela sitnost še večjo, se nama ena krava odtrga od voza in sva jo morala v temi loviti okrog vode, ki je drla poleg pota. Zraven pa je seveda bil dež, da sva bila do kože premočena. Po vsem tem sva slednjič vendar prišla do Anžona, kjer sva dala živino v hlev, midva pa sva legla na peč zadovoljna, da sva pod streho. Zato so se mi smilili vojaki, ki so bolni ali opešani ležali s tornistro na hrbtu na tleh, za mizo pa so drugi kvartali in tudi plesali, ne da bi se za one kaj zmenili.

Ko pridem drugi dan domov, nisem mogel dati kobile v "štalo", kajti notri je bilo vse polno živine, ki je stala kar v dveh vrstah,potem pa še zunaj, kjer je bilo pod streho ravno tako vse polno. Na hlevu in v hiši je bilo vse polno vojakov; umljivo je, kako je seno kopnelo. V hiši je bilo zopet vse nabasano, imeli smo komaj malo prostora v kuhinji. Vendar smo k sreči imeli le malo časa to nadlego in smo bili v primerjavi z drugimi kraji še na dobrem. Imeli pa smo še dve leti več ali manj trena...ki pa je bila že tudi koj po pričetku vojne. K nam so hodili dolgo časa tudi po drva, ki so jih vozili na fronto. Bili so to vojaki vseh narodnosti. Največ so morali pretrpeti Bošnjaki. Zelo nečloveški so bili Madžari, ki so uboge ljudi mučili za vsak nič. V času omenjene ofenzive so spravili v naši občini večinoma bolne konje,največ jih je bilo bolnih za garjam in lakoto. Živali so pohrustale vse kozolcove late; eno tako objedeno lato smo pustili za spomin. Koliko je teh konj poginilo! Samo iz našega kozolca so nesli vsak dan kaka 2 konja. Konje so pokopavali za Račevo, kamor so jih hodili potem lačni vojaki odkopavat, tako meso so potem pekli in jedli. Tudi ta nadloga je šla za avstrijsko ofenzivo naprej. Ostale pa so garje, ki so jih dobili skoro vsi konji, katerih posebno pri nas dolgo nismo mogli spraviti.

Avstrijska ofenziva je bila zelo dobro izvršena. Naši so izlili pri izviru Soče v vodo velikansko množino bencina, ki je gorel do izliva v morje. Med tem so naši pričeli ofenzivo ter so prodrli pri Kobaridu. Laškim četam je bil zaradi goreče Soče zaprt dohod, kakor tudi umik. Grozno je deloval tudi plin. Naši so zajeli ogromno število ujetnikov, ki so jih gonili v zaledje. Grozno je bilo gledati množice, ki so se valile po naših krajih. Zelo veliko jih je šlo skozi Idrijo in po Poljanski dolini. Bili so tako izstradani, da so ponujali vse, kar so imeli, za kos kruha ali za nekaj jabolk. Lahko se je dobilo zlato uro za kos kruha in slično.

Slabi časi so nastopili sedaj zlasti za prebivalce mest in sploh za revno ljudstvo. Od blizu smo imeli priliko opazovati bedo Idrijčanov. Hodili so po krompir in druge stvari z nahrbtniki okrog. Pri nas jih je bilo vedno toliko,da so eden drugemu vrata odpirali. Kupili so vse, kar so dobili. Ker se drugega ni moglo veliko dobiti, so znesli največ krompirja. Hodili so še dalj kakor do Škofje Loke. Kolikokrat pa so še komu pobrali, kar je s težavo priprosil pri dobrih ljudeh. Bilo je namreč prepovedano živež prodajati in tudi kupovati. Vsa prehrana se je morala urejati prek posebnih uradov. Pri kmetu so rekvirirali, potem pa so z aprovizacijo prodajali posameznim osebam. To je bilo žalostno poglavje v svetovni vojni. Prvič je bilo hudo za kmeta, ki je z obilnim trudom doma kaj pridelal, potem pa so prišli za to določeni uradniki in izračunali, koliko je pridelka in koliko se sme doma porabiti, drugo pa so rekvirirali in plačali po taki ceni, ki ni bila prav nič prikladna tedanjim razmeram, ko je bilo vse drugo, kar je kmet potreboval, zelo drago. Gorje kmetu, ki bi se bil ravnal strogo po vladnih odredbah, ki jih je bilo toliko kot gob po dežju, večkrat so si tudi med seboj nasprotovale, tako da je bilo sploh težko živeti po zakonih. Kmetje so si pomagali na ta način, da so pridelke skrivali, kar pa je bilo jako težavna reč, ko še sosed ni smel sosedu zaupati; vedno se je dobil kak "prijazen" človek, ki je špijoniral okrog voglov in bil pripravljen koga ugrizniti. Kazen za prikrivanje je bila zelo velika. Prvič zaplemba in visoka denarna kazen (čez 2o.ooo). Po nekaterih krajih so vpeljali že celo mlevske karte, ki so imele namen preprečiti mletje skritega žita, pa se je vendar dalo še kaj postrani mleti. Pri nas smo imeli veliko opravka s tem skrivanjem. Največkrat smo nasuli žita kar v sod in smo ga založili v seno, drva itd. Enkrat smo nekaj sodov žita zakopali za hlevom pod kapom v sneg, ko nam je pretila preiskava. Tam so ga imeli več tednov. Enkrat smo ga imeli več sodov na hlevu v senu. Ata je moral zvečer nekje zvedeti, da pride preiskava. Zjutraj ob dveh me pokliče. Bilo je pozimi in zelo je zeblo, zato sem se le s težavo spravil pokonci. Potem sva nakladala sode na sani, seveda čisto tiho, govorila sva le potihem. Potem sva jih pe-

ljala k Poljanšku na Selo, kjer smo cele sode spravili v klet za vino. Enkrat smo imeli sode celo v gnoju, potem pa smo jih peljali h Kendovcu na Selo, kjer smo jih skrili v seno. Neke nedelje zjutraj sem peljal k Anžetu (Bačnarju) več vreč prosa, ki smo jih skrili pod streho. Potem, ko se nam je zdelo že bolj varno, sem jih neke nedelje znosil v hlev, jih prišel zvečer iskat in jih naložil na voz tako tiho, da niti domačini niso vedeli kdaj.

Skrivali smo tudi krompir. To pa je bilo že težje. Pri nas smo naredili takole: ko smo pripeljali zvečer krompir domov, smo ga potem, ko so odšli delavci domov, zapeljali v hlev, potem pa smo ga nosili v klet, ki je v hlevu. Ko smo ga že dosti znosili, smo dobili pok.Kovkarja, ki nam je naredil čisto tanko steno iz opeke in nam tako zazidal krompir. Ostala pa je še polovica kleti, ki je bila prazna.

Ravno tako je bilo zaseženo tudi seno, ki so ga posebni cenilci cenili in določili, koliko se ga mora oddati; to je bilo za kmeta posebno hudo, ker je bil mnogokrat prisiljen potem prodati še mlado živino. Tudi volov ni mogel nikdo zrediti. Rekvirirali so že mlade voličke. Pri nas so enkrat celo lepega bika, ki ga niso imeli pravico in je tekla zato pravda, ki smo jo dobili po dolgem času. Dati smo morali tudi več parov konj in tudi vozov. Rekviriral je narednik Štir.

Tako je imel kmet v vojnem času velike težave. Eno je pa bilo še vendar dobro. Prej zadolžene kmetije so se razbremenile, če je bil le kdo, ki je znal gospodariti; to pa zato, ker kmet celo najpotrebnejše stvari ni mogel kupiti, ker se ni nič dobilo in se je pri tem pravzaprav že delal dolg za naprej. Še huje pa je bil seveda zadet revni stan. Gorje mu, kdor ni mogel dobiti drugega živeža, kot ga je dobil na aprovizaciji. Ko bi se bilo dobilo vsaj to, kar je bilo določeno, pa se je le redkokdaj! Za vsako stvar so izdajali posebne karte, s katerimi se je dobilo, če so namreč imeli. Tako so bile karte na primer za moko, kruh, sladkor, kavo, krompir, milo, premog, sol in t.d. Hudomušneži so dajali recepte za kuhanje, n.pr. vzemi lonec vode, potem zakuri s karto za premog, v lonec deni 2 karti za koruzno moko in eno za sol, potem premešaj in deni še eno karto za jajce in dobra juha je gotova. Potem si umij roke v vodi, ki si ji pridal karto za milo, i.t.d.

Zelo je manjkalo tudi mleka, ki pa se ni smelo prodajati čez 2 kroni,medtem ko je bilo vino po 1o-2o kron in še več (sedaj 28). Znani so bili slučaji, da je ukazal zdravnik bolnemu otroku mleko kot edino hrano za pogoj, da ozdravi, pa ga niso mogli dobiti nikjer.

Obleka je bila tako draga, da je ni mogel reven človek nikdar napraviti. Takrat nam je prišla v dobro naša ofenziva na laški fronti. Tam so pustili Italijani cele kupe "plaht, celtn" i.t. d. Zlasti veliko blaga so pustili na Krnu. Na to blago se je zdaj spravilo vse, staro in mlado, moški in ženske, bogati in revni. Iz naše doline je šlo vse. Dober je bil, kdor je enkrat prinesel na hrbtu, bil je preskrbljen za nekaj časa. Brez nevarnosti pa ta reč ni bila. Tam je ležalo vse polno raznih granat, ki so jih Lahi tam pustili v obliki kruha, ur, žepnih svetilk in t. d. Te so povzročile veliko nesreč. Tudi domačini so radi streljali na pobiralce. Nazadnje, ko je nekdo po hudem naporu prinesel domov, se je moral pa še skrivati, da ga ni zalotil kak orožnik, ki bi mu sicer vse pobral, medtem ko je tam na mestu pustilo vse mirno ležati in bi vse segnilo, da niso ljudje sami pobrali.

Pri nas smo veliko tega blaga nakupili za živež, katerega pa smo morali potem skrivati, kakor žito, da ga nam niso zaplenili.

Po prej imenovani naši ofenzivi, ki se je zajezila ob reki Pijavi, ni mogla nobena armada več napredovati. Laška vojska sploh ni bila nikdar prida, posebno pa še sedaj. Sicer pa italijanska armada ni sama ubranila naše ofenzive, temveč v glavni meri druge antantne čete. Naša armada pa tudi ni mogla več napredovati, po naši sodbi zlasti zaradi političnih dogodkov, ki so se tedaj začeli pojavljati v Avstriji. Slovani v Avstriji so namreč jasno spoznali, da bo zmaga Nemčije in Avstrije smrt Slovanov. Vendar pa je armadno vodstvo v jeseni napravilo še en načrt, s katerim so nameravali italijansko armado popolnoma razbiti. Začeli so prepeljevati vojake čez Piavo. Ko jih je bilo že veliko na oni strani, pa je laška artilerija razbila mostove in naši sestradani vojaki so večinoma našli smrt v vodi in na oni strani, kar jih niso Lahi ujeli. Ta ofenziva se je tako nesrečno končala menda zaradi sporazuma s pomočjo brezžičnega brzojava Slovanov z Antanto. Skoro tako se je godilo Bolgarom. Majhna ofenziva francoske armade jih je takoj uklonila in kmalu so morali podpisati prisiljeni mir. Še enkrat je poskusila postati Avstrija slovenske polke v mesnico ob Piavi, ali ti so se eden za drugim uprli, prvi naš 2. strelski polk.

Ko so Nemci sprevideli, da je polom gotov, so prosili za mir in Antanta je z Avstrijo sklenila premirje pod pogojem, da se čete takoj demobilizirajo in da Antanta zasede vse obmejne kraje v prejšnji Avstriji in s še več pogoji, ki so ka-

zali na popolno kapitulacijo. Prvega pogoja bi pa sploh ne bilo treba, ker se je armada že tako razkropila na vse strani. Vsak je šel na svoj dom hitreje, kot je mogel. Glavni prehod razbite vojske je bil tukaj čez slovenske kraje. Tega smo se zelo bali, vendar se je cela stvar še precej mirno izvršila. Vojaki iz bližnjih krajev so potovali kar peš, drugi pa so se vozili po železnicah, ki so bile tako obložene, da je bil tudi najmanjši prostor na strehi zaseden. Zgodilo se je tudi veliko nesreč, ko so vojaki skakali iz vlaka, ko je vozil skozi njihov kraj, ne da bi se bil ustavil.

V tem kritičnem trenutku, ko je bilo vse zmešano, ni nobeden poznal nobene oblasti nad seboj. Višji in nižji častniki so prosili svoje vojake, naj jih varujejo, srečen je bil, ki je imel pri vojakih zaupanje. V nasprotnem slučaju si ni bil zvest svojega življenja. V teh dneh zmešnjave pa je bila v Ljubljani z velikim navdušenjem ustanovljena prva narodna vlada. Prva njena naloga je bila ustanovitev narodnih straž, kar se ji je še dobro posrečilo. Vojaki na dopustu in drugi zmožni moški so se organizirali in postavili po vseh občinah narodne straže. Te straže so imele namen urediti miren prehod čet skozi Slovenijo.

Vojakom so odvzemali orožje in vzorčno blago, ki so ga vojaki naropali po skladiščih. Na več krajih so imeli tudi kuhinje, kjer so neprenehoma kuhali za vojake; s tem so preprečili, da si niso vojaki sami po sili jemali, kar bi potrebovali.

Pri nas v Žireh je bila taka straža vedno pri Maticu (Gostišu). Čeravno ni bilo skozi našo dolino posebnega navala, so vendar zaplenili precej blaga, n.pr. več avtomobilov, veliko žita, ruma, orožja, moke, usnja itd.

Vse večji navali pa so bili n.pr. skozi Poljansko dolino, Logatec in t.d. Tam je ostalo vse polno vozov vseh vrst in konj, ki so prosto bežali okrog. Dalje je bilo polno orožja, strojev, vprege, i.t.d. Okrog Ljubljane se je klatilo na **tisoče konj**,če je kdo kam šel, je kar konja zajahal, potem pa ga je zopet lahko pustil. Moj brat Franc je bil v Idriji v šoli, pa se je s parom konj pripeljal domov. Zopet drugi je prijahal iz Ljubljane na počitnice. Kmetje so te konje zelo lovili, sicer bi bili vsi poginili, ker je zapadel kmalu po tem sneg in konji niso mogli dobiti nikakega živeža. Veliko konj je poginilo tudi v Ljubljani, kamor so zašli zaradi žeje, pa niso mogli ven. Pri nas smo tudi dobili 7 konj, ki pa smo jih morali pozneje plačati, sicer je bila cena majhna (2oo-8oo k). Marsikdo je dobil takrat par volov za liter vina i.t.d., ki pa jih je moral takoj pobiti in meso skriti. Tudi pri nas smo imeli na ponudbo par volov za par sto kron, pa se jih nismo upali kupiti.

Kakor sem prej omenil, je bil prehod čet kar miren, kar nismo pričakovali. Precejšnjo zaslugo za to imajo narodne straže. Dobro pa je bilo tudi to, da so bila za fronto še polna skladišča in so imeli vojaki še dovolj živeža s seboj. Narodne straže so tudi vsakemu pustile, kolikor je lahko nesel.

Zelo veliko mož so tudi Italijani v zadnjem času ujeli, kajti v pogodbi za premirje je nastala pomota in smo mi en dan prej nastopili premirje kot Lahi. Ti so porabili to razliko zato, da so ujeli veliko naših vojakov in zaplenili ogromno množino vojaškega materiala.

Da je bil polom popoln,je morala kapitulirati tudi Nemčija. Avstrijski in tudi nemški cesar sta se morala podvizati iz države, ker jima je gorelo za petami.

V Parizu so se začela mirovna pogajanja,od katerih smo veliko pričakovali, ali smo se tudi temeljito varali. Pogajali so se cele mesece, pa niso skoraj ničesar ukrenili. Italijan je zasedel slovenske kraje do naše doline. In letos (marca 1921) se je sklenila v Rapalu pogodba med Italijo in Jugoslavijo, s katero pripada Italiji cela Primorska in tudi lep kos Notranjske. Pri nas do Mrzlega vrha in do Hotedrščice. Te kraje je zasedel Italijan (kakor omenjeno) in je potem še vedno silil naprej. Tukaj pa smo dobili Srbe, ki so jih poganjali nazaj do črte. Takozvano **demarkacijsko** črto so ogradili z žico in niso nobenemu pustili čez, ne tja ne nazaj. Od tedaj pa se je pri nas začelo "kontrabantanje", ki je sicer doprinašalo nekaterim ljudem veliko denarja, pa tudi zelo veliko pokvarjenosti, ki se je že večkrat pokazala. Tako so pričeli krasti konje in živino ter jih gonili v Italijo.

Tudi na Koroškem se Nemci in Slovenci vedno lasajo. Prišlo je do precej hudih prask. Antanta je slednjič določila, da naj bo ljudsko glasovanje, ki se je lansko leto tudi resnično vršilo, pri tem pa so zmagali Nemci ter so zasedli velik del slovenske Koroške.

Življenjske razmere so se v letu 1919 že toliko izboljšale, da se je dobilo že dosti živeža in blaga, samo da je bil denar, ki ga pa ni bilo več preveč na razpolago.To leto je bilo še najboljše. Pozneje pa je draginja zaradi naše slabe valute zoper rasla in je še zdaj prav na višku (1921). Lansko leto spomladi so bile tele cene, za katere smo mislili, da so popolnoma na viš-

ku: kosmat klobuk (sem ga kupil jaz) 4oo K, blago okrog 4oo K/m, moka 16 K kg, usnje čez 3oo K kg, seno do 2oo K za loo kg, les 2o K kubik, vino 2o-3o K l. Delavci zahtevajo plačo ob hrani, moški 5o K, i.t.d. Naša valuta je tedaj tako padla, da je plačal amerikanski dolar 14o K, italijanska lira pa 9 K. En mesec pozneje pa se je zopet zboljšalo za polovico in sedaj se vsak dan spreminja. Dobili smo tudi namesto kron dinarje in sicer v zameno 1:4.

Razmere v Žireh pred svetovno vojno

Lahko se reče, da so imeli obrtniki v Žireh prav luštno življenje pred svetovno vojno. Zaslužili so dosti, kar pa so kupovali, se je dobilo vse zelo po nizki ceni. Te cene so se ravnale n.pr. les m2 à 2 K, živina 9o K - 1 k, žito okrog lo K za loo kg, krompir 4 K - 12 K, mleko 12 K, drva m2 6 K, vino 8o K i.t.d. Veliko zaslužka je bilo pri nas tudi s čipkami. Kmet je poleti le težko dobil delavcev, ker je vse klekljalo. Zabave tudi ni nikdar manjkalo, zato so skrbela posebna društva (žirovska in dobračevsko gasilno ter Sokolsko društvo, pa tudi Katoliško izobraževalno društvo s svojimi odseki, (posebno Orli). Veselice so se vrstile nedeljo za nedeljo.
Občina Žiri je sodila pod okraj Logatec in sodni okraj Idrijo, na katero je bila tudi gospodarsko posebno navezana. V Idrijo se je izvozilo iz naše občine zelo veliko "štempelnov", ki so jih potrebovali v rudniku. Največ pa se je speljalo v Idrijo na trg raznega živeža, kakor: krompir, fižol, zelnate glave, mleko, meso, slanina, klobase i.dr. V Idriji smo imeli tudi sploh največ opravkov. Tukaj je bila sodnija, notar, zdravnik i.t.d. Tukaj je bil tudi sedež okrožja Orlov in mislim, da tudi Sokolov. Tudi jaz sem bil že v otroških letih velikokrat tam, ker sem hodil z očetom, ki je vozil razne pridelke na trg.
Z Logatcem smo imeli zelo slabo zvezo, do Rovt je bila le slaba pot, bolj podobna grapi, temu se je spomagalo z novo cesto, ki se je zgradila par let pred vojno. Vendar do živahnega prometa z Logatcem vseeno ni prišlo. Tembolj živahen promet pa se je odvijal v Škofjo Loko. Od tukaj se je dovažal neprestano živež ter razne druge obrtne in trgovske potrebščine. Na kolodvor pa se je vedno vozil les, največ "trami". Skozi Škofjo Loko smo imeli tudi poštno zvezo. Vozila je dvakrat na dan do Gorenje vasi in potem druga naprej (nekajkrat na teden je vozila pošta z enim konjem tudi v Idrijo).
Zadnje leto pred svetovno vojno se je ustanovila avtomobilna družba, ki je vozila osebni promet Žiri - Škofja Loka, dobiti pa ni mogla koncesije za poštno vožnjo. V tej družbi so bili 4 podjetniki: moj oče, Valentin Poljanšek, Anton Primožič in Jelovčan iz Gorenje vasi.
Ustanovila se je tudi družba, ki je napravila na Dobračevi električno centralo in oskrbela električno razsvetljavo po dolini. Poleg tega so napravili mizarsko delavnico s strojnim obratom, eno žago samico in parno žago z gavtrom na več klin ter cegelnico.
Vse to pa je razen elektrike zaspalo zaradi vojne in nekoliko tudi zaradi nezmožnosti in nedelavnosti družbe. Ostala je le elektrika, ki nam še sedaj dobro sveti, če ni prevelike suše. S pomočjo nje se omlati skoro vse žito po dolini, se žagajo drva in tudi reže rezanico.
Občina Žiri je (sploh) v kratki dobi pred vojno prav zelo napredovala. Dobro sta delovali dve hranilnici, ena v Žireh in ena na Dobračevi(in delujeta še sedaj). V Žireh je bila tudi "čebelica", v katero je mladina znesla veliko kron.

Na Dobračevi se je ustanovila čevljarska zadruga. Imela je srečo, da so zgradili veliko poslopje že pred vojno, zdaj se prav dobro razcveta.

Ravno pred vojno se je tudi gradila nova farna cerkev. Napravili so tudi dva nova zvonova, enega majhnega in enega velikega. Ta poslednji edini je še ostal od vseh 2o zvonov, ki so jih v vojni rekvirirali.
Z novo cerkvijo smo dobili tudi nove orglje, ki so menda ene najboljših v celi bivši Kranjski.

Hiše so se sploh gradile pred vojno v Žireh kot gobe po dežju; še mi je v spominu, ko so gradili občinski dom. Začel sem ravno hoditi v šolo. Takrat je bila še samo trirazredna, v stari šoli v Žireh. Pozneje so ustanovili 7-razredno šolo in dobili nove prostore v novi mežniji in začasno tudi v novi Andrejcevi hiši.
Vse to in še mnogo drugega, za kar še jaz vedel nisem, je obstalo v svojem napredku ob izbruhu svetovne vojne.

USTANOVITEV POLJANSKE ČETE

Janko Mrovlje

Spomini borcev

Ob podatkih, kje, kdaj in kako je bila ustanovljena Poljanska četa, je potrebno uvodoma na kratko predstaviti zgodovino Komunistične partije v Poljanski dolini, saj so njeni člani z organiziranim,požrtvovalnim in neumornim delovanjem ustvarili pogoje, ki so omogočili ustanovitev čete, o kateri govorimo.

Že pred 2.svetovno vojno je bila v Kranju močna partijska organizacija, ki je vplivala na razvoj naprednega gibanja v Poljanski dolini. Član te organizacije je bil Anton Nartnik, po domače Anžonovcev, gradbeni delavec v Kranju, sicer domačin iz Dolgih njiv pri Lučinah. Ta se je povezoval s poljansko in okoliško napredno mladino ter simpatizerji. Za društva kmečkih fantov in deklet je organiziral razna predavanja. Zbirali so se v gostilni pri Anžonovcu v Srednji vasi in Kisovškem mlinu v Bukovem vrhu, katerega lastnik je bil Pavel Oblak. Slednji je bil med prvimi člani KPJ v dolini, saj je postal njen član že leta 192o. Tesno je bil povezan s komunistom Antonom Nartnikom in Ivanom Tomincem iz Kranja, ki sta ga obiskovala na domu.

Poljanska dolina ni bila nepripravljena, ko je vanjo vkorakal nemški okupator. Napredne sile so bile dovolj močne, da so zmogle že v začetku okupacije leta 1941 ustanoviti odbore Osvobodilne fronte v Poljanah, Gorenji vasi in Žireh.

Sledila so okupatorjeva nasilja, nacionalno zatiranje, izseljevanje v Srbijo, zaplembe premoženja izseljenih. Odpor je postajal čedalje močnejši. Že junija 1941 je kandidat partije Maks Krmelj vzpostavil zvezo s komunisti na Jesenicah, od koder je 12.junija prišel član vojno revolucionarnega komiteja za Gorenjsko Lojze Kebe-Štefan in ustanovil partijsko organizacijo za Poljansko dolino. Za sekretarja je bil imenovan Maks Krmelj, po domače Krivar, mali kmet v Hotovlji pri Poljanah, člani partijske organizacije pa so bili:

Rudolf Robnik, gradbeni delavec, po domače Šiškarjev iz Žabje vasi pri Poljanah;
Pavel Oblak, mlinar, po domače Kisovški mlinar, iz Bukovega vrha pri Poljanah, 7o% invalid, (brez noge), iz prve svetovne vojne;
Vinko Oblak, pek in priučeni mesar, po domače Primcov, iz Nove vasi pri Žireh, stanoval pri Mlakarju v Gorenji vasi;

Že julija 1941 se je partijska organizacija razširila in sprejela v svoje vrste:
Franca Galičiča, ključavničarja, po domače Presečnikovega, iz Hotovlje pri Poljanah;
Antona Oblaka, prekupčevalca živine, iz Zadobja nad Gorenjo vasjo, stanoval je pri Lovretu v Gorenji vasi;
Valentina Rihtaršiča, bivšega orožnika, po domače Jurčkovega iz Poljan;
Maksa Kalana, malega kmeta v Hotovlji, po domače Muhovega.

Aktivnost komunistične partije in Osvobodilne fronte se je razmahnila po vsej dolini, saj je bila prisotna v vaseh in zaselkih. Njenih sestankov so se udeleževali znani organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem: Lojze Kebe, Anton Nartnik, Stane Žagar mlajši in drugi. Slednji je v Poljanah ustanovih Mladinsko organizacijo. Za te mladince je v pozni jeseni 1941 organiziral vzgojno politični tečaj.

Zadnje dni julija 1941 je prispel v Poljansko dolino domačin, predvojni komunist in politkomisar Kranjsko-Poljanske četa Anton Nartnik - Černivc,s sedmimi borci, med katerimi so bili: komandir Jože Bitenc, Jože Laharnar, Kocjan Kmetič, Janez Tavčar, Franc Busar z ženo Tilko in Ivana Kobal.

Ugotovljeno je,da sta bila Anton Nartnik - Černivc in Janez Tavčar - Sašo prva partizana domačina v Poljanski dolini.

V začetku so četo imenovali Nartnikova, pozneje Kranjsko-Poljanska četa. Ta partizanska četa je med prebivalstvom Poljanske doline krepila borbeno razpoloženje. V povezavi z aktivisti in komunisti so izvajali sabotažne akcije in tako bodrili prebivalstvo, ki je množično simpatiziralo z Osvobodilno fronto.

Ob prihodu v dolino je Nartnikova četa s pomočjo domačih aktivistov OF in komunistov, Rudolfa Robnika, Valentina Rihtaršiča, izpraznila trgovino z mešanim blagom izseljenega trgovca Franca Klobovsa v Poljanah.

Skupino aktivistov,ki so bili povezani s partizani, je vodil Rudolf Robnik, pogumen in sposoben organizator. Ta je že pred prihodom Nartnikove čete junija 1941 organiziral, da so vdrli v skladišče trofejnega orožja v Poljanah, od koder so odnesli nekaj pušk in precej municije.

1

2

3

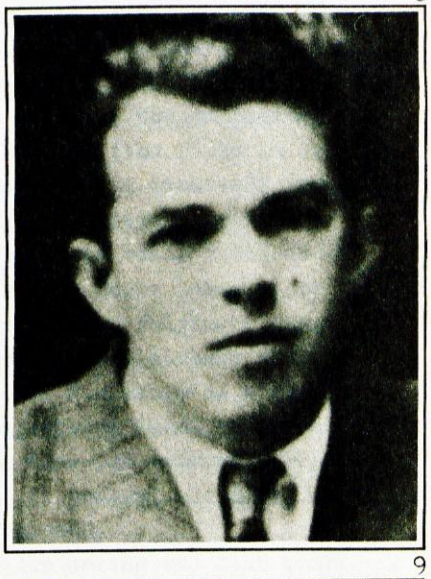
4

5

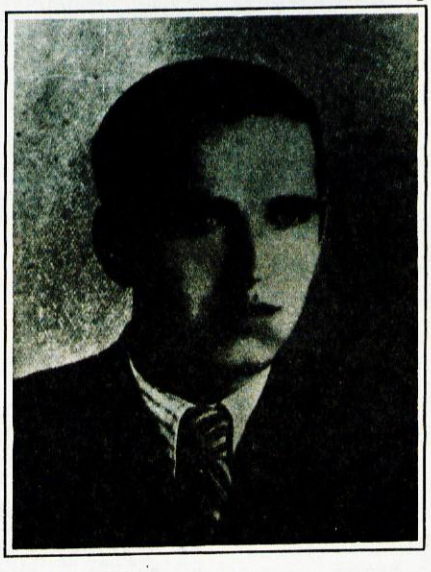
6

7

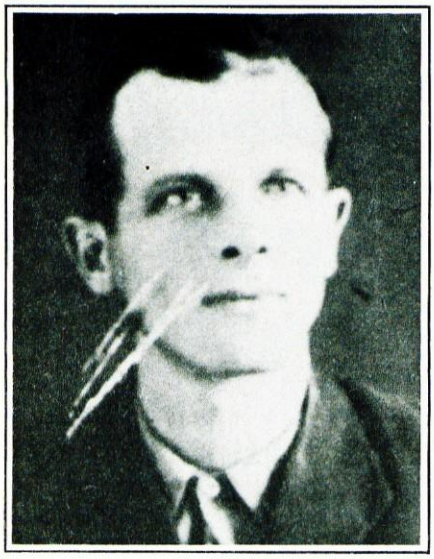
8

9

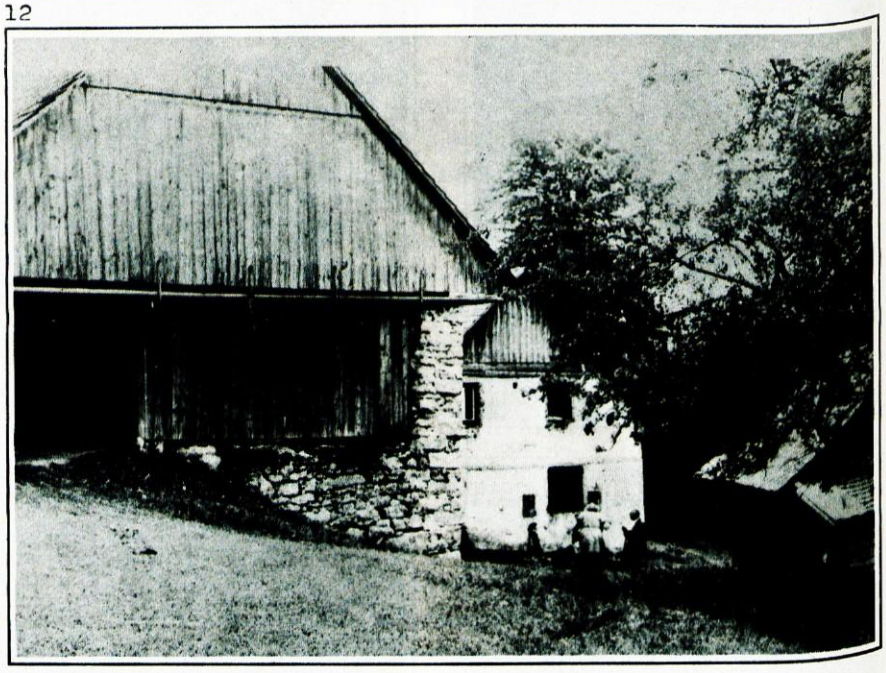
10

11

12

Prva partizana v Poljanski dolini:
1-Anton Nartnik-Černivc
2-Janez Tavčar-Sašo
Prvi komunisti v Poljanski dolini:
3-Maks Krmelj-Branko Hotimir-Matija, sekretar partije, organizator NOB in narodni heroj
4-Rudolf Robnik, prvi komandir Poljanske čete
5-Pavel Oblak iz Hotovlje
6-Vinko Oblak iz Nove vasi pri Žireh
7-Anton Oblak iz Gorenje vasi
8-Franc Galičič iz Hotovlje
9-Valentin Rihtaršič iz Poljan
10-Maks Kalan-Boštjan iz Hotovlje
11-Hotovlja 6 pri Poljanah, hiša, v kateri je bil 4. decembra 1941 na partijskem sestanku sprejet sklep o ustanovitvi Poljanske čete.
12-domačija Pavla Kalana, pd. Muha v Vinharjih, kjer so decembra 1941 zaprisegli prvi borci Poljanske čete.

Robnik je bil gradbeni delavec, kamnosek in minerec. V noči od 29.na 3o.avgust 1941 je z borci Nartnikove čete zminiral kamniti most na cesti v dolini pri vasi Brode. Uspeh akcije ni bil popoln, ker del ekrazitnih kock ni eksplodiral.

O tej akciji je nemška žandarmerija v Škofji Loki telefonsko poročala šefu civilne uprave za zasedena ozemlja Koroške in Kranjske:
"V noči od 29. na 3o.8.1941 so komunistični teroristi razstrelili cestni most poljanske ceste v okolici kraja Brode, občina Zminec. Na levem mostnem loku v smeri Poljane,je z razstrelitvijo nastala v premeru 2 m velika luknja v temeljnem zidu.
V cestnih prehodnih lokih je bilo najdenih na obeh straneh v tako imenovanih luknjah za propust vode 12 ekrazitnih kock, (ena od teh je bila opremljena z razstrelilno kapico) in 1o ekrazitnih patronov. Ta razstrelilni material se nahaja na gestapu v Škofji Loki. O storilcih manjka doslej vsaka sled".
Še isti dan je žandarmerijska postaja že navedenemu naslovu poslala tudi daljše pismeno poročilo.
Četa je pozneje z domačimi aktivisti večkrat prekinila telefonsko napeljavo ob cesti v dolini in požagala drogove. Vzporedno s tem je mladinska organizacija trosila letake v Poljanah, po zidovih hiš pa pisala parole: Smrt Hitlerju in risala srp s kladivom.
Nartnik se je ob prihodu v Poljansko dolino z borci v začetku zadrževal v pečinah Mladega vrha, pozneje pa v okolici Hotovlje, Bukovega vrha, Vinharij in Polhovca.
V začetku avgusta se je njegovi četi na tem sektorju priključilo pet borcev iz Kranja, ki jih je vodil Božo Ručigaj. Te borce so z orožjem opremili domači aktivisti.
Partizani so tedaj pogosto taborili v gozdu nad Kisovškim mlinom v Bukovem vrhu v Hotoveljski grapi. Hrano jim je nemalokrat kuhala Ivana Oblak, gospodinja mlina. V tem mlinu je bila tudi javka za Nartnikovo četo. Od tod in obratno je potekala zveza s Stražiščem in Kranjem. Zvezo je vzdrževala Tončka Kmetič, žena borca Nartnikove čete, po domače Komarjeva iz Stražišča. Njena sestra Tina Volčič je bila neposredno povezana s kurirko gorenjskega partijskega vodstva Tončko Mokorelovo iz Tržiča, ki je kot ilegalka stanovala pri komunistu Pfajfarju, krojaču v Škofji Loki. Kasneje je zvezo z Nartnikom vzdrževala predvojna komunistka Pavla Frlic, Jakopova iz Volake pod Blegošem, stanovala je v Stražišču, kjer je bila tekstilna delavka v tovarni Sirc. Ta je bila tesno povezana s predvojnim komunistom Cirilom Dolencem, ki je stanoval v Orehku pri Kranju, rojen pa je bil v Poljanah. Bil je brat gospodinje Kisovškega mlina v Bukovem vrhu. Nemci so Pavli in Cirilu prišli na sled in ju leta 1942 v Mauthausnu ustrelili. Kadar zveza ni delovala, je pogosto odšel na pot v Stražišče in Kranj Pavel Oblak, Kisovški mlinar.
Borec Nartnikove čete Jože Laharnar, stanujoč v Kranju, pripoveduje:
"Pred vojno in leta 1941 sem stanoval v Stražišču pri Kramarjevi Mici. Prav iz tega stanovanja sem 27.julija 1941 odšel v partizane na Mohor. Pred odhodom v partizane mi je dal puško mavzer Kramarjev Jože, ki jo je bil prinesel iz Bitenj. V partizane sem odšel po zvezi, ki jo je organiziral Lucijan Seljak, aktivist OF v Stražišču. Iz njegovega stanovanja me je odvedel v partizane Jože Bitenc, ki je bil komandir čete. Na Mohorju se nas je zbralo osem borcev, od teh dve tovarišici, in sicer: komandir Jože Bitenc, politkomisar Anton Nartnik, Kocjan Kmetič, Janez Tavčar, Franc Busar z ženo Tilko in Ivana Kobal. V začetku se je četa imenovala Nartnikova, kasneje Kranjsko-Poljanska četa.
Zadnje dni julija 1941 smo odšli v Poljansko dolino. Prve dni avgusta smo z domačimi aktivisti izpraznili trgovino v Poljanah. Konec avgusta smo sodelovali pri miniranju mostu v dolini pri vasi Brode. Miniranje je opravil aktivist domačin, njegovega imena se več ne spominjam. V tistem času smo večkrat prekinili telefonsko zvezo in požagali drogove, na katerih je bila napeljava.
Ob prihodu v Poljansko dolino smo bili moški oboroženi le s puškami. Kmalu sva z Nartnikom, ki je bil doma iz okolice Lučin, odšla na teren in v bližnjih hribih proti Rovtam dobila dve zbrojevki in precej municije. Spominjam se, da sva z Nartnikom zelo težko prinesla ta tovor orožja v taborišče. Tako je naša četa dobila prvo oborožitev z mitraljezi.
Že avgusta se nam je v Poljanski dolini pridružilo več tovarišev iz Kranja, verjetno so bili štirje, vodil jih je Božo Ručigaj. Spominjam se le njega, imena ostalih sem pozabil. Pozneje smo se selili menjaje iz Poljanske v Selško dolino in v okolico Kranja. Naše delo je slonelo na pridobivanju sodelavcev.
V oktobru se nas je zbralo na Mohorju in pozneje v Poljanski dolini na Polhovcu okrog 64 borcev. Taborili smo pri baraki, kjer so bila kopišča za pridobivanje oglja. Imenovali smo se Gorenjski bataljon. V tem bataljonu smo bili borci Rašiške, Tržiške, Moravške, Kranjsko-

Poljanske in Kamniške čete. Nekako sredi oktobra smo odšli v Polhograjske Dolomite. V Dolomitih smo se urili v ravnanju z orožjem in poslušali predavanja. V začetku novembra smo vsi sodelovali pri napadu na železniški most v Preserju. Po tej akciji smo se razdelili na več skupin in odšli v svoje rodne kraje. Jaz, Primorec, sem bil odrejen za Primorsko, kjer sem pozneje preživel vojno".

Osrednja osebnost partijskega delovanja in narodnoosvobodilnega gibanja v Poljanski dolini je bil Maks Krmelj. Oktobra 1941 je bil imenovan za sekretarja škofjeloškega rajona, ki je obsegal Poljansko in Selško dolino ter Škofjo Loko z okolico. Pod njegovim vodstvom in po navodilih vojno revolucionarnega komiteja za Gorenjsko so bili v Hotovlji razni pomembni sestanki in posvetovanja. Namen teh sestankov je bil okrepiti organizacijo, delovanje komunistov in aktivistov v rajonu.

V novembru 1941 je prišel k partizanom Ivo Županec iz Primskovega pri Kranju. Zadrževal se je v Hotovlji in pri okoliških aktivistih. V tem času je puško mavzerico priredil v ostrostrelko. Bil je nenadkriljiv ostrostrelec in se je kot tak pozneje izkazal v bitkah Cankarjevega bataljona v poljanskih hribih. Z izboljšavo te puške se je tedaj ukvarjal tudi mehanik Franc Čadež, po domače Čudetov iz Srednje vasi, stanujoč v Hotovlji. Ta je na pobudo Maksa Krmelja poskušal mavzerici napraviti dušilec zvoka. Kljub številnim poizkusom postopek ni uspel.

Tilka Maček se spominja, da je odšla k partizanom iz Kranja 22.julija 1941 skupaj z Ivanko Kobalovo. Odšli sta v Poljansko dolino in prenočili pri nekem trgovcu. Naslednje dni sta dobili zvezo s partizani. Javka za četo je bila v nekem mlinu. Povezani so bili z Maksom Krmeljem in nekim Antonom iz iste vasi.

V četi so tedaj bili: komandir Jože Bitenc, politkomisar Anton Nartnik, Franc Busar, Jože Lanarnar, Kocjah Kmetič, Božo Ručigaj, Ludvik Vitez, Albina Mikuž, ki pa je kmalu odšla na teren in neki Janez iz Bitenj.Razen nje in Ivanke Kobal, ki sta se ukvarjali s kuhanjem, so bili vsi oboroženi. V jeseni so se jim pridružili še borci Rašiške čete, da jih je bilo vseh skupaj okrog dvajset.

Narodni heroj Maks Krmelj-Matija pripoveduje o prvih partizanih v Poljanski dolini:
"Na sestanku komunistov julija 1941 pri Lenartu v Selški dolini, ki ga je vodil član vojno revolucionarnega komiteja za Gorenjsko Lojze Kebe, smo razpravljali o nadaljnem organiziranju OF in pripravah na oboroženi upor. Sklenili smo, da se ustanovi vojaška enota. V njeno vodstvo je bil imenovan član vojno revolucionarnega komiteja za kranjsko okrožje, Anton Nartnik.

Anton Nartnik je prišel v Poljansko dolino zadnje dni julija 1941. Z njim je prišlo sedem tovarišev. Kmalu se jim je pridružilo še pet fantov iz Kranja. Te je vodil Božo Ručigaj iz Kranja, drzen obetajoč borec, ki je 27.decembra 1941 padel na Pasji ravni v Cankarjevem bataljonu. Zadnjih pet se je v Poljansko dolino pripeljalo z rednim potniškim avtobusom, brez prtljage in vojaške opreme. Partijska organizacija v Poljanah je vse oborožila. Že 5. avgusta so s komunisti in aktivisti izpraznili trgovski lokal v Poljanah in si tako priskrbeli živež, tekstil in drugo opremo.

Najprej so se borci Nartnikove čete zadrževali v Mladem vrhu nad Javorjami, pozneje v okolici Hotovlje in Vinharij. Takrat je imel Nartnik javko v Kisovškem mlinu. Ker smo se bali, da bi za dogajanje v mlinu zvedeli Nemci, smo na jesen sklenili, da se četa ne bo več zadrževala na tem območju. Takrat je bilo v četi 13 borcev.

Nartnik je imel kurirsko zvezo s Kranjem. Važna obvestila je nosila kurirka gorenjskega pokrajinskega vodstva Tončka Mokorel. Navadno jih je prinesla k meni na dom ali v Kisovški mlin.

Prve dni decembra 1941, ko se je pripravljala poljanska vstaja, sta se v Hotovlji od pokrajinskega vodstva Gorenjske zadrževala Lojze Kebe in Franc Vodopivec. Eden od teh ali oba sta bila prisotna na partijskem sestanku, ki je bil 4.decembra pri Muhovem Maksu v Hotovlji. Na sestanku smo sklenili, da se ustanovi vojaška enota Poljanska četa. Za komandirja smo imenovali Rudolfa Robnika. Muhov Maks je bil zadolžen, da opravi kurirsko pot v Ljubljano.

Poljansko četo, katere komandir je bil Rudolf Robnik, sem v decembru pred poljansko vstajo zaprisegel na Muhovi kmetiji v Vinharjih."

Ivanka Kos, hči Kisovškega mlinarja, stanujoča v Poljanah, o zvezah z Nartnikom in partizani v letu 1941 pripoveduje: "Komunista Anton Nartnik in Ivan Tominc iz Kranja sta prihajala na dom mojega očeta že pred drugo svetovno vojno. Tominc nam je nekoč poklonil brisačo. Spominjam se, s kakšnim veseljem je pripovedoval, da je bila izdelana v prvi zadružni delavski tovarni. Nartnik in Tominc sta večkrat prihajala tudi v letu 1941. Tominc naju je s sestro Pavlo in Flavijem Šubicem, po domače Marušnikovim, iz Dobja, organiziral v delavno trojko mladinske organizacije. Anton Nartnik se je pri nas večkrat zadrževal s partizani. Poznala sem borca

Busarja, domačina Janeza Tavčarja, Ručigaja in borca po imenu Jože. Z njimi je bila partizanka Tilka, ki je nekajkrat pri nas tudi prenočila.

Na zvezo je tedaj prihajala k nam Komarjeva Tončka iz Stražišča pri Kranju, ker je bil v skupini borcev tudi njen mož z imenom Kocjan. Zvezo je vzdrževala tudi Pavla Frlic, rojena v Volaki pod Blegošem, po domače Jakopova, tekstilna delavka v Kranju.

Nemci so gotovo posumili, da sodelujemo s partizani, ker so v oktobru 1941 aretirali očeta in mojo starejšo sestro Pavlo ter ju odvedli v škofjeloške zapore. Bali smo se, da nas bodo izselili. Zato sva se z materjo dogovorili, da se odselim v Poljane. Vse se je srečno končalo, sestro in očeta so izpustili. Ker sta se bala nemških represalij, sta januarja 1942 odšla v tako imenovano ljubljansko pokrajino. Tu so ju aretirali Italijani in očeta odpeljali v taborišče Gonars".

Borcev Nartnikove čete v Poljanski dolini v poletju in jeseni 1941 se spominja tudi Tončka Fabjan, po domače Komarjeva, iz Stražišča pri Kranju: "Moj pokojni mož Kocjan Kmetič, po poklicu avtoličar, se je umaknil v ilegalo maja 1941. Poleti 1941 se je pridružil Nartnikovi četi v Poljanski dolini. Z Nartnikom in možem sem vzdrževala kurirsko zvezo s Stražiščem. Javka za Nartnikovo četo je bila pri Pavlu Oblaku v Kisovškem milinu v Bukovem vrhu v Hotoveljski grapi. Na zvezo sem prihajala večkrat. Nartniku sem prinašala razna obvestila in se istočasno sestajala z možem. Ob neki priliki sem odšla na zvezo s štiriletno hčerko Darinko in v mlinu tudi prenočila.

Takrat je bila pri moji sestri Tini Volčič v Stražišču kurirska javka za ilegalce. Njej je pošto prinašala Tončka Mokorel iz Trži_ča. Po pošto sta prihajala ilegalca komunista Lucjan Seljak in Tone Dolinšek-Metod.

Zaradi bolezni je moj mož kasneje odšel iz Poljanske doline v Ljubljano. Od takrat nisem več hodila v Kisovški mlin. Kurirske posle je prevzela tekstilna delavka Pavla Frlic. Stanovala je v Stražišču in imela tesne zveze s komunistom Cirilom Dolencem v Orehku, ki je bil brat gospodinje Kisovškega mlina. Leta 1942 so jima prišli Nemci na sled in ju ustrelili. Če se prav spominjam, sem tedaj v Kisovškem mlinu videla šest partizanov. Dobro sem poznala Antona Nartnika, Franca Trojarja, ki je bil iz Stražišča, in tovariša po imenu Jože."

O ustanovitvi Poljanske čete Maks Kalan-Boštjan, po domače Muhov, pripoveduje: "Sklep o ustanovitvi Poljanske čete je bil sprejet na sestanku komunistov 4.decembra 1941 v moji hiši v Hotovlji št. 6, o čemer priča tudi spominska plošča. Sestanek je vodil Maks Krmelj, po domače Krivar, iz Hotovlje. Sestanku je prisostvoval tudi meni nepoznani organizator partizanskega gibanja na Gorenjskem.

Pozneje sem zvedel, da je bil to član vojno revolucionarnega komiteja na Gorenjskem Lojze Kebe. Na sestanku so bili še Rudolf Robnik, po domače Šiškarjev, iz Žabje vasi, Anton Oblak iz Gorenje vasi in, če se ne motim, Ivo Županec -Brico iz Kranja.

Sprejeli smo sklep o takojšnji ustanovitvi vojaške enote in o pozivu komunistom in organiziranim mladincem, da stopijo v oborožen boj. Za komandirja smo imenovali Rudolfa Robnika, vlogo njegovega namestnika naj bi prevzel Pavel Peternel, po domače Brdarjev, iz Vinharij. Za ekonoma smo določili Antona Oblaka iz Gorenje vasi. Lojze Kebe me je na sestanku zadolžil, da naslednji dan odpotujem v Ljubljano. Poslal me je na zvezo v mlekarno na Miklošičevi cesti št.6. Razpoznavni znak je bil listek papirja, obstrižen z oznakami. Že naslednji večer, 5.decembra, sem se pridružil skupini tihotapcev, s katerimi smo nameravali v Črnem vrhu prekoračiti demarkacijsko črto med Italijo in Nemčijo. Tihotapili so maslo in suhe gobe. Podvig ni uspel. Prestregla nas je zaseda nemške carinske straže, ki je v jeklenem tušu smrtno ranila Jožeta Klobovsa, po domače Kamnarjevega iz Poljan. Tri ure kasneje je umrl. Sam sem imel prestreljeno stegno desne noge. Nemci so me odpeljali v bolnico Golnik, kjer sem se dalj časa zdravil. Zajeli so tudi štiri Medvedove fante iz Luše. Od slednjih so zvedeli, da je bil med tihotapci Jože Platiša, po domače Tonclnov iz Hotovlje, kateremu je uspelo pobegniti. Aretirali so ga na njegovem domu in odvedli v škofjeloške zapore. Še isti mesec je iz zapora pobegnil in se vključil v Cankarjev bataljon.

Ko sem ležal v bolnici na Golniku, so na zdravljenje pripeljali nemškega carinskega stražnika s Črnega vrha. Obstrelil ga je Janez Šubic, po domače Narigarjev, iz Bukovega vrha. Ranjen je bil v glavo in ramo.

Dobro se spominjam prvih partizanov, ki so v poletju 1941 prispeli v Poljansko dolino. Vodil jih je Anton Nartnik. Nartnik in Janez Tavčar, po domače Podrenovcev, iz Gorenje Dobrave, sta z borci večkrat prihajala na moj dom. Zahajali so tudi v Kisovški mlin, ki je bil vseskozi povezan z Nartnikom in borci te čete."

Poljanska četa je bila dejansko ustanovljena v

decembru 1941, pred poljansko vstajo. Po 6.decembru so se začeli domačini prostovoljci zbirati v Vinharjih na domačiji Pavla Kalana, po domače Muha. Med prvimi borci te čete je bil Slavko Šorli-Slavc, ki se spominja: "Julija 1941 sem bil s svojci iz Gorenje vasi izseljen v Srbijo, prav tako tudi moj prijatelj Albin Mlakar. Z Albinom sva jeseni 1941 pobegnila iz Srbije v Slovenijo. Prvo zatočišče sem ob vrnitvi dobil pri teti Malki Marolt, po domače Mesarjevi v Poljanah, pozneje pri Rudolfu Robniku, po domače Šiškarjevemu, v Žabji vasi, Albin Mlakar pa pri stricu Vinku Oblaku v Gorenji vasi. Robnik in Oblak sta bila že tedaj člana Komunistične partije in sta organizirano delovala v narodnoosvobodilnem gibanju v Poljanski dolini. Pozneje sva z Albinom Mlakarjem odšla k njegovemu stricu Filipu Mlakarju, po domače Jelovčanu v vas Jelovica v Blegošu. Že ob prihodu na Jelovico sva ugotovila, da sta Filip Mlakar in Lovro Likar, oba kmeta, povezana z Osvobodilno fronto. Ohranjala sva stike z dolino in se pripravljala za odhod k partizanom.

Sin kmeta Grogca z Jelovice, ki se je **učil za** kolarja pri Alojzu Ferlanu v Gorenji vasi, je 11.decembra prinesel obvestilo, da se morava do 19.ure zglasiti pri Tereziji Blažič, po domače Tomažuri v Gorenji vasi. Ker je takrat na Jelovici zapadlo že precej snega, sva prišla na zvezo precej pozno. Po naju je prišel Milan Bajc, ki je stanoval pri Boštinovi teti v Gorenji vasi. Odvedel naju je do kmetije pri Barbarču, kjer so nas čakali: Pavel Inglič po domače Barbarčev, Viktor Osredkar po domače Lukov, Vinko Oblak - Primcov iz Nove vasi pri Žireh, stanoval je pri Mlakarju v Gorenji vasi, in neki Franc iz Kranja. Vseh skupaj nas je bilo sedem. Dobili smo vsak svojo puško, Pavel Inglič, ki je orožje skrival, pa puškomitraljez - zbrojevko. Še isti večer smo oboroženi krenili v Žabjo vas in od tam dalje po desni strani reke Sore k Maksu Krmelju v vas Hotovlja. Tam nas je čakal Rudolf Robnik, ki takrat ni šel z nami. Naročil je, naj jih nekaj še isti večer pride k njemu domov po municijo. Od Krmelja smo odšli v Vinharje na kmetijo Pavla Kalana, po domače pri Muhu. Ob prihodu nas je zaustavila straža. Zbranih je bilo že več domačinov iz Hotovlje, Poljan in okoliških vasi. Na tej kmetiji je bilo takrat zbirališče prvih partizanov domačinov iz Poljan in okolice pred začetkom poljanske vstaje. Do 13.decembra se nas je zbralo okrog 2o. Za komandirja enote je bil imenovan Rudolf Robnik. Enota je bila pod neposrednim političnim vodstvom partijskega sekretarja Maksa Krmelja. Če se prav spominjam, je ta prišel med nas sredi dopoldneva 13.decembra 1941. V Muhovem kozolcu za hišo nas je seznanil s položajem v svetu. Poudaril je, da je napočil čas za oboroženi upor. Razložil nam je pomen narodnoosvobodilnega boja, ki ne pomeni le osvoboditve izpod okupatorjevega jarma, temveč tudi nacionalno in socialno osvoboditev. Nato smo postavljeni v vrsto slovesno zaprisegli.

Pri Muhu smo tedaj zaprisegli naslednji: Rudolf Robnik in Anton Dermota iz Žabje vasi, Milan Bajc, Pavel Inglič, Viktor Osredkar, Vinko Oblak in Albin Mlakar iz Gorenje vasi, Valentin Rihtaršič iz Poljan, Pavel Rus in Ivan Šubic iz Hotovlje, Ivo Županec iz Kranja, brata Silvester in Dominik Štibelj iz Javorij in tovariš Franc iz Kranja.

Že naslednji dan, 14.decembra, smo se vključili v Cankarjev bataljon v 2.četo. V tej četi je Rudolf Robnik bil imenovan za komandirja voda".

Franc Šubic, po domače Narigarjev, iz Bukovega vrha, sedaj stanujoč v Žabji vasi, se prvega stika s partizani na Muhovi domačiji v Viharjih spominja takole: "Desetega decembra 1941 v zgodnjih popoldanskih urah sta prišla k nam domov v Bukov vrh dva nemška carinska stražnika iz postojanke v Črnem vrhu. Hotela sta imeti maslo, ki da ga pri nas hranijo tihotapci. Ko sta se približevala, ju je opazil brat Janez in se skril na podstrešje. Ker je oče tajil, da bi skrival maslo, se je eden od Nemcev odločil za hišno preiskavo. Ker pri preiskavi ni imel uspeha, je pred hišo zasliševal očeta in z njim grobo ravnal. Brat Janez, ki je dogajanje opazoval s podstrešja, ni več vzdržal. Vzel je skrito puško in ustrelil nasilnega Nemca v ramo. Preplašena sta takoj pobegnila. Seveda smo pobegnili tudi vsi, ki smo bili tedaj doma, obe sestri, nečak, oče Tomaž, brat Janez in jaz. Zatekel sem se h kmetu Milanu v Kremenk. Tu sta že gostovala partizana Janez Tavčar, po domače Podrenovcev, iz Gorenje Dobrave in Ivo Županec-Brico iz Kranja. Ko sem jima povedal, kaj se je zgodilo, sta me napotila k Muhu v Vinharje. Tam je bilo že več partizanov.Kmalu sta prišla za menoj tudi oče in Janez.

Še isto noč smo z nekaj borci odšli na našo domačijo v Bukov vrh. Pobrali smo živež, suho meso in obleko. Pričakovali smo nemško maščevanje.

Od Muhe je bila poslana v zasedo patrulja, v kateri so bili: moj brat Janez, Silvo Štibelj in Janez Tavčar. Nemce so čakali v Bukovem vrhu

(bukovem gozdu) nad potjo, ki pelje za Črni vrh. Dne 13.decembra je prišla s Črnega vrha kolona Nemcev z namenom, da zažge našo kmetijo. Na poti so jo iz zasede demonstrativno napadli že prej omenjeni borci. Po nekaj strelih in aktivirani ročni bombi so se varno umaknili. Nemci so na napad odgovorili z močnim streljanjem. Brezuspešno so obkoljevali gozd in iskali partizane. Nato so odšli k nam domov, požgali hišo in gospodarska poslopja, živino pa odvedli s seboj. Pozneje smo se vsi iz naše družine priključili Cankarjevemu bataljonu in odšli v Dražgoše."

Tako je bila izvedena prva oborožena akcija treh mož v decembru 1941 ustanovljene Poljanske čete. Janez Šubic, po domače Narigarjev, je bil prvi, ki je v Poljanski dolini streljal na nemškega finančnega stražnika.
O dogodkih, o katerih sta pripovedovala Maks Kalan in Franc Šubic, je nemški orožniški komandant polkovnik Rudolf Handl na Bledu 7.januarja 1942 poročal:
Točka 1o. - "Dne 5.12. ob 21 uri je naletela patrulja carinske obmejne zaščite v Črnem vrhu (Poljane) na tihotapsko bando 7 mož. En tihotapec je bil ubit, druga dva pa ranjena ujeta.

Točka 15. - Dne 1o.12. ob 14.3o uri so banditi v bližini Kremenka težko ranili pomožnega carinika iz oporišča v Črnem vrhu.
Točka 18. - Dne 13.12. je šla patrulja orožnikov in carinikov na kraj dejanja (glej točko 15). Izvršilni organi so bili v bližini tega kraja iz gostega bukovega gozda brezuspešno obstreljevani. Na ogenj so odgovorili z ognjem. Šli so za napadalci po sledovih, ki so jih vodili v Črni vrh ter naleteli na neke kolibe, ki so najbrž služile tihotapcem in banditom za zatočišče, in so jih zato zažgali. Po detonacijah, ki jih je izzval ogenj, se da sklepati, da je bila v kolibah municija in ročne bombe."
V knjigi Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945 o Poljanski četi, imenovani tudi Narodna zaščita, piše: "Z vseh strani so začeli prihajati novinci. Poljanska narodna zaščita, ki se je od 6.decembra zbirala v Viharjih ter imela 14 pušk in 2 puškomitraljeza, je že 14.decembra prišla v tabor k Presečniku. Kmalu so tja prišli še drugi. Bataljon je poslal na vse strani patrulje, da zbirajo prostovoljce."
Narodni heroj in organizator narodnoosvobodilnega boja v Poljanski dolini Maks Krmelj-Matija je na proslavi štiridesete obletnice poljanske vstaje 13.septembra 1981 v svojem govoru v Poljanah povedal, da so pred poljansko vstajo v decembru 1941 na Muhovi domačiji v Viharjih na zaprisegi Poljanske čete bili:
Rudolf Robnik, po domače Šiškarjev iz Žabje vasi;
Pavel Rus, po domače Katrn iz Hotovlje;
Ivan Šubic, sin Kočarjeve Marjane iz Hotovlje;
Stanko Oman, po domače Mihačev iz Hotovlje;
Anton Dermota, po domače Prbičev iz Žabje vasi;
Albin Mlakar, po domače Mlakarjev iz Gorenje vasi;
Slavko Šorli, po domače Šorlijev iz Gorenje vasi;
Pavel Inglič, po domače Barbarčev iz Gorenje vasi;
Vinko Oblak, po domače Primcov iz Nove vasi pri Žireh,stanoval pri Mlakarju v Gorenji vasi;
Pavel Inglič, po domače Jakucev iz Srednje vasi;
Viktor Osredkar, po domače Lukov iz Gorenje vasi;
Ljubo Marinovič, stanoval v Gorenji vasi;
Jakob Flego, stanoval v Gorenji vasi;
Milan Bajc iz Vipave, stanoval pri Boštinu v Gorenji vasi;
Valentin Rihtaršič, po domače Jurčkov iz Poljan;
Ivo Županec, iz Primskovega pri Kranju;
Janez Peternel, po domače Remcev iz Delnic pri Poljanah ter brata Dominik in Silvester Štibelj, po domače Dermotova iz Javorij.
Borci so se pozneje vključili v Cankarjev bataljon in sodelovali v bojih z Nemci v Poljanski dolini in Dražgošah. Od teh borcev, ki so zaprisegli na Muhovi domačiji v Vinharjih, so vojno preživeli Slavko Šorli, Viktor Osredkar, Maks Krmelj, Silvester Štibelj in Valentin Rihtaršič.
V nadaljevanju predstavljam s kratkimi življenjepisi šest padlih prvoborcev, organizatorjev partizanskega gibanja v Poljanski dolini.

Kratki življenjepisi

Pavel Oblak, po domače Kisovški mlinar, se je rodil 19. januarja 1894 v Bukovem vrhu št. 4, nazadnje je stanoval v Bukovem vrhu št.3.
Bil je sin večjega kmeta. Preživljal se je s podedovanim mlinom. V prvi svetovni vojni je na fronti izgubil levo nogo in postal 7o% invalid.

Že pred 2.svetovno vojno je bil politično napredno usmerjen. Član Komunistične partije je postal

leta 1920. Povezan je bil z naprednimi delavci v Kranju in komunistoma Antonom Nartnikom in Ivanom Tomincem. Bil je velik ljubitelj knjig in jih kot samouk tudi vezal.
Leta 1941 se je vključil v Osvobodilno fronto, v juniju istega leta je bil kot kandidat sprejet v Komunistično partijo. Od tedaj je imel zvezo s prvimi partizani Kranjsko-Poljanske čete, ki jo je vodil Anton Nartnik. Pri njem je bila tudi kurirska javka za prve partizane v dolini. Decembra 1941 je sodeloval pri poljanski vstaji. Januarja 1942 se je pred Nemci umaknil v Polhograjske Dolomite, kjer so ga zajeli Italijani in internirali v Gonars. Po razpadu Italije se je vrnil domov in aktivno deloval kot partijski sekretar v Hotovlji.
V zadnji nemški ofenzivi 25.marca 1945 se je umaknil v Podvrh, kjer so ga Nemci zajeli in zverinsko ubili.

Janez Tavčar-Sašo, po domače Podrenovcev, se je rodil 24. junija 1910 v Kremeniku št.3 pri Poljanah; nazadnje je stanoval v Stražišču pri Kranju. Pred odhodom v Kranj je stanoval pri svojih starših v Gorenji Dobravi št.18 pri Gorenji vasi.
Njegov oče je bil kočar in delavec. Janez je po osnovni šoli delal kot gradbeni delavec. Kasneje je sam izdeloval cementne izdelke. Leta 1936 se je zaposlil v tekstilni tovarni Jugobruna v Kranju in se takoj vključil v napredno sindikalno gibanje.
Ob prihodu okupatorja se je takoj organizirano povezal z Osvobodilno fronto. V tovarni je delal zadnjič 25. julija 1941, ko ga je iskala nemška policija-gestapo. Pred gestapom se je umaknil v partizane na Mohor in se vključil v Nartnikovo četo, ki se je tedaj ustanavljala. Kasneje je bil borec Cankarjevega bataljona, sodeloval pri poljanski vstaji in bitki v Dražgošah. Po vrnitvi iz Dražgoš v Poljansko dolino je odšel na Primorsko in 13.februarja 1943 padel v boju z Italijani v Ladri pri Kobaridu.

Anton Nartnik-Černivc, po domače Anžonovcev, se je rodil 8.maja 1903 v Dolgih njivah št.6 pri Lučinah, nazadnje je stanoval v Laborah pri Kranju.
Rojen je bil na majhni kmetiji. Po končani osnovni šoli se je preživljal z delom na večjih kmetijah, kasneje je odšel v Kranj in se zaposlil kot gradbeni delavec. V Kranju se je vključil v napredno sindikalno gibanje. Od leta 1937 je bil član Komunistične partije.
Ob okupatorjevem prihodu se je organizirano vključil v narodno osvobodilno gibanje. Od maja 1941 je bil član vojno revolucionarnega komiteja kranjskega okrožja. Julija 1941 je bil imenovan v vodstvo Kranjske čete, ki se je zadrževala na območju Poljanske in Selške doline. Decembra 1941 se je vključil v Cankarjev bataljon in se udeležil bitke v Dražgošah. Po vrnitvi iz Dražgoš se je zadrževal v selški skupini partizanov, ki so pomladi 1942 ustanovili Selško četo. V četi je imel politično funkcijo. Kasneje je odšel v Kranj kot okrožni partijski sekretar, organiziral rajonske odbore OF in partijske komiteje. Leta 1944 je odšel v partijsko šolo v bazo 20. Po vrnitvi na Gorenjsko je 18.julija 1944 padel v spopadu z belogardisti v Metnaju pri Stični.
Na Pristavi pri Stični, kjer je padel, so njemu in dvema tovarišema postavili spomenik.

Franc Galičič, po domače Presečnikov, se je rodil 10.oktobra 1914 v Hotovlji št.13 pri Poljanah.
Bil je kmečki sin. Po osnovni šoli se je izučil za ključavničarja in leta 1940 dobil zaposlitev v železarni Jesenice.
Leta 1941 se je vključil v Osvobodilno fronto in bil sprejet v Komunistično partijo. V decembru 1941 je stopil v Cankarjev bataljon, se udeležil poljanske vstaje in bojev v poljanskih hribih. Z bataljonom je odšel v Dražgoše, odkoder so ga s skupino borcev poslali po municijo. Boji v Dražgošah so jim preprečili vrnitev v enoto. Leta 1942 je bil politdelegat Poljanske čete 2.bataljona 1.grupe odredov. Julija 1942 je bil v bojih z Nemci hudo ranjen. Življenje mu je rešila hitra in učinkovita zdravniška pomoč. Novembra 1942 so ga poslali kot partijskega aktivista v Selško dolino. Nemci in raztrganci so ga 29.novembra ujeli pri Balantincu v Krivem brdu. Odpeljali so ga v škofjeloške in begunjske zapore, nato pa v taborišče Mauthausen-Gussen, kjer je 6.aprila 1943 umrl.

Rudolf Robnik, po domače Šiškarjev, se je rodil 24.marca 1918 v Žabji vasi št.13 pri Poljanah.

Osnovno šolo je obiskoval v Poljanah, pozneje je delal kot gradbeni delavec. Pred vojno se je aktivno udejstvoval pri Sokolu in bil leta 1941 zadnji načelnik tega društva v Gorenji vasi. Bil je aktiven športnik, telovadec in planinec. Vojsko je služil pri planincih ter dobil čin narednika.
Leta 1941 se je vključil v Osvobodilno fronto, junija 1941 je bil sprejet v Komunistično partijo. Pred vstopom k partizanom je kot aktivist in sposoben organizator zbiral orožje in s skupinami narodne zaščite izvrševal razne sabotažne akcije. Kot komunist in sposoben

organizator se je leta 1941 udeležil več pomembnih sestankov in posvetovanj. Ob prihodu prvih partizanov v Poljansko dolino je bil že neposredno povezan z Antonom Nartnikom, s katerim sta pozneje pripravljala razne sabotažne akcije. Na partijskem sestanku 4.decembra 1941 je bil imenovan za prvega komandirja Poljanske čete. Kmalu so se borci njegove čete zbrali v Viharjih in zaprisegli. Nato so se vključili v Cankarjev bataljon. V tem bataljonu se je udeležil bojev na Pasji ravni, Dražgošah in Mošenjski planini. Njegov vod se je v bitki za Dražgoše posebno odlikoval. Z vodom se je januarja 1942 vrnil v Poljansko dolino. Dne 22.januarja so jih na Muhovi domačiji v Vinharjih obkolili Nemci. Ko se je zadrževal v hiši, je bil oborožen le s pištolo. V brezizhodnem položaju se je odločil, da gre raje v smrt kot v ujetništvo. Nato si je sam vzel življenje. Pri preboju iz te domačije je padlo pet borcev njegovega voda, domačijo pa so Nemci požgali.

Anton Oblak-Švedre, se je rodil 11.junija 1895 v Zadobju št.3; nazadnje je stanoval pri Lovretu v Gorenji vasi.
Bil je sin kočarja. Ko si je nekaj prislužil, se je bavil s prekupčevanjem živine.
V letu 1941 je bil med organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja na območju Gorenje vasi in okolice. V poletju istega leta je bil sprejet v Komunistično partijo. Decembra 1941 je sodeloval pri poljanski vstaji, pozneje pa je podpiral borce, ki so se vrnili iz dražgoške bitke. Maja 1942 je odšel k partizanom v Poljansko četo 2.bataljona 1.grupe odredov. Dne 26.junija istega leta je padel v bitki za nemško postojansko carinskih straž v Črnem vrhu nad Polhovim Gradcem.

Uporabljeno gradivo

- Zbornik dokumentov in podatkov o NOV, VI/2, leto 1953, dok.13o, str.324, točka 15 in 18.
- Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, leto 1976, str.197.
- Anton Peternel: Spomini na leto 1941 in poljansko vstajo, Gorenjski glas, 14 in 18.novembra 198o.
- Milan Žakelj: Nekaj o delu Komunistične partije v Poljanski dolini, Loški razgledi št.6, leto 1959 str.39.
- Florijan: Začetki vstaje v Škofji Loki, Loški razgledi, št. 1, leto 1954, st.7, Franc Pfajfar.
- Ivan Bertoncelj-Johan: Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, leto 1961, št.1-2, str.371.
- Dr.Tone Ferenc: Množična vstaja na Gorenjskem 1941, Borec 12/1971, str.471.
- Ivan Križnar: Vstaja in začetki NOB na Gorenjskem, Borec 6/7-1971 str.41o.
- Karel Grabeljšek-Gaber: Pričelo se je novo življenje, Borec 6/7-1971, str.431; Napad na Preserski most, str.433-435.
- Tilka Maček: Kako smo partizanili leta 1941, Borec 7/8 196o, str.3o6-3o8.
- Dr.Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, 1.knjiga, leto 196o, str.272, Napad na Preserski most.
- Maks Krmelj-Matija: "Lažje bi gledal smrt kot strašilo" (iz spominov na leto 1941), Loški razgledi št.28, leto 1981, str.11.
- Po pripovedovanju: narodnega heroja Maksa Krmelja-Matije, Ljubljana, Cesta na Rožnik 4, Tončke Fabjan, Kranj Hafnerjeva pot 2, Ivanke Kos, Poljane 42, Slavka Šorlija, Koper, Bidovičeva 11, Franca Šubica, Poljane Žabja vas 9, Leharnar Jožeta, Kranj Planina 23 in Maksa Kalana, Hotovlja 6, pri Poljanah.
- Gorenjska v borbi za svobodo, št.4, leto 1961, Kronološki pregled dogodkov na Gorenjskem 1941, str.36 do 42 (ustanovitev vojno revolucionarnega komiteja, sestanek komunistov v Lenartu v Selški dolini, Nartnik imenovan v vodstvo Kranjske čete).
- Pomniki NOB v občini Kranj leto 1975,(Ciril Dolenc in Pavla Frlic, ustreljena v Mauthausnu 19.aprila 1942, str.2o8 in 2o9; Božidar Ručigaj, padel 25.decembra 1941 v Lavtarskem vrhu, str.223; Kocjan Kmetič, padel 1o.septembra 1944, Rakek, str.213; Franc Trojar, padel 2.marca 1943, Stražišče, str.227; Ivo Županec, padel 22.aprila 1942, Okroglo str.229).
- Rojstna matična knjiga Poljane: Pavla Frlic je bila rojena 2o. januarja 1919 v Volaki št.14, vpisana na str.243, zap.št.5; Ciril Dolenec je bil rojen 2.julija 19o3 v Poljanah št.24, vpisan na str.125, zap.št.44.
- Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka, Okrajno sodišče Škofja Loka, izkaz o prehrani jetnikov od 1938 do 1943, (Jože Platiša, vpisan pod št.48, doveden v zapore po orožnikih 8. decembra 1941 ob 16.uri, izpuščen 22.12. 1941 ob 16 uri; Pavel Oblak, vpisan pod št.92, doveden v zapore po orožnikih 19. oktobra 1941 ob 2o.3o uri, izpuščen 29.oktobra 1941 ob 11 uri).

-Ivka Križnar: Revolucionarno gibanje med vojnama v Kranju in okolici, Kranjski zbornik leto 1980, str.9. Več o delovanju prédvojnega komunista Ivana Tominca.
- Gorenjski muzej, nemški arhiv, poročilo žandarmerijske postaje Škofja Loka z dne 30.avgusta 1941 pod tek.št.562.
- Jože Galičič-Marko,Medvode, Verje 39/b, ustni vir.
- Ivana Oblak, Predoslje, Visoko 38,ustni vir.
- Cilka Pfajfar, Škofja Loka, Stara cesta 15, ustni vir.
- Pavla Praprotnik, Ljubljana, Poljanski nasip 12, ustni vir.
- Franc Čadež, Ljubljana, Ptujska 20,ustni vir.

Janez Tavčar-Sašo, življenjepis)
- Rojstna matična knjiga Poljane, leto 1910, str.185, zap.št.48.
- Gorenjski muzej Kranj, biografija, Gorenja vas, mapa št.5/26, s fotografijo.
- Pomniki narodnoosvobodilnega boja v občini Kranj, leto 1975, str.226.
- V.Demšar: Žrtve NOV iz občine Škofja Loka, Loški razgledi št.22, leto 1975, str.197.
- Franc Tavčar, Škofja Loka Blaževa 3, ustni vir.
- Maks Kalan, Poljane, Hotovlja 6, ustni vir.
- Jože Demšar, Gorenja vas 70, ustni vir.

(Pavel Oblak, življenjepis)
- Rojstna matična knjiga Poljane, leto 1894, str.35 zap.št.5.
- Gorenjski muzej Kranj, biografija, Poljane, mapa št.10/102.
- V.Demšar: Žrtve NOV iz Občine Škofja Loka, Loški razgledi št.22, leto 1975, str.202.
- Ivana Oblak, Predoslje, Visoko 38, ustni vir in fotografija.
- Pavla Praprotnik, Ljubljana, Poljanski nasip 12, ustni vir.
- Maks Kalan, Hotovlja 6, Poljane, ustni vir.
- Maks Krmelj, Ljubljana, ustni vir.

(Anton Nartnik-Černivc, življenjepis)
- Rojstna matična knjiga Lučine, leto 1903, str. 94, zap.št.7.
- Gorenjski muzej Kranj, biografija, Stražišče, mapa 22/81.
- Pomniki narodnoosvobodilnega boja v občini Kranj, leto 1975, str.39 in 218.
- Dokumenti ljudske republike Slovenije, leto 1968, knjiga 4, dok.186, str.221, dok.190, str.226, knjiga št.5. leto 1978, dok.20, str. 57, dok.103, str.304. (V tem dokumentu pod opombo piše, da je padel 20.julija 1944 v Metnaju pri Stični).
- Janez Kopač: Razvoj partije in OF v okrožju Kranj 1941-1945, Kranjski zbornik, leto 1980, str.47.
- Zbornik dokumentov in podatkov o NOV, VI/2, dok.58, str.147.
- Zdravko Rink-Samo, Ljubljana, Pavšičeva 2, ustni vir in fotografija.
- Jože Galičič-Marko, Medvode, Verje 39/b, ustni vir, (bil je očividec Nartnikove smrti).

(Franc Galičič-življenjepis)
- Rojstna matična knjiga Poljane, leto 1914, str.22, zap.št.64.
- Gorenjski muzej Kranj, biografija, Poljane mapa 10/27.
- V.Demšar: Žrtve NOV iz občine Škofja Loka, Loški razgledi št.22, leto 1975, str.201.
- Knjiga zapornikov Begunje, Gefangenenbuch 14703/1, vpisan pod št.451,(doveden v Begunje 7.decembra 1942 in 8.januarja 1943 v koncentracijsko taborišče Mauthausen-Gussen).
- Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka, okrajno sodišče Škofja Loka, izkaz o prehrani jetnikov od 1938 do 1943, vpisan pod št.59, v škofjeloške zapore doveden 29.novembra 1942.

(Rudolf Robnik, življenjepis)
- Rojstna matična knjiga Poljane, leto 1918, str. 240, zap.št.16.
- Gorenjski muzej Kranj, biografija Poljane, mapa 10/26.
- V.Demšar: Žrtve NOV iz občine Škofja Loka, Loški razgledi št.22, leto 1975, str.204.
- Milan Žakelj: S Cankarjevim bataljonom v Novo leto 1942, Gorenjska v borbi za svobodo,št. 5 leto 1961, str.29 (na strani 30 opisuje vrline Rudolfa Robnika).
- Zbornik dokumentov in podatkov o NOV, VI/2, leto 1953, dok.137, str.341, (glej str.345, točka 18).
- Marija Kovač, Žabja vas 4, fotografija.
- Pavla Kalan, Vinharje, ustni vir.
- Maks Kalan, Poljane, Hotovlja,ustni vir.

(Anton Oblak-Švedre, življenjepis)
- Rojstna matična knjiga Gorenja vas, leto 1895, str.68, zap.št.12.
- Gorenjski muzej Kranj, biografija Gorenja vas, mapa 5/16.
- V.Demšar: Žrtve NOV iz občine Škofja Loka, Loški razgledi št.22, leto 1975, str.197.
- Zbornik dokumentov in podatkov o NOV, VI/3, leto 1956, dok.38, str.98,(glej opombo datum njegove smrti).
- Jože Demšar Gorenja vas 70, ustni vir in fotografija.

Maribor 24/II-1982 Janko Mrovlje-Marko

K zgodovinskim fotografijam

Pričujoči komentar se nanaša na tri liste (I - III) zgodovinskih prilog; prva dva sta priložena članku "Pavel Perko kontra Valentin Poljanšek v rubriki Sredica, tretji pa Spominom na prvo svetovno vojno Ivana Potočnika v tej rubriki.

I GRADNJA NOVE ŽUPNE CERKVE

A 1,2 Obe fotografiji sta po vsej verjetnosti nastali v drugem letu gradnje (1907).
Vseh treh mož, ki sedijo na kantonih, se ne da več razpoznati. Zdi se, da je za to že prepozno. Prvi z leve bi utegnil biti Janez Primožič (pd. Mrovc iz Loga) ali pa en Lisičnikov iz Nove vasi. Druga dva verjetno sploh nista Žirovca; drugi bi utegnil biti podjetnik Bevk iz Cerkna, ki je cerkev gradil. Tretji bi sicer lahko bil žirovski trgovec Anton Primožič, vendar to ni verjetno, ker si v tistih časih še nihče od Žirovcev v Žireh ni upal nositi bele obleke.
B 1-3 Pavel Perko in katoliški "Prosvetni dom" na Dobračevi (dodatni komentar zaenkrat ni potreben).

II PRIZORI Z RAZVITJA PRAPORA ŽIROVSKEGA SOKOLA

A 1 Kumica, kum, praporščak in družice ob praporu. Od leve proti desni stojijo Mici Poljanšek (Modrjanovcova), Julči Pavlinova (por. Tratnik), Anica Dolenc (Strojerjeva, por. na Češkem), Minka Dolenc (Strojerjeva, por. Oblak), Franca Krekova (por. Rupert), Anton Primožič, N. Palečkova, Ivan Kržišnik (Sluga) ali Ivan Strlič (Ganza), Veronika Jakotova (por. Jager), neznana, Kristina Rettel (Paradižerjeva), neznana, Rozalka Tonhova in Pavlina Rettel (Paradižerjeva). Slikano na dvorišču sokolskega doma. V ozadju je vidna Lomarjeva hiša s konca in Mrovcova od zadaj.
A 2,3 (Glej prilogo.)
B 1-3 (Glej prilogo.)
Za temeljitejše razumevanje te priloge navajamo še odlomek iz kronike žirovskega Sokola za leto 1914. Pisal jo je takratni sokolski tajnik, učitelj Ivan Stenovec.

IZ SOKOLSKE KRONIKE ZA LETO 1914

25.januarja je bil VII.redni občni zbor. Udeležba je bila dobra, ker je bil zastopan malo manj kot popolni župni odbor. Zapisnik je jedrnat, poročil ni ohranjenih.
Važen sklep tega zbora je: da se moški in ženski telovadni odsek združita v skupni odbor. Zvršilo se je. Izvoljen je bil mešan odbor članov in članic.
Na potek volitev v odbor je gotovo vplivalo poročilo župnega nadzornika in pa zapisnik z dne 10.1. Nekatere posle so prevzeli novi odborniki. Blagajniški posel je opravljal odslej br. Jakob Poljanšek ml., za tajnika pa so izvolili br.Ivana Stenovca, ki je bil učitelj v Žireh. Nov odbor se je temeljito oprijel dela. Tajnik je redno opravljal svoje dolžnosti; dramatični odsek je vodila sa. Ela Horvat, poštarica v Žireh; pevski zbor je ustanovil in vodil br.France Vončina, ki je bil tudi učitelj v Žireh; telovadbo je vodil s pomočjo dobrih vaditeljev br.Vinko Demšar, mesar, posestnik in gostilničar v Stari vasi; knjižnico je urejeval br.Anton Kristan. Vzajemno se podpirajoče delo je šlo dobro izpod rok. Vsak upravitelj je bil na svojem mestu. Kadar je bila potreba, je poleg svojih dolžnosti posvetil svoje moči oni panogi, ki ga je potrebovala. V društvu je vladal bratski duh, zadovoljnost, veselje, in vsako delo se je zvršilo igraje - vsem v zabavo in užitek. Društvo je "procvitalo": pripravljalo se je na velik praznik: na razvitje prapora.
Vse je šlo lepo po začrtani poti, samo naraščaj je izmrl. Deški in dekliški sta prenehala baje že 1.1913 po odhodu br.Jerasa, obrtni pa je životaril. Vzrok temu: tedanje krajevne razmere na šoli in pomanjkanje zadostne volje in moči s strani žirovskih sokolov. Boritelj br.Jeras ni imel naslednika!
Kakor je bila to temna točka žirovskega sokola, tako se je pojavila svetla med članicami - telovadkami. Življenje in spodbudo je dajala marljiva in vestna sa.Ela Horvat. Dne 22.3. so poslale v vaditeljski tečaj v Idrijo še Pavlo Rettel. Tečaj je uspešno dovršila ter nato prevzela doma vodstvo telovadbe članic. S pomočjo se.Horvatove je ta odsek lepo napredoval.
Veliko skrb so posvetile žirovske sokolice nabavi prapora. Že 7.1.so izdale poziv na vse člane in članice s prošnjo, da začeto delo podpirajo.
Prvotni namen je bil društvo s praporom presenetiti ter ga kupiti in plačati po svojih močeh in okusu. Zato so ga nameravala "podariti Sokolu žirovska dekleta" za kar je pa župa pravočasno zvedela ter to sicer plemenito veselje preprečila v korist in dobro Sokolu. Že 16.1. je dala natančna pojasnila, kdo nabavlja prapore itd., ter vodila in pospeševala to željo članic. Te so smatrale potrebo prapora, ker:
1) se je nameraval vršiti v Žireh župni zlet,
2) v Ljubljani pa III.slovenski sokolski zlet, koder bi Žirovci brez svojega prapora sploh ne bili mogoči.

Je malo čudno pojmiti tako veselje, a dejstvo je, da je bil žirovski Sokol ves prepojen samo z eno mislijo: kako se dostojno pripraviti na ta dva praznika in kako ju čim slavnejše preživeti. Kakor je kdo mogel, tako je delal za povzdigo in okrepitev Sokolstva.
S pomočjo dobre priprave in pridne vežbe še v zimskem času je priredilo društvo pešizlet v z javno telovadbo na Savodnju dne lo. ali 17. maja.
Udeležba: 24 v kroju. Nastopili: proste vaje, drog in bradlja. 24.maja pa se je udeležilo 24 telovadcev v kroju javne telovadbe v Spodnji Idriji. Udeležile so se tudi članice.
Čas javne telovadbe doma se je bližal. Ker se na posodo ni dosti dobilo, je bilo treba kupovati. To pa je bilo v zvezi z velikimi stroški. Društvo se ni strašilo. Nakupilo je: harmonij pevcem za pevske vaje, telovadno obleko za telovadkinje, vrv za plezanje, 2 à 2oo svečne žarnice, cele zaboje steklenic, posode itd.
Odbor je delo previdno porazdelil med članstvo. Prišel je zopet eden tistih dni, ko je delal vsak član: eden je z lopato in krampom čedil pred domom, drugi s peresom, tretji z jezikom. Velika večina jih je bila zaposlena ta čas s tremi ali petimi izvršbami pri Sokolu. Priprave so se vršile točno, redno in vestno, pri čemer ima opravičeno pohvalo tajnik.
(Dopis župe I.S.Ž.z dne 2.6.14.št.288).
Dom je bil okrašen s pledenimi venci. Pred njim za ca.2o ljudi obsežna tribuna - vsa v vencih in cvetju. Telovadišče skrbno urejeno za tekmo.
Vreme je bilo nebeško lepo -
Na zgodovinski dan:
28.JUNIJA 1914.
se je vršilo
RAZVITJE PRAPORA
ŽIROVSKEGA SOKOLA
v Žireh. Župa je to slavje spojila s svojim II. župnim zletom ter tako pripomogla k dostojni proslavi tega dne. Zajedno je bila ta dan poizkusna tekma v župi včlanjenih društev. Imela je namen:
pokazati pripravo za tekmo na III.slovenskem vsesokolskem zletu.
Ob 6^{h} omenjenega dne so se jele vršiti poizkusne tekme. Žirovci so postavili k tekmi za srednji oddelek 3 telovadce: Demšar Vinko, Stenovec Ivan, Poljanšek Josip, za nižji oddelek 7 telovadcev. V višjem oddelku iz Žirov ni nastopil nobeden.
Izid tekme je bil tak, da je Žirovec br.Ivan Stenovec dosegel v srednjem oddelku prvo mesto (kar je poročal samo "Slovenski Narod" - druga poročila pa so se v homatijah - ki so že vršale - zgubila.)
Po dopoldanskih skušnjah se je ob pol 12^{h} vršilo slavnostno razvitje prapora. Na tribuni je govoril župni starosta E.Gangl, ondi je kumoval društveni starosta br.A.Primožič, kumovala pa kumica sa. N.Paleček iz Gorenje vasi. 12 belo oblečenih sokolic - Žirovk je družilo. Slovesno podučen je prevzel praporščak prapor, ga razvil, da so zaplapolale trobojne barve v znamenju: bratstva, enakosti in svobode, kakor govori napis na traku. Nato se je razvil slavnosten sprevod iz Žirov na Dobračevo in nazaj. Kum, kumica in družice so se vozile v 7 krasno opremljenih vozovih. Sprevod je otvorilo 17 konjenikov, za njimi 9 sokolskih praporov, 182 članov v kroju, ca 15o članic, 18 obtrnega naraščaja, 14 deškega šolskega naraščaja ter veliko število civilnega ljudstva. Za dobro razpoloženje je poskrbela idrijska rudarska godba.
Lep dan. Veliko ljudi. Navdušeno razpoloženje. Nabito polno telovadišče. Ob 4^{h} je bila javna telovadba. Red je bil lep, uspeh dober.
Nastopilo je: članske proste vaje 72 telov., proste vaje članic 4o telov., obrtnega naraščaja 18, deškega nar.14. Od teh Žirovcev: člani 2o, članice 7; naraščaja nič razen obtnega 7. - Orodno telovadbo je nastopilo 12 vrst članov (Žiri 4 vrste), 4 vrste sester (Žiri: 1 vrsta). Zaključno skupino so naredili Žirovci s 26 telovadcev in 7 telovadk. Sestava je zelo ugajala. Tu gre zasluga br.Vinku Demšarju, ki je kot načelnik izvršil svojo dolžnost zelo častno.

Po telovadbi, med njo in pred njo so nastopali govorniki, ki so poudarjali nalogo nas Sokolov ter slikali ovire, ki so nam še na potu, pa da nam ne bodo dolgo; ker v klasje gre sokolska misel že v gorskih vaseh in to da je naše rešenje. Krasno je bilo razpoloženje po govoru br. dr.Ivana Laha, ki je napovedoval polom tiranstva avstrijskega in germanskega režima. Svečano je minula proslava - navdušeni ljudje so se veselili pozno v noč.
Nobeden še ni slutil, kaj se je zgodilo ta dan v Sarajevu.

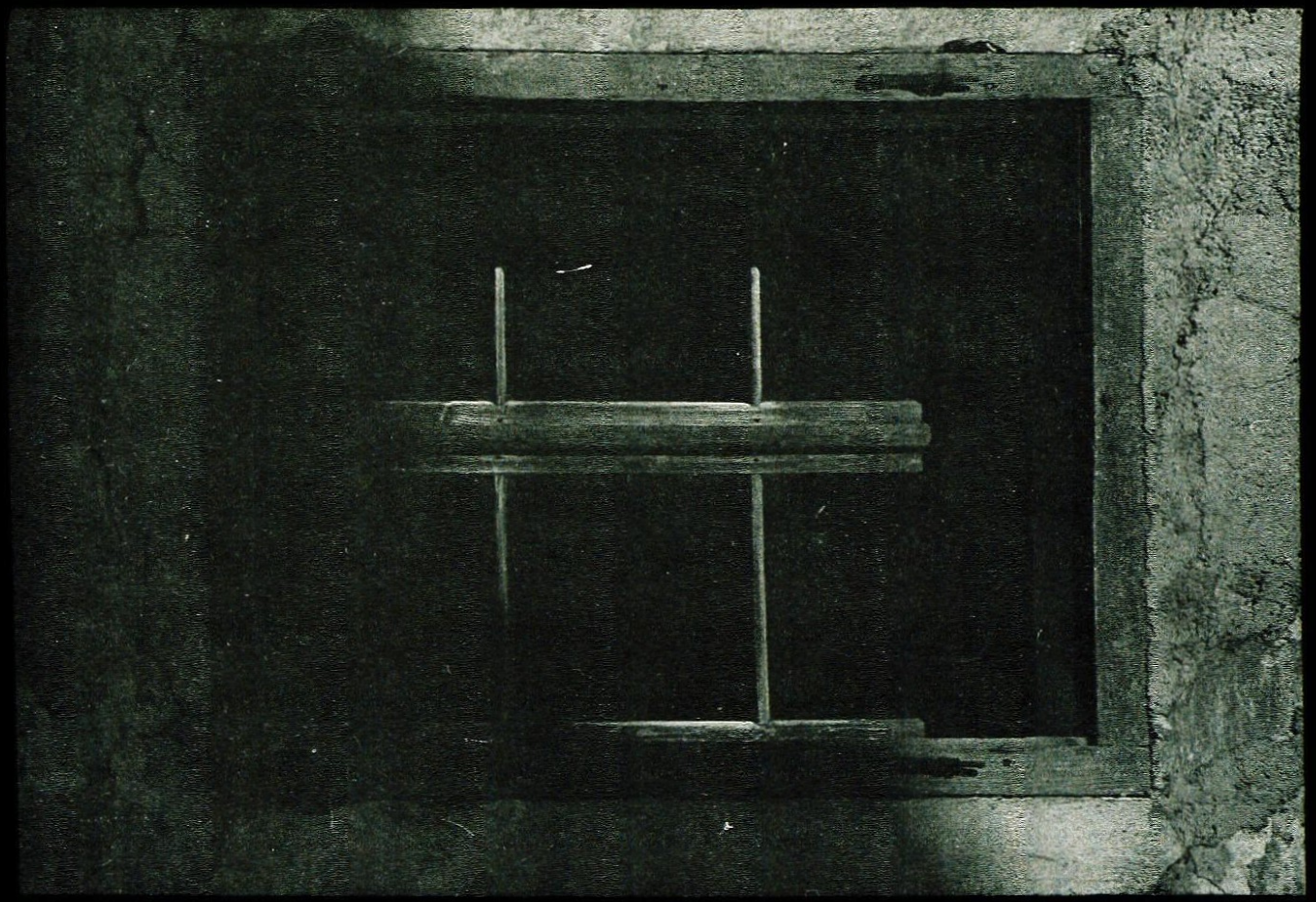
Prireditev je srečno končala. Uspeh je bil moralen in gmoten. Ca 5ooo kron prometa je dalo malo dobička: 5o7 kron 84 vin, od česar je bilo treba odstopiti župi 1o% ter ji pokriti še druge zapadle zastanke. Društvo je storilo svojo nalogo. Ponosno je bilo na lepe uspehe in srečno, da je ravno pri piki zvršilo, česar bi ne moglo dolgo dobo. Vse je še bilo kot prejšnji dan - samo v zadnjo

gorsko vas je prodrl glas, da je bil v Sarajevu ustreljen austrijski prestolonaslednik Franc Ferdinand.
Kaj se utegne razviti - si je vsak mislil. Na tihem smo pričakovali odrešenja - zraven tega pa čakali, kedaj se vsede enemu in drugemu za vrat vampir, ki ga bo počasi izsesal do zadnje kaplje krvi.
Eden in drug je bil pripravljen na marsikako iznenadenje. V večjem številu se nismo več sestali. 9.7.1914.-to je po prireditvi - se je odbor zadnjič sestal v skupni seji, kjer je podal natančen pregled in obračun zadnje prireditve. Od tedaj se odbor ni več sestal. Društveni tajnik je odšel kot učitelj na počitnice, doma ostali odborniki so se posvetovali ustmeno in privatno, kar je bilo edino pametno.
Na plan so planili vsi volkovi in hijene ter se zaganjali na glas in zahrbtno v vse, kar ni bilo čutilo avstrijsko.
Prišel je čas podlih ovajanj, zavitih poizvedb in neutemeljenih obdolžitev.
Vsak je bil prepričan, da tako stanje, kot se je javljalo od dne do dne v groznejši obliki, ne more dolgo trajati.
Kdo in kako se je delalo javno mnenje in ljudska volja, o tem govore politični časopisi tiste dobe. Kogar zanima, naj študira.
In tako se je zgodilo, kar se je moralo zgoditi:
26.JULIJA 1914.
so nad eno uro neprestano peli véliki zvonovi po županijskih cerkvah. Žandarji z nasajenimi bajoneti so begali sem in tja, okrajni glavarji in zastopniki teh so drevili do županstev in župnijskih uradov, od ust do ust je šlo:
VOJSKA JE!
Razpoloženje teh dni je ljudstvo občutilo - upirati se ne da. - Slike pa so bile grozne.-

III PRIZORI IZ PRVE SVETOVNE VOJNE V ŽIREH

A 1 (Glej sliko.)
A 2,3 Fotografiji sta nastali ob snemanju zvonov leta 1917. Na kartonu, ki je prislonjen na drugi zvon, piše: ZA SPOMIN! IZ SNEMANJE ZVONOV V ŽIREH (6.3.1917).
Na sliki so (z leve proti desni): čepi Mirko Lustikov, sedi Matko Gostiša (Maticov), sedi en Česnov, na stolu sedi Cene Babčnk, ki pestuje (dr.) Radota Poljanška .
Pri zvonu stoji Štefan Šorli (Maršakov), za njegovim hrbtom pa stojijo (od spodaj navzgor): Marjana Grogotova, Nada Šmidova, Johana Žunarjeva (por. Močnik). S krajcem klobuka zakriva neznano deklico. Na zvon je naslonjen Karel Šinkovec (Žnidar). Med njim in Štefanom je Stazi Krištančkova (odšla v Ameriko), nad njo Ana Mlakar (Zagarčkova). Na Karlom je Pepa Zaklerjeva - Zajc in nad njo Roza Zaklerjeva - Lupski. Zraven Roze je Slavka Kržišnikova. Prva od Karla je neznana, druga v kotu je Mici Kovačeva s Studenca, tretja Črnologar.
Stojijo Pavla Mršakova (por. Pertovt), Franca Demšar (Česnova, odšla v Ameriko), nad njo Mežnarjeva (Filipič) z Ledinice.

Za zvonom stojita Franca Šorli (Mršakova, mati Leopolda Suhodolčana) in Marjana Petričeva.
Med zvonovoma sedi Matevž Šorli (Maršakov), zadaj je Johana Peternelj (Kovačeva, ki je imela Peškulca, kasneje v Rovtah).
Na zvonu sedi Johan Soleti (danes pri Petelinu v Žireh), zraven stoji Muhovcov " Z od vode", tisti v kapi je Česnov, zadnji pa je neznan. Vojaki so neznani.
Vse fotografije so tokrat prvič objavljene. Lastniki so: Marija Gantar, družina Perko iz Poljan (pri Francinu), Ivana Primožič, Tone Primožič in Alfonz Zajec, pri razpoznavanju oseb pa so pomagali še Slavko Erznožnik, Lojze Kolenc, Ivanka Poljanšek in Marjana Demšar.

Drobtine

ŽIROVSKE PROSLAVE

Paberki iz šolskih kronik

Digitized

ŽIROVSKE PROSLAVE

Paberki iz šolskih kronik

Leto 1883

11.dan julija 1883 obhajala se je slavnost 600 letnice, kar je Kranjska združena s preslavno Habsburško vladajočo rodovino.-
Pred 8.uro zjutraj zbrala se je šolska mladina v lepi in za to slavnost primerno okinčanej sobi, od koder se je podala se šolsko zastavo, spremljevana od učiteljev, v farno cerkev k slovesni sv.maši. - Po duhovnem opravilu šla je mladina nazaj v šolo, kjer jej je voditelj šole razložil pomen slovesnosti v primernem govoru. Na to zakliče šolski voditelj trikrat "Slava" in "Živijo" presvitlemu cesarju in celej cesarskej hiši. Učitelji in šolska mladina je krepko priterdila in zapela se je pesem za to slavnost zložena in potem še "Cesarska pesem". - (Ko se je veršila Božja služba in med tem, ko je bila mladina v šoli, - pokali so možnarji in poveličevali slavnost).- Razdelilo se je tudi 5o bukvic z naslovom "Habsburški rod" med pridnejše šolske otroke.-
Potem se je podala šolska mladina, spremljevana od učiteljev, g.kateheta in nekaterimi udi krajevnega šolskega sveta na vert, kjer se je mladina pogostila z jedili in nekoliko pijače. - Na vertu prepevale so se pesmi in deklamovali so nekateri učenci primerne pesmi. (Deklamiralo se je tudi v šoli.)
Ko so otroci zavžili jedila, zapela se je še enkrat "Cesarska pesem" in s trikratnim "Živijo" in slavoklicem "Nj.Veličanstvu" in "Habsburškej rodovini" - končala se je slavnost in šol.mladina podala se je domov.
(Zapisal Leopold Božič, nadučitelj.)

Leto 1933

2o.I. - Predavanje ob 100 letnici rojstva Jovana Jovanoviča - Zmaja.
27.I. - Proslava sv.Save.
4.II.- Strossmayerjeva proslava.
4.V. - Praznovanje lokalnega praznika sv. Florijana.
26.VI.- Sklep šolskega leta 1932/33 s proslavo Vidovega dne v sokolskem domu. Proslava je bila nadvse svečana in je število prisotnih iz vseh slojev pokazalo, da pridobiva ideje narodnega edinstva Jugoslovanov iz leta v leto vedno več pripadnikov. Razstava roč-

nih del je odpadla vsled krize.
6.IX. - Proslava roj.dne Nj.Kralj. Vis. prestolonaslednika Petra.
31.X. - Predavanje o štednji.
11.XI.- Dan miru s primernimi predavanji.
1.XII.- Ujedinjenje se je proslavilo s svečano službo božjo in proslavo v sokolskem domu. Proslavi je prisostvovalo tudi mnogo občinstva.
17.XII.- Proslava roj.dne Nj.Vel.kralja Aleksandra I. s slovesno službo božjo in proslavo v sokol.domu. Tudi tej proslavi je prisostvovalo mnogo občinstva.
(Sestavil verjetno Hribernik K.Edvard, šolski upravitelj).

Leto 1953

OBČINSKI PRAZNIK ŽIROV

23.oktobra 1953 je občina Žiri praznovala svoj prvi občinski praznik v spomin na desetletnico osvoboditve Žirov. Poseben odbor je izvedel tkzv. "Žirovski teden", katerega glavne prireditve so bile: spominska razstava partizanske borbe in tiska v sindikalni dvorani, odkritje spominske plošče padlim mladim borcem - učencem osnovne šole v Žireh v avli šole, odkritje spomenika padlim na pokopališču v Dobračevi, slavnostna predstava Miklove Zale itd. Pomoč pri posameznih prireditvah je nudilo upraviteljstvo šole in učiteljstvo.
(Zapisal verjetno Josip Krapš, šolski upravitelj).

Leto 1963

IZ KULTURNEGA TEDNA V ŽIREH

Že več let so se Žirovci ukvarjali z mislijo, da bi postavili dostojen spomenik stodvaintridesetim domačinom padlim v NOB in še enaindevetdesetim padlim borcem NOB iz drugih krajev. Med njimi so tudi trije državljani SZ. Letos, 4.julija, za dan borca, so se te želje uresničile. Odkrili smo veličasten spomenik pred osnovno šolo, tako da bo mladina imela vedno pred očmi žrtve starejšega pokolenja za svobodo.
Akademski kipar Stane Keržič je izdelal reliefe na štirih ploščah, ki so kot štiri drevesa vzidane v podnožje. Umetnik nam je z njimi ponazoril, kako strašen dolg so plačali Žirovci za žicami Mauthausna, Auschwitza in drugih nacističnih taborišč. Nehote nam uide spomin na dan okupatorjevih preseljevanj Žirovcev.
Na eni od plošč vidimo ponazoritev del, ki so jih desetletja opravljali prebivalci tega kraja, od otrok do starcev. Morda je upodobljen na plošči prav tisti kurir, ki ga je poslal oče z Dobračeve, - potem, ko je pregledal položaje, - k partizanom na Žirovski vrh, s sporočilom, kje so Nemci najslabše zaprli obroč.
Ranjene borce so obvezovala dekleta, bolničarke, ki so v tem neznanskem boju znale prijeti tudi za puške. Tudi ta herojska dejanja je kipar prepričljivo upodobil.
Ob spomeniku spoznaš, v kaj so verovali borci, kurirji, zavedne žene, interniranci, ki so žrtvovali svoja življenja, da bi zraslo novo drevesce in se razraslo v mogočno drevo z globokimi korenninami. To drevo je ljudska oblast, rojena iz krvi in junaštva svobodoljubnega ljudstva.
Krog se sklene z upodobitvijo bronastega venca v visoko dvignjeni roki žene - domovine, ki je zmagala in zadihala v svobodi.
Osem korakov, osem slik o življenju, trpljenju in boju v najusodnejših dneh zgodovine. Ta bron poje nasmrtno pesem ljubezni do domovine, o borbenosti; In vse to naj bo dediščina današnjim in vsem bodočim rodovom.
Akademski kipar Stane Keržič je znal preliti bron v veličastno pesem, v podobo, ki jo je kot borec ujel v svoje srce.
Na ploščadi spomenika so vklesana imena padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja. Nad imeni je spominsko posvetilo:
"Slava borcem sinov zvestih te doline in bregov - Pali so nam, da mi smo vstali, otresli robstva se okov."
Dela za postavitev spomenika so se lotili Žirovci že lani. Člani ZB so se obvezali, da bo vsak napravil najmanj 8 prostovoljnih ur. Sredstva za spomenik je prispevala občina, nekaj so dala podjetja. Med darovalci je treba posebej omeniti "Alpino" in Mizarsko podjetje v Žireh. Vrednost spomenika je 6,4 milijona din, približno 2-3 milijone pa bo stala še ureditev okolice.
Odkritje spomenika je sovpadalo z žirovskim kulturnim tednom, katerega program praznovanja je bil naslednji:
28.junij - otvoritev razstav v prostorih osnovne šole Žiri. Na razstavi smo videli zgodovinske dokumente iz časa NOB, slikarska in kiparska dela akademikov Staneta Keržiča in Maksima Sedeja, izdelke učencev osnovne šole Žiri in Vrha, otroškega vrtca, čipkarske šole in čevljarskega izobraževalnega centra Žiri. Samo nekaj pohvalnih pripomb iz knjige vtisov: "Razstava je dokaz marljivosti prosvetnih delavcev. Tradicija žirovske žilavosti in delavnosti naj ne preneha! - Razstava čipkarskih

izdelkov me je prijetno presenetila. Umetnost, pridnost! Skoraj ne bi verjela, da so to ustvarile otroške roke. - Izložba je po mom mišljenju uspjela in ujedno pokazuje, da je treba uložiti još ne samo napora, več i finančijskih sredstava za dalji razvoj domače delatnosti i sporta."

Istega dne so si učenci ogledali celovečerni film Desant na Drvar.

1.julija je bilo slovesno poimenovanje osnovne šole Žiri. Šolski svet je na predlog družbenih in političnih organizacij sprejel sklep, da se odslej šola imenuje "Centralna osnovna šola padlih prvoborcev" Žiri. V ta namen je imela slavnostni govor predsednica šolskega sveta tov.Marica Likar. V jedrnatih besedah je orisala razvojno pot žirovskega šolstva, s posebnim poudarkom na partizanskem šolstvu. Na slovesnosti je sodelovala tudi žirovska godba. Po odkritju plošče je bila slavnostna akademija, na kateri je sodeloval pionirski pevski zbor, glasbena šola in recitatorji. Na svečasnosti sta pionirja Jaka Kavčič in Tanja Mrovlje pozdravila s šopkom rož brata padlega žirovskega prvoborca Maksa Oblaka in mater padlih žirovskih prvoborcev Frančiško Žakelj. Na akademiji so bili prisotni tudi povojni meceni žirovske šole - tovariši: Gabrovšek, Hribernik, Justin, Havliček. Po proslavi so si prisotni ogledali razstavo in športna tekmovanja na šolskih igriščih. Sledilo je družabno popoldne.

2.julija - kurjenje kresov in tabornih ognjev, promenadni koncert. Učenci so v spremstvu učiteljev obiskali tabore pripadnikov predvojaške vzgoje na Goropekah, na Dobračevi in v Novi vasi. Mladim obveznikom so zaželeli dobrodošlico in najboljše počutje na žirovskih tleh. Ob 9.uri zvečer je bil nočni štafetni tek, na katerem so sodelovali domači pionirji, člani TVD in gostje iz ostalih krajev. V bodoče bo ta prireditev postala tradicionalna pod pokroviteljstvom krajevnega odbora ZMS Žiri.

Že navsezgodaj so se 4.julija zbrali na cesti in trgu prebivalci Žirov in okolice ter številni borci, ki so se nekdaj borili in osvobodili Žiri, člani prvega NOO Žiri in svojci padlih. Ves kraj je bil slavnostno okrašen, za praznično vzdušje pa so skrbele godbe iz Logatca, Idrije in Žirov. Ob 8.uri je bila slavnostna seja Občinske skupščine in predsedstva ZB. Učenci 6.b razreda so nekdanje borce in prisotne pozdravili s šopkom rož. Osmim preživelim članom prvega NO odbora iz Žirov je predsednik občinske skupščine tovariš Otmar Oblak podelil spominske diplome. V Žireh je nameč po osvoboditvi oktobra 1943. leta ta odbor kot prvi na Gorenjskem prevzel oblast.

Mladinci predvojaške vzgoje so nato ponazorili osvoboditev Žirov, nakar so prišle vojaške enote iz Postojne pred spomenik. Po prihodu nosilcev vencev je ob lo. uri generalmajor Dušan Švara - Dule ob prisotnosti generalpodpolkovnika Rada Pehačka, predsednika občinske skupščine Logatec Otmarja Oblaka in številnih drugih gostov pred spomenikom nagovoril prisotne in obudil med drugim tudi spomine na leto 1941:

"Razen tega ne moremo mimo dejstva, da je bil tu že ob koncu novembra 1941 sestanek v stanovanju Albina Čadeža. Postavili smo prvi terenski odbor za občino Žiri. Na sestanku smo sklenili, da bomo zbirali prostovoljce za upor, nabirali strelivo, orožje, obleko in obutev.

Čeprav stojimo pred spomenikom padlim iz Žirov in okolice, napisi na spomeniku pričajo, da je bila naša borba boj vseh narodov Jugoslavije. Razen znanih domačinov počiva tu 91 nepoznanih borcev, med njimi trije ruske narodnosti."

Nato je tovariš Dule odkril spomenik. V imenu pionirjev so spomenik prevzeli v varstvo sedmošolci: Škruba Marija, Primožič Tone in Tratnik Albert. Učenka Škruba Marija se je ob prevzemu zahvalila vsem z naslednjimi besedami: V imenu pionirske in mladinske organizacije osnovne šole Padlih prvoborcev (minule svetovne vojne) v Žireh sprejemamo v varstvo spomenik padlim prvoborcem minule svetovne vojne. Zavedamo se odgovornosti, ki jo s tem prevzemamo, vendar obljubljamo, da nam bo ta spomenik kažipot našega nadaljnega dela - učenja. Ponosno ga bomo predajali vsako leto našim naslednikom z opozorilom, naj ga zvesto čuvajo in negujejo, da bo ostal neizbrisna sled grozot in težkega življenja, ki so ga morali naši narodi prehoditi med minulo svetovno vojno. Vsem živim borcem, posebno udeležencem današnje proslave, vzklikamo: "Še na mnoga leta!"

V imenu delovnega kolektiva šole se je zahvalil za zaupanje ravnatelj šole. Predsednik krajevnega odbora ZB tovariš Franc Košir je nato izročil učencem v dar kolekcijo gramofonskih plošč s posnetki pesmi invalidskega pevskega zbora. Prebral je tudi uvodno posvetilo: "Mladina, nikoli ne pozabi cene, ki jo je terjala naša prostost! Spomenik, ki ga sprejemate v svoje varstvo, naj vam simbolizira mlada življenja, ograjena v temelje dni, ki jih živite! V skrbi zanj naj se odraža vaš odnos do žrtev tistih, ki so nas dvignili ter nam pokazali pot".

Po častnih salvah pripadnikov JLA iz Postojne je sledil kulturni program, v katerem so sodelovali godbe na pihala iz Žirov, Logatca in Id-

rije ter pevski zbor "France Prešeren" iz Kranja.

Po zaključnih svečanostih so se začeli zbirati na bližnjem travniku nekdanji borci in domačini. Ob glasbi in plesu so se zapletli v pogovor in se spominjali nekdanjih dni in padlih tovarišev. Partizansko srečanje je bilo za marsikoga redko srečanje s soborci, prijatelji in tovariši iz najhujših dni.
Spored praznovanja je spremljala tudi ekipa RTV Ljubljana. Na TV zaslonih smo del slavnostne manifestacije lahko ponovno spremljali v naslednjih dneh.
Žirovske čipkarice še niso imele časa za počitek. V nedeljo, 5.julija, so se udeležile čipkarskega festivala v Križankah v Ljubljani. Festivala se je udeležilo skoraj 1400 čipkaric iz vse Slovenije. Festival je odprl član izvršnega odbora glavnega odbora SZDL Slovenije tovariš Tone Fajfar, ki je v govoru poudaril pomen te plemenite veje umetne obrti in izrazil upanje, da ne bo izumrla.
Potem so bile razdeljene nagrade za razstavljene čipke. Zlato medaljo je dobila odkupna postaja Žiri. Med posameznimi članicami so bile nagrajene: Marija iz Žirov, Štefka Filipič iz Žirov in Marjana iz Žirov. Nagrado so poslali še najstarejši čipkarici, 89-letni Marjani Šubic iz Žirov.
(Zapisal: Franc Čeplak, ravnatelj).

Leto 1983 (?)

KAZALO

Uvodne besede 3

TRIBUNA BRALCEV

Odmevi na ŽO 4 7
Uredniška tribuna 12

KRONIKA

Moji Dobračevi na grob! (Marija Stanonik)..... 17

AKTUALNO V ŽIREH

Varstveni vidiki kulturne krajine (dr.N.Šumi). 23
Stavbna dediščina in kultura Žirov (Ada Bar - Janša, s slikovno prilogo)..... 26
Vloga kmetijstva v prostoru (Miran Naglič).... 38
Aktualni pogled skozi kamero (F.Temelj)..... 43
Vodni režim na Žirovskem (M.Batistič)..... 45
Nekatera dognanja socio-demografske in ekonomske analize Žirov (Tone Eniko)..... 48
Še o inovacijah (Miha Bogataj)..... 59

SREDICA

Umetnik in smrt (dr. I.Sedej, slik. pril.).... 65
Slikar Maksim Sedej (dr.S.Mikuž)..... 76
Pavel Perko kontra Valentin Poljanšek (Rekonstruiral M.Naglič, slik.pril.)..... 77
Kako se je v Žireh zidalo (P.Perko)..... 120
Spomini II (Karel Bernik)..... 122
Krtar in dolinci (Jože Peternelj)..... 125
Novi človek (Peter Mlakar)..... 129
Zima na socialističnem kmetijskem posestvu (Blaž Ogorevc, ilustriral Stane Kosmač)..... 135
Nekaj pesmi (Janez Oblak)..... 154
Pesem (Franc Kopač ml.)..... 157
Ubiti očeta (Spomenka Hribar)..... 161
Samostojne fotografske priloge (V. Simončič, J. Pukšič, J. Bogataj, J. Pipan)

DOMOZNANSTVO

Okrog Žirov (Matevž Pečelin)..... 183
Slike iz žirovske okolice (Slikali člani Fotosekcije Planinskega društva Žiri)..... 187
Breznica (Ivan Reven)..... 192

DOKUMENTI

Žiri v srednjem veku (dr. Franc Kos)..... 199
Spomini na I.sv.vojno (Ivan Potočnik)..... 205
Ustanovitev Poljanske čete (Janko Mrovlje)... 214
K zgodovinskim fotografijam 225

DROBTINE

Žirovske proslave 231

OGLASI DELOVNIH ORGANIZACIJ

RAZVOJ SMUČARSKEGA ČEVLJA (1948-1983)

Če primerjamo današnji smučarski čevelj z njegovim predhodnikom izpred 3o let, ne moremo prezreti velike razlike. Spremenile so se oblike, materiali in način izdelave. Razumljivo je, da pot od obrtniško izdelanega čevlja do industrijskega izdelka, ki ga je zamenjal,ni bila ravna.

Smučarski čevelj, izdelan v kateri od žirovskih delavnic, se le malo razlikuje od petindvajset let pozneje izdelanega čevlja v Alpini. Čevlji so prav tako iz naravnih materialov, le s to razliko, da je prej ročno cvikanje in šivanje zamenjalo strojno. Prej oglate konice čevljev so zamenjane z okroglimi. Način vezave je ostal isti.

Z vključitvijo smučarske obutve v izvozu je prišlo do določenih sprememb, običajno peto je zamenjala klinasta s poševnim zglobom, kraji so se spremenili, obenem pa je prej rjavo barvo zamenjala črna. Usnjene vrhnje podplate je zamenjala guma.

Leta 196o je prišlo do prve pomembne spremembe, ki je v veliki meri povzročila razvoj smučarskih čevljev iz plastičnih mas: pojavile so se prve zaklopke. Pri uporabi zaklopk smo naleteli na težavo, kako pojačati zgornje dele, da se pod pritiskom, ki nastane pri zapiranju, ne bi udirali. Povezava pojačal z usnjem je bila vedno problematična. Pod vplivom snežnice je lepilo popustilo, ker se je usnje razmočilo in so se čevlji zmehčali. Posledica so bile gube, ki so neprijetno pritiskale na nogo, obenem pa povzročale, da so se zaklopke odpirale pri pregibu.

Leto 1967 je prineslo novo spremembo: prej večslojni, v glavnem ročno obdelani podplat je bil zamenjan z nabrizganim PVC podplatom. Vrhnja ploskev je bila iz gume, ki je bila pred nabrizganjem vložena v kalup. Tako je dobil smučarski čevelj podplat, ki je bil vedno enake debeline in oblike, kar je za smučarski čevelj zelo važno. Za povečanje izvoza na zahod je bila vedno zelo pomembna poleg kvalitete tudi cena. Tako je bila večina cenejših smučarskih čevljev izdelanih iz vratov. Ker je struktura vratov popolnoma neprimerna za smučarski čevelj, smo razmišljali, s čim bi nadomestili vratove, da bi izboljšali kvaliteto in obdržali ceno. Uspelo nam je domeniti se s Savo Kranj (obrat Standard), da je pričela v letu 1969 s plastificiranjem cepljenca.

Kvaliteta čevljev se je izboljšala, ne da bi vplivala na cene. Čevlji so bili nepropustni in so zato tudi bolje obdržali obliko, poleg tega pa niso zahtevali nobene nege.

V letu 197o smo s spremembo tehnologije v montaži dosegli izboljšanje izdelka in znižanje cene: od usnjenega šiva nega notranjika, ki je moral biti pojačan z usnjenim vložkom, smo prešli na sponkanje gornjega dela, na flesen notranjik. Tako smo dosegli trdnost podplata, dobro toplotno izolacijo in prihranek materiala in časa.

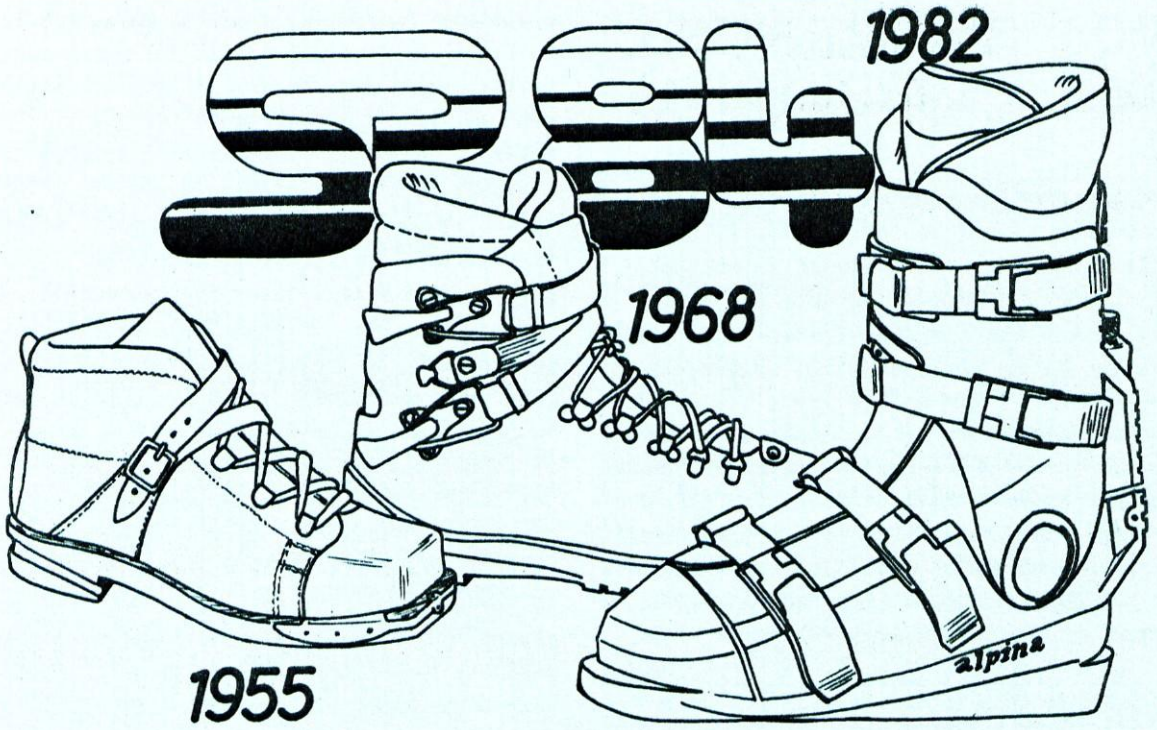
Leta 1972 smo plastificiran cepljenec (stalp) zamenjali s sinstalpom, to je PVC na platnu. S tem se je usnje umaknilo iz smučarskih čevljev, le pri boljših čevljih je še ostala usnjena podloga. Novi material je omogočal visokofrekvenčne vtise in navaritev drugobarvnih folij, ki so dale čevlju tega obdobja svoj pečat in postavile Alpino v letu 1972 na prvo mesto med dobavitelji smučarskih čevljev v ZDA in Kanadi. (Zahodni izvoz je presegel 156.ooo parov čevljev - pancerjev.)

Leta 1973 je bila odločilna prelomnica v razvoju smučarskega čevlja v Alpini. Prodaja "klasičnih" smučarskih čevljev je naenkrat upadla na račun brizganih termo-plastičnih čevljev. Alpina je stala pred odločitvijo,ki ni bila lahka: iti v investicijo na področju, kjer so bile industrijske države v veliki prednosti, ali pa se odpovedati glavnemu delu zahodnega izvoza. Medtem ko so imeli npr. Italijani doma vse potrebno za proizvodnjo sodobnih "pancarjev" in tudi določene izkušnje, smo morali začeti vse znova in računati s tem, da bomo že pri nabavi strojev in materialov potegnili krajši konec (carina in prevozi so nam podražili stroje in materiale za cca 3o%). Poleg tega je bilo domače tržišče zelo šibko. Letna prodaja smučarskih čevljev na domačem trgu je znašala od 20 do 3Q000 parov. Stroški form - kalupov so visoki, možnost variant na en osnovni model pa majhna.

Potreba po zahodnem izvozu je premagala pomisleke in leta 1973 smo imeli prvo serijo brizganih smučarskih čevljev. (Prvi uporaben model otroškega smučarskega čevlja so izdelali modelirji samoiniciativno na stroju za nabrizgavanje podplatov že leta 1969).

Tudi pri notranjih čevljih so se kar vrstile spremembe: 1972 vbrizgavanje PU pene v obut čevelj, v letih 1975 do 1979 pa uporaba flow materiala za oblazinjenje. Leta 1974 je bil izdelan vlit poliuretanski notranji čevelj in je bil v proizvodnji dve leti.

Leta 1975 je šla v stečaj nemška firma Rieker. Ker je Alpina dolga leta sodelovala z ameriško

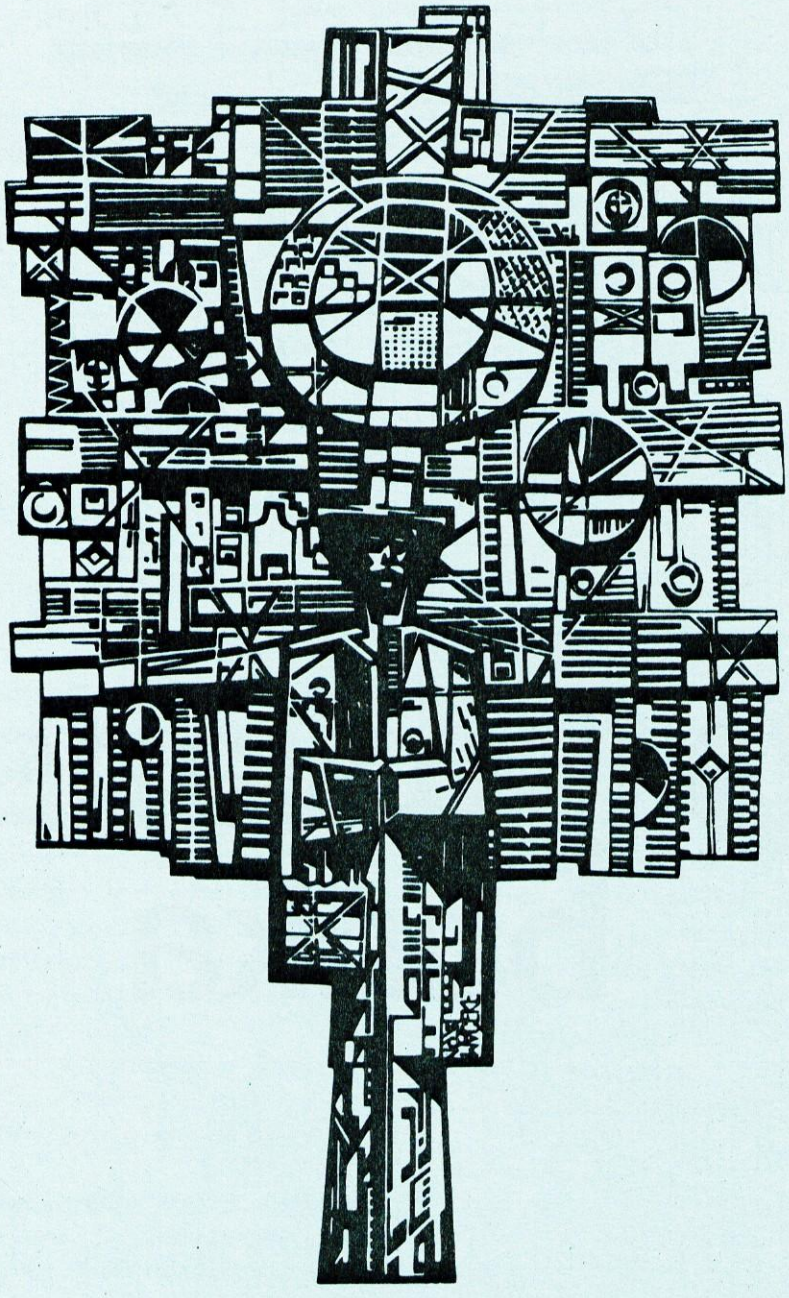

prodajno firmo Riekerja, je odkupila nekaj serij form in stroje. Alpina je sklenila pogodbo z zunanjim sodelavcem modelirjem, tako da se je kolekcija smučarskih čevljev iz leta v leto bolj približevala nivoju kolekcij vodilnih proizvajalcev. Sledila je spremembam, ki jih je zahtevala moda: čevljem na preklop, ki so imeli po 5 ozkih zaklopk, so sledili čevlji z zunanjim jezikom na tri široke zaklopke, pri otroških na dve zaklopki. Leta 1979 je bil izdelan čevelj na eno zaklopko, z vstopom od zadaj.
Leta 1980 je našel mesto v proizvodnem programu enodelni otroški čevelj s funkcijo trodelnega in je bil prvi otroški čevelj te vrste na svetovnem tržišču.
Da bi zadostili potrebam našega trga po tekmovalnem čevlju, obenem pa izboljšali kvaliteto, je bil v letu 1981 izdelan tekmovalni čevelj, ki naj bi postavil Alpino kot enakovrednega tekmeca v vrsto vodilnih proizvajalcev smučarske obutve.

Taka **je doslej prehojena pot razvoja smučarskega čevlja** v Alpini; včasih bolj, včasih manj uspešna. Tudi sredstva, namenjena razvoju, so bila v začetku skromna, razumevanje za potrebe pa nično. Vendar se je v preteklosti dalo s prizadevnostjo doseči marsikaj. Ti časi so najbrž mimo. Danes se konkurenca poslužuje pri izdelavi načrtov za tekmovalni čevelj strokovnjakov z raznih področij. Smučarski čevelj je vse bolj zahteven tehnični pripomoček, ki mora ustrezati namenu funkcionalno in estetsko, brez kvarnih vplivov na nogo, poleg tega naj bi se dal prilagoditi oblikam noge, teži in moči smučarja, kakor tudi različnim tehnikam vožnje. Vse to pa ni lahko uskladiti.
Ni lahka naloga doseči mesta, ki ga ima danes Alpina med proizvajalci smučarskih čevljev, še težje pa ga bo obdržati, ker ima konkurenca jasne cilje, dobro razvojno politiko, sredstva in dober strokovni kader.
Razvojcem Alpine lahko zaželimo v bodoče še več sreče pri njihovem delu in razumevanja z vodstvom in kolektivom.
Tekst: Janko Žakelj
Ilustracija: Tone Pintar

EKSKLUZIVNI DOBAVITELJ SMUČARSKIH ČEVLJEV
alpina®
Sarajevo'84
EXCLUSIVE SUPPLIER OF SKI BOOTS

ljubljanska
banka

SLOVENIJALES

Mercator

Mercator

Sestavljena organizacija združenega dela za dejavnost kmetijstva, industrije, trgovine, gostinstva in storitev, n. sub. o. 61000 Ljubljana, Aškerčeva 3

kmetijsko gozdarska zadruga

Mercator - Sora

žiri

AUTOCOMMERCE

LJUBLJANA

MIZARSKO PODJETJE ŽIRI

MH

Industrija naravnega kamna

MARMOR HOTAVLJE

SGP TEHNIK

ŠKOFJA LOKA STARA CESTA 2

GRADI OBJEKTE VISOKIH,NIZKIH in VODNIH GRADENJ, IZDELUJE PROJEKTE VISOKIH GRADENJ IN OPRAVLJA VSE VRSTE KOMUNALNIH STORITEV

IZOLIRKA

tovarna izolacijskega materiala

izolirka

n. sol. o.

61000 LJUBLJANA, Ob železnici 18

Tel. 43-096, 42-402

KLADIVAR ŽIRI

TOVARNA ELEMENTOV ZA
AVTOMATIZACIJO

INTERTRADE

PODJETJE ZA MEDNARODNO TRGOVINO — INTERNATIONAL TRADE CORPORATION
MOŠE PIJADEJEVA 29
61001 LJUBLJANA

TOZD ZASTOPSTVO IBM

TOZD TRGOVINA

TOZD ZASTOPSTVA TUJIH FIRM

TOZD OBDELAVA PODATKOV

REMONT GRADNJE ŽIRI

velana
tovarna zaves p.o.
ljubljana,
šmartinska 52

Za prijetno počutje v vašem domu

velana zavese

Ugoden nakup zaves vam nudi
Velanina industrijska prodajalna
na Šmartinski 52 v Ljubljani.

Mercator

Mercator — Mednarodna trgovina n.sol.o.

Zastopstva:
REX ROTARY Danska - ofsetni,
kopirni in razmnoževalni stroji
GUHL + SCHEIBLER Švica - stroji za
tiskanje etiket in etiketiranje

TOZD CONTAL

zunanja in notranja trgovina, n.sol.o.
Ljubljana, Titova 66
Telefon: (061) 348-761
Telegram: Contal — Ljubljana
Telex: 31 175
Poštni predal: 95, 61109 Ljubljana
Bančni račun: 50100-601-10493

zavarovalna skupnost triglav
Gorenjska območna skupnost Kranj

Sklepamo vse vrste premoženjskih
in osebnih zavarovanj.

poliks
ž i r i

kovinarstvo tel. 69 320
skupne službe tel. 63 312
lahka obutev tel. 69 223

Obrtnik ŠKOFJA LOKA

PODJETJE ZA GRADBENO OBRTNE STORITVE P.O. Z OBRATI: MIZARSTVO, PLETARSTVO, PEČARSTVO, KERAMIČARSTVO, STEKLARSTVO, PLASTIČARSTVO, TRGOVINA Z GRADBENIM MATERIALOM, KOOPERACIJA, STANOVANJSKI SKLAD IN ZADRUŽNA GRADNJA

Obrtnik

64220 ŠKOFJA LOKA, BLAŽEVA UL. 3 – BRZOJAV: OBRTNIK ŠKOFJA LOKA

ALPETOUR
ŠKOFJA LOKA

PETROL

SOZD Petrol
DO trgovina
z naftnimi
derivati
TOZD Trgovina
na drobno
Kranj

JELOVICA
ŠKOFJA LOKA

ABC POMURKA
proizvodno, trgovsko in gostinsko podjetje
LOKA n. sol. o.
ŠKOFJA LOKA

DV ODVETNIK Daniel Vehar 64220 ŠKOFJA LOKA, SPODNJI TRG 4

MIZARSTVO
IN
TESARSTVO

ZADOBROVA
LJUBLJANA

etiketa

proizvodnja etiket
in tiskarske storitve p. o.
64226 žiri
dobračeva 212
telefon (064) 69260,
69270, 69285
telegram Etiketa Žiri
telex 34610 YU ETIKET

samolepilne etikete in
emblemi

etipres termolepne etikete

etikete na traku, tekstilu
in papirju

kartonske etikete v rolah

tiskovine

štartne številke, zastavice

Kranj
ČB 293
D ZGODOVINA
revije
ŽIROVSKI občasnik 1983
008(497.12)
128909544
COBISS

Cena: 150 din

etiketa žiri